Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

1980 SONRASI TÜRK ROMANINDA MİLLÎ MÜCADELE

Onur AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2011

1980 SONRASI TÜRK ROMANINDA MİLLÎ MÜCADELE

Onur AYDIN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

Onur AYDIN tarafından hazırlanan "1980 Sonrası Türk Romanında Millî Mücadele" başlıklı bu çalışma, 30 Eylül 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Bilge Ercilasun (Başkan)

Prof. Dr. Âbide Doğan (Danışman)

Doç. Dr. Nesrin Tağızade Karaca

Doç. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik

Doç. Dr. G. Gonca Gökalp Alpaslan

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☑ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

30 Eylül 2011

Onur AYDIN

ÖZET

AYDIN, Onur. *1980 Sonrası Türk Romanında Millî Mücadele*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Millî Mücadele, gerçekleştiği tarihten günümüze kadar Türk romanına konu olmuş önemli bir olaydır. Tarihî seyir içerisinde; değişen siyasî, kültürel, toplumsal düzenle birlikte yazarların bu olayı ele alış biçimlerinde çeşitlilik olmuştur. Türkiye'nin siyasî, kültürel, ekonomik, toplumsal ve dolayısıyla sanatsal alanda asıl kırılmayı 1980 ve sonrasında yaşadığı kabul edilmektedir. Bunda hem Türkiye'de meydana gelen birtakım siyasî gelişmelerin hem de dünyayı etkisi altına alan postmodern kültür ve küreselleşme projesinin payı olduğu da bir gerçektir. Çalışmamızın amacı, bu dönemde yayımlanan Millî Mücadele romanlarını, tematik açıdan inceleyerek, yazarların söz konusu tarihe bakış açılarını ortaya koymaktır.

Çalışmamızı 1980 sonrasıyla sınırlandırmamızın nedenlerinden ilki, yukarıda söylediğimiz gibi bu dönemin kendine has toplumsal ve siyasî özelliğinin bulunmasıdır. İkinci neden, 1980 sonrasında yazılan Millî Mücadele temalı romanların birçoğunun üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olmasıdır.

Tezimiz Türkçe ve İngilizce özetler, ön söz, giriş, sonuç ve kaynakça dışında iki bölümden oluşmaktadır. "Giriş"te tümdengelim yöntemiyle, öncelikle "tarihî roman" türü üzerinde durulmuş; sonrasında 1980 sonrasında bu türün ne gibi değişimler geçirdiği saptanmış; en sonunda da hakkında kısaca bilgi verilen Millî Mücadele tarihinin, 1922'den itibaren Türk romanındaki yerinden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde, 1980 sonrasında Millî Mücadele'yi ana tema olarak işleyen romanların künyeleri, biçimsel yapılarıyla ilgili birtakım bilgiler verildikten sonra ikinci bölümdeki tematik incelemelerin daha iyi anlaşılması için romanların olay örgüleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın esasını teşkil eden ikinci bölüm, tematik incelemelerden oluşmaktadır. Bu bölümde izlenen yol, romanlardaki ortak temaları saptamak ve yazarların bu temaları nasıl işlediklerini ortaya koymak olmuştur. Belli başlı on bir tema tespit edilmiş; bu temalara göre on üç roman incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler
Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı, tarihî roman, 1980 sonrası Türk romanı.

ABSTRACT

AYDIN, Onur. *National Struggle in the Turkish Novels After 1980s*, Master's Thesis, Ankara, 2011.

National Struggle has been an impotant theme of the Turkish novels since the dates it had been experienced. During the course of history; with changing political, cultural and social order, writers began handling this issue in different angles. It is accepted that 1980s was the main turning point of Turkey in terms of its political, cultural, economic, social and artistic transformation. It is obvious that some political changes in Turkey along with postmodern culture and globalization project throughout the world have their parts as underlying reasons for these changes. The aim of our research is to examine National Struggle novels written in this period in terms of their themes to reveal the writers' point of view about the subject.

One of the reasons that this study focuses on post-80s period is the specific social and political characteristic of it mentioned earlier. Secondly, there is no study on National Strugle themed novels after 1980s have never been studied before.

Our study consists of two parts except for Turkish and English abstracts, the introduction, conclusion and bibliography parts. In the introduction, with the deductive method, firstly "historical novel" had been examined which is followed by an evaluation to determine which changes this type of novel has undergone during 1980s in Turkey; and it is ended with the information about the history of the National Struggle and its effects on the Turkish novel since 1922.

In the first part, the tags of the books with the theme of National Struggle after 1980s had been given as a list together with information about their formal structures while in the second part, story lines of the novels had been examined to make the thematic study easily understandable.

The second part, which constitutes the basis of the study, is composed of thematic readings. The method which is followed during this part is to determine the common themes of the novels and the ways writers handle these themes. Eleven main themes had been determined and thirteen novels had been examined according to these themes.

Key Words

National Struggle, The War of Independence, historical novel, Post-1980s Turkish novels.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....i
BİLDİRİM.....ii
ÖZET.....iii
ABSTRACT.....v
İÇİNDEKİLER.....vii
ÖN SÖZ.....ix

GİRİŞ.....1
1. **TARİH-ROMAN İLİŞKİSİ VE TARİHÎ ROMAN KAVRAMI**.....1
2. **1980 SONRASI EDEBİYATIMIZDA TARİHÎ ROMANLAR**.....8
3. **MİLLÎ MÜCADELE TARİHİ VE TÜRK ROMANINDAKİ YERİ**.....13

1. BÖLÜM: 1980 SONRASI MİLLÎ MÜCADELE ROMANLARI.....33
1.1. ROMANLARIN KİMLİKLERİ.....33
1.1.1. Ağustos Başağı.....33
1.1.2. Ateşi Yakanlar.....37
1.1.3. Cumhuriyet Türküsü.....43
1.1.4. Ankara 1920.....47
1.1.5. İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa.....52
1.1.6. Allahın Süngüleri: 'Reis Paşa'.....56
1.1.7. Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü.....63
1.1.8. Ulus Dağı'na Düşen Ateş.....69
1.1.9. İsmet Paşa'nın Ağır Topları.....74
1.1.10. Uzundereli İsmail.....77
1.1.11. Şu Çılgın Türkler.....80
1.1.12. Allahın Süngüleri: 'Gâzi Paşa'.....90
1.1.13. İpsiz Recep.....96

2. BÖLÜM: ROMAN İNCELEMELERİ.....100
2.1. TEMATİK İNCELEME.....100

2.1.1. Millî Mücadele'de Kuva-yı Milliye ve Çerkez Ethem Meselesi.....100
2.1.2. Millî Mücadele'de Türk Kadını.....145
2.1.3. Millî Mücadele'de Din ve Din Adamlarının Yeri.....178
2.1.4. Millî Mücadele Sırasında Azınlıklar.....212
2.1.5. Millî Mücadele Sırasında İstanbul ve İstanbul İnsanları.....253
2.1.6. Millî Mücadele'nin Merkezi: Ankara.....301
2.1.7. Anadolu'da Millî Mücadele Karşıtları: İşbirlikçiler, İsyancılar, Saltanatçılar.....322
2.1.8. Savaş Karşıtlığı.....333
2.1.9. İttihat ve Terakki Cemiyeti.....337
2.1.10. İngiliz ve Yunan Mezalimi.....356
2.1.11. Yabancıların Gözünden Kurtuluş Savaşı.....373

SONUÇ.....393

KAYNAKÇA.....399

ÖN SÖZ

1919-1922 yılları arasında gerçekleşen Millî Mücadele, diğer adıyla Kurtuluş Savaşı, Türk tarihinin dönüm noktalarından biridir. Bu sebeple, sanatın birçok dalında olduğu gibi, Türk romanına da konu olmuştur. Henüz savaşın yaşandığı yıllardan başlayarak günümüze kadar, çeşitli yazarlarımız, bulundukları dönemin toplumsal yapısına ve kendi tarihi algılayış biçimlerine göre Millî Mücadele'yi, romanlarına konu edinmişlerdir. Farklı tarihî dönemlerde yazılan bu romanlar, her dönemin tarihi algılayış esasına göre farklı ihtiyaçlara cevap vermektedir.

Millî Mücadele'yi konu edinen romanlar, genel olarak üç dönemde incelenmektedir: Atatürk devrini de (1923-1938) içine alan 1920-1950 yılları arasındaki ilk dönem romanları, savaşın ardından sıcağı sıcağına yazıldığından zaferin coşkusu romanlara yansımış, bu coşku Cumhuriyet ilkeleriyle de kesişmiştir. 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte, Türkiye'nin siyasî ve toplumsal olarak yeni bir döneme girişi Millî Mücadele'ye bakış açısını da çeşitlendirmiştir. 1950-1980 yılları arasını kapsayan ikinci dönemde yazarların bir kısmı, din olgusunu ve din adamlarını Millî Mücadele'de karşıt, bir kısmı da merkezi bir konuma yerleştirirken, olaya Türkçülük anlayışıyla yaklaşanlar da olmuştur. Bu yıllarda cereyan eden toplumcu gerçekçi bakış açısıyla Millî Mücadele'yi antiemperyalist söylemle ele alanlar da vardır.

Türkiye'nin siyasî, kültürel, ekonomik, toplumsal ve sanatsal alanlardaki asıl kırılmayı 1980'de yaşadığı kabul edilmektedir. 12 Eylül 1980 darbesiyle başlayan bu dönemde, hayatımızda yeni olgular ve yeni olaylar yer edinmiştir artık. Küreselleşme, mikro-milliyetçilik, postmodernizm, depolitizasyon, yeni tarihselcilik, ikinci cumhuriyetçilik, Neo-Osmanlıcılık gibi yeni ve yabancı kavramların hayatımıza girdiği; tüketimin ve bireyselliğin ön plana çıktığı; gençlerin siyasî düşüncelerden soyutlandığı; "tarih"in bilimsel alandan taşarak müzik, roman ve şiir gibi popüler kültürün esnek bir dalı haline geldiği; terör olaylarının süreklilik kazandığı ortamda ve dönemde, zaman bakımından her geçen gün gittikçe uzaklaştığımız; ama halen ülkemizin varlığını ona borçlu olduğumuz Millî Mücadele tarihini yazarlarımız nasıl ele almışlardır? Tezimizin ilk amacı, bu soruya cevap bulmaktır.

"Türk Romanında Millî Mücadele" konusunda daha çok birinci ve ikinci dönemlerde yazılmış romanlar üzerine çalışılmıştır. Oysaki 1980'den sonra da bu dönemi ele alan birçok roman yazılmıştır. Bu konudaki en kapsamlı çalışma olduğunu düşündüğümüz, editörlüğünü Mürşit Balabanlılar'ın yaptığı ve 2003'te yayımlanan **"Türk Romanında Kurtuluş Savaşı"** adlı çalışmada dahi 1980 sonrası Türk romanlarından yalnızca üçü incelenmiştir. Yaptığımız araştırmalar 1980 sonrasında Millî Mücadele'yi konu alan romanların çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Tezimizin diğer amacı, bu alandaki boşluğu doldurmaktır.

İlk iki dönemde olduğu gibi 1980 sonrasında da Millî Mücadele'nin romanlarda ele alınışı farklı ağırlıklardadır. Romanların önemli bir bölümünde bu tarihî dönem, bir fon olarak kullanılmış veya uzun bir tarihî sürecin bir parçası olarak işlenmiştir. Tezimiz, Millî Mücadele'yi asıl tema olarak ele alan, bir başka deyişle 1919-1922 yılları arasındaki olayları işleyen romanlar üzerine olduğundan, asıl konusu Millî Mücadele olmayan ve fakat olay örgüsü itibariyle söz konusu döneme değinen romanlardan[1] giriş bölümünde kısaca bahsedilmiştir.

Çalışmamız Türkçe ve İngilizce özetler, ön söz, giriş, sonuç ve kaynakça dışında iki bölümden oluşmaktadır. "Giriş"te öncelikle tarihî roman türü ele alınmış ve bu türün 1980 sonrasında geçirdiği değişimler hakkında bilgiler verilmiş; sonrasında Millî Mücadele tarihinin ana hatları üzerinde durulmuştur. "Giriş"in sonunda söz konusu tarihin, genel olarak, Türk romanındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada, Millî Mücadele'ye değinen ve onu asıl tema olarak işleyen tüm romanlar derlenerek, haklarında kısaca bilgiler verilmiştir.

---

[1]Burhan Günel, **Acının Askerleri** (1981); Mustafa Yeşilova, **Karasu** (1981); Turgay Daloğlu, **Ermeni Zulmü** (1981); Ahmet Dumlu, **Düşman Yarası** (1982); Ayla Kutlu, **Bir Göçmen Kuştu O** (1985); Hasan İzzettin Dinamo, **Anadolu'da Bir Yunan Askeri** (1988); Ahmet Yorulmaz, **Savaşın Çocukları** (1997); Ayla Kutlu, **Emir Bey'in Kızları** (1998); Fatih Atilla, **Alaturka Rapsodi** (1998); Sabahattin Burhan, **Yörük Ali Efe** (1999) ve **Çete Ayşe** (1999); Handan Öztürk, **Mor Tecavüz** (2000); Ahmet Ümit, **Patasana** (2000); Yaşar Kemal, **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana** (2000); Zerrin Koç, **Islak Kentin Çocukları** (2000); Yılmaz Karakoyunlu, **Çiçekli Mumlar Sokağı** (2000); Ayşenur Yazıcı, **Bedriye** (2002); Erkan Karagöz, **Rus Kızı Vasilisa** (2002); Atilla Birkiye, **Bir Yıldız Kaydı** (2002); Mehmet Coral, **İzmir 13 Eylül 1922** (2003); Kemal Anadol, **Büyük Ayrılık** (2003); Ali Arslan, **Ama Sevgi Kalmalı** (2003); Ali E. Özyürek, **Muhacirler: Bitmeyen Göç** (2007); Ayşe Kulin, **Veda Esir Şehirde Bir Konak** (2007); Sabahattin Burhan, **Gökçen Efe Destanı** (2008); Gonca Elmas Akay, **Kara Fatma** (2010).

1980 sonrası yayımlanmış Millî Mücadele konulu on üç roman tespit edilmiştir. Birinci bölümde bu romanların künyeleri, biçimsel yapıları kronolojik bir sıraya göre sunulmuştur. Bu bölümde ayrıca, ikinci bölümün daha iyi kavranması adına romanların olay örgüleri de verilmiştir. Çalışmamızın amacını ve esasını teşkil eden ikinci bölümde ise romanlar on bir temadan hareketle incelenmiş; yeri geldiğinde romanlardan, çeşitli kitap ve makalelerden alıntılar yapılmıştır. Burada izlenen yol, öncelikle romanlardaki ortak temaları saptamak ve yazarların bu temaları nasıl işlediklerini ortaya koymak olmuştur. Bu nedenle sadece bir romanda işlenen herhangi bir tema, çalışmaya dâhil edilmemiştir.

"Sonuç"ta ise on üç romanın, on bir temaya göre karşılaştırmalı ve toplu bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışmamın hazırlanması süresince, izlemem gereken doğru yolu, büyük bir incelik ve titizlikle gösteren, desteğini gerçek anlamda hiçbir zaman eksik etmeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Âbide DOĞAN'a; sorduğum her soruya içtenlikle cevap veren Araş. Gör. Sibel HATİPOĞLU'na; meslekteki görevimin tez çalışmamı olumsuz etkilememesi adına gerekli desteği samimiyetle sağlayan kurum müdürüm Sayın Necdet DEMİRAL'a; yüksek lisans tecrübesini paylaşarak bana yardımcı olan ağabeyim Okan AYDIN başta olmak üzere, çalışmam boyunca desteklerini benden esirgemeyen tüm aile efradıma teşekkür ederim.

Onur AYDIN
Eylül, 2011

GİRİŞ

1. TARİH-ROMAN İLİŞKİSİ VE TARİHÎ ROMAN KAVRAMI

Modern düşüncenin bir ürünü olan romanın, tarihle buluşmasının aslında köklü bir geçmişi vardır. Bu geçmişin lirik bir anlatım şeklinde Antik Yunan'a kadar uzandığı bilinmektedir (Göğebakan 2004: 14). Klasik Çağ ve Rönesans dönemlerinde de tarihin edebiyatla, roman öncesi anlatı türleriyle sıkı ilişkisi devam etmiştir. Öyle ki tarihin anlatı biçiminde ilk olarak görüldüğü Thukydides'ten, tarihin başlı başına bir bilim olarak algılandığı modern zamana dek yazılmış tarih metinlerinin edebî ve estetik yanlarının olduğu görülmektedir (Yalçın-Çelik 2005: 58).

Neo-Klasik dönemde, edebiyatın kesin sınırlarının ve kurallarının ortaya konmasıyla birlikte tarih ve edebiyat arasında sınırlar oluşmaya başlamış; XIX. yüzyıla gelindiğinde ise tarih bir bilim dalı olarak kabul görmüş ve edebiyattan ayrılmıştır (Yalçın-Çelik 2005: 58-59). Ne var ki bu ayrılık, genelde edebiyatın özelde ise modern bir anlatı türü olan romanın tarihi, bir kaynak olarak kullanamayacağı anlamına gelmez. Nitekim tarihin bir disiplin olarak edebiyattan ayrıldığı yüzyılda, "tarihî roman" türü ortaya çıkmış ve kısa zamanda oldukça popüler hale gelmiştir (Göğebakan 2004: 16).

Genel olarak "temelleri maziye dayanan yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış şahsiyetlerin hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşâ edildiği türler" (Argunşah 1997: 3) olarak tarif edilen tarihî romanların ilk örneğini İskoçyalı Sir Walter Scott 1814'te yazdığı **Waverley** adlı romanıyla vermiştir. Scott'u takiben Fransa'da Alexandre Dumas Pére (**Monte Kristo**, **Üç Silahşörler**, **Siyah Lâle**), Victor Hugo (**Notre Dame'ın Kamburu**), Balzac (**İnsanlık Komedyası**), Flaubert (**Salammbo**), Rusya'da Gogol (**Tarass Boulba**), Puşkin (**Yüzbaşı'nın Kızı**), Tolstoy (**Savaş ve Barış**), İngiltere'de Charles Dickens (**İki Şehrin Hikâyesi**, **Barnaby Rudge**), Amerika'da Cooper (**Mohikanların Sonu**), İtalya'da Manzoni (**Nişanlılar**) gibi yazarlar bu türün ilk başarılı örneklerini vermişlerdir (Yalçın-Çelik 2005: 61 ve Güney 2007: 16). İlk

örnekleri XIX. yüzyılda verilen bu türün kaynakları Fransız Devrimi ve Romantizm akımıdır (Çetin 2006: 223-224).

En önemli özelliklerinden biri milliyetçilik olan romantikler, bir taraftan içinde yaşadıkları çağın sosyal ve siyasî gelişmelerini izleyip geleceğe yönelirken, bir taraftan da kendi millî geçmişlerine (Orta Çağ) yönelmişlerdir. İçinde yaşadığı toplumla sağlıklı bir diyalog kuramayan romantiklerin tarihe yönelmelerinde marazilik ve aşırı duygusallığın da payı vardır. Romantizmle birlikte tarihî romanların önem kazanmasının sebebi, mevcut mekân ve zamandan kaçış arzusudur (Çetişli 2008: 74-76). Bir başka sebep de yukarıda söylediğimiz gibi Fransız devrimidir:

> "Fransız devrimi, Napolyon savaşları ulusçuluk dalgasını Avrupa'da neredeyse bir moda haline getirecektir. 1789-1814 yılları arasında Avrupa'da her ülke şu ya da bu şekilde bir değişime maruz kalacaktır. Uluslar, hem Napolyon işgallerinin uyandırdığı intikam duygusu hem de dönemin genel karakteristiği haline gelen ulusçuluk akımı nedeniyle olayları o güne değin görülmemiş bir biçimde algılamaya başladılar. Hem ilk tarihsel romanın 19. yüzyılda yazılmış hem de tarihsel romanın en parlak dönemini 19. yüzyılda yaşamış olması bu bağlamda bir rastlantı değil, sözünü ettiğimiz sürecin bir sonucudur." (Göğebakan 2004: 19)

Avrupa'da bu şekilde gelişen tarihî romanın Türk edebiyatında ortaya çıkışı da hemen hemen aynı paralelde olmuştur.[1] Namık Kemal'in **Cezmi**'yi yazmasındaki sebebin Osmanlı ve İslam kimliğini ortaya koymak olması, bunun somut bir örneğidir (Argunşah 2006: 421). Edebiyatımızda konusunu tarihten alan ilk roman Ahmet Mithat Efendi'nin Letâif-i Rivayet serisinden çıkan **Yeniçeriler** (1871)'dir.[2] Telif eserlerin yanı sıra Batı'dan bazı tarihî romanlar da tercüme edilmiştir. 1900'e kadar dilimize tercüme edilen tarihî romanlardan birkaçı Alexandre Dumas Pere'den **Monte Cristo**, **Üç Şilahşörler**, **Kraliçenin Gerdanlığı**; Xavier de Montépin'den **Fakirler Tabibi**'dir (Yalçın-Çelik 2005: 63-64).[3]

---

[1]Batılı anlamda tarihî romanların yazıldığı ve tercüme edildiği XIX. yüzyıla kadar Türk edebiyatındaki menakıbnâme, danişmendnâme, battalnâme, saltuknâme, gazavatnâme gibi geleneksel anlatılar kısmen de olsa bu türün yerini tutmuştur diyebiliriz.

[2]**Yeniçeriler**, uzun hikâye ile roman arasında kalan bir tür olduğundan birçok kaynakta Namık Kemal'in **Cezmi**'si ilk tarihî Türk romanı olarak kabul edilmektedir.

[3]Asıl konumuz Türk edebiyatında tarihî romanlar olmadığından burada yalnızca tarihî romanların doğuşu hakkında bilgi vermeyi yeterli görüyoruz.

Gerek Avrupa gerekse Türk edebiyatında tarihî romanlar günümüze dek sayıca artmıştır. Ne var ki tarihî roman kavramı üzerinde hâlâ bir uzlaşmaya varılamamıştır. Tarih-roman ilişkisinde çokça tartışılan konular, tarihî gerçeğin ne ölçüde ve ne şekilde kurgulanacağı, tarihî kişilerin romanda nasıl yer alacağıdır. Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle tarih ve roman kavramlarının üzerinde kısaca ve ayrı ayrı durmak gerekir.

Edward Hallett Carr'a (1994:37) göre tarih, "tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog"dur. O halde tarih ile tarihi öğrenen insan arasında dolaylı bir ilişki vardır ve bu ilişkiyi sağlayan kişi, tarihçidir:

> "Tarihsel gerçeklik önce tarihçinin, yani tarihsel olayları kaydeden kişinin yorumuna, değerlendirmesine tabi tutulur. İnsanlar, tarihsel gerçeklikleri, olayları kaydeden tarihçinin yorumlarına göre izlemek durumundadırlar. Yani tarihsel olaylar bir bakıma sübjektif karakterlidir." (Çelik 2002: 53)

Bu bir bakıma yaşanan tarih ile yazılan tarih arasındaki fark anlamına gelmektedir. Tarihçi, elindeki veriler ne kadar sağlam, gözlem gücü ne kadar yüksek olursa olsun yaşanan tarihin tümünü anlatamayacaktır. O, elde ettiği verilerden yola çıkarak önem sırasına göre seçim ve yorum yapmak zorundadır. İngiliz tarihçi R. G. Collingwood'a göre de tarihçinin işlevi geçmişe ait bilgileri bir anlamda yeniden kurmaktır. O salt olayları değil, olayların arkasındaki düşünceyi aktarmalıdır (Göğebakan 2004: 32). Esasen genel anlamda tarihçiden beklenen bunun tam aksidir. Sadık K. Tural'ın da (1984:12) belirttiği gibi tarihçi "tarihî süreci meydana getiren vak'aların, en vazgeçilmezlerinin kronolojisini yapmak; bunlar arasındaki sebep - netice bağlantılarını görmek ve göstermek; oluş, kılış ve buluşların o cemiyetin ve insanlığın hayatındaki yerini hükme bağlamak işlerini üzerine almıştır." Tural'ın tarifi arzu edilen tarihçi tipini göstermektedir (Çelik 2002: 52). Öyle ki bir başka Türk araştırmacı İlhan Tekeli'ye göre, yazılan tarih, yaşanan tarihin tarihçi tarafından yeniden kurulmasından ibarettir (Tekeli 1998: 39).

Modern bir anlatı türü olan romanın da temel niteliği itibariyle "kurmaca" bir özellik taşıdığı, romancının hayattan aldığını kendi mantığına göre yeniden kurduğu

bilinmektedir (Tekin 2008: 8). O halde, tarihî romanlar için "kurgunun kurgusu" denilebilir mi? Yakup Çelik'e göre "evet":

> "İlk elde erozyona uğrayan tarih, tarihî roman aşamasında kurgu denilen ikinci bir değişime girer. Roman yazarı, tarihçinin malzemesini alır, muhayyilesinde yoğurarak, bilinmeyenler üzerine bir kurgu oluşturarak, tarih malzemesini yeniden insanların dikkatlerine sunar. (Çelik 2002: 53).[4]

Burada tarihçi ve romancının görevlerini birbirinden ayırmak gerekir. Zira her ne kadar yoruma başvurmak zorunda kalsa da tarihçinin birincil görevi elinden geldiğince nesnel olmak, geçmişte yaşananları salt kanıt ve belgelere dayandırmaktır. Romancının birincil görevi ise hiç kuşkusuz estetiği sağlamaktır. Bu bağlamda Ahmet Şimşek'in konuyu somutlaştırarak anlatması dikkate değerdir:

> "Tarihçi olayların fotoğrafını çekerken tarihsel roman yazarı kendi ifadesi ve yorumuyla tarihsel kişi, olay ya da olgulara ilişkin bir resim çizer." (Şimşek 2006: 69)

Tarihî roman yazarı, ne bir tarihçi kadar nesnel ne de tamamen kurguya dayalı bir romanın yazarı kadar öznel olabilir. Bilimsel açıdan kontrol edilebilir bir olguyu romanının konusu olarak seçtiğinden, sınırlı bir alan içerisinde hareket etmek zorundadır (Göğebakan 2004: 27). İşte bu noktada tarih-roman ilişkisinde bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Romanın temel özelliği olarak "kurgu" ön plana çıktığında "bilimsellik" arka planda kalmış olur ki bu, yazarın tarihi çarpıttığı anlamına gelebilir. Diğer yandan bilimselliği ön plana alan yazarın, kurgu ve estetikten mahrum romanının tarih kitabından farkı kalmayabilir:

> "Roman, kişisel veya toplumsal bir serüveni anlattığı için tarihe yakın düşer. Olaylara bakarken de tarih de, roman da 'açıklama' ve 'yorumlama' yöntemlerinden yararlanır. Ancak ortaya çıkan 'metin' farklı olur: Farkı yaratan, daha doğrusu romanı tarihten ayıran nokta, 'bakış açısı' meselesidir kuşkusuz. Roman da, tarih de 'gerçeğe' bakar, ancak tarihçi 'gerçeğe' bakarken 'objektif' olmak zorundadır. Oysa romancının böyle bir kaygısı yoktur." (Tekin 2008: 58).

[4]Çelik'in bu görüşleri bize postmodern tarih kuramı olan ve ileride bahsedeceğimiz "Yeni Tarihselcilik" anlayışını hatırlatmaktadır.

Bilimsellik-kurgu / nesnellik-öznellik çelişkisi sorununu yazarlar, tarihî romanlarda kurguyu, tarih olaylarından ziyade tarihî olmayan, insana özgü yaşama alanında sağlayarak çözmeye çalışmaktadırlar. Fethi Naci'ye göre tarihî gerçeklik, romanın göze batmayan ana hattı olmalı, yazar kurguyu kişilerin düşünce ve davranışlarının oluşturulmasında sağlamalıdır (Naci 1997: 58). Bu görüşe Yakup Çelik, Osmanlı'nın kuruluş devrini konulan alan; Kemal Tahir'in **Devlet Ana**, Tarık Buğra'nın **Osmancık** romanları üzerinden şu örnekle açıklık getirmektedir:

> "Tarihsel olmayan insan eylemlerine giren yeme içme işi her iki romanda da farklıdır. Söğüt dolaylarına yerleşen Kayı boyunun yediği yemek hususunda Devlet Ana'da Kemal Tahir pilavı; Osmancık'ta Tarık Buğra güveci tercih etmiştir. Yenilen yemek tarihsel gerçeklik içerisinde sunulmadığı için, işin bu noktası tarihî romanlarda yazarların muhayyilesine bırakılmıştır." (Çelik 2002: 54)

Tarihî romanlarda, yazarları zor duruma sokan hususların başında hiç kuşkusuz kişi kadrosunun, özellikle başkişilerin oluşturulması gelir. Roman kişilerinin oluşturulmasında yazar, ya başkişi olarak gerçekten yaşamış tarihî kişilere yer verir ya da romanının kurgusunu tamamen kurmaca kişilerden oluşturur. Bunlardan ilki, tarihî bilgi ve gerçeklere uygunluğun zorunluluğundan dolayı yazarları daha çok zorlayan bir tarzdır (Göğebakan 2004: 41). Üstelik gerçek kişileri kullanması durumunda yazar, iç monolog, bilinç akışı gibi teknikleri kullanmakta da güçlük çekecektir. Bu nedenle Sadık K. Tural, tarihî romanların kişilerin iç dünyalarını yansıtmaya elverişli türler olmadığını söylemektedir (Tural 1992: 227). Bu bakımdan yazarlar birinci dereceden tarihî kişilerden ziyade, ikinci ve üçüncü dereceden veya isimsiz kahramanlar çevresinde romanlarını şekillendirmektedirler. Bu durumun güzel örnekleri Millî Mücadele'yi işleyen romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Atatürk, İsmet İnönü gibi büyük tarihî kişileri bir roman karakteri olarak kurgulamanın zorluğunu bilen yazarlar genelde onları fon olarak belirleyip başkişileri tamamen muhayyilelerine dayanarak oluştururlar[5]:

> "Kurtuluş Savaşı'nı anlatan romanların hemen tümünde (Küçük Ağa, Yorgun Savaşçı, Sahnenin Dışındakiler, Ateşten Gömlek, Bir Göçmen Kuştu O, Yaban

[5]Tezimize konu olan romanlardan **Reis Paşa**, **Gâzi Paşa**, **Şu Çılgın Türkler**'de tam tersi durum söz konusudur; bu romanlarda başkişiler Mustafa Kemal Atatürk ve çevresindekilerden oluşmaktadır.

> v.s.) Mustafa Kemal Atatürk ve savaşı birinci dereceden yaşayan komutanlar, romanların önde gelen kahramanlarından değildir. Onların yerine Çolak Salih, İstanbullu Hoca, Cehennem Yüzbaşı Cemil, Ahmet Celal, Avukat Adnan, Emir Bey gibi itibarî kahramanlar vardır. Bazı romanlarda da Atatürk ve arkadaşlarının varlıkları, dolaylı bir şekilde de olsa, dile getirilir." (Çelik 2002: 62-63)

Osmancık, **Devlet Ana** gibi romanlarda Osman Gazi gibi birinci dereceden tarihî bir kişinin başkişi olarak kullanılması da bu romanların menkıbeler çevresinde teşekkül etmesine bağlanmaktadır (Çelik 2002: 63). Fethi Naci, gerçek kişilerin romanlarda alelade, bir başka deyişle belgeye dayalı olmadan kullanılmasına, konuşturulmasına karşı çıkarken Kemal Tahir'i örnek göstermektedir:

> "Bizde, bir romancı, bir takım toplumsal sorunlara kafasında çözüm yolları bulduktan sonra, bu kuramsal çözümleri dile getirecek açıklayıcı kişiler çizmeye kalkıştı mı, gerçek tarihsel kişileri romanına dilediği gibi sokmaktan ve dilediği gibi konuşturmaktan çekinmiyor; Lukacs'ın ya da Balzac'ın dedikleri umurunda bile olmuyor. Bu tutumun en ünlü örneği Kemal Tahir'dir; romanlarında birçok gerçek kişiyi dilediği gibi konuşturmuştur." (Naci 1986: 46)

Abide Doğan'a göre (2005:33), asıl kahramanı padişah, sadrazam, valide sultan, haseki sultan gibi gerçek kişiler olan romanlarda olaylar, bu kişilerin çevresinde geliştiğinden yazara düşen görev onları inandırıcı ve etkileyici bir biçimde ortaya koymaktır.

Roman sanatının önemli unsurlarından biri olan mekânın ise, tarihî romanlardaki işlevi yukarıda bahsedilen roman kişilerinin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Burada yine görev, yazara düşmektedir:

> "Tarihî roman yazarı, mekânı salt olayların meydana geldiği çevreyi tanıtmak amacıyla değil, aynı zamanda roman kahramanlarını daha iyi çizmek, toplumun yaşayış biçimini, sosyal ve kültürel yönünü daha gerçekçi biçimde yansıtmak için bir araç olarak, en doğru şekilde kullanmak durumundadır. Çünkü mekan toplumsal hayatın da bir göstergesidir." (Doğan 2005: 39)

Tarihî romanlarda kullanılan "dil"in nasıl olması gerektiği de tartışılan sorunlardan biridir. Attilâ İlhan, İhsan Oktay Anar gibi romancılarımız, tarihî romanlarda dilin de tarihî olması gerektiğini düşünerek, romanlarını arkaik bir dille yazmışlardır. Ne var ki edebiyat araştırmacılarındaki genel kanı bunun aksini yansıtmaktadır:

> "Tarihî romanlarda yazarın kullanacağı dil, arkaik değil, günümüzün yaşayan, edebî dili olmalıdır. Edebî eserin malzemesi olan dil ne kadar anlaşılır olursa, eser de o kadar kalıcı olacaktır." (Doğan 2005: 41)

Son olarak, tarihî romanlar neden tezli romanlar sınıfına girmektedir, bunun üzerinde duralım. Bilindiği üzere romanın temel niteliği kurgu olmasıdır. Bir başka deyişle gerçeğin yeniden yorumlanması, yazarın muhayyilesinde yeni bir biçim kazanmasıdır. Aynı tarihî belgelere sahip yazarlar, kendi bakış açılarına göre tarihî gerçeği farklı tezlerle sunabilirler. Bunun en somut örneklerinden biri Kemal Tahir'in **Devlet Ana**'da ve Tarık Buğra'nın ise **Osmancık**'ta Osmanlı'nın kuruluşunu farklı tezlerle anlatmalarıdır. Turgut Göğebakan'a göre tarihî romanların en büyük vasıflarından biri estetikten çok, mesaj vermeye çalışmalarıdır. Bu vasıf, türün çokça eleştirilmesine neden olmaktadır:

> "Tarihsel romanlarda biçem öğelerinden çok, ele alınan konuya yazarın bakışı dikkati çekiyor. Daha anlaşılır biçimde ifade edecek olursak; önemli olan yazınsallık değil yapıtın verdiği mesajdır. Tarihsel romanın tezlerinin olması, bu türden bir yaklaşımı doğal kılıyor. Bütün bunlar tarihsel romanın ideolojik karakterine bağlanabilir. (…) Örneğin Tarık Buğra'nın Küçük Ağa'sının yazılış nedeni yalnızca tarihsel bir döneme yazınsal bağlamda yaklaşma denemesi olarak görülebilir mi? Küçük Ağa çok tartışılan bir döneme yeni bir yorum getirme uğraşının bir ürünüdür kanımca. Burada şöyle bir saptama yapabilirim; Küçük Ağa, Kurtuluş Savaşı öncesi ve sırasında, dönemi irdeleyen romanlarda öne çıkan olumsuz din adamı tiplemesini aklama denemesi olarak görülebilir." (Göğebakan 2004: 54-56)

Tarihî roman edebiyat araştırmacılarının üzerine çokça düşündüğü ve bugüne kadar uzlaşmaya varamadıkları bir türdür. Bu hiç kuşkusuz tarihten beklenen bilimsellik ile romandan beklenen kurgusallık çatışmasının bir sonucudur. Tarihî roman yazarının birincil görevi tarihî bilgiler vermek değildir, fakat romanını kurgularken mevzubahis bilgilere sadık kalması da ondan beklenmektedir. 1980'li yıllara gelene kadar, bazı modernist eğilimlere rağmen yazarlarımızın çoğu geleneksel-gerçekçi bir anlatımı yeğleyerek tarihî gerçeklere, resmî tarih anlayışına "olabildiğince" bağlı kalmışlardır.

2. 1980 SONRASI EDEBİYATIMIZDA TARİHÎ ROMANLAR

1980 sonrası edebiyatımızda tarihî romanlar, kurgu ve anlatım özellikleri dikkate alındığında şu şekilde sınıflandırılabilirler:

1. Kronolojiye dayalı gerçekçi tarihi romanlar
    a. Popüler tarih romanları
    b. Biyografik anı romanları
2. Modernist tarih romanları
3. Postmodernist tarih romanları (Yalçın-Çelik 2005: 76).

Bu dönemde, Millî Mücadele tarihini ele alan romanların bir kısmı 1980 öncesi bir üslupla geleneksel-gerçekçi tarzda kaleme alınmışken, bir kısmı popüler kültürün ürünü olmuştur. Bununla beraber bazı romancılarımız da modernist ve postmodernist bir tarzla Millî Mücadele'yi ele almışlardır. Bu bakımdan yukarıda dökümü verilen tarihî roman çeşitlerinden kısaca bahsetmek gerekir.

Kronolojiye dayalı gerçekçi tarihî romanlarda yazar, resmî tarih anlayışına bağlıdır ve elinden geldiğince tarihî bilgilere sadık kalmaya çalışır. Bu nedenle kişi kadrosunda ikinci veya üçüncü dereceden kişileri tarihten seçerken, başkişileri kurguya dayalı oluşturur. Aslında bu, 1980 sonrası Türk romanının genel özelliğine has olmayıp daha çok Tanzimat'tan 1980'e kadarki süreçte uygulanan, fakat 1980 sonrasında da popülaritesini kaybetmeyen bir tarzdır:

> "Bu romanlarda temel sorun, tarihe ait gerçekliğin ve ayrıntıların romanlarda yer almasıdır. Gerçekliğin, şu ya da bu şekilde kurgunun içerisinde yer alması, romanda anlatılanların tarihî gerçeklere uyması konusu yazarın ana sorunsallarından birisidir. Bu tarzı işleyen tarihî romanlar, önemini ve popülerliğini günümüz dâhil, edebiyat tarihimizin hiçbir döneminde kaybetmemiştir. Çünkü gerçekçi roman okuma ve yazma alışkanlığı, değişen çağa rağmen hâlâ devam etmektedir. Belirli bir okuyucu kitlesi, basın-yayın dağıtım ağı vardır." (Yalçın-Çelik 2005: 76-77)

Kronolojiye dayalı geleneksel-gerçekçi tarihî romanların bir kısmı, 1980 sonrasında, 1930-1970 yılları arasında olduğu gibi yeniden popüler kültürün ürünü olmaya

başlamıştır. Popüler kültürün toplum üzerindeki etkisiyle sayıları artmaya başlayan popüler roman kavramını da hatırlatmalıyız:

> "Yazarı açısından estetik bir gaye güdülmeksizin kaleme alınan, yazılıp yayınlanmasında başta ticari kaygı olmak üzere, sanat dışı sebepler bulunan; okurun fikrinden çok duygu ve heyecanlarını harekete geçirmeyi hedefleyen; çok sayıda okura ulaşan; kolay anlaşılıp, rahat çözümlenen, okurda belirli bir seviye aramayan; klişeleşmiş, basmakalıp bir yapı arz eden; birçoğu filme alınarak -okur dışında- sinema ve televizyonda da çok sayıda izleyiciye ulaşan vs. nitelikte romanlar." (Sağlık 1998: 85)

Popüler tarih romanlarının sayısının 1980 sonrasında artmasının en önemli nedenlerinden biri hiç kuşkusuz "tarih"in, roman, şiir, müzik gibi popülerleşmeye başlaması, resmî kuruluşların, araştırmacıların, bilim adamlarının dışına taşarak halk tabanına yayılmasıdır (Yalçın-Çelik 2005: 76).

1980 öncesinde biyografik roman örnekleri verilmekle birlikte, 80 sonrasında ve özellikle son yıllarda bu türde dikkate değer bir artış görülmektedir. "Birey"in değer gördüğü modern düşünceyle birlikte ortaya çıkan biyografik romanlarda, haliyle tarihe mal olmuş büyük kişilerin hayatları estetik bir düzlemde ele alınmaktadır. Bu bakımından kuramsal çalışmamızın birinci bölümünde ele aldığımız tarih-roman ilişkisi daha doğrusu çelişkisi, biyografi-roman ilişkisi için de geçerlidir:

> "Roman ve biyografiyi birbirinden ayıran en önemli faktör, hiç şüphesiz ki, birinin kurmacaya diğerinin de gerçeğe yaslanıyor olmasıdır. (…) Roman söz konusu olduğunda, öncelikli olan eserin sanat ve estetik değeridir. Oysa biyografi için öncelikli olan, ortaya konulan çalışmanın belgesel niteliğidir. Biyografinin değeri gerçeğe ve tarihe yaslanmasına, araştırma ve çalışmaların titizliğine bağlıdır. Çünkü biyografi, roman sanatı gibi sanatsal ve estetik kaygılarla değil, bilgi vermek amacıyla, belgelere dayanılarak yazılır." (Kara 2009: 159)

Türk edebiyatına roman türünün olgunlaşmasını takiben Cumhuriyet döneminde giren (Apaydın 2002: 461) biyografik romanların 80 sonrasında nicelik ve nitelik açısından gelişim gösterdikleri görülmektedir (Kara 2009: 161). Bu dönemde yazarların benimsediği yollardan biri, aile bireylerinin bıraktığı notlardan, anılardan, mektuplardan yola çıkarak, o bireylerin yaşadıkları dönemlerin siyasî, sosyal, kültürel yapısını ortaya koymaktır (Doğan 2000: 145-150).

Tarihî kişilerin hayatını ele alan biyografik romanlar, var olan bir gerçeklikten yola çıkılarak yazıldıkları için "tarihî roman" başlığı altında değerlendirilmekle birlikte, tarihî roman daha çok olaylar ve eylemler üzerinde dururken, biyografik roman kişiler ve kişilerle ilgisi oranında olaylar üzerinde durur (Kara 2009: 168).

Bilindiği üzere geleneksel-gerçekçi roman XIX. yüzyılda doruk noktasına ulaşıp XX. yüzyılda egemenliğini devam ettirirken bu yüzyılın ilk yarısında yeni bir roman anlayışı; modernist roman belirmeye başlamıştır. Modernist romanın arka planında XX. yüzyılda bilimsel alanda meydana gelen Quantum fiziği, Reinman ve Lobachevski tarafından geliştirilen Öklid dışı geometri, matematiği sorgulayan Gödel teoremleri, Hiesenberg'in belirsizlik kuramı, Einstein'ın görecelik ile Darwin'in evrim kuramı ve Bergson'un yeni zaman anlayışı, kısacası Aydınlanma ve bununla birlikte sanayileşme, Kkentleşme vardır (Şaylan 1999: 56):

> "20. yüzyıl başı modernist romanı, edebiyatta alışılmış tüm ölçütleri tersyüz eden devrimci yapıda bir gelişmedir. Bu metinsel devrimde roman, bir anti-roman durumuna gelir. Romanın geleneksel ana teması yolculuk dıştan içe yönelir. Modernist romanda kişiler, somut coğrafya üzerinde değil, iç dünyanın kaygan/geçişimli düzleminde yolculuk ediyorlardır artık… Konu ve konuya bağlı gerilim öğesi ortadan kalkar bu romanlarda; metin tümüyle deneysel biçimciliğin oyun alanına dönüşür." (Ecevit 2004: 42)

Genel anlamda dış gerçeklikten iç gerçekliğe yönelen, kurgu açısından ileriye doğru akan zamanda kırılmalar sağlayarak deformasyona uğramış, neden-sonuç ilişkisine dayalı olay örgüsünün bulunmadığı, anlatıcının arka plana çekilerek figür odaklı hale geldiği, modern toplum bireyinin sorunlarını, yabancılaşmasını konu edinen bu yeni roman anlayışının ilk örneklerini, edebiyatımızda 1930'larda görürüz. 1980 sonrasında da bilinç akımı, iç monolog, montaj, edebî alıntı, leitmotif gibi tekniklerin kullanıldığı, Bergson felsefesinden gelen etkilenmeyle yeni bir zaman kurgusunun yer aldığı modernist tarihî romanlar yazılmıştır (Yalçın-Çelik 2005: 81). Modernizmle beraber tarihî belgeleri ve gerçekliği algılayış değişmeye başlamış; gerçekliğin parçalanmasıyla ortaya çok boyutlu bir bakış açısı çıkmıştır. Bu durumun bir sonraki aşaması kuşkusuz postmodernist bakış açısıdır:

> "Modernist roman topluma karşı olan ve gerçeği temsil etmeyen bir tarz değildir. Modernist roman, geleneksel-gerçekçi romanda olduğu gibi bir gerçekliği temsil etmektedir. Ancak bu gerçeklik geleneksel-gerçekçi romanın temsil ettiği kadar yalın, düz bir gerçeklik değildir. Modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı çok boyutlu; anlaşılması, kavranması zor olan bir nitelik taşır. Buna bağlı olarak modernist roman bireyin iç dünyasından hareketle yaşanan çok boyutluluğu anlatarak var olan gerçekliğe ulaşmaya çalışır." (Yürek 2008: 196)

Tarihî romanların anlatımında ve kurgulanmasında en son aşama postmodernist tarzdır. Yeni bir tür olduğundan çizgileri kesin olarak belirlenmeyen postmodern tarih romanlarının arka planında tarih ve sanat algısındaki değişiklikler yatar. XX. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren dünyada meydana gelen toplumsal, siyasî, bireysel, ekonomik vs. değişim ve dönüşümler hem tarih algısını hem de romanın yapısını değiştirmiştir. Dünyada II. Dünya Savaşı, Türkiye'de ise 1980 sonrasında görülen postmodernist eğilim, yaşanan kırılmalar, dönüşümler, batılı insanın insan-dünya-akıl ekseninde sürdürdüğü anlam arayışında vardığı karamsarlık ve kötümserlik romanın iç ve dış yapısını bir hayli sarsmış; edebî metni yazarın oyun alanı hâline getirmiştir (Balcı 2009: 39-40).

Genel olarak modernizmin bilimsellik, düzenlilik, kesinlik, homojenlik, amaçlılık, tekçilik gibi ilkelerinin aksine şüphecilik, düzensizlik, heterojenlik, çoğulculuk gibi durumları benimsediği için modernizme bir başkaldırı olarak değerlendirilen[6] ve liberal ekonomik politikalarla beraber gün yüzüne çıkan postmodernizmin Türk romanına girişi diğer akımlara göre daha erken ve hızlı olmuştur. Mustafa Apaydın'a (2009:31) göre Türk romanında bu büyük zihniyet değişikliğinin ülkede neoliberal politikaların uygulanmaya başladığı döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Aynı şekilde Yunus Balcı da (2009:38) "1980 sonrası" tabirinin Türk kültür, sosyal ve siyasî hayatında bu yılın bir dönüm noktası olmasından kaynaklandığını belirtir. Ona göre bu dönüm, 1980 öncesi belli bir "formasyona" sahip Türk romanını linguistik ve gramatik bakımdan "deforme" etmiştir. Artık romanda, fantastik, grotesk ve ironik yapı, parodi ve pastiş, metinlerarasılık, çok katmanlılık ve üstkurmaca hâkimdir:

[6]Modernizme bir başkaldırı olarak değerlendirilir, fakat esasen postmodernizm kaynağını modern döneme ait kitap kültüründen, okuma kültüründen alan görsel, simgesel, imgesel bir kültürdür. Postmodernizm, batılı toplumların modernleşme sürecinde büyük bir yoğunlukla yaşadıkları aşamadan sonra ortaya çıkmıştır (Balcı 2009: 42).

> "1980 yılındaki askeri darbenin yol açtığı sosyopolitik değişimler, edebiyatta biçimci eğilimlerin artmasına neden olur. Partilerin kapatıldığı, toplumun depolitize edilmek istendiği bir dönemdir bu. Dünya genelinde ise, Marksist devlet sistemlerinde gözlemlenen çöküş belirtileri, edebiyatta bireyci ve biçimci gelişmeler, yoğun çeviri etkinliğinin desteğiyle, seksen sonrası Türk Edebiyatında kendine azımsanmayacak sayıda yandaş bulur. (Ecevit 2004: 89)

Postmodern tarih romanları ise postmodernizmin modern değerlere duyduğu "şüphe"den doğan bir türdür. Zira postmodernizm projesi, bilim, teknoloji ve ideolojiler ekseninde toplanan modern değerlere şüphe duymakla başlamış; modern bilgiye ve bilince karşı eleştirel bir tutum getirmiştir (Narlı 2009: 252):

> "1980 sonrasında tarih-roman ilişkisine farklı bir boyut kazandıran tarih malzemeli romanlar yazılır. Bunda o güne kadar bir bilim olarak kabul edilmiş tarihe bakış açısının değişmesinin önemli bir rolü vardır. Post-modernizmin tesirleriyle gerçeğe şüpheyle bakılması, birden fazla ve şartlara göre değişebilen gerçeğin olduğu düşüncesi tarih biliminin etrafında yeniden düşünülmesine sebep olmuştur. Bu çoğulcu bir tarih anlayışına işaret eder. Burada üzerinde durulan, önceki tarih anlayışlarının 'tarihî gerçek' diye sunduklarının bir insanın aracılığıyla ortaya konulmuş, 'yorumlanmış' metinler olduğu meselesidir. Bu durum, tarih biliminde yorumun yeri, değiştiriciliği üzerinde düşündürürken tarihin aslında kişisel bir yapı hatta kurgu olduğu konusuna dikkati çeker." (Argunşah 2002: 20)

Argunşah'ın "çoğulcu, kişisel ve yoruma dayalı" olarak ifade ettiği bu tarih anlayışı esasen klasik tarih anlayışına karşıt olarak 1980 sonrasında, Amerika'da ortaya atılan ve "Yeni Tarihselcilik (New Historicism)" olarak adlandırılan kurama götürür bizi. Bu postmodern kurama göre tarih, gerçeği asla birebir yansıtmayan, iktidarın veya muhalefetin ideolojisi doğrultusunda yeniden oluşturulmuş ve okurlara gerçek diye sunulmuş kurgudur. Tarihin kurgulanabilir bir disiplin oluşu tarih kavramının geleneksel anlamını yitirmesi demektir. Öyle ki geleneksel tarih anlayışında tarihin bir üst-kültür ürünü olduğu kabul edilmekte; kral, general gibi büyük kişilerin başından geçenler dikkatle kayıt altına alınmaktaydı. Buna mukabil yeni tarih anlayışında tarihî kırılmalara neden olmayan, fakat popüler kültüre uygun ölüm, hastalık, iklim, seks gibi hemen her konu tarihin kapsamına dâhil edilmiştir (Yalçın-Çelik 2005: 24). Üstelik geçmiş zamanlarda kayıt altına alınan olaylar da okuyucuya olduğu gibi, birebir ulaşmazlar. Çünkü birinci elden tarihî belgeyi yazan kişi, ne kadar objektif olmaya çalışsa da aynı zamanda nesnelliğe ilk zararı veren kişidir. Birinci elden gelen tarihî bilgiyi inceleyerek dönem hakkında hükümler yürüten tarihçi önündeki sayısız

malzemeden ideoloji ve beklentileri doğrultusunda seçmeler yapar ve bunları bir yazar gibi birbirine bağlayıp kurguyu bir kez daha kurgulayarak adeta bir "öykü" oluşturur (Yeşilyurt 2009: 1992). Romanın da birincil vasfı kurgu olduğundan romancı ile tarihçi arasında çok fark yoktur. Ayrıca bu kurama göre tarihî metni anlamak için metnin oluştuğu sosyal çevrenin de dikkate alınması gerekir. Bu yüzden antropoloji, psikoloji, sosyoloji, edebiyat, teoloji, ekonomi gibi yan disiplinler, tarih ile sıkı etkileşim içerisine girmişlerdir (Yalçın-Çelik 2005: 23).

Balcı'ya göre postmodern tarih romanlarının amacı tarihi talan etmek, yağmalamaktır (Balcı 2009: 41). Bu görüşe neden olan durum hiç kuşkusuz bu romanlarda tarihî gerçeklere şüpheyle yaklaşılması, bu gerçeklerin mizah konusu yapılması, kronoloji gözetilmemesi, tarihî kişilerin kurgusal karakterler gibi kullanılmasıdır.

Her ne kadar gerçekliğine şüpheyle yaklaşsalar da tarih, postmodernist yazarların siyasî ve toplumsal sorunlardan ve kimlik arayışlarından kaçarken sığındıkları bir alan olmuştur. Umberto Eco'nun **Gülün Adı** romanının yayımlanmasını takiben Türk edebiyatında da 1980 sonrasında postmodern tarihî romanlar yazılmaya başlamıştır (Apaydın 2009: 33). Bu romanlar arasında Millî Mücadele tarihini fon veya asıl tema olmak üzere, postmodernist bir üslupla ele alanlar da vardır.

3. MİLLÎ MÜCADELE TARİHİ VE TÜRK ROMANINDAKİ YERİ

Millî Mücadele (Kurtuluş Savaşı), Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin Fransa, İtalya ve İngiltere'den müteşekkil İtilaf Devletleri tarafından 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'ne dayanılarak işgal edilen Misak-ı Millî sınırları içindeki topraklarını geri almak ve ülke bütünlüğünü korumak için Atatürk önderliğinde, 1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiş; 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile fiilen, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile resmen sona ermiş çok cepheli siyasî ve askerî mücadeledir. Atatürk, Nutuk'ta, Millî Mücadele'nin sebeplerini şöyle açıklar:

> "Muhasım devletler, Osmanlı devlet ve memleketine maddeten ve manen tecavüz halinde; imha ve taksime karar vermişler. Padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükûmeti de aynı halde. Farkında olmadığı halde başsız kalmış olan millet, zulmet ve müphemiyet içinde tecelliyata muntazır. Felaketin dehşet ve sıkletini idrake başlayanlar, bulundukları muhit ve hissedebildikleri tesirata göre çare-i halâs telâkki eyledikleri tedbirlere mütevessil… Ordu ismi var cismi yok bir halde. Kumandanlar ve zabitler, Harb-i Umuminin bunca mihnet ve meşakkatleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekle dilhun, gözleri önünde derinleşen karanlık felaket uçurumu kenarında dimağları çare, çare-i halâs aramakla meşgul…" (Atatürk 1999: 14).

Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Kurtuluş Savaşı'nın ilk safhası, İtilaf Devletleri ve Osmanlı arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden, Mustafa Kemal'in 9. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasına kadarki süreci kapsamaktadır. Bu süreçte Anadolu'nun çeşitli bölgelerinin, Yunan, İngiliz, Fransız, Ermeni ve İtalyan birliklerince Mütareke'nin 7. maddesine dayanılarak işgal edilmesi, Kurtuluş Savaşı'nın ilk savunma kuruluşu Kuva-yı Milliye'nin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri, Türk Kurtuluş Savaşı'nı başlatan bir kıvılcım olarak nitelendirilebilir (Akbulut 2004: 153). 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gitmesiyle Mustafa Kemal'in önderliğinde örgütlenme safhası başlar. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına dek süren bu safhada, Sivas ve Erzurum illerinde kongreler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde işgalleri kınayan mitingler düzenlenmesi; yararlı derneklerin bir çatı altında birleştirilmesi gibi faaliyetler yürütülür. Erzurum ve Sivas kongrelerinde biçimlenen Misak-i Millî'nin İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından 28 Ocak 1920'de kabul edilmesinin ardından İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Mebusan Meclisi'ni dağıtıp İstanbul'u işgal etmeleriyle savaş safhasına geçilecektir (Aytepe 2001: 120-136).

İstanbul'un işgali, Mebusan Meclisi'nin dağıtılması, mebusların tutuklanmasının ardından Nutuk'ta da (1999:18) belirttiği üzere, daha İstanbul'dan çıkmadan evvel millî egemenliğe dayanan bir devlet kurmayı düşünen Mustafa Kemal, Ankara'da bir meclisin toplanmasını ister. 23 Nisan 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi, Anadolu'da asayişi sağlayacak çeşitli kanunları çıkarmak, iç ayaklanmaları bastırmak ve düzenli orduyu kurmak görevlerini başarıyla gerçekleştirir (Aytepe 2001: 137-142). Aynı yıl Anadolu'nun işgaline karşı Millî Mücadele'nin gittikçe güçlendiğini anlayan

Müttefik Devletler, bir yıl öncesinden hazırladıkları; fakat çeşitli nedenlerle uygulayamadıkları Sevr Barış Antlaşması'nı Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmek isterler. Osmanlı'nın resmî olarak çöküşü ve imhası anlamına gelen bu antlaşmayı Osmanlı Saltanat Şurası imzalayıp kabul eder, ne var ki Anadolu'da bu, büyük bir öfkeyle karşılanır (Balcıoğlu 2004: l 209-211). Bu öfkenin boyutunu belirtmek için Kazım Karabekir'in 17 Ağustos 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne çektiği telgraftaki şu sözlerini misal göstermekte fayda vardır:

> "Vatansız ve vicdansız üç serserinin, yine kendileri gibi millet ve vatanla alakası olmayan birkaç kişi adına barış antlaşmasını imza ettiklerini ajansta gördük. Millî Mücadele'mize daha büyük bir azim ve imanla devam edeceğimize ahdettiğimizi arz eylerim. İstanbul'da kuruluşunu daha önce duyduğumuz Şûra-ı Saltanat'ta Türkiye'nin hayatî mevcudiyetini söndüren bu antlaşmanın imza edilmesini kararlaştıran şahısların ve antlaşmaya imza atanların vatana ihanet ile itham olunmasını ve haklarında gıyabî hüküm verilmesini, bu vatansızların isimlerinin her yerde lanetle anılmasını ve duyurulmasını arz ve teklif ederim." (Balcıoğlu 2004: 211)

1919'dan 1920'ye kadar vatan savunmasında gönüllü görev alan, Güney Cephesi'nde Fransızları mağlup eden; fakat merkezi otoriteden yoksun olması ve kişisel davranışların, başı buyrukluğun mücadeleyi aksatması nedeniyle işgaller karşısında yetersiz kalmaya başlayan Kuva-yı Milliye birliklerinin yerine kurulan düzenli ordularla Doğu Cephesi'nde Ermenilere; Batı Cephe'sinde ise Yunanlılara karşı toptekûn mücadele verilmiştir. Bilindiği üzere en çetin ve uzun mücadele Batı Cephe'sinde Yunanlılar karşısında olmuş; Birinci İnönü, İkinci İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya Savaşları ve nihayet Büyük Taarruz ile Millî Mücadele zaferle sonuçlanmıştır (Aytepe 2001: 144-162).

Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Millî Mücadele, sanatın birçok dalında ve konumuz itibariyle romanda, henüz savaş devam ederken işlenmeye başlamıştır.[7] A. Ömer Türkeş (2003:14) cephelerdeki kanlı sahneleri, Mütareke İstanbul'undaki yozlaşmayı, harp zenginleriyle yoksul Anadolu halkı arasındaki uçurumu, örgütlenmeye çalışılan direnişi, Millî Mücadele'nin Anadolu'ya yayılmasını, Kuva-yı Milliye'den

[7]Millî Mücadele'nin şiir, hikâye, oyun gibi diğer edebî türlere nasıl yansıdığını görmek için bakınız: ENGİNÜN, İnci. (1998). Millî Mücadele Devrinin Edebiyata Aksi. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları: 494-502.

düzenli orduya geçişi ele alan bu romanları 1920-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere üç dönemde inceler.[8] Burada üzerinde dikkatle durulması gereken nokta şudur: Romanlarda Millî Mücadele'nin ele alınışı farklı ağırlıklardadır. Bazı romanlar bütünüyle 1919-1922 tarihlerinde gerçekleşen Kurtuluş Savaşı merkezliyken, önemli bir bölümünde Millî Mücadele anlatılan hikâyede bir fon olarak kullanılmıştır (Türkeş 2003:15).

Genel olarak edebiyat araştırmalarında varılan kanı, Millî Mücadele'yi temel tema olarak ele alan romanların sayısının az olduğudur. Alemdar Yalçın, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yüzlerce roman çıkaran Batı, Vietnam savaşından yüzlerce film çıkaran Amerikalı aydınların kaliteli eserlerle kendi tarihlerine sahip çıktıklarını örnek göstererek bizim tarihimizin hâlâ keşfedilmeyi beklediğini söylemektedir (Yalçın 1992: 148). Dilek Yalçın-Çelik de Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı'nı tarihî, askerî, siyasî, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olmak üzere tüm boyutlarıyla ele alan herhangi bir eserin olmadığına dikkat çekmektedir (Yalçın-Çelik 2009: 267). Taner Timur ise, *"Millî Kurtuluş Savaşı ve onu izleyen devrimin Türk romanındaki yeri nedir?"* sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

> "Önce Kurtuluş Savaşı'ndan başlayalım. Bu konuda dikkati çeken nokta yazın tarihimizde Mustafa Kemal'i ve Kurtuluşçu cepheyi devrimci bir yaklaşımla, gerçekçi bir şekilde veren, değeri herkesçe teslim edilmiş (klasikleşmiş) bir romanın yokluğudur. Kanımca bunun çeşitli nedenleri bulunuyor. Bunlardan bizce en önemlisi, Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Kurtuluş Savaşı'nda çelişik toplumsal güçlere sözcülük etmesi ve büyük bir taktisyen olarak gerçek fikirlerini 'Milli sır' olarak içinde saklamasıdır. Bu yüzden Milli Kurtuluş Savaşı'nı konu alan romancılar, aslında kendi kahramanlarını sahneye koymuşlar ve olaya kişisel görüşleri açısından eğilmişlerdir." (Timur 1991: 58)

[8]Millî Mücadele'yi ele alan romanları farklı ölçütlere göre sınıflandıran başka araştırmacılarımız da vardır. İnci Enginün, Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen romanlardan ziyade romancıları sınıflandırırken yazarların doğum tarihlerini temel almaktadır: "1850'li Yıllarda Doğanlar ve Devirlerini Doldurmuş Olanlar", "1900'ün İlk Yıllarında Doğan ve Eserlerini Cumhuriyet Döneminde Verecek Olanlar", "1915-1930 Doğumlular" ve "1930 Sonrası Doğanlar". Bu konuda başka bir sınıflama denemesi ise Osman Gündüz'e aittir: Gündüz, Kurtuluş Savaşı'nı konu alan romancıları, "1920-1960 Kuşağı" ve "1960 Sonrası Kuşağı" olarak iki grupta toplamaktadır (Yalçın-Çelik 2009: 268-269). Biz, 1980 ve sonrasında dünyada ve Türkiye'de meydana gelen birtakım toplumsal, ekonomik, siyasî gelişmelerin yazarların tarihe bakış açılarını çeşitlendirdiğini düşündüğümüzden Ömer Türkeş'in sınıflamasını esas aldık.

Timur'un bu tespitinin ikinci (1950-1980) ve üçüncü dönem (1980 sonrası) Millî Mücadele romanları için doğru olduğunu kabul etmekle beraber, ilk dönemin ilk romanları için bu görüşün aksinin de iddia edilebileceğini söylemeliyiz. Öyle ki savaşın yarattığı etki devam ettiğinden ve Kurtuluş Savaşı'nın önderi hayatta olduğundan Atatürk devri olarak da adlandırılan 1923-1938 yılları arasında yazılan romanlarda bir bütünlük görülmektedir:

> "Atatürk Dönemi olarak da adlandırılan 1923-1938 yılları arasında kaleme alınan Millî Mücadele romanları, savaşın ardından sıcağı sıcağına yazılmıştır. Dolayısıyla zaferin coşkusu henüz yüreklerde ve zihinlerde yaşamaktadır. Bu durum, kaleme alınan romanlara da yansır. Üstelik bu coşku, yeni kurulan cumhuriyetin ilkeleriyle kesişir. Bu dönemde kaleme alınan Millî Mücadele romanları ile Mustafa Kemal'in söylemleri paralellik arz etmektedir. Dönemin tüm yazarlarında gözlemlenmekle birlikte özellikle Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin romanlarında Atatürk'ün vurguladığı noktalar ön plândadır. 'Laik' bir temele oturacak yeni rejimde 'din' olgusu geri plana çekilmek istenmiş, yazarlar da konuyu Millî Mücadele gerçeği içinde eriterek işlemişlerdir. Savaşın halktan bağımsız olmayıp halkla el ele kazanıldığı, yeni devletin 'halkçı' yönüne yapılmış bir vurgu gibidir." (Sevinç 2009: 2036)

Canan Sevinç'in de ifade ettiği gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında Millî Mücadele'yi ele alan romancıların amaçları yeni kurulan devletin temelini sanat vasıtasıyla desteklemek, Kurtuluş Savaşı'nı bütün halka mal ederek "millet olma" bilinci yaratmak ve Atatürk ilkelerini Türk halkına benimsetmektir. Kitle iletişim araçlarının yokluğunda, ideolojinin topluma nüfuz etmesini sağlayacak en uygun araç, edebiyat, özellikle roman olduğundan Tanzimat'tan beri yazarların alışık oldukları eğitici vasıf devam etmektedir (Türkeş, 2006: 428).[9]

Atatürk Devri'ni de içine alan 1920-1950 yılları arasında Millî Mücadele'yi esas tema edinen ve çoğunluğu oluşturmak üzere onu bir fon olarak kullanan romanlar şöyle sıralanabilir (Özerdim 1976: 123-124; Türkeş 2003: 15-16; Sevinç 2009: 2020-2021): Halide Edip Adıvar: **Ateşten Gömlek** (1922)[10], **Vurun Kahpeye** (1923, tefrika), **Zeyno'nun Oğlu** (1928). Peyami Safa: **Sözde Kızlar** (1923), **Bir Akşamdı** (1924), **Biz**

[9]Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanan Millî Mücadele romanları için bakınız:
KIYMAZ, Ahmet. (1991). *1918-1928 Arası Romanda Millî Mücadele*. Ankara: Akçağ Yayınları.

[10]Esasen tarihî roman türünün vazgeçilmez özelliklerinden biri anlatılacak olayın artık mazi olmuş ve tamamlanmış bir zamandan seçilmiş olmasıdır. Halide Edip, **Ateşten Gömlek**'te, bizzat yaşadığı zamanı ve bu sırada bütün duyu organlarıyla idrak ettiklerini anlattığından söz konusu eser, tarihî romandan ziyade devir romanı olarak ele alınmaktadır (Argunşah 2006: 425-428).

İnsanlar (1937, tefrika). Müfide Ferit: **Pervaneler** (1924). Selahattin Enis: **Zaniyeler** (1924). Ercüment Ekrem Talu: **Kan ve İman** (1925). Memduh Şevket Esendal: **Miras** (1925). Aka Gündüz: **Dikmen Yıldızı** (1927), **Bir Şoförün Gizli Defteri** (1928). Yakup Kadri Karaosmanoğlu: **Sodom ve Gomore** (1928), **Yaban** (1932), **Ankara** (1934). Reşat Nuri Güntekin: **Yeşil Gece** (1928), **Eski Hastalık** (1938). Mehmet Rauf: **Halâs** (1929). Burhan Cahit Morkaya: **İzmir'in Romanı** (1931), **Gazinin Dört Süvarisi** (1932), **Yüzbaşı Celal** (1933), **İhtiyat Zabiti** (1933), **Mudanya, Lozan, Ankara** (1933), **Cephe Gerisi** (1934), **Dünkülerin Romanı** (1934), **Nişanlılar** (1937), **Harb Dönüşü** (1938). Güney Halim: **Gökmen** (1932). Cevat Rifat: **Suzi Liberman** (1935). Esat Mahmut Karakurt: **Allahaısmarladık** (1936). Sermer Muhtar Alus: **Harp Zengininin Gelini** (1936). Abidin Daver: **Mülâzimin Romanı** (1936). Mükerrem Kâmil Su: **Dinmez Ağrı** (1937), **Ateşten Damla** (1942). Kâmil Yazgıç: **Türk Yıldızı Emine** (1937). Şukûfe Nihal: **Yalnız Dönüyorum** (1938). Sıtkı Şükrü Pamirtan: **Toprak Mahkûmları** (1938). Mithat Cemal Kuntay: **Üç İstanbul** (1938). Refik Halit Karay: **Çete** (1939), **Sürgün** (1941). M. R. Yalkın: **Bulgar Sadık** (1939). İ. Fahrettin Sertelli: **Harp Zengininin Kızı** (1940). Niyazi Ağırnaslı: **Elem Kaynağı** (1941). Murat Sertoğlu: **Çakırcalı Mehmet Efe** (1941). A. Naciye Kuralkan: **Yavuz Efe** (1941). Hilmi Ziya Ülken: **Posta Yolu** (1942). Mahmut Atilla: **Silah Arkadaşları** (1942). Nezihe Muhittin: **İzmir Çocuğu** (1943). Cevdet Kudret: **Sınıf Arkadaşları** (1943). Celal Akyürek: **Bir Adam Dört Devir** (1943). Z. Melek: **Aşk Hasreti** (1943). Ziya Çalık: **Takma Ayak Hasan Çavuş** (1944). Behzad Sinopluoğlu: **Kan ve Sevgi** (1945). İ. İpekçi Koza: **İstiklal Madalyası** (1948). Sami Hekimci: **Gülseren ve Milli Mücadele** (1949). Ahmet Hamdi Tanpınar: **Sahnenin Dışındakiler** (1950).[11]

Birçoğunun Millî Mücadele ile sathî ilgisinin bulunduğu bu romanlarda, Millî Mücadele'de Anadolu eşrafının ve din adamlarının yeri işlenmiş, Mütareke yıllarında işgal altındaki İstanbul'da yaşayanların yozlaşmışlıkları ve Kurtuluş Savaşı'na kayıtsızlıkları ele alınmıştır.

[11]Üç kaynaktan derlenen bu liste genişletilebilir.

Millî Mücadele'nin milis güçleri yanında Anadolu köylüsünün işbirliğiyle kazanıldığını anlatan romanlardan ilki aynı zamanda Millî Mücadele'nin de ilk romanı olan **Ateşten Gömlek**'tir. Halide Edip, Kurtuluş Savaşı'na katılmış; savaşı bütün acısıyla, üzüntüsüyle yaşamış bir yazar olarak romanı 1922'de yazmıştır. Millî Mücadele üzerine yazılan romanların çoğu bu savaşı yaşayanların değil, birtakım araştırmalar sonucu öğrenenlerin yazdıkları romanlardır. Halide Edip'i bu konuda diğer yazarlardan ayıran durum, savaşı içerden gözlemesidir (Naci 1990: 139). İlk dört bölümü İstanbul'da geçen **Ateşten Gömlek**'te İzmir'in işgaliyle, eşini ve çocuğunu kaybeden Ayşe'nin İstanbul'a gelişi, Peyami ve arkadaşlarıyla birlikte Sultanahmet Mitingi'ne katılışı, Millî Mücadele'ye gönüllü katılmak isteyenleri etrafına toplayışı anlatıldıktan sonra Ayşe'nin ve sırasıyla Peyami ile Binbaşı İhsan'ın Anadolu'ya geçişleri anlatılır (Sevinç 2009: 2024).

Tüm toplumsal katmanlarıyla Anadolu halkının olumlu bir tabloyla anlatıldığı romanlardan bir diğeri ise Ercüment Ekrem Talu'nun **Kan ve İman** (1925) adlı romanıdır. Menemen'de ırzına geçmek isteyen Yunan komutanını öldüren Hanife'nin, babasını da alarak kaçması, bir köyde yaşlı bir karı kocanın onları evine alması ve bu evde Hasan Dede'nin düşmana karşı mücadele ettiğini öğrenen Hanife'nin de babasının duasını alarak ona katılmasının anlatıldığı romanda Millî Mücadele'de Anadolu'nun önemi vurgulanmaktadır. **Kan ve İman**'ı kendisiyle çağdaş romanlardan ayıran durum, yazarın romanda İstanbulluları da Millî Mücadele'ye dâhil etmesidir. Yazar pek çok İstanbullu vatanseverin de Millî Mücadele hareketine destek olduğunu, Anadolu'ya koştuğunu, Anadolu'daki kuvvetlerle omuz omuza çarpıştığını ispatlamaya çalışır (Sevinç 2009: 2023).

Esat Mahmut Karakurt ise **Allahaısmarladık** (1936)'ta İstanbul'dan Anadolu'ya geçip Kurtuluş Savaşı'na geçenleri anlatarak, mücadelenin halkın desteğiyle kazanıldığı tezini savunmaktadır. Öyle ki görev gereği kaçırdığı Mis Beti ile İstanbul'dan İnebolu'ya geçen İzzet, oraya vardıklarında halkı hummalı bir çalışma içinde bulur. Genci, yaşlısı, kadını, erkeğiyle herkes mücadele vermektedir.

Ateşten Gömlek, **Kan ve İman**, **Allahısmarladık** gibi İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş ve Kurtuluş Savaşı'na katılış sürecini anlatan romanlar arasında Burhan Cahit Morkaya'nın **Nişanlılar** (1937)'ını da sayabiliriz. Zira romanda İstanbul'dan Ankara'ya yol alan topçu birliğinin Batı Cephesi'nde verdikleri çetin mücadele anlatılmaktadır.

Mükerrem Kâmil Su, Millî Mücadele için çalışan ve bu uğurda sevdiği insanı dahi ardında bırakabilen kahraman bir genç kız olan Şerare'nin İstanbul'dan Anadolu'ya geçişini anlattığı **Dinmez Ağrı** (1937) adlı romanıyla Millî Mücadele'de hem İstanbulluların hem kadınların önemini vurgulamaktadır.

Millî Mücadele'nin arka planda kaldığı **Dikmen Yıldızı** (1927) romanında ise Aka Gündüz, nişanlısı Tayyare Yüzbaşısı Murad'ın gizli bir görevi için, şehit olduğu haberini alan Yıldız'ın aklî dengesini kaybetmesini ve başından geçenleri anlatırken arka planda Millî Mücadele sırasında köylülerin fedakârlıklarını, kadınların yiğitliğini, Anadolu'nun her şeyiyle seferber oluşunu yansıtır.

Kâmil Yazgıç'ın romanı **Türk Yıldızı Emine** (1937)'de ise Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren İstanbul'un içinde bulunduğu, Millî Mücadele için yürütülen çalışmalar Kahraman Bey ile Emine'nin özelinde anlatılır.

Millî Mücadele'yi konu edinen romanların bazılarında yukarıdaki romanların aksine Anadolu'da yaşayan köylü halkın ve din adamlarının bu mücadeleye karşı ve kayıtsız oluşları işlenmiştir. Bu romanlardan **Vurun Kahpeye** (1923)'de Halide Edip, din adamlarının Millî Mücadele aleyhine düşmanla iş birliği yapmalarını, halkı bu yönde kışkırtmalarını ele alır. Kasabaya yeni tayin edilen Aliye öğretmenin, Yunan binbaşısı Damyanos'un kendine olan zaafını Millî Mücadele lehinde kullanmak istemesi, kasabanın gericileri tarafından "vurun kahpeye" nidalarıyla linç edilmesine sebep olur.

Yakup Kadri ise Türk edebiyatında üzerinde çokça tartışılan **Yaban** (1932)'da Millî Mücadele konulu birçok romanın aksine, Orta Anadolu'daki bir köyden hareketle, köyün, köylünün (yani Anadolu'nun), Millî Mücadele'ye katkısı olmadığı tablosunu çizmektedir (Sevinç 2009: 2030). Birinci Dünya Savaşı'nda bir kolunu kaybeden ihtiyat

zabiti (yedek subay) Ahmet Celâl, işgal altındaki İstanbul'da yaşayamayacağını anladığı an Porsuk çayı dolaylarındaki bir köye yerleşir. Bir türlü dost olamadığı köylüler ona "yaban" adını takarlar. Üstelik bu köylüler, kendilerinde "millet bilinci" olmadığından Kurtuluş Savaşı'na da kayıtsızlardır.

Vurun Kahpeye romanında olduğu gibi temelde din konusunun işlendiği ve düşmanla işbirliği yapan din adamlarının anlatıldığı bir başka roman Reşat Nuri Güntekin'in **Yeşil Gece** (1928)'sidir. Olayların İkinci Meşrutiyet (1908) sonrasıyla Cumhuriyet döneminin ilk yılları arasında geçtiği romanda Millî Mücadele sathî olarak işlenmektedir. Gerici güçlerin egemen olduğu Sarıova kasabasında öğretmenlik yapan ilerici Şahin Efendi halka ve Millî Mücadele'ye çeşitli yollardan hizmet etmektedir. Şahin öğretmen, kasabadan çıkamamış subayları cepheye kaçırdığı anlaşılınca bir Yunan adasına sürülürken, kasabanın softaları düşman dalkavukluğu yapmaktadır.

Birinci dönem romanlarının önemli bir bölümünde Mütareke yılları İstanbul'undaki toplumsal yaşama yönelik ağır bir eleştiri vardır (Türkeş 2003: 17). Bu romanlardan en bilineni hiç kuşkusuz Yakup Kadri'nin **Sodom ve Gomore** (1928) adlı romanıdır. Romancı, Mütareke döneminde işgal altındaki İstanbul'u, vaktiyle günahkârlıkları yüzünden Tanrı'nın gazabına uğrayarak yerle bir edilen Ürdün'deki Sodom ve Gomore şehirlerine benzetir. Tanrı'nın gazabına uğramış İstanbul'un günahkârları ise ahlak düşkünlüğü yaşayan, işbirlikçi Sami Bey ailesi ve bu aileyle ilişkili olan yerli-yabancı kahramanlardır. Romanda, Millî Mücadele ruhu Sami Bey'in kızı Leyla'nın nişanlısı olan Necdet'le yansıtılır.

Aynı şekilde Peyami Safa da İstanbul'daki ahlak düşkünlüğünü ve çürümüşlüğü ele alan romanlar yazar. Millî Mücadele'nin bir fon olarak kullanıldığı bu romanlardan **Sözde Kızlar** (1923)'da, Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'a kaçan ve Şişli'de bir köşkte yaşayan akrabalarının yanına sığınan Mebrure'nin bu köşkteki sefahat hayatından kendini nasıl koruduğu ve kaybettiği babasının izini bulunca Anadolu'ya gitmeye hazırlanışı anlatılmaktadır. **Bir Akşamdı** (1924) romanında ise değer yargılarını yitirmiş ve yozlaşmış bir asker olan Kâmil, özel hayatındaki sıkıntılar onu köşeye sıkıştırınca çareyi Kurtuluş Savaşı'na katılmakta

bulur. Kâmil de tıpkı Sodom ve Gomore'nin Necdet'i gibi işgalin ve yabancılarla işbirliğinin yol açtığı alçalışın, ancak Anadolu'daki direniş hareketiyle son bulacağına inanmıştır. **Biz İnsanlar** (1937)'da ise Anadolu'da Millî Mücadele devam ederken İstanbul'da bir Türk köşküne Fransız bayrağının asılması, bu evin çocuğu Cemil'in mektep arkadaşlarından Tahsin'e "Eşek Türk!" demesi mektebin idealist öğretmenleri Orhan ile Necati'nin tepkisini çeker. Ne var ki bu iki idealist arkadaş ve İstanbul'dan tiksindiğini söyleyen genç zabit Bahri, Millî Mücadele'ye katılmak konusunda pasiftirler:

> "Peyami Safa, cepheyi ya da başlı başına bir olay olarak Millî Mücadele'yi yansıtmaktan çok Mütareke yıllarının İstanbul'unu ortaya koymak istemiştir. Bunu yaparken çarpışmaların yaşandığı Anadolu'dan hareketle İstanbul'un karşısına idealize edilmiş bir Anadolu ve Millî Mücadele koymuştur." (Sevinç 2009: 2022)

Reşat Nuri Güntekin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yüzeysel yenileşme hareketini ele aldığı **Eski Hastalık** (1938) adlı romanında Millî Mücadele esnasında İstanbul'da yaşayan Türklerle beraber azınlıkların sefahatine de değinmektedir. Osmanlı bürokrasisinden Cumhuriyet bürokrasisine atlayan Şevket Bey, mevzubahis sefahate kendini kaptıran, Millî Mücadele karşıtı, İstanbul'da, işgal altında, sefarethanelerdeki, zırhlılardaki çaylara, balolara çağrılan bir karakter olarak çizilmiştir (Naci 1990: 194).

Abdülhamid istibdadının son yıllarının, İkinci Meşrutiyet'le İttihat ve Terakki'nin ve son olarak Mütareke yıllarının İstanbul'unun anlatıldığı **Üç İstanbul** (1938) romanında konumuz itibariyle bizi ilgilendiren Mütareke bölümlerinde yazar Mithat Cemal Kuntay, Adnan ve Belkıs çevresinde çürüyen, yozlaşan İstanbul'u ve bu İstanbul'un çürümüş, yozlaşmış insanlarını ele alır:

> "Mithat Cemal Kuntay'ın romanından sürekli olarak bir leş kokusu gelir burnunuza. İstanbul'un birbirini izleyen üç dönemini bütünüyle yansıtmak isteyen yazar gözlerini hep bu kokuşmuşluğa dikmiştir: Yalnız kişisel çıkar ardında koşan insanlar, dalkavuklar, jurnalcılar, ikiyüzlüler, ancak başkalarının kötü durumlara düşmeleriyle mutlu olanlar, birbirlerinin kuyularını kazanlar, birbirlerinin karılarını baştan çıkaranlar, birbirlerinin servetlerine göz dikenler." (Naci 2003: 161-162)

Roman kahramanı İhsan'ın *"Orada mücadele var, muharebe var. Mukadderatımız orada halledilecek! Asıl sahne orası. Biz burada maalesef sadece seyirciyiz. Sahnenin*

dışındayız." (Tanpınar 1990: 153) dediği **Sahnenin Dışındakiler** romanında ise Ahmet Hamdi Tanpınar, ufak bir Anadolu şehrinden İstanbul'a dönen ve şehri işgal altında bulan Cemal ile 1909'dan beri Avrupa'da bulunan ve Cemal gibi İstanbul'a dönen İhsan gibi kahramanlar çevresinde İstanbul'un sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamda geçirdiği olumsuz değişimi ele almaktadır.

Yukarıda anlattıklarımız dışında Selahattin Enis, **Zaniyeler** (1924); Mehmet Rauf, **Halâs** (1929); Şükûfe Nihal Başar, **Yalnız Dönüyorum** (1938); Hilmi Ziya Ülken, **Posta Yolu** (1942); Cevdet Kudret Solok, **Sınıf Arkadaşları** (1943) adlı romanlarında işgal altında bulunan İstanbul'daki sosyal hayatı, yozlaşmayı ele almışlardır.

1920-1950 yılları arasında yukarı değindiğimiz **Kan ve İman**, **Allahaısmarladık**, **Nişanlılar**, **Dinmez Ağrı**, **Dikmen Yıldızı**, **Türk Yıldızı Emine** gibi romanlar dışında daha birçok popüler tarihî romanda yazarlar Millî Mücadele'yi ya sathî ya da esas olarak ele almışlardır. Burhan Cahit Morkaya **İzmir'in Romanı** (1931), **Gazi'nin Dört Süvarisi** (1933), **Yüzbaşı Celal** (1933), **İhtiyat Zabiti** (1933), **Mudanya, Lozan Ankara** (1933), **Cephe Gerisi** (1934), **Dünkülerin Romanı** (1934), **Harp Dönüşü** (1938); Cevat Rıfat Atilhan **Suzi Liberman** (1935); Sermet Muhtar Alus **Harp Zengininin Gelini** (1936); Mükerrem Kâmil Su **Ateşten Damla** (1942); S. Şükrü Pamirtan **Toprak Mahkûmları** (1938); M. R. Yalkın **Bulgar Sadık** (1939); Niyazi Ağırnaslı **Elem Kaynağı** (1941); A. Naciye Kuralkan **Yavuz Efe** (1941); Mahmut Atilla **Silah Arkadaşları** (1942); Celal Akyürek **Bir Adam ve Dört Devir** (1943); Zekiye Melek **Aşk Hasreti** (1943); Ziya Çalık **Takma Ayak Hasan Çavuş** (1944); Behzat Sinopluoğlu **Kan ve Sevgi** (1945); Ziya Mısırlı **İstiklal Madalyası** (1948); Sami Hekimci **Gülseren ve Millî Mücadele** (1949) romanlarında herhangi bir teze dayanmadan Millî Mücadele dönemini destanlaştırmışlardır. Serüven ağırlıklı, biraz siyasî ideolojilerden beslenen abartılı romanlarıyla popüler tarih romancılığının sınırlarını aşamayan bu romanların dikkati çeken bir başka özelliği, millet-devlet bilincini yerleştirmek amacıyla yazılmış, kaba milliyetçi söylemlere dayalı olmalarıdır (Gündüz 2007: 138).

Çoğunluğunu popüler tarihî romanların oluşturduğu ilk dönemde daha çok İstanbul ve Anadolu halkının, aydın ve din adamlarının Millî Mücadele'deki yeri üzerinde durulmuş, yozlaşan İstanbul karşısında Anadolu yüceltilmiştir. Atatürk Devri olarak da adlandırılan 1923-1938 yılları arasında Cumhuriyet ilkelerinden olan laikliğin de etkisiyle Millî Mücadele karşıtı yobaz din adamları hedef alınmıştır:

> "İlk dönem Millî Mücadele romanlarında savaşın nedenleri, Osmanlı Devleti'nin yapısal sorunları, o yılların milliyetçi akımları gibi temel meselelerden çok düşmanın kimliği önemlidir ve düşman çoğunlukla Yunan ordusu ve yerli Rum halktır. Doğu'ya gidildiğinde Ermeni'ye dönüşür düşman. Güneydoğu'da geçenlerde ise Araplar ötekileşir, bir istisna teşkil eden Suzi Liberman'da ise hainlik Yahudilere layık görülmüştür. Elbette yerli işbirlikçiler olarak yobazlar ve direnişe katılmayan köylüleri de unutmamak gerekiyor. İlk dönem romanlarında -o yılların egemen ideolojisi gereği- Yunan ordusundan çok yerli işbirlikçiler ve yobazların zulmü vurgulanır. Cumhuriyet kadrolarının benimsediği kadrolardan Vurun Kahpeye, Yaban ve Yeşil Gece, mücadelenin asıl hedefinin din adamları ve feodal yapılar olduğu, çatışmanın ilericilerle gericiler, aydınlık ve karanlık arasında sürdüğü konusunda hemfikirdirler." (Türkeş 2003: 18)

Millî Mücadele'nin üzerinden uzun yılların geçmesi, Atatürk'ün ölümüyle beraber yazarların amacı değişmiştir. Çok partili hayata geçilen 1950'li yıllarda, Taner Timur'un da ifade ettiği gibi artık "kişisel görüş" ön plana çıkmış; yazarlar Millî Mücadele tarihine dinî, Türkçü ve toplumcu olmak üzere farklı açılardan bakmaya başlamışlardır. 1950-1980 yıllarını kapsayan ikinci dönemde yazarların Millî Mücadele'yi esas tema veya fon olarak ele aldığı romanlar şunlardır (Türkeş 2003: 18-19, Özerdim 1976: 124): Azmiye Hami Güven: **Hemşire Nimet** (1951). Orhan Hançerlioğlu: **Ekilmemiş Topraklar** (1954). General Hamdi Günay: **Deli Orman** (1955). Murat Sertoğlu: **Dağlar Kıralı Yörük Osman Efe** (1955), **Dağlar Raspotini Gavur İmam** (1959), **Mustafa Sagir** (1963). Recai Sanay: **İngiliz Kemal Lawrense Karşı** (1956), **İngiliz Kemal Yakınşark Cumhuriyetçileri Arasında** (1957), **Yunan Zindanlarında** (1958), **İstiklal Harbinde** (1959). Reşat Enis Aygen: **Despot** (1957). İlhan Tarus: **Hükümet Meydanı** (1962), **Vatan Tutkusu** (1967), **Var Olmak** (1967). Kemal Tahir: **Esir Şehrin İnsanları** (1956), **Esir Şehrin Mahpusu** (1961), **Yorgun Savaşçı** (1965). Oğuz Özdeş: **Vatan Borcu** (1959), **Dağ Başını Duman Almış** (1960). Samim Kocagöz: **Kalpaklılar** (1962), **Doludizgin** (1963). Tarık Buğra: **Küçük Ağa** (1963). Fikret Arıt: **Küçük Fedailer** (1962), **Hep Bu Topraklar İçin** (1965). Nâzım Hikmet: **Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim** (1967). Münevver Ayaşlı: **Pertev Bey'in**

Üç Kızı (1968). Erol Yoy: **Toprak Acıkınca** (1968). Hasan İzzettin Dinamo: **Kutsal İsyan** (1966-1968), **Ateş Yılları** (1968), **Savaş ve Açlar** (1968), **Öksüz Musa** (1973). Osman Korkut Akol: **Kurtuluş Savaşı'nda Bir Çocuk** (1968). Bekir Büyükarkın: **Bozkırda Sabah** (1969). İskender Ohri: **Aşktan da Üstün** (1971). Barbaros Baykara: **Kanayan Toprak** (1971). İbrahim Ethem Aladağ: **Şahin Bey** (1973). İlhan Selçuk: **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı** (1973-1975). Talip Apaydın: **Toz Duman İçinde** (1974), **Vatan Dediler** (1975-1976). Zebercet Coşkun: **Haçin** (1975). Yusuf Ziya Bahadınlı: **Gemileri Yakmak** (1976). Yusuf Ateş: **Kırım, Kıyım, Kıtlık** (1976). Bekir Eliçin: **Onlar Savaşırken** (1978). Mustafa Yeşilova: **Kopo** (1978). İbrahim Atmaca: **Çekirgeler** (1979). Ahmet Günbay Yıldız: **Figan** (1979). Attilâ İlhan: **Kurtlar Sofrası** (1963), **Sırtlan Payı** (1974)[12]

1950 sonrası siyasî ve ideolojik düşünce hareketleri, çok partili hayata geçiş, II. Dünya Savaşı günlerinin zorlukları, 1960 anayasasıyla oluşan özgürlük ortamı ve demokrasi hareketleri Millî Mücadele konulu romanlarda yazarların bu mücadeleye bakış açılarının çeşitlenmesine neden olmuştur (Enginün 2006: 400). Mütareke dönemi İstanbul anlatılarının seyrekleştiği bu dönemde başlıca üç yönelim görmekteyiz: Öncelikle, Millî Mücadele'yi resmî tarihe uygun bir biçimde işleyen ve onu destansı bir boyuta taşıyıp macera unsurunu ön plana çıkaran çok sayıda popüler tarihî romanın olduğunu söylemeliyiz. A. Hami Güven, Genaral Hamdi Günay, Murat Sertoğlu, Oğuz Özdeş, Bekir Büyükarkın, Recai Sanay, Fikret Arıt, İskender Ohri, İbrahim Atmaca, O. Kurkut Akol, Yusuf Ziya Bahadınlı, Bekir Eliçin, İ. Ethem Aladağ gibi yazarlar Millî Mücadele'yi destanlaştıran, serüven ağırlıklı, biraz siyasî ideolojilerden beslenen abartılı romanlarıyla popüler tarih romancılığının sınırlarını aşamamışlardır (Gündüz 2007: 138).

Dönemin ikinci özelliği birinci dönemin aksine, Millî Mücadele'de dinî inancın oynadığı role vurgu yapan romanların yazılmasıdır (Türkeş 2003: 19). Bunlardan en bilineni hiç kuşkusuz Tarık Buğra'nın **Küçük Ağa** (1963) adlı romanıdır. "Padişaha bağlılığın tahkimi, sarsılan imanın takviyesi için" Dahiliye Nezareti tarafından İstanbul'dan Akşehir'e gönderilen İstanbullu Hoca (Mehmet Reşit Efendi)'nın burada

[12]İki kaynaktan derlenen bu liste genişletilebilir.

başından geçenler sonucu yaşadığı değişim ve "Küçük Ağa" olarak Kurtuluş Savaşı'na destek olmaya başlamasının anlatıldığı roman, Mehmet H. Doğan'a (1976:34) göre din ve din adamlarının Millî Mücadele'deki yerlerini gerçekliğe aykırı bir biçimde göstermektedir. A. Ömer Türkeş (2003:20) de Tarık Buğra'nın bu romanda din adamlarını ve İslamiyet'i Millî Mücadele'de merkezi bir konuma yerleştirdiği düşüncesindedir. Bu minvalde Fethi Naci (2003:260-261) Millî Mücadele'de dinin rolünün önemli olduğuna inanmakla birlikte Tarık Buğra'nın bu konuda objektif olmadığını, olaya belirli bir görüşün yazarı olarak baktığını düşünmektedir. Muzaffer Uyguner ise bu görüşlerin tam aksine, dinin Millî Mücadele'deki yerini önemseyerek, **Küçük Ağa** romanında Tarık Buğra'nın son derece gerçekçi karakterler oluşturduğunu, ikinci ve üçüncü derecedeki kişilerin bile doğal birer kişi olarak romanda yaşadıklarını söylemektedir (Uyguner 1976: 93).

Münevver Ayaşlı, **Pertev Bey'in Üç Kızı** (1968)'nda Millî Mücadele'den ziyade Osmanlı'nın yıkılışı üzerinde dururken Kurtuluş Savaşı konusunda *"Bu zafer millî olduğu kadar da dinîydi, bütün alem-i İslam'ın kalbi Anadolu için dua ile kıpırdıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında daima sarıklılar vardı ve ilk millî meclis azalarının çoğu sarıklı idi"* (Ayaşlı 2002: 88) diyerek tıpkı Tarık Buğra gibi dini bu mücadelede merkezi bir konuma yerleştirmiştir.

İlk dönem anlatılarında düşman olarak daha çok Yunanlılar ele alınmaktayken ikinci dönemde Kürt ve Ermeni meselesi gündeme gelmiştir (Türkeş 2003: 20). Zebercet Coşkun, **Haçin** (1975) adlı romanında Türkleri aradan çıkartarak olayları bir Kürt-Ermeni çatışması biçiminde yorumlarken, Mustafa Yeşilova, **Kopo** (1978)'da; Ahmet Günbay Yıldız ise **Figan** (1979)'da Millî Mücadele'yi bir fon olarak kullanarak Türk-Ermeni çatışmasına Türk tezi açısından yaklaşmışlardır (Gündüz 2007: 139).

1960 anayasasının sağladığı özgürlük ortamı ve çok partili hayatla beraber bazı yazarlarımız Millî Mücadele'ye toplumcu-gerçekçi bir açıdan bakmaya başlamışlardır:

> "Millî Mücadele'ye soldan yaklaşan yazarların bir kısmında (ise) 'dillerin, dinlerin, etnik kimliklerin harman olduğu, halkların uyum içinde yaşadığı, tarihin en büyük uygarlıklarının beşiği Anadolu' fikriyatına bağlanmış Mavi Anadolucu'ların

> etkileri görülür. Millî Mücadele'ye soldan yaklaşan romanlarda işgalin ekonomik sömürüyü hedefleyen boyutu da antiemperyalist bir yaklaşım içerisinde işlenmiştir. II. dönem romanlarının merkezinde, emperyalistlere ve onun yerli işbirlikçilerine karşı direnen, ırzına namusuna göz dikilen Türk insanı tasavvuru vardır." (Türkeş 2003: 21)

Zengin bir Abdülhamid paşasının biricik oğlu olan, Kuva-yı Milliye direnişleri başlayana dek bir mirasyedi olarak yaşayan ve hiçbir esaslı iş tutmayan Kâmil Bey'in aristokrat bir aydınken zamanla halk ruhundan etkilenerek devrimci bir aydın olup Millî Mücadele'ye katılışının ve tutuklanışının anlatıldığı **Esir Şehrin İnsanları** (1956) ve **Esir Şehrin Mahpusu** (1961)'nda Kemal Tahir, Mütareke yılları İstanbul'u ile İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerinde durduktan sonra **Yorgun Savaşçı** (1965) ile Millî Mücadele'ye odaklanır.

Millî Mücadele'nin gelecek kuşaklar tarafından öğrenilmesini sağlamak için Kurtuluş Savaşı romanları yazdığını söyleyen Samim Kocagöz,[13] 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlayan, 1922 Eylül'ünde kentin geri alınışıyla sona eren ve birbirini tamamlayan **Kalpaklılar** (1962) ile **Doludizgin** (1963) adlı belgesel romanlarında Kurtuluş Savaşı'nı emperyalizme karşı bir direniş olarak değerlendirirken, bu savaşı aydınların halkla birlikte gerçekleştirdikleri bir eylem olarak görmüştür (Ertop 2003: 256).

Yüzbaşı Selahattin'in Romanı (1973-1975)'nda ise İlhan Selçuk, gerçek bir Kuva-yı Milliyeci'nin anılarından yola çıkarak her yönüyle bir "Kuva-yı Milliyeci tipi"ni ortaya koymuş; bu tip etrafında Birinci Dünya Savaşı'ndan Cumhuriyet'e kadarki dönemin tablosunu çizmiştir (Sevinç 2009: 2016).

[13]"Yazında, 1815'lerde Napolyon'un Rusya seferini, Tolstoy'un **Savaş ve Barış** romanında, tarihlerden çok daha etkili buluruz. Böyle olunca, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun temeli olan Kurtuluş Savaşımızı sanat, yazın yolu ile -roman, öykü- ortaya koymak, kaçınılmaz bir sorumluluktur bir yazar için. (…) Savaşın içinde yaşayan Halide Ediplerden, Yakup Kadrilerden, o kuşağın bütün yazarlarından söz edebiliriz bu konuda. O kuşağın yazarları, kıyısından, köşesinden tutarak hep -savaştan söz etmeden bile- Kurtuluş Savaşımızdan söz etmişlerdir. Nedeni açıktır bu tutumun: Türk ulusunun bir aşamadaki -tarih belgelerinden öte- heyecanını, duygusunu, tutumunu ve tavrını saptamak, giderek gelecek kuşaklara aktarmaktır." (Kocagöz 1976: 111)

Yukarıda ayrıntılı olarak üzerinde durduğumuz romanlar dışında Orhan Hançerlioğlu, **Ekilmemiş Topraklar** (1954); Nazım Hikmet Ran, **Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim** (1967); Erol Yoy, **Toprak Acıkınca** (1968); Hasan İzzettin Dinamo, **Ateş Yılları** (1968), **Savaş ve Açlar** (1968), **Öksüz Musa** (1973) adlı romanlarda Türk-Yunan/Ermeni çatışmalarını kimi zaman milliyetçi, kimi zaman insancıl, kimi zaman toplumcu-gerçekçi açıdan ele almışlar; ama bu süreci daha çok bir halk direnişi olarak değerlendirmişlerdir. Reşat Enis Aygen, **Despot** (1957); Barbaros Baykara, **Kanayan Toprak** (1971) adlı romanlarında çatışmaya ekonomik ve sınıfsal açıdan bakmışlar; yaşanan drama dikkat çekmişlerdir (Gündüz 2007: 139-140).

Toplumcu söylemle beraber bu dönemde Türkçü anlayışla Millî Mücadele'yi dile getirenler de vardır. Bu yazarlardan İlhan Tarus **Hükümet Meydanı** (1962), **Vatan Tutkusu** (1967), **Var Olmak** (1967) adlı romanlarında savaşın Türk olmayan iç düşmanlarla olan yönünü anlatmış, Türk kimliğini ön plana çıkarmış, Türk milletinin ortak özelliklere, inançlara sahip, yüzyıllardır var olan bir topluluk olduğunu savunmuştur (Çelik 2003: 217).

Kurtuluş Savaşı üzerine yazılmış en uzun ve ayrıntılı roman hiç kuşkusuz Hasan İzzettin Dinamo'nun Millî Kurtuluş Savaşı'nı öncesindeki olaylardan ve anlattığı kişilerin daha önceki yaşam kesitlerinden başlayarak anlatan ve "Millî Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikâyesi" alt başlığıyla sunulan beş ciltlik **Kutsal İsyan** (1966-1968) adlı eseridir (Yağcı 2003: 310).

Kurtuluş Savaşı'nda köylülerin yerini önemseyen ve o güne dek yazılmış olan Millî Mücadele konulu romanlarda köylülere yer verilmediğini düşünen Talip Apaydın (1976:120-121), bu eksikliği **Toz Duman İçinde** (1974), **Vatan Dediler** (1975-1976) romanlarıyla tamamlamaya çalışmıştır.

Aynanın İçindekiler dizisinin son kitaplarıyla, 1980 sonrasında Kurtuluş Savaşı romanlarının en iyi örneklerini verecek olan Attilâ İlhan daha öncesinde Cumhuriyet'in 1960'lı yıllarını ele aldığı **Kurtlar Sofrası** (1963) ve **Sırtlan Payı** (1974) romanlarında da dolaylı olarak Millî Mücadele'ye değinmiştir. Esas olarak Cumhuriyet dönemini ele

alırken Millî Mücadele'ye de değinmesi yazarın tarihî olayların diyalektik bir sürece dayandığını düşünmesinden ileri gelmektedir. İlhan, "İşe 'Kurtuluş Savaşı'ndan Başlamak Zorunluluğu" başlıklı yazısında romancının, bir bilim adamı gibi nesnel gelişim süreçlerini göz önünde tutması gerektiğini söylemektedir.[14]

Sonuç olarak 1950-1980 zaman diliminde kaleme alınan romanlarda -ilk döneme göre- resmî ideolojinin dışına taşan söylemlere rastlanır (Sevinç 2009: 2015). Bazı romanlarda "din" ve "din adamı" olguları Millî Mücadele'de merkezi bir konuma yerleştirilir; bazılarında ise Türk kimliği ön plana çıkarılır. Dönemin siyasî ve sosyal koşullarından gelen etkilenmeyle Millî Mücadele'ye toplumcu-gerçekçi pencereden bakanlar da olur. Millî Mücadele konulu popüler tarihî romanların sayısı, ilk dönemde olduğu gibi bu dönemde de fazladır.

İlk iki dönem romanları arasında Millî Mücadele'yi değerlendiriş açısından elbette fark vardır, fakat Türkiye siyasî, kültürel, ekonomik, toplumsal ve dolayısıyla sanatsal alanda asıl kırılmayı 1980 ve sonrasında yaşamıştır (Türkeş 2003: 465). Bunda hem Türkiye'de meydana gelen birtakım siyasî gelişmelerin hem de dünyayı etkisi altına alan postmodern kültür ve küreselleşme projesinin payı vardır. Tüketimin, cinselliğin, ifşa etme arzusunun ön plana çıktığı, gençlerin siyasî düşüncelerden soyutlanarak gündelik hayatın sınırları içinde yaşadığı, özgürlüklerin en çok kısıtlandığı fakat insanların kendilerini olabildiğince serbest hissettiği, liberal ekonomik politikaların uygulandığı ve teknolojinin insan hayatına egemen olduğu bu dönemde genelde sanatın, özelde ise romanın hem içerik hem de yapı açısından değişmesi kaçınılmazdır:

> "Tarihi romanların daha doğrusu fantezilerin- çok yazılıp çok okunduğu, ister tarihi konu alsın ister günceli, romanların merkezine tek bir insan tipinin varoluşsal

[14] "Türk toplumunun 'halkevi devrimcisi' yazarları Osmanlı toplumunu yok sayıyor, kahramanlarını ondan da, Kurtuluş Savaşı gerçeklerinden de soyutlayarak, henüz gerçekleşmemiş 'Batılı' bir toplumun kahramanları gibi ortaya atıyordu. Bu büyük yanlış, bu romancıların, bu hikâyeci ve şairlerin, tarih bilincinden ne denli uzak olduklarını gösterir ya, ayrıca, yazarlıklarının nasıl palavra olduklarını da kanıtlar. Hem büyük bir romancı ayaklarına yatacaksın, hem Türk toplumunun 'toplumsal topoğrafyasınını' veriyorum diyeceksin, hem de İmparatorluğun dağılışından başlayıp Kurtuluş Savaşından geçerek demokrasi dönemine gelen ulusal demokratikleşme sürecinin ve bunun yarattığı çeşitli toplumsal ve bireysel çelişikliklerinin dökümünü yapmayacaksın, olur mu böyle şey?" (İlhan 1976: 117-118)

> meselelerin oturduğu bu yeni konjonktürde, tarihi bir dönem olarak Milli Mücadele yılları da -konjonktüre uygun düşecek biçimde- yeniden ele alındılar." (Türkeş 2003: 466)

1980 sonrasında "tarih"in resmî kurumlar ve bilimsel alanlar dışına taşarak müzik, roman, şiir gibi popüler kültürün bir dalı haline gelmesiyle (Yalçın-Çelik 2005: 76) popüler tarihî romanların sayıları oldukça artmıştır. Bu romanlar arasında Millî Mücadele'yi işleyenler de vardır. Bununla beraber bu dönemde Türk edebiyatında ilk örneklerini 1930'larda görmeye başladığımız modernist tekniklerle Millî Mücadele romanları yazan romancılar da olmuştur. Yalnızca 1980 sonrasına has olan tarih romanları ise hiç kuşkusuz Yeni Tarihselcilik kuramı doğrultusunda postmodern tarzla yazılmış olanlardır. Bu dönemde Millî Mücadele'ye de değinen postmodern tarihî romanlar da yazılmıştır.

1980 sonrasında pek çok yazar Millî Mücadele'ye değinmiş; fakat bu mücadeleyi ya bir fon olarak kullanmış ya da uzun bir tarihî sürecin bir parçası olarak işlemişlerdir. Bu yazarlardan Mustafa Yeşilova, **Karasu** (1981); Ahmet Dumlu, **Düşman Yarası** (1982); Turgay Daloğlu, **Ermeni Zulmü** (1981); Ahmet Ümit, **Patasana** (2000); Yaşar Kemal, **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana** (2000); Ayşenur Yazıcı, **Bedriye** (2002) adlı romanlarında Millî Mücadele'yi fon olarak kullanıp Türk-Ermeni ilişkisini, Ermeni tehcirini ele almışlardır. (Gündüz 2007: 139).

Yazarlık kariyeri boyunca neredeyse tamamen Millî Mücadele'yi ele alan, beş ciltlik **Kutsal İsyan** adlı romanıyla Millî Mücadele konusunda en ayrıntılı romanı yazan Hasan İzzettin Dinamo 1980 sonrasında savaş karşıtı bir tutum takınmış; son romanı **Anadolu'da Bir Yunan Askeri** (1988) ile Yunanlı bir askerin Türklere olan kininin yok oluş sürecini anlatmıştır. Mehmet Coral ise **İzmir 13 Eylül 1922** (2003) romanında halklarına acıdan başka bir şey vermediğini düşündüğü Megalo İdea fikrini irdelerken, savaş karşıtı bir tutumla İzmir yangınını hangi grubun çıkardığı sorusuna cevap arar. Aynı savaş karşıtı tutumu Handan Öztürk'ün **Mor Tecavüz** (2000), Ali Arslan'ın **Ama Sevgi Kalmalı** (2003), Erkan Karagöz'ün **Rus Kızı Vasilisa** (2002) adlı romanlarında Millî Mücadele fonuyla beraber görmekteyiz (Türkeş 2003: 478-480).

Bu dönemde bir de Millî Mücadele'den çok, öncesi veya sonrasında yaşananlara odaklanan, fakat olay örgüsü Millî Mücadele ile başlayan veya sonlanan romanlar söz konusudur. Yılmaz Karakoyunlu, **Çiçekli Mumlar Sokağı** (2000) romanında 1900'lü yıllarda Batum'dan İstanbul'a göç eden insanların yaşam mücadelelerini ele alırken romanın sonlarında göçmenlerin Millî Mücadele için çalışmalarına da değinir. Savaş sonrası ve Lozan Antlaşması gereği Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi sonucu yurtlarından koparılan iki milyona yakın Türk ve Rum'un yaşadıkları acıları, aile facialarını, yalnızlıklarını anlatan romanlar da vardır (Gündüz 2007: 153). Bu romanlar arasında Ali E. Özyürek'in **Muhacirler: Bitmeyen Göç** (2007), Ahmet Yorulmaz'ın **Savaşın Çocukları** (1997), Kemal Anadol'un **Büyük Ayrılık** (2003) adlı romanlarını sayabiliriz.

1980 sonrasında Millî Mücadele'yi de içine alan kuşak / aile romanları da vardır: Burhan Günel'in Fransız işgali altındaki Hatay'da yaşayan yaşlı bir Anadolu kadını olan Naime ile torunu Zeynep arasındaki kuşak çatışmasını Kurtuluş Savaşı'ndan başlayarak 1980'li yıllara kadarki uzun bir süreçte ele aldığı **Acının Askerleri** (1981), Ayla Kutlu'nun Kafkasya'dan gelip Urfa'ya yerleşen bir ailenin yüzyıllık tarihini anlattığı **Bir Göçmen Kuştu O** (1985) ve **Emir Bey'in Kızları** (1998), Fatih Atilla'nın 1919'dan 1982'ye kadar süren bir zaman diliminde bir ailenin üç kuşağının öyküsünü ele aldığı **Alaturka Rapsodi** (1998), Zerrin Koç'un 1890'lı yıllardan yakın tarihe kadar uzanırken Millî Mücadele'ye az da olsa değindiği **Islak Kentin Çocukları** (2000), Atilla Birkiye'nin 1870'lere uzanarak bir ailenin hüzünlü serüvenini anlattığı **Bir Yıldız Kaydı** (2002) ve son olarak Ayşe Kulin'in büyükdedesi, İstanbul Hükümeti'nin Maliye Nâzırı Ahmet Reşat Bey'in işgal yıllarındaki hayatı çevresinde kaleme aldığı **Veda Esir Şehirde Bir Konak** (2007) adlı romanı bu türdendir (Türkeş 2003: 484-486).

Bu dönemde "Kurtuluş Savaşı kahramanı" olarak Türk tarihinde yer edinmiş bazı Kuva-yı Milliyecilerin tüm hayatlarını ele alan biyografik romanlar da yazılmıştır. Sabahattin Burhan'ın **Yörük Ali Efe** (1999), **Çete Ayşe** (1999), **Gökçen Efe Destanı** (2008); Gonca Elmas Akay'ın **Kara Fatma** (2010) romanlarında Millî Mücadele, söz konusu karakterlerin uzun hayatlarındaki kısa bir dönem olarak romanlarda işlenmiştir.

1980 sonrasında Millî Mücadele'yi temel tema olarak işleyen ve bu nedenle tezimize konu olan romanlar ise şunlardır: Sevinç Çokum: **Ağustos Başağı** (1989), Faik Baysal: **Ateşi Yakanlar** (1992), Emine Işınsu: **Cumhuriyet Türküsü** (1993), Celal Hafifbilek: **Ankara 1920** (1998), Ferzan Gürel: **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa** (2000), Attilâ İlhan: **Allahın Süngüleri: 'Reis Paşa'** (2002), Hıfzı Topuz: **Milli Mücadele'de Çamlıca'nın Üç Gülü** (2002), Mustafa Yıldırım: **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** (2002), Şemsettin Ünlü: **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** (2003), Kemal Arkun: **Uzundereli İsmail** (2003), Turgut Özakman: **Şu Çılgın Türkler** (2005), Attilâ İlhan: **Allahın Süngüleri: 'Gâzi Paşa'** (2006), Can Alpgüvenç: **İpsiz Recep** (2009).

1. BÖLÜM: 1980 SONRASI MİLLÎ MÜCADELE ROMANLARI

1.1. ROMANLARIN KİMLİKLERİ

1.1.1. Ağustos Başağı

Ağustos Başağı, Sevinç Çokum'un 1984-1986 yıllarında Söğüt ve civarında yaptığı araştırmalara dayanarak yazdığı bir Kurtuluş Savaşı romanıdır. Kitabın ilk basımı Cönk Yayınları tarafından 1989'da yapılmıştır. Çokum'un bu romanı kaleme almasındaki amaç, Osmanlı ruhuyla Millî Mücadele ruhunu birleştirmektir; mekân olarak Söğüt'ü, bu yüzden seçmiştir:

> "Ağustos Başağı, millî mücadele romanı… Birçok roman yazıldı bu konuda. Ama ben bu romanda Söğüt'ü mekân olarak seçtim… Millî mücadele ruhunu Osmanlı ruhuyla birleştirdim… Ve bu mücadelenin milletin zaferiyle kazanıldığı fikrini söylemeğe çalıştım. Burada yaşayan canlı örneklerden (Yusuf, Veli… gibi) son gazilerimizden bir ikisini ebedileştirmek istedim… Yusuf (Asıl adı Ali Balaban) Söğüt'te bu roman için kaldığım günlerde yakından tanıyıp konuşmalarını teybe kaydettiğim zattır." (Kabaklı, 1977: 611)

Yazar, savaşın Söğüt Cephesi'ni ele alırken leitmotif tekniğiyle Osmanlı'nn kuruluşu ve bu kuruluşu sağlayan şahsiyetlere dair tarihî bilgileri kullanarak Millî Mücadele ile Osmanlı Devleti'nin kuruluşu arasında ilgi kurmaktadır (Ercilasun 1999: 12):

> "Altı yüz yıl yaşayan cihan devletinin doğduğu Söğüt toprakları bu defa yaşama mücadelesi veren Türk milletinin yeniden doğduğu yer olacaktır. Yazar böylesine önemli bir misyonu yüklediği Söğüt'ün tarihteki o altın günlerine sık sık atıflar yapar. Böylece Söğüt ili altın tarihi kendinde birleştiren bir mekân olur." (Argunşah 1989: 34)

Esasen yazarın Söğüt'e gelip Millî Mücadele'de görev almış yerli halkla yaptığı görüşmeler, geziler, elde ettiği bilgiler de romanda her bölümün sonunda "Ârif Çelebioğlu'nun Notlarından" başlığıyla yine edebî bir dille okuyucularla paylaşılmıştır. Yazar bunu yaparken kendisini soyutlamış; Felekzede Ârif Çelebi'nin torunu olduğunu söyleyen Ârif Çelebioğlu adında bir karakteri kendi yerine koymuştur. Bu durum, romanın gerçeklik intibaını kuvvetlendirmiştir:

> "Eserin son 'Arif Çelebioğlu'ndan notlar' kısmında roman kahramanları A. Çelebioğlu'yla konuşturularak gerçeklik intibaı kuvvetlendirilir. (…) Yazar, sık sık 'Â. Çelebioğlu'ndan notlar'la araya girerek hem üslûpta bir değişiklik yapmış olur, hem de mazi koridoru kurar." (Argunşah 1989: 34-35)

Dokuz bölümden oluşan romanın başkarakterlerinden biri Yusuf'tur. Yazar, "Ârif Çelebioğlu'nun Notlarından" bölümünden öğrendiğimiz üzere, mülakat yaptığı Amcabey (asıl adı Ali Balaban)'i romana Yusuf adıyla sokmuştur. Dünya Savaşı'nın Cizre, Musul, Tikrit, Samatra, Bağdat, Kut'ül Amare gibi cephelerinde üç yıl savaşmış olan Yusuf, ateşkesten sonra köyüne; Söğüt'e döner. Burada henüz on üç yaşındayken başladığı arabacılık işini tekrar yapmaya başlar. Demirci Şemsi Efendi ile Şerife Hanım'ın kızları, aynı zamanda çocukluk arkadaşı olan Esma'yı seven Yusuf, Esma'nın da onu sevdiğinden, hatta köyün zenginlerinden Fıtnat Hanım'ın oğlu Nafız'ı kendisi için reddettiğinden habersizdir. Dünya Savaşı bitmiştir, fakat Türk topraklarında yeni bir mücadele için gerekli koşullar çoktan oluşmuştur. Zira işgaller başlamış, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ilk karşı koyuşlar, mitingler gerçekleşmiş; Müdâfaa-yı Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Söğüt halkına ise belirsizlikten kaynaklanan bir huzursuzluk hâkimdir. Söğüt'ün ileri gelenlerinden Müftü Mustafa Efendi, Belediye Reisi Hüsnü Bey, Hesap Muallimi Halil Bey, Edebiyat Muallimi Cavit Bey, ipek tüccarı Abdullah Bey, Yüzbaşı Hüseyin Bey, Efendi Hafız, Ali Molla hem işin ciddiyetinin hem de Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde yürütülen çalışmaların farkındadırlar. Çocuğundan yaşlısına, kadınından erkeğine kadar, birkaç Millî Mücadele karşıtı ve neme lazımcı dışında, tüm Söğütlüler, Söğüt'ün Yunanlar tarafından işgal edilmesi korkusunu derinden yaşarlar. Çünkü burası Osmanlı Devleti'nin doğup, kök saldığı yerdir; Müftü Efendi'nin manevi evladı Hikmet'in gece gündüz önünde nöbet tuttuğu Ertuğrul Gazi'nin türbesi buradadır.

Erzurum ve Balıkesir kongrelerinin yapıldığı günlerde Söğüt'te de bir hareketlenme başlar. Hükümet konağında toplantılar yapılır. Müftü Efendi, Hükümet meydanında bir konuşma düzenler ve halkı devletin bekâsı, milletin istiklali için kanlarını son damlalarına kadar dökmeye davet eder. Söğüt'te, Garb Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya bağlı olarak yörenin gençlerinden müteşekkil bir düzenli ordu kurulur. Orduya gönüllü olarak katılanlar arasında Çömlekçi Musa'nın oğlu Selim, İdadi'den Osman ve

İlyas, Dünya Savaşı'nın Kafkas Cephesi'nde çarpışmış İzzet ve İsmail Ağa'nın oğlu Yusuf vardır. Yusuf, üç aylığına karakolda eğitim almak üzere Bursa'ya gider. Üç aylık eğitim sonunda Yusuf ve emrindeki askerler, dağ tepe dolaşarak firarilerin izlerini sürerler; Anzavur askerleri ve Damat Ferit'in kurdurduğu Kuva-yı İnzibatiye kuvvetleriyle çarpışırlar. Bu arada Bursa ve Uşak, Yunanlar tarafından işgal edilmiş, Sevr Antlaşması imzalanmış, Ankara'da meclis açılmıştır. Yunan işgali genişlerken, Türk askeri iç düşmanlarla boğuşmak zorundadır. Söğüt'teki iç düşmanlardan biri, Çaltı efesi olarak bilinen Kayalı Süleyman'dır. Söğüt'te yaşayan Şarapçı Marko, kardeşi Yorgaki ve her ne kadar savaş karşıtı olsa da Eczacı Aleko gibi Rumlar ile yerli halk arasındaki eski samimi ilişkiler Yunan kuvvetlerinin Söğüt'e yaklaşmasıyla git gide bozulur.

Millî Mücadele'de görev alanlar yalnızca gençler değildir. Efendi Hafız'ın on üç yaşındaki oğlu Veli ve arkadaşı Hıfzı, Gündüzbey taraflarında siper kazmakla görevlendirilir. Bununla birlikte Söğüt kadınları da Kurtuluş Savaşı'na cephe gerisinden destek verirler. Buna mukabil Millî Mücadele karşıtı olan Söğütlüler de yok değildir. Söğüt'ün zenginlerinden Fıtnat Hanım savaşın er işi olduğunu söyleyerek kayıtsız bir tavır sergiler. Fıtnat Hanım'ın Söğüt İdadisi'nde Fransızca Muallimi olan oğlu Nafız Bey, Kâzım Hoca ve yağ tüccarı Burhaneddin Efendi ise Millî Mücadele'nin padişaha isyan olduğunu düşünerek muhalif tavır takınırlar. Bunlardan Nafız Bey, Amerikan mandasından yanadır. Bu arada Yunan askeri Söğüt'e girmiş; girer girmez de evlerin kapılarını tekmelemeye, köylüleri tartaklamaya başlamıştır. Köydeki Rum halkı ise, askerleri sevinçle karşılamışlardır.

Yunan tehlikesinin farkında olan Söğüt halkı Yusuf ve askerlerinin gözetiminde göç etmeye başlarlar. Aklı camide kalan Efendi Hafız ve oğlu Veli, göç kafilesinden ayrılarak Söğüt'e geri dönerler. Onları geri getirmeye giden Yusuf, Hikmet'i de Ertuğrul Gazi türbesini beklerken bulur. Her ne kadar hepsini göç etmeye zorlasa da Hikmet, bir gece kaçarak yeniden türbeye döner. O gecenin sabahı, silâh sesleriyle uyanan Hikmet, türbenin yağmalanmasına engel olamadığı gibi, bir de askerler tarafından tartaklanır. Artık Söğüt tamamen işgal altındadır. Marko ve Yorgaki sırtlarına birer asker elbisesi uydurup Yunan askerlerine kılavuzluk ederken Eczacı

Aleko, bu durumdan utanç duyar. Cami, Ertuğrul Gazi türbesi, iki mektep dışında tüm Söğüt, Yunan askerleri tarafından yakılır.

İdadi'den İlyas, düzenli orduya gönüllü asker olduktan sonra, İzzet'in kumandanı olmuştur. Onun komutasındaki tabur Gündüzbey köyünü Yunanlılar tarafından geri alır. Ne var ki Kanlısırt Yunanlıların olur. Mevzilerin birbirine karıştığı bu yoğun çatışmada Halit Bey kolundan vurulur, İzzet üç Yunan askerinin arasından göğüs göğse çarpışarak kurtulur, kumandanları İlyas ise şehit olur. Yanlış anlaşılma sonucu köye İzzet'in şehit olduğu haberi gelir. Bu arada Yusuf, Yunan zabitlerini bir başka deyişle esirlerini Eskişehir'e götürmekle görevlendirilir. İzmir doğumlu olduğu için Türkçe bilen Binbaşı Yuannis yolculuk esnasında Yusuf'a Anadolu'ya çıktıkları için pişman olduğunu söyler.

Söğüt halkı, yanan köylerine geri döndüklerinde mücadeleye devam ederler. Yusuf'un annesi Nazik Ana, Türk askerleri için bez dokurken, babası İsmail Ağa arabasıyla mühimmat taşır. Esma'nın babası Şemsi Efendi demir dökmeye Polatlı'ya gider. Esma, hem Yusuf'un annesinin gözüne girmek hem de Millî Mücadele'ye katkıda bulunmak için Fıtnat Hanım'ın kalfası Hacer'le birlikte Nazik Ana'ya yardım eder. Efendi Hafız, oğlu Veli ve Veli'nin arkadaşı Hıfzı, Söğüt'teki Yunan karakoluna karşı gözcülük görevini üstlenirler. Halk, Tekâlif-i Milliye emirlerine gönülden razı olarak orduya nesi varsa bağışlar. Aklı eren herkes tezgâhların başına geçerek bir gaye için topluca çalışmanın tadına varırken Fıtnat Hanım, konağını kaybetmiş olmanın üzüntüsüyle kayıtsız tavrını sürdürür. Yağ tüccarı Burhaneddin Efendi ise savaştaki kıtlığı kendi lehinde kullanarak varlığına varlık katmak gayesindedir.

Verilen mücadelenin karşılığı Sakarya zaferiyle alınır. Zafer elde edilmiştir fakat maddi ve manevi kayıp da fazladır. Şube Reisi Hüseyin Bey, aklî dengesini yitirerek kendini dağlara vurur. Kayıpların yerine yeni askerler şart olur. Askere çağrılanlardan biri de çocuklardaki vatan sevgisini geliştirmek amacıyla onlara Mehmet Emin, Mehmet Akif ve Namık Kemal'den parçalar okuyan edebiyat muallimi Cavit Bey'dir. Zorunlu olarak askere gidenler arasında manda taraftarı Nafiz Bey de vardır.

Son çatışmada ayağından sakatlanıp gazi olan İzzet, sıhhiye çadırında Söğüt'ten tanışık olduğu Doktor Necati Bey'in gözetimindedir. İyileştikten sonra hasta bakıcılığı yaparak Millî Mücadele'ye katkıda bulunmaya devam eder. İzzet öteden beri Doktor Necati Bey'in kızı hemşire Münire'yi sevmektedir. Münire'nin, Mülazım Refik'le evli olduğunu öğrenen İzzet sevgisini içine gömerken Mülazım Refik'in şehit olduğunu bilmemektedir.

Ordu Büyük Taarruza hazırlanırken şehit olanlara mevlid okuması için Efendi Hafız Ankara'ya çağrılır. Ve nihayet Ağustos gelir; taarruz başlar. Selim, Osman, Yusuf gibi Söğüt gençlerinin de içinde bulunduğu Türk ordusu Yunan askerini önce Eskişehir, Afyon, Kütahya'dan çıkarır. Türk askeri, Batı'ya doğru ilerlerken geride birçok şehit bırakmıştır. Bunlardan biri de Söğüt gençlerinden İdadili Osman'dır. Düşman Uşak'tan sürülür, Trikupis ve başka Yunan askerleri esir alınır. Bu arada Bursa ve Bilecik civarlarında küçük savaşlar meydana gelmekte, Yunan askeri geri çekilirken bulundukları yerleri ateşe vermektedir. Yunan askeriyle birlikte onlara destek olan Marko ve Yorgaki gibi yerli Rumlar da köyden ayrılırlar. Yalnız Eczacı Aleko, Türk topraklarını terk etmez.

Düşman geri çekilmiş ve Söğüt yolu açılmıştır artık. Her ne kadar evleri yakılmış olsa da Söğüt halkı büyük mutluluk içindedir. Bu mutluluğa gölge düşüren tek olay ince hastalığa yakalanan Hacer'in vefat etmesidir. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla bazı askerler köylerine dönmeye başlarken bazıları İzmir'e kalmaya devam ederler. Bunlardan biri de Çömlekçi Musa'nın oğlu Selim'dir. İzzet'in mutluluğu, Münire ile sözlenmesiyle daha da artar. Savaş sonrası izinli olarak köye döndüğünde, anne ve babasını onlara göndereceğini söyleyerek Yusuf, Esma'ya karşı olan duygularını ilk kez belli eder. Roman Ârif Çelebioğlu'nun Notlarından bölümünde, Yusuf, İzzet, Selim ve Veli'nin hâlâ (1986) sağ olduklarını öğrenmemizle son bulur.

1.1.2. Ateşi Yakanlar

Ateşi Yakanlar, Faik Baysal'ın, ilk basımı 1991'de Armoni Yayıncılık tarafından yapılmış, beş bölümden oluşan Kurtuluş Savaşı temalı romanıdır. Yazar, bu romanıyla

insanların yaşadıkları toplumu, yani kaderlerini belirleyen olayları bilmeden yönlerini bulamayacaklarını anlatmak istemiştir (Gürsoy 2010: 134). Fahri Tuna'nın (2001:78) "katıksız Kemalist" olarak nitelendirdiği Faik Baysal'ı, bu romanı yazmaya iten sebeplerden biri de o günkü şartları bilmeden yaşayanların Atatürkçü geçinmesine duyduğu öfkedir:

> "Ülkenin şartlarını, 1920'lerin dünyasını göz önüne almadan yapılan eleştiriler çok kısa zamanda iflas etmiştir. Şimdi, yine aynı aydın geçinen kişilerin hiçbir şey olmamış gibi Atatürkçü geçinmelerini ibretle izlemektedir." (Gürsoy 2007: 27)

1919 yılının ilk yarısında İzmir'de düzen bozulmuş, can ve mal güvenliği kalmamıştır. Yaklaşan Yunan işgali, eskiden dost görünen azınlık Rum ve Ermenilere, şimdi Türk halkına eziyet etme, dış ülkelerden silâh satın alıp Pontus Çeteleri'ne dağıtma cesaretini vermiştir. Halk bir şeyler olacağı beklentisiyle gıda stoku yapmaya başladığından piyasa çok durgunlaşmış, bu durum da yerli esnafı olumsuz etkilemeye başlamıştır. Çanakkale'de Mustafa Kemal'in sağ kolu olarak düşmanla çarpışan İzmir Merkez Komutanı Yarbay Arif Bey, vatansever bir asker olarak şehrin içinde bulunduğu kötü durumdan ve devlet kadrolarındaki yöneticilerin kayıtsızlığından yakınmaktadır. İzmir'i bulan bir başka bela ise kuduz salgınıdır. Kaymakam Raşit Bey, kuduz salgınına karşı köpeklerin öldürülmesi konusunda Yarbay'dan destek görse de İzmir'in "kambur fare" lakaplı otoritesini yitirmiş ve duruma göre yön belirleyen valisi İzzet Bey buna engel olmaya çalışmış, bununla kalmayıp Kaymakam'ı Saray'a jurnal etmiştir.

İzmir'de yaşayan azınlıkları, Türklere karşı savaşmak konusunda finanse eden kişi, sırtını Osmanlı'nın Maliye Nazırı'na dayamış Ermeni Banker Kozik Pilavcıyan'dır. Diğer yandan Metropolit Hrisostomos kilisede yaptığı konuşmalarla Rumları sürekli kışkırtmaktadır. Yarbay Arif Bey'in henüz Millî Mücadele bilincine sahip olmayan karısı Raziye Hanım ise kocasının savaşmasına karşıdır, çocuklarıyla birlikte huzurlu bir hayat sürdürmek ister. Karısına, vatan uğruna çalışmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini söyledikten bir müddet sonra Yarbay Arif Bey, Teğmen Aydemir Yağmurcuoğlu'ndan Kaymakam'ın vurulduğunu öğrenir. Her ne kadar Vali ve Kaymakam'ın karısı bu cinayetin köpekleri öldürme olayı yüzünden işlendiğini söyleyip Yarbay'a çıkışsalar da aslında cinayeti Yunan Konsolosu'yla Metropolit

birlikte tezgâhlamışlar ve Spiro Florakis adında birini Kaymakam'ı öldürmesi için tutmuşlardır. Yarbay, bütün bu bilgileri Evangelos adında, Türk dostu olan yerli bir Rum'dan öğrenmiştir. Evangelos'un kendi milletine düşman olmasının altında yatan sebep yıllar önce karısının bir Rum tarafından iğfal edilip öldürülmesidir.

Kozik Pilavcıyan, yerli azınlıklara bir konuşma yaparak, Ege'nin Yunanistan'a, Doğu Anadolu'nun da Ermenilere ait olduğunu, ancak zafer için kan dökmenin gerektiğini söyler. Kozik, dinleyenleri savaşa teşvik ederken Aleko adlı bir genç Yunanlıların İzmir'e çıkmasının hiçbir fayda getirmeyeceğini, milleti soyan Kral Konstantin için çalışmayacağını haykırır. Genci susturmayı başaramayan Kozik'in bir işareti üzerine Spiro, onu sırtından bıçaklayarak öldürür. Cinayetin ardından, İzmir'in ünlü toptancı tüccarlarından Mavros Çilingiroğlu ve daha birkaç kişinin bu durumdan rahatsızlıklarını bildirdikleri sırada konuşmanın yapıldığı depo basılır, oradakiler sorgulanmak üzere Komutanlığa götürülür. Yunan basını bu baskını "Barbar Türkler" başlığı altında duyurur. Merkez Komutanlık, Saray'ın, İngiliz ve Fransız Konsolosları'nın baskısına dayanamayarak Kozik'i serbest bırakır.

Aynı günlerde komiteciler Komutanlık doktoru Edip Bey'in kızı Sahure'yi kaçırırlar. Kızı ve yolda rastladıkları bir erkek çocuğa boş bir evde tecavüz ettikten sonra, paniğe kapılarak ikisini de öldürürler. Katillerden biri Türk, diğeri Teğmen Yağmurcuoğlu'nun sevgilisi Anjelika'nın kardeşi Dimitri'dir. İkisi de yakalanıp idama mahkûm edilir. Bütün bu olaylar karşısında pasifliğini koruyan Vali, katilleri askerin yakalamasına da karşı çıkar. Kendisini ziyarete gelen din adamı Latif Merhabaoğlu'nun, cemaatini saldırılara karşı koymaya çağıracağını söylemesi üzerine paniğe kapılarak hocadan böyle bir şeyi kesinlikle yapmamasını, devletin emrini beklemek gerektiğini söyler. İzmir'in belediye başkanları, kaymakamları ile yaptığı bir toplantı sırasında, yardımcısı Cemil Kudretzade Efendi, Vali'ye bir telgraf getirir. Saray'dan çekilen bu telgrafta İzmir'in 15 Mayıs'ta Yunanlılar tarafından işgal edileceği, İzmir'e çıkacak Yunanlılara zarar verilmemesi gerektiği yazmaktadır. Vali, telgrafta yazanları toplantıdakilere okuduğunda çok sert tepki gösterenler olur. Yarbay Arif Bey ise olası işgal karşısında halktan maddi ve manevi yardım istenmesi, Dimitri ve diğer mahkûmların hemen idam edilmeleri, gericisi, ilericisi, aydını, cahili, dindarı, zındığı tüm halkın tek bir yumruk

olması emirlerini verir. Bu isteklerini, Hukuk-u Beşer gazetesinde duyurması amacıyla Hasan Tahsin'e iletir.

Yaşanan olaylar yüzünden iki yıldır birbirlerini göremeyen Anjelika ve Teğmen Yağmurcuoğlu tekrar bir araya geldiklerinde, Anjelika, kardeşi Dimitri'nin cinayeti isteyerek işlemediğini, onun aklının başında olmadığını söyleyerek Teğmen'den kardeşinin asılmasını engellemesini ister. Teğmen evden çıktığında sokakta Evangelos'un hareketsiz bir biçimde yattığını görür. Asıl amaçları vatansever Türk Maluli ve Teğmen'i ortadan kaldırmak olan Spiro Florakis ve suç ortağı, bunu başaramamışlar, fakat Evangelos'u öldürmüşlerdir. Bunun altında kalmayan Maluli de Kozik Pilavcıyan'ı kafasını taşla ezerek öldürür. İzmir'de asayiş ortadan tamamen kalkmıştır.

Önce Dimitri, sonra Türk olan katil idam edilir. Birkaç gün sonra Averof ve Lemnos adlı iki Yunan gemisinin İzmir'e yaklaştığı görülür. İşgalin yaklaşmasıyla askerden kaçanların sayısı artsa da halk şehrini korumak güdüsüyle kendiliğinden harekete geçer ve limana en yakın noktalarda pusuya yatar. Merkez Komutanlığı'na bir kez bile uğramayan Vali Bey ise arada kalmıştır. İdari yöneticisi olduğu şehrin halkı ve askerleri savaşa hazırlanırken kendisi Ali Kemal Bey'den işgalin Mütareke gereği olduğuna dair telgraf alır. Yunan gemilerinin İzmir'e yaklaşmasıyla şehirde yaşayan yerli Rumlar daha da çığırından çıkarlar; adeta bir bayram sevinci yaşarlar. Her şey yolunda giderken bir anda ortalık karışır. Sarhoş birkaç Yunan eri olanı biteni ağlayarak izleyen bazı Türkleri çoluk çocuk demeden süngüleyip öldürür. Bu manzaraya daha fazla dayanamayan Yarbay Arif Bey, ateş emrini verir ve ilk kurşunu kendisi sıkar. Hemen ardından Hasan Tahsin, saklandığı sokağın köşesinden fırlayarak Yunan askerlerine doğru ateş eder, kalabalığın arasına dalar ve bir erin süngüsüyle delik deşik olur. Ateşli bir subay birliği, içlere doğru yönelmeye başlar. İzmir, işgal edilmiştir.

Düşman içlere doğru yöneldikçe çatışmalar kızışır. Canını dişine takarak dövüşen Hamalbaşı Maluli canından olur. Evler yakılır, kadınlar tartaklanır. Düşman kıyıma başlar. Bu arada mahkûmların hepsi kaçmış, Rum azınlık sokağa dökülmüştür. Teğmen

Yağmurcuoğlu, Yarbay'ın karısı Raziye Hanım'ı İstanbul'a götürecek olan trene ulaştırdıktan sonra yolda Doktor Edip Bey'in öldürüldüğünü görür.

Yunan birlikleri Edremit, Gönen, Kirmesti ve Mudanya'ya kadar ilerlemişler, burada Kuva-yı Milliyecilerle karşılaştıklarından geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu arada bir birlik de Yarbay ve adamlarının peşindedir. Yağmurcuoğlu ise işgalden sonra birliğini kaybetmiştir. Batı Anadolu köylerinde dolaşarak Yarbay'ını aramaktadır. Uzun uğraşlardan sonra bulabildiği Yarbay ise beş yüz atlıdan oluşan Karakeçili Alayı'nı kurmuştur. Yarbay, Yağmurcuoğlu'na biri çok önemli olan iki görev verir. İngilizler bir gemiye silâh ve altın yüklemişlerdir. Silâhları İstanbul'daki Rumlara, altınları da Anadolu'daki ayaklanmayı bastırması için Padişaha vereceklerdir. Yağmurcuoğlu'nun ilk görevi İstanbul'a giderek Damat Ferit'in sağ kolu olan, fakat gizlice Anadolu'ya yardım eden İzzet Molla (İhsan Paşa)'ya bu bilgiyi iletmektir. İkinci görevi ise Yarbay'ın Şifa'da oturan karısı Raziye Hanım'ı bularak kocasının durumu hakkında bilgi vermektir. Yağmurcuoğlu, İstanbul'a gitmek üzere uzun bir yolculuğa çıkar. Birtakım maceralardan sonra bu tehlikeli yolculuğu başına bir iş gelmeden atlatır. Tren yolculuğundan sonra İzmit'e doğru yol alır.

Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul, İngiliz himayesi altındadır. Bu esir şehrin Emniyet Amiri Mürşit Efendi ise Saray'a girmenin, orada çalışmanın yollarını aramaktadır. Özellikle karısı Afiye Hanım, Saray Hanımefendisi ve daha zengin olma ihtirası içinde yanıp tutuşmaktadır. Bir gün Vali muavini Mürşit Efendi'yi makamına çağırdığında karısı kocasının Saray'a terfi edildiğini sanıp oldukça sevinmiştir. Ne var ki Vali muavini Kevni Bey, Mürşit Efendi'den Yarbay'ın karısı Raziye Hanım'ı Yarbay'ın nerede olduğu konusunda sorgulamasını, eğer cevap vermezse kaçırmasını istemiştir. Böylelikle bunu duyan Yarbay kendi ayağıyla İstanbul'a gelecektir. Vali muavini, bütün bunların İngiliz General'in istediği olduğunu söyler. Mürşit Efendi ise uzun bir iç muhakemeden sonra görevi kabul eder.

Yağmurcuoğlu, ilk iş olarak İzzet Molla'nın Bebek'teki köşküne gider. Evinin önündeki korumadan İzzet Molla'nın Pera Palas Oteli'ne gittiğini, orada ona İngilizler tarafından bir suikast düzenleneceğini öğrenir. Bu sırada sarhoş bir İngiliz subayının üniformasını

alıp giyerek otele girer. Otele girip bir masaya oturduğunda bir garson, Mrs. Harrington'un kendilerini beklediğini söyler. Az buçuk İngilizcesiyle olayı kavramaya çalışan Yağmurcuoğlu, masasına doğru gelen Mrs. Harrington adlı bayanın Anjelika olduğunu gördüğünde oldukça şaşırır. Anjelika, İzmir işgali sırasında evine gelen sevgilisinin üniformasını dolaba sakladığından ve bu üniforma Yunanlılar tarafından bulunduğundan işkenceye uğramış, onu işkenceden, Yağmurcuoğlu'nun bir az önce üniformasını aldığı Mr. Harrington adlı bir İngiliz subay kurtarmıştır. Bu yüzden onunla evlenmek zorunda kalan Anjelika, Yağmurcuoğlu'na hâlâ onu sevdiğini ve beklediğini söyler. Yağmurcuoğlu, Anjelika'yla tekrar vedalaştıktan sonra İzzet Molla'yı arayıp bulur. Onu suikasttan kurtarır, ayrıca gemi yüklü silâh ve altınlarla ilgili gerekli bilgileri öğrenmesini sağlar.

Buradaki görevini başarıyla tamamlayan Yağmurcuoğlu, İstanbul'da direniş örgütleri ve örgütçüleriyle de tanışır. Bunlardan biri de Musto'dur. Raziye Hanım'a uğrayan Yağmurcuoğlu onu oldukça değişmiş bulur. Zira Raziye Hanım artık Millî Mücadele destekçisi olmuştur. Evleri bir Rum mahallesinde olduğundan Musto'nun adamlarından Hancı koruma olarak orada kalmaya başlar. Bu arada Musto ve adamları Pontusçulara silâh ve para getiren gemiyi yakarlar. İngilizler baskılarını artırırlar. Her zaman bir tarafı Anadolu'da olan Emniyet Amiri Mürşit Efendi görevi bırakınca karısı Afiye Hanım intihar eder.

İstanbul'daki görevlerini başarıyla tamamlayan Yağmurcuoğlu, bir dizi macera sonunda Karakeçili Alayı'na ulaşmayı başarır. İzmirli din adamı Latif Merhabaoğlu da oradadır. İzmir Valisi muavini Cemil Kudretzade şehit olmuştur, Yüzbaşı Fadıl Bey'den ise hâlâ haber alınamamıştır. Yarbay Arif Bey, artık düzenli orduya geçilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre kendileri ateşi yakmışlardır, artık bundan sonrası Mustafa Kemal'e kalmıştır. Roman, Yarbay'ın, Mustafa Kemal'e duyduğu güveni belirtmesiyle son bulur.

1.1.3. Cumhuriyet Türküsü

Emine Işınsu'nun, yakın arkadaşı Prof. Dr. Umay Günay'ın teşvikiyle yazdığı (Erol 2006: 17) **Cumhuriyet Türküsü** ilk kez 1993'te, Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanmıştır. Yazar, romanında bir yandan Sakarya Savaşı'nın sonundan Büyük Taarruz'un başladığı güne kadarki süreçte yaşanan olayları anlatırken diğer yandan Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkmış olan Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Âdem-i Merkeziyetçilik gibi fikir hareketlerini ele alıp, bu hareketleri savunanların Cumhuriyet rejimine yaklaşımları üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla romanda olaylardan ziyade fikrî tartışmalar ön plandadır. Mustafa Kemal, Halide Nusret, Halide Edip, Yusuf Akçuraoğlu, Şükufe Nihal, Kırımlı İsmail Gaspıralı gibi tarihî kişilerin de yan karakterler olarak kullanıldığı romanı için Emine Işınsu, gerçek vesikaları bir fon olarak kullandığını söylemiştir (Erol 2006: 111).

Cumhuriyet Türküsü, Emine Işınsu'nun çok okunan romanları arasında değildir. Kendisi de bu durumun farkında olan yazar, az sayıda okuyucuyla buluşmasının nedenini romanın diline bağlar. Cumhuriyet heyecanını eserine katmak isterken, Osmanlıyı simgeleştirdiği Abdülgalip ile Hüseyin Hüsnü Bey'i Osmanlı Türkçesi ile konuşturan yazar, büyük bir hataya düştüğünü, en sevdiği romanının bu sebepten okuyucusunun az olduğunu dile getirmiştir (Erol 2006: 159)

Eski mutasarrıf Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, iki kız torunu; Hikmet ve Nazan, Hüsniye Dadı, Dilşat Kalfa ile birlikte İstanbul Aksaray'da bir konakta yaşamaktadır. Kızların annesi Nimet Hanım on sene önce ölmüş; babaları Selim Muhtar Bey ise Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla 1920'de Ankara'ya gitmiştir. Annesinin ölmesiyle Hikmet, Nazan için annelik vazifesini üzerine almıştır. Oldukça muhafazakâr olan ve katı kurallarıyla yaşayan Hikmet, kendisine göre daha rahat olan, ibadetlerini görev amacıyla değil de gönülden istediği zaman yerine getiren ve güzel bir kız olarak tasvir edilen Nazan'a adeta göz açtırmamaktadır.

Aksaray Kız İdadisi muallimelerinden Hikmet, 1913 yılında kurulan ve Halide Edip'in başkanlığında çalışan Teali-i Nisvan Cemiyeti'ne üyedir. Her ne kadar bu cemiyet

savaşın başında kapatılmış olsa da bazı kadınlar, Nakiye Hanım'ın evinde toplanmaya devam etmektedirler. Babası Selim Bey gibi Türkçü düşüncelere sahip olan Hikmet, Türk Ocağı'nın çalışmalarına da katılmaktadır. Nazan ise İstanbul Darülfünunu'nda erkeklerle beraber Tabiiyat bölümünü okumaktadır. Nazan da ablası gibi Türk Ocağı'nın çalışmalarına katılmakta, verilen konferansları dinlemektedir. Osmanlı geleneğine, saltanata, Zat-ı Şahane'ye çok sıkı bağlı olan ve Türkçülük anlayışının Osmanlı'nın vahdetini bozacağına inandığından Ankara'daki çalışmalara ve Mustafa Kemal'e muhalif olan Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, torunlarının Türk Ocağı'na katılmalarına demokrasi gereği karşı çıkmaz.

Hüseyin Hüsnü Bey'in konağına sıkça uğrayan Abdülgalip Bey de Türkçülerdendir. İttihatçılık, Paris, Jön Türk derken Meşrutiyet'in ilânının ardından memlekete dönen, Türk Yurdu cemiyetinin kurulmasında etkin rol oynayan ve hayalinde, yaşanan olaylardan yola çıkarak bir roman yazmak olan Abdülgalip Bey'in konağa sık sık gelmesinin esas nedeni Nazan'a âşık olmasıdır. Hikmet, babasının çok değer verdiği Abdülgalip Bey'den pek hoşlanmaz. Ona göre bu zât, lüzumsuz, boş işlerle uğraşan, laubali bir adamdır.

Hüsnü Hüseyin Bey ailesinin muhatap olduğu bir diğer Türkçü aydın, aynı zamanda cesur bir asker olan Celalettin Hikmet'tir. Yusuf Akçuraoğlu'nun dava arkadaşı olan Celalettin Hikmet'in, tıpkı arkadaşı gibi maceralı bir hayatı olmuştur. Yaşadığı hayat itibariyle kendisini epey geliştiren Celalettin Hikmet İstanbul'dan Ankara'ya çeşitli yardımlarda bulunmakta, Ankara'dan haberler alıp bunları İstanbul'daki Millî Mücadelecilere ulaştırmaktadır.

Meclis'in açılmasından itibaren Ankara'da bulunan Selim Muhtar Bey, Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra, Hacı Hüseyin Hüsnü Bey'e yazdığı bir mektupta, olası bir taarruz çalışmalarına yardım etmeleri amacıyla kızlarının Ankara'ya gelmelerinin doğru olacağını, onları Mustafa Kemal ile tanıştıracağını belirtir. Bu isteği evvela büyük bir üzüntü ve öfkeyle karşılayan Hüsnü Bey, konaktakilerden gizlediği hastalığının yakın bir zamanda ölümüne neden olacağını ve böyle bir durumda torunlarının korumasız kalacaklarını düşündüğünden damadının isteğine boyun eğer.

Ankara'ya gitmeden evvel Abdülgalip ve Celalettin Hikmet, Hüseyin Hüsnü Bey ile torunlarını ziyarete gelirler. O gece Hikmet'in gönlü Celalettin Hikmet'e kayarken, Celalettin Hikmet ise Nazan'ı daha önce Paris'te ilişki yaşadığı Claire'ye benzetir ve bu andan sonra Nazan'ı arzulamaya başlar. Celalettin Hikmet o ziyarette uzun uzun eniştesi Mehmet Efendi'den de bahseder. Celalettin Hikmet'in kız kardeşi Sevginur ile evli bir din adamı olan Kütahyalı Mehmet Efendi, Nazan'da garip bir heyecan uyandırır. Balkan Muharebesi'nin Çatalca Cephesi'nde yaralanan Celalettin Hikmet'in hayatını kurtaran Mehmet Efendi, Sivas Kongresi'nde bulunmuş, daha sonra Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelmesiyle birlikte buraya yerleşmiş Millî Mücadele yanlısı bir din adamıdır.

Çok eziyetli bir yolculuk sonrası Nazan, Hikmet ve Hüsniye Dadı Ankara'ya varırlar. Selim Muhtar Bey'in amacı kızları Cebeci Hastanesi'nde çalıştırmaktır. Ne var ki Hikmet'in baskıcı tavrı burada da devam eder ve kardeşi Nazan'a ne yapması gerektiğini kendisi söyler. Buna göre kendisi babasına yardımcı olurken, Hüsniye Dadı ev işleriyle ilgilenecek, Nazan ise evin intizamı ile ilgili olacaktır. Abdülgalip'e İstanbul'da kalıp buradan mücadeleye destek olması gerektiğini söyleyen Celalettin Hikmet, Ankara'ya gitme kararı alır.

Mehmet Efendi'nin adını duyduğundan beri onun tesirinde kalan, kendisini Ankara'ya onun çağırdığını düşünen, rüyalarında bu din adamını gören Nazan nihayet onunla tanışma fırsatı bulur. Yüzünde İsa hüznü taşıyan ve gülümsemesi içten olan Mehmet Efendi'ye Nazan derin ve dinî bir hisle bağlanır. Bu durumun yanlış anlaşılmasından ve Sevginur'un rahatsız olmasından korkan Hikmet, kardeşini Mehmet Efendi'den uzak durması konusunda uyarır. Ne var ki Nazan, Mehmet Efendi ile sohbet etmesinde hiçbir kötü niyetinin olmadığını söyler. İki kardeş arasında bu konuda tartışmaların yaşandığı bir gün Selim Muhtar Bey İstanbul'dan bir haber getirir: Hacı Hüseyin Hüsnü Bey Ramazan ayının ilk günü vefat etmiştir.

Dedelerinin ölümünden bir müddet sonra Selim Muhtar Bey, kızlarını Mustafa Kemal'in huzuruna çıkarır. Hikmet ve Nazan, Mustafa Kemal'in dışında Ankara'da cephe gerisinde olduğu gibi cephede de Millî Mücadele'ye destek veren, destek isteyen Halide Edip ile de tanışırlar.

Bu arada Meclis içinde çatışmalar devam etmektedir. Meclis içindeki muhalif kişiler, Sakarya Savaşı öncesi Mustafa Kemal'e verilen Başkumandanlık yetkisinin uzatılmasına karşı çıkarlar. Ancak Mustafa Kemal muhaliflerin isteğini reddeder.

Celalettin Hikmet, Nazan'ın ablası Hikmet'le yaptığı konuşmada Nazan'a olan duygularını ortaya döker. Celalettin'in kendisine âşık olduğunu sanan Hikmet, bu durum karşısında büyük bir üzüntü ve öfkeye kapılır. Nazan ise Ankara'da oldukça değişmiştir. Mehmet Efendi'yle ettiği sohbetler sonucu daha ağırbaşlı olan kız, ablasının Celalettin'e olan aşkını bildiğinden aralarını yapmaya bile çalışmıştır. Diğer yandan Cebeci Hastanesi'nde hemşirelik görevini yürütmektedir.

İstanbul'da ise işler daha da karışmıştır. Burada kalarak istihbarat görevini üstlenen Abdülgalip Bey, Ankara'ya haber ulaştıran, Millî Mücadele'ye destek olan Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'nin tevkif edildiğini katıldığı davette öğrendikten sonra, Yüzbaşı Douglas'ın hakaret edici tavırlarına dayanamayarak, fazla alkol almanın da verdiği tesirle, esas emellerinden söz açınca kendisine verilen gizli görev ortaya çıkar. İstanbul'da daha fazla barınamayacağını anlayan Abdülgalip, Ankara'ya kaçma yollarını ararken bir gece, yol ortasında silahla vurularak öldürülür.

Bu arada Ankara'da Mehmet Efendi ahaliyi toplayarak yemek vermekte, bu yemek esnasında Millî Mücadele'den, dinden ve vatanın kurtulması halinde kurulacak olan yeni düzenden bahsetmekte, sorulan soruları cevaplamaktadır. Bu sohbetler esnasında Nazan, Mehmet Efendi'ye daha da bağlanınca, Sevginur bu durumdan rahatsız olmaya başlar. Bir gece kocasına bu durumu açıkladığında Mehmet Efendi, Nazan'ın yolunu Allah'ın yoluna çevirmekten başka bir şey yapmadığını söyleyerek karısını ikna eder.

1922 yılının Haziran ayında Mustafa Kemal, taarruz hakkında bir karara varır ve bu konuda İsmet Paşa, Fevzi Paşa gibi kurmaylarıyla görüşmeye, orduyu teftiş etmeye başlar. Konya'da Türk dostu İngiliz Generali Towsend ile bir araya gelen Mustafa Kemal ondan birtakım bilgiler aldıktan sonra Ankara'ya döner. Ankara'da ise Kara Vasıf önderliğinde bazı muhalifler, Mustafa Kemal'in milleti oyaladığını söylemektedirler.

Celalettin Hikmet ise iç çatışmalarından hâlâ kurtulamamıştır. Nazan'a karşı hissettiklerinin aşk değil, bir nevi delikanlılık heyecanı olduğunu Mehmet Efendi'ye söyleyen Celalettin, ondan Nazan'ın ablası Hikmet'le evlenmesi konusunda bir tavsiye alır. Evvela şaşıran Celalettin, biraz daha düşündüğünde bunun kendisi için de uygun olduğuna karar verir. Mehmet Efendi, taarruz planlarının yapıldığı bir akşam, bağ evinde Selim Muhtar Bey'den kızı Hikmet'i, Celalettin Hikmet için ister. Hikmet'in de razı olmasıyla iki genç nişanlanırlar. Nişanlandıktan hemen sonra Celalettin Hikmet, cepheye gider. Zira 25 Ağustos günü Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın imzasıyla birliklere ulaşan emirde söylendiği üzere 26 Ağustos sabahı düşmana taarruz edilecektir. Roman, hazırlıklar tamamlandıktan ve Mustafa Kemal Afyon Kocatepe'deki yerini aldıktan sonra 26 Ağustos sabahı "fecir"le taarruz başlamasıyla sona erer.

1.1.4. Ankara 1920

Celal Hafifbilek, ilk basımı 1998'te Telos Yayıncılık tarafından yapılan **Ankara 1920** adlı romanında, Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık safhasını ve Mustafa Kemal'in Ankara'ya geldiği 27 Aralık 1919 ile roman kahramanı Sabire Büyükana'nın vefat ettiği 27 Aralık 1920 tarihleri arasında yaşanan Millî Mücadele olaylarını Ankara içinden anlatmaktadır.

İsminde de anlaşılacağı üzere Millî Mücadele sırasında Ankara'nın ele alındığı yedi bölümden oluşan roman İstanbul'da başlamaktadır: Hüseyin, henüz on dokuz yaşında Kırşehir'den ayrılarak ve arkasında sevgilisi Narin'i bırakarak askere gitmiş, dört yıl boyunca Dünya Savaşı'nın çeşitli cephelerinde savaştıktan sonra terhis olmuştur. Edirne'den Kırşehir'deki köyüne dönebilmesi için önce İstanbul'a, oradan demiryoluyla Ankara'ya geçmesi gerekmektedir. Kartal semtine vardığında yolu Rum çeteciler tarafından kesilir. Adamları tarafından ellerini bağlanan Hüseyin'i bir odaya sokan çete lideri Hristo, yumruğuyla karşısındakinin burnunu kırdıktan sonra ırzına geçmeye teşebbüs eder. Tam bu esnada oda, Kuva-yı Milliyeciler tarafından basılır. Fırsattan yararlanan Hüseyin oradan kaçmayı başarır, şansı bir anda döner ve yolda bir ölü Rum görür. Üstünü aradığı, parasını aldığı bu Rum'un bir başka azılı çeteci Yani Antoniyadis olduğunu ertesi gün, Kuşçalı köyünde karşılaştığı Kuva-yı Milliyeci Yahya Kaptan'dan öğrenir.

Hüseyin, Yahya Kaptan'ın teşvikiyle onun çetesine katılır. Bekir Efe'yi de yanına alarak, Hristo'nun ikamet ettiği odayı basar. Karısının yanında Hristo'yu üç kurşunla öldüren Hüseyin, Bekir Efe'den de kadının ırzına geçmesini ister. Evvela büyük bir tedirginlik yaşayan Bekir Efe ise, Hüseyin'in kadını öldürmekle tehdit etmesi üzerine onun isteğini yerine getirir. İşlerini bitirdikten sonra kendi birliklerinin bulunduğu Tavşancıl'a dönen iki arkadaş, köyün basılıp yakıldığını, Yahya Kaptan dâhil tüm milislerin şehit olduklarını öğrenirler. Bundan sonra Bekir Efe ile Hüseyin yirmi günde Ankara'ya varırlar. Bekir, Ankara'nın Hacettepe yokuşundaki evlerinde, arkadaşını bir müddet ağırlar. Hüseyin burada Bekir Efe'nin kız kardeşi Name, erkek kardeşi Sultanili Ali, babası Hacı Mehmet Ağa, annesi Kezban, altı yıllık sözlüsü Fatma ve Dünya Güzeli Sabire Büyükana ile tanışır.

Bekir Efe esasen okumuş yazmış bir gençtir. İstanbul'da, Mekteb-i Mülkiye'de okurken, Osmanlı Sosyalist Fırkası'na girmiş, İnsaniyet Gazetesi'nde düzeltmen olmuştur. Savaşa ve eşitsizliğe karşı olmasına rağmen şartlar onu Sarıkamış'ta Ruslar ve Ermenilerle, Suriye'de İngilizlerle, Çanakkale'de dört düvelle savaşmaya zorlamıştır. Şimdi ise kendini Millî Mücadele'ye adamıştır. Arkadaşı Nezegenin Ahmet ile -Müftü Rıfat (Börekçi)'ın da iznini alarak- bir çete kurmuşlar, bu çeteyle Ankara'daki işgal kuvvetlerine baskınlar düzenlemeye; Ermeni ve Rumlar tarafından malları mülkleri alınan Türklerin haklarını aramaya başlamışlardır. Bekir, Ankara halkını işgaller hakkında bilinçlendirmek için kardeşi Ali'nin de desteğiyle Azmi Milli adında bir dernek kurmuştur. Bu derneğin ilk işi Aka Gündüz'ün "Muhterem Katil" adlı oyununu sergilemek olur. Bekir, bir yandan da Mefkûre Gazetesi'ne yazılar yazmakta, halkı mücadeleye davet etmektedir.

Ankara bu haldeyken, Vali Muhittin Paşa, İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile işbirliği içerisindedir. Millî Mücadele yanlısı olanları tutuklatıp İstanbul'a sürgüne göndermekte veya cezaevine yollamaktadır. Durum böyle olunca Ankara yerlileri Kayseri ve Tokat gibi şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Tutuklananlar arasında Bekir'in, 93 Harbi'nde savaşmış ve gazi olmuş babası Hacı Mehmet de vardır.

Ankara'da Bekir Efe, Müftü Rıfat Hoca, Atıf Efendi, Hoca Hatıp Ahmet Efendi tarafından örgütlenme sağlanırken, Mustafa Kemal Paşa da Sivas'ta bir kongre düzenlemektedir. Millî Mücadele'ye daha fazla katkıda bulunabilmek ve mücadeleyi Ankara dışına, savaşın asıl yaşandığı alanlara taşıyabilmek için Bekir Efe'nin önderliğinde on beşer kişilik iki çete kurulur ve bunların başına çetecilikle ünlü Hamitli Rıza ile Kara Sait Efelerin geçmelerine karar verilir. Kara Sait'in çetesi, Sivas'ta kongreyi basmaya giden Vali Muhittin Paşa ve Çorum mutasarrıfının yollarını keser ve onları Heyeti Temsiliye'ye teslim eder. Bekir Efe, Müftü Rıfat Hoca işi daha da ileri götürerek öğretmenlerin, ırgatların, amelelerin, esnafın, tüccarların katılımıyla, Ankara'da yerel bir halk meclisi açılmasını sağlarlar. Meclisin başkanlığına, bir bakıma "Ankara Hakanı" olarak Yahya Galip Bey seçilir. İstanbul hükümeti, Ankara'daki bu halk hareketini olumsuz karşılarken, Sivas kongresinde bulunanlar tebrik etmişler, yabancılar ise buna "Yeni Türkiye Devleti" veya "Ankara Cumhuriyeti" gözüyle bakmışlardır. Ne var ki Meclisin Yönetici Kurulunun üyeleri kendilerini hükümet gibi kabullenmeyi benimseyemezler ve tekrar dernek olma yoluna giderler. Böylelikle Anadolu Müdaafa-yı Hukuk-u Milliye adında bir dernek kurarlar.

Bu arada Ankara'da Güdül, Ayaş ve Haymana civarlarındaki Kürtler, İstanbul'un da desteğiyle isyan etmişler ve silaha sarılmışlardır. Durum böyle olunca Ankara'daki Kuva-yı Milliyeciler, dış düşmandan çok iç düşmanlarla savaşmak zorunda kalmışlardır. Bekir Efe tarafından kurulan çetelerin sayısı ise dörde çıkmış, Bekir Efe kendi ordusuna Bolşeviklerin Kızıl Ordu'sundan etkilenerek "Yeşil Ordu" adını vermiştir. Çeteler, üçer gün arayla trene binip Bozhöyük, Emirdağ, Afyon, Kütahya civarına yerleşerek Yunan ordusuna baskınlar düzenlemeye karar verirler. Yolculuk esnasında Yunanlılar tarafından pusuya düşürülen çeteciler, Kosta ve Mihailiki adında iki Rum'u ele geçirirler. Bu Rumların esasında savaştan yana olmadıkları öğrenilince Kosta'ya İsa, Mihailiki'ye ise Mirza adları verilerek çeteye dâhil edilirler. Bir hafta sonra Ankara'dan gelen bir emirle geriye; Eskişehir'e çekilirler. Bekir Efe burada da Millî Mücadele'ye basın açısından da destek olmaya devam eder; bir matbaa satın alarak "Emek" adlı haftalık bir gazete çıkarır. Bu şehirde Ali de Agop'un kızı Siranuş'la düğün yapmadan, sessiz sedasız evlenir.

27 Aralık 1919 günü Mustafa Kemal ve arkadaşları Ankara'ya gelirler ve halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanırlar. On beş gün sonra İngilizler, Fransızlar sessizce Ankara'yı terk ederler. İngilizlerin İstanbul'u işgal edip, Mebusan Meclisi'ni dağıtmalarının ardından Mustafa Kemal, Ankara'nın ileri gelenlerine bir konuşma yaparak bu şehirde yeni bir meclis açıp, yeni Türk devletini kuracağını söyler.

Romanın başında karşımıza çıkan fakat Bekir Efe ve ailesinin romana girmesiyle uzun bir süre ortada görünmeyen Hüseyin memleketi Kırşehir'e gitmiş, sevgilisi Narin'in bir yıl önce ince hastalıktan öldüğünü öğrenince ordu malı tüfeğini alıp tekrar Ankara'nın yolunu tutmuştur. Bu arada Çerkez Ethem ve Demirci Efe'nin yönettiği Kuva-yı Milliye sayesinde Yunan ordusunun Anadolu topraklarındaki ilk ilerleyişi durdurulur, ne var ki bu kez de Ankara'da iç isyanlar başlar. Bekir Efe, Ali, Cafer Ağa, Nezegenin Ahmet ve kuvvetleri Ayaş'a yol alırlar. Zorda olsa bu civardaki isyan bastırılır. Diğer yandan Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa, düzenli ordunun yetersiz kaldığını söyleyerek Marmara'nın güneyindeki bölgelerde Anzavur'un başlattığı ve yönettiği isyanı bastırması için Çerkez Ethem'e bir telgraf çeker. Çerkez ise bu isyanı bastırmakla kalmayıp, Bolu'daki Hilafet Ordusu'nu da dağıtır. Bundan sonra Ankara'da Çerkez Ethem'in ünü herkesçe duyulur. İstanbul Hükümeti, Hürriyet ve İtilaf Partisinin güvenilir adamlarını, Teşkilat-ı Mahsusa'nın casuslarını ceplerine para ve Şeyhülislamın fetvalarını koyarak Anadolu'ya casus olarak gönderir. Bu casusların amacı din propagandası yaparak Konya ve Yozgat'taki halkı isyana teşvik etmektir.

23 Nisan 1920 günü açılan Meclis'in iki büyük sorunu vardır. Birincisi asker kaçakları, ikincisi Meclis'in halka benimsetilmesidir. Bu sorunları çözmek için Meclis, Vatan Hainliği yasasını çıkarır. Yasayı yürütmek için İstiklal Mahkemeleri'ni kurar. Bu mahkemenin idama mahkûm ettiği ilk suçlulardan biri ise Kırşehir'den Ankara'ya giderken durdurulan ve üzerinde ordu malı silah bulundurduğu için tutuklanan Hüseyin'dir. Bekir Efe'nin kardeşi Ali de aynı suçtan tutuklanarak Allem Kallem Hanı'na götürülür. İkisinin de cezası idam olarak belirlenir. Ne var ki Bekir Efe ve karısı Fatma, Ali'yi Han'dan kaçırmayı başarırlar. Bundan sonra Ali, Ankara dışında Çerkez Ethem'in birliğinde mücadeleye devam eder. Hüseyin de Cafer Ağa'nın yardımıyla idamdan kurtulur. İkinci sorunun çözümü ise halkı aydınlatmaktır. Bu

amaçla Mustafa Kemal, Aydınlatma Kurulu oluşturulmasını, kurulun başına da şair Mehmet Akif Ersoy'un getirilmesini sağlar.

Bekir Efe, Ankara'daki isyanların bastırılmasında görev aldıktan sonra kendini sosyalizmi yayma çalışmalarına adar. Saruhan milletvekili Reşit Bey, Muğla milletvekili Yunus Nadi, Doktor Nazım Bey, Hakkı Behiç ile buluştukları akşamlarda İslamî-komünist parti niteliğindeki Yeşilordu üzerine sohbetler olur. Bu akşamlardan birinde Yunus Nadi'nin tavsiyesi ile Bekir Efe'nin matbaası ve Emek adlı gazetesi Yeşilordu'ya devredilir ve gazetenin adı Yeni Dünya olarak değiştirilir.

Anadolu'ya gönderilen casuslar, Yozgat'ta halk üzerinde büyük egemenliği olan, Çapanoğulları namıyla tanınan Celâl, Edip, Salih ve Halid ile temasa geçerler. Çapanoğulları, İngiliz altınlarının etkisiyle daha da öfkelenip eyleme geçerler ve önce Yozgat'ta sonra Kayseri'de halkın da desteğini alarak büyük bir isyan başlatırlar. Ankara'da Çerkez Ethem'den Çapanoğlu ayaklanmasını bastırması istenir. Görevi kabul eden Ethem, Yozgat'ta Çapanoğlu ve kuvvetlerini büyük bir bozguna uğratarak şehri ele geçirir. Bu şehirdeki çatışmada Bekir Efe ile Hüseyin farkında olmadan birbirlerine ateş ederler. Birbirlerini tanıdıklarında ise çatışmayı bırakarak sarılırlar. Çapanoğlu kuvvetlerine bilinçsizce katılan Hüseyin, bundan sonra Ethem'in kuvvetinde savaşmaya başlar.

Ankara'da Ali'nin başına birçok iş gelir. Kaynanası Hayganuş ile baldızı Ani'ye dokuz kişi tecavüz eder. Tecavüz sırasında Ani hayatını kaybeder. Bu kötü olaylardan sonra karısı Siranuş düşük yapar. Siranuş'un durumuyla ilgilenmek üzere sık sık Bekir Efe'nin evine uğrayan askerî doktor, Efe'nin kız kardeşi Name'yle evlenir. Bekir Efe, Fatma, Ali, Siranuş Hacettepe'den ayrılarak Çankaya'da yeni bir eve taşınırlar. Bu arada Çerkez Ethem ile Ankara'daki Meclis'in arası açılmaya başlamıştır.

Çerkez ile Meclis'in arasının açılmasının nedenlerinden biri onun Meclis içindeki Bolşevikleri desteklemesi, Ali Fuat Paşa'nın Rusya'ya sürülmesidir. Sosyalizmle ilgili bir kitap yazan Bekir Efe de Meclis'e karşı tavır alır. Zira Mustafa Kemal Paşa, Dr. Nazım Bey'in Halk İştirakuyun Fırkasını kurmasını, bir hükümet azasının böyle işlerle

uğraşmasını doğru bulmadığını söyleyerek kınamıştır. Bekir Efe, Meclis'in Vatan Hainliği yasası çıkartmak, İstiklal Mahkemelerini kurmak ve idam cezalarını onaylamak gibi bazı uygulamalarını da doğru bulmayarak kendine yakıştırdığı Devrim Dervişliği ile köy köy dolaşıp sosyalizmi anlatmaya, bildiriler dağıtmaya başlar.

Çankaya'daki evine döndüğünde Bekir Efe, Ali'den birçok bilgi alır. Zaptiyeler Efe'yi almak için eve gelmişler, bulamayınca Name'yi götürmüşlerdir. Suçu ise Rum esirlere yataklık yapmak olarak bildirilmiştir. Yeşilordu Derneği kapatılmış, Doktor Nazım ve dernek üyeleri hakkında soruşturma açılmıştır. İsmet Bey, Ali Fuat Paşa'nın yerine Batı Cephesi Kumandanlığı'na getirilmiştir. İsmet Paşa ile bir türlü anlaşamayan Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Mustafa Kemal'le de arası açılmıştır. Çerkez Ethem'in kardeşi Reşit Bey, Bekir Efe'ye Meclis'in yakında kendilerine saldıracağını söyler. Bu durumda Bekir Efe kendi çiftliklerine çekilmelerini tavsiye eder. Ne var ki bu da Yunan'a kaçmak, vatana ihanet etmek olarak duyulacaktır.

Bekir Efe'nin kendisi ise Bakü'ye gitme kararı alır. Onun bu kararını Sabire Büyükana da, babası Hacı Mehmet de destekler. Bekir yola çıkmadan önce kötü bir haber alır: Hüseyin şehit düşmüştür. Roman, Bekir Efe gittikten sonra evde biri iyi diğeri kötü iki olayın gerçekleşmesiyle sona erer: Karısı Fatma bir oğlan dünyaya getirmiş; diğer yandan eve getirilen doktorun, kalp yetmezliği teşhisi koyduğu Sabire Büyükana, 27 Aralık 1920 günü vefat etmiştir.

1.1.5. İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa

Ferzan Gürel, ilk ve tek basımı Cumhuriyet Kitapları tarafından 2000'de yapılan **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa** adlı kısa anı-romanının önsözünde kurtuluş mücadelesine tanık olduğunu, çekilen sıkıntıların yeni nesiller tarafından anlaşılması için bu romanı kaleme aldığını söylemektedir. Ne var ki Millî Mücadele sırasında kendisi henüz iki yaşında olduğundan romanı, teyzesi, annesi, babası ve ablasının anılarından yola çıkarak kurgulamıştır:

> "Teyzem Hüsnet Ulusoy (1889-1986) çok öğrenmek istediğim İzmir'in İşgali'ni kendisi ölmeden iki yıl önce bana anlatmış, ben de notlar almıştım; bunları bilenlerin çoğu artık yaşamıyordu. Bu notlardan başka, annemden, babamdan, dahası ablamdan, o günlere değin dinlediklerim vardı. Bütün bunları, bugünün ve sonraki kuşakların bilmesini istiyordum. Atatürk'ün büyüklüğünü, kurtuluşa emeği geçenlerin özverilerini, şimdiki kuşağın bilmediğini, çoğunun buna değer vermediğini görünce yazmaya zorunlu olduğumu düşündüm." (Gürel 2000: 7)

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edilişinden 13 Eylül 1921'de sonlanan Sakarya Meydan Muharebesi'ne kadar devam eden bir zaman dilimini yüz bir sayfaya sığdıran Ferzan Gürel, Millî Mücadele sırasında İzmir'e yaşananlara odaklanmış, iki yaşında, her şeyden habersiz bir çocuk olarak kendisinin de yer aldığı romanda, annesi ve teyzesinin başından geçenlerle İzmir'in işgal günlerini yansıtmaya çalışmıştır.

Kitap, "Dinlediklerim" ve "Yaşadıklarım" adlı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm anı-roman şeklinde olup İzmir'in işgalinden Sakarya Savaşı'nın sonuna dek yaşananları ele almaktadır. İkinci bölüm, tamamen anı şeklinde olduğundan çalışmaza dâhil edilmemiştir.[15]

Roman, İzmir'in işgal edildiği 15 Mayıs 1919 günü, yazarın teyzesi Hüsnet'in okuduğu Kız Sultanî Lisesi'nde meydana gelen telaşla başlar. Buna göre işgalden ötürü felaketleri önlemek adına Sultanî kapatılmış, öğrenciler evlerine gönderilmişlerdir. Başöğretmenleri Azime ve Rebeka Hanım himayesinde Hüsnet, Didar, Benâl ve Hacer adlı dört öğrenci de okulu terk ederler. Hüsnet, Karşıyaka'da annesi, ablası ve eniştesiyle beraber yaşamaktadır. Ablası Saliha'nın Ferzan, Samim[16] ve Emine olmak üzere üç de çocuğu vardır. Evde ayrıca, Yorgi adlı Rum bahçıvan, Aznit adlı Ermeni hizmetçi yaşamaktadır. Hüsnet, eve gittiğinde eniştesi Mehmet Bey'in Göztepe'ye kendi ailesinin yanına gittiğini öğrenir. Ablasının, kocasının durumu hakkında üzülmesine gönlü razı olmayan Hüsnet, Yorgi'yi Göztepe'ye gönderip istihbarat aldırır.

[15]Anı-roman olan ilk bölümde olay örgüsü, Sakarya Savaşı'yla sonuçlandığından, bir başka deyişle, romanda İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunun yer almamasından ötürü kitabın isminin olay örgüsüyle ilgili olduğunu söylemek güçtür.
[16]Ünlü yazarımız Samim Kocagöz (1916-1993)

Buna göre Mehmet ve ailesi Göztepe'den ayrılarak Kordon'daki Londra Oteli'ne yerleşmişlerdir. Saliha'nın kayınbiraderi Rahmi Bey, Yorgi'ye gelinini ve torunlarını ertesi sabah bu otelde bekleyeceklerini söylemiştir. Amaçları hep beraber, Söke'ye yerleşmektir. O sıra Söke İtalya işgali altındadır, fakat İtalyan askerler Yunan askerlerinin aksine Türklere kötü davranmamaktadırlar.

Ertesi sabah, Rahmi Bey'in isteği üzerine, Yorgi, Hüsnet, Saliha ve çocukları Osmanzade Tren İstasyonu'na varırlar. Hüsnet, ablasını ve yeğenlerini Söke'ye uğurladıktan sonra Yorgi ile beraber eve döner. İşgal sırasında, koca evde anne kız yalnız kalmışlardır. Azınlıkların ve askerlerin dikkatlerini çekmemek için karanlıkta yaşadıkları günlerin birinde Hüsnet daha fazla dayanamayıp arkadaşı Osmanzade Mükâfat'lara gider. Mükâfat, Millî Mücadele bilincini kazanmış, cesur bir kızdır. Ağabeyleri Mumin ve Hamdi de bu uğurda çalışmakta, hatta Mumin'in düşmanla birlik görünüp Ankara'ya cephane bile gönderdiği söylenmektedir. Hüsnet, Mükâfat'tan, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan deniz yolu ile Samsun'a çıktığını, Sivas Kongresi'ni başarı ile topladıktan ve oralarda kendine değerli kişiler bulduktan sonra Ankara'ya geçtiğini, orada yeni bir Meclis kuracağını öğrenir.

Bir başka akşam ise Hüsnet'in halası ve onun oğlu Avukat Nuri Bey, Ayşe Hanım'ı ziyarete gelirler. Nuri Bey, üstü kapalı olarak Hüsnet'e olan ilgisini ortaya koysa da karşılık bulamaz. Zira kendisi memleketi kurtarmak yolundaki hiçbir eyleme katılmak taraftarı değildir.

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da TBMM'yi kurduğunda İzmirliler kendilerini temsil etmeleri adına Mükâfat'ın ağabeyi Hamdi Bey'i mebus olarak seçerler. Hüsnet, Hamdi Bey'in mebus olmasından mutluluk duyarken kulağına dayısı hakkında kötü söylentiler gelmektedir. Öyle ki İzmir Belediye Başkanı olan Hasan dayısı, şehir işgal edildikten sonra da bu görevi sürdürmeye devam edince Yunanlılarla işbirliği yaptığı dedikoduları ortaya atılmıştır. Hüsnet bu dedikoduları önemsese de annesi kardeşinin bir işbirlikçi olduğuna inanmaz. Ne var ki davet üzerine gittikleri Belediye Başkanı'nın konağındaki zevk ve sefahat yaşamını görünce Ayşe Hanım da kardeşinin bir işbirlikçi olduğuna da inanmaya başlar. Bu arada Anadolu'da Kuva-yı Milliye birlikleri gittikçe güçlenmiş, bir

yandan da düzenli ordu kurulmaya başlamıştır. Durum böyle olunca Yunanlılar yaptıkları zulmü daha da ileri götürmüşler; Saliha Hanım ve Mehmet Bey'in Göztepe'deki evleri dâhil birçok köy evini basıp içinde yaşayanları tutuklamışlar, hırpalamışlar veya öldürmüşlerdir.

Ege şehirlerinde gözü olan tek millet Yunanlılar değildir. O dönemde İtalyanlar da sömürgecilik politikası gereği Kuşadası'nı da içine alan, Menderes Irmağı'nın kuzeybatı kıyısına dek, ırmağın deltasını da kapsayan kıyı Ege yöresine el koymuşlardır. İtilaf Devletlerinden İngilizlerin Yunanistan yanında yer almasıyla İtalya, Kurtuluş Savaşı sürecinde saf değiştirerek, Ankara'ya destek olmaya başlar. Onların boşalttığı Söke'yi Yunan askerleri işgal ederler. Ne var ki Sökelilerin başlarındaki tek sorun yabancılar değildir, o güne dek yurdu düşmanlara karşı özveriyle koruyan milis kuvvetleri, sonraları yozlaşmaya, halka eziyet etmeye başlamaya, varlıklı olanlardan haraç almaya başlamışlardır. Bunlardan biri de Demir Efe'nin kızanı Ali Efe'dir. Ali Efe, Demirci Efe ölünce onun on dört yaşındaki kızı Melek'e göz diker. Kızın annesi Hafize Hanım, önce Saliha'dan, sonra Kocagöz Ahmet Ağa'dan yardım ister. Ahmet Ağa, Hafize Hanım'a Ali Efe'yi oyalaması gerektiğini söyler. Ali Efe bir zaman sonra, çatışma sırasında öldürüldüğünde bu sorun ortadan kalkmış olur.

Yunan ordusunun Anadolu içlerine hızla ilerlemesi söz konusu olunca Saliha'nın kocası Mehmet Bey de cephede görev almak ister. Kemal Paşa'nın düzenli ordusunun bir müfrezesi olarak Çine'ye gider. Düzenli Türk ordusu, İnönü'de üst üste iki kez Yunan ordusunu yenilgiye uğratır. Mehmet Bey, savaştayken, karısının hamile olduğundan haberi yoktur. 1920 yılının Kasım ayında Mehmet Bey, Çine'de iken Saliha dördüncü çocuğunu doğurur. Kaybedilen savaşların öcünü almak için Yunan askerleri sivil halka tekrar ve daha acımasızca zulmetmeye başlarlar. Durum böyle olunca Kocagözoğlu Ahmet Ağa, bütün ailesiyle Söke'den Muğla'ya göç ederler. Roman, burada beş ay geçiren Kocagöz ailesinin, Sakarya Meydan Muharebesi'nin kazanılmasıyla yeniden mutlu günlere kavuştuğunu öğrenmemizle sona erer.

1.1.6. Allahın Süngüleri: 'Reis Paşa'

Allahın Süngüleri: 'Reis Paşa', Attilâ İlhan'ın **Aynanın İçindekiler** dizisinin altıncı romanıdır. Roman ilk kez İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 2002 yılında yayımlanmıştır. "İlkbahar" ve "Sonbahar" adlarıyla sınıflandırılmış iki ana bölümden oluşmaktadır. Ana bölümler ise romanın içeriğinden alınmış cümlelerin ve kelime gruplarının, bir başka deyişle epigrafların başlık olarak kullanıldığı birçok altbölümden oluşmaktadır. Ayrıca ilk bölümde 32, ikinci bölümde 20 adet olacak şekilde telgraf, istihbarat raporu, yerli-yabancı gazete/ajans haberi, bildiri, kitap bölümleri, fetva metni, genelge, makale vs. gibi tarihî belgeler yer almaktadır. Bu yöntem, kurmaca anlatıya gerçeklik katması bakımından dikkat çekicidir. Zira belgeden zaten bir imge edinmiş olan okur, aynı şeyi bu kez kurmaca bir dünyada estetik ölçüler eşliğinde izleyebilme olanağına kavuşmaktadır. Bu yöntem, aynı zamanda, yazarın nesnel yaklaşımının da bir kanıtı olarak görülebilir (Göğebakan 2004: 97-98).

> "İlhan bu yapıyı inşa ederken, adına 'paralel okuma' diye niteleyebileceğimiz bir yöntemi uygular ve okuyucu da, ister istemez, bu yöntemin rehberliğinde romanı okur: Okuyucu, bir yandan seçilen metinler düzeyinde gerçekten yaşanmış olan 'Milli Mücadele' gerçeğini izlerken, bir yandan anlatı dünyasında yer alan 'Milli Mücadele'nin 'kurmaca' hikâyesini okur. (…) Böyle bir okumadan beklenen, 'tarihsel gerçek'leri öğrenmek değildir kuşkusuz; tarihsel gerçekler üzerine bina edilen 'kurmaca gerçeklik'in semeresi olan estetik heyecanı, hazzı yaşamaktır. Çünkü okunan bir tarih kitabı değil, bir romandır." (Tekin 2009: 332)

Yazar, tarihî romanlarda pek fazla kullanılmayan ve kullanılması edebiyat araştırmacıları tarafından tavsiye edilmeyen bir yöntemi denemiş; romanında Mustafa Kemal, Halide Edip, Yunus Nâdi, İsmet İnönü, Ali Fuat gibi daha birçok gerçek kişiyi roman karakterleri olarak kullanmıştır. Mustafa Kemal'in başkarakter olarak kullanılması, yan karakterlerin de tarihî şahsiyetler olması, iç monolog ve iç çözümleme gibi roman teknikleriyle bazılarının iç dünyalarına nüfuz edilmesi, **Reis Paşa**'yı incelediğimiz diğer tarihî romanlardan farklı kılmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir ile ilgili bu doğrultuda bir soruya verdiği yanıt, İlhan'ın yöntemini açıklığa kavuşturmaktadır:

> "Alfabeyi çok anlattık. Yine anlatırız. Gerçek tiplerle muhayyel tipleri bir roman örgüsü içinde anlatıyorum. O Şevket Süreyya benim düşündüğüm Şevket Süreyya'dır. O Nazım benim düşündüğüm Nazım'dır. Ama hepsi üstünde ince ince çalışmışımdır." (İlhan 2002: 7)

Romanın adındaki "Reis" ifadesi, başkarakter Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin Reisi olmasından kaynaklanmaktadır. Romanın adının **Reis Paşa**, başkarakterinin de Mustafa Kemal olması, **Reis Paşa**'nın biyografik roman şeklinde bir Atatürk romanı olduğunu düşündürebilir; fakat romanda yazar Kurtuluş Savaşı'na odaklanmıştır. Atatürk'ün ön planda olması, oynadığı rolden kaynaklanmaktadır (Göğebakan 2004: 102).

Yazar, bu romanıyla Millî Mücadele'nin "katılımcı, demokratik yönünü" vurgulamayı amaçlamıştır. Savaş sırasında bütün kararların Meclis tarafından onaylanarak yürürlüğe konulması, Mustafa Kemal'in önderi olduğu Kurtuluş mücadelesinin her şeyden önce millet iradesine dayandırılması demektir ve bu durum Attilâ İlhan'a göre dikkate, anlatmaya değer bir durumdur (İlhan 2004: 183).

Aynanın İçindekiler dizisinde ilericilik rolünün sınıftan değil, ulustan gelebileceğine inanan Attilâ İlhan, dünya üzerinde söz sahibi olabilmek için ulus devletin güçlenmesini sağlayacak bir çözümü savunur (Belge 1998: 113). **Reis Paşa** romanından itibaren "ulusal sentez" düşüncesini ön plana çıkaran Attilâ İlhan'ın aslında **Aynanın İçindekiler** dizisinin ilk romanından itibaren belirlediği kültür olgularını bir araya topladığını söyleyebiliriz (Özher 2009: 447).

Attilâ İlhan'ı Millî Mücadele romanı yazan diğer yazarlardan ayıran en önemli unsurlardan biri, onun geçmişle şimdiki zaman arasındaki çizgiye özel bir önem vermesi, nedensellik ilişkisi üzerinde durmasıdır. Başka bir deyişle; yazar, her şeyi diyalektik bir yöntemle okuyucuya sunmaktadır. Bu bakımdan **Reis Paşa**'da tarihî bir olay değil, tarihî bir sürecin bir bölümü anlatılmaktadır. Bununla birlikte, Attilâ İlhan'a göre, Millî Mücadele, XX. yüzyılın sonlarından XXI. yüzyılın sonlarına kadarki uzun tarihî sürecin merkezindedir (Göğebakan 2004: 79-81):

> "Kurtuluş Savaşını, tarihsel nitelikli yapıtlarının ele aldığı yaklaşık yetmiş yıllık dönemi şekillendiren en önemli olay olarak yazınsal yaratısının merkezine yerleştiriyor yazar. Yeni bir dönemin müjdecisidir Kurtuluş Savaşı. Bu yeni dönemi, Ümmet devleti modelinden Ulus devleti modeline geçiş olarak imliyor İlhan ve yaşadığımız çağı şekillendiren önemli olayları şu ya da bu şekilde Kurtuluş Savaşı ile ilişkilendiriyor. Bu ilişkilendirmeyi zorunlu görüyor yazar. Bunu yapmaksızın yakın tarihimizin toplumsal gerçekliğinin yansıtılamayacağını düşünüyor çünkü." (Göğebakan 2004: 81)

Turgut Göğebakan'ın, İlhan'ın tarihî yapıtlarında saptadığı ikinci önemli nokta, yazarla Kurtuluş Savaşı arasında bir gönül ilişkisi bulunmasıdır. Öyle ki Attilâ İlhan'ın Kurtuluş Savaşı ve başta Atatürk olmak üzere Kuva-yı Milliye kuşağına duyduğu sempati, yalnızca savaşın gerçekleştiği dönemde değil, izleyen dönemlerde de varlığı hissettirir (Göğebakan 2004: 82).

Yine Göğebakan'a göre (2004:114), **Reis Paşa**, (2004'e kadarki romanlar içinde) Kurtuluş Savaşı'nın bütün yönleriyle ele alındığı tek romandır. **Reis Paşa**'dan günümüze Millî Mücadele ile ilgili yeni romanlar yazılması nedeniyle, Göğebakan'ın tespitinin güncel olmadığını da belirtmek durumundayız.

Romanda, olay örgüsü 16 Mart 1920'de, İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilişi ile başlar. Zaten uzun süredir Boğaz'a demirlemiş olan Müttefik Donanması ve İngiliz Amiral Gemisi Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Misak-ı Millî'yi kabul etmesi üzerine Meclis'i dağıtıp, bazı mebuslarla beraber Harbiye Nâzırı Mustafa Fevzi Paşa'yı tutuklarlar. Birçok yabancı asker ve harp muhabirinin bulunduğu İstanbul'da Türk halkı sessizlik içindedir.

Bir başkarakter olarak romanda karşımıza çıkan Heyet-i Temsiliye'nin başkanı Mustafa Kemal Paşa, bu işgali büyük bir fırsat olarak değerlendirir. Öyle ki Ankara'da açacağı meclis için şartlar çoktan oluşmuştur. Bu arada Anadolu'nun güneyinde Fransızlarla Kuva-yı Milliye arasında sıcak çatışmalar devam etmekte; Suruç ve Adana Kuva-yı Milliyelerinin Fransızları püskürttüğünü, Mustafa Kemal, Mülâzım-ı evvel Hayâti Bey'den dinlemektedir.

İstanbul'da bulunan Le Temps gazetesi muhabiri Fransız Marie-Laure, işgalle ilgili bilgileri daha rahat elde edebilmek için Yüzbaşı Rene Lariviere ile yakın bir ilişki kurmuştur. İstanbul'un alafranga tiplerinden, Fransız özentisi, **Dersaadet'te Sabah Ezanları** romanından da tanıdığımız Gülistan Satvet, yakın zamana kadar kendisiyle ilgilenen Yüzbaşı Rene'nin Fransız gazeteciyle münasebet kurmasına tahammül edemez; bu durumu Türk doğmasına bağlar. Oysa İngiliz İstihbarat Merkezi'nin yeni başkanı Miralay Oliver Hugh Dickinson'ın dikkati Gülistan Satvet'in üzerindedir. İstanbul'da görev yapan diğer yabancı gazeteciler ise şunlardır: Reuter Ajansı'ndan Edwin J. Hanson, New York Times gazetesinden Jimmy Fowler.

Osmanlı Meclisi'nin dağıtılmasıyla Yunus Nâdi Bey, İzmir Mebusu Sırrı Bey, Erzurum Mebusları Necati, Zihni ve Hüseyin Beyler, Halide Edip Hanım ve Hilâl-i Ahmer Müdür-i Umûmisi olan eşi Doktor Adnan Bey, Heyet-i Nasûha azaları Yusuf Kemal Bey, Rıza Nur Bey, ayrıca Abdullah Azmi ve Hoca Vehbi Beyler Geyve yolu üzerinden Ankara'ya giderler. Yolculuk sırasında Yunus Nâdi ve Halide Edip Ankara'nın, yani Millî Mücadele'nin sesini duyurmak için bir ajans kurma kararı alırlar. Kurulacak olan ajansın adını Halide Edip koyar: Anadolu Ajansı. İstanbul'da ise Salih Paşa hükümeti istifa etmiş; yerine yeniden Damat Ferit hükümeti kurulmuştur.

Ankara'da açılması düşünülen Meclis için hazırlık devam ederken Damat Ferit idaresindeki İstanbul Hükümeti bu çalışmaları aksatmak amacıyla, Anzavur Ahmet'i görevlendirir. Öte yandan Padişahın onayıyla Şeyhülislam "devlet kapısına isyan etmiş, birkaç 'sergede'yi idama mahkûm eylediğini" bildiren bir fetva yayımlar. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idamlık olduğunu bildiren bu fetva, çoğaltılarak Yunan uçakları tarafından Ankara'da dağıtılır. Bütün bu faaliyetler, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını engelleyemez. 23 Nisan 1920 Cuma günü dini merasimle Meclis açılır.

İstanbul'dan İngiliz mezalime dair alınan haberler, Meclis Reisi Mustafa Kemal'i Rusya'da iktidarı ele alan Bolşeviklerle anlaşma yapmaya zorlar. Zira İstanbul'daki İngiliz yönetimi Kurtuluş Savaşı'nı yazılarıyla destekleyenleri dahi tutuklamaya başlamıştır. Tutuklananlar arasında Akşam gazetesi kurucu ve yazarlarından Falih Rıfkı Bey de vardır.

Kendisi memleketi için çalışırken, İstanbul Beşiktaş'ta yaşayan ailesi onun özel hayatını düşünmekte, yalnız olduğunu hissetmektedir. Zira Sivas Kongresi'nden beri Mustafa Kemal'in birçok işini Bekir Çavuş görmektedir. Zübeyde Hanım'ın aile dostu Kaymakam Hikmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bakıma ihtiyacı olduğuna, evine bir kadın elinin değmesi gerektiğine inanır. Bu işler için Fikriye'yi uygun görür. Sıhhati pek uygun olmasa da Fikriye, Paşa'nın yanına gitmeye çoktan razıdır.

Meclis'in açılmasının ardından Düzce, Bolu ve Adapazarı taraflarında İstanbul Hükümeti ve işgalcilerin kışkırtmasıyla başlayan isyanlar, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını oldukça zorlar. Öyle ki bazı mebuslarca Meclis'in Kayseri veya Sivas'a nakledilmesi tavsiye edilir. Bu tavsiyenin uygulanması, mağlubiyeti önceden kabul etmek olarak algılanır. Ne var ki şimdi de Yozgat'ta Çapanoğulları isyanının eli kulağındadır. Şehirde Postacı Nâzım adlı biri, namaz sonrası cemaate yönelik yaptığı konuşmada, dini alet ederek herkesi "kâfir sürüsü" olarak tarif ettiği Kuva-yı Milliye'ye karşı savaşmaya davet eder. Bu arada Yunan ordusu da Batı Anadolu'da ilerlemeye devam ederek Salihli üzerinden taarruza geçer; Bursa ve Uşak'a yaklaşır. Mustafa Kemal'i düşündüren bir diğer husus, "Mavera-yı Kafkas"ta gelişen olaylardır. Çünkü burada Enver Paşa'nın Bolşeviklerle temasa geçmesi, TBMM için büyük bir tehdittir. Adeta dört bir taraftan sıkıntıyla sarılmış olan Reis Paşa, en azından Çapanoğlu ayaklanmasını bastırmak için, Anzavur ayaklanmasını bastırmada başarılı olmuş Kuva-yı Seyyare'den yararlanmayı uygun görür. Bu amaçla Çerkez Ethem'i Ankara'ya davet eder.

Çerkez Ethem ve heyeti, Ankara'da alkışlarla, tezahüratla; Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve İsmet Bey tarafından karşılanırlar. Kendinden emin ve mağrur bir vaziyette Hey'et-i Temsiliye'nin bir yıldır hiçbir iş yapmadığını söyleyen Ethem Bey, Yozgat'taki isyan meselesini üzerine alacağını da ilave eder. Zor da olsa, Çapanoğlu ayaklanmasını bastıran Çerkez Ethem'e Miralay İsmet Bey, bir tebrik telgrafı çeker; fakat Ethem Bey'in Yozgat İsyanı'ndan Ankara Valisi Yahya Gâlip Bey'i mesul tutması, onun Divan-ı Harp'te yargılanmasını istemesi, Çerkez ile Meclis arasındaki gerilimin ilk işaretleri olur.

1920 yılının ortalarında "Müslüman, bilhassa Türk olmanın bir eziyet-i muazzama" olduğu İstanbul'dan Anadolu'ya kaçışlar devam etmektedir. İstanbul'un sosyalistlerinden 'Şaşkın' Beşir Usta, bu şehirde kalmanın vakit kaybı olduğunu düşünerek Ankara'ya yol alır. Bu arada Fransızlar, TBMM ile ateşkes imzalamayı kabul ederler. Ne var ki Londra'nın baskısına dayanamayan Fransızlar verdikleri sözden dönerek Karadeniz kıyısındaki Ereğli limanını bombalayıp, Adana çevresinde Türk köylerini ateşe verirler.

Ankara'ya sorunsuz varabilmek için erkek kılığına girip 'Fikri' adını alan Fikriye -Makbule'nin muhalefetine rağmen- Mithat Bey ile yola çıkmıştır. İnebolu yolu üzerinde ilerlerken 'Kaymeni' Apostol ve çetesi önlerini kesip onları kaçırır. Ne var ki son anda yörenin meşhur Kuva-yı Milliyecisi Arslan Kaptan ve arkadaşları, onları kurtararak yollarına devam etmelerini sağlar.

Fransız gazeteci Marie-Laure, Yunan ordusunun girdiği Bursa şehrine gider. Marie-Laure, Bursa'nın ileri gelenlerinin çoğunun şehre Osmanlı sancağıyla giren Yunan Ordusu'nun, Bursa'yı, "Halife-yi Rû-yi Zemin Vahideddin Han Hazretleri"nin emriyle kurtardıklarına inandıklarını görür. Osmanlı'nın ilk başkentinin Yunanlılar tarafından işgali, Meclis'te adeta kıyameti koparır. Trabzon Mebusu Hamdi Bey'in teklifiyle, Riyaset Kürsüsü kara bir örtü ile örtülür.

Yazarın önceki romanı **Dersaadet'te Sabah Ezanları**'ndan tanıdığımız 'Bacaksız' Abdi Bey'in karısı Neveser, **Reis Paşa**'da yeniden karşımıza çıkar. Çocukluk arkadaşı Münif Sabri'nin katlinden beri kendine gelemeyen Neveser, hâlâ verem hastalığından kurtulamamıştır ve "vuslat" olarak telakki ettiği ölümü beklemektedir. Kardeşi Ahmet Ziya ile memleket meselelerini konuştuğunda ise Halide Edip'e özenir. Ondaki vatanseverlik, Münif Sabri'nin etkisiyle, konuşmalarıyla oluşmuştur.

1920 yılının Eylül ayında, Koçgiri adlı Kürt Aşireti, muhtariyet talebiyle ayaklanır. Kısa zaman sonra İstanbul Hükümeti ile yakın ilişki içinde olan Delibaş Mehmet, İngilizlerin açık tahrik ve teşviki sonucu, beş yüz kişilik kuvvetiyle Konya üzerine yürümeye başlar. Ankara'da bu ayaklanma, Damat Ferit Paşa'nın son fırsatı olarak

değerlendirilir. Bu arada Batı Cephesi'nde beklenileni veremeyen Ali Fuat Paşa, Ankara'ya döner. Rusların kesin tavrını beklemeye tahammülü ve zamanı olmayan Reis Paşa, Moskova'da güvenilir bir elçinin bulunmasını uygun bulur; bu elçiliği Ali Fuat Paşa'ya teklif eder. Bundan sonra Batı Cephesi ikiye taksim edilir: Çatışmaların yoğun olduğu kuzey tarafı İsmet Bey'in, güney tarafı ise Refet Bey'in idaresine verilir. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti'ne ise yine Fevzi Paşa getirilir.

Delibaş ayaklanması kısa zaman içinde bastırılır; fakat Çerkez Ethem sorunu gittikçe büyümektedir. Meclis'teki yakınlarından mebus Hacı Şükrü Bey'e, Mustafa Kemal'den görüşme talebine cevap alamadığını belirten Çerkez, düzenli ordunun kendilerine karışmamasını, aksi takdirde sözün silâhta olacağını söyler. Bu sözlerinden kısa zaman sonra, Çerkez Ethem, Direksiyon Villası'na taşınan Mustafa Kemal'in makamına odanın kapısını vurmadan, ansızın, izinsiz girer. O anda odada Tevfik Rüştü Bey'in bulunması Çerkez'in daha ihtiyatlı davranmasına sebep olur. Bu arada dışarıda, Başyaver Salih Bey'in emriyle askerler, Çerkez'in atlılarını kuşatırlar. İçeride ise Çerkez yavaş yavaş gerçek ziyaret sebebini ortaya koyar. Mustafa Kemal'e, İsmet Bey'le mizaçlarının uyuşmadığını onun yerine Garp Cephesi'ne daha mülayim bir kumandan verilmesi gerektiğini belirtir. Reis Paşa, Çerkez Ethem'e, bunun mümkün olmayacağı yönünde kat'i bir cevap verir. Ona, İsmet Paşa'ya bağlı kalmasını söyler. Bu cevap karşısında silahını daha sıkı kavramaya başlayan Çerkez'in bir fedaisi Çerkezce binanın kuşatıldığını haber verir. Bunun üzerine, Çerkez Ethem Direksiyon'u terk eder. Esasen Çerkez'in bu denli fevrice davranmasında, kardeşi Reşit Bey'in kışkırtmalarına maruz kalmasının da payı vardır.

Bu arada Ankara'ya gelen, fakat Reis Paşa'dan henüz randevu alamamış Maire-Laure Oiselet ve Jimmy Fowler'a, Halide Edip eşlik etmektedir. Onlarla aynı zamanda Fikriye de Ankara'ya varmıştır. Reis Paşa, onu büyük bir heyecan ve mutlulukla karşılar; Mithat Bey'e onu getirdiği için teşekkür eder. Birkaç gün sonra Reis Paşa, Bilecik'te İstanbul Hükümeti'nin nâzırları Ahmet İzzet Paşa ve Sâlih Paşa ile görüşür. Görüşme sırasında kendilerini Bahriye ve Dâhiliye Nâzırları olarak tanıtan paşalara, Mustafa Kemal, İstanbul'daki hükümeti, kendilerini de o hükümetin nâzırları olarak tanımadığını söyler.

O yokken Fikriye, evi yeni ve güzel bir düzene sokmuştur. Bu durumdan hoşnut kalan Mustafa Kemal ile Fikriye arasındaki duygusal yakınlaşma her geçen gün artmaktadır. Bu arada yabancı gazetecilerle röportaj da gerçekleşir. Marie-Laure ve Jimmy Fowler, röportaj sırasında Reis Paşa'nın hem nezaketinden hem de kendine güveninden oldukça etkilenirler. Görüşme sırasında Mustafa Kemal, Yunanistan'da başa Venizelos'un veya Konstantin'in geçmesinin kendilerini ilgilendirmediğini, çünkü muhataplarının İngiltere olduğunu söyler.

1921 yılı Türkler için kötü başlar. Öyle ki Yunan ordusu iki cenahtan; Bursa ve Uşak'tan; Ethem'in kuvvetleri de 61. Fırka'ya karşı taarruza geçerler. Ethem'in bu davranışı, Meclis'te hainlik olarak değerlendirilir. Türk ordusu karşısında tutunamayan Ethem'in kuvvetleri, Yunan kuvvetlerine sığınır. İnönü'de Yunan taarruzunun da durdurulması Meclis'in ve Reis Paşa'nın itibarını artırır.

İnönü zaferiyle ve Çerkez Ethem sorununun ortadan kalkmasıyla bir nebze olsun rahatlayan Reis Paşa, kendisiyle bir türlü ilgilenme fırsatı bulamadığı Fikriye ile baş başa kalır. Roman birbirlerine içten içe seven Paşa ve Fikriye'nin sevgilerini dışa vurmalarıyla son bulur.

1.1.7. Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü

Hıfzı Topuz, ilk basımı 2002'de Remzi Kitabevi tarafından yapılan bu romanında Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadarki tarihî süreci ele alırken, işgal yıllarında İstanbul ve İstanbulluların durumu üzerinde çokça durmuş; Çamlıca'da bir köşkte yaşayan üç kız kardeşin Anadolu'da verilen mücadeleye nasıl yardımcı olduklarını anlatmıştır.

Yazar, romanına, olay örgüsünde yer alan gerçek kişilerin fotoğraflarından müteşekkil bir albüm eklemiştir. Bu durum, eserin tarihî arka planının daha sağlam olmasını sağlamıştır.

Yazarın bu romanında kurgu ile gerçek tarih iç içedir. Kendisi de, romanın sonunda yer alan "Gerçek mi, Kurgu mu?" adlı bölümde romana konu olan üç genç kızın gerçekten yaşadıklarına ve Millî Mücadele'ye destek olduklarına dair herhangi bir resmî kayıt olmadığını, romanını o civarda yaşayan diğer İstanbulluların söyledikleri ve Yesâri Âsım Bey'in "Biz Çamlıca'nın Üç Gülüyüz" adlı şarkısından yola çıkarak kurguladığını belirtmiştir:

> "Çamlıca'nın üç gülü acaba gerçekten Çamlıca'da yaşamış kızlar mıydı? Kimlik kâğıtlarında Neriman, Perihan ve Ümran mı yazılıydı? Yoksa Rukiye, Muzaffer ve Neclâ mı? Çamlıca'da o yılları yaşamış olan insanlar genelde ayrıntılı bilgi veremiyorlar ama bazıları da, 'Yazık oldu o kızlara, onlar İstiklal Madalyası hak etmişlerdi. Milli Mücadele'ye yaptıkları hizmetleri kim unutur?' diyorlardı. (…) Yıllar sonra Bestekâr Yesâri Âsım Bey onlardan esinlenerek 'Biz Çamlıca'nın Üç Gülüyüz' adlı Nihavent şarkıyı besteledi. Tek o şarkı unutulmadı. Ama o şarkı gerçekten o kızlar için mi yazılmıştı? Bunu da bilen kalmadı." (Topuz 2002: 284)

Roman farklı başlıklarla belirtilmiş on yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin çoğunda Çamlıca'da yaşayan üç kızdan hiç bahsedilmemekte, Millî Mücadele'de İstanbul'da yaşanan diğer olaylar anlatılmaktadır. Bölümlerin birçoğunda farklı olaylar anlatıldığından romanın kurgusal bütünlüğü olduğu da söylenemez.

Ahmet Hulusi Bey, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Madrid ve Londra'da elçi olarak bulunduktan sonra, bir süre Hariciye Nazırlığı yapmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Mahmut Şevket Paşa'yı sadrazamlığa getirmesiyle bir daha Kabine'de görev alamayınca Nezaret'ten ayrılıp Çamlıca'da babadan kalma köşke yerleşmiş İngiliz dostu bir İstanbulludur. Kendisi gibi İngiliz hayranı olan Handan Hanım'la evlidir. Handan Hanım'la Hulusi Bey'in ikişer yıl arayla ve şimdi yaşları sırasıyla yirmi bir, on dokuz, on yedi olan Neriman, Perihan ve Ümran adlı kızları olmuştur. Hulusi Bey, kızlarının eğitimine oldukça önem vermiştir. Büyük kızları Neriman ile Perihan, Arnavutköy'deki Amerikan Koleji'nde okuyup piyano ve İngilizce öğrenmişlerdir. Ümran ise, annesinin de okuduğu Dame De Sion Koleji'nde Fransızca eğitim almıştır.

Bu kızların üçü de, Handan Hanım'ın halasının oğlu olan Yüzbaşı Nedim Bey'e âşıktır. Nedim Bey, Padişahı, Sadrazamı ve Harbiye nazırlarını her fırsatta acımasız bir dille eleştirdiğinden sicili bozuktur. Bu yüzden Ahmet Hulusi Bey, onun köşke gelip

kızlarıyla konuşmasına razı olmamaktadır. Hulusi Bey'in evde olmadığı zamanlar ziyarete gelen Nedim Bey, kızlara başından geçen aşkları, özgürlük ve başkaldırı hareketlerini, şiirlerini, Mustafa Kemal'in faaliyetlerini anlatır. Nedim Bey gençliğinde Handan Hanım'la ateşli bir aşk yaşamış ama ailelerin itirazı yüzünden ondan ayrılmak zorunda kalmıştır. Handan Hanım, Hulusi Bey ile evlenince bunu gurur meselesi yapmış, uzun süre konağa uğramamıştır.

Yüzbaşı Nedim Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği aylarda Harbiye Nezareti'nden, ordunun her çeşit silâh ve cephanesini sağlamak, İstanbul'daki bütün silâh depolarını denetlemekle görevli İkinci Piyade Şubesi'ne atanır. Köşke ziyaretlerini sürdüren Nedim Bey, üç kız kardeşe de Millî Mücadele bilinci aşılamakta, onlara da ileride görev verileceğini söylemektedir.

Çamlıca'nın üç gülünün Millî Mücadele için çalışmaları 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesiyle başlar. İzmir'in işgal edilmesinden sonra İstanbul'da düzenlenen büyük mitinglere katılan üç kız, 19 Mayıs'ta Fatih'te, 22 Mayıs'ta Kadıköy'de, 23 Mayıs'ta Sultanahmet'te Halide Edip Hanım'ın konuşmalarını dinlerler ve ona hayran olarak, halkın başlatacağı mücadele hareketinde her görevi almaya hazır olduklarını hissederler. Mitinglerde her birisi birer konuşma da yapar.

Bu arada Mustafa Kemal ile İstanbul Hükümeti arasında Amasya'da imzalanan protokol gereği İstanbul'da Meclis-i Mebusan son kez açılır. Meclis, Misak-ı Millî'yi kabul edince 16 Mart 1920'de düşman kuvvetleri İstanbul'u resmen işgal ederler. Meclis'te kurulan Felah-ı Vatan grubu üyelerinden Kara Vasıf Bey'i, Hüseyin Rauf Bey'i, Şeref Bey'i ve Numan Usta'yı tutuklayıp götürürler, birçoğunu Malta'ya sürerler. Birçok millîciyi[17] de Damat Ferit Paşa'nın kararları uyarınca idam ederler. Durum böyle olunca Meclis kendini dağıtır, İstanbul Meclisi'ne seçilmiş milletvekillerinden altmış dokuzu, Ankara'da toplanacak olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmak üzere Ankara'ya kaçarlar. İstanbul'da çeşitli gruplar çeşitli amaçlar uğruna çalışmaktadırlar artık.

[17]"millîci" kelimesi Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti yanlısı olanları ifade etmek için kullanılır (TDK 2005: 1396)

Azınlıkların kurduğu çeteler, İstanbul Kuva-yı Milliyesi, işgal kuvvetleri, Saray ve adamları, yeraltına inen İttihatçılar…

Ahmet Hulusi Bey ise yaşanan gelişmelerden oldukça memnundur. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle düşmanı olduğu İttihatçılar, yer altına inmek veya yurt dışına çıkmak zorunda kalmışlar; şimdi de hayranı olduğu İngilizler İstanbul'a yerleşmişlerdir. Bu yüzden köşkünde görkemli partiler düzenlemektedir. Bu partilerin biri ise İstanbul'da en üst düzeydeki işgal kuvvetleri temsilcileriyle, Kabine'nin ünlü bakanlarını ve Hürriyet İtilaf Partisi'nin ilerini gelenlerini bir araya getirir. Hulusi Bey'in bu partiyi düzenlemedeki amacı siyasî gücünü kanıtlayarak, yarın bir hükümet değişikliğinde önemli bir görev elde etmektir. Ne var ki partide hiç ummadığı bir şey olur ve kızı Neriman, işgal kuvvetleri komutanlarından Amiral Robbeck ile Kuva-yı Milliye konusunda tartışmaya başlar. Ardından Ümran da Anadolu lehinde konuşmaya başlayınca tartışma alevlenir, Hulusi Bey'in gücü kızlarını susturmaya yetmez. Tartışmalar esnasında farklı iki olay daha gelişir: O akşamki konuşmaları uzaktan izleyen John White adında genç bir İngiliz subayı, Neriman'a karşı hayranlık duyarken, Jean Pierre adında Fransız subayı da Ümran'dan oldukça etkilenir.

Millî Mücadele için çalışmaya başlayacakken böyle bir aşka düşmek Neriman'ı oldukça huzursuz eder. John White'ı sevmektedir, fakat o işgal kuvvetinin bir subayıdır. Bu durumu öğrenen Nedim ise, bunun büyük bir fırsat olduğunu, bu sayede İngiliz subaydan birçok bilgi alınabileceğini söyler. Neriman'a kendini fazla kaptırmaması şartıyla, John White ile buluşmasını salık verir. Bunun üzerine önce Pera Palas'ta buluşurlar, daha sonra John White köşke ziyarete gelir. Her buluşmada İngiliz subaydan daha fazla etkilenen Neriman, bir akşam buluştukları bir apartmanda kendini sevgilisine teslim eder.

Ablası ile aynı durumu Ümran da yaşamaktadır. Onun farkı âşık olduğu subayın Fransız olması ve Jean Pierre adlı bu subayın Fransız yazar ve şairler Jaques Prevert ve Marcel Duhamel gibi, Türklere hak vermesi, savaşın, işgalin gereksizliğini düşünmesidir.

Bir başka aşk da Nedim Bey ile Perihan arasında gelişir. Diğer yandan Nedim Bey ile Perihan'ın babası Hulusi Bey arasındaki husumet de giderek artmaktadır. Bir akşam köşkte Amerikan mandası tartışılırken Nedim Bey, bunun vatanın selameti bakımından bir bölücülük olarak gördüğünü söylediğinde Hulusi Bey ise elimizde kalan toprakları kurtarmanın en iyi yolunun Amerika ile anlaşmak olduğunu belirtir.

Maçka Silâhhanesi'nden sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerin kapısında nöbet tuttuğu Karaağaç deposu da boşaltılır. Bu iş seksen millîci ve bu millîcilerle ortak çalışan iki Ermeni'nin desteği ile gerçekleşir. İstanbul'da kurulan gizli örgütlerin sayısı da artmaktadır. İttihat ve Terakki'nin yer altına inmiş hâli olan Karakol Cemiyeti (daha sonraki adı Zabitan Grubu), Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, Mim Mim Grubu ve Hamza Grubu bunlardan birkaçıdır.

Bunlardan Hamza Grubu'nda yer alanlardan biri de Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı olan Siyasal Haberalma sorumlusu Ekrem (Baydar) Bey'dir. Ekrem Bey'in şimdiki amacı, Türkiye'ye ajan olarak gönderilen ve Türk halkına pek çok kötülüğü dokunduğu için gizli örgütler tarafından öldürülmek istenen, fakat yaralı olarak kurtulan Yüzbaşı Bennett'in desteklediği Hrisantos çetesinin gelecekteki faaliyetlerini öğrenmektir. Hrisantos uzun uğraşlar sonucu bir baskında öldürülür ve çetesi yok edilir. Ekrem Bey, Londra'ya gönderilen Yüzbaşı Bennett yerine görev alan Binbaşı Withol konusunda Nedim Bey'i uyarır. Çünkü Withol'ün ilk işi John White ile birlikte Çamlıca'daki köşke girmek olmuştur.

İstanbul'da yabancı ajanlar olduğu gibi Millî Mücadele için çalışan Türk ajanlar da vardır. Bunlardan biri de Perihan'ın arkadaşı Nazan'ın sevgilisi Galip Bey'dir. Galip Bey, Saray'da General Harrington ve Damat Ferit arasında geçen konuşmaları tercüme etmekte, tercümeler sırasında İngilizlere hayranlığını dile getirerek güven kazanmakta, böylelikle onlardan çeşitli bilgiler almakta, bu bilgileri bir şekilde Nazan'a ulaştırmaktadır. Ne var ki günün birinde Galip Bey'in Millî Mücadele için çalıştığını Sadrazama bir bildiren olur ve Galip Bey, Anadolu'ya kaçar. Nazan ise deliye döner, vereme yakalanarak hayatını kaybeder.

16 Kasım 1920 günü İstanbul limanına tam kırk beş gemi sığınmacı olarak gelir. Bu gemilerin içinde Kızılordu karşısında tam bir yenilgiye uğradıktan sonra Fransızların yardımıyla İstanbul'a getirilen Beyaz Ruslar bulunmaktadır. Şehri adeta Rus istilasına uğrar. Bu durum İstanbul'un sosyolojik, kültürel ve ticarî yapısını değiştirir.

İstanbul bu haldeyken Ankara'da da önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Sözde Millî Mücadale'ye destek olmak amacıyla Hindistan'dan İstanbul'a gelen Mustafa Sagir adında bir ajan, Ankara'ya sızar, amacının Hint Müslümanlarının aralarında topladıkları üç milyon altını vermek olduğunu söyler. Güçlü bir istihbarat sayesinde suçunu itiraf ettiğinde Ankara adeta çan çalar. Aslında İngilizlerin yetiştirdiği, Mısır'da ve Suriye'de görev almış tehlikeli ve tecrübeli bir casus olan Mustafa Sagir, 24 Mayıs 1921 günü İstiklal Mahkemesi'nin aldığı karar gereği idam edilir.

İstanbul'da Türk mücadelesi için çalışan Pandikyan Efendi gibi azınlıklar da vardır. Onun sayesinde İstanbul'daki birçok silâh deposu boşaltılır. 1920 Haziranı'nda Maçka'dan, aynı yıl Ekim ayında da Karaağaç'tan kaçırılan silâh ve cephanenin İkinci İnönü ve Sakarya Savaşlarının kazanılmasındaki payı büyüktür. Şimdi ise Büyük Taarruz için Zeytinburnu'ndan sonra yine Maçka'dan kaçırılması gereken silâhlar vardır. Topkapılı lakaplı Cambaz Mehmet Bey bu iş için bir tünel kazılması gerektiğini, bu tünelden silâhların kaçırılabileceğini düşünür. Asıl mesele İngiliz nöbetçi askerlerin gürültüyü duymamalarıdır. Burada görev Neriman'a düşmüştür. Zira sevgilisi John nöbetçi birliğin kumandanlığına atanmıştır. Yapılan plan göre Neriman, John'a birliğindeki askerlere dağıtması için viski ikram eder, ilaçlı viskiyi içen askerlerin ruhu bile duymadan deponun tamamı tünelden boşaltılır ve Anadolu'ya ulaştırılır. Fakat görevini ihmal ettiği gerekçesiyle John White, askerlikten alınarak, Londra'ya çağrılır. John, Neriman'la evlenmek istediğini, onu bekleyeceğini söylese de iki sevgili bir daha birbirlerini göremezler. John ve Neriman'ın aşkı mutsuz sonuçlanır, fakat Perihan ve Nedim'in aşkı daha da ciddileşerek devam eder. Tıpkı Neriman gibi Perihan da Beşiktaş'ta buluştukları bir evde sevgilisiyle birlikte olur. Akraba olmalarına, aralarındaki yaş farkına rağmen evlenme kararı alırlar.

Bu arada Türk Ordusu Büyük Taarruz için son hazırlıklarını yapmaktadır, fakat hamle için Yunan ordusunun Ege'deki mevzileri hakkında istihbarat şarttır. Bu istihbarat, Nedim Bey'in Fransa'da okuduğu için Fransız Kemal olarak anılan arkadaşı vasıtasıyla elde edilir. Kemal'in Fransa'dan okul arkadaşı Yüzbaşı André, Türkleri haklı bulduğundan arkadaşına gerekli olan bilgilerin yer aldığı belgeleri; harita ve dosyaları verir. Ertesi gün harita Erkânı Harbiye'nin eline geçer. Gâzi Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa bir araya gelerek incelemelere başlarlar. Gönderilen bilgilerin doğruluğu teyit edildikten iki ay sonra 26 Ağustos 1922 sabahı Büyük Taarruz başlar. Dört gün içinde Yunan ordusu ülkeden kovulur. Ne var ki İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin bir kısmı halen şehri terk etmemişlerdir. Millî Mücadele boyunca aleyhte yazılar yazan Ali Kemal İzmit'te linç edilir.

Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması bir başka işbirlikçi Hulusi Bey'in de sonunu getirmiştir. En sonunda kalbi bu yaşananları kaldıramayarak duruverir. Önce Fransızlar sonra İngilizler 1923'te İstanbul'u terk ettikten sonra olaylar hızla gelişir. Damat Ferit hayatını kaybeder, Ankara başkent olur, Cumhuriyet ilan edilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yok olmasıyla birlikte Çamlıca'daki köşk de dağılır. Köşkün yaşlıları bir bir hayata veda ederler. Nuri Ağa, Gülfidan Bacı ve Ömer Ağa başka evlere yerleşirler. Handan Hanım, bir zamanlar köşke gelip giden emekli bir paşayla evlenip köşkten ayrılır. Ümran, Jean Pierre ile evlenmek üzere Fransa'ya gider. Erkân-ı Harbiye'de önemli bir göreve getirilen Nedim Bey ile Perihan kesin evlenme kararı alırlar. John White'tan bir türlü haber alamayan Neriman ise günün birinde valizini alıp Londra'ya gider ve bir daha kendisinden haber alınamaz. Roman, Millî Mücadele'den sonra karakterlerin başlarına gelenleri öğrenmemizle son bulur.

1.1.8. Ulus Dağı'na Düşen Ateş

İlk basımı 2002 yılında, Bilgi Yayınevi tarafından yapılan **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, yazar Mustafa Yıldırım'ın gerçek olaylar ve kişiler hakkında yaptığı ayrıntılı araştırmalara dayanan belgesel romandır. Romanın son sayfalarında, söz konusu tarihî kişilerin fotoğraflarına, yazım aşamasında yararlanılan kaynaklara da yer verilmiştir.

Kuva-yı Milliye (romandaki adıyla "akıncılar")'nin Batı Anadolu'daki faaliyetlerinin ayrıntılarıyla anlatıldığı yirmi beş bölümden oluşan roman, 2002'de Samim Kocagöz Edebiyat Ödülü'nü de almıştır.

Yunan ordusu, işgale başladığında Balıkesir'de bulunan, daha sonra İstanbul ve Ankara'ya geçen İbrahim Ethem Bey, Demirci[18] ve havalisine kaymakam olarak atandığında kendisini bekleyen zorlukların farkındadır. Zira Simav ve Demirci yöresi Yunan kuvvetleri tarafından kuşatılmış; Çerkez Ethem'e bağlı I. Kuva-yı Seyyare Millî Ordu'ya karşı savaşa girdiğinden yönetim boşluğu oluşmuştur. İbrahim Ethem Bey, Demirci'ye vardığında halkın Kuva-yı Seyyare ve Yunan kuvvetleri arasında sıkışıp kaldığını, evlerinden çıkamaz olduğunu görür.

İbrahim Ethem göreve başlar başlamaz tedbirler alır. Evvela Yunan saldırısı durumunda dağlara çıkılması, düşmanın rahat bırakılmaması ve akınlar yapılmasını isteyen Kaymakam, halkı geride bırakmanın yanlış olduğunu düşünerek başka çareler arar. Ne yapması gerektiğini düşündüğü bir anda aklına, Kuva-yı Seyyare'de Türklerin de olduğu gelir. Amacı, Türk çetecilerle anlaşıp onları kendi tarafına çekmektir. Bu Türklerden biri Parti Pehlivan, diğeri ise Halil Efe'dir.

Yunanlılarla ateşkes imzalayan, bu antlaşma doğrultusunda Gediz, Simav, Demirci, Gördes ve Kütahya arasında kalan bölgeyi alan Çerkez Ethem'in yaveri Yüzbaşı Sencer Sami, doksan adamıyla Demirci'ye gelir ve Kaymakam ile görüşür. Sami Bey, Çerkez'in planlarını İbrahim Ethem Bey'e bir bir anlatır. Buna göre Çerkez'in amacı Ankara'ya gidip Meclis'i basmak, bazı paşaları asmak, yeni bir ordu kurmak ve memleketi kurtarmaktır. Bu arada Kaymakamlığın eline bir istihbarat geçer. Buna göre Simav'a ilerleyen Millî Ordu'yu kıstırmak için Uşak'taki Yunan kuvvetleri Gediz üzerine ilerleyecek, Kuva-yı Seyyare de cepheden saldıracaktır. İstihbaratın İbrahim Ethem Bey'in eline geçişinin ertesi günü onun odasına gelen Çerkez Ethem, makam koltuğuna oturur, Millî Ordu'nun Yunanlılardan çok kendisiyle uğraşmasından yakınır.

[18]Bugün Manisa'nın bir ilçesi

Çerkez Ethem, Demirci'den ayrıldıktan sonra Kaymakam'ın makamına gelen Refet (Bele) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın kesin talimatı olduğunu; geçmişleri ne olursa olsun, herkesin Millî Ordu'ya kazandırılması gerektiğini söyler. Bu yüzden Parti Pehlivan ve Halil Efe gibi pişman olmuş Kuva-yı Seyyarecilere orduda görev verilir.

Kuva-yı Seyyare'den ayrıldıktan sonra yalnız başına dağlarda dolaşan Halil Efe, bir gün at üstünde bir efeyle karşılaşır. Fakat bu efe genç bir kızdır. Bu tanışmadan sonra Abdullah'ın kızı Makbule ve Halil birbirlerine âşık olurlar.

Gördes kaymakamı görevinden ayrıldığından, Batı Cephesi, İbrahim Ethem Bey'e hemen oraya gitmesini emreder. Gördes'i Demirci ile birlikte yönetecek olan Ethem Bey, burada da temkinliği ve tedbiri elden bırakmaz. Düzeni korumak ve kışkırtmalara gelmemek için Rum ailelere sahip çıkılmasını salık verir. Kaymakam, Parti Pehlivan'a, seyyar jandarma halinde hükümet emrinde görev aldığını iletir. Halil Efe ise müfreze kumandanı olmayı kabul eder. Parti Pehlivan ve Halil Efe'nin de katılmasıyla birlikte İbrahim Ethem Bey'in örgütlediği "akıncılar"ın sayısı daha da artar.

İbrahim Ethem Bey, komutasındaki yetmiş akıncı, Kayacık, Bigadiç, Sındırgı taraflarında düşmanla göğüs göğse savaşır. Akıncılarla Yunanlıların savaş haberlerini duyan Makbule, Yunan kuvvetlerinin boş buldukları köyleri yakıp yıktıklarını, kadınların ırzına geçtiklerini de işitince daha fazla dayanamayıp akıncılara katılmak üzere at binip yol alır.

24 Nisan 1921'de Gördes kaymakamlığını Ankara'dan gelen Cemil Bey'e bırakan Ethem Bey, Demirci'ye döner. İlk iş olarak demiryolu kavşaklarına yakın köylerde ve istasyonlarda köylülerden oluşan bir istihbarat ağı kurar. Ne var ki bu ağdan gelen ilk haberler kötüdür: Düşman, Parti Pehlivan'ın yirmi askeriyle bulunduğu Gördes'e yaklaşmakta, halk ise köylerini boşaltmaktadır.

Savaşın yoğun yaşandığı bu dönemde güzel bir olay da gerçekleşir: Halil Efe ve Makbule nişanlanırlar. Yunan ordusu inatla ilerlemeye devam etmektedir. Düğünden sonraki gün gelen telgrafta düşmanın Eskişehir, Kütahya ve Afyon hatlarında yeniden

saldırıya geçtiği yazmaktadır. Telgrafta ayrıca akıncıların ne yapmaları gerektiği de vardır. Buna göre akıncılar, düşman gerilerine en büyük zararı verecekler, düşman nereye giderse gitsin kesintisiz taciz edecekler, kesinlikle orduya katılmayacaklar, gerekirse eşkıya olup dağda savaşacaklardır. Telgraftaki emirler doğrultusunda akıncılar bölgelere ayrılıp dağlara çıkarlar, gittikleri bölgelerde sıkıyönetim ilan ederler. Köylerdeki hocalar, halktaki umutsuzluğu yok etmek adına toplantılar düzenleyip motive edici konuşmalar yaparlar. Bu arada Millî Ordu ise Sakarya'nın gerisine çekilip Yunan saldırısını durdurmak için direnmektedir.

1921 yılının Ağustos'unda Demirci de işgal edilir. İbrahim Ethem Bey, kasabalıları geride bırakmanın yanlış olduğunu düşündüğünden kadınlar ve çocuklar dâhil tüm Demirci'yi beraberinde götürür. Köylü ve kasabalı bazı erkek ve kadınlar akıncılarla birlikte savaşmak için gönüllü olduktan sonra Dedeler köyüne yerleşen yaklaşık üç yüz kişi güzel bir haber alır: Millî Ordu Kütahya'yı geri almıştır. Bu haber akıncıları pes etmemek konusunda güçlendirir. Yeni bir plan doğrultusunda iki gruba ayrılırlar. Bu iki grup ve beraberlerindeki gönüllüler bir hafta sonra Simav'da buluşmak üzere yola çıkarlar. Ne var ki yeni akıncıların dağlara ve yokluğa alışmaları zor olur. Zira Yunan Uşak'ı kuşattığından Halil Efe ve grubu on gün dağda aç ve susuz vaziyette mahsur kalırlar.

Millî Ordu ve akıncıların direnişi karşısında zorlanan Yunan ordusu bazı bölgelerden geri çekilir. Bu bölgelerden biri de İbrahim Ethem Bey'in kaymakamı olduğu Demirci'dir. Haberi alan Ethem Bey ve arkadaşları, kasabaya döndüklerinde şaşkınlığa uğrarlar. Onlardan önce kasabalarına varan Demircililer, Kaymakam ve arkadaşlarını alkışlarla karşılarlar. Halil Efe ise hemen Makbule'sinin yanına varır. Cephelerde yaşananları anlattıktan sonra geri dönmek üzere yola çıkacakken Makbule ve Parti Pehlivan'ın karısı Hatice de onunla birlikte gelmek istediklerini söylerler. Artık akıncılar arasında kadınlar da vardır. Hep birlikte yeniden dağlara çıkarlar. Sayıları Yunan ordusuna göre az olduğundan kaçak dövüşmek zorundadırlar.

Yunan ordusunun yanında yer alan Alayakalı Ahmet, Demici'den Boncukoğlu gibi işbirlikçiler, İbrahim Ethem Bey'in peşine düşmüşlerdir. Sakarya Savaşı'nın acısını

çıkarmak niyetinde olan işbirlikçileri tuzağa düşürmek için Kaymakam Bey, Akdağ'a çekilme kararı alır. Planı arkadan dolaşıp vurmak olan Ethem Bey amacına ulaşır ve evvela Alayakalı Ahmet'i sonra Boncukoğlu'nu ele geçirir. Diğer hainleri de yakalayıp cezalandırır.

Bundan sonra akıncılar için çok daha zorlu günler başlar; Batı Anadolu'nun farklı köylerinde yer alan Beydağı, Akdağ, Civan Dağı, Ulus Dağı'nda düşmanın yanı sıra açlık, hastalık ve soğukla mücadele etmek zorunda kalırlar. Millî Ordu'nun Sakarya'da Yunan'ı püskürtmesinden beri akıncılarla Yunan birlikleri arasında yaşanan sıcak savaşların sayısı artmaya başlar. Bu savaşlardan biri Göçek köyünde yaşanır. Burada akıncıların oluşturduğu çember Yunanlılar tarafından yarılır. Simavlı Cafer Bey, Balyalı Hakimoğlu Muallim Tahsin, Kürt Şaban, Çepni Hüseyin Çavuş şehit olur; Yusuf Çavuş ve Hacı Mustafa ağır yaralanır.

1922 yılının başlarında, akıncıları takip eden Yunan kuvvetlerine Anzavur, Çerkez Ethem ordularından arta kalan işbirlikçilerle Ermeni çeteciler de katılır. Akıncılar Balıkesir'e doğru dağ dağ dolaşıp kendilerini takip edenleri yorma, sonra fırsat yakalandığında imha etme planını uygularlar. Bu arada Sındırgı'da bulunan İbrahim Ethem Bey'e Balıkesir'de yaşayan annesinin ve kardeşinin hapse atıldığına dair bir haber gelir. Neyse ki bir gece sonra iki kadın serbest bırakılmışlardır.

1922'nin Mart ayında Yunan kuvvetlerinin ani baskını sonucu İbrahim Ethem Bey'in emri üzerine akıncılar Koçdağı'nda toplanıp çatışmaya hazırlanırlar. Esir düşmemek adına, yenilme durumunda, birbirlerini vurma kararı alırlar. Çatışmada ilk olarak Yörük Kadir, ondan sonra Makbule şehit olur. Karısı şehit olduğundan, adeta sarhoşça, fevri davranan Halil Efe de hayatını kaybeder. Onlar dışında 18 Mayıs 1922 gecesi sona eren bu çatışmada Mehmet Efendi, Giritli Mustafa Çavuş, Kulalı Mustafa Efendi de şehit olmuşlardır. Geriye kalanlar, vuruşmaya azimle devam ederek Sındırgı, Bigadiç, Balıkesir, Edremit, Demirci, Salihli, Kula ve Gördes'e girerler. Parti Pehlivan Alacaatlı'daki çatışmada sağ gözünü kaybeder. İbrahim Ethem Bey, kaymakamlığını yaptığı ilçeye döndüğünde savaşa bir nokta konduğunu söyler. Zira Millî Ordu da Yunan kuvvetlerini İzmir'e doğru kovalamaya devam etmektedir.

Türk Kurtuluş Savaşı başarıyla sonuçlanıp da Cumhuriyet kurulunca, İbrahim Ethem Bey, önce Balıkesir'e sonra Malatya'ya vali olarak atanır. On beş yıl sonra yani 1938 yılında Malatya'da, istasyonda şehri ziyarete gelen Atatürk'ü beklemektedir. Roman, İbrahim Ethem Bey'in, öldüğü yıl olan 1950'ye kadar Atatürk'ü, Makbule'yi ve akıncı arkadaşlarını büyük bir özlemle andığını öğrenmemizle birlikte sona erer.

1.1.9. İsmet Paşa'nın Ağır Topları

Şemsettin Ünlü, "Irmağın Akarında" adını verdiği dört ciltlik "Nehir Roman" dizisinde, Türkiye'nin 1800'lü yıllardan 1940'lı yıllara uzanan tarihî seyrini yansıtırken, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** adlı romanıyla Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş öyküsünü ele almaktadır. Romanın adı, içeriğinin daha çok İnönü Savaşları'yla ilgili olduğunu çağrıştırsa da Şemsettin Ünlü, geriye dönüş teknikleriyle, geçmiş ve şimdiki zamanı iç içe kullanarak Millî Mücadele'ye birçok açıdan yaklaşabilmektedir.

İlk kez 2003 yılında, Dünya Yayınevi tarafından basılan ve yirmi dört bölümden oluşan **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, yazarın son romanıdır.

Romanda olaylar, -modern anlatıları hatırlatır şekilde- zamandizinsel olarak kurgulanmamış, geçmiş zaman ve şimdiki zaman iç içe sunulmuştur. Ne var ki biz, olay örgüsünden, zamandizinsel olarak bahsetmeyi daha uygun görüyoruz. Buna göre, romanın kahramanlarından Fehim Cezmi, Makedonya'da, İştip'le Üsküp arasında bir çiftlikte dünyaya gelir. Şardağlı komitacılar babasını öldürünce, dedesi Hüseyin Zeynel Bey, annesi ve kız kardeşi Fehime ile birlikte onu başka bir çiftliğe yerleştirir. Sekiz yıl bu çiftlikte yaşayan Fehim Cezmi, İştip Manastır Askeri İdadisi'ne girer, yatılı okur. İdadi'de üç yıl okuduktan sonra, kendi isteğiyle Baytar Mektebi'ne yazılır. O, Osmanlı'nın son döneminde dünyaya gelen birçok Türk'le aynı sıkıntıları yaşar. Ülkesinin içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalamayarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olur. Fakat arkadaşı Sıddık Vehbi'nin Saray'a "jurnal"lemesi ile Selimiye Kışlası'nda hapse atılır; buna rağmen Baytar Mektebi ile ilişiği kesilmez. Fehim Cezmi, Selanik'te Otel D'orient'in gazinosunda, hayatını derinden etkileyecek bir kadınla tanışır: Vrenya Atlya. Selanik'te ilk kez revüye çıkan Vrenya ile Fehim

arasında duygusal yakınlık oluşur. Mektep'ten mezun olmasıyla, Fehim Cezmi'nin hayatında savaşlar dönemi başlar. 12 yıl boyunca Trablusgarp, Balkanlar, Anadolu, Filistin ve Suriye'de savaşarak Binbaşı rütbesine kavuşur. Halep'te bulunduğu sıra Mondros Mütarekesi'nin imzalandığını duyunca, uzun zamandır haber alamadığı Vrenya'nın izini sürer ve onun İzmir'de olduğu haberini alır. On Yedinci Kolordu'da çalışmak üzere bu şehre gider.

İzmir'e geldiğinde Vrenya'nın üç katlı bir binayı pansiyon olarak işlettiğini görür. Bu pansiyonun asker müşterileri romanın diğer kahramanlarıdırlar. Yazar, ileride Millî Mücadele uğruna savaşacak olanları ilk kez bu pansiyonda buluşturmuştur. Bu askerlerden biri, Doğu Türkistanlı, Osmanlı uyruklu Tabip Yüzbaşı Feyzi Çobanoğlu'dur. Babası Ertuğrul Bey, Urumçi'deki ulusal direniş sırasında idam edilince İstanbul'daki dostlarının yanına gönderilen Feyzi, tıpkı Fehim gibi Tıbbiye'yi bitirip, "Harb-i Umumi"nin birçok cephesinde savaştıktan sonra On Yedinci Kolordu'da görev almak üzere İzmir'e gelmiştir.

"Vrenya Pension"un bir diğer müşterisi, Bingazi'den gelen Akşit Yukarışehir'dir. 1916'da Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı direnen Akşit, bölgenin 1918'de Mütareke yoluyla İtalyanlara verilmesini kabullenemeyip otuz yedi günlük bir yolculuk sonrası Bingazi'den İskenderiye'ye, oradan da İstanbul'a gelir, Harekât Şubesi'nde görev almak üzere İzmir'e atanır. Bu üç askerin İzmir'de birçok Rum dostları olur. Tabii Vrenya, onun dışında Dişçi Abselem, nişanlısı Gerta, baldızı Nelli, İzodor…

Ne var ki gelişen olaylar bu dostlukla çelişmektedir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa zaman sonra bir İngiliz savaş gemisi İzmir'e demirler. Kolordu Komutanı "Sakallı" Nurettin Paşa ve askerleri, Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti bu duruma karşı çıkarken, Vali Kambur İzzet, Saray'dan gelen emir gereği sessiz ve tepkisiz kalmaktadır. İstanbul, çeşitli yerlerde Yunan'ı İzmir'e sokmayacağını söyleyen Nurettin Paşa'yı görevden alır. Artık şehirdeki Rumların bir kısmı işgali kutlamaya başlarken Vrenya gibi dostlar, bu durumdan üzüntü duymaktadırlar.

İzmir'in işgal edildiği ve Akşit'in akrabası olan Rezzan'la nişanlandığı günlerde, kendisi gibi Harbiye mezunu olan ikiz kardeşi Yüzbaşı Aşir ise Kütahya, Balıkesir ve Bolu civarında asker kaçaklarını toplamakla meşguldür. Akşit'in nişanlandığını haber alan Aşir, İzmir'e gitmek ister fakat şehrin işgali bu isteğin gerçekleşmesine imkân tanımaz. Aydın'da iken kardeşinden, İzmir'e gelmemesi, kendilerini Aydın'da beklemesi yönünde telgraf alır. Ne var ki, istasyonda bekleyen Aşir, Aydın'a gelen trenlerin hiçbirinde kardeşi ve yengesini göremez. Bundan sonra Aşir, yeniden müfrezesine dönerek firarileri toplamaya devam eder.

Baytar Binbaşı Fehim Cezmi de İzmir işgalinden sonra şehri terk ederek Millî Mücadele'ye katılır. 1920 yılında Dumlupınar'da Baytar Müfrezesini kurar. Romanın bu kısmında 1920 yılında Meclis'i bir hayli uğraştıran Çerkez Ethem ve Delibaş Mehmet ayaklanmalarından bahsedilir. Bu ayaklanmalar, İngiliz gizli servisi ile İstanbul'un işbirlikçilerinin Ankara'yı kuşatıp yok etmek planının bir parçasıdır. Konya'da bastırılmasında rol aldığı Delibaş Mehmet ayaklanmasında, Fehim Cezmi'nin müfrezesi yetmişten fazla isyancıyı ele geçirir.

Fehim Cezmi, Çerkez Ethem'in müfrezelerinin isyanına da şahit olur. Ethem müfrezeleri ise Fehim Cezmi'nin müfrezesin yakınlarında konuşlanır. Ethem'in ordusunu içten çökertmek adına Başkomutanlıktan Fehim Cezmi'ye bir emir gelir. Buna göre üç asker Ethem'in ordusuna girecek, onun adamlarını ayartacak, el altından düzeni bozacaktır. Ne var ki Fehim Cezmi'nin seçtiği üç asker de asılmak korkusuyla firar ederler. Bundan sonra Başkomutanlık, ordunun yeniden düzenlenip güçlendirilmesinde, ikmal işlerinin kotarılması görevine çağırır Fehim Cezmi'yi.

Fehim Cezmi, İzmir'den arkadaşı Tabip Yüzbaşı Feyzi Çobanoğlu'yla savaşın en yoğun yaşandığı Sakarya Cephesi'nde yeniden karşılaşır. Romanda bundan sonraki uzun bir bölümde 13 Eylül'e kadar sürecek olan Sakarya Savaşı'nın çeşitli cephelerindeki kahramanlık olayları anlatılır.

Yüzbaşı Aşir, bundan sonra girişilecek olan büyük savaş için düzenlenmekte olan Süvari Tugayı'nın Birinci Tabur Komutanlığı'na atanır. Cezmi ve Çobanoğlu'nun yeni

görev yerleri ise Akşehir'dir. Burada kısa süre içinde nalbantlar, bakıcılar, arabacılar, seyislerin desteğiyle Sultan Dağı eteklerinde bir hayvan hastanesi yaparlar. İsmet Paşa'nın ağır topları, cepheye yerleştirilir yavaş yavaş. Birinci Kolordu Komutanlığı'na, İzmir işgal edildiğinde direndiği için İstanbul Hükümeti'nce görevden alınan Nurettin Paşa atanır.

1922 yazı yaklaştığında, hazırlıklar tamamlanır. Mustafa Kemal Paşa'nın Kocatepe'deki tetkiklerinden sonra ordulara emir verilir ve 26 Ağustos gecesi taarruz başlar. İki gün iki gece savunma çizgisinin gerilerinden, cephe derinliklerine uzanan Türk saldırıları sürekli yinelenir ve 27 Ağustos akşamı, Yunan cephesinin boydan boya yarıldığı, aralarında Cephe Kumandanı General Trikupis'in de bulunduğu düşman birliklerinin batıya doğru geri çekildikleri haberi gelir. Birlikleri dağılan Yunan ordusu daha fazla dayanamayarak, fakat geçtikleri köyleri yakarak, tümden geri çekilir. Uşak'ın batısında aralarında General Trikupis'in de bulunduğu üç yüz subay ve on bin er tutsak alınır. Türk ordusu İzmir yolunda ilerlerken Fehim Cezmi, ekmeğin, cephanenin ateş hattına ulaştırılması için uğraşmaktadır.

Yazar, romanın son bölümünde uzun bir zaman sıçraması yaparak 1941'e gelir. Millî Mücadele kahramanlarının nerede, hangi durumda olduklarından bahseder. Buna göre Çobanoğlu, İzmir'de kalmış, yitirdiği dostu Akşit'in nişanlısı Rezzan'la evlenmiş; Türkân adında bir de kızı olmuştur. Türkân'ın, babasına okuduğu Asım'ın günlüğünden anladığımız üzere Beyhan ise Aşir ile evlenmemiştir. Romanın başkahramanlarından Fehim Cezmi ise Millî Mücadele'den kısa zaman sonra hayatını kaybetmiştir. Roman Fehim Cezmi gibilerin ölümsüz olduklarının vurgulanmasıyla sona erer.

1.1.10. Uzundereli İsmail

İlk ve tek basımı 2003 yılında Nesil Yayınları tarafından yapılan ve farklı başlıklarla adlandırılmış otuz bir bölümden oluşan **Uzundereli İsmail** romanında Kemal Arkun, Millî Mücadele döneminde Canik Dağları'nın güneyinde bulunan Uzundere kasabasında yaşananları, İsmail adlı Kuva-yı Milliyeci'yi merkeze alarak anlatmaktadır.

Romanda olay örgüsü, İsmail'in küçük yaşlarından itibaren başlar. Buna göre İsmail henüz üç yaşındayken babası Harun Onbaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın Hicaz Cephesi'nde şehit olur. İsmail, annesi Zahide ve iki kardeşiyle beraber dedesi Topal Şakir'in evinde yaşamaya başlar. Bu evde ayrıca amcası Hasan ve karısı Zekiye yaşamaktadır. Hasan da Çanakkale Cephesi'nde sağ kolunu kaybetmiş bir gazidir.

Uzundere'de her aileden birkaç kişi askere gittiği halde Ramoğulları'ndan kimse askere alınmaz, çünkü bu sülalenin aslı Rum kökenlidir. Ailenin babası Ramoğlu Davut Ağa, kasabanın en zengini olmakla birlikte pek fazla seveni yoktur. Asıl işi tefecilik olan Davut Ağa, kasabada kendini Müslüman olarak tanıtır; fakat aile içinde kendi inancını yaşamaya devam eder. Ona borçlu olanlardan biri de Topal Şakir'dir.

Uzundere'nin en çok sevilip sayılan bilge kişisi Kasım Hoca'dır. Henüz dokuz yaşındayken kendini İslam'a adamış Molla Kasım'ın çeşitli kerametleri de vardır. Dost düşman herkesi kucaklayan Kasım Hoca'nın tek sevmeyeni Ramoğlu'dur. Ramoğlu, esasen Müslümanların hepsine içten içe öfke duymakta; bu yüzden yörede türeyen Rum ve Ermeni çetelerini desteklemektedir. Yunan ordusu Anadolu'yu işgal edince kötü yüzü daha da belirginleşmeye başlar; kendisine borçlu olanların kapısına dayanır, İsmail'in annesi Zahide'ye sarkıntılık eder. Kasım Hoca'nın gayretleriyle, kasabalının Davut Ağa'ya olan borcu ödenir; fakat Davut Ağa kötü emellerinden vazgeçmez. Yörenin en azılı Rum çetecisi Gaddar Niko ile işbirliği yapar. Aslında Ermeni olan fakat Müslüman bir din adamı kimliğine bürünmüş Murtaza Efendi'yi de arkasına alır.

İzmir'in işgali Uzundere Türkleri tarafından da üzüntüyle karşılanır. Kasım Hoca, Topal Osman'ın idaresindeki Giresun Kuva-yı Milliyesi için asker toplamaya başlar. Hoca'nın bu çalışmalarında her zaman yanında olan on bir yaşındaki İsmail, Rum çetelerle girdiği çatışmalarda hep başarılı olur ve yavaş yavaş ünü kasabaya yayılır. Bu arada Davut Ağa'nın gizli talimatıyla Gaddar Niko çetesi Uzundere'yi basar; çeteciler Kasım Hoca'nın dergâhını yakarlar, İsmail'in amcası Hasan'ı öldürürler, annesi Zahide'yle birlikte on üç kadını dağa kaldırırlar. Kasaba, Davut Ağa'nın gizli emriyle basılır; fakat yörenin en zengini olduğundan askerlik çağına gelenlerin askere alınmalarını temin etmek için kurulan Mıntıka Müdürlüğü'nün başına da o getirilir. İsmail ve kardeşi

Hasan, annelerini kurtarmak için dağa çıkarak asker kaçağı durumuna düşerler. Davut Ağa, görünürde bu nedenle, iki kardeşin peşine zaptiyeleri de takar. Bu arada Kasım Hoca, üç yüz kişilik milis kuvvetiyle Eskişehir'e gitmiş, iki bin kişilik düşmanı yenerek liyakat madalyası almıştır.

İsmail ve Hasan dağa çıktıktan birkaç ay sonra, Hasan zaptiyeler tarafından yakalanır. Tek başına kalan İsmail, rüyalarında gördüğü Kasım Hoca'nın yönlendirmeleriyle Rum ve Ermeni çeteleriyle çatışır, hatta Mülâzım Yunus'un müfrezesini baskından kurtarır. Ne var ki Rum çeteler, dedesi Topal Şakir'i de öldüresiye dövdükten sonra, İsmail'in ablası Hatice'yi ve komşularının kızı Bahar'ı da kaçırırlar. Fakat kısa zaman sonra İsmail her ikisini de kurtarır. Bundan sonra İsmail ve Bahar, Yunus ve Hatice birbirlerine âşık olurlar. Yunus ve Hatice, İsmail'in de razı olmasıyla evlenirler. Ne var ki kısa zaman sonra Zahide'nin cesedi Delice Çayı'nda bulunur. Bundan sonra büyük bir öfke sonucu İsmail, Gaddar Niko çetesini de ortadan kaldırır, yirmi altı Rum'u öldürür. Esir ettiği Gaddar Niko'dan bunları, Ramoğlu Davut Ağa'nın yaptırdığını öğrenir. Topal Osman Ağa, Ankara'ya gittiği için yörenin Kuva-yı Milliyesini idare eden kişi Cemal Ağa olduğundan, İsmail Gaddar Niko'yu ona götürür. Niko, kurşuna dizilecektir.

Millî Mücadele Türklerin lehine sona erdiğinde, Kasım Hoca Uzundere'ye döner, Bahar'la evlenen İsmail onun yanında kalmaya başlar. Ramoğlu ise, Halk Fırkası'nın Uzundere'deki başkanı olarak orada yaşamaya devam eder. Uzundere'deki yaşam tarzını Cumhuriyet ilkeleri yönünde değiştirmeye çalışması, İsmail'in tepkisini çeker. Ramoğlu, kendi gazetesi olan İdeal'de Kasım Hoca'nın "mürteci" olduğunu iddia edince, Hoca idam edilir. Aynı durumun başına gelmesinden çekinen İsmail, Davut Ağa'ya pusu kurar. Bir gün İsmail'in silahıyla karşısında dikildiğini gören Davut Ağa, korkudan felç olur. Adamlarının peşine düşeceğini bildiğinden İsmail, karısı Bahar ve oğlu Murat'ı alarak bir mağaraya sığınır. Burada verem olan Bahar ölünce, İsmail oğlunu Hatice'ye emanet ederek teslim olur. Aydın Cezaevi'nde kaldıktan sonra hapisten kaçtığında İsmail, oğlundaki değişimi fark eder. Oğlu TKP üyesi olmuştur; fakat babasının ikaz ve gayretleri sonucu bu davadan vazgeçince kendi arkadaşları tarafından öldürülür. Uzundere'de tek başına kalan İsmail iki buçuk yıl çobanlık

yaptıktan sonra tekrar hapse düşer; romanın sonunda artık epey yaşlanmıştır. Hapisten sonra İstanbul'a giden ve orada bir vakfın yardımlarıyla yaşayan Uzundereli İsmail'in vefat etmesiyle roman sona erer.

1.1.11. Şu Çılgın Türkler

Turgut Özakman'ın "tarihle roman arasında, ama daha çok tarihe yakın duran" (Sağlık 2009: 285), **Şu Çılgın Türkler** adlı romanı Bilgi Yayınevi tarafından ilk kez 2005 yılında yayımlanmış ve kısa zamanda popüler roman sınıfına girmiştir. Öyle ki roman üç yıl içinde ulaştığı 359 basımla Türk edebiyatında en çok okunan tarihî romanlardan biri olmuştur. Bu durumun altında yatan nedenler, Türkiye'nin son zamanlardaki iç ve dış siyasetinde, Türk halkının izlenen siyasetlere bakış açısında aranmalıdır. Zira yazar da, 1920-1922 yılları arasındaki olayları anlatırken, topluma yönelik siyasî mesajlar vermektedir:

> "Yazarımız, 1921 ve 1922 yıllarını anlatmakla beraber, o dönemi o günlerin değil, daha çok bugün yaşadığımız toplumun (daha doğrusu bazı toplum kesimlerinin) özlem ve duyarlılıkları ile sorguluyor." (Timur 2006)[19]

Taner Timur'a göre, Turgut Özakman, günümüz emperyalizmi ile 1920'nin koşullarını benzetmektedir. Romanda verdiği siyasî mesajlarla, genç kuşakları dikkatli olmaya çağırmaktadır. Taner Timur'un kendisi bunu doğru bir çözüm olarak görmese de romanın çok okunmasının nedeni olarak bu siyasî amacı göstermektedir. Nitekim roman, ilk kez yayımlandığında günümüz Türkiye'sinin, o günkü koşullara sahip olduğuna dair bazı köşe yazıları dahi yayımlanır.[20]

Romanın, gerçek Millî Mücadele olaylarına dayalı olması, genel olarak bütün kahramanların gerçekte yaşamış kişilerden seçilmesi, **Şu Çılgın Türkler**'i bir tarih

[19]http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_33809_haluk-sahin-su-cilgin-turklere-soldan-elestiri(02.08.10)
[20]Bknz: http://haber.gazetevatan.com/0/57129/4/Haber (Ruhat Mengi-19.06.2011)
http://haber.gazetevatan.com/0/64877/4/Haber (Mine Kırıkkanat-19.06.2011)
http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3347866 (Doğan Hızlan-19.06.2011)
http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=320987 (Özdemir İnce-19.06.2011)
http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=345794 (Yener Süsoy-19.06.2011)

kitabına yaklaştırmıştır. Ne var ki yazar, bu yöndeki eleştirileri tahmin edercesine, kitabının önsözünde bunun savunmasını önceden yapmıştır. Yazara göre Millî Mücadele gerçeği, insan hayalini aşan olağanüstü bir başarı olduğundan, bu gerçeği yeniden kurgulamaya gerek yoktur. Eser, Millî Mücadele olay ve kişilerinin bir roman formunda sunulmasından ibarettir. Nitekim yazar, romanda aktarılan olayların gerçek olduğunu belirtmek için kullandığı kaynakları göstermiş, kırk beş sayfalık dipnot bölümü oluşturmuştur:

> "Millî Mücadele'nin bir yazarın hayal zenginliğine ihtiyacı yok. Şaşırtırcı bir yakın zaman destanı. Gerçek olaylar hayali çok aşıyor. Bu gurur ve ibret verici gerçekleri, roman biçimi içinde yansıtmak istedim. Şu Çılgın Türkler, belgelere dayalı, gerçek olgu ve olayların romanıdır. Belgeler, mektuplar, anılar, makaleler, bilgiler, raporlar, haberler, gerçeğe bağlı kalınarak öyküleştirilmiştir. (…) Şu Çılgın Türkler, elbette bir tarih kitabı değildir." (Özakman 2005: 9)

Eserin romandan ziyade tarih kitabına yakın durduğunu belirten Şaban Sağlık'ın aksine Sevim Kantarcıoğlu, karakterlerin neredeyse tamamının gerçek kişilerden oluşmasının **Şu Çılgın Türkler**'i tarih kitabına değil, destan türüne yaklaştırdığını; gerçek kişi, olay, zaman ve mekânların dramatik sahne teknikleriyle baraber büyük bir başarıyla kullanıldığını söylemektedir:

> "Şu Çılgın Türkler bir destan romandır, yani, eser hem bir tarihi roman, hem de bir destan olarak incelenmeli ve değerlendirilmelidir. (...) Şu Çılgın Türkler, Avrupa edebiyat geleneği içinde de İlyada ve Aeneid ile karşılaştırılabilir ve değerlendirilebiir. (...) Eserin biçimsel özelliklerini incelediğimiz zaman, modern roman kategorilerinin büyük bir başarıyla kullanıldığını görmekteyiz." (Kantarcıoğlu 2008: 251)

Genel olarak bütün kişiler gerçektir; fakat yazar, dönemin havasını yansıtmak, ayrıntıları belirtmek ve konuyu yürütmek için Nesrin, Yüzbaşı Faruk, Dr. Hasan, Gazi Çavuş, saatçi Ali Efendi ve Panayot gibi birkaç hayali kişiye de yer vermiştir. Eserdeki bir diğer özellik ise anlatılan olayların daha iyi anlaşılabilmesi ve kişilerin daha detaylı tanıtılabilmesi için resim ve haritaların kullanılmasıdır. Romanda hikâyeleri anlatılan kişilerin resimleri bu kişilerin sadece birer roman kahramanı değil, gerçek kişilikler olduklarını ispatlayan delillerdir (Güvenç 2009: 34).

Turgut Özakman, kitabının önsözünde romanı niçin ve nasıl yazdığını da anlatır. Buna göre romanın yazılış hikâyesi 1948 yılında başlar. O yıl yazar, on arkadaşıyla birlikte Anadolu Oymağı adlı derneğin düzenlediği, Polatlı'dan başlayıp Dumlupınar'a kadar süren bir yürüyüşe katılır. Yürüyüşün yapıldığı yerler, Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yerler olduğundan Turgut Özakman, savaşa katılmış, tanık olmuş insanlarla görüşme fırsatı bulur, duyduklarını ve gördüklerini not alır. Yazar bundan sonra, kaynak derlemesine başlar, elli yıl bilgi ve belge toplamaya devam eder. **Şu Çılgın Türkler**, böylesine uzun bir araştırmanın sonucudur.

Yazarın bu eseri yazmasında, sanatsal-edebî kaygıdan ziyade didaktik bir amaç vardır. Millî Mücadele'nin eski soluk fotoğraflara benzetilmesinden yakınan yazar, ön sözde romanı yazmasındaki sebebi şöyle açıklar:

> "Gençlerimize uzun zamandır Milli Mücadele'yi gerektiği gibi anlatamıyoruz. Bu yüzden şimdiki orta yaşlılar da Milli Mücadele'yi iyi bilmiyor. Bilmemek oranı gittikçe artıyor. (…) Milli Mücadele'nin emperyalizme karşı verilmiş ve kazanılmış ilk kurtuluş savaşı olduğu anlatılmadığı için gençlerimiz başkalarının kurtuluş mücadelelerine imrendiler. Kendi tarihlerine, kendi kahramanlarına yabancılaştılar." (Özakman 2005: 8)

Romanın isimi konusunda ise esasen "çılgın"[21] kelimesinin olumlu bir anlam ifade etmediğini söylemeliyiz. Nitekim bu söz, o dönemde Kurtuluş Savaşı'na karşı olanlar tarafından kullanılmıştır. Turgut Özakman, kazanılan başarının imkânsızlığına ve mucizevî yanına bakarak "çılgın" ifadesini benimsemiştir. Ne var ki bazı araştırmacılar, bu adlandırmanın yanlış olduğu düşüncesindedirler. Bu araştırmacılardan biri de Taner Timur'dur:

> "Yazar kitabına da 'Çılgın Türkler' adını vermiş. Ben ortada bir çılgınlık göremiyorum, bu ad da yanlış tabii. Çünkü Kurtuluş Savaşı'nı yapanlar tarihsel koşullara uygun bir tutum aldılar, bu niçin çılgınlık olsun? Bu ifade belki İttihatçılar için kullanılabilir."[22]

Yazar, eserinde, hepsi bir buçuk yıllık zaman dilimini son derece akıcı bir üslupla ve birçok ilginç tarihî bilgiyle tablolaştırmıştır (Sağlık 2009: 287). Oldukça hacimli olan

[21] Aşırı davranışlarda bulunan, deli, mecnun (TDK 2005: 427)
[22] http://www.birgun.net/report_index.php?news_code=1165807739&year=2006&month=12&day=11 (19.06.11)

roman, Nisan 1921'de İnönü Zaferi ile başlar ve Büyük Zafer'e, İngilizlerin barış masasına oturmaya mecbur edilmelerine kadar sürer. Romanın başında, Mondros Mütarekesi'nden İkinci İnönü Savaşı'nın son gününe kadar geçen olayların bir özeti vardır. Sağlık Şaban'a göre (2009:287) romanın başındaki bu özet bilgiler, adeta bir tiyatro dekorudur ve olup biten her şey bu dekor içinde gerçekleşir. Sunulan bütün olaylar da adeta birer perde ya da sahne bölümlemesiyle aktarılır. Turgut Özakman'ın tiyatro yazarlığından romana taşıdığı bu tiyatral yapı nedeniyle roman "Birinci Kitap" ve "İkinci Kitap" gibi genel bölümlere ayrılmıştır. Bu iki bölümü iki perde olarak da düşünebiliriz. "Büyük Yunan Taarruzu" adını taşıyan Birinci Kitap, kendi içinde beş alt bölüme ayrılmıştır: Kütahya-Eskişehir Savaşı'na Hazırlık, Kütahya Eskişehir Savaşı, Sakarya Savaşı'na Hazırlık, Ankara'ya Yürüyüş, Sakarya Savaşı. "Türk Büyük Taarruzu" adını taşıyan İkinci Kitap ise kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır: Büyük Taarruza Hazırlık, Afyon Güneyine Yürüyüş, Büyük Taarruz. Roman kısa bir Sonuç bölümüyle biter.

"Birinci Kitap"ın Birinci Bölümü, "Kütahya - Eskişehir Savaşına Hazırlık", 1 Nisan 1921 - 9 Temmuz 1921 tarihleri arasındaki olayları ele alır. Buna göre İnönü Savaşları'nda Türklere mağlup olan Yunanlılar, başarısızlıklarını telafi için yoğun bir hazırlığa başlamışlardır. Batı Cephesi'nde sıcak savaşlar yaşanırken, Ankara'daki Meclis'te milletvekilleri, heyecanla haber beklemektedirler. Bazı zamanlar aralarında tartışmalar da yaşanır. Dışişlerinden sorumlu Bekir Sami Bey'in İngilizlerle imzaladığı esir değişimi sözleşmesine birçok milletvekili karşı çıkar. Çünkü bütün İngilizlere karşılık, İngilizlerin uygun gördükleri Türkler serbest bırakılacaktır. Uzun zamandır yabancıların işgali altında olan, insanları da yabancılaşmaya başlayan İstanbul ise İkinci İnönü Zaferi ile yeniden Türkleşme temayülleri gösterir. Kars'ın Ermenilerden geri alınmasını eleştiren yazısından beri halkın Artin adıyla andığı Ali Kemal gibi Türk işbirlikçiler, Sir Harold Rumbold gibi yabancı askerler, yerli Rum ve Ermeniler hayal kırıklığı içindedirler; bununla beraber nihayetinde Yunan ordusunun Türkleri yeneceğinden de emindirler. İstanbul Hükümeti'nin Harbiye Nazırı Ziya Paşa, hükümetin diğer çalışanları gibi İngilizlere kafa tutmanın büyük bir gaflet olduğu görüşündedir. Padişah Vahidettin ise "bizi ancak İngiltere'nin lütfu kurtarabilir." diyerek, pasif ve teslimiyetçi bir görünüm sergiler. Bu gibi Millî Mücadele karşıtlarının

yanı sıra İstanbul'da millîci insanlar da vardır. Öyle ki Kızılay'ın çağrısına uyarak para yardımı yapan İstanbulluların sayısı bir hayli fazladır. İstanbul'daki millîci kahramanlardan biri, romanın az sayıdaki kurgusal kişilerinden biri olan Yüzbaşı Faruk'tur. O, kendisinden rütbe bakımından aşağıda olan bir İngiliz askere selam vermediği için Harbiye Nâzırı tarafından uyarılınca, apoletlerini sökerek Ankara'ya yol alır. İstanbul'daki subaylar, Mütareke'den sonra, Anadolu'ya yardım için çeşitli örgütler de kurarlar. Ankara'nın en güvendiği örgüt Muharip'tir.

Üst üste iki savaş kaybeden Yunan ordusunda ve orduyla hükümet arasında ise iç çatışma baş gösterir. Aralarında savaşa karşı olan komutan ve diplomatlar vardır. İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Harrington da Yunan ordusunun iyi yönetilmediği düşünerek önlem alınmasını salık verir. İngiltere Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson ise coğrafî şartları ele alarak Yunan ordusunun başarısız olacağını ileri sürer. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, yeni bir Yunan yenilgisinin doğu politikalarını çökerteceği korkusunu duymaktadır. Bu yüzden Sevr Antlaşması'nı barış yoluyla kabul ettirmeyi denerler. Ne var ki Türklerin tam bağımsızlık şartını duyduklarında, savaşın tek çare olduğu konusunda uzlaşırlar.

Zengin-fakir, genç-yaşlı birçok Ankaralı kadın, Halide Edip önderliğinde Millî Mücadele için cephe gerisinde çalışmaya başlarlar. Ne var ki Ankara'da da Mustafa Kemal'e karşı olanlar vardır. Bunların başını Enver Paşa'ya sadık İttihatçılar çekmektedir. Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa, burada yaptığı araştırma ve görüşmeler sonucu Enver Paşa'nın, Anadolu'daki arkadaşlarına silahlı bir parti kurulması için emir verdiğini, Müslüman bir Bolşevik birliği ile Anadolu'ya girmeyi planladığını öğrenir. Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa, ise elindeki bazı tümenleri Batı Cephesi'ne sevk ettiği için daha da tedirgindir. Öte yandan Yakup Kadri gibi Mustafa Kemal'den yana olan aydınlar Ankara'ya gelerek Millî Mücadele'ye destek olurlar. Yakup Kadri, Ankara'ya yazarın kurgusal kahramanları olan Yüzbaşı Faruk ve Nesrin'le gelir. Nesrin, babası Hürriyet ve İtilaf Partisi mensubu olan fakat kendisi Millî Mücadele'den yana bir kızdır. Yolculuk sırasında Yüzbaşı Faruk ile Nesrin arasında duygusal bir yakınlık olur. Kendisine Halide Edip'i örnek alan Nesrin, hemşire olarak çalışmaya karar verir.

Anadolu'da sorunun olduğu tek yer Batı değildir, kuzeyde, Karadeniz'de de Rumların, Pontus rüyası devam etmektedir. Jean Amiel adlı bir Fransız, Sümela Manastırı'nı inceleme bahanesiyle geldiği Trabzon'da, Metropolit Hrisantos'la buluşarak, Rumların örgütlenmesine yardımcı olur. Güney Cephesi'nde ise Fransızlar Çukurova'yı elde edemeyeceklerini anlarlar. Burada 40 kişilik bir Türk çetesi 400 kişilik Fransız çetesini esir etmeyi başarır. Yazar, bu bölümde İpsiz Recep ve Kara Fatma üzerinden Kuva-yı Milliye'nin de başarılarına değinmeyi ihmal etmez.

12 Haziran 1921 Pazar günü Kral Konstantin, Limnos adlı savaş gemisiyle İzmir'e gelir ve yerli Rumlar ile yabancı askerler tarafından sevinçle karşılanır. Kral, Rumlara yönelik, savaşı kutsayan bir mesaj yayımlar ve ordunun savaşa hazır olduğunu söyler. Aynı günlerde Fransız diplomat Franklin Bouillon, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Ankara'ya gelir. İkisi arasındaki görüşme olumlu geçer.

"Kütahya – Eskişehir Savaşı" adlı ikinci bölüm, 10 Temmuz 1921 – 24 Temmuz 1921 tarihleri arasındaki 14 gün süren savaşı ele alır. Buna göre nicelik bakımından üstün olan Yunan kuvvetleri büyük bir hız ve hırsla sivil-asker önlerine çıkan tüm Türklere saldırırlar. Kısa zaman içerisinde Yunan alayı, ilahiler, marşlar ve şarkılar eşliğinde Afyon'a girer. Mustafa Kemal Paşa, tüm kötü haberlere rağmen, Öğretmenler Kongresi'nde yapacağı konuşmayı ertelemez. Bu arada Türk ordusu, Afyon gibi Kütahya'dan da geri çekilir. Yunan ordularının ilerleyişi devam eder ve Polatlı'ya kadar dayanırlar. Eskişehir de hızla boşaltılır. Yaşanan gelişmeler Yunan ve İngiliz taraflarının memnun ederken Ankara'da panik başlamıştır. Meclis'te hararetli tartışmalar yaşanır. Enver Paşa'nın kendisi de bunu bir fırsat olarak görüp harekete geçmeye hazırlanır.

25 Temmuz 1921 – 13 Ağustos 1921 tarihlerini ele alan üçüncü bölümün adı, "Sakarya Savaşı'na Hazırlık"tır. Kütahya-Eskişehir savaşı sonucu Türk Ordusu, Sakarya'nın doğusunda mevzilenmiştir. Yunan Ordusu'nun Ankara'ya yaklaşması, asker kaçaklarının sayısının artması gibi olumsuz gelişmeler, üç yeni İstiklal Mahkemesi'nin kurulması, hükümet arşivlerinin Kayseri'ye taşınması, güneyde Fransızlarla mütareke yoluna gidilmesi, ordunun yeni asker ve mühimmatla donatılması gibi tedbirleri

gerektirir. Hatta Meclis'in tümden Kayseri'ye taşınması gündeme getirilse de bu uygulamaya geçmez. Milletvekili Dr. Rıza Nur, Meclis'te yaptığı konuşmada ordunun çok harap ve bitap bir durumda olduğunu söylerken Mersin Milletvekili Selahattin Bey, birden atılarak ordunun başına Mustafa Kemal Paşa'nın geçmesini teklif eder. Enver Paşa'ya yol açmak isteyen İttihatçılar ve olası cumhuriyet korkusuyla yaşayan saltanatçılar da, Mustafa Kemal Paşa'nın başarısız olacağına inanarak bu teklifi kabul ederler. Mustafa Kemal Paşa ise, ordunun sevk ve idaresini hızlandırmak için Meclis'in orduya ilişkin tüm yetkilerini, üç ay süreyle kullanmak koşuluyla ordunun başına geçmeyi kabul eder. Bazı muhaliflere rağmen, teklif gizli oturumda 183'e 169 oyla, açık oturumda ise oybirliğiyle kabul edilir. Mustafa Kemal Paşa, Başkomutan, Fevzi Paşa ise sadece Batı Cephesi Komutanı olarak görev yapmak isteyen İsmet Paşa'nın yerine Genel Kurmay Başkanı olur. Başkomutanın ilk işi, Tekâlif-i Milliye Emirleri'ni çıkarmak olur. Ona göre olağanüstü zamanların önlemleri de olağanüstü olmaktadır. Romanın bu kısmında Türk halkının seferberliği gösteren gerçek hikâyeler anlatılır.

"Ankara'ya Yürüyüş" başlıklı dördüncü bölüm, 14 Ağustos 1921 – 22 Ağustos 1921 tarihleri arasında Yunan Ordusu'nun öncü taarruzundan, orduların genel durumlarından bahsetmektedir. General Papulas'ın emriyle Yunan Ordusu, teknik bakımdan oldukça güçlü, üç büyük kolorduyla Polatlı mevkiinde taarruza başlar. Türk Ordusu'nun yoksul ve yorgun olduğunu sanan Yunanlılar, karşılarında yepyeni ve istekli bir ordu bulunca adeta afallarlar. Alışık olmadıkları bir coğrafyada, güçlü bir orduya karşı taarruz yapmak sinirlerini bozar. General Harrington, Ankara'nın Sakarya Savaşı öncesi durumunu, fırtına öncesi sessizliğe benzetir. Alagöz Karargâhı'ndan savaşı idare eden Başkomutan, binmek istediği attan düşünce sol kaburgalarından biri kırılır ve Çankaya'ya dönmek zorunda kalır. Bir müddet sonra Alagöz'e dönen Mustafa Kemal Paşa, Dr. Mim Kemal Bey ve Dr. Adnan Adıvar'ın tüm uyarılarına ve çektiği acılara rağmen, kaburgası iyileşmeden, yatağından kalkarak cepheye iner. Bu arada Yüzbaşı Faruk da Ankara'da ayrılarak savaşa katılır. Bundan sonra kurtuluşa kadar, Nesrin'le mektuplaşacaktır.

"Birinci Kitap"ın "Sakarya Savaşı" başlıklı son bölümü ise 23 Ağustos 1921 – 13 Eylül 1921 tarihleri arasında gerçekleşen olayları ele alır ve genellikle ayrıntılı savaş

anlatımlarından oluşmaktadır. Hemen her mevkide şiddetli çarpışmalar olur. General Kondülis'in kesin emriyle stratejik önemi çok fazla olan Mangal Dağı ve Türbe Tepe Yunanlılara geçince, 5. Tümen'in komutanı Yarbay Kenan Dalbaşar ve Selahattin Adil Bey görevden alınır. Ne var ki kaybedilen mevkiler teker teker geri alınır. Bu mevkilerin alınması Yunan taarruzunu durdurmaya yetmez, Başkomutan, en kötü olasılığı dikkate alarak, Refet Bele'ye gizli bir telgraf yollayarak hükümet ve Meclis'in Kayseri'ye taşınmasını ister. Ne var ki savaşın seyri, buna gerek bırakmayacaktır. Öyle ki Yunan Ordusu Türk cephesini yarmayı uzun süre başaramadığı gibi, bazı Türk bölükleri çeşitli mevkilere baskınlar düzenlerler. Albay Fahrettin Altay komutasındaki bölük bir baskınla Yunan ordusunun ikmal merkezi olan Uzunbey köyünü geri alır; fakat General Papulas'ın orada olduklarını bilmediklerinden, onu yakalama fırsatını kaçırırlar. Zaman zaman Yunan Ordusu'nun başarılı olduğu çarpışmalar da yaşanır. Bu çarpışmaların sonucunda Karadağ, Çaldağı, Dua Tepe ve Kartaltepe gibi mevkiler Yunanlıların eline geçince Türk tarafı da gerilmeye başlar. Zira Çaldağı'nın kaybı Türk cephesinin yarılması demektir.

Yunan Ordusu binlerce kayıp vermesine karşılık en fazla yirmi kilometre ilerleyebilmiştir. General Stratigos, Yunan iradesinin, Mustafa Kemal'in iradesi önünde baş eğdiğini kabul eder. General Andreas, Kurmay Başkanı Nikolaidis, Kolordu Topçu Komutanı, Kolordu İstihkâm Komutanı istifa eder. Genelkurmay Başkanı Dusmanis görevden alınır. Sakarya'da Yunan'ı durduran Türk Ordusu düşmanı Polatlı ve Eskişehir'den geri püskürtür.

Şu Çılgın Türkler'in "İkinci Kitap"ı "Türk Büyük Taarruzu" adını taşımaktadır. Bu kitap, iki bölümden oluşur. "Büyük Taarruza Hazırlık" adlı ilk bölümde 14 Eylül 1921 – 13 Ağustos 1922 tarihleri arasında yaşananlar anlatılır. On aylık bu uzun süreçte her iki tarafta ordusunu güçlendirmeye, basın yoluyla destek toplamaya, kendi halkını yeni bir savaş için hazırlamaya çalışmıştır. Yunan Ordusu, İngilizlerin desteğiyle Afyon-Eskişehir hattında hazırlıklarını yaparlar. Türkler ise, Fransızlarla Ankara Antlaşması'nı imzalayarak emperyalist bloğu parçalar. Ukrayna ile de dostluk antlaşması imzalanarak Millî Mücadele'de yalnız kalınmamanın çareleri bulunur. Bu arada Meclis'te de birtakım gelişmeler yaşanır: Rauf Bey Bayındırlık, Vehbi Bolak

Millî Eğitim, Dr. Rıza Nur da Sağlık Bakanı olur. Üçünün de İttihatçı olması, Kara Vasıf Bey ve Ziya Hurşit'i keyiflendirir. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'ya gazi unvanı ve mareşallik rütbesi verilmiştir. Başkomutan, Yunanlıların bir daha taarruz yapamayacak kadar yara aldıkları düşüncesindedir. Bunu az çok bilen İngiltere, Sevr antlaşmasını biraz yumuşatarak Türklere tekrar sunar; fakat istediği cevabı alamaz. Llyod George'a göre tek çare savaştır.

İstanbul'daki Felah grubu Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğlu ve Vahidettin'in damadına Anadolu'ya geçmeleri çağrısında bulunur. İki saraylı, Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya yol alırlar. Bu arada Nesrin, yazdığı bir mektupta Yüzbaşı Faruk'a âşık olduğunu ilan eder. Bu dönemin en önemli olaylarından biri, üç aylık Başkomutanlık Yasası'nın sona ermesi, yasanın uzatılması konusunda Meclis'te yaşanan tartışmalardır. Nihayet, 11 ret, 15 çekimser oya karşı 177 oyla yasanın süresiz uzatılması kabul edilir. Yunan Ordusu'nda da General Papulas'ın yerine General Hacianesti getirilir. Mustafa Kemal Paşa, ordudaki başarılı komutanları terfi ettirir, Ali İhsan Paşa gibi memnuniyetsizleri görevden alır, Nurettin Paşa gibi askerlik usulüne aykırı davrananların görev yerlerini değiştirir.

Yunanistan, Türkleri zor durumda bırakmak için İstanbul'a asker çıkarma kararı alsa da Fransa ve İtalya kendi çıkarlarına ters düştüğü için bu duruma razı olmazlar. Yunanistan'ın bir başka planı Ege'de İyonya adında özerk bir yönetim kurmaktır. İyonya, ordunun Anadolu'yu boşaltma tehlikesine karşı düşünülmüş bir plandır. Bu amaçla İzmir'de bir Yunan bankası ve üniversitesi kurulması kararlaştırılır.

"İkinci Kitap"ın "Afyon Güneyine Yürüyüş" adlı ikinci bölümü 14 Ağustos 1922 – 25 Ağustos 1922 tarihleri arasındaki Büyük Taarruz öncesi son hazırlıkları ele alan kısa bir bölümdür. Başkomutan, taarruzun çok gizli yapılmasını istediğinden, askerlerin Afyon'un güneyine konuşlanmalarının da gizlice yapılmasını emreder. Kendisinin de cepheye gittiğinin anlaşılmaması için Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilov'dan bir yardım ister: Buna göre kendisi Afyon'a gittiğinde onlar, sözde Başkomutanın da katılacağı bir çay partisi düzenleyeceklerdir. Her şey istenilen şekilde olur, Yunan tarafı

Türk Ordusu'nun taarruza geçeceğini kestiremez. Ne var ki 25 Ağustos 1922 Cuma günü İsmet Paşa ordularına genel taarruz emrini verir.

"Büyük Taarruz" başlıklı üçüncü bölüm, 26 Ağustos 1922 – 18 Eylül 1922 tarihleri arasında Türk-Yunan sıcak savaşını ve sonrasında yaşanan Türk-İngiliz soğuk savaşını ele alır. Herhangi bir Türk taarruzu beklemeyen Yunan Ordusu, ani baskına direnmeye çalışır; yer yer iyi savaşsa da savunma sistemi daha fazla dayanamaz ve çöker. Türk Ordusu, düşman ordusunu üçe bölerek Afyon Cephesi'ni yarmayı başarır. Birçok Yunan askeriyle beraber General Trikupis dahi esir alınır. Daha fazla direnemeyen General Frangos'un emrindeki birlikler Uşak'a çekilir. General Hacianesti, Frangos kuvvetlerini takviye etmesi için Trakya'da bulunan bir tümeni İzmir'e getirtir; fakat tümen savaşmak istemez. Başkomutanın bundan sonraki planı, orduyu hiç durmadan İzmir'e yürütmektir. Süvari Kolordusu 9 Eylül Cumartesi sabahı iki kol halinde marşlar söyleyerek İzmir'e yürümeye başlar. Büyük Komutanlar da yangın içindeki İzmir'e gelirler. Düşman ve muhalifler şaşkınlık, Türkler ve Türk dostları sevinç içindedir.

Bundan sonra İngiltere ve Türkiye arasında diplomatik savaş başlar. Her iki taraf da Çanakkale'ye asker yığarak olası bir savaş öncesi güç gösterisi yaparlar. Bu arada İtalya ve Fransa buradaki askerlerini geri çeker. Dünya, İngiltere ve Türkiye arasındaki gerilime odaklanır. Müttefik Devletlerin İngiltere'ye destek vermemesi, General Harrigton'un savaştan yana olmaması sonucu iki devlet arasında Mudanya'da mütareke görüşmeleri başlar. Llyod George Başbakanlıktan istifa eder. Yunan tarafında ise Kral ülkeyi terk eder ve oğlu Yorgi Kral olur. Hükümet bir darbe sonucu devrilir, Hacianesti gibi komutanlar ve eski Başbakan Gunaris gibi devlet adamları tutuklanırlar. Türk zaferi, Anadolu'da olduğu gibi dünyada da birçok şeyi değişmesine neden olur. Romanın olay örgüsü, Nesrin'in Yüzbaşı Faruk'a yazdığı *"Seni zafer ve barış kadar seviyorum."* cümlesiyle sona erer.

Bundan sonraki "Sonuç" bölümünde yazar, "Neler oldu?" ve "Ne oldular?" sorularına cevaben, 1922'den başlayarak Atatürk'ün ölümüne kadarki süreçte yaşananları bir-iki sayfayla özetler. Millî Mücadele'nin kahramanlarının, İngiliz ve Yunan devlet adamlarının hayatlarından kısaca bahseder.

1.1.12. Allahın Süngüleri: 'Gâzi Paşa'

Olay örgüsü bakımından **Reis Paşa**'nın devamı niteliğinde olan **Gâzi Paşa**, Attilâ İlhan'ın, dolayısıyla **Aynanın İçindekiler** dizisinin son romanıdır. Yazar, romanı ölümünden hemen önce tamamlamış olup, roman Attilâ İlhan'ın ölümünden bir yıl sonra; 2006'da Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından basılmıştır. **Gâzi Paşa**, biçimsel olarak da **Reis Paşa**'yla benzerlikler taşımaktadır. Bilindiği üzere **Reis Paşa**, "İlkbahar" ve "Sonbahar" adlarıyla sınıflandırılmış iki ana bölümden oluşmaktadır; **Gâzi Paşa** ise bu mevsimleri takiben "Kış", "İlkbahar-Yaz" ve "Sonbahar-Kış" şeklinde adlandırılmış bölümlerden meydana gelmektedir. Yine **Reis Paşa**'da olduğu gibi alt bölümler söz konudur ve bu alt bölümlerin bazılarının öncesinde resmî belgelere yer verilmiştir. **Aynanın İçindekiler** dizisinin diğer romanlarında olduğu gibi, **Gâzi Paşa**'da da görülen bu durum, metne tarihî bir arka plan ve tarihî gerçeklik duygusu kazandırmıştır (Özher 2009: 476). Bu tarihî belgelerle ilgili alıntıların romana "belge-kitap" özelliği kattığını söyleyebiliriz.

Roman, adını başkarakter Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Meydan Muharebesi'ne Başkomutan olarak bizzat katılmasından almaktadır. Zira Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgati'nde de gördüğümüz üzere "gazi" kelimesinin ilk anlamı, "gaza eden, ordunun başına geçen, savaşan, savaştan sağ ve muzaffer dönen"dir. Sema Özher'e göre Attilâ İlhan romanına **Gâzi Paşa** adını vermekle XX. yüzyıl Türk toplumunun yarattığı, adeta mitik bir kahraman olan Mustafa Kemal Paşa'yı öne süren toplumsal değerleri ortaya çıkarmıştır (Özher 2009: 455). Hasan Bülent Kahraman ise, Attilâ İlhan'ın Kemalizm anlayışını irdelerken bunu "Gazicilik" olarak adlandırmış ve sanatçının son romanına **Gâzi Paşa** adını vermiş olmasını da bu düşüncenin somut örneği olarak sunmuştur (Kahraman 2005: 13)

Attilâ İlhan, Mustafa Kemal, Halide Edip, Yunus Nâdi, İsmet İnönü, Ali Fuat gibi daha birçok gerçek kişiyi roman karakterleri olarak kullanmış; gerektiğinde onların iç dünyalarına da inerek, tarihî roman alanında pek tercih edilmeyen bir yoldan gitmiştir.

Bilindiği üzere **Reis Paşa**, Millî Mücadele tarihi bakımından, Birinci İnönü Savaşı'nın Türklerin zaferiyle sonuçlanmasıyla sona ermişti. **Gâzi Paşa**'da, "Kış" bölümüyle bu tarih kaldığı yerden devam etmektedir. Ankara'nın bu zaferle itibarı artınca, bu şehirde verilen mücadeleye katılanların sayısı da artar. Vâlâ (Nureddin), Nâzım Hikmet, Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya da, Ankara'ya geçmeye karar verirler. Önce Zonguldak'a, oradan da İnebolu'ya geçerler, burada beklemek zorunda kalırlar. Çünkü şehre girebilmek için Meclis'ten istedikleri izne uzun süre cevap alamazlar. Açlıktan ve beklemekten bitap düştükleri bir gün bekledikleri yazı nihayet gelir: Millî Mücadele muhalifi Alemdar gazetesinin edebiyat sayfasını düzenlediği için Yusuf Ziya'nın, Damat Ferit Paşa'dan "Nişân-ı Osmanî" kabul ettiği için de Faruk Nafiz'in İstanbul'a iadesi; Vâlâ ile Nâzım'ın Ankara'ya gelmeleri rica edilir. Üstelik ikisine de Matbuat Umum Müdürlüğü'nde görev verilir.

Ankara'da ise çalışmalar hızla devam etmektedir. 1921'in başında Türkiye'nin ilk anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiş; İstiklal Marşı çalışmaları başlamıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'yı en çok düşündüren konu, eski İttihatçı, şimdi ise Türkiye'deki komünist hareketin en önemli ismi olan Mustafa Suphi'nin Rus Bolşeviklerle bir olmasıdır. Mustafa Kemal, TBMM dışından birinin Ruslarla irtibata geçmesinden endişe etmektedir. Hedefini "istiklâl-i tam" olarak ifade eden Paşa, İngiliz ve Almanya tahakkümüne karşı olduğu gibi, Rusya tahakkümüne de karşıdır.

Bu arada İnönü'deki zaferin sahibi İsmet Paşa da Ankara'ya döner. Onu sevgiyle karşılayan Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Ethem'in tasfiyesi ve düzenli ordunun savaşı kabul etmesinin önemli gelişmeler olduğunu vurgular. İngiltere'nin Bâbıâli'nin yanı sıra TBMM'yi de Londra'daki görüşmelere davet etmesi bunun kanıtıdır. Paşa'yı memnun eden bir başka olay, Fikriye'nin yanında olmasıdır. Ne var ki Fikriye'nin hastalığı içten içe ilerlemektedir.

Reis Paşa romanının, bir başka deyişle 1920'nin sonlarında Ankara'ya gelen komünist Ahmet Ziya, tutuklanma korkusu içindedir. Mustafa Suphi'nin Ankara'ya gelmesinin söz konusu olduğu günlerde, İştirakiyun Fırkası'na mensup olması; bu fırkanın diğer mensupları olan Baytar Salih Bey ve Şaşkın Beşir Usta ile görüşmesi bu korkuya sebep

olur. Ahmet Ziya, Türkiye'deki komünist hareketin başına geçmeyi planlayan Mustafa Suphi ve heyetinin Karadeniz'de katledilişini anlamlandırmaz. Rivayete göre Trabzonlu "mukaddesatçılar"ın işidir, fakat bazıları da bu olayı İttihatçılara bağlamaktadırlar.

Uzun bir yolculuk sonrası Vâlâ ve Nâzım Ankara'ya varırlar. Önce Ahmet Ziya ile sonra, Ali Fuat Paşa'nın babası İsmail Fazıl Paşa'nın aracılığıyla, Mustafa Kemal Paşa ile tanışırlar. Paşa, şair olduğunu öğrendiği gençlere, maksadı ve davası olan şiirler yazmalarını salık verir. İki arkadaşın Ankara'daki yaşamları uzun sürmez. İstanbul'dakileri Ankara'ya davet için hazırladıkları bildirilerde Padişahı küçümseyen ifadeler bulunması Meclis'teki bazı mebusların tepkisini çekince, Matbuat Umum Müdürlüğü'nden alınarak Bolu'da çalışmak üzere Maarif Vekâleti'ne geçirilirler.

Türk-Sovyet İtilafnâmesi'ni imzaladıktan birkaç gün sonra Ali Fuat Paşa, "Cihan İslâm İhtilâli'nin rehberi" Enver Paşa ile bir araya gelir. Mustafa Suphi'nin de bulunduğu Bakü Kurultayı'nda III. Enternasyonal'in Millî Mücadele'ye yardım kararı almasına rağmen, Enver Paşa'nın ne yönde çalışacağı hâlâ belli değildir. Ali Fuat Paşa ile yaptığı görüşmeden de bir sonuç çıkmaz. Oysa Anadolu'da Türk Ordusu, İnönü mevkiinde Yunanlıları bir daha yenerek gücünü ortaya koyar. Romanın birinci bölümü bu zaferle sona erer.

"İlkbahar-Yaz" bölümü ise Yunan Kralı Konstantin'in büyük bir törenle İzmir'e gelmesiyle başlar. Kısa zaman sonra Garp Cephesi Karargâhı'ndan, Ankara'ya Yunan ordusunun Kütahya Cephesi'nde taarruza geçtiğini bildiren telgraf gelir. Yunan ordusu üç koldan saldırarak önce Afyon'u, sonra Kütahya ve Eskişehir'i ele geçirir. Durum o denli kötüdür ki Eskişehir Hilal-i Ahmer Hastanesi savaşta yaralanan askerlerle dolup taşar. Doktor ve hemşireler telaş içinde çalışırken bir taraftan da Yunan tayyareleri şehri bombalamaktadır.

Karacahisar'daki Garp Cephesi Karargâhı'nda bulunan Reis Paşa, orduyu kuvvetlendirmek için zaman gerektiğini, bunun için de geri çekilmenin şart olduğunu vurgular. Alınan karar doğrultusunda Türk Ordusu, Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilir. Cepheden dönen Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa, kürsüde yaptığı

konuşmada Meclis'i Kayseri'ye taşıma ihtimali olduğunu da söylediğinde mebuslar buna şiddetle itiraz ederler. Meclis Kayseri'ye taşınmaz, fakat Reis Paşa, yakınlarına Yunan tayyarelerinin bomba attığı Direksiyon Villa'sından Çankaya'daki bağ evine taşınır.

Cephe ve gerisinde bunlar yaşanırken, Nâzım ve arkadaşı Vâlâ, öğretmenlik yaptıkları Bolu'da sıkıntılı günler yaşarlar. Mühiddin Bey'in baldızı Nüzhet'e âşık olan Nâzım, onların Tiflis'e göç edeceklerini öğrendiğinde oldukça üzülür. Günlerini Vâlâ'nın babasının gönderdiği Fransızca edebî ve siyasî kitaplar okuyarak geçiren bu genç komünist Bolu'daki taassuptan da sıkıldığı için Vâlâ ile birlikte Tiflis'e, oradan da Rusya'ya geçmeyi hayal eder.

Eskişehir ve Kütahya'nın kaybı, Meclis'teki İkinci Grubun muhalif mebuslarının Reis Paşa'yı sorumlu tutmalarına neden olur. Bu muhaliflerden biri olan Mersin Mebusu Selahattin Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandan olarak ordunun başına geçmesini teklif eder. Çoğu hâlâ Enver Paşa'dan medet uman muhalifler, Yunanlıların bir sonraki savaşta da galip geleceğini düşünmekte, dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın da tarih sahnesinden silineceğini ummaktadırlar. Fakat bunun yanında, Paşa'nın askerî yeteneğine güvendikleri için onun başkumandan olmasını isteyen mebuslar da vardır. Reis Paşa ise Başkumandanlık teklifini üç aylık süreliğine kabul eder.

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, evvela Tekâlif-i Milliye emirlerini yayımlar, İstiklal Mahkemelerini faaliyete geçirir. Fakat bu arada başına talihsiz bir olay gelir: Arazi incelemeye gittiği Polatlı'da, atına binerken ayağı üzenginden kaydığı için, yüzüstü yere düşer. Cebeci Askeri Hastanesi'nde Paşa'nın röntgenini çeken Dr. Mim Kemal Bey, üç kaburga kemiğinin kırıldığını tespit eder. Sırtını bandana ile saran doktorlar istirahat önermelerine rağmen, Paşa cepheye gider. Onu yola vururken kendisi için üzülen Fikriye'ye söylediği söz şu olur: *"Canımı kurtarayım derken, vatanını kaybedersin!.."*

Uzun süredir, Eskişehir ve Ankara'daki Hilal-i Ahmer Hastanelerinde bulunan, oradaki yaralılara güç veremeye çalışan Halide Edip Hanım'ın orduda fiilen görev alma isteği

Başkumandan tarafından kabul edilir. Mustafa Kemal Paşa'nın başına geçmesiyle Türk ordusu, Yunan ordusunun hızını kesmiş, Sakarya'da tamamen durdurmuştur. Sakarya Savaşı'nın Türklerin zaferiyle sonuçlanmasıyla romanın ikinci bölümü de sona erer.

Sakarya Savaşı'nın kazanılması Ankara halkı tarafından coşkuyla karşılanır. Ankara'ya gelen Jimmy Fowler ve Marie-Laure, Yeni Gün gazetesinin penceresinden kalabalığın fotoğrafını çekmeye çalışırlar. Ertesi gün Yeni Gün gazetesi başlığında Mustafa Kemal Paşa'ya müşirlik rütbesi ve gazi unvanı verildiğini duyurur. Sakarya Zaferi diplomatik anlamda da bazı gelişmelere vesile olur: Ankara'ya gelen Mösyö Franklin Bouillon ile Gazi Mustafa Kemal Paşa "Türk-Fransız İtilafnâmesi"ni imzalarlar. Ukrayna Orduları Başkumandanı Fruze Yoldaş ile de "Türkiye-Ukrayna Mukarenet ve Uhuvvetnamesi" imzalanır.

Ordu hazırlıklarını tamamlayınca, Başkumandan, 1922'nin Ağustos'unda Kocatepe Mevkii'nde saat 05.30'da taarruz emrini verir. Yunan ordusu, Türk taarruzun karşısında direnemeyerek geri çekilir. Ne var ki geri çekilirken köyleri ateşe verir. Halide Edip, kendisini tebrik ettiğinde, Gâzi Paşa, asıl mücadelenin bundan sonra başlayacağını söyler. Zira silah arkadaşlarıyla, siyasî anlamda kafalarının uymadığını bilmektedir.

Tutuklanmak korkusuyla İstanbul'a dönen Ahmet Ziya ise Türk askerleri İzmir'e girerken İstanbul'da bulunmaktan utanç duyar. Ne var ki İstanbul'da da halk, kazanılan zaferi coşkuyla kutlamaktadır.

Başkumandan ve beraberindekiler İzmir'e alkışlar içinde girerler. Burada, Kordonboyu'ndaki, sahibi kaçmış yalılardan biri Başkumandanlık Karargâhı olarak kullanılır. Gâzi Paşa bir gün makamında çalışırken, Başyaver Salih Paşa'dan izin alamayan genç bir kız, bir fırsatını bularak aniden odaya girer. Paşa'nın şaşkın bakışları karşısındaki genç kız kendisini şöyle tanıtır: *"İsmim Latife, Uşakizade Muammer Bey'in kerimesiyim."* Mustafa Kemal Paşa, kendisini Göztepe'deki köşklerine davet eden bu cesur, bilgili kızın davranışlarından oldukça etkilenir.

İzmir'i Türklerin almasıyla beraber birçok gazeteci, yazar aydın da şehre gelirler. Bunlar arasında Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Asım Us gibi Türk; Jimmy Fowler, Marie-Laure gibi yabancı gazeteciler de vardır. Şehre ilk girdiklerinde oldukça şaşırırlar, çünkü İzmir yanmaktadır. Yangının Kordonboyu'na ulaşması, Karargâh'ın tehlike altında olması nedeniyle Latife Hanım'ın davetine icabet edilir ve Göztepe'ye taşınılır. Bu yangın, Latife Hanım ile Gâzi Paşa'nın yakınlaşmasına vesile olur. Herkesin kendisi hakkında konuştuğu Latife Hanım, İzmir'in geri alınmasının şerefine bir gece düzenler. Yerli-yabancı birçok gazetecinin, diplomatın ve askerin bulunduğu davette Gâzi Paşa büyük bir ilgi toplar. Öyle ki İngiliz devlet adamı Churchill'in kuzeni heykeltıraş Clare Sheridan, "Antik bir Yunan ilahı"na benzettiği Mustafa Kemal Paşa'nın büstünü yapmak için büyük istek duyar.[23]

En son Bolu'daki günlerinden bahsedilen Nâzım ve Vâlâ'nın ise hayalleri gerçek olmuştur. Nihayet Rusya'ya gidebilen genç komünistler, burada Si-Ya-U adlı bir Çinli, Lyolya ve Şura adlı Ruslarla ve Şevket Süreyya ile tanışmışlardır. Nâzım ile Şura arasında bir yakınlık da oluştuğunu yazar, Vâlâ'nın hatıralarından aktarmaktadır. Bu arada Attilâ İlhan, genç komünistlerin Rusya'ya geldiklerinde sükût-u hayale uğradıklarını da Rusya Devrimi'ndeki yanlışlıklara değinerek uzun uzun anlatır. Her iki arkadaşın, Moskova'dayken Türklerin zaferini duyduklarında oldukça sevindiklerine de değinir.

Yunan ordusu mağlup edilmiştir, fakat Paşa asıl düşman olarak İngiltere'yi görmektedir. Çanakkale'deki İngiliz istihkâmlarına, bir fırkalık taze kuvvetin eklenmesi iki millet arasındaki gerginliği artırır. Fransa ise Boğazlar konusunda sorun çıkarmaktadır. Gâzi Paşa, Mudanya'daki ateşkese katılacak olan İsmet Paşa'ya, Boğazlar konusunda "şimdilik" ısrarlı olmamasını, fakat Trakya sınırı konusunda kesinlikle geri adım atmamasını emreder. İsmet Paşa, bu doğrultuda katıldığı toplantıdan istediklerini alarak çıkar. Dış işlerde umduğunu bulan Gâzi Paşa'yı içişlerde sıkıntılı günler beklemektedir. Nitekim Hüseyin Rauf Bey ve Refet Paşa, Saltanat'ın ve

[23]Romanda, bu isteğin nasıl sonuçlandığı yer almamaktadır. Faik Gür'ün "Atatürk Heykelleri ve Türkiye'de Resmi Tarihin Görselleşmesi" adlı makalesinden öğrendiğimize göre Sheridan, Mustafa Kemal Paşa ile ilgili olarak bu hususta görüşmüş, fakat Gâzi Paşa, vakti olmadığını söyleyerek bu isteği geri çevirmiştir (Gür 2001: 154).

Hilafet'in devam etmesi gerektiğini dile getirirler. Gâzi Paşa ise Meclis'te yaptığı konuşmada, Türk milletinin saltanatı kudretle aldığını belirterek, bundan sonra padişahın milletin kendisi olduğunu ifade eder. Ertesi gün, 1 Teşrinisani 1338 (1922) tarihli Birlik gazetesinde Saltanat'ın kaldırıldığı haberi yer alır. İki hafta sonraki Renin gazetesinde ise Mehmed-i Sâdis (Vahidettin)'in bir İngiliz zırhlısıyla İstanbul'u terk ettiği haberi duyurulmaktadır. Sıra Lozan Antlaşması'na gelmiştir.

Hâlâ İzmir'de bulunan Gâzi Paşa'ya, Latife Hanım nihayet ilan-ı aşk eder. Paşa bir yandan da Fikriye'nin hastalığını düşünmektedir. Doktor Adnan ve Refik Bey'in tavsiyesine uyarak, onu zorla da olsa Almanya'da bir sanatoryuma gönderir. Ankara'da bulunan Gâzi Paşa, Azerbaycan "Sefir-i Kebiri" için verilen davette misafirlerine, yakında evleneceğini, müstakbel eşinin Latife Hanım olacağını duyurur. Roman bu haberle son bulur.

1.1.13. İpsiz Recep

İlk ve tek basımı Nesil Yayınları tarafından 2009'da yapılan **İpsiz Recep** romanında Can Alpgüvenç, Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık döneminde (1919-1920) İstanbul'un Şile, Sarıyer ve Tarabya gibi yerlerinde faaliyet gösteren İpsiz Recep (1862-1928) ve çetesinin çeşitli maceralarını ele almıştır. Farklı isimlerle başlıklandırılmış on beş bölümden oluşan romanın kurgusal bütünlüğü oldukça zayıftır. Zira bu on beş bölümde anlatılan olayların olay örgüsü bakımından birbiriyle pek de ilgisi yoktur.

Romanın adının ve başkarakterinin İpsiz Recep olması, söz konusu romanın biyografik roman şeklinde kurgulandığını düşündürebilir; fakat romanda yazar Kurtuluş Savaşı zamanındaki milis kuvvetlerin çatışmalarına odaklanmıştır.

"Öpün Ula Bayrağı" adlı ilk bölümde evvela İstanbul'un 1919'daki karmaşık yapısı ortaya konmuştur. Buna göre işgal altında olan şehirdeki en büyük sorunlardan biri Rum ve Ermeni çetelerdir. Romanda ilk kez karşımıza Osmanlı Gazinosu'nda çıkan İpsiz Recep ve adamları özellikle Rum çetelerin Müslümanları sebepsiz yere öldürmelerinden, onlara işkence yapmalarından, Türkleri hor görmelerinden bir hayli

muzdariplerdir. Rumların takıldığı Kamelya Gazinosu'nda Türk bayrağının yere atıldığını duyan İpsiz Recep ve çetesi, bu gazinoyu basarak oradakilere zorla Türk bayrağını öptürürler.

Romanda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devamı niteliğinde olan Karakol Cemiyeti'nin üyelerinin düşüncelerine de yer verilmiştir. Kara Vasıf Bey, Cemal Bey, Saffet Bey, Bahâ Said, Avukat Refik İsmail Bey gibi eski İttihatçılar, İstanbul'un çeşitli semtlerinde toplanarak işgal için bir hâl çaresi ararlar. Romanın bu ve bundan sonraki birkaç bölümünde Süleyman Nazif'in o dönemki millîci yazılarına, işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmasına ve onlara başkaldırmasına değinilir. Karakol Cemiyeti üyelerinin hepsi Süleyman Nazif'i bu davranışlarından ötürü takdir etmektedirler. Cemiyetteki kişilerin takdirini toplayan bir diğer kahraman, Karadenizli gençlerden kurulu küçük çetesiyle işgal kuvvetlerine ve azınlıklara adeta kök söktüren Rizeli İpsiz Recep'tir. Aynı günlerde Karakol Cemiyeti, önemli bir kişiyi beklemektedir: Kazım Karabekir Paşa. Uzun bir bekleyişten sonra nihayet cemiyetin toplantısına katılan Karabekir Paşa, mücadeleye Anadolu'da başlanmasından yanadır.

"İpsiz Tek Mermi Atar" bölümünde Kazım Karabekir Paşa'nın Padişahın izniyle 15. Kolordu Kumandanı olarak Erzurum'a atanması olayı üzerinde durulur. Buna göre Padişah, Kazım Karabekir'in Millî Mücadele uğruna çalışması için böyle bir şey yapmıştır. Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı da Anadolu'ya geçmesi için ikna etmeye çalışmaktadır; fakat M. Kemal Paşa bu konuda temkinlidir. Bu bölümde ayrıca İpsiz Recep'in çocukluğundan, o döneme kadar nelerle uğraştığından ve lakabından ayrıca bahsedilir.

İpsiz Recep ve adamları, o dönemde Sarıyer civarını kan gölüne çeviren Andrikon ve çeteci adamlarının hepsini ortadan kaldırırlar. Ne var ki İstanbul'da İngiliz işgalciler baskılarını artırmaya başlamışlardır. Öyle ki Karakol Cemiyeti kapatılır ve Kara Vasıf Bey dâhil birçok üyesi Malta'ya sürülür. Sürülmeyenlere Kroker Oteli'nde Yüzbaşı Bennett'in emrinde işkence yapılır. Karakol Cemiyeti'nin yerine Müdafaayı Milliye Cemiyeti kurulur. Yeni cemiyet, İpsiz Recep ve adamlarına destek olma konusunda karar alır.

Ankara'da kurulan yeni Meclis, İstanbul'daki millîcilerden mühimmat talep etmektedir. Bu konuda çalışan Müdafaayı Milliye Cemiyeti, Sarıyer iskelesinde bekleyen sandık dolusu silahların İngilizler duymadan kaçırılması için İpsiz Recep'i görevlendirir. İpsiz'in bir başka hedefi Andon çetesini ortadan kaldırmaktır.

Andon çetesinin son işi, dedesi Ahmet Tahir Bey'den kalma Yeniköy'deki konakta kızı, gelini ve torunuyla birlikte yaşayan Münevver Hanım'ın evini basmak olur. Çetecilere karşı silahıyla direnmeye çalışan kızı Ayşe, gelini Nermin ve Münevver Hanım yedi çeteci öldürseler de kendileri de hayatlarını kaybederler. Andon, yedi adamının öfkesini evi yakmakla çıkarır. O sırada uykuda olan torun Yusuf, çeteciler evi terk ettikten sonra komşular tarafından kurtarılır.

Bu olayı da duyduktan sonra öfkesi bir kat daha artan İpsiz Recep, Andon'un izini sürmeye başlar. Sırf onu yakalamak için, Andon'un çokça takıldığı Stavro'nun meyhanesinde uzun süre bulaşıkçılık yapar. Nihayet bir gün adamlarıyla birlikte meyhaneye gelen Andon'u tabancasıyla öldürür. O esnada meyhaneye gelen İpsiz'in adamlarıyla Andon'un adamları arasında çıkan çatışmada otuz kişiden oluşan Andon çetesi tamamen yok edilir. Bu olaydan birkaç gün sonra Tarabyalı Koço çetesi de ortadan kaldırılır.

Yeni kurulan Ankara Hükümeti, İstanbul'dan Ankara'ya kaçırılacak mühimmat için Şile'yi uygun görür. Şile, o günlerde İpsiz Recep çetesinin sığındığı bir bölge olduğundan silah kaçırma işleriyle de ilgilenirler. Zira silah kaçırma işinin düzgün yapılabilmesi için Şile'nin çetecilerden temizlenmesi gerekmektedir. Bu yüzden İpsiz Recep ve Korsan Murat çeteleri bir olarak Kaptan Anastas çetesini ortadan kaldırırlar.

İpsiz Recep için İstanbul'da tek sorun yabancılar ve yerli Rumlar değildir. İstanbul Hükümeti'nin kurdurduğu Kuva-yı İnzibatiye de onun peşindedir. İpsiz Recep, Padişahın gönlünün Ankara'da olduğuna, fakat İngilizlerin elinde esir halde bulunduğundan tavrını açıkça ortaya koyamadığına inanmakta; bu yüzden Halife'ye bağlılığını devam ettirmektedir. Kendisiyle görüşmeye gelen Kuva-yı İnzibatiye askeri Bekir Sıtkı Bey'e de İslam, vatan ve Halife'nin selameti için savaştıklarını, bu yoldan

dönmeyeceklerini, kendilerinin Ankara'ya bağlı olduklarını söyler. İpsiz Recep'in kararlılığını anlayan Bekir Sıtkı Bey geldiği gibi geri döner.

Romandaki İpsiz Recep çetesinin son faaliyetlerinden biri Karaağaç deposunun boşaltılmasıdır. Tahsin Kaptan ve Eyüplü Mülâzım Nazmi'nin yardımları sayesinde Recep Reis'in adamları, 98 model Alman mavzerlerini Karamürsel'e gitmek üzere gemilere taşırlar. İngiliz denetimindeki depodan silahların kaçırılması İstanbul'da ses getirir, ertesi gün tüm gazeteler bu olayı anlatır.

Namı tüm İstanbul'a yayılan, maharetleri Ankara tarafından da bilinen İpsiz Recep 1920 yılının ortalarında, Ankara'nın isteği üzerine Sakarya'nın kuzeyine; Karasu'ya geçer. Şile'den ayrılmadan önce bölgedeki yerli işbirlikçileri de cezalandıran İpsiz Recep, Karasu'ya geçer geçmez, direnişçilerin, İngilizlerin kontrolündeki mühimmat deposundan ele geçirdiği silah ve cephaneyi İnebolu'ya nakleder. Yunanlıların Kandıra'yı işgalini önlemek için oraya gider; fakat bölge çoktan işgal edilmiştir. İpsiz Recep, Rize Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nden Rize'deki mahkûmların kendisine verilmesini ister, mahkûmların ve çeşitli gönüllülerin de katılmasıyla çetesinin mevcudu altı yüzü bulur.

Romanın son bölümünde İpsiz Recep'in bundan sonraki hayatı kısaca özetlenir. Buna göre, 1920'li yıllarda Yunanlılarla Kandıra ve Zifler Ovası'nda savaşmış, Anadolu'da düzenli ordunun kurulmasıyla çetesinin, 43. Alaya bağlanmasına razı olmuş, kendisi de milis yüzbaşı rütbesini almıştır. Savaş sonrası Ankara'da bandoyla karşılanan İpsiz Recep Mustafa Kemal Paşa tarafından da huzura kabul edilir. TBMM'nin kendisine verdiği Kızılcık köyü arazisinin altı dönümünü kabul ederek gerisini halka dağıtır, kendisine verilen istiklal madalyasını da *"Biz bu mücadeleyi madalya için yapmadık."* diyerek reddeder, kendisine bağlanan maaşı da Tayyare Cemiyeti'ne bağışlar. Bundan sonra sessiz sakin bir hayat yaşayan İpsiz Recep, siyasete girmeye de karşı çıkar. 1966 yılında tifoya yakalanarak 66 yaşında hayatını kaybeder

2. BÖLÜM: ROMAN İNCELEMELERİ

2.1. TEMATİK İNCELEME

2.1.1. Millî Mücadele'de Kuva-yı Milliye ve Çerkez Ethem Meselesi

Kuva-yı Milliye[24] ve Çerkez Ethem meselesi[25] **Ağustos Başağı**, **Ateşi Yakanlar**, **Ankara 1920**, **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, **Uzundereli İsmail**, **Şu Çılgın Türkler** ve **İpsiz Recep** romanlarında farklı üslup ve bakış açılarıyla ele alınmışlardır.

Ağustos Başağı romanında amaç, Söğüt halkının Millî Mücadele'deki yerini ortaya koymak olduğundan yazar, Kuva-yı Milliye'nin Söğüt'teki kuruluşu ve kazandığı zaferler üzerinde çokça durmuştur. Erzurum ve Balıkesir kongrelerinin yapıldığı sıralarda Söğüt'ün ileri gelenleri hem memleketin geneli hem de olası bir işgalde Söğüt'ün durumu için toplantılar düzenlerler. İpek tüccarı Abdullah Bey Balıkesir'e gider ve oradan bilgiler alır. Diğer yandan Mustafa Kemal'in başkanlığını yaptığı Temsil Heyeti'nin kararları üzerinde durulur. Söğüt'te Müftü Mustafa Efendi başkanlığında toplanan ve katılımcıları arasında Belediye Reisi Hüsnü Bey, Hesap Muallimi Halil Bey, ipek tüccarı Abdullah Bey, Yüzbaşı Hüseyin Bey, Efendi Hafız, Ali Molla, Sabri ve Nail Beyler, İdadi hocalarından Halil ve Cavit Beyler, Hazım Bey, Ali Osman Bey, Mehmet Bey gibi yörenin ileri gelenlerinin bulunduğu teşkilât, Söğüt'te de gönüllü askerlerden müteşekkil, Geyve ve Adapazarı'nı müdafaa etmek

[24]Mondros Mütarekesi'nin koşullarına göre düzenli ordunun tasfiye sürecine sokulması karşısında, ülkede var olan yetişmiş insan gücünün seferber olması, ortaya Kuva-yı Milliye hareketini çıkarmıştır. Bu hareket, "Anadolu ve Rumeli halklarının, yabancı işgalcilere karşı silahlı direnişi" anlamında tüm yurtta yaygınlık kazanmıştır. Bununla birlikte düzenli ordu kurulduktan sonra da sivil halkın mücadeledeki desteği Kuva-yı Milliye hareketi içinde değerlendirilmektedir (Çeçen 2004: 45).

[25]Kuva-yı Milliye teşkilatlarının en güçlüsünü elinde bulunduran Çerkez Ethem (1866-1948), "gezici kuvvet" anlamına gelen Kuva-yı Seyyare'yle bir yandan Yunan işgaline karşı koyarken, diğer yandan da iç isyanların bastırılmasında önemli başarılar sağlamış ve bu başarıları Ankara Hükümeti'nin ileri gelenlerince takdirle karşılanmıştır. Kendisine karşı gösterilen samimi davranışın sonunda, kardeşleri Reşit ve Tevfik Beylerin de etkisiyle, Ethem gittikçe kibirli bir hale gelmiş, Ankara Hükümeti'ne tavır almaya başlamıştır. Özellikle Birinci Yozgat Ayaklanması'nı bastırmasından sonra (1920 Haziran sonu) Ethem, yeni birtakım kombinezonlara dâhil olmuş tehlikeli bir şahsiyettir artık (Yılmaz 2001: 148-149)

üzere Ali Fuat Paşa'nın emrinde Gündüz Bey nâmıyla bir Kuva-yı Milliye oluşturma kararı alır. Kararın Söğüt haklına bildirilmesi için Müftü Mustafa Efendi Hükümet Meydanı'nda Cuma namazı çıkışı bir konuşma yapar. Konuşması halk tarafından heyecanla dinlenir:

> "Kuvayı Milliye… Esma bu iki kelimenin, bu terkibin kulağa nasıl da hoş geldiğini düşündü. Nisan yağmurları gibi bereketli bir oluş. Hoş bir geliş… Herkesi sarıyor, dağ tepe onunla can buluyor… Kuvayı Milliye… İnce ince akan suların birleşip ırmaklaşmasını anlatıyor… Yahut yağmur sonrası belirmiş bir gök kuşağını. Karlar eridikten sonra çiçeklenen bozkırları… Kuvayı Milliye…" (Çokum 2009: 70)

Dünya Savaşı'nın Kafkas Cephesi'nde çarpışmış İzzet, Söğüt gençleri arasından ilk gönüllü asker olarak yazılanlardandır. Önce Yusuf sonra da Selim, İzzet'i örnek alarak, gönüllü asker olurlar. Üç ay Bursa'da eğitim alan Yusuf jandarma olduktan sonra, önce Anzavur Ayaklaması'nı bastıranlar içinde yer alır, sonra firarilerin peşine düşer. İzzet ve Selim ise çeşitli cephelerde Yunan askeriyle göğüs göğüse mücadele ederler. İdadi'yi bitirdikten sonra düzenli orduya katılacak olan İlyas, askerlik tekniğini yeteri kadar iyi bilmemeleri, dağınık, düzensiz olarak mücadele etmeleri, düzenli düşman ordularını durduracak güçten yoksun olmaları, baştakilerin suçlu gördüklerini keyfî olarak cezalandırmaları gibi nedenlerden ötürü Kuva-yı Milliye konusunda temkinli davranmaktadır:

> "Benim bu işe pek aklım ermedi, dedi. Toprağımız için birleşmeliyiz. Tamam. Onu anladım. Lâkin halktan toplanan bu müfrezeler, nizamî orduların yerini tutamaz ki. Efendisi haydudu bir arada… Bu nasıl olacak? Çok sürmez çapulculuk başlar." (Çokum 2009: 81)

Aslında yaşanan gelişmeler, Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe ayaklanmaları İlyas'ı kısmen haklı çıkarır. İlyas gibi İdadili olan Osman da düzenli ordu ile Kuva-yı Milliye arasında yaşanan geçimsizliğin farkındadır. Çerkez Ethem gelişmesi roman boyunca tarihî gerçeklere bağlı kalınarak işlenmiştir. İzzet'in ağabeyi Necip, Ethem'in kurduğu Kuva-yı Seyyare'nin mensubudur. Onun üzerinden Kuva-yı Seyyare'nin düzenli ordu kurulmadan önce Millî Mücadele için nasıl çarpıştığı anlatılmıştır:

> "Necip şimdi Çerkez Ethem'in süvarisi olmuş. Yaman bir ciritçiydi zaten. At üstünde doğmuş sanki mübarek. Çerkez Ethem de paşalara denk biri olmuş çıkmış.

> Kardeşleri Ankara'daki mecliste söz sahibiymişler. Kimisi Ali Fuat Paşa'nın, Çerkez Ethem'in, kimisi de Demirci Efe'nin yanında çarpışır." (Çokum 2009: 131)

Ne var ki kazanılan zaferlerin üstlenilmeye çalışılması, başarısızlıklarda ise sorumluluk almama, düzenli orduya tabi olmama ve diğer Kuva-yı Milliye kuvvetlerine tepeden bakma gibi durumlar Çerkez Ethem'in kuvvetleriyle Ankara'nın, Kuva-yı Milliye'nin arasını açmıştır. Bu durum romanda, iki kardeş olan Necip-İzzet özelinde işlenmiştir. Umum Kuva-yı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa ile Kuva-yı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem'in Yunan işgaline karşı 1920 yılı Ekim ayı sonunda beraber yaptıkları Gediz Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlanması iki durumu açığa çıkarır. Bunlardan birincisi Kuva-yı Milliye teşkilatlanmadığı sürece zafere ulaşmak imkânsızdır:

> "Evet, dedi İzzet. Pişmedik. Ordu muntazam bir şekilde teşkilâtlandırılmazsa, başımızı uzun zaman kayalara çarpıp duracağız anlaşılan…" (Çokum 2009: 153)

İkinci durum ise Çerkez Ethem'in artık memleketin kurtuluşu için değil, kendi menfaati uğruna çarpıştığıdır. Öyle ki Necip, taarruz sonrası karşılaştığı kardeşi İzzet'e kimsenin onları nizama sokamayacağını gülerek, büyük bir kibirle dile getirir. Üstelik Kuva-yı Milliye askerleri maddî bakımdan yokluk içindeyken, Çerkez Ethem'in askerleri memleketin durumunun aksine varlık içinde yaşamaktadırlar. Necip ve İzzet'in arasında geçen konuşmadan, Necip'in konuşma esnasındaki davranışlarından, İzzet'in gözlemlerinden bu durumu çok açık bir şekilde anlıyoruz:

> "Gümüş bir tabaka çıkarttı. Açtı. Hayri'yle İzzet bakıştılar. (…) İzzet sigarayı kokladı. Gözleri baygınlaştı.
> -Ecnebi mi bu?
> Necip gülümsedi. Başını salladı.
> -Üzümünü ye, bağını sorma. (…)
> Belli etmemeğe çalışarak Necip'in üstünü başını inceledi. Çizmeleri yepyeniydi. Üst baş yeni makastan çıkmış gibi. Filintası omuzunda. Biraz lâcivert, biraz siyah, parlayan gözler… Bir Ethem rüyası görüyordu o da… Ethemleşivermişti.
> -Ben de sana ikramda bulunmak isterdim ama… Peksimetten başka bir şey yok…
> -Afiyet olsun! Siz yiyin peksimetinizi. Biz o işi buraya gelmeden önce yaptık. Kavurma yemiştik söylemesi ayıp. (…)
> Hayri'yle İzzet bakıştılar. Hayri kavurmaları ağzında hissederek yutkundu. Kavurmaların bulunduğu yağ çanağının cızırtısı kulağına geldi.
> -Çoktandır et yüzü görmeyiz biz, dedi Hayri.
> Necip gururlanarak,

> -Ethem'in sayesinde çok şükür açlık maçlık çekmiyoruz, dedi. Et olmadı mı insanın kanı canı da olmaz. Atları şuraya buraya sürmek kolay mı?" (Çokum 2009: 155)

Yunan askerleri İzmir'den sonra, Bursa'ya kadar ilerlemişken Türk kumandanların Çerkez'le uğraşmak zorunda kalması da Müftü Mustafa Efendi'nin ağzından anlatılmıştır. Yalnızca Çerkez Ethem kuvvetleri değil, çeşitli bölgelerde Kuva-yı Milliye kıtalarının emir-komutaya riayet etmemesi, TBMM'nin otoritesini yok sayması, zamanın her türlü modern araç-gereçlerine sahip, nizamî Yunan kuvvetleri karşısında başarısız olması sonucunda 1920 Ekim ayından itibaren Kuva-yı Milliye'nin tasfiyesine başlanmıştır (Balcıoğlu 2004: 265-266). Söğüt'te Kuva-yı Milliye'nin kurulması için çalışan Müftü Mustafa Efendi, Kuva-yı Milli'nin görevini tamamladığını, artık düzenli orduların vatanı savunması gerektiğini düşünmektedir:

> "Kuvayı Milliye kendine düşeni yerine getirdi Abdullah Bey. Bundan böyle iş ordunun omuzlarındadır. Söğüt'te Kuvayı Milliye'yi biz kurduk, biz büyüttük. Taburların başında cepheye gittik, üstümüze düşeni, kelle koltukta yerine getirmeğe çalıştık. Ama diktiğimiz gül fidanı şimdi yabanileşmeğe başladı. Dikenleri ellerimize batıyor. Ellerimiz daha fazla kanamadan vazifeyi devretmeliyiz. " (Çokum 2009: 160)

Nitekim öyle olur; İzzet, Yusuf ve Selim gibi Söğütlü Kuva-yı Milliye askerleri düzenli orduya geçerler. İzzet'in ağabeyi Necip ise Çerkez Ethem'le bir yere varılmayacağını anlayınca Miralay Kâzım Bey'e sığınır. Çerkez'in adamı olmak daha önce bir fazilet abidesi iken şimdi Necip'in adına yazılmış bir lekedir.

Sevinç Çokum'un romanında, düzenli ordu kurulana dek Söğüt Kuva-yı Milliyesi önemli işe başarmış, zamanı geldiğinde de düzenli orduya katılmak üzere kendini tasfiye etmiştir. Ne var ki Kuva-yı Seyyare, düzenli orduya katılmama konusunda ısrar edince, istiklâl yolunda bir engel olmuştur.

15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan askerleri evvela alkışlar, naralar, çiçekler ve öpücüklerle karşılanırlar. Ne var ki Batı Anadolu içlerine, farklı kollara ayrılarak Edremit, Gönen, Kirmesti ve Mudanya'ya doğru yöneldiklerinde Kuva-yı Milliye birlikleri ile çarpışmışlar; hiç beklemedikleri bu direnç karşısında yer yer geri çekilmek

zorunda kalmışlardır. **Ateşi Yakanlar**'da şahit olduğumuz ilk Kuva-yı Milliye direnişi Mudanya'da gerçekleşir. Burada direniş sonunda Müderris Şükrü Efendi zindana atılır, halka çeşitli işkenceler yapılır. Teğmen Yağmurcuoğlu, İzmir işgalinden sonra kaybettiği birliğini Balıkesir köylerinde ararken Kuva-yı Milliye birlikleriyle karşılaşır. Bu birliklerin bir yandan çetelerle diğer yandan Yunan birlikleriyle mücadelede yetersiz kaldıklarını görür. Bunun en önemli nedenlerinden biri merkezi otoritenin olmayışıdır:

> "Kuvvayı Milliyeciler'in örgütleyip silâhlandırdıkları halk, öğretmenler, İdman Yurdu üyeleri, düşmanı ana kuvvetlerinin büyük bir bölümünü çete savaşlarına ayırmak zorunda bırakan İbişoğlu, Dalkıran ve Akçe Efeler'in saldırılarına karşı sonuç hiç değişmiyordu. Bunun bir nedeni de direnişçilerin merkezi bir yönetimden yoksun olmalarıydı." (Baysal 1991: 197)

Yarbay'ı Salihli çevrelerinde bulan ve onun emriyle İstanbul'a gitmek üzere yola çıkan Teğmen Yağmurcuoğlu, daha birçok köyde Kuva-yı Milliye birlikleriyle karşılaşır. Bu köylerden biri de Yağcılar'dır. Bir süre Çerkez Ethem'in çetesinde bulunan, bir çatışma sırasında da kolu ve karnından yaralanan Cafer, yirmi beş Kuva-yı Milliyeci ile o yöne doğru gelmekte olan Yunan askerlerini beklemektedir. Fakat aklında Osmanlı ordusunun neden hâlâ toprakları savunmadığına dair sorular vardır:

> "Benim anlamadığım bir şey de şu abi. Bizim askerlere n'oldu? Memleketimiz elden gidiyor, biri çıkıp da tek bir kurşun bile sıkmıyor. Padişah padişah deyip duruyorduk, hani nerde ya? (…) İnsan utanır be utanır. Ben burada yaralı yaralı çarpışıyorum, askerimiz tabana kuvvet kaçıyor. Yedikleri içtikleri haram olsun inşallah." (Baysal 1991: 276)

Yağcılar'da köy halkı el birliği ederek bir atölye kurmuştur. Genç, yaşlı; kadın, erkek tüm köylülerin sabah akşam çalıştıkları bu atölyede Kuva-yı Milliye askerlerinin silah ve mermi ihtiyaçları karşılanmaktadır. İnsanların özverisini görünce mutlu olan Teğmen, Anadolu halkını, Kuva-yı Milliyecileri esir alan yoksulluğun da farkındadır:

> "Düşmanla çarpışan herkesin en büyük sorunu ayak bileklerine iplerle sımsıkı bağlanan bir çift çarığa sahip olabilmekti. Kuvvayı-Milliyeciler'in çoğu çıplak ayaktı, taş ve keskin kaya parçalarının kestiği ayakları yara içerisindeydi. Keçi ve öküz derisinden yapılan bu çarıklar ekmekten bile önce geliyordu. Bunları yapanlar yaşlı ustalardı. Ne yazık ki onca emek verdikleri bu pabuçlar yeterince sepilenmeyen ve güneşte kavlanmayan derilerden yapıldığı için çok dayanmıyordu. Bu yüzden gönüller gibi ayaklar da durmadan yaralanıp kanıyordu. Yüzyıllardan

> beri sürüp giden bir ihmalin ağır faturası yine halkın omuzlarına yıkılmıştı." (Baysal 1991: 278)

Yağcılar'dan sonra Delisu köyünden geçerken Teğmen Yağmurcuoğlu'nun yolu Mevlût Ekinciler adlı bir Kuva-yı Milliyeci tarafından kesilir. Mevlût, esasen Paris'te eğitim gören ve birkaç sene sonra Kimya Mühendisi çıkacak olan, soylu bir aileden gelen kültürlü bir gençtir. Paris'e okumaktan ziyade Abdülhamid istibdadından kurtulmak için gittiğini söyleyen Mevlût, memleketinin içinde bulunduğu durumun vahametini anlayınca okulu bırakıp Anadolu'ya gelmiştir:

> "Ben Osmanlı Tarihi'ni çok iyi inceledim. Hammer Tarihi'ni de baştan sona okudum. Paris'te okuduğum üniversite kitaplığında bulduğum bazı kitaplardan da yararlandım. Acı, apacı bir tablo çıktı karşıma. Vatanımız ne zaman bir tehlikeyle karşılaşmışsa halk seve seve canını vermiş. Memleketi yönetenler de paçalarını sıkışınca ya kaçmış ya da zaferin nimetlerinden yararlanıp sadece yiyip içmişler. (…) Orada bir gerçeği daha anladım. Bu ülkeyi yalnız askerler değil doktorlar, mühendisler, öğretmenler, yazarlar ve şairler de kurtaracak. Bunun başka türlü olması olanaksız." (Baysal 1991: 281-282)

Görüldüğü üzere Mevlût, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Paris'ten Anadolu'ya gelmiştir; fakat devleti idare edenlere de bir hayli öfkelidir. Hatta son dönem Osmanlı yöneticilerinin kayıtsızlığını bütün bir Osmanlı tarihine yaymaktadır. Üstelik savaş kazanılsa bile geleceğe dair pek umudu yoktur. Ona göre memleket kurtulduktan sonra iktidarı yine zorbalar, hırsızlar, yağcılar ve Ortaçağ özlemiyle yanıp tutuşanlar ele geçirecek, halk ise her zamanki gibi yoksul kalmaya devam edecektir.

İçinde bulunulan yoksullukla beraber bazı Kuva-yı Milliyecilerin merkezi otoritenin yokluğundan faydalanarak işi eşkıyalığa dökmeleri, kendi şöhretleri için savaşmaya başlamaları, modern silahlarla donanmış Yunan ordusuna karşı verilen mücadeleyi zayıflatmaya ve aksatmaya başlamaları, bu yüzden düzenli orduya ihtiyaç duyulması **Ateşi Yakanlar**'a da konu olmuştur:

> "Düşmana karşı başarılar kazanan birkaç çete reisi (de) son günlerde yalnız kendi çıkarları için savaşmaya başlamıştı. Başa geçmek, ülkenin yönetimini ele geçirmek, kafalarında giderek renklenen ve gözlerini kamaştıran tatlı düş buydu. (…) Bunun için tek elden bir yönetim gerekti. Bu olasılık da şimdilik ufukta görünmüyordu." (Baysal 1991: 280).

Romanın sonunda, kendilerinin ateşi yaktıkları, bundan sonrasının Mustafa Kemal'e kaldığını söyleyen Yarbay Arif Bey de düzenli ordudan yanadır. Bu yüzden kendi kurduğu beş yüz askerden oluşan Karakeçili Alayı'nı Mustafa Kemal'in emrine verecektir:

> "Kemal Paşa'yı iyi tanırım. İlk fırsatta alayımı onun emrine vereceğim. Böyle bölük pörçük kuvvetlerle hiçbir şey yapamayız. Merkezi bir yönetimden yoksun olan direnişler er geç kırılmaya mahkûmdur. Düşmanın karşısına bir tek yumruk halinde çıkmalıyız. Kemal Paşa'dan başka bunu başarabilecek adam da göremiyorum ben." (Baysal 1991: 394)

Görüldüğü üzere Faik Baysal, Kuva-yı Milliye konusunu resmî tarih anlayışına göre işlemiş; evvela bu kitlesel halk kuvvetlerinin Batı Anadolu'daki Yunan ilerleyişini yavaşlattığını ortaya koymuştur. Hiç kuşkusuz, roman da adını Kuva-yı Milliyecilerin ilk direnişinden almıştır. Fakat maddi yetersizlik, otorite boşluğu gibi nedenlerden ötürü Kuva-yı Milliye'nin düşmanlarla baş etme konusunda yetersiz kaldığını belirtmiştir. Bu nedenle yapılması gereken bir an evvel merkezden yönetilen düzenli bir ordu kurmaktır.

27 Aralık 1919 ile 27 Aralık 1920 yılları arasında, bir başka deyişle Millî Mücadele'nin hazırlık sürecinde Ankara'da yaşananların anlatıldığı **Ankara 1920** romanında, doğal olarak, Ankara Kuva-yı Milliyesinin oluşum süreci de ele alınmıştır. Yazar, bu süreçte Müftü Rıfat Efendi, Ali Fuat Paşa, Çerkez Ethem gibi tarihî kişilerin yanı sıra Bekir Efe, Nezegenin Ahmet, Ali gibi kurgusal karakterlere de yer vermiştir.

Ankara'da halk tarafından millî bir kuvvet oluşturulmasındaki ana neden, şehirdeki azınlıkların Türklere kötü davranmaya başlamaları, mallarını ve mülklerini yağmalamalarıdır. Hacettepe yokuşunda ailesi ile birlikte oturan Mülkiyeli Bekir Efe, romanda bu duruma tepki koyan ilk kişi olarak çıkar karşımıza. Bu tepki sonucunda kurulan on kişilik çete, adeta Ankara Kuva-yı Milliyesinin bir prototipidir:

> "Ertesi gün, Sarı Ahmet'in kahvesinde Bekir küçük bir toplantı yaptı. Ellerinden malları, mülkleri alınanların, bunları kimlerin aldığının tek tek bir listesi düzenlendi. On kişilik bir çete kuruldu, çetenin başına Nezegenin Ahmet getirildi. (…) Türklerin mallarını alan Ermenilerin, Rumların başları önlerine düştü her gece." (Hafifbilek 1998: 114)

On kişilik çete malları ellerinden alınan Türk ailelere yardım eder, fakat bu azınlıkların ve işgalci kuvvetlerin Anadolu'daki güçlerinin azalmasını sağlamaya yetmez. Bu nedenle Bekir Efe ve arkadaşları çetelerini büyültme, cephane bakımından zenginleştirme amacı güderler. Bu amaçla Müftü Rıfat Efendi ve Hacı Atıf Bey gibi Ankara'nın ileri gelenlerinden maddi ve manevi destek isterler. İstekleri olumlu karşılanan Bekir Efe, kendi kurduğu Kuva-yı Milliye'nin halkın desteğini alması durumunda Anadolu'daki başkaldırının çekirdeği olacağına, dalga dalga tüm yurda yayılacağına inanır:

> "Biz Mustafa Kemal'in öncüleri olacağız. Ankara'yı Osmanlıdan ayırdığımız gün, Sivas rahatlayacaktır. Örnek olacağız. Fikirlerimizi yayma imkânı bulacağız. Halkımızı inkılaba inandırmalıyız. İnsanımıza, padişahın kulluğuna değil, hürriyete mahkûm edildiğini anlatmalıyız." (Hafifbilek 1998: 132)

Bu arada Yunan orduları Anadolu içlerine doğru ilerlemeye devam etmektedirler. Demirci Efe Aydın; Çerkez Ethem Balıkesir ve Bursa bölgelerinde Yunan'a ağır kayıplar verdirmelerine rağmen, Kütahya, Eskişehir ve Afyon istikameti, kısacası Ankara hâlâ tehlike altındadır. Çünkü Türk ordusu bir yandan da Anzavur ve Hilafet ordularıyla savaşmak zorunda kalmıştır. Bekir Efe, Yunan'ın ilerleyişini durdurmak üzere çetesiyle birlikte Eskişehir bölgesine gitmeye karar verir:

> "Elimiz kolumuz bağlı oturamayız. Çete savaşları yaparız. Baskınlarla Yunan'ın ilerlemesini durdurabiliriz. Çerkez Ethem Bey de böyle başlamadı mı? (…) Kaybedecek zamanımız yok, bizler de kendi imkânlarımız içinde, Yunan'a dur demeliyiz." (Hafifbilek 1998: 168)

Anadolu'da küçük bir çeteyle Yunan'a karşı gelmenin zorluğunu bildikleri için Gönüllü Alaylar Kumandanlığı kurulur ve minarelerden, tellallarla eli silah tutan herkes çeteye davet edilir. Çeteye ilk katılanlar, Ankara'da okuyan dört yüz jandarma öğrencisi olur. Müftü Rıfat'ın *"Günahlarını da affettirirler millete."* şeklinde fetva vermesiyle cezaevlerindeki suçluların da çeteye katılmaları sağlanır. Bu kalabalık Kuva-yı Milliye'nin parolası *"Kelleyi kurtaralım."* olur. Ne var ki insan sayısının fazla olması bir çetenin güçlü olduğu anlamına gelmez. Ordunun giyimi, beslenmesi ve cephanesi için ayrı bir komite kurulur. Bu komitenin hesap ve yazışma işlerini Bekir Efe'nin kardeşi Ali yürütür:

> "Duyurular gönderildi, ilçelerden, köylerden gıda yardımı istendi. İstek geri çevrilmedi, her yerleşim biriminin her evinden un, bulgur, fasulye, nohut, kuru peksimet (…) eşeklere, atlara, kağnılara yüklenip getirildi. (…) Teneke teneke kavurmalar, gölgede, baskıda kurutulmuş etler, tenekelerce ballar, pekmezler, tuzlu tereyağları, peynirler, küfelerle kış armudu, torbalarla, çuvallarla badem, ceviz, kuru üzüm…" (Hafifbilek 1998: 169-170)

Kurulan büyük ordu, dört bölüğe ayrılır ve her bölüğün başına çetecilikte tecrübeli Cafer Ağa, Bekir Efe, Kara Sait ve Hamitli Rıza getirilir. Bekir Efe, kendi çetesine, Bolşeviklerin Kızıl Ordu'sundan esinlenerek Yeşil Ordu adını verir. Çerkez Ethem'le de ilişkisi bulunacak olan Yeşil Ordu'nun kuruluş amacının, İstanbul'un olumsuz propagandalarını bertaraf etmek, bunun yanında Bolşevikliğin İslamiyet'e uygulamak olduğunu tarihî bilgilerden anlıyoruz:

> "Millî Mücadele'nin en buhranlı günlerinde sözü çok edilen Yeşil Ordu 1920 ilkbaharında oluşturulan gizli bir teşkilattı. İstanbul Hükümeti'nin Ankara'daki hareketi Bolşeviklikle, dinsizlikle suçlaması beraberinde yeni Milis Birliklerinin oluşturulmasındaki güçleri de getirmişti. İşte Milli Mücadele düşüncesini benimsemiş yeni birliklere duyulan ihtiyacı karşılamak amacı ile Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşları böyle bir teşekkülü oluşturma işine girmişlerdi." (Yılmaz 2001: 148)

Tarih araştırmacısı Mustafa Yılmaz'ın da belirttiği üzere Yeşil Ordu, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları tarafından kurulmuştur. Ne var ki romanda Yeşil Ordu'nun kurucularından, hatta isim babası olan Bekir Efe, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından biri olarak kurgulanmamıştır. Üstelik Yeşil Ordu kurulduğunda Mustafa Kemal henüz Ankara'ya gelmemiş, dolayısıyla Bekir Efe ile de tanışmamıştır.

Dört çete grubu, üçer gün arayla trene bindirilir. Eskişehir'e kadar trenle giden çeteler bundan sonra Bozhöyük, Emirdağ, Afyon, Kütahya dörtgenine konuşlanarak Yunan ordusuna karşı Ankara yolunu savunurlar. Onlar bu şehirlerde Yunan askerleriyle savaşırken Ankara halkı da genci, yaşlısı, kadını, erkeği, esnafı, zanaatkârı, öğretmeni, din adamıyla cephe gerisinde büyük bir mücadele sergilemektedir.

Ankara Kuva-yı Milliyesinin savaştığı düşmanlar yalnızca Rumlar değildir. Ankara'nın Güdül, Ayaş, Haymana gibi uzak ilçelerinde ayaklanan Kürtlerle de savaşmak zorunda

kalınır. İstanbul, Sivas'la işbirliği içinde olan Ankara'daki millîcileri yok etmek amacıyla Kürtleri kışkırtmıştır:

> "Eşkıya, asker kaçağı, kim olursa olsun yararlanma yolları aranıyordu. Hilafet adına paralar gönderildi dağa çıkmış eşkıyaya, Ayaş'ın, Güdül'ün asker kaçaklarına, ağların eliyle. Şeyhülislamın fetvaları iletildi; Ankara müftüsü, Ankara Hakanı, Mustafa Kemal Paşa padişaha, peygamber postunda oturan Halife'ye karşı geldiler, dinsizdirler, Bolşevikliği getirecekler, idamları 'caiz'dir diye." (Hafifbilek 1998: 218)

İstanbul'un kışkırtmaları sonucu Ayaş ve Güdül birleşip iki bin kişilik bir ordu meydana getirirler. Fakat Ankara'daki Kuva-yı Milliye, daha sonra Haymana Kürtlerinin de katıldığı bu isyancıları bastırmayı başarırlar.

Romanın ortalarına doğru bir Kuva-yı Milliyeci, daha doğrusu bir Kuva-yı Seyyareci olarak Çerkez Ethem sahneye çıkar ve romana ağırlığını koyar. Zira başarıları Ankara halkının ve yöneticilerinin dikkatlerini çeker. Bekir Efe'nin çetesini ziyaret eden Çerkez ondan çete savaşlarına son vermesini ve kendi komutası altına girmesini ister. Bekir Efe ise kendisinin Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olduğunu, ondan gelecek emirle hareket edeceğini söyler. 27 Aralık 1920'de Heyet-i Temsiliye ile Ankara'ya gelen Mustafa Kemal de çetecilikten ziyade tek komutalı bir ordudan yanadır, fakat bu ordunun Ankara yönetiminde olması gerektiğine inanır. İleride Anzavur ve Çapanoğlu ordularını yenerek gücünü gösterecek olan Çerkez Ethem, Paşa'nın bu fikrine sıcak bakmayacaktır.

İstanbul Hükümeti'nce teşvik edilen ve Manyas, Susurluk, Gönen, Ulubat taraflarında ayaklanan Anzavur Ahmet ve ordusunu yenmekte Ali Fuat Paşa komutasındaki ordular güçlük çekince, Çerkez Ethem'den yardım istenir. İstek üzerine vakit kaybetmeden Anzavur üzerine yürüyen Kuva-yı Seyyare, çete taktikleri ile kısa zamanda Anzavur'u bozar. Öyle ki Anzavur canını zor kurtarıp İstanbul'a kaçar. Bununla yetinmeyen Çerkez, Bolu'ya geçerek Hilafet Ordusu'nun da karargâhını basar ve tamamını yok eder:

> "Ankara, derin bir nefes aldı, Meclis büyük teşekkür ve takdirlerini Mustafa Kemal'in imzasıyla Çerkez Ethem'e telgrafla iletti." (Hafifbilek 1998: 270)

Anzavur Ayaklanması'nı bastıran Çerkez Ethem, trenle Ankara'ya geldiğinde büyük bir coşkuyla karşılanır. Kendisi İstanbul-Bağdat Demiryolu Müfettişliği binasında bekleyen Mustafa Kemal Paşa'nın yanına giderken *"Nur ol, yaşa kahraman!"* sesleriyle uğurlanır. Mustafa Kemal de Ankara'yı büyük bir dertten kurtaran Çerkez'i memnuniyetle karşılar:

> "Mustafa Kemal Paşa kapıdaydı. Kollarını açtı, Ethem'i kucakladı. Ethem, Paşa'nın elini öpmeye uğraştı, Paşa direndi, yeniden kucaklaşıp, binaya girdiler." (Hafifbilek 1998: 323)

Paşa, Çerkez Ethem'den İngiliz altınlarının etkisiyle Yozgat'ta ayaklanan Çapanoğulları'nı da ortadan kaldırmasını ister. Çerkez ise çıbanbaşlarını koparacağı konusunda Mustafa Kemal'e söz verir:

> "Herkes için umuttu Ethem Bey… Ankaralısı, milletvekilleri, hükümeti, paşaları, Yeşilordusu, herkes için… Ethem de şaşırıyordu. Silahı eline aldığı günden beri kimse onu böyle karşılamamış, kimse böyle alkışlamamıştı." (Hafifbilek 1998: 327)

Mustafa Kemal'e verdiği sözü yerine getiren Çerkez Ethem, Ankara'da kurulan TBMM'nin yetkisi altına girmek istemez ve bundan sonra Ankara ile arası açılır. Zira TBMM, Çerkez'e yakın olan Ali Fuat Paşa'yı Moskova'ya büyükelçi olarak atamış; Batı Cephesi Kumandanlığı'na da İsmet Paşa'yı getirmiştir. Düzenli orduların kurulmasıyla Çerkez Ethem'in de kuvvetleriyle beraber İsmet Paşa'nın emri altına girmesi gerekmektedir:

> "Gördünüz, bizden önce Yozgat'a gelen düzenli ordu birlikleri ellerindekileri de bırakıp, bozguna uğradılar. Düzenli ordu fikrine ben de taraftarım, lütfen yanlış anlamayınız beni. Ama henüz sırası değil, güçlenmemiz gerek. Daha devlet kuruluş çabasında, müesseseleri oturmadı. (…) Onlar benim zayıflayıp, başarısız kalmamı kendi düzenli ordu fikrini Meclis içinde güçlendirmek için kullanmak isterler." (Hafifbilek 1998: 374-375)

Meclis içinde de Çerkez Ethem konusunda bir ikilik oluşur. Bazı milletvekilleri Balıkesir'i işgal edip ilerlemesine devam eden Yunan'ı, Anadolu'dan ancak Çerkez komutasındaki bir ordunun kovabileceği görüşündedirler:

> "Meclis kulisleri, 1877 Rus savaşından beri düzenli birliklerin bir zafer kazanamadığı lafları ile çalkalanıyordu. 'Ordu kırk yıldır bu millete yenilgiden başka ne tattırdı?' diye soruyorlardı. Milletvekillerine göre Yunan'ı kovmanın tek yolu Ethem Bey'in kuvvetleri gibi kuruluşlardan geçmekteydi. 'İşte' diyorlardı. 'Refet Paşa Yozgat'a gitti, hezimete uğrayıp döndü. Ali Fuat Paşa, Yunan karşısında tutunamıyor, ama Ethem Beyle birlikte olunca zaferler kazanıyorlar.'" (Hafifbilek 1998: 377-378)

Çerkez Ethem'in kardeşi Reşit Bey de Çerkez'in İsmet Paşa'nın komutası altına gireceğini düşünmemektedir. Bekir Efe ile yaptığı konuşmada, Ali Fuat Paşa'nın yerine atanan İsmet Paşa'nın ilk iş olarak Çerkez'in kuvvetlerini teftiş etmesine izin verilmediğini hatırlatır. Zira İsmet Paşa ile Çerkez'in yıldızları bir türlü barışmamıştır. Reşit Bey, Ankara yönetiminin kendilerini ortadan kaldıracağını, fakat Çerkez Ethem'in kardeş kavgasına sebebiyet vermemek için vazifeyi bırakacağını söylediğinde Bekir Efe, onlara babalarından kalma çiftliğe dönmelerini salık verir. Reşit Bey ise bu durumun tarih tarafından kaçaklık olarak anlaşılacağının farkındadır:

> "Öyle de… Yarın tarihi yazacak olanlar kaçtı diyecekler, Yunan'a kaçtı. Vatana ihanet etti diyecekler. Ama eminim ki halkımız yüz sene sonra da olsa hakikati öğrenecektir." (Hafifbilek 1998: 416)

Ankara 1920 romanında Çerkez Ethem'le ilgili son cümle kardeşinin ağzından dökülen bu sözlerdir. Romandaki olaylar, 1920'de bittiğinden Çerkez Ethem'in TBMM'ye karşı aldığı tavır, yani asıl Çerkez Ethem meselesinden bahsedilmemiş, Reşit Bey'in haklı veya haksız çıkması üzerinde durulamamıştır. Celal Hafifbilek, Ankara'da Bekir Efe karakterinden yola çıkarak Kuva-yı Milliye'nin oluşum sürecini anlatmış, romanının ortalarından itibaren kurgusal bir karakterden tarihî bir karaktere; Çerkez Ethem'e yönelmiş; fakat her iki karakterle de Millî Mücadele'de milislerin oynadıkları rolün önemini ortaya koymuştur.

İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa romanında şehir işgal edildiğinde Osmanlı ordusu dağıtılmış olduğundan, bu işgale halk, kendi tepki gösterir, zamanla silahlanarak Yunan ordusuna karşı koyar. Mustafa Kemal ve arkadaşları Samsun'da başlayıp Ankara'da sona eren örgütlenme işini tamamladıklarında ise İzmir'deki birçok millîci destek için Ankara'ya gider. Mükâfat'ın ağabeyleri Hamdi ve Mümin önce Kuva-yı Milliye'ye, sonra düzenli orduya destek olurlar.

İzmir'de ilk silahlı örgütlenme, ilk Kuva-yı Milliye hareketlerinden biri Ödemiş'te gerçekleşir. Hüsnet ve Ayşe Hanım gibi umutsuzluğa kapılanlar için bu hareket, büyük bir sevinç kaynağı olur:

> "Onu avutan daha başka olaylar da duyuyordu. Bütün millet elbirliği etmiş, kimisi de kendi çapında düşmana direniyordu. Bunlardan bir örnek Ödemişlilerin, eli silah tutan 150 kahramanla, iki bin kişilik Yunan birliğini şehre sokmadan püskürtmüş, geriye kaçırmış olmalarıydı…" (Gürel 2000: 54-55)

Romanda, Mustafa Kemal'in *"Düşmanı vatanın harim-i ismetinde boğacağız!.."* sözü leitmotif tekniği ile Kuva-yı Milliye'ye destek veren halkı yüreklendiren bir söz olarak kullanılmıştır. Hüsnet, Mehmet Bey gibi vatanseverlerin dilinde bu söz dönüp durmaktadır.

Romanda Kuva-yı Milliye'nin yozlaşmasına da değinilmiş, hatta Söke efesi Yörük Ali'nin[26] yaptıkları da anlatılmıştır. Buna göre milis kuvvetleri İzmir ve Aydın halkına eziyet etmeye, varlıklı olanlardan haraç almaya, hatta kendilerine yeterince saygı göstermeyenleri öldürmeye başlamışlardır:

> "Kasabaya bu efelerden Yörük Ali sık sık gelir, 'Kuvayı Milliye' adına para toplamak bahanesiyle, doğrudan doğruya Kuvayı Milliye Cemiyeti'ne konuk olurdu. Bütün kasaba ileri gelenleri, orada toplanırdı efe geldiğinde. Kiminin binek arabasını, bir başkasının tüfeğini, neyi beğenirse, zorla alırdı ellerinden… İlk zamanlarda, Ankara'ya gönderirdi aldıklarını. Bu yüzden halk itirazsız seve seve veriyordu efenin istediklerini, sonraları onun, bir kısmını zimmetine geçirdiğini duydular ve gönülsüz vermek zorunda kaldılar." (Gürel 2000: 65)

Sökeli Ali, Demirci Mustafa Efe'nin kızanıdır. O, öldükten sonra, kızı Melek'e de göz koymuş ve annesi Hafize'den istemiştir. Kızını vermezse başının derde gireceğini bilen anne, istemese de kızıyla Ali Efe'yi sözler:

> "Hafize Hanım, Demirci Efe'nin kızanları ile birlikte yöre halkına da eza ceza ettiğini duymuştu... Kasabanın ileri gelenlerinden, baskı yaparak çok para sızdırdığını, atlarını, arabalarını, silahlarını ellerinden aldığını duymayan kalmamıştı. Kurtuluş umudu Kemal Paşa ve arkadaşlarının, düşmanları, topraklarımızdan sürüp atmasında yatıyordu…" (Gürel 2000: 66)

[26]Romandaki Yörük Ali ile Aydın yöresinde düşmanı durdurmayı başarmış, istiklal madalyası sahibi Kuva-yı Milliyeci Yörük Ali Efe (1895-1951) karıştırılmamalıdır.

Ne var ki Ali Efe girdiği bir çatışmada öldürülünce Hafize Hanım bu dertten kurtulmuş olur. Bu günlerde Söke, Yunanlıların değil, İtalyanların işgali altındadır. Fakat İtalya, Yunanlıların aksine mezalimle sömürgecilik anlayışının aksine, yerli halkın gönlünü hoş tutarak Anadolu topraklarını ele geçirme gayret içindedir. Öyle ki Sökeli Ali'nin Kuva-yı Milliye için para toplamasına hiçbir şey dememişlerdir:

> "Halkın Yunandan korktuğunu, kendilerine daha çok güvendiğini anlayan İtalyanlar; yörenin ileri gelenlerini, bir gün işgal kumandanlığına çağırdılar. (…) Az sonra, küçük rütbeli bir subay yazılı bir kâğıt getirdi. (…) Yazının özeti şuydu: 'Biz İtalyanlardan hoşnutuz; onlar kalsın, Yunan gelmesin' yazılıydı. Orada toplanmış olanlardan biri ikisi imzaladı dendi sonradan… Sıra Kocagözoğlu Ahmet Ağa'ya gelince, kâğıdı bir güzel eline aldıktan sonra cırt cırt hiç çekinmeden yırttı: 'Ne İtalyan'ı, ne de Yunan'ı istiyoruz' dedi." (Gürel 2000: 59)

Saliha'nın kayınpederi Ahmet Ağa'nın alıntıdaki bu cümlesi Sökelileri galeyana getirir. Ankara'da toplanan Türk ordusu için daha çok para, daha çok silah gönderilir. Sökeli Kuva-yı Milliyeciler, İtalyanların çekilip de Yunanlıların gelmesiyle çatışmaya da başlarlar. Ne var ki düzenli Yunan ordusunu durdurmak milis kuvvetler için imkânsız hale gelmiştir:

> "Milis çarpışmalarının işe yaramazlığını böylesine acı deneyimlerle anlayan gönüllüler, çareyi Ankara'ya gitmekte bulmuşlar, memleketin dört bir yanından akın akın Mustafa Kemal'in düzenli ordusuna katılmaya başlamışlardı…" (Gürel 2000: 96)

Bundan sonra yazar Ferzan Gürel'in özgürlükçü ve vatansever olarak romanda tanımladığı babası Mehmet Bey de Çine'de düzenli ordunun bir müfrezesi olarak görev almaya karar verir. Çine'ye gitmeden evvel Mehmet Bey, henüz beş yaşında olan oğlu Samim (Kocagöz)'e Millî Mücadele'yi şöyle anlatır:

> "Kemal Paşa ne demiş biliyor musun oğlum? 'Düşmanı vatanın harim-i ismetinde boğacağız!' demiş. Anadolu'nun içinde ilerlesinler bakalım kâfirler! Gidecekleri varsa görecekleri de var! Mustafa Kemal Paşa yapamayacağı bir şeyin sözünü etmez." (Gürel 2000: 84)

Görüldüğü üzere yazar Ferzan Gürel'in ailesinde birçok fert Kuva-yı Milliye'ye, daha sonra da düzenli orduya destek olmuş; babası Mehmet Bey bizzat Çine'de düşmana karşı savaşmıştır.

Reis Paşa romanında, Millî Mücadele'nin henüz milis kuvvetlerle yürütülen savaş safhası ele alınmakta; bu kuvvetlerin Fransız ve Yunan ordularını durdurma, iç isyanları bastırma konularındaki başarıları, düzenli orduya geçerken ortaya koydukları tepkiler üzerinde durulmaktadır. Turgut Göğebakan, Attilâ İlhan'ın Kuva-yı Milliye'ye büyük bir sempati duyduğunu, **Reis Paşa** romanında bu durumun varlığının hissedildiğini belirtmektedir. Göğebakan'a göre yazar, Çerkez Ethem olayını ise çeşitli çevrelerden gelecek tepkileri umursamaksızın bütün yönleriyle ele almış; pek de olumlu bir tip çizmemiştir (Göğebakan 2004: 110).

Meclis açılmadan önce, henüz 1920'nin başlarında, Mustafa Kemal Paşa, Suruç ve Adana'da Fransızların, Batı Anadolu'da Yunanlıların işgallerine karşı koyan Kuva-yı Milliye'nin mühimmat bakımından desteklenmesine karar verir. Mondros Mütarekesi ile dağıtılan Osmanlı ordusunun boşluğunu dolduran tek kuvvetin "şimdilik" Kuva-yı Milliye ve Çerkez Ethem'in kurduğu Kuva-yı Seyyare olduğunun farkındadır. İstanbul Hükümeti'nin İngilizlerle birlikte Kuva-yı Milliye'yi ortadan kaldıracak girişimlerde bulunmaları, Alemdar ve Peyam-ı Sabah gibi gazetelerde yazarların, milis kuvvetleri hedef göstermesi, bu gerçeği kanıtlamaktadır. Meclis'in açılmasından sonra da, düzenli ordu kurulana dek, Reis Paşa ve arkadaşları Kuva-yı Milliye'ye sahip çıkarlar; İstanbul Hükümeti ve İngilizlerin propagandasına cevaben milis kuvvetlerin halkın haklı tepkisinden ortaya çıktığını vurgularlar. Romanda, Kuva-yı Milliye konusunda Fevzi Paşa'nın kabineye hitaben yaptığı konuşmanın bir kısmına montaj tekniğiyle aynen yer verilmiştir:

> "-…İstanbul'dan, daha evvel çıkmak istiyordum; ancak, İngilizlerin içyüzlerini, maksat ve gâyelerini anlayabilmek için bir müddet kaldım… anlaşıldı ki, onların isteği Kuva-yı Milliye'nin red ve takbihiydi… biz de Kuva-yı Milliye'nin, haksız işgallerden ve Yunanlıların, İzmir ve Aydın mezaliminden meydana geldiğini ve bu haklı müdafaayı reddetmenin, milletimize karşı bir hıyânet teşkil edeceğini, bunu yapamayacağımızı söylüyorduk…" (İlhan 2002: 171)

Kuva-yı Milliye'ye kaşı birçok yörede ayaklanma olmuştur, fakat bunlardan en uzun soluklusu Bolu ve Düzce ayaklanmalarıdır. Romanda, "Düzce der demez, o saplantı" şeklinde başlayan parçada, Reis Paşa'nın bu ayaklanma sırasında öldürülenleri bir türlü unutamadığı vurgulanmaktadır:

> "Evet, kâbus gibi bir şey! 'Karakeçili' Müfrezesi, Ankara'yı şimâlden kapatmak amacıyla, o yöreye çekilmişti; katil, herhalde aralarından birisi, karanlıkta kaybolarak, kumandan çadırına sokuluyor; tüfeğinin namlusunu 'biçâre' Arif Bey'in kafasına dayadığı gibi… (…) Önce Kaymakam Mahmut Bey, arkasından Kaymakam Rahmi Bey, şimdi de Kaymakam Arif Bey gitti: Kuva-yı Milliye'nin gözbebekleri, bunlar!" (İlhan 2002: 213)

Bolu ve Düzce'de yaşananları, Peyam-ı Sabah'ın *"Anadolu'nun Kuva-yı Milliye'den temizlenmesi muvaffakiyetle ilerliyor";* Alemdar'ın ise *"Bolu, Gerede, Çerkeş, Beypazarı, Safranbolu, 'Çete'nin şekâvetinden temizlendi."* cümleleriyle duyurmaları, Kuva-yı Milliye'nin İstanbul Hükümeti ve İngilizler üzerinde yarattığı endişeyi göstermesi bakımından önemlidir (İlhan 2002: 175).

Reis Paşa romanının önemli karakterlerinden Çerkez Ethem'in Millî Mücadele'nin başında çok faydalı işlerde bulunduğu tarihî bir gerçekliktir. Attilâ İlhan da madalyonu birçok yüzüyle gösterme geleneğini devam ettirerek bu gerçek üzerinde ayrıntılı olarak durmaktadır (Göğebakan 2004: 111). Kendi milis kuvveti olan Kuva-yı Seyyare ile Bolu ve Düzce ayaklanmalarını bastırması, bu faydalı işlerden yalnızca biridir:

> "Düzce'de korku ve 'intizar'! Kahveler boş, sokaklarda, 'endişe verici' bir tenhalık: 'Çerkes Ethem Bey'in 'dehşetengiz' şöhreti, ondan önce kasabaya varmıştı. (…) Kuva-yı Seyyare Düzce'ye girdi; korkuya kapılmış ahali, kuytulara sinmiş; sanki kasabadan silinmişti; tenha, âdeta boş sokaklarda, serseri köpekler dolaşıyordu. Ethem Bey, Berzak Sefer, Abdülvahap ve Koçi Beyleri, şehrin ortasında astırdı." (İlhan 2002: 215-217)

Yazarın, 1920'de Çerkez Ethem ve ordusu Kuva-yı Seyyare'yi en çevik ve müessir milis kuvvet olarak kabul ettiği, Yozgat'ta Çapanoğlu isyanı çıktığında, Reis Paşa'nın, istemeden de olsa, Çerkez'den yardım istemek zorunda kalmasından dahi anlaşılabilir. Mustafa Kemal Paşa'nın Kuva-yı Seyyare'den "hoşuna gitmeyerek" yardım istemesinin nedeni, Çerkez Ethem'i "cahil ve dik"; kardeşi Reşit Bey'i ise "tahammülfersâ" olarak görmesidir:

> "Kararını, buruk ve kırık, fakat kesin olarak açıkladı:
> '-…haddizâtında, hoşuma gitmediği doğrudur; fakat ahval-i fevkalâdenin icâbı bu; Ethem Bey'i Ankara'ya çağırıp, ikna etmeye mecburuz; zirâ, gitmek istemeyecektir!.." (İlhan 2002: 245)

Attilâ İlhan'ın, bu konuda, romanının başkarakteri Reis Paşa'dan yana olduğunu, aşağıdaki cümlelerden anlamak mümkündür:

> "Ethem Bey, Çerkeslere mahsus dikliğinin yanı sıra; aşırı sert ve cetvel gibi düz, bir adamdı: kesinlikle nüans bilmez, ayrıntı gözetmez: her şey ya siyahtır ya beyaz, iyi değilse mutlaka kötü!" (İlhan 2002: 255)

Reis Paşa'da Çerkez Ethem hakkında bu fikrin oluşmasının nedeni, Bolu ve Düzce ayaklanmalarını bastırdıktan sonra Ankara'nın bağışladığı âsileri de tasdik beklemeden astırmasıdır. Çerkez Ethem'in Meclis'in kararına uymaması, ileride onun sonunu getirecektir; fakat şimdilik eldeki tek çevik kuvvet Kuva-yı Seyyare olduğundan, Mustafa Kemal Paşa, Çerkez Ethem ile ters düşmemeye çalışmaktadır. Halide Edip Hanım ve İsmet Paşa, çiçeği burnundaki Meclis'in itibarını azaltacağından endişe etmelerine rağmen, Reis Paşa, Çapanoğlu isyanını bastırmak konusunda başka çare göremez ve Ethem Bey'i Ankara'ya davet eder:

> "Mustafa Kemal, için için, Ethem Bey'in 'yıldızının parladığı şu anlarda', onunla ters düşmek istemiyordu; Kuva-yı Seyyâre, Ankara'nın şiddetli ihtiyacını hissettiği, vurucu bir güç. (…) o yüzden belki suyuna gitmek, en iyisi; yeni hükümetin, ne pahasına olursa olsun, âsilere karşı gücünü ve kuvvetini kanıtlaması iktizâ etmez mi?" (İlhan 2002: 257)

Anzavur Ahmet'i, Hilafet Ordusu'nu ve Kuva-yı İnzibatiye'yi yenen, nâmı gitgide yayılan Çerkez Ethem ve kardeşlerini Ankara halkı sevgi gösterileriyle; alkışlarla, tezahüratlarla karşılar. Bu sırada topluluk içinden bir grup, onun için yazılmış ve bestelenmiş bir marşı seslendirir:

"…güneş ay gibi ülkeyi parlattı
Kahraman Ethem cihâdın senin
Garbı cihânı yerinden oynattı
Kahraman Ethem nejâdın senin…"

Okunan marşının devamı Yunus Nâdi'nin bir hayli dikkatini çeker: *"...yurdun Kafkas'tır, uludur oymağın!"* Bu mısrada "Çerkezlik Davası"nın güdüldüğünü düşünen Yunus Nâdi, büyük bir endişe duyar, çünkü bu düşünceler, "Hareket-i Millî"ye

aykırıdır. Çerkez Ethem'i bizzat karşılamak için, istasyona gelen Reis Paşa'da da aynı endişe söz konusudur; fakat amacı gereği şimdilik sessiz ve tepkisiz kalmayı tercih eder. Karargâh-ı Umûmî olarak kullanılan Ziraat Mektebi'nde konuya giren kişi İsmet Paşa olur: Kuva-yı Seyyare dışında, "Yozgat ve havalisindeki usâtı tedîbe kâfi" bir kuvvetin kalmadığını belirtir. Kişiliği gereği mağrur biri olan Ethem Bey, Ankara halkının kendini sevgiyle karşılaması ve Meclis'in ileri gelenlerinin istasyona kadar teşrif etmelerinden olacak ki beklenmedik bir şekilde Heyet-i Temsiliye'yi yermeye, kendilerini ise övmeye başlar:

> "Ethem Bey, dik ve kendinden emin, sözünü kesti; yüksek sesle, fakat, kimsenin yüzüne bakmadan konuşuyordu:
> '-…Bu bir itiraf, kabul! Fakat geç kalmış, bir itiraf! Hey'et-i Temsiliye, bir senedir, ne iş yaptı? Niçin Merkezinizi takviye etmediniz? Tebliğ-i resmî neşretmekle, konferanslar tertibiyle, bu işleri halletmek mümkün müdür?
> Sustu, şikâyetçi bir sesle ilâve etti: '-…nihâyet biz, düşmanı bırakıp, geride, sizin işlerinizle uğraşmaktayız…" (İlhan 2002: 264-265)

Orada bulunan Reis Paşa, İsmet ve Fevzi Paşalar bu sözleri adeta sineye çekerler. Nitekim Ethem Bey, *"Sizi bu gâileden kurtaracağım…"* diyerek isyan meselesini üzerine alır ve hemen harekete geçer. Yozgat'ı basarak uzun çatışmalar sonucu Çapanoğlu kuvvetlerini dağıtmayı da başarır. Burada üzerinde dikkatle durulması gereken nokta, diğer romanlardan farklı olarak **Reis Paşa**'da, Çerkez Ethem'den ziyade kardeşi Reşit Bey'in tehlikeli bir kişi olarak gösterilmesidir (Göğebakan 2004: 112). Halide Edip'in "haris ve küstah" olarak nitelendirdiği Reşit Bey, her fırsatta Çerkez Ethem'i, Meclis'e özellikle, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya karşı kışkırtmaktadır. Onun yerinde kardeşinin, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Fevzi Paşa'nın yerinde de kendisinin olması gerektiğini düşünmektedir:

> "Sonra birden susup; çok yakınına geldi; iki eliyle, iki yakasından, kardeşini sımsıkı tuttu; nefesini burnuna üfleyerek:
> '-…o İsmet var ya…' dedi, '-… o sağır İsmet! Zinhâr ona inanma ve de güvenme! O seni yakalayacak!' Sustu, göğüs geçirerek ekledi: '-…dediydi dersin!..'" (İlhan 2002: 286)

> "(…)…bizi oyalıyorlar, maksad-ı asli, onlar için, zaman kazanmaktır: bu fırsatı onlara verecek miyiz? (…) ...bizim kellelerimiz! Evet, başımızı yiyecekler; anlamıyor musun? Onların yerine biz, erken davranırsak…(…) Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisliği, bana anamın ak südü gibi helâldir… hizmet ve mihnet bizim, ikbal ve şöhret onların… yağma yok!.." (İlhan 2002: 468-469)

Reşit Bey'in "Çerkez Ethem meselesi"nde önemli bir unsur olduğunu, romanın bir başka deyişle, 1920'nin sonlarına doğru, Garp Cephesi Kumandanlığı'nda bir araya geldiği Reis Paşa'ya karşı sarf ettiği sözlerden, İsmet Paşa'yı kumandan olarak tanımamasından, amaçlarının vatanı değil, kendi itibarlarını kurtarmak olduğunu söylemesinden de anlayabiliriz. Bu konuşmasında, vatanının kurtuluşunu önemsememesini ise ele geçirdikleri Yeşil Ordu Cemiyeti'nin etkilerinin ve Bolşevikliğin bir sonucu olarak görebiliriz:

> "Gözlerini İsmet Bey'e dikerek, elle tutulabilir bir hışımla diyor ki: '-… cephe kumandanı da kim oluyor? Hangi muzafferiyetine, hangi askeri muvaffakiyetine istinâd ediyor ki, onları zapt-ü-rapt altına almaya cür'et ve teşebbüs edebiliyor? Bir 'Muntazam Ordu' lâfıdır tutturdular; hangi 'Muntazam Ordu'dan bahsediyoruz? Bu düşüncenin hâl-i iflâsta olduğunu görmüyor musunuz? (…) … hadi canım! Vatan, vatan, vatan! Zaten ne kelimedir ki; benim için İran da birdir, Turan da! (…) …Paşa… Paşa… daha açık söyleyeyim ister misin? İcâb-ı hâlinde ben Venizelos'la da diz dize oturabilir, pekâlâ konuşabilirim!..'" (İlhan 2002: 520)

Bundan sonra Çerkez Ethem'in iç monologlarında, kardeşi Reşit Bey'in söyledikleri üzerine düşünmesine ve içten içe ona hak vermesine tanık oluruz. Bu arada her fırsatı değerlendiren Yunanlıların Çerkezleri, Millî Mücadele'den soyutlamak amacıyla İzmir'de bir "Çerkez Kongresi" düzenlemelerine de dikkat çekmeliyiz:

> "Boğaz'da cayırtı koptuğunda, Ethem Bey, az önce ağabeyi Reşit Bey'den dinlediklerini, düşünmeye dalmıştı: aklının almadığı şeyler! Onu handiyse 'meskenet'le suçluyor: neymiş de, 'Sarı Paşa'nın huzurunda, süt dökmüş kedi gibi duruyormuş; halbuki, bugünkü 'şerait', 'sûr'et-i kat'iyyede', onun lehinde 'inkişâf ediyor': Kuva-yı Seyyâre'nin kumandanı, odur; Yeşilordu'nun Reis-i Umûm'si O! Ahâlinin gözünde, daha şimdiden bir 'kahraman-ı millî' mertebesine yükseldi; bunu lâyıkıyla kıymetlendirmek iktiza ederken…" (İlhan 2002: 307)

> "…Nizamiye askeri acz içindeyken, Hızır gibi yetişip, Yozgat'ta Çapanoğulları'nı hâk ile yeksân eden kimdir? Ben değil miyim? Reis Paşa, bu haksızlığı nasıl irtikâp eder? (…) …korkaklık mı? El insaf! Yunan'ı Sâlihli Cephesi'nde durduran kim, ben değil miyim? Anzavur Ahmet'in başına cellât kesilen… Adapazarı, Bolu ve Düzce istasyonlarını bastıran?.. Mâruz kaldığımız muâmele, bize revâ-yı hak mıdır?" (İlhan 2002: 466)

Zaten kendisi de başına buyruk biri olan Çerkez Ethem, kardeşinin istediği yönde davranmaya başlar; evvela Yozgat İsyanı'ndan, "dav'a adamlarından" Ankara Valisi Yahya Galip Bey'i sorumlu tutar. Onun Divan-ı Harp'te yargılanmasını ister. Oysa

Ankara, Çerkez Ethem'in haddini aşan davranışlarda bulunmasına artık izin vermeyecektir. Karargâh-ı Umûmî'de çetelerle bir yere varılamayacağını, düzenli Yunan ordusu karşısında yine düzenli bir Türk ordusunun bulunması gerektiği konuşulmaktadır:

> "İsmet Bey eli çenesinde endişeliydi:
> '-…buhrana müncer olabilir, Paşam'… dedi. '-…malûm-u âliniz, muntazam askeri, gayr-ı muntazam milisle durdurmak, müşkilât arz ediyor…'
> Mustafa Kemal Paşa'nın canı büsbütün sıkılmıştı; oturduğu iskemleden birdenbire kalktı; gömleğini düzeltti, ceketini giyerken:
> '-…muntazam askerde, mutabıkız İsmet!' dedi, '-…Çetelerle götürebildiğimiz kadar götürdük… lâkin buhran büyüdü, büyük buhrana büyük vâsıta lâzım, o da muntazam ordudur.'" (İlhan 2002: 312)

Garp Cephesi'nin "zapt-ü-rapt altına alınması"nın ardından şimdi de düzenli ordu planları, Çerkez Ethem ile Ankara'nın arasını daha da açar. Öyle ki Ankara'da Ethem'in Reis Paşa'yı Meclis önünde asacağını söylediğine dair bir haber yayılmıştır. Meclis kürsüsünde de Yahya Gâlip Bey, Ankara'da bulunan Çerkez Ethem'in asıl hedefinin Reis Paşa olduğunu, komitacılık yaptığını söyler. Bu gerginliğin devam ettiği günlerde Çerkez Ethem, Mustafa Kemal Paşa'dan mülâkat talep etmekte; fakat bir türlü cevap alamamaktadır. Bu mülâkatın gerçekleşmesi durumunda nizamiye askerinin kendilerine karışmamasını isteyecektir; aksi takdirde silâha başvuracağını, Reşit Bey gibi kendisini sürekli kışkırtan Hacı Şükrü Bey'e söyler:

> "Hacı Şükrü Bey, içinde kaybolduğu düşüncelerden, sıyrılıp başını kaldırdı; pırıl pırıl gözlerini, Ethem Bey'in gözlerine dikerek, alçak sesle, fakat ısırır gibi:
> '-…tamam!' dedi, '-… git! en iyisi bu! Başka çâre yok! Git ve son kozunu kullan!..'
> Sustu, içini çekerek, sözünü bitirdi:
> '-… Ya sen, ya o!..'" (İlhan 2002: 476)

Çerkez Ethem'in, 1920'nin sonlarında Direksiyon Binası'nda taşınan Mustafa Kemal Paşa'nın, Tevfik Rüştü Bey'le görüştüğü sırada, odaya ansızın ve izinsiz bir şekilde girişinin, aralarında yaşananların anlatıldığı bölüm dikkat çekicidir. Zira o an, bunun bir suikast girişimi olacağını düşünen Reis Paşa, sağ elini, altında silâh bulunan yastığa uzatır, aynı anda Ethem'in eli de belindeki silâha yakın durmaktadır. Kurmaca mı, gerçek mi olduğu belirsiz anlatıma göre, bu baskında Çerkez Ethem'i engelleyen

durum, o anda, Tevfik Rüştü Bey'in de odada bulunmasıdır. İçeride gergin anlar yaşanırken binanın çevresinde Başyaver Salih Bey'in emriyle Çerkez Ethem'in fedaileri kuşatılmıştır. Bu sırada Ethem, iri ve kaba kol hareketleriyle ve bağırarak Reis Paşa'ya maruzatını dile getirmektedir:

> "'-…İsmet Bey'le mizâcımız uyuşmuyor; geçinemeyeceğiz, kat'iyyen anlaşılmıştır; onu, başımızdan alınız; yerine daha münâsip, daha mülâyim bir kumandan tayin edilsin.' (…) Mustafa Kemal sessiz, masmavi bir hiddet halinde, onu dinlemişti; cevabı katı ve kararlı oldu; köprüleri, gözünü kırpmaksızın atmaya hazır:
> '-… bu mümkün değil Ethem Bey! Karşımızdaki düşman, muntazam bir ordudur; çete onu tâciz eder, lâkin mağlûp edemez! Binaenaleyh muntazam ordu, bir zarûret-i harbiyedir; sizin kumandanıza merbût sarf-ı mesâi etmeniz de, bir başka zarûret!.." (İlhan 2002: 487)

Reis Paşa'nın son sözünün bu olduğunu öğrenen Çerkez Ethem, binanın sarıldığını da haber almasıyla odayı derhal terk eder, artık Ankara ile ipleri tamamen kopmuştur. İhtiraslarına mağlubiyeti, vatan hainliğine dönüşecektir: İzzettin Paşa'nın Kütahya'dan gönderdiği telgrafta Çerkez Ethem kuvvetlerinin 61. Fırka'ya karşı taarruza geçtiği, şiddetli çarpışmalar yaşandığı belirtilmektedir. Bu çarpışma sonucu ordusu dağılan Çerkez Ethem'in Yunalılara sığınması, düzenli ordunun İnönü'de Yunan ordusunu durdurması ile roman sona erer. Görüldüğü üzere Attilâ İlhan, Çerkez Ethem meselesini, tüm boyutlarıyla romanına taşımış; bu meselede Reşit Bey'in önemi üzerinde çokça durmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nı müteakiben yurdun müttefik devletler tarafından işgal edilmesiyle birlikte yalnız Anadolu'da değil, İstanbul'da da vatansever Türk halkı direnişe geçer, Hıfzı Topuz'un **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında İstanbul ve civarında kurulan Kuva-yı Milliye birliklerini (çetelerini) yakından tanıma fırsatı buluruz. "Millî Mücadele Sırasında Azınlıklar" bölümünde bahsettiğimiz zararlı çetelerle mücadele etmek, Anadolu'ya silâh ve adam kaçırmak, Ankara'ya çeşitli istihbaratlar göndermek amacıyla Çamlıca, Kısıklı, Bulgurlu, Dudullu, Büyükbakkalköy ve İzmit yörelerinde kurulan; burada Rum çeteleriyle kıran kırana savaşan çetelerin, birliklerin isimleri romanda şöyle sıralanmaktadır:

> "Laz Osman Çetesi, Arnavut Ali Bey Çetesi, Sağır Murat (ya da Korsan Murat) Çetesi, Küçük Aslan Çetesi, İpsiz Recep Çetesi, İsmail Kaptan Çetesi, İzmit yöresindeki Yahya Kaptan müfrezesi, Şile'de Yusuf Ziya Müfrezesi, Alemdar Müfrezesi, Bulgar Sadık Müfrezesi, Demir Hulusi Bey Müfrezesi…" (Topuz 2002: 27)

Bu Kuva-yı Milliye birlikleri, İstanbul ve civarında pek çok faydalı işlerde bulunmuşlardır. Rum çetelerinin faaliyetlerini yavaşlatmak veya tamamen durdurmak bu faydalı işlerden biridir. Nedim Bey, yeğenlerine Kuva-yı Milliye'nin bu konudaki kahramanlıklarını övünçle anlatır:

> "Son günlerde iki hain çetenin icabına bakıldı. Bunlardan biri sizin köyü de basmış olan Todori Çetesiydi. Bu çeteyi yok etmek görevi Kuvayı Milliye'de Demir Hulusi Bey'e verilmişti. Demir Hulusi Bey ilk önce Bulgar Sadık denen Sadık Baba'yı yanına alarak Todori'yi Şile yakınlarda pusuya düşürdü, bütün çeteleri yok ettiler. Gözünüz aydın. Şileliler artık rahata kavuşacaklar. İkinci olay da Paşaköylü Milti Kaptan Çetesinin yok edilmesi." (Topuz 2002: 32)

İstanbul Kuva-yı Milliyesinin bir diğer görevi Anadolu'ya silâh ve adam kaçırmaktır. Bu amaçla Üsküdar, Kadıköy, Gebze, Şile, Kartal, Beykoz, Kefken ve Tepeören bölgelerinde temsilcileri ve adamları bulunan bir Menzil Hattı oluşturulur. Bu Menzil Hattı'nın en yakın merkezi Özbekler Tekkesi'dir. Anadolu'ya gidecek olanlar ve gönderilecek silâhlar, evvela bu Tekke'ye *"Bizi İsa yolladı."* parolasıyla girmekte, orada çeşitli duruma göre çeşitli ilçelere ve köylere sevk edilmektedir. Bu süreçten geçenler arasında Halide Edip, Dr. Adnan Bey gibi tanınmışlar da vardır:

> "Tekke'den sonra uğrak yeri olarak Maltepe, Yalnız Selvi, Dudullu, Samandra, Köseler, Tepeviran, Çal Köyü, Ermişe Köyü, İkizce-i Osmaniye, Adapazarı, Doğançay ve Geyve vardı. (…) Kaçırılan silâhlar çoğu kez bu merkezlerde toplanıyordu. Sarıyer'deki yalıdan da gece sabahlara kadar takalara silâh yükleniyordu. Yüzlerce Kuvayı Milliyeci görev almıştı Menzil Hattı'nda. Binlerce subay, öğretmen ve aydın da, bu yollardan Ankara'ya ulaşıyordu." (Topuz 2002: 40)

Romanda bazı silâh kaçırma olayları farklı bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bunlardan biri 20 Ekim 1920'de gerçekleşen Karaağaç Baskını'dır. Çilingir Hasan'ın kahvesinde toplanan Topkapılı Mehmet, Hemşinli Mehmet, Osman Reis, Ahmet Kaptan gibi bazı Kuva-yı Milliyeciler kapısında işgal kuvvetlerinin nöbet tuttuğu Karaağaç

Deposu'nu boşaltmanın yollarını düşünürken bu işin deniz yoluyla gerçekleştirilebileceğine karar verirler:

> "Karar verildi, bu iş iki motorla yapılacaktı. (…) İş kalıyordu güvenilir adamlar bulmaya. Herkes seferber oldu. 80 kişi bulduk. Bunların hepsinin motorla gelmesi gerekmiyordu. Büyük çoğunluk depoyu boşaltma ve yükleme işinde görev alacaktı." (Topuz 2002: 156)

Onlarca Kuva-yı Milliyecinin seferber olduğu bu baskında, Keresteci Gabriel ve Kirkor adlı iki Ermeni'nin de yardım etmesiyle, Karağaç'taki silâhlar tamamen boşaltılır ve Karamürsel üzerinden Ankara'ya gönderilir:

> "1920 Haziranı'nda Maçka Silâhhanesi'nden, aynı yıl Ekim ayında da Karaağaç Silah Deposu'ndan kaçırılan silâh ve cephanenin İkinci İnönü (1921) ve Sakarya (13 Eylül 1921) zaferlerinin kazanılmasında büyük katkısı olmuştu. Şimdi de kesin zaferlere ulaşmak için yeni silâh ve cephanelere ihtiyaç vardı." (Topuz 2002: 222)

Bir diğer baskın Zeyinburnu'nda, 1922 yılının Ocak ayında gerçekleşir. Büyük Taarruz öncesi silâh ve cephane ihtiyacı duyan Ankara için bu baskın oldukça önemlidir. Fakat buradaki deponun, Sakarya Savaşı'ndan sonra antlaşma yapılan Fransızlar tarafından korunuyor olması büyük bir şanstır. Zira Fransız Komutan General Pellé, buradaki deponun resmî yolla boşaltılması için silâhların Marcel Savois adlı başka bir Fransız'a satılmasına izin verir. Türkler ise silâhları Marcel Savois'ten alırlar. Böylelikle 917 sandık piyade mermisi ve 11.516 adet top mermisi Ankara'ya yollanır.

Kuva-yı Milliye'nin işi bununla da bitmez. O dönemde direniş hareketinin önemli isimlerinden biri olan, çok dinamik, zeki ve girişimci olmasıyla tanınan Topkapılı Cambaz Mehmet Bey Ankara'dan Maçka Silâhhanesi'nin boşaltılmasıyla ilgili bir emir alınca plan yapmaya başlar:

> "Sonunda Topkapılı'nın aklına parlak bir fikir geldi. Acaba Kışla'ya yeraltından bir tünel kazarak girme olanağı yok muydu? Bu tünelin ağzı nerede olacaktı? Herhalde sokak ortasında değil, bir evin bahçesinde. Topkapılı, bir evi gözüne kestirdi. Onun bahçesinden bir tünelle Kışla'ya girmeyi aklına koydu." (Topuz 2002: 223)

Sonuçta Topkapılı'nın planı Neriman'ın yardımıyla da gerçekleşir ve tünel tamamlanır. Erkân-ı Harbiye kayıtlarına göre Büyük Taarruz'da kullanılmak üzere, o günlerde Maçka Silâhhanesi'nden 200 ton silâh ve cephane Beykoz ve Paşabahçe'ye, 200 ton cephane Haliç'e taşınmış ve mavnalara yüklenmiştir:

> "Bu başarı yalnız üç-beş kişinin işi değildi. Bütün İstanbul hamalları, deniz işçileri, mavnacılar ve gizli örgütlerle ilişkisi olan bütün kumandanlar, subaylar, erbaşlar, askerler, polisler, inzibatlar, esnaf kuruluşları, gümrükçüler, gençler, yaşlı kadınlar, genç kızlar, hepsi o günlerde Milli Kurtuluş için çalıştılar. Büyük Taarruz başarısına hepsinin katkısı oldu. Cephede atılan toplarda, vızlayan kurşunlarda bütün İstanbul Kuvayı Milliyecilerinin alınlarının teri vardı." (Topuz 2002: 222)

Yukarıda da belirtildiği üzere o dönemde İstanbul'da kurulan Kuva-yı Milliye'ye kimisi gizli olan bazı örgütlerin desteği olmuştur. Bu örgütlerden biri göz doktoru Esat Paşa tarafından Aralık 1918'de, 50 sivil toplum derneğinin desteğini alarak kurulan Millî Kongre Cemiyeti'dir. Kongre'nin ilk bildirisinde Kuva-yı Milliye birliklerinin desteklenmesi, birleştirilmesi konusunda çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir. Bunun dışında İttihat ve Terakki'nin devamı niteliğindeki Karakol Cemiyeti (3 Kasım 1918) ve Zabitan Grubu, kısa zamanda tüm Anadolu'ya yayılan ve bazı kaynaklara göre üye sayısı 40 bini bulan Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, diğer adıyla Mim Mim Grubu (Nisan 1920), Hamza Grubu (23 Eylül 1920) ve bu grubun Ankara'nın desteğiyle yeniden örgütlenmesiyle oluşmuş Felah Grubu (31 Ağustos 1921) Kuva-yı Milliye'yi destekleyen diğer örgütlerdir.

Görüldüğü üzere Hıfzı Topuz, diğer yazarların aksine romanında İstanbul'daki Kuva-yı Milliye'nin faaliyetleri üzerinde çokça durmuştur.

Ulus Dağı'na Düşen Ateş, Yunan ordusunun İzmir'e girmesinden yaklaşık bir yıl sonra Batı Anadolu köylerinde Kuva-yı Milliye'nin ortaya koyduğu mücadeleyi ele alan bir romandır. Romanda, gönüllü olarak Yunanlılara karşı savaşan ve fakat düzenli ordudan gelen emirlere göre hareket eden köylülere, efelere, kaymakamlara, esnafa… hepsine birden "akıncılar" denilmektedir. Bu akıncıların romandaki lideri ise Selanik doğumlu, Türk hukukçu ve bürokrat, Cumhuriyet döneminin Samsun, Balıkesir, Malatya ve Muğla valisi İbrahim Ethem Akıncı (1889-1950)'dır. İbrahim Ethem Bey, Millî

Mücadele yıllarında Demirci'de kaymakamlık yaptığı sıra, burada köylü, esnaf ve efelerden müteşekkil bir Kuva-yı Milliye cephesi kurmuş ve buna akıncılar adını vermiştir. Bugün Manisa'nın bir ilçesi olan Demirci'nin tarihinde İbrahim Ethem Akıncı'nın büyük yerinin olduğu görülmektedir. İlçe kaymakamlığının resmî internet sitesinde Ethem Bey'in ve akıncıların sayesinde Demirci'nin Millî Mücadele'de önemli bir yeri olduğu vurgulanmaktadır:

> "Demirci Kurtuluş Savaşı yıllarında sürekli işgal altında kalmıştır. Özellikle Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in örgütlediği akıncılarla Yunanlılara karşı başarılı bir direniş gösterilmiştir. Demirci, Kurtuluş Savaşı'nın en sıkıntılı günlerinde ümit ışığının parıldamasına neden olmuştur."[27]

Romanda, akıncı kadrosunun neredeyse hepsi gerçek kişilerden oluşmaktadır. İbrahim Ethem Bey dışında Akıncı Müfreze Kumandanı Serezli Parti Mehmet Pehlivan, Salihlili Kürt Ali (Yıldırım) Efe, Balıkesirli Arslan Efe, Bakırlı (Saçlı) Mustafa Efe, Halil Efe, Makbule Efe ve daha birçok tarihî kişi, romanda karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, romanını bu tarihî kişiler üzerine yaptığı araştırmalara, İbrahim Ethem Bey ve diğer akıncıların hatıralarına dayandırmıştır.

İbrahim Ethem Bey'in 1920'nin ortalarında Demirci'ye atanmasıyla başlayan romanda, Kaymakam'ı bekleyen ilk büyük sorun Çerkez Ethem'in isyanıdır. Öyle ki Simav ve Demirci Yunan kuvvetleri tarafından kuşatılır; fakat henüz kurulmaya çalışılan Millî Ordu Yunan kuvvetlerinden çok Çerkez Ethem ve adamlarıyla uğraşmak zorunda kalır. Üstelik Çerkez Ethem'in ordusu olan Kuva-yı Seyyare'den Doktor Fazıl da üç yüz adamıyla Demirci kasabasını kuşatır. Çerkez, yeni yeni kurulan düzenli ordudaki komutanların emri altına girmek istemez; TBMM'nin ona bağlı kuvvetleri, diğer benzer teşkillerden ayırt edilebilmek için koyduğu I. Kuva-yı Seyyare adına da karşı çıkar. Kaymakam'a gönderdiği bir telgrafta kendini, Umum Kuva-yı Seyyare Kumandanı, bir başka deyişle başkumandan ilan eder:

> "Hay Allah! İmzaya dikkat etmemişim, şuna bak: 'Umum Kuvayı Seyyare Kumandanı Ethem' diye imzalamış. Daha önceleri yalnızca 'Kuvayı Seyyare

[27] http://www.demirci.gov.tr/default_B0.aspx?content=186 (19.03.2011)

> Kumandanı' diye imzalardı. Demek kendi kendine başkumandan oluyor!" (Yıldırım 2006: 5)

Henüz bir yıl öncesine kadar Millî Mücadele uğruna çalışan, bu amaçla Yozgat isyanını ve Anzavur ayaklanmasını bastıran Çerkez Ethem, kişisel ihtiraslar uğruna Yunan tarafına yaklaşmaktadır. Demirci'yi üç yüz adamıyla kuşattıktan sonra Kula'da Yunanlılarla sulh görüşmesi yapar. Bu görüşme sonucunda Yunanlılarla ateş kestiklerini bildiren Ethem, Kula-Demirci telefon hattını da Yunan ordusu için tamir ettirir. Bunun karşılığında Yunan ordusu, Gediz, Simav, Demirci, Gördes ve Kütahya arasında kalan bölgeyi I. Kuva-yı Seyyare'ye bırakır. Onların amacı, buraları kendilerinden yana olanlara bırakarak Afyon ve Bursa yönünde rahatça ilerleyebilmektir. İbrahim Ethem Bey ise, iki farklı düşman karşısında çareyi dağa çıkmakta bulur. Ne var ki bunun öncesinde Çerkez Ethem'in ordusunu içten dağıtmak da bir başka planıdır:

> "Kuvayı Seyyare'de Türkler de vardı. Parti Pehlivan'la Halil Efe ile temas arayalım! Bu arada Çerkeslerden yanaymış, ya da tarafsızmış gibi görünelim." (Yıldırım 2006: 8)

İbrahim Ethem Bey'in dediği gibi Kuva-yı Seyyare, zamanla kendi içinde bölünmeye başlar. Öyle ki kaymakamlık makamına iki gün içinde Çerkez Ethem'den ayrılan iki asker gelir. Bunlardan birincisi Çerkez'in yaverliğini yapan Yüzbaşı Sencer Sami'dir. O, bu rezalet ve faciayı görmemek için, hastalığını bahane ederek kaçtığını söyler. Kaymakam'a sığınan Sencer Sami, Çerkez Ethem'in asıl amacından da bahseder:

> "Meclis Ordusu'nu yenip, Ankara'ya gireceklermiş. Orada bazılarını asacaklarmış. Meclisi de kapattıktan sonra, yeni bir ordu kuracak ve memleketi düşmandan kurtaracaklarmış." (Yıldırım 2006: 11)

Kaymakam, şimdi Yunanlılarla birlikte olup, Millî Ordu'yu ortadan kaldırdıktan sonra Yunanlılara yurttan atma fikrini çokça komik bulur. Ona göre Çerkez'in bu davranışlarının altında yatan sebep paşa olma hülyasıdır:

> "Ethem ile kardeşleri de belki iyi başlamışlardı, ama biraz görev yapınca başka hülyalara daldılar. Padişah sülâlesine hizmete adamış kendi büyükleri gibi, birer paşa olacaklarını sandılar. (…) Kanuna uymamayı alışkanlık edinmişler. Ali kıran

> baş kesen olmuşlar. Bu yetmezmiş gibi, gereksiz sertliğe başvurmuşlar, hatta sorgusuz sualsiz cana kıyar olmuşlardı." (Yıldırım 2006: 51-52)

O gün, İbrahim Ethem Bey'e sığınan bir başka Kuva-yı Seyyareci Çerkez Ethem'in kardeşi Tevfik Bey'in yaveri Mülazım Sami'dir. O da, Tevfik Bey'in Millî Ordu'nun piyadelerine ateş açtırmasına dayanamayıp kaçmıştır:

> "Gediz'in üstlerindeydik. Millî Ordu'nun piyadeleri, aşağılardaki çayın kıyısında yürüyüş halindeydi. Tevfik Bey onların üstüne top ateşi açtırdı. (…) Ben, 'Bunu yapamayız! Gâvura atar gibi, kendi ordumuza top atılmaz! Ben sizinle, düşmana silah atmak ve memleketi kurtarmak üzere birlik oldum; kendi ordumuzla harp etmek için değil!' dedim ve kendimi topların önüne atıp ateşi durdurdum. (…) Çerkes Ethem 'Kurşuna dizin şu herifi!..' dedi. Belimden silahımı aldılar ve çalılığın ardına götürdüler. Tüfeklerini doğrultup tetiklerine basacaklardı ki, Mısırlı Yusuf araya girdi; 'Daha çok gençtir! Hiç olmazsa Demirci'ye sürün!' dedi. Sövüp sayarak salıverdiler. Üç gündür yürüyorum. " (Yıldırım 2006: 12-13)

Kaymakam'ı sevindiren bu gelişmeler sırasında ilginç bir olay yaşanır; Çerkez Ethem ve adamları Demirci'ye gelirler. Kendisi Kaymakam'ı bizzat ziyaret eder. Bu ziyaret esnasında davranışlarındaki buyurganlık ve asilik dikkat çeker:

> "Akşam üzeri kaymakamlığa giren Çerkes Ethem, kendisine kapıyı açan Kaymakam'ın önüne geçerek, makam koltuğuna oturdu. Sıkıntılı durumunu belli etmemeye çalışıyor; sağ elindeki kırbacını arada bir çizmesine vuruyordu." (Yıldırım 2006: 17)

İbrahim Ethem Bey, kendi makam koltuğuna oturulmasına rağmen sakinliğini korumaya çalışır. Amacı tarafsız görünerek, Kuva-yı Seyyare'deki iç bölünmeyi desteklemektir. Çerkez Ethem'in sorularına hiçbir şeyden haberi yokmuşçasına cevap verir:

> "Çerkes Ethem, masaya doğru eğilerek sordu:
> 'Kaymakam Bey! Bu durumlar karşısında siz ne düşünüyorsunuz?'
> Onun, bezgin sesine bir canlılık katmaya çabaladığını ayrımsayan İbrahim Ethem Bey, 'Beni yokluyor' dedi içinden. Sesi olabildiğince yumuşaktı:
> 'Durum nedir bilmiyorum ki, ne düşündüğümü söyleyebileyim.'
> Çerkes Ethem, bu yanıtla yetineceğe benzemiyordu. Sesi kışkırtıcı ve hırçındı:
> 'Herifler bize gâvurdan beter surette hücum ediyorlar. Hayret doğrusu!..'
> Kaymakam 'Sen düşmanla çoktan anlaşmadın mı?' diye soran iç sesini güçlükle bastırdı. Hafifçe öksürdü:
> 'Ethem Bey benim anladığım bir şey varsa, o da düşmanda kan kalmamışken birbirimize ateş ederek, hiçbir ümidi kalmamış olan düşmanı canlandırdık…'

> Çerkes Ethem'in rengi bir anda iyice soldu, yüzündeki çizgiler derinleşti, küçük gözleri sağa sola çevrildi. Elindeki kırbacı iyice sıktı ve 'Evet' dedi; sözünün arkasını getiremedi. Odaya ağır bir sessizlik çöktü." (Yıldırım 2006: 18)

Ertesi gün, Kuva-yı Seyyare adamları Demirci'deki Ziraat Bankasını soymaya çalışırlar. Ne var ki bunu tahmin eden millîci Asım ve arkadaşları gece bankayı boşaltmışlardır. Çerkez'in bu ziyaretinde bazı askerlerin Kaymakam'a sığınmak istedikleri söylentisi de yayılmıştır. Yalnız Parti Pehlivan ve Halil Efe, Kaymakam'a sığınmaya gerek duymadan Çerkez'den ayrılmışlardır. Bu iki efe, Kuva-yı Seyyare'deki bazı topları kaçırarak düzenli orduya da destek olmaya başlarlar. Ne var ki affedilmeme korkusuyla kasabaya bir türlü giremezler. Nihayetinde ikisi birbirlerinden de ayrılarak yalnız savaşmaya başlarlar. Halil Efe, dağ dağ dolaştığı bir gün atlı bir kadına rastlar. Adının Makbule olduğunu sonradan öğrenen Halil Efe, adeta bir efe kadar iyi at binen bu kadına âşık olur.

Mustafa Kemal Paşa, pişman olan her Kuva-yı Seyyarecinin Millî Ordu'ya kazandırılması emrini verdiğinden İbrahim Ethem Bey, bu iki efenin peşine düşer. Evvela Parti Pehlivan'ı bulur ve ona orduda seyyar jandarmalık teklif eder. Esasen affedilmeyeceğini düşünen Parti Pehlivan görevi hemen kabul eder. Halil Efe de memnuniyetle Müfreze kumandanı olur. Parti Pehlivan ve Halil Efe'nin de katılımıyla İbrahim Ethem Bey önderliğindeki akıncıların sayısı otuza çıkar. 1921 yılının Mart ayından itibaren akıncılar hem Çerkez kuvvetleriyle hem de Yunan askeriyle sıcak çatışma içine girmeye başlarlar. Savaş planları, sayılarının az olması nedeniyle, kaçak dövüşmek, dağlarda dolaşıp pusuya yatmak üzerine kuruludur. Bu arada I. İnönü Savaşı mağlubiyetinin acısını çıkarmak isteyen Yunanlılar kuvvetle saldırıya geçerler. Romanın bundan sonraki kısmında uzun süre Batı Anadolu'nun çeşitli köylerinde Yunan kuvvetleri ile akıncılar arasında meydana gelen çatışmalar anlatılır. Kuva-yı Seyyare ise dağılmış, Çerkez Ethem ve kardeşleri Yunanlılara sığınmışlardır. Bundan aylar sonra, sığındıkları bir Çerkez köyündeki Eşref Ağa'nın *"Millî Ordu'da bizden de çok insan yok mu?"* sorusuna Kaymakam olumlu yanıt verir:

> "Olmaz olur mu? Herkes bir değil ki! İstanbul saltanatının yamacına türemiş, hükümetlerden her daim mevki kapmış olan, ihtiras ve mevki düşkünü, kendilerini yasaların üstünde görmüş bir azınlığın dışında, hep birlikte savaşıyoruz!

> Balkanlar'da, Çanakkale'de, Filistin'de olduğu gibi! (…) Kandırılmış insanlarımız Girit'te Yunan zabitlerinden talim gördükten sonra buralara geliyorlar ve Yunan askerleriyle birlikte, bize silah çekiyorlar. Ama biliniz ki, bunlar azınlıktadır. İstanbullu, Tokatlı, bu toprağın insanı olan Çerkesler, hainleri lanetleyen beyanlarda bulunuyorlar!" (Yıldırım 2006: 133-134)

Akınlara başlayan Parti Pehlivan ve Halil Efe ilk olarak, Kızıldam köyü yakınlarında bir düşman birliğini pusuya düşürürler. Yunan askerlerinin kadınların kızların ırzına geçtiklerini duyan Makbule de akıncılar arasına katılır.

İbrahim Ethem Bey'in öncülük ettiği akıncılar, düzenli ordudan, Batı Cephesi Komutanlığı'ndan gelen haber ve emirlere göre hareket ederler. Bu yüzden istihbarat ağının da güçlü olması gerekir. Bu amaçla Kaymakam, demiryolu kavşaklarına yakın köylerde ve istasyonlarda uyanık köylülerden oluşan bir istihbarat ağı kurar.

Günler geçtikçe Yunan ordusu daha da yaklaşmaktadır. Öyle ki Demirci'ye yakın yerlerden olan Gördes kasabasını da işgal ederler. Gördes halkının çoğu Simav ve Demirci'ye göç etmek zorunda kalır. Zaman zaman akıncılara ve köylülere umutsuzluk hâkim olur. Böyle durumlarda Kaymakam yaptığı konuşmalarla onları yeniden motive eder. Ne var ki II. İnönü Savaşı'nı da kaybeden Yunan ordusu atağa geçer ve Batı Anadolu'daki gücünü gittikçe arttırır; Demirci'yi de işgal eder:

> "Makine kesintilerle tıkırdadı:
> '…'
> 'Kula yolundan…'
> '…'
> 'Simav'dan… her yandan…'
> '…'
> 'Her yandan… Ovaya girdiler…" (Yıldırım 2006: 107)

Bu dönem gerek düzenli ordu için gerekse de akıncılar için oldukça çetin geçer. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa, Başkomutan olarak kumandayı ele almak zorunda kalır. Orduyu Sakarya'nın gerisine çekerek Yunan saldırısını püskürtmeyi amaçlamaktadır. Akıncılar ise Batı Anadolu'daki Yunan birliklerinin Sakarya'ya takviye edilmesini engellemek için çalışırlar. Fakat işgal edilen köylerin sakinleri onlar için büyük sorun olur. Çaresiz bir şekilde kadın, çocuk dâhil yaklaşık üç yüz kişi dağ dağ, köy köy dolaşırlar. Çok kalabalık olmaları hareket kabiliyetlerini ve hızlarını engellediğinden gruplara ayrılılar.

Bu grupların çoğu, Yunan kuvvetleri kasabaları kuşattığından, dağda aç ve susuz vaziyette mahsur kalırlar. Halil Efe, bu koşullara alışık olmayan yeni akıncılara Yunan'a teslim olma veya dağda kalma seçeneklerini sunar:

> "'Benimle dağda kalacak olanlar, ayrılıp öne çıksınlar ve söz versinler! Sonuna dek gitmeye var mısınız?'
> Bir anlık sessizliğin ardından, 'Varız! Varız!' sesleri yükseldi. Parti Pehlivan'ın kalın sesi hepsini bastırıyordu:
> 'Arkadaş! Ben ne orduya girerim, ne de düşmana teslim olurum! Bundan böyle, dağlar benden sorulur.'
> Halil Efe tüfeğini havaya kaldırarak bağırdı:
> 'Ben, yüz sene gezerim dağda! Kardeşim Necip'in öcünü almadan ölmek yok!'
> Arkada, kadınların önündeki Hacı Veli ile Kulalı Mehmet Efe'nin sesleri birbirine karışıyordu:
> 'Biz erkek oğlu erkeğiz!'
> 'Düşmana teslim olmayız!'" (Yıldırım 2006: 124)

İbrahim Ethem Bey'in grubu Çiçekli Yaylası, Alaçam Dağı ve nihayet Ulus Dağı'nı geçip Kızılçukur köyüne geldiklerinde Arslan Efe ile karşılaşırlar. Kaymakam'ın eski dostu olan Arslan Efe Yunanlılardan aldığı tebliği gösterir:

> "Umum Asker-i Âli Kumandanlığından:
> (…) Çevrenizde bulunan çete üyelerini; silahlarını askeri idarelere teslim etmek, aileleri arasına dönmek ve devletin kanunlarına itaat etmek şartıyla, aff-ı umumî ihsan ediyoruz. Merhametimize sığınanlar, harp vergisinden muaf olan beygirlerini beraberinde getirmek hakkına sahiptirler.
> İzmir 5-18 Ağustos 1921
> Umum Asker-i Âli Kumandanı General Aristotellis Velahopulos" (Yıldırım 2006: 137-138)

Bu vaatlere kulak asmayan akıncılar yollarına devam ederler. Sındırgı'da diğer gruplarla buluşurlar. Bu arada akıncılar, uzun zaman sonra ilk kez güzel bir haber alırlar: Yunan kuvvetleri Demirci'yi boşaltmışlardır. Haberi alır almaz kasabaya varırlar:

> "İbrahim Ethem Bey ve akıncılar şaşkınlığa uğradılar. Demirci'nin nerdeyse yarısı, köye kadar karşılamaya gelmişti. İlerledikçe, insan kalabalığı bir sele dönüştü. Yola sığmıyorlar, yanlardaki tarlalarda koşuşturuyor; sevinç gösterileriyle akıncılara eşlik ediyorlardı. Atlara yanaşan yaşlı kadınlar, ellerini uzatıyorlar, 'Hoş geldiniz oğullar! Varolun aslanlar!' diyerek, akıncıların çizmelerine, terkilerindeki heybelerine dokunuyorlar, bir yandan da başörtülerinin ucuyla gözyaşlarını siliyorlardı." (Yıldırım 2006: 153)

Bu karşılama karşısında oldukça duygulanan akıncı lideri İbrahim Ethem Bey'in dudaklarından Tevfik Fikret'in şu dizeleri dökülür:

"Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;
Ey hak yaşa, ey sevgili millet yaşa, var ol!
Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa;
Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır!"

Ne var ki bu mutluluk pek uzun sürmez; Demirci'ye gelmek üzere Salihli ve Kula'dan yeni Yunan kuvvetlerinin yola çıktıkları haberi gelir. Bunun üzerine Makbule ve Hatice gibi birkaç kadının da yer aldığı akıncılar tekrar dağa çıkarlar. 18 Kasım 1921'i izleyen üç hafta boyunca, Balıkesir'in güneyindeki köylerde dolaşırlar. Buralarda Yunanlılarla işbirliği yapan Alayakalı Ahmet, Boncukoğlu gibi hainleri ele geçirerek cezalandırırlar. Yunan birlikleriyle sıcak çatışma içerisine de girerler. Hatta birkaçında şehit verdikleri, Yunan esir ele geçirdikleri de olur.

Çerkez ve Ermeni taburlarını da yanına alan Yunanlılar Sakari, Panayır köylerinde mezalime başlarlar. Buna karşılık olarak akıncılar gruplara ayrılarak bu köyleri savunurlar. Sayıları az olduğundan, takviye Yunan kuvvetleri geldiğinde geri çekilmek zorunda kalırlar. Akıncıların kendilerini çok uğraştığını düşünen Yunanlılar 1921'in sonlarına doğru beş yüz atlıyla peşlerine düşerler. Diğer yandan, İbrahim Ethem Bey, 14 Ocak 1922'li Sada-yı Hak gazetesinden Çerkez işbirlikçilerin Yunan Kralı tarafından tebrik edildiğini öğrenir:

> "Yunan Kralı Konstantin, İzmir'deki Çerkes Kulübü tarafından keşide edilen sene başı telgrafnamesine cevap vererek, Küçük Asya'da yerleşik Çerkes Dostlarına samimi memnuniyetini bildirdi." (Yıldırım 2006: 223)

Kendileri, Yunan kuvvetleriyle çarpışırken, bazı Çerkezlerin Yunan Kralınca tebrik edilmesini yediremeyen İbrahim Ethem Bey, bu durumu "millet içinde bir leke" olarak görür:

> "Rusların baskısından kurtarmak için, Anadolu'ya getirilen bu insanları kardeş diye bağrımıza basmadık mı? Devletin en büyük makamlarını kendilerine vermekte bir sakınca görmediğimiz bu beylerin işgali fırsat bilip, vatan ve millete hıyanetleri çok, ama çok üzücü! (…) Yunan efzonunun etekleri altında cemiyet kurmuşlar. Bu yetmezmiş gibi 'Yunanla davamız birdir! Çerkes cemiyetimizin yönetiminde bir de Rum yer alsın…' diye Kral Konstantin'e yalvar yakar oluyorlar, yazıyla başvuruyorlar! (…) Neyse ki bu hayınların sayısı çok azdır. Fakat ne olursa olsun millet için birer lekedirler. (…) Şu ya da bu kökten şeytanlar, bize acı verseler de bizim kardeşliğimizi bozamayacaklar! Bu uğurda ölürsek de yan yana öleceğiz! Kanlarımız birbirine karışıp toprağı besleyecek! Bu topraklar, işte o zaman vatanımız olacak!" (Yıldırım 2006: 224-225)

1922'nın ortalarında, bir başka deyişle, Türk ordusu taarruza hazırlanırken Yunan kuvvetleri, akıncılar üzerine kalabalık bir orduyla ani bir baskın düzenlerler. İbrahim Ethem Bey'in emri üzerine akıncılar Koçdağı'nda toplanıp çatışmaya hazırlanırlar. Çatışmanın büyük olacağını fark eden akıncılar, teslim olmamak, olunması durumunda birbirlerini vurmak konusunda ortak karar alırlar. Çatışma, beklenildiği üzere oldukça sert gerçekleşir; akıncılardan Yörük Kadir, Mehmet Efendi, Giritli Mustafa Çavuş, Kulalı Mustafa Efendi ve Makbule şehit olur. Karısının öldürülmesinin ardından kontrolünü kaybeden Halil Efe de kısa zaman sonra şehit edilir:

> "Halil Efe tüfeği aldıktan sonra, sarhoş gibi sendeleyerek, ağaçlığa yürüdü. Arakada kalanlar, onun 'Bundan böyle vururum! Yunan, Müslüman gâvuru demem, vururum!' diye bağırdığını duydular." (Yıldırım 2006: 306)

Yunan ve Çerkez çetelerinin baskınından sonra dağılan akıncılar, on gün içinde yeniden bir araya gelirler. 17 Mayıs 1922 günü Kula'dan çıkan Yunan taburunu düşürmek için pusuya yatarlar. Ne var ki pusu haberini alan düşman arkadan dolanınca çatışma aniden başlar ve gece yarısına dek sürer. Yunanlılar arkalarında otuz beş ölü bırakarak Gediz çayına çekilirler. Yine birkaç şehit veren akıncılar dövüşmeye devam ederler. Üç ay sonra Yunan ordusunu Akdeniz'e doğru kovalayanlar arasında geride kalan akıncılar da vardır.

Romanın sonlarına doğru, Cumhuriyet kurulduktan sonra sırasıyla Samsun, Balıkesir, Malatya ve Muğla valisi olan İbrahim Ethem Bey'in akıncı arkadaşları, yani Kuva-yı Milliye hakkındaki düşüncelerine şahit oluruz ki bu düşünceler, roman boyunca anlatılmak istenenlerin bir özeti gibidir:

> "Kim bilir, daha kaç kadın ve erkek vardır ki, ne önemli işler yapmışlardır! (…) Adlarını bilmediğimiz nice insanımız, Hasbi gibi çocuklarımız! Gâzi Paşa'nın dediği gibi, topyekün bir savaştı bizimkisi! Yoktan varolma savaşı!" (Yıldırım 2006: 316)

Kuva-yı Milliye konusunda romandan çıkarılabilecek en önemli sonuç, Kuva-yı Milliye'nin yalnız, Millî Ordu kurulmadan önce değil, kurulduktan sonra da cephe gerisinde Yunan kuvvetlerini üzerine çekmek, onları dağ dağ, köy köy dolaştırmak ve onlarla çatışmak suretiyle Millî Mücadele'ye destek olduğudur.

İsmet Paşa'nın Ağır Topları'nda olay örgüsü başkarakterin bir asker olması itibariyle sıcak savaşın yaşandığı Batı Anadolu'daki cephelerde geçmektedir. Haliyle Kuva-yı Milliye'nin oluşma, düzenlileşme süreçlerine de değinilmiştir. Şemsettin Ünlü, bu konuda evvela, toplumun her kesiminden Kuva-yı Milliye'ye iyimser bir şekilde yaklaşan insanların çoğunlukta olduğunu vurgulamıştır. Bunun en iyi örneği kuşkusuz, Tekâlif-i Milliye yasası çıktığında halkın Kuva-yı Milliye'ye gönülden yardım etmesi olmuştur:

> "İnebolu'da, Gerede'de, Kastamonu'da, Samsun'da, Kayseri'de, Amasra'da, Ordu'da, Suruç'ta, İskilip'te, Avanos'ta alınan kararları destekleyen toplantılar düzenlenmiş; kimsenin malını, canını ordudan esirgemeyeceğini bildiren telgraflar çekilmişti Meclis'e. (…) Köylerde, kasabalarda yolları dolduran kalabalıklar; geçip giden asker kafilelerine, açık, içli bir sevgiyle sokuluyorlardı…" (Ünlü 2003: 117)

Genci, yaşlısı; kadını, erkeği; fakiri, zenginiyle, esnafıyla, tüccarıyla, zanaatkârıyla Türk halkı, Millî Mücadele'de seferber olur:

> "Köylü kentli, varsıl yoksul, çiftçi esnaf, tüccar zanaatkâr, herkes deri, kösele, nal, mıh, arpa, şeker, bez, ordunun işine yarar ne varsa elinde, on saydığının dördünü, yüz saydığının kırkını götürüp vermekle yükümlüydü." (Ünlü 2003: 117)

Türk halkının seferberliği, Millî Mücadele'ye destek oluşu yabancıların dahi dikkatini çeker. Azerbaycan Elçisi Abilov'un, Kuva-yı Milliye'yi öven sözleri gazetelerde şöyle yayımlanır:

> "Uzun süre cephenin her bir yerini dolaştım, bu büyük kalkışmanın milletin ruhundan doğduğunu kendi gözlerimle gördüm… Kadınları, yaşlıları, çocukları ile bile bütün halkın, canla başla savaştığına yakından tanık oldum." (Ünlü 2003: 247)

Mustafa Kemal ile de görüşen Abilov, ona Türk halkının kendilerini çok anladığını ve sevdiğini söylemesi üzerine Gâzi Paşa, halkın mücadele etmesindeki nedeni şöyle açıklar:

> "Halkımız, yıllardır çekilen acıların, zorlukların ne için olduğunu artık anlamıştır… Halk, kaderini başkalarının eline bırakmasın; kendi kaderini kendi tayin etsin… Bu Rumdur, öteki Türktür… Şu Müslümandır, öteki değildir demiyoruz… Bağımsız olacağız, birlik olacağız… Birlikte bağımsız yaşayacağız. Bizim isteğimiz bu… Bunun için savaşıyoruz. Artık, anlaşılmıştır bunlar." (Ünlü 2003: 255)

Şemsettin Ünlü, Kuva-yı Milliye konusunda, Çerkez Ethem ve Demirci Efe gibi düzenli orduya geçiş sürecinde sıkıntı yaratan kişileri de bir karakter olarak romanına almıştır. Çerkez Ethem'in isyanı konusunda bilinenlerden farklı bir şey söylemez yazar. Buna göre Batı Cephesi Komutanlığı, Ethem ile kardeşlerinin, Meclis'i, Millî Ordu'yu önemsemeyen sıra dışı tutumlarına son vermek, başında bulundukları müfrezeleri, düzenli birliklerin çizgisine çekmek çabasındadır. Dilediklerince gönüllü almaları; para, yiyecek, mal toplamaları; suçlu gördüklerini, yargılanmadan cezalandırmaları yasaklanmıştır. Çerkez ve yandaşları ise bu duruma başkaldırmışlardır:

> "Meclis'te, başını Çerkes Reşit'in çektiği Etem yandaşı mebuslar, Mustafa Kemal Paşa'yı Meclis Başkanlığı'ndan düşürmek, yönetime el koymak için aralarında anlaşmışlardı… Bugün, değilse yarın, Etem kuvvetlerinin Ankara'yı basacağı yolunda haberler aktarılıyordu kulaktan kulağa." (Ünlü 2003: 163)

Denizli'de halktan yüz bin altın, dört yüz bin banknot, iki yüz okka gümüş toplayıp hesap vermeye yanaşmayan Demirci Efe de Meclis'e karşı ayaklanır. Bunun üzerine görevden alınan Ethem, Demirci Efe'yi de yanına çekmeye çalışır. Ethem amacına ulaşamadan Refet Bey, üç süvari alayı ile Demirci Efe ayaklanmasını bastırır. Ethem ise Yunan tarafına geçer. Bunu ilk kez İdris adında bir ihtiyardan öğrenen Fehim Cezmi, Yunan uçaklarının, Çerkez Ethem'in sözlerinin yazılı olduğu kâğıtları dağıtmasına da şahit olur:

> "Gün doğdu, ortalık aydınlandı, öğleye doğru, alçaktan alçaktan uçan Yunan uçakları geldi geçti tepelerin üstünden… Etem'in kendi ağzından; Ankara ile milli orduyu düşman; Yunanlıları dost, Yunan ordusunu barışçı ilan eden basılı kâğıt parçacıkları saçtı bu uçaklar havaya…" (Ünlü 2003: 165-166)

Şemsettin Ünlü, olayların derinine inmeden ve arka planına değinmeden de olsa Kuva-yı Milliye ruhunun Millî Mücadele'deki önemini vurgulamış; Çerkez Ethem'in ayaklanmasından birkaç sayfayla bahsetmiştir.

Uzundereli İsmail romanında, diğer romanlardan farklı olarak Batı Anadolu'da veya İstanbul'daki değil; Karadeniz'deki Kuva-yı Milliyecilerin çalışmalarına değinilmiştir. O dönemde Giresun merkezli kurulan Topal Osman çetesi, romanın önemli unsurlarından biridir. Zira Uzundereli İsmail de henüz 13 yaşındayken Topal Osman'ın milislerine katılarak Millî Mücadele'ye dolaylı olarak destek olur. Bu destek dolaylıdır, çünkü çocuk yaştaki İsmail'in bir Kuva-yı Milliyeci olmasının nedeni, vatanın içinde bulunduğu duruma değil, yöredeki Rumların davranışlarına duyduğu tepkidir. Toplumsal kaygıdan ziyade ferdî bir hırsla silaha bürünmüştür İsmail. Gaddar Niko çetesinin evlerini basması, amcasını öldürüp annesi Zahide'yi dağa kaldırması üzerine dağa çıkan İsmail, kendi annesini ararken, Millî Mücadele bilincini de kavramaya başlar yavaş yavaş, bu yolda faydalı işlerde bulunur:

> "İsmail, dağ hayatına iyice intibak etmişti artık… Daha 15 yaşına varmadan civarda emsalsiz bir üne kavuşmuştu. Her köyde, kahvede, yaylada, İsmail'in Rum çetecilere yaptığı baskınlar konuşuluyordu. Hele, Mülâzım Yunus'un müfrezesini tek başına pusudan kurtarması, dillere destan olmuştu." (Arkun 2003: 77)

Uzundere'nin en azılı Rum çetecisi olan Gaddar Niko'yu yakalamak, Topal Osman çetesini pusudan kurtarmak, Rum çetecilere esir olmuş kasabalıları bulup kaçırmak gibi işleri başaran İsmail, üstün liyakat madalyasını Topal Osman'ın vekili Cemal Ağa'nın elinden alır. İsmail'deki Millî Mücadele bilincini oluşturan kişi Kasım Hoca'dır. Birtakım kerametlere sahip bu din adamı, İsmail'in rüyalarına girerek ona ne yapması gerektiğini söylemiş, bununla da yetinmeyip kendisi de Ankara'ya giderek bir Kuva-yı Milliyeci olmuştur. Romanda Kasım Hoca, Uzundereli İsmail, Topal Osman gibi Kuva-yı Milliyecilerin Millî Mücadele'deki rolleri, düzenli ordudan daha fazla önemsenir.

Öyle ki Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde, elde edilen zafer düzenli ordudan ziyade Kuva-yı Milliye'ye bağlanmaktadır:

> "Düşman bütün cephelerde mağlûp olmuş, Kuva-yı Millîye büyük bir zafer daha kazanmıştı. (…) İsmail, yıllardır mekân tuttuğu Canik Dağlarından inmiş, halk onu bir kahraman olarak karşılamıştı." (Arkun 2003: 110)

Alıntıda da görüldüğü üzere Uzundereli İsmail, savaş sonrasında kasabasına bir halk kahramanı olarak döner. Ne var ki Cumhuriyet kurulduktan sonra, bu halk kahramanı hak ettiği değeri göremez. Dahası, Davut Ağa'ya süikast girişiminden ötürü hapse atılır. Yazar, romanın bu kısmında İsmail üzerinden, 1923 sonrası Atatürk önderliğinde izlenen çağdaşlaşma politikasına direnen eski Kuva-yı Milliyecilerden yana tavır takınır:

> "Millî Mücadele yıllarında Pontuslu Rum eşkıyasına kan kusturan, tek başına onlarca çeteyi telef eden, kasabayı Ramoğlu belâsından kurtaran bu efsanevî adamı görmek için halk çarşıya yığılmıştı. Elleri kelepçeli, ayaklarında körüklü çizmeleriyle kalabalığın arasından geçerken insanların yüzündeki sevgi ve minnet duygularını okumak mümkün oluyordu. (…) Savcının iddianamesi çok sertti. Fakat o sırada hiç umulmadık bir şey oldu: Yüzlerce Uzundereli, mahkemeye gelerek, İsmail'in mazlum ve suçsuz olduğuna dair ifade vermek istediler." (Arkun 2003: 144-145)

Uzundereli İsmail romanında Kemal Arkun, Millî Mücadele'yi, Kuva-yı Milliyecilerle azınlıkların çatışması olarak ele almış, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasını İsmail gibi milislerin gayretlerine bağlamıştır.

Düzenli orduya geçildikten sonra da gerek Batı Cephesi'nde gerekse de Güney Cephesi'nde gönüllü birliklerin yer yer düşmana karşı gelip, Türk ordusuna destek oldukları bilinmektedir. **Şu Çılgın Türkler** romanında düzenli ordu kurulduktan sonra vatanı korumaya devam eden Kuva-yı Milliye üzerinde durulur. Güney Cephesi'nde, 40 kişilik bir Türk çetesinin, 400 kişilik bir Fransız çetesini Toros geçitlerinin birinde esir etmesi, Çukurova'yı elde edemeyeceklerini anlayan Fransızların, Antep gibi küçük bir şehri bile ancak on ayda düşürebilmesi romanda bahsedilen olaylardır.

Kuva-yı Milliye yalnız cephede değil, cephe gerisinde de cephane kaçırma gibi konularda Türk ordusuna destek olmuştur. Romanda İnebolu Kuva-yı Milliyesinin mermi ve fişek sandıklarını, silah ve gereçlerini Ankara'ya nakletmesi üzerinde durulmuştur. İngilizler, İnebolu'daki bu durumu fark edip de iskeleyi bombalayınca Kuva-yı Milliyecilerin kayıkları da zarar görür. Ankara, bu zararı karşılamak için Yarbay Nidai Bey'le 1680 lira gönderir. Kuva-yı Milliyeciler bu duruma oldukça bozulurlar:

> "Kayıkçılar bozuldular. İlyas Kaptan hayal kırıklığı içinde ayağa kalktı. Nidai telaşla, 'Yaranızı sarmaya yetmeyeceğini biliyorum' diye durumu idare etmeye çalıştı, İlyas Kaptan, 'Dur beyim…' diye terslendi, '…yanlış anladın. Bizim itirazımız miktarına değil, parayadır. Para istemeyiz. (…) M. Kemal Paşa'nın ellerinden öperiz. Bizi sevindirmek istiyorsa, şu alçak düşmanı tepelesin.'" (Özakman 2005: 151)

Şu Çılgın Türkler romanında genellikle düzenli ordular arasında geçen savaşlar üzerinde durulur; fakat İpsiz Recep, Fatma Seher Hanım (Kara Fatma) gibi Kuva-yı Milliyecilerin faaliyetlerinden de kısaca bahsedilir. Kara Fatma'nın Şile'de Hrisantos ve çetesiyle çatışması, Kara Fatma'nın çetesindeki kızlardan birinin, Hrisantos'tan zulme uğrayan Türk kadınlarının intikamını alması bu faaliyetlerden biridir:

> "Ela gözlü kadın ilerledi, tüfeğinin namlusuyla Rum çetecinin çenesinin altına dokundu. (…) Erkek gözlerini kapadı, zor duyulur bir sesle 'Affet' dedi. Kadın bir adım geri çekildi. Olacağı sezen kadınlar ve çeteciler nefeslerini tuttular. Erkeğin apış arasına ararda iki el ateş etti. Erkek yakıcı bir çığlık atarak parçalanan kasıklarını tuttu, sarsıla sarsıla dizlerinin üstüne çöktü, başı önünde, ulur gibi bağırmaya başladı. Ela gözlü kadın Kara Fatma'ya minnetle baktı.'" (Özakman 2005: 165)

Turgut Özakman'ın romanında en çok bahsettiği Kuva-yı Milliyeciler, Mustafa Yıldırım'ın **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** adlı romanına konu olan Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey'in önderliğindeki akıncılardır. Yazar, periyodik aralıklarla romanında bu akıncıların çalışmalarına yer vermiş, akıncılarla okuyucuyu ilk kez "Sakarya Savaşı'na Hazırlık" bölümünde tanıştırmıştır:

> "Demirci, Manisa-Uşak-Balıkesir üçgeninin ortasındaki dağlık bölgede ve düşman denizi içinde bir ada gibiydi. Bir kez işgal edilmiş, Yunanlılar püskürtüldükten sonra uzun zaman bir daha işgal görmemişti. Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem

> Akıncı, bu durumdan yararlanarak bir akıncı kolu kurmuş, giderek Parti Pehlivan, Halil Efe, Hacı Veli gibi dağlarda dolaşıp düşmanla boğuşan bazı çete reisleri, adamlarıyla birlikte bu ünlü kaymakamın emrine girmiş, akıncı kolu oldukça güçlenmişti." (Özakman 2005: 246)

İbrahim Ethem Bey, Yunan ordusunun Demirci'yi işgal edeceğini bildiğinden, kasabayı geçici olarak terk etme, düşmanla civar dağlarda çarpışma kararı alır. **Şu Çılgın Türkler**'de akıncılarla ilgili anlatınlar, Mustafa Yıldırım'ın romanının bir özeti gibidir adeta. İki romandaki akıncıların yemin ettikleri bölümler de birbirine oldukça benzemektedir. Yalnız yemini ettiren kişiler değişiktir. **Şu Çılgın Türkler**'de yemini İbrahim Ethem Bey ettirir:

> "Ordu Sivas'a, Erzurum'a bile çekilse biz burada kalacağız. (…) …artık ne ev, ne aile. Bizim için bundan sonra tek düşünce var: Düşmanı yok etmek. Ellerinizi koynunuzdaki mushafın üzerine koyun. Yemin edeceğiz. (…) Düşmanı yeninceye kadar savaşacağıma, arkadaşlarıma ihanet etmeyeceğime, halka zulüm yapmayacağıma, iyilikle muamele edeceğime vallahi ve billahi!" (Özakman 2005: 271)

Cephe gerisinde kalmış akıncılar da vardır. Bunların görevi ise telgraf ve telefon hatlarını kesmek, demiryolunu bozmak, köprüleri atmak, pusu kurmak, baskın vermek, ikmal kollarını vurup haber yollamak, Yunan muhbir, casus ve uşaklarını yakalayıp cezalandırmaktır. Gerçekten de üç akıncı kolu Banaz istasyonu yıkıp ikmal merkezlerini ateşe vermiş, İslamköy-Banaz arasındaki on küçük köprü ile telgraf hatlarını bozmuş, Uşak batısındaki büyük demir köprüyü uçurmuş, hainleri yakalayarak cezalarını vermiştir:

> "Akıncılar hainleri, bir araya toplamışlardı. Zorbalıkları, korkunçlukları, meydan okuyuşları yok olmuştu, soğuk sudan çıkmış köpek yavruları gibi titreşiyorlardı. Muhtarı ve suçları affedilemez üç kişiyi vurdular. Akıncı Yasasına uyarak, birinin kulağını kestiler. Ötekiler korkudan ruhları uçmuş gibi kımıltısız duruyorlardı. Bir daha muhbirlik etmeyeceklerine, zorbalık yapmayacaklarına yemin billâh ettiler." (Özakman 2005: 341)

İbrahim Ethem Bey'in tahmin ettiği gibi Demirci, Yunanlılar tarafından işgal edilir ve tam dört hafta boyunca işgal altında kalır. Sakarya Savaşı'nda Yunan ordusunun yenilmesiyle, dağdaki akıncılar kasabaya geri dönerler. Fakat onlar bu süre zarfında elbette boş durmamışlardır:

> "Bu süre içinde dağdan dağa gezmiş, üşümüş, yanmış, aç kalmış, korkmuş, korkutmuş, Yunan askerleri ve Yunanlıların emrindeki çetelerle çatışmış, baskınlarda bulunmuş, halka moral vermiş, akıncılığın bütün gereklerini yerine getirmişlerdi." (Özakman 2005: 451)

Ne var ki akıncılar için henüz her şey bitmemiştir. Zira Yunan ordusu hâlâ Batı Anadolu'dadır. 1921 yılının kışı, Demirci akıncıları için çok zor geçer. Zaman zaman aç, uykusuz kalırlar, hastalanırlar; ama Yunanlıları, Ermeni, Rum ve Çerkez çeteleri, "gâvur Müslümanları" her fırsatta tepeleyip işgal idaresini çılgına çevirirler. **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** romanının önemli karakterlerinden Gördesli Makbule'nin Ulus Dağı'nda şehit edilişi, **Şu Çılgın Türkler**'de de anlatılır. Bu konu üzerinde "Millî Mücadele'de Türk Kadını" bölümünde ayrıntılarıyla durulmuştur.

Normalde bağımsız hareket eden akıncılar, Türk ordusundan herhangi bir emir geldiğinde bu emre göre hareket ederler. Bu emirlerden biri de Büyük Taarruz sırasında gelir. Gelen emir, akıncıların aylardır beklediği günün yaklaştığını göstermektedir:

> "Ordu bütün akıncı gruplarıyla birlikte Demirci Akıncılarının da taarruz başlayınca harekete geçmesini, cephe gerisini de Yunanlılar için hep birden cehenneme çevirmelerini istiyordu." (Özakman 2005: 601-602)

Akıncılar, emri yerine getirmekte çekinmezler. Yunanlılar için cephe gerisini cehenneme çevirirler. Balıkesir şehrini akıncılar geri alırlar. Yunanlıların Anadolu'dan kovulmalarıyla akıncıların da görevleri tamamlanmış olur. Demirci Akıncıları, Balıkesir hükümet konağı önünde toplanarak silahlarını, fişeklerini ve el bombalarını ordu ambarına teslim ederler. O korkunç görünüşlü akıncılar, yeniden sıradan köylüler oluverirler. En son, İbrahim Ethem Bey, kısa bir veda konuşması yapar:

> "Akıncı kardeşlerim! İşimiz bitti. Veda vakti geldi. (…) Siz savaşırken köyünüz yakılmış, eviniz yağmalanmış, aileniz kayba uğramış olabilir. Tevekküle karşılayın. Daha acısı belki bazı hainleri zengin hatta mevki sahibi olmuş görebilirsiniz. Bir gün, hizmetimizi küçümseyenler bile çıkabilir. Bütün bunları ölüme meydan okumuşların vakarı ile seyredin. Ancak vatanın kurtuluşunda payı olanların duyabileceği o engin hazzı, hiçbir şeye değişmeyin. Çünkü bu hazzı vatanın kurtuluşunda payı olanlardan başka hiç kimse duyamaz." (Özakman 2005: 669-670)

Hacimli bir roman olan ve Kurtuluş Savaşı'nın kapsamlıca ele alındığı **Şu Çılgın Türkler** romanının göze çarpan eksikliklerden biri, Çerkez Ethem meselesine sadece iki kısa paragrafla değinilmesidir. Romanda bir karakter olarak yer bulamayan Çerkez Ethem'in İbrahim Ethem Bey'e gönderdiği mektuptan bahsedilir yalnızca. Büyük Taarruz öncesi gönderdiği bu mektupta, artık hiç ümit kalmadığını, Yunanın Ankara'ya girmek üzere olduğunu, kendilerinin fevkalade saygı gördüklerini, teslim olurlarsa onların da fevkalade yaşayacaklarını söylemektedir Ethem. Eski reislerinin Yunanlılar adına çalışması, teslim olmalarını önermesi, Pehlivan Ağa ile Halil Efe'ye çok dokunur.

Esasen Kuva-yı Milliye yalnızca eli silahlı çetelerden ibaret değildir. Cephede veya cephe gerisinde Kurtuluş için çalışan Türk halkı için de Kuva-yı Milliye denilebilir. Bu bakımdan Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde çeşitli şekillerde Millî Mücadele'ye katkısı bulunmuş, romanda hikâyesi anlatılmış kişilerden de kısaca bahsetmek gerekir: Deli Battal bu kişilerden biridir; Tekâlif-i Milliye Emirleri yayımlandığında kendi çoraplarını yıkayıp Emirdağ Kaymakamlığı'na getirir. Diğer Emirdağ halkı da evlerindeki tarihî kılıçları bile vergi kuruluna teslim eder. Ankara'da halk, süngü yapılsın diye pencere demirlerini söküp demircilerin önüne yığar. Yine Ankara'daki ustalar, 77 mm.lik mermileri kısa zamanda 7.5 mm.lik toplara uydurmak için içlerini boşaltmadan yani patlama tehlikesini göze alarak atölyelerinde teker teker inceltirler. Konya'da halk vergisini ödemek için hükümet konağını işgal eder. Kastamonulular, Başkomutana bir telgraf çekerek günlük nafakalarına varıncaya kadar bütün varlıklarını orduya verebileceklerini söylerler. İşte yazar, bütün bu halk için "karınca ordusu" tabirini kullanır:

> "Bu ordu Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte kurulmaya başlamış, aşama aşama genişlemişti. Yarısı resmi, yarısı özeldi." (Özakman 2005: 403)

Turgut Özakman, sivil Türk halkının özverisi üzerinde çokça durmuş, İpsiz Recep, Kara Fatma ve özellikle İbrahim Ethem Bey'in katkılarından bahsetmiştir. Romanda dikkati çeken en önemli unsur Türk ordusunu epey uğraştırdığı bilinen ve diğer romanlarda karşımıza sık sık çıkan Çerkez Ethem'in bir karakter olarak yer almaması, onun çıkardığı meseleler üzerinde sadece bir-iki paragraf durulmasıdır.

Bilindiği üzere **Reis Paşa** romanında Çerkez Ethem meselesi üzerinde çokça durulmuş; fakat olay örgüsü 1921 yılının başlarında sona erdiğinden söz konusu mesele, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Yunan ordusuna sığınmalarıyla yarıda bırakılmıştır. Attilâ İlhan, **Gâzi Paşa** romanında, Çerkez Ethem meselesine çok az değinmekle beraber, bir önceki romanında yarım kalan meseleyi sonuca bağlamak niyetindedir. Romanın komünist karakterleri Mustafa Eşref ve Ahmet Ziya'nın sohbetlerinde, Çerkez Ethem ve kardeşlerinin Yunan ordusuna sığınmalarının arka planında Yunanlılardan aldıkları; Batı Anadolu'da kendi eyaletlerini kurma sözü üzerinde durulur:

> "Yunanlı, Garbî Anadolu'da zannettiği Rum kesafetini bulamayınca, vaziyete hâkim olmanın imkânsızlığını idrak etmiş, compromis arıyor; buldukları çare, Çerkes 'ekâliyeti' ile anlaşmak, bu maksatla İzmir'de büyük bir kongre topladılar, Ethem'in küçük biraderi, Kongre'ye, Manisa Murahhass-ı muhteremi, Peşova Reşid Bey, adıyla iştirak etmiş, evet! (…) İonia eyaletini, Çerkeslerin taht-ı idaresine verecekler; 'kölemenler devleti' gibi bir teşkilat mutasavver; bu suretle, hem Müslüman Türklerin aksûlâmeti hafifletilmek mümkün olacak: -çünkü Çerkesler de İslâm'dır- hem de, Ankara'nın da eli zayıflayacak; çünkü orada da, Çerkes az değil!.." (İlhan 2009: 302-303)

Mustafa Eşref'in yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı üzere, Çerkez Ethem meselesinin esas sorumlusu olarak Reşit Bey görülmektedir. Zira Yunan ordusuyla anlaşan da o olmuştur. Romanda değinilen bir diğer konu, Gâzi Paşa'nın Türkiye Komünist Fırkası'nı arka plana atmasında Çerkezlerden çekinmesinin de etkisinin olduğudur. Öyle ki fırkanın reisi Hakkı Behiç Bey de bir Çerkez'dir. İşgalcilerin Çerkezleri kullanarak, Kuva-yı Milliye'yi dağıtma teşebbüslerini engellemek isteyen Mustafa Kemal Paşa, Moskova'daki Komintern'e Hakkı Behiç yerine Doktor Tevfik Rüştü'yü de bu yüzden göndermiştir:

> "Kemal'in Çerkeslerden Sıtkı sıyrıldı; burası kat'i ama, Moskova ile teşrik-i mesaiye berdevam, Komintern'e aza olabilmek için Doktor Tevfik Rüştü'yü, Kastamonu'da vazifeli olduğu, İstiklâl Mahkemesi'nden çağırtmadı mı? O kadarla kalsa iyi, aksi halde, bu vazifeyle niye Moskova'ya gönderdi." (İlhan 2009: 303)

Çerkez Ethem bir karakter olarak **Gâzi Paşa** romanda yer almamaktadır, fakat Attilâ İlhan, o ve kardeşi hakkındaki konuşmalar üzerinden Çerkez Ethem meselesine kısa da olsa değinmiş, **Reis Paşa** romanında Ethem ve kardeşlerinin Yunan tarafına geçişinin

sebeplerini ortaya koymuş; ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Çerkezlere karşı olan tutumunu da romanına yansıtmıştır.

İpsiz Recep romanı, adında da anlaşılacağı üzere, İpsiz Recep ve çetesinin Millî Mücadele'nin hazırlık döneminde İstanbul'da özellikle azınlıklara karşı ortaya koydukları mücadeleyi ele aldığından, bir Kuva-yı Milliyeci romanıdır. Romanın başından sonuna dek, İpsiz Recep'in başından geçen çeşitli olaylar, olumlu bir bakış açısıyla okuyucuya aktarılır; yer yer geriye dönüş tekniğiyle ünlü çetecinin geçmiş hayatı da anlatılır.

İpsiz Recep'in romandaki ilk faaliyeti Kamelya Gazinosu'nu basıp, Türk bayrağını yere atan Rum çetecilere bayrağı yerden kaldırtıp öptürmesidir. Dediğimiz gibi bu sadece romandaki ilk faaliyetidir, zira romanın başında İpsiz'in namının çoktan yayıldığını görmekteyiz. Öyle ki Karakol Cemiyeti üyeleri, toplantılarında İpsiz Recep ve çetesinden bahsetmektedirler:

> "Kim olduklarını iyice öğrenemedim, fakat Karadenizli oldukları kesin. Zaten bölgemizde Karadenizli gençlerden kurulu böyle birçok küçük çetenin varlığından haberdarız. Bunların en tanınmışı İpsiz Recep'in adamları… Ama yaptıklarına bakılırsa hepsi çok yaman gençler." (Alpgüvenç 2009: 22-23)

Eski İttihatçı, yeni Karakolculardan Galatalı Şevket Bey, İpsiz Recep'i daha ayrıntılı araştırması için Saffet Bey'e emir verir. Saffet Bey, yaptığı araştırma sonucunda şu bilgilere ulaşır:

> "Bu adam olduğundan genç gösteren ihtiyar bir delikanlı. Rize'den yeni gelmiş. Boğaz'da kayıkları var, bunlarla pazarcılık yapıyor. (gülerek) Yani gündüzleri yaptığı işi söylüyorum… (…) Çevresinde İpsiz diye bilinen bu Karadenizli, gündüz külâhlı, gece silâhlı! (…) Mesaisini bitirdi mi, adamlarıyla birlikte gece işine çıkıyor! Siyahları giyinip, ağızlarını yüzlerini örtüp, çetecilerin kahve ve meyhanelerini basıyor. Böylece Rumların Müslümanlara yaptıklarının intikamını almaya çalışıyor. İşin garibi, bu işi bazen gündüz gözüyle de yapıyorlar." (Alpgüvenç 2009: 37-38)

Recep Reis'in "ipsiz" lakabının nereden geldiğine dair bir rivayeti Ketencioğlu'ndan öğrenmekteyiz:

> "Bunun erkek kardeşleri fazla yaşamıyor, doğumdan sonra ölüyorlardı. Erkek evlât hasretiyle kıvranan babası, Recep dünyaya gelince onun da ötekileri gibi öleceğinden korktu. Göze gelmesin diye, çocuğu etrafa karşı değersiz göstermeye çalıştı. Konu komşu sorduğunda, onu nazardan korumak için, 'Ha bizum İpsuz'i mi sorayisun, eyidur.' der, öylesine bir karşılık verirdi." (Alpgüvenç 2009: 39)

Onun adamlarından Zekeriya Dayı'ya göre "ipsiz" lakabının nedeni çok daha farklıdır. Ona göre maddiyata hiç önem vermeyen Recep Reis, elinde olanı halka dağıttığı için adı İpsiz'e çıkmıştır.

Bu sohbet sırasında Yakup Ağa da, İpsiz Recep'in merhametliğine dem vurur. Rize'de Rus gemilerini soyup, aldığı mercimek, şeker, gaz gibi kumanyayı halka dağıtmasından bahseder. Ayrıca çok da iyi bir nişancıdır. Ketencioğlu'nun dediğine göre onun silahından çıkan hiçbir kurşun hedefini sapmamıştır. Aynı zamanda oldukça dindardır, hiç alkol almayan, namazını kaçırmayan İpsiz, düşmanına yalnıza bir kere ateş eder, ölmemişse ilahî bir hikmet var diye düşünüp serbest bırakır. Görüldüğü gibi, romanda oldukça yüceltilen İpsiz Recep'in kişiliği hakkındaki son sözler şunlar olur:

> "Hem hassas, duygulu, hem de acımasız. Hem dindar, iyi ahlâk sahibi hem de savaş adamı! Hem merhametli hem bir ölüm makinesi." (Alpgüvenç 2009: 43)

İpsiz, Ankara'ya bağlı bir Kuva-yı Milliyeci olduğunu söylemektedir; fakat vatanın kurtarılması kadar, Halife'nin de özgürlüğü için savaşmaktadır. Çeşitli meclislerde yaptığı konuşmalarda, gelecekte yine Halife'nin emrinde olacaklarını söyler. Bu amaçla çalışan İpsiz Recep'in en önemli işi İstanbul köylerini çetelerden temizlemek olur. Andon, Andrikon ve Koço çetelerini nasıl ortadan kaldırdığı romanda anlatılmaktadır. İpsiz Recep, Andon çetesini ortadan kaldırmak için, onun uğrak yeri olan Stavro'nun meyhanesinde uzun süre bulaşıkçılık bile yapar. Andon bir akşam meyhaneye geldiğinde İpsiz Recep, garsonluk görevini de üstlenir. Domuz kızartmasını çete reisinin önüne koyacağı anda silahını çıkararak Andon'u oracıkta öldürür. Ardından iki çete arasında çıkan çatışmada Andon'un otuz adamı ortadan kaldırılır:

> "Andon'un gözü gecenin son mezesine takılmıştı ki İpsiz beklenmedik bir hızla, şef garson önlüğünün altındaki kuşağa gizlediği tabancasını çekti ve kimse ne olduğunu anlayamadan Andon'un kafasına ateşledi. (…) İpsiz'in kurşunundan kaçan Rumlar, uşakların yaylım ateşiyle birer birer devrilmeye başladı. Kör Ali,

> Hamza, Altıkanoğlu Mehmet ve Salih Çavuş'un silâhlarından çıkan mermiler hedef şaşırmadan sarhoş bedenlere saplanıyor, cesetler birbiri üstüne yığılıyordu." (Alpgüvenç 2009: 115-116)

İpsiz Recep, Andon çetesinin ardından Tarabyalı Koço çetesini de ortadan kaldırarak Sarıyer ve Büyükdere'den sonra Yeniköy'ü de eşkıyalardan tamamen temizler. Bunun dışında Yüzbaşı Ziya'nın verdiği Şile'deki İngiliz işbirlikçilerinin listesindeki kişileri bir bir yakalayarak cezalandırır:

> "Bir akşam Şile'ye geçip, kendilerine verdiğim listeye göre, düşmanla işbirliği yapan ne kadar hain varsa toplayıp, ormanda işlerini bitirmişler. (…) Artık İpsiz'i, namerdin boynuna geçirilmiş 'ip' telakki edebiliriz." (Alpgüvenç 2009: 184)

İpsiz Recep'in Millî Mücadele adına en önemli çalışmalarından biri de İstanbul'daki depolardan ve iskelelerden Anadolu'ya mühimmat kaçırmasıdır. Sarıyer iskelesinde bekleyen sandık dolusu silahların kaçırılmasında ve Karaağaç deposunun boşaltılmasında adamlarıyla birlikte görev alır. Ankara Hükümeti, ele geçirilen mühimmatın Ankara'ya ulaştırılması sırasında kullanılacak güzergâh olarak Şile'yi uygun görünce, burayı eşkıyalardan temizleme görevi de yine İpsiz Recep'in olur. Bu kez Korsan Murat çetesi ile birleşerek Şile'de faaliyet gösteren Anastas çetesini ortadan kaldırırlar.

İpsiz Recep ve çetesi, İstanbul'daki azınlıklar ve işgal kuvvetleri için sorun olunca Damat Ferit'in kurdurduğu Kuva-yı İnzibatiye de onun peşine düşer. Sonradan Ankara'ya geçip Millî Mücadele'ye destek olacak olan ama şimdi bir Kuva-yı İnzibatiye askeri olarak görev yapan Bekir Sıtkı Bey'in silahlı mücadeleyi bırakmaları çağrısına karşılık olarak İpsiz Recep, Ankara'ya bağlı olduklarını ve yollarından dönmeyeceklerini yineler:

> "Kumandanlarınıza söyleyiniz, bizler, esir İstanbul hükümetine değil, Ankara'ya, Kuva-yı Milliye'ye bağlıyız! (…) Bak oğlum! Vatanını sevenler ölümü göze alarak Ankara'ya katılıyor. Din-i İslâm'ın ve Osmanlı'nın kurtuluşu Ankara'dadır, hilâfet oradan kurtulacaktır. Kazım Karabekir, Mustafa Fevzi, Mustafa Kemal, daha nice kumandan Ankara'ya geçti. Eğer kumandanlarınızın biraz akılları varsa, İngiliz gâvuruna uşaklık etmezler. Başka türlü düşünüyorlarsa inandıkları gibi yapsınlar, bizim fikrimiz böyle!" (Alpgüvenç 2009: 165-166)

Bu sözler üzerine hiçbir şey diyemeden birliğine dönen Bekir Bey'den sonra Kuva-yı İnzibatiye gambotunun ikinci kaptanı İbrahim Bey de aynı tepkiyi görür:

> "Dinimize, ırz ve namusumuza saldıran alçak düşman, güzel vatanımızı pis ayakları ile çiğnerken karılar gibi geride oturmaya gönlümüz razı olmadı. Yemin ettik, kahpe düşmandan öcümüzü alıncaya kadar geri dönmeyeceğiz. Ölünceye kadar bu sevdadan vazgeçmeyeceğiz." (Alpgüvenç 2009: 168)

Öyle de olur; İpsiz Recep, silahlı mücadeleyi bırakmak yerine, bu mücadeleyi daha da güçlendirir. Ankara'nın isteğiyle Sakarya'nın kuzeyindeki Karasu'ya geçen İpsiz, bundan sonra düzenli Yunan birlikleriyle çarpışır:

> "Artık her yere kendi gelmeden şöhreti geliyor. Hakkındaki en ufak söylenti, düşman birliklerini telaşa düşürüyor. Bundan böyle Karasu, Kandıra, yani Sakarya'nın kuzeyi senden sorulacak, buranın kumandanı sensin, dedim. Ankara'nın isteğinin bu olduğunu söyledim." (Alpgüvenç 2009: 183)

Anadolu'daki Yunan işgali ilerledikçe İpsiz Recep de kuvvetini artırmaya çalışır. Rize Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti'ni arayarak, idamlıklar dâhil Rize'deki tüm mahkûmların emrine verilmesini ister. Bunlara çeşitli gönüllüler de eklenince birliğindeki çetecilerin sayısı altı yüzü bulur:

> "Gönüllülerin sayısı her geçen gün artıyordu. Birkaç gün önce, Kastamonu hapishanesinden kaçan iki idam mahkûmu da çeteye katılmak istemiş, Reis bunları kabul etmişti. Fakat bölge komutanı Muhittin Paşa, kaçakların derhal iadesini talep ediyordu. (…) Reis, mektubunda üstlendiği vazifenin zorluğunu, nazik beylerle bu güçlüklerin aşılamayacağını belirterek, bana gözüpek, yürekli adamlar lâzım, diyerek paşanın isteğini reddetmişti." (Alpgüvenç 2009: 199)

Romanın sonlarında, İpsiz Recep çetesine yeni katılanlara yönelik teşvik edici bir konuşma yapar. Adamlarına Millî Mücadele bilinci aşılamaya çalışır, onlara yemin ettirir:

> "'Uşaklar, yangın saçaklığı sardı! Tek çaremiz silâha sarılmaktır. Silâhı olmayan baltasını ya da satırını kapacaktır. Kahpe düşmandan öcümüzü alacağız, vatanımızı onların kirli ayaklarından kurtaracağız. (…) Ölünceye kadar, yılmadan bu mücadeleye devam edeceğimize, vatan kurtarılmadan dönmeyeceğinize söz veriyor musunuz?' Geniş düzlük, genç hançerelerden yükselen gür seslerle çınladı. 'Söz veriyoruz!'" (Alpgüvenç 2009: 199-200)

Romanın son bölümünde İpsiz Recep'in ölümüne kadarki hayatından kısaca bahsedilir. Buna göre düzenli ordunun kurulmasıyla 43. Alaya bağlanan İpsiz Recep'e milis yüzbaşılığı rütbesi verilir. Savaştan sonra Ankara'da saygıyla karşılanan, Mustafa Kemal Paşa tarafından da huzura kabul edilen çeteci, kendisine verilen madalyayı ve maaşı reddeder, Kızılcık köyü arazisinin büyük bölümünü ise halka dağıtır.

Romanda İpsiz Recep dışında, Rizeli Topal Kâmil, Korsan Murat ve Genç Ömer gibi Kuva-yı Milliyecilere de kısaca değinilir.

Can Alpgüvenç romanında, İpsiz Recep'i dindar, millîci, vatansever, Halife'ye bağlı, gözü pek, merhametli, kanaatkâr, zeki ve becerikli bir Kuva-yı Milliyeci olarak anlatmış; Millî Mücadele'de bu çetecinin yerini bir hayli önemsemiştir.

2.1.2. Millî Mücadele'de Türk Kadını

Kurtuluş Savaşı'nın gerek hazırlık aşamasında gerekse savaş sırasında Türk kadınının yapmış olduğu hizmetlerin önemi tartışma götürmez ölçüde büyüktür. Atatürk'ün de birçok demecine konu olmuş (Sağ 2001: 19) bu hizmetler, **Ağustos Başağı**, **Ateşi Yakanlar**, **Cumhuriyet Türküsü**, **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, **Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep** romanlarında yer almıştır.[28]

Ağustos Başağı'nda Söğüt kadınlarının Millî Mücadele'deki yerleri oldukça belirgindir. Gencinden yaşlısına neredeyse bütün kadınlar, maddi ve manevi her şeylerini vermeye hazırdırlar, fakat onları harekete geçirecek biri gerekir. Oğlu Dünya Savaşı'nın Galiçya Cephesi'nde şehit olan ve kocası da oğlunun acısına dayanamayıp vefat edince bir başına kalıp dağa çıkan "düğünlerin, Yörük bayramlarının Ayşe Anası"dır Söğüt kadınlarını Millî Mücadele'ye çağıran:

[28]Bu konu hakkında ayrıca bakınız:
ZÜLFİKAR, Hayal (1986). *Kurtuluş Savaşını Konu Alan Romanlarda Türk Kadınının Etkinliği ve Sorunları*. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: AÜ DTCF

> "Başta Ayşe Ana iken, sonra savaştaki görevi dolayısıyla Ayşe Çavuş olacak kadın. Ayşe Ana, Söğüt bacıları ve bütün kahraman kadınların tarihte bilinen bütün özelliklerini kendinde birleştiren biri." (Argunşah 1989: 35)

Ayşe Ana'nın sözlerinden ve davranışlarından ilk etkilenen, böylelikle Millî Mücadele için tüm kadınların çalışması gerektiğini düşünmeye başlayan ilk Söğütlü kadın Demirci Şemsi Efendi'nin kızı Esma olur:

> "Ayşe Ana'yı tanıdıktan sonra Esma, o küçücük penceresinin dışına taşmıştı. Kadın sanki kırk kapının anahtarını belinde saklayan bir masal anasıydı. Bunlardan bir kaçını Esma'ya göndermişti. Artık Esma kadınların da bir şeyler yapması gerektiğine inanıyor, kadınlar olmadan bu savaşın kazanılamayacağını düşünüyordu." (Çokum 2009: 130)

Yüzbaşı Hüseyin Bey tarafından kendisine bir şehidin ceketi, bir de tüfek verilen ve ordunun bir neferi olarak cepheye kağnıyla mühimmat taşımakla görevlendirilen Ayşe Ana, bir gün Söğüt'e iner, kadınlara bir konuşma yaparak onları Millî Mücadele için çalışmaya davet eder:

> "Ben orduya hizmete gidiyorum. Bir çift öküzü ordunun hizmetine verdim. Gayrı bundan böyle benim işim bu. Şimdi size iki çift lafım var: İyi dinleyin… Şu Söğüt'te bayramlı günlerde, düğünlerde, kınalarda hep bir arada olduk. (…) Ben derim ki bundan böyle acılı günlerde de bir arada olalım. Şimdi düğünde bayramda değiliz. Acılı gündeyiz. Kendi ocağını tüttürmüşsün, bunun kimseye faydası yok! Memleketin ocağı tütmeli bacılar… Bunun için de aşınızı, bezinizi esirgemeyin ordudan. Yoksa iki elim yakanızdadır!" (Çokum 2009: 167)

Bu sözler üzerine Firdevs, Şerife, Nazik ve Hafize Hanımlar oğullarını Dünya Savaşı'nda şehit verdiklerini, şimdi de diğer oğullarını savaşa gönderdiklerini, icap ederse kendilerinin de dövüşebileceklerini, siper kazabileceklerini söylerler. Biri dışında, Millî Mücadele'de erkek-kadın ayrımın kalmadığının farkındadırlar. Kadınlardan yalnız Söğüt'ün zenginlerinden Fıtnat Hanım, bu mücadeleye kayıtsız kalmaktadır. Onun amaçları konağında rahat bir hayat sürmek, varlığını korumak ve oğlu Fransızca muallimi Nafız Bey'e Esma'yı alabilmektir.

Oğlu Tevfik, Çanakkale'de şehit olan, diğer oğlu Yusuf da Kurtuluş Savaşı'nda cepheden cepheye koşan Nazik Ana, Türk askeri için tezgâhında sabah akşam ipek dokumaya başlar. Fıtnat Hanım'ın kalfasının kızı Hacer ve Esma da ona yardıma

giderler. Sakarya Savaşı öncesi çıkan Tekâlif-i Milliye emirleri için Söğüt kadınları adeta seferber olular. Öyle ki Esma, bin bir zahmetle ve Yusuf'u hayal ederek düzdüğü çeyizini satarak elde ettiği parayı orduya gönderir. Söğüt kadınları daha çok ordunun ihtiyaçlarını karşılama konusunda yardımcı olurlarken Ankara'da Doktor Necati Bey'in yirmi dört yaşındaki güzel, eğitimli kızı Münire, cephe gerisinde sağlık çadırlarında hemşirelik yapar.

Mücadele zaferle sonuçlanıp da Yunan askerleri Söğüt'ü terk ettiklerinde kadınlar bayram sevinci yaşarlar. İlk olarak Ayşe Ana, Esma ve annesi Şerife Hanım, yağmalanmış, yakılmış, talan edilmiş köylerine dönerler. Her ne kadar yakılmış da olsa Söğüt, Söğüt'tür Esma'ya göre. Kuruluş devrindeki Osmanlı kadınlarının da kendileri gibi olduğunu düşünür:

> "Şimdi kadınlar Yörük bayramlarında olduğu gibi güçlü ve güzel…(…) Esma kendisi de dâhil, bu kadın kalabalığının Ertuğrul Gazi zamanında da böyle olduklarını düşündü. Aynı gülüşler, aynı kabına sığmazlık, aynı güçlülük… Şimdiden evlerinin kerpicini dökme arzusuyla dolular. Bostanlarını, bahçelerini sürüp ekmeğe şimdiden hazırlar." (Çokum 2009: 385)

Ağustos Başağı romanında kadının Millî Mücadele'deki önemini son kez Şemsi Efendi vurgular. Karısı Şerife Hanım yapılacak yeni evin kerpicini kararken, bu işin erkek işi olduğunu söylediğinde aldığı cevaba hak vermektedir:

> "'Savaş sırasında şu kollarla ne işler gördük, şu ayaklar ne çile çekti bilir misin?' dedi. 'Değme erkek bizim çektiğimiz zahmeti çekemezdi. Hammalıktan, rençberliğe her işi gördük. Helâl de olsun.' İşte böyle dedi. Ben de bu laflar karşısında pes ettim. .. Çünkü İnebolu'dan, Kastamonu'dan nice kadının Ankara'ya mermi taşıdığını gözlerimle gördüm. Bazısı milli müfrezelere katılıp düşmanla vuruştu. Bunu da bilirim. Onun için sustum kaldım." (Çokum 2009: 388)

Sevinç Çokum, Millî Mücadele'ye Söğüt merkezli yaklaştığından, yalnızca Söğütlü kadınların fedakârlığına değinmiş; romanına nesnellik kazandırmak için Fıtnat Hanım gibi neme lazımcı bir kadın tipi de yaratmıştır.

Ateşi Yakanlar'da Millî Mücadele'ye kadınların bakışı ve bu mücadeledeki yerleri özellikle Yarbay Arif Bey'in karısı Raziye Hanım ve İstanbul Emniyet Amiri Mürşit

Efendi'nin karısı Afiye Hanım üzerinden işlenmiştir. Bunun dışında ikinci ve üçüncü dereceden karakterlerle de Millî Mücadele'de Anadolu kadınının yeri ortaya konmuştur.

Yarbay'ın karısı Raziye Hanım, romanın başında savaş karşıtı bir tutum sergilemektedir. Onun bu tavrının aslında vatan hainliğiyle bir ilgisi yoktur. Tek isteği kocası ve çocuklarıyla huzurlu bir aile hayatı yaşamaktır. Henüz otuz yedi yaşında olan kocasını kaybedip çocuklarıyla yalnız kalmaktan korkmaktadır. Bu yüzden kocasının askerliği bırakması konusunda ona ısrar eder:

> "Sen kusursuz bir askersin Bey. Yalnız benim de bir kadın olduğumu unutma. (…) Her şeyden önce bir anayım ben. Çocuklarımı düşünmek en doğal hakkım. Zaten istesem de onları düşünmeden edemem. Evimi, yuvamı ayakta tutmak zorundayım." (Baysal 1991: 26)

Ne var ki Yarbay, *"Arkamdan kimseye hain dedirtemem."* diyerek hanımına sertçe karşılık verir. Askerlik onuruna çokça değer veren Yarbay, karısına serbest olduğunu ve istediği yere gidebileceğini söylediğinde Raziye Hanım, konuya başka bir açıdan yaklaşır:

> "Ben sensiz hiçbir yere gidemem, dedi. Bunu sen de biliyorsun. Burda kalırsan n'olacak sanki? Elinde ne top, ne de doğru dürüst silâh var. Düşmanı yumruklarınla mı durduracaksın? Savaşları kişiler değil düzenli ordular kazanır. Senin asıl görevin ölmek değil yaşamak olmalı. Ben buradan kaçıp gidelim demedim sana. Burdan gidelim, güçlenelim, bir gün yine geri dönüp düşmanın karşısına dikilelim demek istedim. Bunda senin onuruna dokunacak ne var? Az buçuk tarih okudum ben de. Büyük askerlerin çoğu hep böyle yapmış. Bu yüzden pisi pisine ölmene razı olamıyorum. (…) Senin onurun benim onurum demektir. Dünyanın en alçak bir kadını bile kocasının çamura yuvarlanmasını istemez. Bir gün sen de yanıldığını anlayacaksın. (…) Vatan uğruna ölünce göğsüne madalya mı takacaklar sanki? Kocaları savaş meydanlarında kalan birçok asker dulunun yokluk içinde süründüklerini bana sen söylemiştin. Bunu da mı unuttun yoksa?" (Baysal 1991: 27)

"Vatan uğruna ölünce göğsüne madalya mı takacaklar sanki?" sözünü eden Raziye Hanım'da henüz Millî Mücadele bilinci gelişmemiştir. Kocası askerliği bıraksa bile, ülkesinin işgal edilmesi durumunda, huzurlu bir aile hayatı yaşayamayacaklarının farkında değildir. Gelişen olayları yalnızca "annelik" ve "eşlik" pencerelerinden izlediği için yaklaşan tehlikeyi sezememiştir. Bir gün evlerine gelen İngiliz Konsolosu'nun İzmir'deki idamlıkların affedilmesi konusunda kendisiyle emrivaki bir şekilde

konuşması sonucu, devletin çatırdadığını söyleyen Yarbay'ın karısından aldığı karşılık şu olur:

> "Madem ki devlet çatırdıyor bizim ne işimiz var öyleyse burada? Neyi kurtarmaya çalışıyoruz halâ? Bir an önce başımızın çaresine bakalım. Kaç zamandır şurada oturup da tatlı tatlı iki lâf edemedik. Yıllar geçip gidiyor, işler düzeleceğine arap saçına döndü. En iyisi ortalık büsbütün karışmadan çocuklarımızın yanına gidelim. Devleti de devleti batıranlar kurtarsın." (Baysal 1991: 132)

Karısının bu denli kayıtsızlığına ve neme lazımcılığına daha fazla dayanamayan Yarbay Arif Bey, en sonunda öfkesinden onunla evlendiğe pişman olduğunu söyler. İzmir'in işgali için Yunan gemileri şehre yaklaştıklarında, haliyle, Raziye Hanım'daki telaş ve öfke daha da artar. Yarbay'ın Sahure'yi iğfal edenleri astırmasına bile tepki gösterir. Her ne kadar tarih okuduğunu söylese de olayların iç yüzünü bilmediğinden İzmir'in işgal edilmesi gibi büyük bir olayı kocasının idam mahkûmlarını astırmasına bağlar:

> "Aman Allahım, başımıza bu da mı gelecekti? O kadar gidelim şurdan dedim sana, oralı bile olmadın. Sana ne, sana mı kaldıydı hainleri asmak? Şimdi Yunan gelip senin darağaçlarına bizi asacak. İyi mi oldu sanki? Sana 'Namuslu, dürüst adam' diyecekler diye gözün dünyayı görmedi. Ne beni ne de çocuklarını düşündün. (…) Hiç düşünmeden astırdın adamları. Uzak görüşlü bir adam olmakla övünüp duruyorsun bir de, hiç de değilmişsin. Yunanlılar'ın İzmir'e asker çıkaracağını bile bilemedin. (…) Senin yüzünden hepimiz felâkete sürüklendik, hepimiz. " (Baysal 1991: 153-154)

Aslında kocasına bağlı bir eş olan Raziye Hanım bu lafları öfkesinden etmektedir. Anaç duygularıyla hareket ettiğinden olası bir savaştan, bu savaşta kendisinin ve kocasının ölmesinden, çocuklarının bir başlarına kalmasından korkmaktadır:

> "Savaş, yine savaş, diye mırıldandı. Ben ölmek istemiyorum daha. Çocuklarıma kim bakar sonra? Çocuklarım, çocuklarım…(…) Çıldıracağım Allahım, çıldıracağım. Bu savaşlardan bıktım artık. Bu çile daha ne kadar sürecek? Ben de evimde kocam ve çocuklarımla birlikte mutluluk içinde yaşamak istiyorum." (Baysal 1991: 157)

Yarbay, karısının bu sözlerine aldırış etmeden Millî Mücadele'ye devam eder. İzmir'in işgalinde Türk topraklarına ayak basanlara ilk kurşunu sıkan o olur. Karısını ise İstanbul'a gönderir. Kendisi, kurduğu Karakeçili Alayı ile Batı Anadolu köylerinde Yunan birlikleriyle mücadele ederken karısı Şifa'da, annesiyle, bir Rum mahallesinde

yaşamaktadır. Ne var ki düşmanlar ve işbirlikçiler onun da yakasını rahat bırakmamaktadırlar. Önce İstanbul polisi, Yarbay'ı yakalamak amacıyla kadını sorguya çekmiş, hatta işkence etmiştir. Daha sonra bizzat Emniyet Amiri Mürşit Efendi, evini basmış, konuşması için onu bir saat boyunca zorlamış, bu sırada Raziye Hanım'ın annesi düşüp bayılmıştır. Bütün eziyetlere rağmen Raziye Hanım, kocasının nerede olduğunu söylememiştir:

> "Bundan aylar önce kadını çok sıkıştırmış polis. Hattâ zavallıya işkence bile etmişler bir az. Kadın çok yürekli çıkmış, bütün zorlamalara rağmen direnmiş, ağzını açıp da Yarbay'ın nerde olduğunu söylememiş. Hattâ kendisine mektup yazmayı da kabul etmemiş" (Baysal 1991: 305)

Yarbay'ın emriyle İstanbul'a gittiğinde Raziye Hanım'ın evini bulup ona Yarbay'ın iyi ve sağlıklı olduğu haberini veren Teğmen Yağmurcuoğlu, kadının hâlâ savaş karşıtı olduğunu duymaktadır. Lâkin Arif Bey'e olan öfkesi artık tamamen dinmiştir:

> "Çekilir hayat değil bu. Bina yıkılmış, neyi kurtarmaya çalışıyorsunuz halâ? Yazık değil mi canınıza? Başkalarının pisliğini temizlemek size mi kaldı? Yeter artık, her şey güllük gülistanlıkken hiç kimse kapımızı bile çalmıyor. Yangın bacayı sardı mı hadi gidip ölün diyorlar. Haksızlık bu, haksızlık. (…) [Arif Bey (O.A.)] çok namuslu, dürüst bir insan. Ben kendini boşuna harcamasına üzülüyorum. Sakın yanlış anlamayın oğlum, sinirlerim iyice bozuldu. Bazen ne söylediğimi bilmiyorum." (Baysal 1991: 364)

Gerçekten de Raziye Hanım, gördüğü işkenceler ve duyduğu hakaretler sonucu böyle söylemektedir. Yoksa aslında tıpkı Latif Merhabaoğlu gibi onda da Millî Mücadele bilinci oluşmaya başlamıştır. Romanda, Teğmen Yağmurcuoğlu'na söylediği şu sözler, roman boyunca söylediklerin telafisi niteliğindedir adeta:

> "Siz benim söylediklerime bakmayın. Ben askerleri çok severim. Bu ülkeyi kurtarırsa yine onlar kurtaracak. Ne var ki kadınlarımıza da zor anlar yaşatıyorsunuz. Yokluğunuza bazen dayanamıyoruz. Bu yüzden ileri geri söyleniyoruz ara sıra. Bu kadarcık şeyi de bize artık çok görmeyin." (Baysal 1991: 368)

Faik Baysal, romanında, Raziye Hanım dışında İzmirli Türk kadınlarına fazla değinmez. Yalnızca işgal sırasında bir kadının gözlerine inanamayıp üzüntüsünden dizlerini dövmeye başladığını dramatik bir tabloyla anlatır:

> "Gözlerine inanamayan bir kadın yaşamı boyunca hiç görmediği bu manzara karşısında üzüntüsünden dizlerini dövmeye başladı, mevzilendiği odanın camından nerdeyse dışarı fırlayacaktı. Çıkamaz olsunlar inşallah, ayakları kırılsın, diye bağırdı, kendini bir köşeye attı, hüngür hüngür ağlamaya başladı." (Baysal 1991: 163)

Teğmen Yağmurcuoğlu, Manisa köylerinde birliğini ararken bir gün yaşlı bir kadınla karşılaşır. Kadın, Teğmen'den Mustafa Kemal Paşa'ya elini çabuk tutmasını söylemesini ister. Gerekçesi ise henüz ekini bile kaldıramamış olmasıdır. İsmini bile bilmediğimiz bu yaşlı kadın üzerinden yazar hem Anadolu kadının yoksulluğunu hem de her şeye rağmen çalışkanlığını betimlemektedir:

> "Sanki yeniden gençleşmiş gibi dimdik yürümeye başlayan bu kadın gerçekte Anadolu'ydu. Yüzyıllar boyunca varlığı unutulan, hep veren, karşılığında hiçbir şey almayan Anadolu'ydu. Maşrapada ayrana dönüşen de oydu. Ne bitip tükenmeyen bir kaçıştı bu. Yine tozlu, kıraç yollara dökülmüştü. İnekti, öküzdü, köpekti, eşekti, yatak yorgan, yaslağaçtı. Bazlama, bulgur, şıpır şıpır akıp giden gözyaşıydı. Biliyordu, bir gün aynı yollardan yine geri dönecekti. Sonra yine unutulacak, kapısını yoksulluk ve acıdan başka kimseler çalmayacaktı. Böyle gelmiş, böyle gidecekti. Bu onun hiç değişmeyecekmiş gibi görünen alınyazısıydı sanki." (Baysal 1991: 198)

Yine Teğmen Yağmurcuoğlu, Yarbay'dan aldığı emirle İstanbul'a gitmek üzere Yağcılar köyünden geçerken burada kadınların hiçbir maddi karşılık beklemeden Kuva-yı Milliye'ye destek olduklarını, küçük bir atölyede silah ve kama yaptıklarını, büyük bir özveriyle çalıştıklarını görünce mutlu olmuş; düşmanın kendilerini yenemeyeceğini bir kez daha anlamıştır:

> "Atölye ahırdan bozma bir yerdi. Kadınlar çürük çarık bir masanın çevresinde toplanmış, boş mermi kovanlarını dolduruyorlardı. Eski sapan demirlerinden birçok kılıç ve satır gibi kesici aletler yapmışlardı. Kerpiçten üstün körü örülen bir fırında harlı bir ateş yanıyordu. Bu ateşte demirler iyice kızdırılıp yumuşatılıyor, sonra ağır tokmaklarla çabuk çabuk dövülüyordu. Herkes işinin başındaydı, hepsi de bu kavganın kutsal bir kavga olduğunun bilincindeydi. Barış günleri gelince bunun öyküsünü hiç böbürlenmeden, övünmeden çocuklarına anlatacaklardı. Para pul, madalya, alkış beklemiyorlardı. Mustafa ve Aliler'den sadece uğruna bunca yoksulluğa katlandıkları, acı çektikleri bu topraklara sahip çıkmalarını isteyeceklerdi. Bu gerçekte dünyada bir nokta bile olmayan, adı bile geçmeyen küçücük, insanın ahır demeye bile utandığı salaş bir yerde gerçekleşen bir destandı. (…) Ateş alev alev yanıyordu. Bu ateş kadınlarımızın ve kızlarımızın körüklediği, gücünü onların yüreğinden alan, Anadolu'dan yükselen ateşti." (Baysal 1991: 278)

İstanbul'daki görevlerini tamamlayan Yağmurcuoğlu, Karakeçili Alayı'na dönmek üzere Bursa'dan geçerken Yunan birliğiyle karşılaşır. Bu birliğin binbaşısı Sofokles'teki kadın ve alkol düşkünlüğü hat safhadadır. Askerler için düzenlenen bir akşam eğlencesine katılan Yağmurcuoğlu, sahneye bir Türk kızının zorla çıkarıldığını görür. Yunan askerler, yöresel kıyafetler içindeki bu Türk kızı zorla oynatmakta, taciz etmektedirler. Bir üsteğmen onu, Sofokles'in yatağına götürmek istediği sırada kız, askerin boynuna kamayı saplar, ardından aynı kamayla intihar eder. Bütün bu olaylar, Anadolu kadınının gurur ve iffetine her koşulda sahip olduğunu göstermektedir.

Son olarak Millî Mücadele'ye kayıtsız, işbirlikçi bir Türk kadını olarak İstanbul Emniyet Amiri Mürşit Efendi'nin karısı Afiye Hanım'ı hatırlatmalıyız. (Afiye karakteri üzerinde "Millî Mücadele Sırasında İstanbul ve İstanbul İnsanları" bölümünde ayrıca durulmuştur.)

Görüldüğü üzere Faik Baysal, isimsiz kahramanlar üzerinden, Anadolu kadınının cephe gerisinde Millî Mücadele'ye destek verdiğini, düşmanlara karşı ülkesini ve namusunu koruduğunu ortaya koymuştur.

Emine Işınsu'nun **Cumhuriyet Türküsü** romanında İstanbul'un aydın kadınlarının Millî Mücadele'deki yerini Halide Edip, Halide Nusret gibi tarihî kişilerin yanı sıra kurgusal karakterlerle beraber açık bir şekilde görmekteyiz. Babaları Ankara'da bulunan Türkçü Selim Muhtar Bey'in her iki kızı da Anadolu'da yaşanan mücadeleye dedelerinin muhalefetine rağmen olumlu bakmaktadırlar. Fakat arkadaşları Halide Nusret'in Ankara'ya gidip fiilî anlamda Millî Mücadele'ye destek olması söylentisine Hikmet mesafeli yaklaşmaktadır. Fikrî anlamda Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen Hikmet, muhafazakâr bir kadın olması dolayısıyla Halide Nusret'in yanında bir erkek olmadan, daha açığı bir erkeğin korumasından yoksun bir şekilde Ankara'ya gitmesini doğru bulmaz. Ablasına göre daha rahat ve samimi bir karaktere sahip olan Nazan ise bu mücadelede kadın-erkek farkının olmadığının, Anadolu'da birçok kadının cephede ve cephe gerisinde erkekler gibi çalıştığının farkındadır:

> "Ankara'da ne olabilir ki! dedi. Oraya sadece vatan, millet endişesi taşıyanlar koşuyor, bir müşterek dava, dava-yı mukaddes mevzuubahis. Böyle bir durumda yakın erkek desteği olmuş veya olmamış ne fark eder ve orada, bu davada bir kadın erkek meselesi kaldığını bile zannetmiyorum… Mustafa Kemal'le Halide Edip yakınlığını düşünsenize… Anadolu kadınlarının da cephelere yardımları, sadece hasta bakıcı olarak değil, fakat bizzat cephane taşıyarak ve bir sürü işte erkeklere yardım ettiklerini işitiyoruz… Biz de gidebiliriz pek tabii, babam orada olsa da olmasa da…" (Işınsu 2009: 18)

Nazan'ın dediği gibi Ankara'da birçok kadın verilen mücadelede yer almaktadır. Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra düşmanın yurttan tamamen atılması için girişilecek olan bir sonraki savaş için hazırlıklar devam ederken daha çok kadına ihtiyaç duyulmaktadır. Öyle ki Selim Muhtar Bey, Halide Edip ile konuştuktan sonra kızlarının Ankara'ya gelmesini istemektedir. Eski İttihatçılardan Celalettin Hikmet de bu durumu olumlu karşılamakta; kızları Ankara'ya geçmeleri konusunda ikna etmektedir. Ona göre de Anadolu'da Millî Mücadele konusunda kadınla erkeğin bir farkı kalmamıştır:

> "Anadolu'da artık kadınla erkeğin farkı kalmamıştır. Köylerde, kentlerde kadınlar, erkek işi yapmakta; harman kaldırmaktan, çobanlık etmekten başka mermi taşımaktan, teçhizat yapımına kadar askerlere giyecek yiyecek teminine kadar pek çok iş yapıyorlar. Bugün Ocak'ta mevzuubahis ettim, orada İstanbullu hanımlara da ihtiyacımız var. Talip olana iş bol; bilhassa hastanelerde." (Işınsu 2009: 46-47)

Her ne kadar Halide Nusret'in Ankara'ya gitme fikrini yanlış bulsa da Hikmet de içten içe bu mücadelede yer almak istemektedir. Zira kendisi İstanbul'da uzun yılar Teali-i Nisvan Cemiyeti'nin faaliyetlerine katılmış, cemiyetin kapatılmasının ardından Nakiye Hanım'ın evindeki toplantılarda bulunmuş, Türk Ocağı'nda verilen konferansları dinlemiştir. Nazan ise başından beri Ankara'ya gitmeyi istemektedir. Üstelik o, Celalettin Hikmet'in bir din adamı olan eniştesi Mehmet Efendi'nin adını duyduktan sonra rüyalarında bu zatın kendisini Ankara'ya çağırdığını düşünmektedir. O halde, Nazan için Ankara'ya gidip Millî Mücadele'ye katılmak bir yerde dinî bir görevdir.

Uzun ve yorucu bir yolculuk sonrası Ankara'ya varan Nazan, Hikmet ve Hüsniye Dadı bağ evine yerleştikten sonra, oradaki insanlarla tanışmaya başlarlar. Mehmet Efendi'yi ziyaret ettiklerinde sohbet esnasında Halide Edip'ten söz açılır. Mehmet Efendi'nin karısı Sevginur Hanım bu münevver Türk kadınının bir kahraman olduğundan ve bizzat

cepheye gittiğinden, onun dışında daha birçok kadının Türk ordusuna çeşitli bakımlardan destek olduklarından bahseder:

> "(…) o bir kahraman, bizzat cepheye gidiyor… Vakıa cepheye giden hanımımız tek o değil! -içini çekiyor- Bizse, bazı arkadaşlarla beraber hastaneleri dolaşıyoruz. Aramızda hasta bakıcılık yapanlar var. Ben, bu kutsi vazifeye, maalesef evi bırakıp katılamıyorum ancak evde askerler için dikiş ve örgü günleri yapıyoruz. Yardım topluyoruz, gelen yardımları yerli yerine ulaştırıyoruz. Gerektiği zaman bazı yerlere telgraflar çekiyoruz… Yani âdeta, resmi hüviyetimiz olmamakla beraber, Sivas'ta kurulmuş bulunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin bir şubesi gibi çalışıyoruz." (Işınsu 2009: 192)

Bu sözler üzerine Nazan, kendisinin de çalışmak istediğini, mesela hasta bakıcılık yapabileceğini, iğne yapamasa da doktorlara yardım edebileceğini, hatta yaralıları eğlendirerek mektuplarını okuyup yazabileceğini büyük bir hevesle dile getirir. Diğer yandan Hüsniye Dadı da kendisine bir iş verilmesi ricasında bulunur. Görüldüğü üzere İstanbul'da yetişmiş bu kadınlar vatan topraklarını savunmaya çoktan hazırdırlar.

Sevginur, bir başka gün Hikmet'e Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nden ayrıntılı olarak bahseder. Buna göre bu cemiyet üç yıl önce Sivas'ta kurulmuştur. Kısa zamanda Anadolu'nun Amasya, Kayseri, Bolu, Burdur, Erzincan, Erzurum, Pınarhisar, Kangal gibi çeşitli yerlerinde şubeleri açılmıştır. Bu cemiyetin dışında ayrıca Hilal-i Ahmer'in kadınlar şubesi de konferanslar, müsamereler tertip etmektedir. Kadınları bu mücadeleye yönelten kişi ise Halide Edip'tir. Nazan'ın Cebeci Hastanesinde tanıştığı Sarı Rıza adlı bir gazi Halide Edip'i gördükten sonra ondan şöyle bahseder:

> "Elbet, kaç kadın var ki onun gibi yürekli. Yüzü açıktı, güneşin altında par par parladığını gördüm, dedim, bu kadın genç de olsa, kocamış da olsa anamızdır, o kırlara tepelere dağılmış cümle askerin, cümle yiğidin tek anasıdır. Şimdi onu görüşüm de, bir hayra işarettir, tepeleyeceğiz bugün Yunan gâvurunu!" (Işınsu 2009: 285)

Selim Muhtar Bey bir gün kızlarını Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkarır. Gâzi Paşa onları Meclis'in ufak bir odasında, ayakta karşılar. Hal ve hatırlarını sorduktan sonra Mustafa Kemal, Türk kavminin içtimai hayatında kadının yeri üzerinde durur. Yaşanılan yüzyılda ilim ve fennin imkânlarından yararlanmak gibi, kadınların da içtimai hayatın birer parçası olarak üzerlerine düşen vazifeleri yapmalarının bazı kimselerin

iddia ettikleri gibi İslam dinine karşı olmadığını, aksine dinin, kadın-erkek ayırmadan çalışmayı emrettiğini hatırlatır:

> "Asya bozkırlarından gelen atalarımızın temiz ahlakları, güzel huyları, uzun asırlardan beri bozulmuş, değişmiş; töre unutulmuş. Bu yüzden Türk kadını, içtimai hayattaki yerini yavaş yavaş kaybetmiştir, dedi. Kadını attan indirdiler, dışarıdan çekip evin içine hapsettiler; içtimai hayattan, cemiyet içinde her türlü faaliyetten men ettiler. İşte milletin kuvveti bundan ötürü bozuldu, azaldı. Ancak Balkan muharebelerinde, Harb-i Umûmi'de, şehirlerde kurulan kadın cemiyetlerinin ve bazı mesleklerde çalışmaya başlayan kadınlarımızın yanı sıra, bugün Anadolu hanımları da; harmanı topluyor, çobanlık ediyor, sırasında askere erzak temin ediyor, ona malzeme taşıyor." (Işınsu 2009: 237)

Mustafa Kemal Paşa, Türk kadınının yalnızca Millî Mücadele'de değil, mücadele sonrasında kurulacak olan yeni devletin gelişmesinde, muasırlaşmasında da yer almaları gerektiğine inanır. Nazan ve Hikmet'ten de bu uğurda çalışmalarını, münevver birer öğretmen olmalarını ister:

> "Eveet, şimdi ve bihassa istiklali elde ettikten sonra münevver hanımlarımıza büyük vazifeler düşmektedir. Onlar; bu kadın uyanışını inkişaf ettirmek, cemiyetin bu zamanlara kadar atıl kalmış bu kuvvetini yeniden tanzim ederek, yeniden millete kazandırmak mecburiyetindedirler. Kadını tıpkı bir erkek gibi, erkeğe hukukta musavi, devlet işlerinde büyük vazifeler deruhte eden, çocuk terbiyesinde, aile işlerinde gayet mahir, muhterem bir unsur hâline getirmelidirler. Çünkü kadın, kendi başına bizatihi bir kıymettir. Türk kadınına layık olduğu yeri kazandırma gayretlerinin arkasında, daima ben bulunacağım! Sizlerden de bu yolda, azami çalışma beklerim." (Işınsu 2009: 237)

Romanda aydın kesimin yanı sıra ekmeğini yediği, üzerinde barındığı toprağını savunan saf, cesur köylü kadınlar da Ayşe Çavuş özelinde temsil edilmektedir. Batı Anadolu'da çarpıştıktan sonra Ankara'ya gelen Ayşe Çavuş kızı Zehra'yı Mehmet Efendi'ye emanet edip cephede Türk ordusuna katılmış, fakat öncesinde işe Kuva-yı Milliyeci olarak başlamıştır:

> "Oğlum, düşman İzmir'e girmiş, bizim tarafa doğru geliyor, deyince yüreğim kalktı, sanki bizimki bir kere daha şehit düştü! Onun kayıp mezarını hatırladım. Gayrı iş başa düşmüştür, dedim, çocuklarımı alıp Uşak'a doğru yollandım. Geçtiğimiz, yürüdüğümüz yollarda, köy delikanlıları ile görüşüp anlaştım, onları yanımıza kattım. Bulduğumuz yiyecek ve cephaneyi topladık, Salihli'ye geldik. (…) Salihli'dekilerin de katılmasıyla, üç yüz elli kişi olmuştuk." (Işınsu 2009: 322)

Bu üç yüz elli kişiyle Yunan kuvvetlerine karşı direnen Ayşe Çavuş, birliğin dağılmasıyla Ankara'ya gelmiş, Mehmet Efendi'ye sığınmıştır. Kızını ona emanet eden Ayşe Çavuş, Ankara'da topladığı elli dört kişiyle Kütahya'ya gidip Gediz Muharebesi'ne katılmış, burada Yunan ordusunun kayıp vermesini sağlamış, ele geçirdiği tüfekleri de düzenli orduya teslim etmiştir:

> "Sanki bir iş yapmışım gibi beni orada çavuş yaptılar! Çok şükür, dedim vatana millete hizmettir bu, karşılığında bir şey beklemem, ille bizimkinin ruhu işitsin, Allah o şehide ve bütün şehitlerimize rahmet ihsan buyursun. (…) Burada kumandan paşalardan kime erişebilirsem konuşacağım; bana ve oğullarıma, taarruzda bir vazife versinler. Muntazam kuvvetlerin yanında kıyıcığında köşeciğinde, zaferde bizim de tuzumuz bulunsun. Eğer şehit olursam, ne âlâ, yoksa kurtuluştan sonra, gelip buraya Mehmet Efendi'nin evine yerleşeceğim." (Işınsu 2009: 323)

Cumhuriyet Türküsü'nün başkarakterleri olan iki kız kardeş Nazan ve Hikmet, Teali-i Nisvan gibi Türk hayatında ilk feminist örgüt olarak kabul edilen cemiyete üyedirler. Bu durum, kadının içtimai hayattaki yerinin yazar tarafından önemsendiğine dair bir işarettir. Yazarın Nazan, Hikmet, Ayşe Çavuş, Hala, Hüsniye Dadı gibi kurgusal kadın karakterler dışında Halide Edip ve Halide Nusret gibi tarihî kişilerin de Millî Mücadele'deki rollerini anlatması, romanda kadın unsurunun ön plana çıkmasını sağlamıştır.

İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa romanında yazar Ferzan Gürel'in teyzesi Hüsnet'in okuduğu Kız Sultanî Lisesi'nin Başöğretmeni Azime Hanım, İzmir'in işgal edilmesi nedeniyle okulun dağıtıldığı gün yaptığı umut dolu, motive edici konuşmayla Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yetişen aydın ve vatansever Türk kadınını temsil eder:

> "Sevgili kardeşlerim, kızlarım! (…) İstilacı devletler, önce Yunanlıları İzmir'e çıkardı. İtalyanlar, Fransızlar da vatan topraklarının kimi yörelerini ellerine geçirmiş bulunuyor, şimdi sıra İngiltere'de… Ama bu olanlar bizi yıldırmasın! Er geç onları vatanımızdan kovacağız. Göreceksiniz çok sürmeyecek. Bu kara günleri, milletçe el ele vererek atlatacağız. Az zamanda düşmanları topraklarımızdan sürüp çıkaracağız. Buna inanın! İşgalin geçici olduğunu hiç aklınızdan çıkarmayınız! Bedbinliğe sakın ha!..Hiçbir zaman kapılmayın. Gün doğmadan neler doğar!.. (…) Başınızı her zaman dik tutun evlatlarım!" (Gürel 2000: 10)

Başöğretmenin yetiştirdiği Hüsnet, Didar, Benâl ve Hacer gibi kız öğrenciler de kendisi gibi Millî Mücadele bilincine sahiptirler:

> "Kızlar kendi kuşakları arasında her bakımdan üstün bir eğitim görme ayrıcalığına erişmiş durumda idiler. Çanakkale Savaşı'nda yenilmelerine karşın, Osmanlı Devleti'ne Sevr Antlaşması'nı onaylatabilmelerinin çok büyük bir felaket olduğunun bilincindeydiler. O yüzden dünyanın, onlara göre sonu gelmişti. Buna inanmaya başlamışlardı…" (Gürel 2000: 9)

Hüsnet'in kardeşi Saliha ve annesi Ayşe Hanım, Millî Mücadele'den yana, fakat bu mücadelede pasif kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İzmir işgal edildiğinde Ayşe ve Saliha Hanımlar, büyük bir üzüntü duyarlar. Ne var ki biri yaşlı ve hasta, diğeri üç çocuklu iki kadının vatan uğruna yapabilecekleri tek şey ağlamak olmaktadır:

> "Yüreği çarparak eve girdiğinde, annesini ağlıyor buldu… Onu öyle görünce güçsüz, korumasız kaldıklarını derinden duyumsadı. 'Ağlama anneciğim.' dedi. 'Toparla kendini. Bu felaketi de atlatacak milletimiz.'" (Gürel 2000: 19)

Saliha, kocası savaşmak için Çine'ye gittiğinde geri dönemeyeceği korkusuyla yaşasa da bu duruma vatanının geleceği için razı olur. Hüsnet'in kendisi ise genç ve bekâr olmanın getirdiği avantajla biraz daha özgür hareket edebilmekte ve fakat o da enerjisini annesi ve kardeşini teskin etmekle, Saliha ile kocasını buluşturmakla harcamaktadır. Bu yüzden arkadaşı Osmanzade Mükâfat'a oldukça imrenir. Çünkü Mükâfat, düşüncede Kurtuluş'tan yana olduğu gibi, verilen mücadeleye de çeşitli yollardan destek olmaktadır.

Kısa bir anı-roman olan **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa**'da gerçekte yaşamış birkaç kadının Millî Mücadele'ye yaklaşımları ve Mükâfat adlı genç bir kızın faydalı çalışmaları ele alınmıştır.

Reis Paşa adlı romanda Gülistan Satvet, Marie-Laure, Doktor Meleho, Zübeyde Hanım, Makbule, Fikriye ve Halide Edip Hanım gibi birçok kadın karakter yer almaktadır. Fakat bunlardan yalnızca Halide Edip Hanım, Millî Mücadele ile ilgili olarak işlenmiştir. Kuşkusuz, bu durumun tarihî gerçekler ve olaylarla ilgisi vardır. Çoğu

romanda olduğu gibi **Reis Paşa**'da da Halide Edip, Millî Mücadele'nin merkezinde yer almış, güçlü bir kadın olarak kurgulanmıştır.

Halide Edip, Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesiyle, eşi Doktor Adnan Bey ile şehri kısa zaman sonra terk ederek Ankara'ya geçer. Birçok mebus ve Yunus Nâdi ile beraber Akhisar İstasyonu'nda, Yunus Nâdi Bey'in millî bir ajans kurma fikri üzerine konuşurlar. Halide Edip Hanım, Yunus Nâdi'nin fikrine katılır ve hatta ajansın adını kendisi koyar:

> "…haklısınız, efendim: dâhile ve harice, Ankara'nın sesini duyurmak, bir vatan vazifesi! (…) ..evvelemirde münâsip bir ad lâzım. (…) ..meselâ Anadolu Ajansı.." (İlhan 2002: 96-97)

Yolculuk sonunda 2 Nisan 1920'de Ankara'daki istasyona vardıklarında, kendilerine sevinç ve heyecanla mendil sallayan kalpaklı, fesli, üniformalı, redingotlu Ankaralıları görünce Halide Edip'in içinde coşkun bir sevinç köpürür. Kalaba'daki karargâha yerleşen Halide Edip, Mustafa Kemal'den bir ajans kurma fikrine destek aldığında derhal çalışmalara başlar. Attilâ İlhan, romanında, Anadolu Ajans'ını ayakta tutan insanın "müstesna bir kadın" olarak nitelendirdiği Halide Edip olduğunu söyler; basın alanındaki çalışmalarına dem vurur:

> "(…) elinde kalem, harıl harıl çalışır: gazeteleri, -bilhassa ecnebiden gelenleri- gizleyemediği bir 'tehâlük'le âdeta kapıp; siyah parıltılı, iri alıcı kuş gözleriyle, 'serlevhalarını' tarardı. Ne müstesna bir kadın! Eşya dahil, çevresinde ne varsa, hepsine hükmediyor. Tek adamı, Afganlı Mülâzım Abdurrahim Efendi; köhne daktilosu başında, tek parmakla onun yazdıklarını temize çekmeye çalışıyor: ya, Anadolu Ajansı için hazırlanmış bir haber, ya da Yenigün gazetesine bir yazı! Herkes biliyor ki, Hâlide Edip Hanım olmasa, Anadolu Ajansı, yeterince haber üretemezdi." (İlhan 2002: 239)

Yazarın "müstesna bir kadın" olarak nitelendirdiği Halide Edip de İstanbul'daki Şeyhülislamın katlini vâcip gördüklerinden biridir. Fakat o, bu karara pek aldırış etmez. Millî Mücadele için çalışmaya; tercümeler yapmaya, edebî yazılar yazmaya, geriye kalan zamanlarda atıyla Ankara'yı dolaşmaya, köylülerle konuşmaya devam eder. Ankara'ya gelen Marie-Laure ve Jimmy Fowler gibi gazetecileri de o ağırlar. İstanbul'dan "Constantinople" şeklinde bahseden Marie-Laure'ye *"-...Constantinople*

da neresi? O şehrin adı, beş yüz senedir İstanbul, Mademoiselle!" diyerek dirayetini ve vatanperverliğini ortaya koyar (İlhan 2002: 497). Henüz o yıllarda, adı Ankara ve İstanbul'a yayılır, hakkında konuşmalar yapılır, genç kadınlar onu kendisine örnek alır. Fikriye, Ankara'ya geldiğinde Reis Paşa'nın yaveri Salih Paşa'nın zevcesi Madam Fansa ve Rûşen Eşref Bey'in zevcesi Saliha Hanım, Halide Edip Hanım'dan övgüyle bahsederler:

> "Madam Fansa, sigarayı aldı; uzattığı ateşe eğilirken, sordu:
> *'-... ah mille mercis, cheire!..* Halide Edip Hanım'la teşerrüfünüz mümkün oldu mu?'
> Fikriye, kendi sigarasını yakmakta idi, durdu:
> '-… maalesef henüz kısmet olmadı: methini herkesten işitiyorum, fevkâlâde bir hanımmış, akıllı olduğu kadar cesur!'
> Saliha Hanım, samimi bir hayranlıkla, söze katıldı.
> '-… gayyûr, münevver bir hanımdır; azmini ve şecaatini anlatamam: her işimizin başında o, şu sıra ameliyatı icap ettiren bir rahatsızlıkla mustarip, üstelik sıtmalıdır; bu hâliyle bile, Hilâl-i Ahmer'i de çekip çeviren kendisidir…'" (İlhan 2002: 579)

Halide Edip gibi olmak isteyen kadınlardan biri de Ahmet Ziya'nın kardeşi, Neveser'dir. Esasen **Dersaadet'te Sabah Ezanları** romanının önemli karakterlerinden biri olan, fakat **Reis Paşa**'nın da birkaç yerinde karşımıza çıkan Neveser hâlâ veremle boğuşmaktadır. Yatağında Halide Edip'in "Handan" adlı romanını okurken, onun Ankara'ya geçişini tasvip etmektedir. Esasen siyasetle pek ilgisi olmayan Neveser'deki vatansever eğilimin altında yatan neden çocukluktan beri ilgi duyduğu Münif Sabri'nin şehit olmadan önce söylediği şu sözlerdir:

> "-…harp bitmedi, Neveser, gayr-ı muayyen bir zemine intikâl etti. Vatanı, hasm-ı bî-amanına suhûletle terk etmek, bize yakışmaz! Şerâit, ne kadar aleyhimize tecelli ederse etsin, vuruşmak azmindeyiz!.." (İlhan 2002: 358)

Dersaadet'te Sabah Ezanları'nın sonunda sevdiği insanı kaybeden Neveser, onun idealine sahip çıkar. **Reis Paşa**'daki Neveser, kardeşi Ahmet Ziya'nın bile şaşırarak dinlediği bir vatanperver kadın olmuştur:

> "-…ahvâl-i hâzıranın vahâmeti, tahassüs-ü sâbıkanın letâfetine, tekaddüm ediyor: memleket lif lif ayrılırken, tahayyülle avunmak kabil midir?" (İlhan 2002: 359)

Kişi ve olaylara genellikle birçok açıdan yaklaşılan **Reis Paşa**'da Halide Edip Hanım'ın "mandacılık"la meşhur geçmişine de değinilir. İstanbul'un sosyalistlerinden Doktor Meleho, Amerika'dan medet uman Halide Edip'i Millî Mücadele'ye uygun görmemektedir:

> "-… okudun mu, ne yazıyor? Hâlide Edip, Ankara Hükümet'inde Maarif Nâzırı oluyormuş güyâ, sırtında yeşil bir cübbe, ahâliye vaaz vermiş! Daha dün, tek hâl şeklinin 'Amerikan Mandası' olduğunu müdafaa eden, 'karı' bu değil mi? Ankara, bunların eline kaldıysa… vah bize!" (İlhan 2002: 296)

Bolşevik Doktor Meleho'nun, Halide Edip'le ilgili haberden bahsederken, üzerindeki cübbenin "yeşil" olduğunu vurgulaması ve konuşmasından "vaaz" şeklinde bahsetmesi, onun dindarlığına dikkat çekmek istemesiyle ilgilidir. Ayrıca Mehmet Tekin'e göre, Halide Edip'in "ecnebi" dostlarından sigara tedarik etmesi ise ilginç bir ayrıntıdır ve bu ayrıntıyla onun "mandacı" tutumu hatırlatılmak istenir (Tekin 2009: 334).

Sonuç olarak **Reis Paşa**'da çoğunlukla Halide Edip, az da olsa Neveser üzerinden Millî Mücadele'de Türk kadınının fikrine ve çalışmalarına yer verilmiş; Halide Edip, yazarın "müstesna" sıfatıyla da bir hayli ön plana çıkarılmıştır.

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü romanında beklenilenin aksine kadınların faaliyetlerine çokça değinilmemiştir. Roman, ekseriyetle İstanbul'da geçtiğinden buradaki kadın cemiyetleri, mitinglerde kadınların yaptıkları konuşmalar ve üç kız kardeşin verdikleri destekten bahsedilmiş, Anadolu'daki kadınların cephede ve cephe gerisinde gösterdikleri fedakârlıklar, yine İstanbul'da düzenlenen bir partideki konuşmalar vasıtasıyla aktarılmıştır.

Neriman, Perihan ve Ümran adındaki İstanbullu üç kız kardeş, ebeveynleri İngiliz hayranı olmaları, yabancı okullarda okumalarına rağmen Millî Mücadele bilincine ulaşmışlardır. Bunda hiç kuşkusuz anneleri Handan Hanım'ın halasının oğlu olan Yüzbaşı Nedim Bey'in payı çok büyüktür. Nedim Bey, köşke yaptığı ziyaretlerde kızlara başkaldırı hareketinden bahsetmiş, onlara Mustafa Kemal Paşa'yı anlatmış, yabancı devletlerin haksız yere yurdumuzu işgal ettikleri fikrini güzel bir hitabetle

aşılamıştır. Kızların üçü de, zaten çok sevdikleri, hatta âşık oldukları Nedim ağabeylerinin hitabetinden de etkilenerek Anadolu'da verilen mücadeleye bir şekilde destek olma kararı almışlardır. İlk destek, İzmir'in işgalini takiben İstanbul'da peşi sıra gerçekleştirilen mitinglerde verilir. 1919 yılının 19 Mayıs'ında, Fatih'te düzenlenen mitingde kızlar, Millî Mücadele'de kadın hareketinin İstanbul'daki öncüsü sayılabilecek olan Halide Edip Hanım'ı tanır ve onun kadınlara hitaben söylediği sözlerinden oldukça etkilenirler:

> "Analar, kalbimizde aşk, iman ve milliyet duygusu var. Biz millet olduğumuzu erkek, kadın ve çocuklarımızla kanıtladık. Bugün burada toplanan şu halk kitlesinin bir tek isteği var, o da en tabii haklarının kendisinden alınmamasıdır. (…) Kadınlar silâhsız ve zayıf, fakat kalpleri metindir. Bütün İslâm âlemi hep kardeşimizdir. Bundan dönen kadın Türk kadını değildir. Yaşasın milletimiz." (Topuz 2002: 58)

Halide Hanım'ın konuşması Neriman, Perihan ve Ümran da dâhil oradaki herkesi coşturur. İstanbul'da ilk kez bir kadın kürsüye çıkmış; bütün kadınlara ve erkeklere seslenmiştir. Fatih mitinginde Halide Hanım'dan başka kadınlar da söz alırlar. Bunlardan biri de Meliha (Sözen) Hanım'dır:

> "Evlâtlarımız çektikleri felâketlerden bıktılar. Biz vatanımızı kurtarmak için yaşayacağız. Cebirle (zorla) alınan bir hak geri verilecektir." (Topuz 2002: 58)

Meliha Sözen'in konuşması da sık sık alkışlarla kesilir. Sıra üç kız kardeşten birinin konuşmasına gelmiştir. En küçükleri Ümran, büyük bir hevesle kürsüye çıktığında şunları söyler:

> "Kardeşlerim, analarım, ablalarım, ben de hepinize sesleniyorum. Bu vatanı düşmana bırakmayacağız. Kimimiz mermi taşıyacak, kimimiz silâha sarılacağız. Milletimiz bu vatanı hiç kimsenin buyruğu olmadan da kurtarmasını bilecektir." (Topuz 2002: 59)

Ümran diğer konuşmacılar gibi alkışlanır, kürsüden indiğinde kadınlar tarafından kucaklanıp öpülür, fakat son sözü Padişaha bir gönderme olduğundan *"Ne demek istiyor bu kız!"* şeklinde homurdanmalar da olur.

İkinci miting 20 Mayıs günü Üsküdar'da gerçekleşir. Hulusi Bey'in kızları daha büyük bir heyecanla bu mitinge de katılırlar. Zira alanda en az otuz bin kişi toplanmıştır ve kucaklarında bebekleriyle gelen kadınlar bile oradadır. İstanbul'da o dönemde kurulan Asrî Kadınlar Cemiyeti'nin düzenlediği mitingde ilk sözü alan Sabahat Hanım adında bir kadın olur:

> "Bugün bahtsız ülkemizde en çok biz, kadınlar, anneler ve kardeşler, vatanımızın kurtulması için bunca şehit verdik. Ama ne oldu? İzmir'i Yunanlılar aldılar. Belki de yarın Konya'mızı, Bursa'mızı ve sevgili İstanbul'umuzu isteyecekler. Yine susacak mıyız? Hayır, biz kadınlar bu savaşın en önünde olacağız. Uygarlığa yalanlar söyleyen bütün varlıklara lânet olsun!" (Topuz 2002: 59)

Sabahat Hanım'dan sonra kürsüye üç kız kardeşin arkadaşları olan Naciye Fuham, onun ardından da kimliği bilinmeyen Zeliha Hanım adında bir kadın çıkar. İkisinin de konuşması alkışlarla ve *"Yaşasın Türk kadınları! Var olsun Türk anaları!"* sözleriyle kesilir. Üsküdar mitinginde üç kız kardeşten bu kez Perihan söz alır:

> "Ey sevgili annelerim, ablalarım, küçük kardeşlerim. Bundan önce konuşulanları duydunuz. Sizi coşturdular. Ben sadece şunları söylemekle yetineceğim. Bu memleketin yüreği artık Anadolu'da atıyor. Özgürlük bayrağını onlar taşıyacaklar. Gelin, hep birlikte Anadolu'da savaşacak olanlara omuz verelim. Oraya gideceklere yardımcı olalım." (Topuz 2002: 60)

Üçüncü miting, Tıbbiye öğrencileri tarafından 22 Mayıs günü Kadıköy'de düzenlenir. Münevver Saime Hanım, Hayriye Melek Hanım ve yine Halide Edip Hanım gibi aydın Türk kadınlarının bulunduğu mitingde konuşma yapanlardan biri de Neriman'dır:

> "Sevgili kardeşlerim, analarım, teyzelerim, halalarım, ablalarım, sesime kulak verin. Gelin bütün güçlerimizi birleştirelim. Düşmanın şantajları karşısında ulusal bir cephe oluşturalım. Bizi tutsak etmek isteyenlerin üzerlerine yürüyelim. Göreceksiniz bütün erkekler bizi izleyeceklerdir. Köle olmayacağız…" (Topuz 2002: 61)

İstanbul'da düzenlenen mitinglerden en kalabalık ve coşkulu olanı 23 Mayıs'ta, Sultanahmet'te gerçekleşir. Yaklaşık iki yüz bin kişinin katıldığı mitingde yine güçlü Türk kadınını temsilen Halide Edip söz alır. İstanbul'da peşi sıra düzenlenen bu mitinglerde kadınlar ilk defa güçlerini duyurabilmişler, Millî Mücadele'ye destek

olduklarını ilan etmişlerdir. Onların bu tavrı diğer kadınları da Anadolu'ya destek olma konusunda cesaretlendirmiştir.

Çamlıca'nın üç gülünün Millî Mücadele'ye destekleri sözde kalmaz. En büyükleri Neriman, çok sevdiği ve kendini teslim ettiği halde, sevgilisi İngiliz subayı John White'ı Maçka Silâhhanesi boşaltılırken kullanır, ondan çeşitli istihbarat alarak bir nevi ajanlık yapar. Perihan da kendisine görev verilmesini istediği halde Nedim Bey onu sevdiği ve kıskandığı için isteği gerçekleşmez. Ümran'ın ise Millî Mücadele için çalışması, ablası Neriman'a göre daha kolay olmuştur, zira onun sevgilisi Jean Pierre, işgal sırasında Türklerin haklı olduğunu anlayan bir Fransız subayıdır.

Üç kız kardeş, aile içi toplantılarda, partilerde de Millî Mücadele'nin haklılığını ortaya koyan konuşmalar yaparlar. İstanbul, Mart 1920'de resmen işgal edildiğinde, ileride önemli mevkiler elde edebilmek adına babaları Hulusi Bey, köşkünde partiler düzenler ve işgal kuvvetleri komutanlarını da evine davet eder. Bu partilerden ilkinde İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck ile tartışan Neriman, babasının ihtarlarına rağmen, doğru bildiğini söylemekten çekinmez. Zira partide bulunan John White, Neriman'ın bu cesur tavrından etkilenir. Amiral, Kuva-yı Milliye'nin insanları provoke ettiğini, Kazım Karabekir'in bir asi olduğunu, Türklerin ancak zorla yola gelebileceklerini söylediğinde, Neriman ona cevaben şöyle der:

> "Siz asla haklı olamazsınız. Çünkü topraklarımızı işgal ettiniz, yönetime el koydunuz, her çeşit baskıyı yapıyorsunuz. Bu millet elbette size karşı direnişe geçecektir. Bundan daha doğal bir şey olamaz. Dünyanın her yerinde ezilen halklar haklıdır, ezenler değil. (…) Sayın Amiral, suçlu yalnız siz değilsiniz. İstanbul'daki uşaklarınız da size destek olmak ve ulusal şahlanmayı kösteklemek için birbirleriyle alçaklık yarışına giriştiler." (Topuz 2002: 91)

Neriman bu uşakların adlarını da sayar: Ali Kemal, Refii Cevat ve Mustafa Sabri. Perihan da, babasına rağmen, Amiral'e karşı Millî Mücadele'nin haklılığını savunurken, hem İstanbul'daki hem de Anadolu'daki Türk kadınının gücüne, vatanseverliğine, fedakârlığına vurgu yapar. Anadolu'nun dört bir yanında kurulan kadın cemiyetlerinden bahseder:

> "İngiliz Yüksek Komiseri İstanbul'daki mitingleri izlemedi mi? Bütün İstanbul kadınları özgürlüklerini savunmak için şaha kalkmadı mı? (…) Yalnız İstanbul mu, bütün Anadolu kadınları özgürlük bayrağı çekiyorlar. Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kurulduğunu gazetelerde okumadık mı? Yozgat'ta aynı amaçla bir dernek kurulmamış mı? Burdur'da da bir kadınlar cemiyeti kuruldu. Sabiha Zekeriya ve Halide Edip gibi kadınlarımız her gün özgürlüğü haykırıyorlar. Konya'da, Kayseri'de, Niğde'de, Erzincan'da, Balıkesir'de, Amasya'da, Bolu'da, Denizli'de kadınlar örgütlendiler. Eskişehir'de kadınlar Yunan zulümlerini protesto ettiler. Kastamonu kadınları İngiltere ve İtalya kraliçelerine, Amerika ve Fransa Cumhurbaşkanlarının eşlerine protesto telgrafları gönderdiler. Edirneli kadınlar İzmir için adalet istediler. Maraş'ta bir kadın sekiz düşman öldürdüğünü ve erkeklerle savaşa katıldığını duyurdu. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti size bir telgraf çekerek kadın ve erkeklerin bir kitle halinde işgale karşı, kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarını bildirmediler mi?" (Topuz 2002: 92)

Hulusi Bey'in en küçük kızı Ümran da başka bir masada Fransız Yüksek Komiseri Defrance'a karşı Türkleri savunmaktadır. Neriman'ın sözleriyle John White'ı etkilemesi gibi, Ümran da Fransız subay Jean Pierre'yi oldukça etkilemiştir. Zira Ümran Fransız okulunda eğitim aldığından, kültürel bir konuşma yaparak Fransa'nın sömürgeciliğine karşı çıkmış, karşısındakileri şaşırtmıştır:

> "Bakın Calude Farrére ne diyor: 'Ha İzmir'i Yunanlılara vermişsiniz, ha Marsilya'yı. İzmir'de 300 bin Rum'a karşılık 1 milyon 300 bin Türk yaşıyor. Böyle şey mi olur?' (…) Sayın ekselans, biz okulda Fransız kültürüyle yetiştik. Bize Montaigne'i, Victor Hugo'yu, Anatole France'ı okuttular. (…) Robespierre'leri, Marat'ları, Danton'dan ezberledik. Jeanne d'Arc'ı biz kendimizden sayarız. Paris Komünü'nde Marie Louise'in coşkusunu yaşadık. Biz o kişilerin Fransa'sına hayranız, yoksa Kara Afrika ülkelerinde sömürge savaşları veren, Cezayirlileri, Tunusluları, Maraşlıları ve geçen ay Antep'te Teğmen Şahin Bey'i öldüren Fransızlara değil. Bu uluslar bir gün sizden hesap soracaklardır." (Topuz 2002: 93)

Her ne kadar köşkteki toplantılarda ve meydanlardaki mitinglerde Millî Mücadele lehinde konuşsalar da biri İngiliz, diğeri Fransız subaya âşık olan Neriman ve Ümran'ın *"Yabancı askerlerle düşüp kalkıyorlar."* şeklinde adları çıkar. Onların İstanbul Kuva-yı Milliyesi ile ortak çalıştıklarını çok az kişi bilmektedir. Romanda bu üç kız kardeş ve Halide Edip, Sabiha Zekeriya gibi bazı kadın tarihî şahsiyetler dışında bir de Necla adında bir kızın Maçka Silâhhanesi boşaltılırken, nöbetçi İngiliz ve Fransız subayları sarhoş ederek millîcilere destek olduğunu görmekteyiz.

Hıfzı Topuz, Millî Mücadele sırasında İstanbul'u ve İstanbulluları anlattığı bu romanında Çamlıca'da yaşayan üç kız kardeşi merkeze alarak hem İstanbul'da yaşayan "asri" kadınların hem de Anadolu'da yaşayan Türk kadınların Millî Mücadele'ye destek olduklarını anlatmaya çalışmış, Halide Edip'i bir sembol olarak öne çıkarmış, İstanbul'da kadınlar tarafından verilen mücadeleyi doğrudan gösterirken, Anadolu'dakilere İstanbul'da yaşayanların ağzından değinmiştir.

Ulus Dağı'na Düşen Ateş romanının en önemli unsuru olan akıncılar arasında gerçek kişi olarak bir de kadın vardır: Asker Makbule. O, Gördesli bir kadın olarak kendi rızasıyla ve hatta kocası Halil Efe de dâhil bazı erkeklere rağmen akıncılar arasına katılmış; Millî Mücadele uğruna çarpışarak "asker" lakabını almıştır. Esasen onun, yaptığı çalışmalar bakımından, Millî Mücadele uğruna çalışmış Kara Fatma, Ayşe Çavuş, Yirik Fatma gibi Anadolu kadınlarından hiçbir farkı yoktur. Öyle ki kendisi hakkında yazılmış bir biyografi de vardır.[29]

Gördesli Makbule, romanda karşımıza ilk kez, Halil Efe ile tanışırken çıkar. Esasen o, Halil Efe'nin namını önceden duymuştur, fakat Halil Efe onu ilk kez görür:

> "Halil Efe atlıya bakakaldı… Geniş alnı, hafif çatık, ince uzun kaşlarla bitiyordu. Kalpağın altında bir tutam saç şakağına doğru kıvrılıyordu. Uzun kirpiklerin arasında ışıltılı ela gözler… İnce dudaklar buğday rengi yüze hoş bir görünüm veriyor; dudakların iki yanındaki küçük gamzeler, yüzüne belli belirsiz bir gülücük konduruyordu." (Yıldırım 2006: 40-41)

Bir efe gibi giyindiği için en başta, Halil Efe Makbule'yi erkek sanır. Onun güzelliğinin yanı sıra bir efe gibi giyinip at binmesinden oldukça etkilenmiştir. Makbule uzaklaştığında yanındaki Kürt Ali'ye Makbule'nin kim olduğunu sorduğunda şu cevabı alır:

> "'Usta Alilerin Abdullah'ın kızı Makbule! Asker Makbule, derler! Yaman kızdır!..'
> Halil Efe atlının yitip gittiği ufuk çizgisinden ayırmıyordu gözlerini…
> 'Ne askeri?'

[29]ÇİÇEK, İbrahim (1997). *Gördesli Mücahide Makbule ve Silah Arkadaşları*, Salihli Belediyesi Kültür Hizmeti

> ‘Esas asker değil yahu! Delikanlılardan daha iyi at binip tüfek atarmış çocukluğundan beri. On ikisinde babadan yetim kalmış; tüfek omuzda dolaşır dururmuş!’” (Yıldırım 2006: 41)

Kürt Ali’nin sözlerinden öğrendiğimiz üzere henüz yirmi yaşında olan Makbule, Yunan İzmir’e çıkmadan çok zaman önce, efeliğe başlar. Onun bu özellikleri Halil Efe’yi oldukça etkiler ve bundan sonra Makbule’yi aklından çıkaramaz. Makbule’nin gönlü Halil Efe’de olduğundan, birbirlerine çok çabuk kavuşurlar. Ne var ki Makbule’nin akıncılar arasına katılması için, Halil Efe çok erken olduğunu düşünür. Bu konu çift arasında büyük bir soruna dönüşür:

> “‘Makbule, şimdi olmaz! Gelme! Söz sana, müfrezeleri bir düzene koyunca katılırsın bize, omuz omuza dövüşürüz!’ dedikçe, Makbule daha bir hırçınlaşmış ve ‘Benim neyimi eksik görüyorsun? Alçaklar kardeşlerimizin ırzına geçerken, ben nasıl dururum? Efe, çekil yolumdan! Değil sen! Karşıma bir ordu çıksa da geleceğim!’ diye bağırıp durmuştu. Halil Efe ise, hırsından üzengilere basarak, atının üstünde yükselip ‘Makbule! Sana, olmaz, dedimse olmaz! Arkamdan gelirsen’ diye başlamış; bir an durmuş ve yere bakarak öfkeden kısılan bir sesle son sözü söylemişti: ‘Bakmam, alnının ortasından vururum! Sana söz dedik, anlamıyor musun?’” (Yıldırım 2006: 75-76)

Bu tartışmada Halil Efe’nin dediği olur; Makbule bir müddet daha Gördes’te akıncılardan gelen haberleri dinlemeye devam eder. Sındırgı, Bigadiç gibi yerlerde Yunan mezalimine ilişkin haberleri duydukça akıncılar arasına katışma hırsı daha da artar. Önce Gördes’in, sonra Demirci’nin Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesi Makbule için son nokta olur. Artık her şeye ve herkese rağmen savaşmaya karar verir:

> “‘Böyle mi anlaştıydık? Madem buralarda koyup gidecektin; o zaman Demirci’de bırakaydın!.. Bırakaydın da, düşmana oralarda kurşun sıkaydım!’ Halil Efe şaşırdı; ‘Uzun zamandır, hiç kimse böyle diklenmemişti bana!’ diye düşündü. Öfkeden kıpkırmızı olan Makbule’ye şöyle bir baktı, bir iç çekerek sesini alçalttı: ‘Ölüp kalsan iyi ya…’ Gerisini getiremedi, dişlerini sıkıp öylece kaldı. Makbule’nin sesi iyice kırılmıştı: ‘Onlara mı bırakırdım kendimi? Sıkardım alnıma son mermiyi! Ustrumca’nın delisi, hem sen kim oluyordun da, benim kaderimle oynuyorsun?’” (Yıldırım 2006: 128)

Bundan sonra sadece Makbule değil, Parti Pehlivan’ın karısı Hatice de akıncılar arasına katılır; fakat Hatice geri planda kalmayı tercih eder. Bu iki kadının aralarında bulunmalarına akıncılar arasından karşı çıkanlar olur. Bunlardan biri de Halil Efe’nin dayısı Parti Pehlivan’dır:

> "'Ne yapayım dayı?
> 'Ne yaparsan yap! Karı kısmıyla dağda dolaşıldığı nerede görülmüş?'
> 'Söz dinlemiyor! İlle de geleceğim, diyor!'
> 'Sen erkek değil misin? Bir de efe geçinirsin!'
> Kısa süren sessizliğin ardından Halil Efe alttan aldı:
> 'Yunan'a mı kalsın? Hem, 'Alır başımı giderim!' diyor.'
> 'Nereye gidecekmiş? Bizimkiler kadın değil mi? Onlar gidiyor mu?'
> 'Dayı, buna kadın denir mi hiç! Bu bir bela!'" (Yıldırım 2006: 170)

İbrahim Ethem Bey de bir ara kadınların hızlarını yavaşlattığını düşünür gibi olduğunda Makbule, öfke ve gözyaşıyla akıncıların çoğundan daha iyi at bindiğini, hiçbir yere gitmeyeceğini, ölecekse de onlarla birlikte ölmek istediğini söyler. Onun bu karşı konulamaz istediği, nihayetinde bütün akıncıları pes ettirir. Yunan birlikleriyle çatışmalar tekrar başladığında, akıncılar, Makbule'nin cesaretini ve yeteneğini gördüklerinde kadınların aralarında bulunmalarına karşı çıktıkları için pişman olurlar. Makbule, ırzına geçilmiş bütün Anadolu kadınlarının intikamını almak uğruna cesurca savaşmaktadır:

> "Ağaç üstünde yakalanmış olan Yunanlı, İbrahim Ethem Bey'in iki adım yanında elde tüfek duran Makbule'yi görünce sapsarı kesildi. Makbule'nin kaşları çatık, neredeyse birbirine değiyor… Yunanlı hafiften titremeye başlıyor… (…) 'Ne o ırz düşmanı! Bastığınız köylerdeki hatıraların mı geldi aklına?!'" (Yıldırım 2006: 193)

Asker Makbule, kimi zaman hasta ve yorgun düşen erkek akıncıların önünde Yunan askerlerine göğüs gerer. Göçek köyünde çembere alındıklarında, akıncıların bu çemberden kurtulmasını sağlayan efe, Makbule olur:

> "Arkasında bıraktığı hasta adamlar da yolun ağzına akın eden askerlere ateş ederek geliyorlardı. Tüfeğini savura savura uçarcasına kendilerine doğru koşan Makbule'yi gören akıncılar durakladılar. Birden yaralı arkadaşlarını olduğu yerde bırakıp geri döndüler ve yanlarından yel olup geçen Makbule'nin ardı sıra koşarak, kayaya doğru atıldılar. Makbule'nin haykırışı, tüfek seslerini bastırıyordu." (Yıldırım 2006: 213)

Makbule'nin bu cesareti kocası Halil Efe'nin de mahcup olmasına neden olur ve nihayetinde o da Millî Mücadele'de kadın-erkek farkının olmadığını anlar:

> "Sen olmayaydın Makbule… Sen olmayaydın… Bu işi mümkünatı yok, beceremezdik. Bilmem ki, ben senin inadını mı sevdim… İyi ki bize katılmışsın!" (Yıldırım 2006: 215)

Bundan sonra Asker Makbule nâmı köy köy dolanmaya başlar. Hakkındaki söylentiler efsane boyutuna ulaşır. Özellikle çocukların gözündeki yeri bir başkadır. Karakaya köyünün karşısındaki Yaycı Bedir Aşireti'nin çadırına gittiklerinde hakkındaki efsaneleri bizzat kendi dinler:

> "İçlerinden, yanakları al al küçük kara gözlü kız, merakla sordu:
> 'Sen attığını vururmuşsun, öyle mi?'
> Öteki çocuklar da böyle bir başlangıç bekliyormuş gibi, sorular yağdırmaya başladılar:
> 'Bir keresinde, düşmanı tek başına önüne katıp, Balıkesir'e dek kovalamışsın?..'
> 'Yok kız! Kocaman bir Yunan askeri, bir ufak çocuğu tekmeliyormuş. Makbule abla ona tüfeğinin dipçiğiyle bir vurmuş, adam yere yapışıp kalmış!..'
> 'Senin atın kuşlardan hızlı gidermiş!..'
> 'Alaçam tepesinden Akdağ'a uçarmışsın…'
> 'Mustafa Kemâl Paşa sana haber yollamış! 'İşini çabuk bitir de Ankara'ya gel!' demiş…'
> Makbule duyduklarına inanamıyordu." (Yıldırım 2006: 286)

Romanın sonlarına doğru, kadınların savaşlarda yer almaları durumuna toplumsal açıdan da yaklaşıldığını görmekteyiz. Dinlenmek için kaldıkları Karakaya köyünde, Koca Ana adlı, yaşlı, bilge bir kadın, savaşın erkekler için olduğunu, kadınların savaşması, savaşıp da şehit olmaları durumunda beşeri bakımından bir olumsuzluk olacağını söylemek istemektedir:

> "Sen, Efe kızsın! Korku nedir bilmezsin, amma bir düşün hele! Bu harp erkekleri götürür de geriye kadın kalmazsa; dağlara, ovalar, sulara sahip çıkacakları kim doğuracak?" (Yıldırım 2006: 289)

Her ne kadar Koca Ana'yı haklı bulsa da Makbule, başladığı işi bitirmek niyetindedir. Bu konuşmadan kısa zaman sonra gerçekleşen Kocayayla'daki çarpışmada, akıncılara cesaret vermek için öne atılan Asker Makbule, başından vurularak şehit düşer:

> "İşte o anda, aşağı yandan birkaç kişi göründü. Akıncıların ortasında Yunus Çavuş iki büklüm, kollarında birini taşıyordu. Yavaşça ona doğru yürüdüler. Yunus Çavuş adım attıkça, kucağındaki cansız bedenin kısa konçlu çizmeleri sallanıyor; uzun, kumral saçlar, esen yelde uçuşuyordu. Akıncılar oldukları yerde çakılıp kaldılar. Halil Efe, uzun ince bacaklarıyla öne doğru sendeleyerek, bir iki adım atabildi. Daha öteye gidemedi. Dizlerinin üstüne yere çöktü. (…) Halil Efe, başı yukarılarda, yerden doğruldu. Makbule'ye bakamıyordu. Arkasını döndü, elini geriye doğru uzatarak bağırdı: (…) 'Bundan böyle vururum! Yunan, Müslümân gâvuru demem, vururum!'" (Yıldırım 2006: 305-306)

22 Mart 1922 günü Kocayayla mevkiinde şehit düşen Gördesli Asker Makbule, Gördes-Sındırgı-Akhisar bölgelerinde gösterdiği başarılar nedeniyle romanda önemli bir karakter olarak yer almış; Anadolu kadınının Millî Mücadele'deki yerini temsil etmiştir.

Şemsettin Ünlü, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanında çok kısa da olsa kadınların Millî Mücadele'deki önemine değinir. Tekâlif-i Milliye yasası çıktığında kadınların, büyük bir çalışkanlıkla ve istekle orduya destekte bulunduklarına dem vurur:

> "Akıl almaz bir bilgelik, sınırsız bir cömertlikle sandığındaki çeyizini, kefen parası deyip sakladığını götürüp toplama kurullarına veren, genç kızlar, çiçeği burnunda gelinler, nineler vardı. Çakşır, çamaşır, çarık, çorap, yerden biter gibi, elden ele desteklenip konuluyordu toplayıcıların önüne." (Ünlü 2003: 117)

Millî Mücadele'de kadınların yüceliğiyle Aşir Yüzbaşı da karşılaşır. Savaşın tüm şiddetiyle yaşandığı günlerin birinde, Ömer Çavuş'un yanına gelen ihtiyar bir erkeğin elinde iki sepet mısır koçanı görür. İhtiyarı, askerlere mısır koçanı götürsün diye köyde yaşayan bir nine göndermiştir:

> "Köye asker geldiğini duyduğunda, konu komşu kimsenin sözünden çıkamadığı bir ninenin; inadım inat bir Cezbe kadının yatağından fırlayıp 'ortaya düştüğünü' anlattı bi güzel… Kocası, oğulları, torunları çok asker vermiş bu nine orduya, 'Geleni var, gelmeyeni var Çavuş… bilin mi?' demiş de çoğu kendi tarlasından, kadınların bi koşu iki sepet mısır koçanını toplayıp getirmelerini buyurmuş…" (Ünlü 2003: 171)

Görüldüğü üzere yazar, birkaç satırla da olsa kadınların Millî Mücadele'deki cephe gerisindeki fedakârlıklarına değinebilmiştir.

Ele aldığımız birçok romanda olduğu gibi **Şu Çılgın Türkler**'de de Millî Mücadele uğruna çalışan Halide Edip'in ayrı bir yeri vardır. Romanın henüz başlarında, bir başka deyişle 1921'in ortalarında Ankaralı hanımları, bilinçlendirip örgütlemesi üzerinde durulur. Kızılay Kadınlar Kolu'nun başkanı Zehra Müfit Hanım ve Belediye Başkanı Kütükçüzade Ali Bey'in eşi Cazibe Hanım'ın yardımlarıyla Ankara Öğretmen Okulu'nda bir konferans düzenler; Ankaralı kadınları, Millî Mücadele konusunda cesaretlendirici bir konuşma yapar:

> "Tarih Türk'ü ateşle imtihan ediyor. Bu imtihandan, yalnız erkeklerimizin cesareti ile başarılı çıkamayız. Artık biz kadınlar da bu ateşe yüzümüzü çevirmek, ellerimizi uzatmak zorundayız. Ordumuzun hepimize ihtiyacı var. (…) Kardeşlerim! Sizleri, milletinin şerefini ve namusunu canından aziz bilen bu genç ve yoksul orduya yardıma çağırıyorum." (Özakman 2005: 50)

Konuşmanın hemen ardından kadınlar, tüm paralarını, parası olmayanlar yüzüklerini, bileziklerini orduya bağışlarlar. Attilâ İlhan'ın **Gâzi Paşa** romanından bildiğimiz yaşanmış bir olay burada da anlatılır: Çamaşırcılık yaparak geçinen yaşlı bir kadının zor günü için sakladığı parasını bizzat Halide Hanım'a vermesi üzerine, Halide Edip, yaşlı kadına sarılarak ağlamaya başlar.

Romanın birkaç kurgusal karakterinden biri olan Nesrin, babası Hürriyet ve İtilaf Fırkası, kendisi Millî Mücadele yanlısı olan genç bir kızdır. İstanbul'daki duruma daha fazla dayanamayarak, kimseden izin almadan Ankara'ya giden Nesrin de o dönemin birçok genç kızı gibi kendisine Halide Edip'i örnek almaktadır. Ankara'da görev yapan dayısı Merkez Komutan Yardımcısı Yarbay Vedat, yeğeninin Ankara'ya gelmesini şaşkınlıkla karşılar:

> "Nesrin, Büyükdere'deki o bahçeli, güzel evi, rahatı, zengin sözlüsünü ve canım İstanbul'u neden bırakıp da bu tozlu ve karanlık kasabaya geliyordu? Ankara'ya katıldığı için kendisiyle selamı kesmiş olan paşa eniştesi, Nesrin'in yalnız başına bu yolculuğa çıkmasına nasıl, neden izin vermişti?" (Özakman 2005: 90)

İstanbul'dan Ankara'ya gidecek olanların uğradığı İnebolu'da tanıştığı Yakup Kadri de Nesrin'in neden Ankara'ya gittiğini merak etmektedir. Genç kızın, önce yazara sonra dayısı Vedat'a verdiği cevaplar konumuz bakımından dikkate değerdir:

> "Bu vatan yalnız erkeklerin değil ki efendim. Mutlaka benim de payıma düşen bir görev vardır. Kağnı süremem ama hastabakıcılık yapabilirim, asker için dikiş dikebilirim, kimsesiz çocuklara bakabilirim…" (Özakman 2005: 92)

> "Babamın Hürriyet ve İtilafçılarla düşüp kalkmasından, Ali Kemal'in yazılarını beğenmesinden, sözlümün ve ailesinin İngilizlere yaltaklanmasından, çevremizdeki ailelerin onursuzluğundan sıkıldım, bunaldım, utandım, iğrendim. Sonunda buraya attım canımı." (Özakman 2005: 99)

Hayranı olduğu Halide Edip'in Eskişehir hastanesinde gönüllü hastabakıcılık yaptığını öğrenen Nesrin, onunla aynı yerde çalışmak için Sağlık Bakanlığı'na başvurur.

Kendisine Çocuk Esirgeme Kurumu'nda çalışması teklif edilse de, o bunu kabul etmeyecek, kıza zaman sonra Eskişehir'de çalışmaya başlayacaktır.

İstanbul'dan kaçırılan cephaneyi İnebolu'dan Ankara'ya kağnılarla taşıyanlar da hep kadınlardır. Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere aynı yoldan Ankara'ya giden Franklin Bouillion bu durumdan oldukça etkilenir:

> "Kağnıcıların hepsi kadındı. (…) Kadınlardan biri hamileydi. Yedinci kağnının yanında yürüyen sırım gibi genç bir kadının ayakları çıplaktı. Bazı kadınlar bebeklerini torbalayıp sırtlarına bağlamışlardı. Genç subaylardan biri içi ürpererek, 'Ne mübarek kadınlar bunlar' dedi. Öyleydiler. Yavrularına yiyecek taşıyan anaç kuşlar gibi orduyu besliyorlardı. (…) Franklin Bouillion, Ankara'ya gelirken yol boyunca kağnı kollarını görmüştü. Kağnıcıların çoğunun kadın olmasının Fransız diplomatı çok etkilediği anlaşılıyordu." (Özakman 2005: 134)

Aynı günlerde Kastamonu Kadınları Müdafaa-yı Hukuk Derneği'ne üye kadınlar orduya yardım için harekete geçerler ve kendi aralarında otuz lira toplayıp Kızılay'a bağışlarlar. Kadınların bu özverili davranışı sergilemelerinde Dernek Kâtibi Saime Ayoğlu'nun yaptığı konuşmanın da etkisi vardır:

> "Düşman ülkemizin kalbine yürümek istiyor. Ordumuz yeni bir savaşa hazır olmak zorunda. Gazi ordumuza niye biz hanımlar da yardım etmeyelim? Ne dersiniz?" (Özakman 2005: 256)

Orduya destek olmak için çalışan kızlar arasında, ileride Mustafa Kemal Paşa'nın manevi kızı olacak olan Afet İnan da vardır:

> "Evler de arı kovanına dönmüştü. Çorap, çamaşır ve çarık hazırlıyorlardı. Antalya'nın Elmalı kasabasında da, yakın komşu beş yeni yetme kız yün çorap örmek için bir araya gelmişlerdi. (…) Sonuncu kız, 'Benim askerim de inşallah İzmir'e girer!' dedi. Afet adındaki bu güzel kız, ilerde İzmir'de M. Kemal Paşa ile karşılaşacak, himayesine girecek, İsviçre'de eğitim görerek Profesör Afet İnan olacaktı." (Özakman 2005: 255)

Sakarya Savaşı öncesi, cephelerde inceleme yapan İsmet ve Mustafa Kemal Paşalar, Türk kadınının cephede siper kazıp yol açtıklarını gördüklerinde, Ankara'daki küçük dikimevinde beyaz Amerikan bezinden üniforma diktiklerini duyduklarında epey duygulanırlar:

> "'Kadınlarımızın hakkını nasıl ödeyeceğiz, bilmem.' M. Kemal Paşa, yüreğinden gelen bir sesle, 'Ödeyeceğiz İsmet…' dedi, 'Ödemek zorundayız.'" (Özakman 2005: 217)

Romanda, Türk kadınına Millî Mücadele için çalışmak konusunda öncülük eden Halide Edip'in, Sakarya Savaşı öncesi, M. Kemal Paşa'ya bir mektup yazıp bir aydın olarak cephede görev almak istemesinden de bahsedilir. Böylelikle dünyada ünlü bir kadın yazarın er olarak görev aldığı ilk ordu Türk ordusu olacaktır. İsmet Paşa, Halide Edip'in bu isteğini saygıyla karşılar:

> "İsmet Paşa Halide Hanım'ı sayardı, bu isteğinden dolayı daha da saygı duydu. Türkiye bir savaş kahramanından daha cesur bu öncü kadınlar sayesinde, ilkel bir toplum olmaktan kurtulacaktı." (Özakman 2005: 337)

Sakarya Savaşı'nın kazanılmasında büyük payı olan Türk kadını, Büyük Taarruz öncesinde de aynı gayreti gösterir. Hepsi, Türk ordusunun, büyük komutanların ve devlet adamlarının takdirini ve güvenini kazanmıştır. Demiryolları Genel Müdürü Albay Behiç Erkin, Başkomutanın Polatlı-Eskişehir hattının tamirinde çalışacak erkek işçi bulamayacağını hatırlatması üzerine verdiği cevap konumuz bakımından önemlidir: *"Kadınlarımız sağ olsun Paşam."* (Özakman 2005: 513)

Romanın sonlarında Gül Hanım adlı yaşlı bir kadın, Dördüncü Kolordu birliğine giderek, oradaki askerlere, Türk kadınının özverisinden bahseder, Türk askerinin, kadınların hakkını ödemeleri gerektiğini söyler:

> "Hiç yakınmadan silahınıza cephane, size ekmek taşıdık. Yüksünmeden siperlerinizi kazdık. Severek yaranızı yıkadık, kırığınızı sardık. Ateş altında suyunuzu yetiştirdik. Yolunuza saçımızı serdik. Şimdi bunca kadının hakkını, erkek olmanın bedelini ödeme vaktidir." (Özakman 2005: 605)

Turgut Özakman, çok fazla olmamakla birlikte kadın Kuva-yı Milliyecilerden de bahseder. Bunlardan biri **Cumhuriyet Türküsü** romanında da kendisinden bahsedilen, Ankaralı Ayşe Bacı diğeri **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** romanından ayrıntılarıyla tanıdığımız Gördesli Makbule'dir. Bir başka kadın çeteci, Şile'de karşımıza çıkan, burada Rum Hrisantos'un çetesini dağıtıp, ırzına geçilmiş kadınların intikamını alan Kara Fatma adıyla nam salmış Fatma Seher Hanım'dır:

> "Fatma Seher Hanım. Kara Fatma diye ünlü bir çete reisimiz. Kadınlardan kurulu çetesiyle son İnönü savaşına katıldı, hayli de şehit verdi." (Özakman 2005: 118)

Yazar, romanının son sayfasında, Mustafa Kemal Paşa'nın meşhur *"Dünyanın hiçbir kadını, 'Ben vatanımı kurtarmak için Türk kadınından daha fazla çalıştım.' diyemez..."* sözüne yer vermiştir. **Şu Çılgın Türkler** romanında kadınların Millî Mücadele'deki yerine dikkat çeken Turgut Özakman'a göre yeni Türkiye'yi erkekler ve kadınlar ortaklaşa kurmuşlardır.

Attilâ İlhan, **Gâzi Paşa** romanının hemen başlarında, Ankara'da gerçekleşen Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına Halide Edip'in öncülük ettiği Kadınlar Kolu'nun düzenlediği toplantıyı anlatırken, Ankara kadınlarının Millî Mücadele'deki önemlerine dikkat çeker. Toplantıya katılan kadınların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bakımından çeşitliliğini özellikle vurgular:

> "Kadınlar, türlü çeşit: faytondan henüz inmiş, astragan kalpağı ve mantosuyla göze çarpan, İstanbullu, meb'us hanımları; Ankara'nın memur 'zevceleri' ve yörenin eşraf 'bacıları' (…) En ön sıralarda oturanlar, 'alafranga' hanımlardı: zamanın modasına göre giyinip kuşanmış, çoğu İstanbul menşeli: meb'us karıları, yüksek memur karıları, zâbit karıları vs. Bunların arasında, Mektep Müdiresi, Saliha Hanım, Madam Hansa; tabii olarak da, Fikriye dikkati çekiyor. Orta sıralar, Ankara'nın yerlisi, belirli bir düzeydeki hanımlarca paylaşılmış; öndekiler kadar olmasa da, onlar da, şehirli özellikleri içindedirler." (İlhan 2009: 41-45)

Üstelik romanın genelinin aksine, köylü kadınların üzerinde çokça durur. Hatta yazar, Anadolu kadınlarını, Millî Mücadele'nin "asıl içinde olanları" şeklinde tanımlar. Türk ordusunun yiyeceğe, giyeceğe ihtiyacı olduğunu öğrendiklerinde, tüm yoksulluklarına rağmen, ellerinde ne varsa orduya bağışlamaları bunun güzel bir örneğidir:

> "Arkadakilerin çoğu köylü, azı kasabalı; bir kısmı ayakta, Anadolu kimliğini taşıyan kadınlardı, yani halk; yani kavganın -barut ve ateş- asıl içinde olanlar." (İlhan 2009: 45)

Yazar, Hatçe Nine ve gelini Elif üzerinden, söz konusu mücadelede Ankaralı köylü kadınların da rollerinin olduklarını vurgular. Halide Edip'in orduya yardım çağrısına ilk icabet edenlerden biri de Hatçe Nine'dir. Attilâ İlhan, **Şu Çılgın Türkler**'de de geçen bu yaşlı köylü kadınla, genç aydın kadının duygusal konuşmasını romanına alarak, Millî

Mücadele'de sosyal durumu ne olursa olsun Türk kadınının aynı gaye uğrunda çalıştığını anlatmak niyetindedir:

> "Kucaklaşmadan sonra Halide Edip, Hatça Nine; kısa bir an, ikisi de metin, ikisi de kederli, ikisi de sağlam, ne diyeceklerini bilemiyorlar; sonra Hatça Nine, bozkır anasının kıraç sertliğiyle diyor ki:
> '…diyne, gözel gızım! Benim oğlum, Çanakkale'de şehit! Ağlamadım, he mi? Fukara bir çamaşırcıyım, işimi de bırakmadım, neye? Gızım muallim mektebinde talebedir, onu kim okutacak?'
> Hatça Nine el yordamıyla, bir yandan da koynunda sakladığı tek sarı lirayı, çıkarmaya uğraşıyordu, nihayet buldu çıkardı ve -biraz boşluğa, daha ziyade Halide Edip'e uzattı:
> '…şonu al gözel gızım… Hilâl-i Ahmer'in yaralılarına yaz! Hatça'nın gücü bu kadarına yetiyo!..'
> Halide Edip Hanım, o kadar duygulanmıştı ki; kirpikleri nemli, lirayı aldı; sonra yaşlı kadının boynuna sarılıp, iki yanağından öptü." (İlhan 2009: 47)

Bilindiği üzere **Reis Paşa** romanının Millî Mücadele konusundaki en güçlü kadın karakteri Halide Edip'tir. Aynı durumun **Gâzi Paşa** için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Zira henüz romanın başında karşımıza çıkan Halide Edip, yine Millî Mücadele uğruna çalışmakta; Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin başkanı olarak Ankara'daki kadınları toplayarak, onları orduya maddi ve manevi yardıma davet etmektedir. Bunu yaparken kadınların önemine dikkat çeker:

> "…kadın halk edilmiş olmakla…bu vatanın hamurunda biz yok muyuz? Hakikatte o hamuru yoğuran kim? Biz değil miyiz? Cephede döğüşen yiğitleri, kim doğurdu?..binaenaleyh, mes'ûliyet erkekler kadar, kadınlara da düşüyor; bu işin vabâli bizim de boynumuzdadır…harb öksüzlerine kim analık edecek? Yaralılara kim bakacak? Şehitlerimizin ardından kim Kur'an okuyacak? Bu elbette, bizim, yani biz kadınların vazife-i aslîsidir… (…) Cephedeki askerimiz, giyime kuşama muhtaçtır.. gittim gördüm, İnönü şehidlerimizin bir kısmı yalınayaktı.. silâhımız mühimmatımız gayr-ı kâfidir; oğullarımızı, düşmanın karşısına, silahsız mı göndereceğiz?.. (…) Bir çift yün çorap mı örersiniz, yoksa bir çift eldiven mi?! Yoksa gönüllü hemşire mi yazılırsınız? O da olur, o da olur! Kesesi elverişli olanlarınız, nakdî yardım yapabilir; daha da makbule geçer…(…) Mühim olan, bu namus ve haysiyet davasında, kadınların, oğullarından ve erkeklerinden, asla geri kalmadığını isbat eylemektir. Bunu yapacağınızdan eminim…" (İlhan 2009: 45-46)

Halide Edip, İstanbul'da yaptığı konuşmalarda olduğu gibi Ankara'daki kadınları da sözleriyle, hitap gücüyle etkilemeyi başarır. Bu konuşmanın ardından Ankara'nın kadınları toplamda bin lira bağışlarlar. Bir kadın olarak Halide Edip'in gücünden

etkilenenlerin başında Fikriye gelir, romanın birçok yerinde ona olan hayranlığını hem kendisine hem de başkalarına karşı dile getirir:

> "…Halide Hanım, istisnaî bir kadın!.. (…) Ameliyatını müteakip, Eskişehir'e gidip, Hilâl-i Ahmer'de hemşirelik edecekmiş…doğrusu, şayân-ı hayret, şayân-ı takdir!.." (İlhan 2009: 67-68)

Fikriye, bu sözleri Mustafa Kemal Paşa'sına karşı söylediğinde, Gâzi Paşa da, Halide Edip hakkındaki bu düşünceleri onaylayarak, onun kafasına koyduğunu yapan bir kadın olduğunu belirtir. Fikriye'nin söyledikleri doğrudur; hakikaten Halide Edip, Millî Mücadele'de hemşirelik de yapar. Sakarya Savaşı'nda yaralanan askerlere manen yardımcı olmaya çalışır:

> "Halide Edip Hanım, sırasını bekleyen, genç bir yaralının başucundadır; battaniyeden çıkmış, kesik ayağı görünen; gözleri yaşlı, bir nefer bu; kesik kesik konuşuyor, diyor ki:
> '…gözünün yağını yiyem, hemşir'anım…beni burada komayın…Polatlı'ya götürün…'
> (…)
> '…o nasıl söz Mustafa, hiç bırakır mıyız, canım.'" (İlhan 2009: 155)

Halide Edip'in hemşirelikten sonraki gayesi cephede bizzat görev almaktır. Onun bu isteği, Gâzi Paşa tarafından bütün Türk kadınlarına örnek gösterilmesine neden olur. Başkumandanlık Meydan Muharebesi öncesi İsmet Paşa ile yaptığı bir konuşmada, Mustafa Kemal Paşa, ondan "timsal-i cesaret" olarak bahseder:

> "'…itiraf edelim ki, Halide Edip Hanım, bir timsal-i cesarettir…'
> İsmet Paşa doğruladı: '…Eskişehir'de, faal ve gayurdu, Paşam…bazı halleri var ki, değme yiğit…'
> Mustafa Kemal Paşa, gülümsedi:
> '…bilir misiniz bu sefer ne yaptı? Cephede bilfiil harb etmek için, müsellah vazife istiyor…Türk kadını böyle olmalıdır…'" (İlhan 2009: 205)

Mustafa Kemal Paşa, Halide Edip'in isteğini *"ordu safları arasında, vatanımızın müdafaasına fiilen iştirak için, şiddetli istekle vukûbulan müracat-ı vatanperveraneleri, orduca memnuniyetle telâkki olundu.*" sözleriyle kabul eder ve böylelikle onbaşı rütbesiyle Türk ordusunda, cephede yer alır. Bundan sonra sıcak savaşa; yaralanmalara,

ölümlere, köylü kadınların gayretlerine… birebir şahit olur. Bir kadın olması itibariyle köylü kadınların yorgun, tedirgin halleri gözlerinin önünden gitmez:

> "Gözlerinin önünden, aralıksız; ellerinde övendire, cepheden kağnılarıyla yaralı taşıyan; o kaşları çatık, bakışları vahim köylü kadınları geçiyor: bir türlü gitmiyorlar!.. (…) içinde bir yerinde, -dokunaklı bir 'uzun hava' gibi- bilinmez hangi cepheden, bilinmez kaçıncı yaralılarını, taşımaya devam ediyorlar: 'kısm-ı azamı, genç zâbit, bunların!.." (İlhan 2009: 243-244)

Halide Edip, Garp Cephesi Karargâh-ı Umumisi'nde görev aldıktan sonra, Tetkik-i Mezâlim Komisyonu'nda da aza olur. Bursa yöresinde Yakup Kadri ve Falih Rıfkı ile beraber Yunanlıların sivil halka uyguladıkları mezalimi tespit etme çalışması yapar. Bu arada Fransız gazeteci Marie-Laure'nin Millî Mücadele'nin neticesi konusundaki sorusuna, *"son erkeğe, son kadına kadar çarpışacağız…"* şeklinde cevap verir. Halide Edip'in bu gayreti halk tarafından da sevilmesine sebep olur. Başkumandanlık Meydan Muharebesi için bulunduğu Afyon'da sevgiyle karşılanır:

> "Halide 'Onbaşı' arabadan inince, onu çepçevre sardılar; yaşlı ama dinç bir nine, Halide Onbaşı'yı sımsıkı sarıp, iki yanağından öpecektir; o da yaşlı kadının elini öpüp, alnına götürüyor." (İlhan 2009: 295)

Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ni kazanıp da Türkler Yunan ordusunu ülkeden kovunca Halide Edip'in kıymeti bir kat daha artar. Zira Gâzi Paşa ondan her yerde, *"ordularımızın uğuru ve gururu"* şeklinde bahseder. İzmir'de tanıştığı Latife Hanım, onun mandacılıkla meşhur geçmişini hatırlattığında, Gâzi Paşa'nın söyledikleri Attilâ İlhan'ın romanında Halide Edip'in yerini bir kez daha gösterir:

> "'…cephede…' dedi, '…kefaretini, fazlasıyla ödedi…neler çekmiştir, tahammülü hiçbir zaman havsalanın almayacağı…öyle müşkül zamanlar olmuştur ki…'" (İlhan 2009: 409-410)

Görüldüğü üzere Attilâ İlhan'ın romanında, Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'nin başında Halide Edip'in kendisine Amerikan mandasını tavsiye etmesini, bu süreçte yaptığı çalışmalar sonucu adeta unutmuştur. Sonuç olarak yazar, **Gâzi Paşa**'da kadınların Millî Mücadele'deki yerini vurgulamış; kültür ve ekonomi bakımından birbirine yakın olmayan kadınların aynı uğurda çalışmalarına dikkat çekmiştir.

Romanda bir kadın olarak Halide Edip'in yeri epey büyüktür, Mustafa Kemal Paşa dâhil çevresindeki hemen her karakterin ona hayran olması da yazarın Halide Edip'e verdiği değeri göstermektedir.

İpsiz Recep romanında Millî Mücadele'den yana, daha açığı, bu uğurda çalışan iki kadın tipi vardır. Bunlardan biri olay örgüsünde yer almaz, kendisinden dolaylı olarak bahsedilir. İsmi de verilmeyen erkek kılığındaki bu millîci, on iki, on üç yaşlarında Afyon'da görev yapan küçük bir kızdır. Babası, Kaymakam Mahmut Bey'in müfrezesinde düşmanla çarpışmaktadır:

> "On iki, on üç yaşlarında, uzunca boylu, biraz zayıfça, ama gayet sağlıklı bir delikanlıcık… (…) Üzerinde sıkı bir erkek elbisesi, belinde de kemer. Kemerine bir rövelverle ince meşin torbacıklara konulmuş, yuvarlak el bombaları asılmış. Kemerin üst kısmında zarif bir fişeklik, önünde kama, ayağında dolak ve çipuralar, başında gayet güzel bir kabalak. Yani tığ gibi, sülün gibi bir delikanlıcık." (Alpgüvenç 2009: 134)

İstanbul'da yaşayıp da Millî Mücadele'den yana olan biri olarak romanın sadece bir bölümünde yer alan Münevver Hanım, dedesi Ahmet Tahir Bey'den kalan köşkte, gelini, kızı, hizmetçisi ve torunu Yusuf'la birlikte yaşamaktadır. Yetmişli yaşlarında olan bu yaşlı kadının kocası Yakup Bey, Plevne Savaşı'nda binbaşı olmuş, memleketine döndüğünde vefat etmiştir. Oğlu Yusuf ise Yunanlılar tarafından şehit edilmiş bir mülazım-ı evveldir. Münevver Hanım, bütün acılara vatanın selameti için katlandığını söylemektedir:

> "Ne Yusuf babasını tanıdı, ne de babası onu. Ömer'in şehitlik haberini aldığımızda daha iki ayım vardı, acıdan kahroldum, ama ne çare… Vatan sağ olsun, dedim sabrettim." (Alpgüvenç 2009: 91)

Münevver Hanım'ı bekleyen son acı olay, evinin Andon ve adamları tarafından basılmasıdır. Fakat yaşlı kadın, onlara da kahramanca karşı koyar, gelini Nermin'i de adeta bir asker gibi yönlendirir. Rum çeteciler, bulundukları odayı bastıklarında ellerindeki silahlarla tam yedi çeteci öldürürler. Andon, bunun intikamını evi yakarak alır, Yusuf hariç evdeki herkes bu baskında hayatını kaybeder:

> "Münevver Hanım parabellumundaki son mermiyi sıkarken yıllar önce eşine, 'Keşke ben de aranızda olsaydım, kâfirin birini de ben öldürseydim.' dediğini hatırladı. Yere düşmüştü, her tarafı acı içindeydi, fakat mutluydu, görevini yapmış olmanın mutluluğu içinde tebessüm etti." (Alpgüvenç 2009: 101)

Görüldüğü üzere yazar Can Alpgüvenç, biri genç, diğeri yaşlı iki kadın üzerinden anlattığı olaylarla, Millî Mücadele'de Türk kadınının yerini önemser gözükmektedir. Ne var ki romanın başkişisi İpsiz Recep'in Kuva-yı İnzibatiye askeri İbrahim Bey'e karşı davalarını savunurken söylediği bir söz, yazarın kadınlara bakış açısı konusunda kendisiyle çeliştiğini göstermektedir. Zira İpsiz Recep, *"Karı gibi geride oturmaya gönlümüz razı olmadı."* diyerek mücadeleye başladıkları söyler. Romanda, her açıdan yüceltilen ve kusursuz bir kahraman olarak anlatılan başkişiye bu cümlenin söyletilmesi konumuz bakımından dikkat çekicidir.

2.1.3. Millî Mücadele'de Din ve Din Adamlarının Yeri

Kurtuluş Savaşı yıllarında "mücadeleci, işbirlikçi ve kararsız" olmak üzere üç tip din adamının varlığından bahsedilebilir.[30] Toplumu yönlendirme gücü bakımından öneme sahip olan bu din adamlarının ve din olgusunun Millî Mücadele'ye olumlu ve olumsuz etkileri şu romanlarda kurguya dâhil edilmiştir: **Ağustos Başağı**, **Ateşi Yakanlar**, **Cumhuriyet Türküsü**, **Ankara 1920**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, **Uzundereli İsmail**, **Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep**.

Ağustos Başağı, din ve din adamlarının Millî Mücadele'deki yerini oldukça önemseyen ve ön plana çıkaran bir romandır. Millî Mücadele'ye destek olan Söğütlülerden öğretmen, tüccar veya çeşitli meslek gruplarına ait kişiler değil, daha çok din adamları ön plana çıkarılmıştır. Bu kişilerden biri Müftü Mustafa Efendi'dir. İşgallerin başladığı

[30]Millî Mücadele'de din adamları kendi özelliklerine özgü genel bir davranış içerisinde bulunmuşlardır. Bunlardan mücadeleye katılanlar, karşı duranlar ve nötr olanlar vardır. Biri Kuva-yı Milliyeci ise, diğeri İstanbul hükümeti tarafındadır. Kimileri de malını, mülkünü muhafaza edebilmek için düşmanla hoş geçinme yolunu tutmuş, bir kısmı da yine aynı maksatla dövüşenler safında yer almıştır. Bu arada hiç kuşkusuz vatanseverlik duygusu ile hareket edenler de vardır (Sarıkoyuncu 1997: 56).

zaman, Müftü Efendi Söğüt eşrafını, ileri gelenlerini evinde toplayarak memleketin kurtuluşunda izlenecek yolların konuşulmasını sağlar. Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen hazırlık çalışmalarını benimseyen Müftü Efendi, Söğüt'te Kuva-yı Milliye'nin kurulması için çalışan heyetin başkanı olur. Yöre halkını Millî Mücadele'ye hazırlamak için bir Cuma namazı çıkışı hükümet meydanında yaptığı konuşmada, bir müftü olması dolayısıyla da, dinin değerini, önemini vurgular. Hatta Müftü'ye göre Millî Mücadele bir cihattır:

> "Bismillâhirrahmânirrahim… Yüce milletimin aziz evlâtları! Din kardeşlerim… Ertuğrul Gâzi'nin, Osman Bey'in torunları… Çilesi bitmeyen, onun için de cepheden cepheye koşan, ateşten ateşe giren, ateşleri güllere çeviren kardeşlerim! (…) İngiliz kıtaları Dersaadet'ten bu tarafa, Eskişehir'e ve Konya'ya uzanan şimendifer hatlarını işgal etmektedir. Beri taraftan Yunanlılar mübarek topraklarımızı çiğnemeğe, mukaddeslere el uzatmağa devam ediyorlar. Cenupta Fransızlar ve yine İngilizler millî varlığımızı ortadan kaldırmağa çalışıyorlar. Bundan başka Pontus çeteleri ortalığa zulüm saçarken, Ermeni çeteleri de Şarkî Anadolu'yu işgale hazırlanıyorlar. Memleketin her tarafında düşmana mukavemet etmek üzere karar alınmıştır. Bu bir cihaddır kardeşlerim. Ve biz bu cihad için bilineceği üzere bir millî heyet teşkil ettik. (…) Bu teşkilâta bir iğneden, bir cana kadar… kim neyini vermek istiyorsa Allah ondan razı olsun… (…) Müslüman kardeşlerim! Türk hiçbir zaman esir olmayı kabul etmemiştir. Ve görünen odur ki, biz mukavemet etmedikçe bu vatan kurtulmayacaktır. Yüce Allah yardımcımız olsun!" (Çokum 2009: 74-75)

Kurtuluş Savaşı'na destek veren Söğütlü din adamlarından bir diğeri de Efendi Hafız'dır. Eşref Edip ve Mehmet Âkif'in beraber çıkardıkları Sebiürreşad Mecmuası'nı takip eden Efendi Hafız bu mecmuadaki Mehmet Âkif'in mev'izelerini oğlu Veli'ye de okutur. Mecmua'nın bir sayfasında Mehmet Âkif'in Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde verdiği vaazdan bahsedilmektedir. Bu vaazda Âkif, Millî Mücadele'ye Müslim-Gayrimüslim açısından yaklaşarak İslam ülkelerinin istiklallerini kaybetmelerini aralarındaki ikilikten doğan rabıta eksikliğine bağlar:

> "Ey Cemaati Müslimîn! Milletler topla, tüfekle, zırhlı ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor ve yıkılmaz. Milletler ancak, aralarındaki rabıtalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır. (…) İslam tarihini şöyle bir gözümüzden geçirecek olursak, cenupta, şarkta, şimalde, garpta yetişen ne kadar Müslüman hükümetleri varsa hepsinin tefrika yüzünden istiklâllerine veda ettiklerini, başka milletlerinin esareti altına girdiklerini görürüz." (Çokum 2009: 158)

Efendi Hafız, düşünce boyutunda Millî Mücadele taraftarı olduğu gibi, bu mücadeleye çeşitli yollardan destekte de bulunur. Evvela Söğüt'te bir Kuva-yı Milliye kurulması için çalışan teşkilatın içinde yer alır. Kurtuluş Savaşı başladığında ise, Söğüt'te Yunalılara karşı gözcülük yapar. Göç sonucu boşalan Söğüt'ün Yunan askerleri tarafından işgal edilip yakılmasının, yağmalanmasının ardından geri dönen köylüler, evlerinin yahut dükkânlarının hâlini merak ederken Hafız, evinden önce Çarşı Camii'ye gider:

> "Efendi Hafız önden hızlıca yürüyüp, yüreği çarpa çarpa içeriye girdi. İçerinin rutubeti, çıplak zeminden gelen küf kokusu, bir rüzgâr gibi yüzüne çarptı. Bir tarafta paramparça avizeyi gördü. Güzelim desenli, al renkli halıları aradı, şamdanları, sırma işli örtüleri. Hiçbiri yoktu. Duvardaki ayetler yerlerinde duruyordu. Sevindi." (Çokum 2009: 232)

Sakarya Savaşı'nda şehit olanlara mevlid okumak için Polatlı'ya çağrılan Hafız, arkadaşı İbrahim'in memleketin kurtuluşu için sabırsızlanıp *"Memleketin sahipleri ne yapacaklarsa yapsınlar... Yeter gayrı!"* diyerek öfkelenmesine karşılık Müslümanlığın en güzel vasıflarından birinin de sabır olduğunu peygamberlerden örneklerle açıklar:

> "Sabırdır müslümanın güzel vasıflarından biri. (…) Hazreti İbrahim'in ateşini güle döndüren de sabırdır. Hazreti Eyyüb'ün yaralarına merhem olan sabırdır, şükür dualarıdır. Şüphesiz bütün bunlar da bütün insanlara misal olsun diyedir. Yoksa ne Hazreti İbrahim ateşe girer, ne de Hazreti Eyyüb o dertleri çekerdi… Sen de sabret İbrahim kardeşim. Yüreğindeki yangın büyüktür biliyorum. Hepimizin yüreği yangınlıdır. Ama sabredeceğiz, Allah'a sığınacağız." (Çokum 2009: 346)

Kendisi Millî Mücadele'ye destek olduğu gibi on üç yaşındaki oğlu Veli'nin de bu mücadele uğruna çalışmasına, gözcülük yapıp siper kazmasına da engel olmaz. Büyük Taarruz'un Gevye Cephesi'nde Müftü Mustafa Efendi ile buluşan Hafız, orada bulunan askerlerin yüzlerinde Allah'a teslimiyet ve tevekkül gördüğünü söyler. Büyük Taarruz zaferle sonuçlanıp Yunan askerleri Söğüt ve civarından atılınca, camilerden uzun bir aradan sonra yeniden ezan sesi yükselir. Bu bir yerde, Millî Mücadele'yle birlikte İslam ve kaidelerinin de kurtuluşa erdiği anlamına gelmektedir. Öyle ki minareden yükselen ezan sesi bağımsızlığın sembolü olan bayrak gibi dalgalanmaktadır:

> "Cami temizlendi, kilimler hasırlar serildi. Avlu su sesine kavuştu. Ve kalabalığına… Efendi Hafız bunca zaman aradan sonra Çarşı Camii'nin minaresine

> tırmanıyordu. (…) Efendi Hafız ikindi ezanına başladı. Ardı sıra Hamidiye Camii'inden Hafız Nuri'nin, Kuyulu Mescit'ten Ahmet Hoca'nın, Balaban Camii'nden de Yetim Hikmet'in sesi dalgalandı." (Çokum 2009: 375)

Bu konuda dikkat çeken bir diğer durum, dinin Millî Mücadele'deki öneminin Mustafa Kemal tarafından da bilindiğini ispatlayan ve Ayşe Ana tarafından Esma'ya okutulan Başkomutanlık beyannamesinin din ağırlıklı kısmının montaj tekniğiyle kullanılmasıdır:

> "(… Millet kaderine el koymuş bulunan Büyük Millet Meclisi bugün beni ordunun başarısını sağlayacak bütün tedbirleri almak üzere tam yetki ile donatarak Meclis Başkanlığından başka bütün ordular Başkomutanlığına memur eyledi. Sizlere bu beyannameyi yazdığım dakikadan itibaren Allah'ın yardımına dayanarak ve öğünerek bu büyük ve şerefli görevi yapmağa başlamış bulunuyorum." (Çokum 2009: 266)

Yazar, bu beyannamedeki dinî kısımları başka bir deyişle Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'de dine verdiği önemi daha da vurgulamak amacıyla beyannamenin *"Yardım Allah'tandır..."* şeklindeki son cümlesini Esma'ya önceki yazılardan bağımsız olarak okutur (Çokum 2009: 266). Din, Söğüt halkını da Millî Mücadele'ye destek olma konusunda kamçılamıştır, fakat onu Millî Mücadele aleyhinde kullananlar da vardır. Çömlekçi Musa'nın oğlu Selim, askerden gönderdiği mektupta bunlardan bahseder:

> "Şah İsmail, Gâvur İmam gibi adamlar ortaya çıktı. Bunlar Biga'yı bastılar. Daha sonra Anzavur geldi. Bunlarla çatışmalar oldu. Biz şimdi Karacabey'deyiz. Bakalım, Anzavur'un hakkından gelebilecek miyiz? Bu adam halkı kırlık yerlere toplayıp nutuk çekermiş. Elinde Kur'an, Padişahın adını kullanarak halkı kendi tarafına döndürmeye çalışırmış…" (Çokum 2009: 106)

Dini, Millî Mücadele aleyhinde kullananlarla ilgili bölüm, bundan ibarettir. Yazar Sevinç Çokum, romanında dinin daha çok olumlu etkisi üzerinde durmuştur.

Faik Baysal'ın **Ateşi Yakanlar** romanında Müslüman din adamı olarak karşımıza Latif Merhabaoğlu çıkmaktadır. O, ülkesinin içinde bulunduğu durumdan son derece muzdarip olmasına karşın bir yanı Saray'a bağlı olduğundan Anadolu'da cereyan eden halk hareketine temkinli yaklaşmaktadır. Memleketin bu felâkete sürüklenmesinden o da, **Ağustos Başağı**'nın Efendi Hafız'ı gibi İttihatçıları sorumlu tutar:

> "Ülkemizi bu duruma düşürenler utansın. Çok zor durumdayız. En güvendiğimiz İttihatçılar da memleketimizi felâkete sürüklediler. Kimsenin kimseye güveni kalmadı. Düşmanlarımız dört bir yandan topraklarımıza girdi. Yarın Yunan da İzmir'e çıkarsa yapacak bir şeyimiz kalmıyor. Ömrümüzün bu son günlerinde çan seslerini dinlemek zorunda kalacağız." (Baysal 1991: 85)

Vali İzzet Bey'i makamında ziyaret eden Latif Merhabaoğlu, Doktor Edip Bey'in kızına tecavüz edip öldürdükten sonra yakalanıp idama mahkûm edilenleri "kâfir" olarak nitelendirir ve bir an önce asılmalarını ister:

> "Ben her zaman doğrudan yanayım. Bugün böyle, yarın şöyle, böyle şey bilmem. Ben din adamıyım, kaypaklığı hiç sevmem. İstanbul müftülüğünde de gözüm yok. Hele hele insanın arkasından konuşmaktan hiç hoşlanmam. Dedikodudan da nefret ederim." (Baysal 1991: 89)

Her ne kadar Latif Hoca, kendisini bu şekilde övse de Vali Bey, din adamı hakkında kulağına gelenleri yüzüne söylemekten çekinmez. Buna göre Latif Merhabaoğlu, camide cemaatine Vali'nin rüşvet aldığını söylemiştir. Kendisi hakkında ise Vali'nin kulağına, cemaatten sık sık para toplayıp kendi menfaatine harcadığı ve bu nedenle adının "Dilenci Hoca"ya çıktığı söylentileri çalınmıştır. Vali'yle sıkıntılı bir konuşma yapan din adamı, en sonunda cemaatini işgale karşı koymaya çağıracağını söyler. Zira ona göre gerçek din adamı gerçek devlet adamları gibi halkın üstünde yaşamalıdır. Bir başka gün de Yarbay'la görüşen Latif Hoca, ona hiç kimseden korkmamasını ve bütün Ümmet-i Müslüman'ın arkasında olduğunu, gerekirse hepsinin vatanları uğruna canlarını feda edebileceğini söyler. Yarbay da ondan dualarını eksik etmemesini, cemaatine durumu anlatmasını ister. Görüldüğü üzere din adamında Millî Mücadele bilinci gelişmeye başlamıştır.

Vali Bey, Yarbay, bazı subaylar, memurlar ve büyük bir halk topluluğunun katıldığı ve düşmanlara karşı bir çeşit protesto mitingine dönüşen Sahure'nin cenaze törenini Latif Merhabaoğlu adeta bir orkestra şefi gibi büyük bir ustalıkla yönetir. İzmir işgali gerçekleştikten ve Yunan askerleri, içlere doğru yöneldikten sonra Latif Merhabaoğlu uzun bir müddet karşımıza çıkmaz. Nihayet sonlara doğru onun da Yarbay'ın kurduğu alaya katıldığını, Yarbay'la Teğmen Yağmurcuoğlu arasında geçen şu diyalogdan öğreniriz:

> "-(…) Şu hocayı çağıver bana. O da biraz okusun üflesin bakalım. Belki daha çabuk iyi olurum.
> -Hangi hocayı?
> -Latif Merhabaoğlu'nu.
> -Ne, burda mı o da?
> -Daha yeni geldi.
> -Saray'dan umudunu kesti en sonunda demek?
> -Hem kesti, hem de kesmedi. Yarısı yeşil daha. Olsun, yavaş yavaş gerçekleri görmeye başladı ya sen ona bak. Hiç olmazsa başının dikine gitmiyor artık." (Baysal 1991: 392)

Görüldüğü üzere Faik Baysal geleneksel tarafları nedeniyle bir yanı her şeye rağmen Halife-yi Ru-yi Zemin'e bağlı olan; fakat Padişah ve İstanbul Hükümeti'nin Millî Mücadele'ye kayıtsız ve hatta muhalif olmaları sonucu yavaş yavaş değişim geçiren ve nihayet orduya katılan, Yarbay'ın ifadesiyle "yarısı yeşil", arada kalmış bir din adamı kurgulamıştır. Bununla beraber yazarın Türk askerlerde bulunan Allah inancını, bir başka deyişle imanı önemsediğini Mevlût adlı Kuva-yı Milliyeci hakkındaki Teğmen Yağmurcuoğlu'nun iç monologundan anlayabiliriz. Aslında Paris'te Kimya bölümünü okuyan, işgallerin başlamasıyla birlikte Anadolu'ya gelip Millî Mücadele'ye katılan Mevlût şehit olan arkadaşları için dua ettiğinde Teğmen şunları söyler:

> "Mevlût'un sevinci yarıda kalmıştı. 'Yenilgi gibi zafer de ille kanı seviyor' diye uzun uzun yakındı, sonra şehit düşen arkadaşlarının yanı başına çömeldi, dua etti. Paris'te Kimya Kimya Mühendisi olmak için okuyordu ama Allah'ı daha unutmamıştı. Herkes bu duaya içtenlikle katıldı, kendini tutamayıp ağlayanlar bile oldu." (Baysal 1991: 294)

Faik Baysal, Latif Merhabaoğlu karakteri üzerinden, arada kalmış din adamı tipini, Mevlût üzerindense din olgusunun Millî Mücadele'deki olumlu etkisini anlatmıştır.

Emine Işınsu'nun **Cumhuriyet Türküsü** adlı romanının belki de en dikkat çekici tarafı, romanda Mehmet Efendi, Ahmet Hoca, Şeyh Ata Efendi gibi din adamlarının önemli bir yer kaplamaları, kahramanların birçoğunun, özellikle Hikmet ve Hacı Hüseyin Hüsnü Bey'in, dindar olmaları, dinî vecibelerini mücadele koşulları içerisinde dahi yerine getirmeye çalışmalarıdır:

> "Aralarında namazlarını muntazam eda eden, Halide Nusret'le, Hikmet'ti. Nazan, arada sırada kılardı, kendini bir verdi mi, artık o ne uzun süreli farzlar, sünnetler, nafileler… Ne bitmeyen dualar… Sonra bir bıraktı mı bırakır, aylarca seccadenin

> semtine bile uğramazdı. Oysa Hikmet için bir görevdi namaz ve mutlaka vakitlerinde eda edilmeliydi." (Işınsu 2009: 96)

Bu yüksek din duygusu, mevzubahis kişileri Millî Mücadele'ye hem yakınlaştırmış, hem de soğutmuştur. Halide Edip, Fatih'teki mitingde yaptığı konuşmada halkı Millî Mücadele'ye davet ederken, Hikmet gibi dinî hassasiyeti olan kişileri derinden etkiyen ve herkes gibi onu da ağlatan şu sözleri etmiştir:

> "Bugün elimizde top tüfek denilen alet yok; fakat ondan daha büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var; Hak var, Allah var! Tüfek ve top düşer. Hak ve Allah bakidir." (Işınsu 2009: 20)

Türkçü düşüncenin Osmanlıcılık fikrine nifak soktuğunu düşünen konağın dedesi Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, "Halife-yi Ru-yi Zemin"e gönülden bağlı olduğundan verilen mücadelenin İslam birliğini de yok edeceğini düşünmektedir. Torunlarının aksine ondaki din anlayışında, Millî Mücadele'ye yer yoktur. Halide Edip'in yaptığı konuşmadan yalnızca hanımların etkilendiğini söylediğinde kendisine karşı çıkan Nazan'a Halide Edip'in de yakın zamana kadar tıpkı Ahmet Emin, Yunus Nadi, Velid Ebuzziya gibi Amerikan mandasını tercih ettiğini hatırlatır. Ona göre İslam'ın doğru idrak edilmemesinden doğan cehalet ve Türkçülük gibi anlayışlar koskoca Osmanlı Devleti'nin sonunu getirmiştir:

> "Efendim, dedi, başımıza gelen bunca işe, bence en ziyade cahilliğimiz sebep addedilmelidir. Din-i İslam, dünyanın en mükemmel dini, hurafelere boğuldu ve İslam âlemi, derin bir akıl zaafına düçar oldu. (…) İslam'ın hakiki manasının kayboluşunda, içine düşülen şu dar zihniyette, birtakım cahil hocaların ve şeyhlerin büyük hisseleri olduğuna kaniyim. (…) Evet, derd-i cehalet! -şiddetle içini çekti- Hacılar, hocalar ve Türkçüler derken, bu biçare millet, koskoca Osmanlı mülkü, bilmem ki kaça ayrılacak!" (Işınsu 2009: 112)

Dedesiyle yaptığı seviyeli tartışmalar Nazan'ın fikrini değiştirmez. Her ne kadar ablasının aksine ibadetlerini görev amacıyla değil de, yalnızca gönülden istediği zamanlar yerine getirse de, onu da Millî Mücadele'ye yönelten unsurların başında din gelir. Öyle ki babaları Selim Muhtar Bey tarafından Ankara'ya çağrıldıklarında bunu "Allah'ın emri" olarak telakki eder. Üstelik ona göre Dersaadet, Allah'ın kendilerine bir lütfudur ve sadece onu kazanmak adına olsa bile Mustafa Kemal'in peşinden gidilmelidir. Bir ara minarelerle, ezan sesleriyle donanmış İstanbul karşısında

Ankara'dakilerin "dinsiz" oldukları fikri aklına gelse de bu fikirden hemen uzaklaşır, Ankara'daki vatanseverlerin imanı yüksek insanlar olduklarını düşünmeye başlar:

> "Bir ara vapurda, İstanbul'un ve denizin pırıltısına dalan Nazan, bu güzelliği bırakıp da nasıl gideceğini düşündü: O an gözünde Ankara; karanlık, çirkin ve iptidai idi! Hâlbuki, incecik beyaz tüllere sarışmış gibi İstanbul, bir müphem davette; dalga sesi, kanat sesi… Martılar bir başka cümbüşte ve dantelsi dokunuşlarla minareler, ilkbaharın mavi atlas göğüne doğru yaslanmış dururlarken… Hem Ankara'dakiler dinsiz mi nedir! E böyle ithamlar da var! Aklına gelince şiddetle itiraz etti. O serdengeçti adamlar dinsiz olur mu? Ankara'da yaşanan vatan aşkını ve imanı düşünsene… Dinsiz insanlar, hiç öyle bir aşkı, öyle bir imanı taşıyabilirler mi?" (Işınsu 2009: 104-105)

Nazan, Ankara'da yaşayan, Celalettin Hikmet'in eniştesi Kütahyalı Mehmet Efendi'nin adını duyduğunda garip hislere kapılır, her gece rüyasında bu zatı görmeye başlar. Bursalı Hasan Efendi'nin müridi olan, Balkan Muharebesi'nde Celalettin Hikmet'in hayatını kurtardıktan sonra onun kız kardeşi Safinaz (Sevginur)'la evlenen ve Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya yerleşince, Millî Mücadele'ye destek olmak için Ankara'da yaşamaya başlayan bu din adamının Mehmet Akif ve Mehmet Emin'le de tanışıklığı vardır. Hatta Mehmet Emin'e *"Ben bir Türk'üm dinim cinsim uludur"* manzumesini ilham ettiği söylenmektedir. Nazan, onu henüz görmeden, Mehmet Efendi'nin kendisini Allah ve Millî Mücadele yoluna sevk eden kişi olduğunu hissetmeye başlar:

> "Böylece Mehmet Efendi'yi düşününce, kalp atışlarının hızlandığını fark etti; sordu kendi kendine: 'O mu beni çeken, o mu?! Aman Allah'ım evli bir zat!' Sanki ruhunda bir fısıltı: Onun evli veya bekâr oluşundan sana ne, o ki bir Allah dostudur, şu korktuğun Allah aşkı var ya…" (Işınsu 2009: 142)

Ankara'ya gidip de onunla tanıştığında Nazan, hislerinin ve rüyalarının anlamsız olmadığı anlar. Yüzünde İsa hüznü taşıyan, gülümsemesi içten olan bu din adamı Nazan'a kendisini şöyle tanıtır:

> "Ben, dedi. Kendi aczinin farkında ve fakat, O'nun karşısında kulluk şuurunu bulmaya ve bir insana bahşedilen şerefin idrakinde olmaya çalışan bir kulum! Derviş de derler bana, hoca da… İstanbul'un bir iki küçük camiinde imamlığımız, vaizliğimiz oldu, bu kadar efendim." (Işınsu 2009: 206)

Mehmet Efendi'yi tanıdıktan sonra hayranlığı bir kat daha artan Nazan, onun karşısında adeta kendini kaybeder. Bu durumdan şikâyetçi olan ablasına, din adamının halası, Mehmet Efendi'nin kalplerdeki gizli kalmış sırları faş ettiğini, onunla tanışan bazı kişilerin tıpkı Nazan gibi tuhaf olduklarını söyler. İnsanlar üzerinde bu derece etkili olan din adamının Millî Mücadele'deki yeri de haliyle önem arz etmektedir. Mehmet Efendi, Millî Mücadele'nin gerekliliğine ve Mustafa Kemal'in başarılı olacağına inanmış bir din adamıdır. Yatılı ve yatısız ziyaretlere açık olan evinde misafirlere yaptığı konuşmalarda, bu mücadelenin dindeki yerinden bahseder, insanları düşman karşısında birlik olmaya davet eder:

> "Bilhassa şeraitin çok ağır olduğu şu günlerde, fertler arası bir fikir ve gaye vahdetine çok muhtacız. Başımızı taşlara vurarak; Balkan, Trablusgarp ve Harb-i Umumi'de bunu öğrendik. Şimdi çok şükür milletimiz bir murad vahdetinde buluşmaktadır. Anadolu uyanmıştır, murad; Muhammet ümmetinin en kıymetlisi olan Türklerin istiklalidir. Bu yolda, Mustafa Kemal Paşa'nın, vasat bir insanı çok geride bırakan hususi gayretleri, inkâr edilemez bir hakikattir. O da iman ediyor ki, millet böyle bir fikir ve gaye tevhidine, yürekten sarılır ve fiiliyata geçerse, zafer Allah'ın izni ile bizim olacaktır. Hep malumunuzdur ki, fiilden evvel, Allah yardımı yoktur. İnsanın Allah yardımını talep edebilmesi için, salih niyetle, fiiliyata başlamış olması gerekir. İşte bizim için, millet için Mustafa Kemal Paşa, bu kuvveden fiile dönüş harekâtının mümessilidir. Allah Türk milletine acısın ve kendisine yardım etsin." (Işınsu 2009: 240-241)

Bu sözleri birçok insan tarafından doğru bulunurken orta yaşlı bir adam Meclis'te Mustafa Kemal'in her düşüncesini emir telakki edenlerle, ona her koşulda muhalif olanların bulunduğunu hatırlatır. Mehmet Efendi ise her iki durumu da yanlış bulur. Bir nefer gibi Mustafa Kemal'in kanaatlerini emir saymak kadar, onun ordu üzerindeki otoritesini zayıflatmak için düşmanca tavır takınmak da yanlıştır. Mehmet Efendi, peygamberin bile resullüğünden önce insan olduğunu hatırlatarak Mustafa Kemal Paşa'ya bir Tanrı gibi tapmanın yanlış olduğunu söyler. Bu arada bir başkası, Mehmet Efendi'nin hep Türk'ün ittihadından bahsettiğini, hâlbuki bir din adamı olarak "İttihat-ı İslam"dan bahsetmesi gerektiğini söylediğinde Mehmet Efendi, bir İslam birliğinden söz edebilmek için evvela Müslüman milletlerin millî şuurlarına ve bağımsızlıklarına sahip çıkmaları gerektiğini Araplar üzerinden verdiği örnekle açıklar:

> "İttihat-ı İslam'ın hakikat olması için, evvelemirde, Müslüman milletlerin ayrı ayrı, kendi millî şuurlarına sahip çıkmaları, terakki edip kuvvet, kudret kazanmaları

> gerekir ki, arzu edilen Müslüman tevhidi kudretli olsun. Eğer Araplar mesela, millî ve dinî şuurlarına sahip olsalardı, Müslüman Osmanlı idaresi yerine, Hristiyan İngiliz hükümranlığını tercih etmezlerdi. İslam İttihadı'ndan maksat; önce, şarkta ve garptaki bütün Müslüman âleminin, Avrupalıların siyasi nüfuz ve iktisadi istismarından kurtulmasıdır. (…) Ve ancak ondan sonradır ki, her hâlükârda İran dâhil olmak üzere, dünya yüzündeki bütün Müslüman memleketlerinin, tek halifenin riyaseti altında toplanması düşünülebilir." (Işınsu 2009: 243)

Bir başka sohbette buna benzer bir mesele üzerinde Mebus Hüseyin Hami Bey durur. Hami Bey, Türkçülerin istediklerinin kavmiyetçilik olduğunu, kavmiyetçiliğin ise İslamiyet'e aykırı olduğunu söylediğinde ona, Hucurat suresinin on üçüncü ayetini okuyup tefsir ederek cevap verir. Ayet ise, *"Ey insanlar, doğrusu bizi sizi bir erkekle bir dişiden yarattık, birbirinizi kolayca tanıyasınız diye sizi milletler ve kabileler hâline koyduk."* şeklindedir:

> "Şu hâlde efendim, asıl kavimleri ve milletleri reddetmek, Allah sözüne karşı gelmektir. İslamiyet'e ters düşen, mugayir olan asıl bu reddir. Yine Maide ve Hûd surelerinde: 'Eğer Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet yapardı.' denmekte. Demek ayrı ayrı ümmetler, milletler olmamızda da var bir imtihan, bir hikmet!" (Işınsu 2009: 315)

Mehmet Efendi, yalnızca manevi olarak değil, maddi anlamda da paylaşımcıdır. Millî Mücadele koşullarında yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlar bulunamadığından elinde ne varsa onları çevresindekilerle paylaşmaktan kaçınmaz. Selim Muhtar'ın deyişiyle "sofrası, kesesi ve bilgisi herkese sonuna kadar açık"tır. Şeyhülislam Dürrizade'in Millî Mücadele ve Mustafa Kemal aleyhinde ilan ettiği fetvaya karşılık Ankara'dan ilan ettiği fetvalarla Mücadele'ye destek olan ve Padişahın imzasıyla Ankara Müftülüğü'nden alınarak "Kuva-yı Milliyecilere katılmak suçu"ndan ölüme mahkûm edilen Müftü Rıfat (Börekçi) ve Halide Edip gibi tarihî kişiler de Mehmet Efendi'nin konukları arasındadırlar. Yine bir gün Halide Edip'in de aralarında bulunduğu bir misafir grubuna karşı yaptığı konuşmasında Mehmet Efendi, Osmanlı'nın parçalanmasını doğal bir sürecin sonu olarak gördüğünü söyler. Zira Araf suresinde de buyrulduğu gibi her milletin bir sonu vardır:

> "Osmanlı Devleti'nin muvaffak ve kudretli devrinde tevhit akidesi vardı. Birlik içinde dirilik, dirlik ve hayatiyet mevcuttu, yani Türk İslam kültürüne, onun değerlerine, örf ve âdetlerine dayalı olarak, ferdin cemiyetle bütünleşmesi, tekleşmesi vuku bulmuştu. O zaman kuvvetliydik, bu yüzden tevhidimizi bozmaya

> ne içimizdeki ne de dışımızdaki kâfirler cüret edebiliyorlardı. Ne var ki tevhit akidesi bozulur gibi oldu; kişi menfaatleri, camia menfaatlerine galebe çaldı, kişi benliği camia menfaatlerinden üstün tutuldu. Osmanlı cemiyeti artık verilen değil, alınan, parçalanan, bozulan bir hâle düştü; koskoca millet de parçalandı." (Işınsu 2009: 313)

Görüldüğü üzere Mehmet Efendi, Osmanlı'nın parçalanmasındaki en büyük nedenlerden biri olarak toplum ve millet yararından çok, kişilerin kendi çıkarlarını düşünmeye başlamalarını görür. Diğer nedenler ise İslam'ın yanlış anlaşılması ve uygulanması, medrese ve tekkelerin eski hüviyetini kaybederek yozlaşması, ticaretin gayrimüslimlerin ellerine geçmesi ve azınlıklarda milliyetçilik fikrinin cereyan etmesidir:

> "İslam dininin yanlış tefsirleri çoğalmış, sanki Kur'an'ı Kerim rafa kaldırılmış; sözde din âlimlerinin sözleri, tefsirleri baş tacı edilmiş, mevzu hadisler, uydurma sünnetler, asıllarının yerini almıştı. Bir zamanların ilim ver irfan yuvası olan medreseler, tekkeler, artık tefessüh etme yolundaydı. Ayrıca, memleketin iktisadiyatı, gayrimüslimlerin eline geçmişti. Onlar ki, kendilerinde Osmanlı'dan gayriye mensubiyet, kuvvetli bir milliyetçilik şuuru teşekkül etmişti." (Işınsu 2009: 313-314)

Mehmet Efendi, Millî Mücadele konusunda Mustafa Kemal Paşa'dan yanadır; ne var ki ülkenin kurtuluşundan sonra izlenecek yol, daha açığı olası bir cumhuriyet rejiminden de çekinmektedir. Çünkü kurulacak yeni rejimle Osmanlı'ya ait mazinin ve mirasın unutulacağını, Mustafa Kemal'in yeni idareyi kurarken ani, sert ve kesin tedbirler alacağını düşünmektedir. Bu yöndeki korkularını şimdilik içine gömen din adamı Büyük Taarruz'u seccadesinin başında dua ederek destekler.

İstanbul'dayken Ankara'dakilerin dinsiz olduklarıyla ilgili bir şüpheye bir an da olsa kapılan Nazan, Mehmet Efendi'nin sohbetlerine katıldıktan sonra bu şüphesinden tamamen uzaklaşmıştır. Zira Ankara'da çıkan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin Ramazan ayı münasebetiyle yayımladığı tebriği ve Ruşen Eşref'in makalesi de bu şehrin Nazan'ın düşündüğü gibi olmadığını göstermiştir:

> "'Ramazan-ı Güfran-ı Nişan… Bütün karilerimizi tebrik ile âlem-i İslam hakkında hayırlı olmasını, istiklal ve hak uğrunda mücadele eden ordumuzun muzafferiyetinin tevellisini inayet-i celile-i Rabbaniye'den niyaz ederiz.' Ruşen Eşref Bey, 'Ramazan Ayı' isimli bir başmakale yazmıştı. Şöyle bir okudu onu:

> 'Donanan minareler, sanki güzergâhına yakılan meşalelerdir… Tecelli vatana inşallah bir necad müjdesidir.'" (Işınsu 2009: 195-196)

Ankara'da Mehmet Efendi, yaptığı konuşmalarla cephe gerisinde insanları manevi yönden Millî Mücadale'ye hazırlarken İstanbul'daki millîci din adamları Ankara'ya asker ve mühimmat taşımakla meşguldürler. Bu din adamlarından en faali hiç kuşkusuz Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Efendi'dir. Abdülgalip Bey ve Celalettin Hikmet ile çalışan Şeyh Ata Efendi yaman bir millîci ve çok iyi bir teşkilatçıdır. Sağ kolu Ahmet Hoca ile beraber kaçakları, her türlü silah ve malzemeyi, tereyağından kıl çeker gibi Ankara'ya nakletmektedir. Ne var ki Abdülgalip Bey, istihbarat amacıyla gittiği Bedriye'nin bir davetinde bizzat Yüzbaşı Douglas'tan, Şeyh Ata Efendi'nin yakalanıp tevkif edildiğini öğrenir:

> "Biz doğrusu ihbar almamıza rağmen ihtimal vermiyorduk, ne de olsa Özbekler Tekkesi dinî bir müessese… Değil mi efendim, dindar kişilerin Kuva-yi Milliyecilerden ziyade, Padişah Efendi'nizin yanında olmaları icap eder! Çünkü öyle olanları da biliyoruz. Her neyse, aldığımız ihbarlar fazlalaşınca, tekkeyi basmak zorunda kaldık. Bir miktar malzeme ele geçirdik, adamı sıkıştırdık, bütün mesuliyeti şahsen yüklendi." (Işınsu 2009: 298)

Şeyh Ata Efendi, İngilizler tarafından yakalanmıştır, fakat bütün ısrarlara rağmen isim vermemiş, hatta İngilizlere kafa tutarak İstanbul'dan Ankara'ya mühimmat ve adam kaçırma işinin nasıl olsa başkaları tarafından yürütüleceğini, naçiz vücudunun hiçbir öneminin olmadığını söylemiştir.

Romanda, dinin Millî Mücadele'deki olumsuz yerini sorgulayan tek karakter Paris'te eğitim gören ve aynı zamanda cesur bir asker olan Türkçü Celalettin Hikmet'tir. Arkadaşı Abdülgalip Bey'in Türklerin memleketi kurtarma konusunda İslamî cihat fikriyle hareket ettiklerini düşünmesine rağmen o, Anzavur Ahmet gibi işbirlikçilerin de Müslüman olduklarını ve onların da din adına Kuva-yı Milliye'ye saldırdıklarını, birtakım hocaların millîcilere karşı fetvalar ilan ettiklerini hatırlamaktadır. Bu konuda arada kalan Celalettin Hikmet, en sonunda Peygamber'in *"Benden sonra ümmetim yetmiş iki parçaya bölünecek, yalnız biri benim yolumdan gelecek."* sözünü hatırlayınca kafasındaki soru işaretleri bir nebze olsun silinir.

Bütün bunlardan sonra yazar Emine Işınsu'nun da kurguladığı karakterler gibi dinin ve din adamlarının Millî Mücadele'deki yerlerini oldukça önemsediğini, romanının sonunda Türk ordusunun Büyük Taarruz'a başladığı sırada Kocatepe'yi Allah'ın Türklere bir lütfu olarak gösterdiği şu bölümden anlayabiliriz:

> "Kocatepe, adına yakışır yükseklikte, bütün sahaya hâkim durumdaydı. Doğuya ve batıya uzanan kolları, kuvvetlerin gizlice toplanabilmelerine, manevra yapmalarına uygundu. Sanki o günlerde Kocatepe, düşmanı gözaltında bulundurarak gizlenmek ve muharebeyi idare etmek için, Allah tarafından Türklere ihsan olunmuş bir lütuftu. Böylece inayet Allah'tan geliyor; gayret, Türk askerine düşüyordu!" (Işınsu 2009: 394)

Cumhuriyet Türküsü, din olgusunun ve din adamlarının ön plana çıktığı, Millî Mücadele karşıtı din adamlarından ziyade bu mücadeleye destek verenlerin önemli karakterler olarak yer aldığı bir romandır.

Millî Mücadele'nin çete savaşları ve hazırlık dönemini esas alan ve bu dönemde Ankara'nın içinde bulunduğu durumu anlatan Celal Hafifbilek, **Ankara 1920** romanında, din adamı kişiliğinde, Ankara'nın o dönemde Millî Mücadele'de etkin bir rol oynayan müftüsü Rıfat (Börekçi)'yi ön plana çıkarmıştır. Tarihî bir karakter olarak Rıfat Hoca, Bekir Efe, Ali gibi kurgusal karakterlerle bir arada kullanılarak romana sokulmuştur. Roman boyunca Rıfat Hoca'nın resmî tarihe uygun olarak işlendiği görülmüştür. Bilindiği üzere Müftü Rıfat, İstanbul'un Millî Mücadele karşıtı fetvalarına karşılık olarak bu mücadeleyi savunan fetvalar vermiş, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış, henüz o Ankara'ya gelmeden önce örgütlenişe destek olmuştur. Sıcakkanlı, hoşgörülü, iyimser ve insancıl özellikleriyle romanda karşımıza çıkan Rıfat Hoca, Yunan'a karşı teşkilatlanma ve sonrasında sosyalizmi yayma konusunda kendisine başvuran Bekir ve Ali kardeşlere, yapacakları işin "millî" olması gerektiğini, şiddetten kaçınmalarının doğru olacağını söyler. Yunan işgali ilk aylarında iken ona göre yapılacak ilk iş de halkı bilinçlendirmek olmalıdır:

> "Bugün halkı şuurlandıracak, teşkilatlandıracak okumuş yazmış insanlar gerek bize silahtan önce. Sosyalizm de derseniz yolunuz milli olsun, fikirler umumi de olsa, önce milletten geçmelidir; bizim kıymetlerimize, örf âdetlerimize ters düşmesin. (…) Şiddetten kaçın. Sen atak adamsın, başını derde sokma. Vali pusuda bekliyor. Adam, İngiliz Muhipleri Derneğini kurdurdu. Allah milletin yardımcısı olsun." (Hafifbilek 1998: 102)

Bekir Efe, Müftü Rıfat'ın yönlendirmesiyle kardeşi Ali'nin, öğretmen ve öğrencilerin de desteğini arkasına alarak Hacettepe'de Azmi Millî adında bir dernek kurar. Halkı işgallere karşı bilinçlendirmek, milli duyguları uyandırmak gibi amaçlar güden bu derneğin ilk faaliyeti Aka Gündüz'ün "Muhterem Katil" adlı oyununu sergilemek olur. Azmi Millî Derneği, amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla Mefkûre adında bir de gazete çıkarır. Müftü Rıfat Hoca, gazetenin sancağın illerine hatta köylerine gönderilmesinin iyi olacağını düşünür. Müftü'nün Ankara'da temaslarda bulunduğu bir diğer kişi Çerkez Ethem'dir. Çerkez, Ankara'ya geldiğinde Müftü'yü ziyaret ederek elini öptüğünde, Padişahın fetvasına karşılık verdiği fetvadan ötürü minnetlerini bildirir. Müftü, İslamiyet'in ezilenden yana olduğunu hatırlatarak haklı olduğunu biraz da tasavvufî bir yaklaşımla ortaya koymaya çalışır:

> "Düşmanla işbirliği yapan vatan hainidir. Bu padişah da olabilir, halife de. İslamiyet'te hakkı, hukuku, insanı yok sayanı, zulmü desteklemek yoktur. Dünyada insan en gelişmiş yaratıktır. Tanrı'dan bir parçadır. Şimdi sizden bir isteğim var. Çok mukaddes bir vazife aldınız omuzlarınıza. Bu vazifenizi yerine getirirken, insanı unutmayınız, düşmanınız da olsa. Asla katliama girişmeyiniz; merhametli, yüce gönüllü, hoşgörülü olunuz." (Hafifbilek 1998: 328)

Müftü Rıfat'ın Ankara'da halkı işgallere karşı örgütlemesi ve kışkırtması, İstanbul'daki Saray'ın ve Hükümet'in hoşuna gitmez. Müftü'nün görevden uzaklaştırılması, dahası yakalanıp derdest edilmesi ve nihayet İstanbul'a gönderilmesi istenir. O zaman Ankara'da açılmış olan yerel halk meclisinin başkanı Yahya Galip, İstanbul'a yazdığı cevapta Rıfat Efendi'nin milletin gönlünün müftüsü olduğunu, vazifeden alınsa da gönüllerden çıkarılamayacağını söyler. İstanbul'un isteyip de Ankara'nın karşı çıktığı bir başka durum şehre Ziya Paşa adında yeni bir vali atanması hususunda yaşanır. Müftü Rıfat Hoca başta olmak üzere, Ankara'daki birçok millîci, Sivas Kongresi'ni engellemeye çalışan İstanbul'un faaliyetlerine karşı çıkmaktadırlar. Dönemin sadrazamı Ali Rıza Paşa telgraflarda Müftü Rıfat Hoca'ya *"Sen kim oluyorsun?"* diye çıkışırken, Müftü'nün verdiği cevap, *"Ben halkım. Yalnız değilim, arkamda koskoca Ankara var."* şeklinde olur:

> "Yeni Vali Ziya Paşa haberi duyunca, istifa ediyordu. Yakınlarına, 'Azgın Ankaralılarla bu yaşta uğraşamam ben,' dediği söyleniyordu. Müftü Rıfat Efendi,

> yine Müftü Rıfat Efendiydi, Ankaralılar gönüllerince atıyorlardı müftülerini İstanbul'a karşı." (Hafifbilek 1998: 163)

Ankara'nın İstanbul'a karşı bu tavrı, Sivas Kongresi'nde, dindar halkın, Peygamber'in yeryüzündeki temsilcisi olarak görülen Halife'ye karşı ilk ayaklanması olarak görülmüş, bu durum halkın bilinçlenmesi olarak değerlendirilmiştir:

> "Uğrunda öldüğü, uğrunda yüz binlerce şehit verdiği, yemeyip içmeyip, askerini beslediği Osmanlı'ya başkaldırıyordu. Allah'a inanmış, Muhammed'e inanmış insanlar peygamberinin temsilcisi dini liderlerine hacısıyla, hocasıyla, seğmenleriyle başkaldırıyordu. Bu başkaldırış, bir bozuculuk, bir karıştırıcılık değil, ezenlere, düzeni bozanlara, orada bir halk olduğunun bilinmesinin, halkın istediğinin, halkın iradesinin dışında çıkılamayacağının tokatıydı." (Hafifbilek 1998: 151)

Dindar insanlar, Halife'ye başkaldırmışlardır, fakat Ankara'dakiler bunun halkın dindarlığında bir eksilme, azalma olması anlamına gelmediğini bilmektedirler. Öyle ki din, insanları yönlendirme konusunda hâlâ en önemli olgu olarak görülmektedir. Müftü Rıfat Hoca, Bekir Efe, Hacı Atıf Bey'in içinde bulunduğu kurul bu konuyu tartışırken, halkın özgüvenini ve millî hislerini güçlendirmede dinden yararlanabileceği görüşü ortaya atılır: Buna göre halkın dini hisleri hâlâ çok güçlüdür. Zira din; ırz, namus, millet mefhumlarından önce gelmektedir:

> "Halkı bir araya toplamanın başka yolunu bulamadılar. Bütün camilerin imamlarına haber gönderildi. 'Bu Cuma namazı, Namazgâh meydanında kılınacak, sancak çekilecek'ti. Kadınlar da gelebilirdi. İmamlar, beş vakit namazda topluluğa, haberi duyurdular." (Hafifbilek 1998: 164)

Kurulun aldığı kararın doğruluğu, Cuma namazına yediden yetmişe, erkek kadın birçok Ankaralının katılmasıyla ortaya çıkar. İnsanları bir araya getirmek ve onları manevi yönden etkiyerek Millî Mücadele'ye davet etmenin en etkin yolu din, daha özeli namaz olmuştur. Romanın kahramanlarından başta Millî Mücadele'ye genel olarak savaşları istemediğinden karşı olan Sabire Büyükana, bu günü şöyle hatırlar:

> "Gökten indiler sandım. Cemaat tekbir getirirken, tutamadım kendimi ağladım. O hocanın hutbesi başlayınca, yüreğim yine ateşler içinde eriyip, yerlere aktı. Milletin kurtuluşu için el ve gönül birliği yapalım diyordu. Irz ve namusumuz tehlikede diyordu. Bu sözleri çok duymuştum paşalardan ama bu defa doğruydu, biliyordum. O hayâsız İngiliz'den, Fransız'dan nasıl kurtulacaktık? (…) Beynamlı Hacı

> Mustafa'ya Ankara'nın sancağını getirdiler, aldı bağrına bastı, yüzüne sürdü, üç defa öptü. Nasıl öpmez, nasıl sarılmaz, bu sancak üç yüz yıldır açılmadı. Bir gümbürtüdür koptu sancak getirilince, seğmenler havaya ateş açtılar, hacılar, hocalar tekbir getirmeye başladılar, kızlar, kadınlar hüngür hüngür ağladılar." (Hafifbilek 1998: 166)

Börekçilerin Müftü Efendi, başta da söylediğimiz üzere henüz Mustafa Kemal gelmeden evvel Millî Mücadele çalışmalarına başlamış, Azmi Millî Derneği'nden sonra Ankara'da yerel bir halk meclisinin açılmasını desteklemiş, daha sonra bu meclisin üyelerinden oluşan Anadolu Müdaafai Hukuku Milliye derneğinin başkanı olmuştur. Bu görevi yürütürken Paşa'nın Ankara'ya geleceği gün olan 27 Aralık için de büyük bir karşılama töreni yapılmasını istemiştir. İsteği gerçekleşir ve Mustafa Kemal, Ankara'da davullarla, zurnalarla, seğmenlerin oyunlarıyla, kalabalıkların alkışlarıyla karşılanır. Bu karşılamada din adamlarının, tarikatların yerleri de dikkat çekici boyuttadır:

> "Seymenlerin arkasından tarikatlar yürüyordu başlarında şeyhleri ile. Nakşibendiler, Sadiler, Rufailer, Mevleviler, Hacı Bayram Veli müritleri, Ahiler, Bektaşiler, yüzlerce derviş… Hacı Bayram Veli müritleri ellerinde bayrakları, kudüm çalıyorlar, şiirler okuyorlardı: 'N'oldu bu gönlüm, n'oldu bu gönlüm/Derdi gam ile doldu bu gönlüm' (…) Dervişler renk renk cübbeler, beyazlı, siyahlı sarıklar içinde kudümlarını çalıyorlar, zillerini vuruyorlar, Ya Rahim, Ya Gafur… Hu!... diye höykürerek ağır ağır, Ankara sokaklarından geçiyorlardı. Konguru Paşasını karşılamaya gidiyorlardı." (Hafifbilek 1998: 178-179)

Müftü'nün kendisi de Mustafa Kemal'i sevinç ve saygıyla karşılar. Paşa ise, İstanbul'daki Şeyhülislama karşı çıkan bu din adamına değer verir. Aralarındaki ilk konuşma kısa ama etkili olur:

> "Kalpaklı adam, Konguru Paşası, Mustafa Kemal Paşa, kalabalık heyete doğru yürüdü. Rıfat Efendi bir adım öne çıktı. 'Ben Müftü Rıfat'ım, Ankara halkı adına size hoş geldiniz, sefa geldiniz diyorum. Kademler getirdiniz. Memleketimizi aydınlattınız. Canla başla, sizinle baraberiz.' Padişaha kafa tutan, Şeyhülislama kafa tutan, idamı istenen Müftü Rıfat Efendi buydu demek. Bu karşılamayı Mustafa Kemal, üç sözcükle yanıtladı: 'Çok teşekkür ederim.'" (Hafifbilek 1998: 226)

Ankara 1920 romanında Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'ye katılım konusunda halkı teşvik etmek için dinin ve din adamlarının gücünden yararlandığına ilişkin söylemler bulunmakta; Paşa'nın Ankara'ya ayak bastıktan sonraki dinî davranışlarına dikkat çekilmektedir:

> "İstasyon Meydanında jandarma bölüğü ile zaptiyeleri arabadan selamladı. Karşısına yeniden seymenler çıktı. Ellerinde gümüş, altın işlemeli kılıçları ile, dimdik duruyorlardı. Paşa arabasından indi. Seymen bayrağının ucunu öptü, seymenin birinin göğsünde asılı Kuran'ı dudaklarına, başına götürdü." (Hafifbilek 1998: 227)

Ankara'ya geldikten sonra yanında birçok din adamı bulunduran Mustafa Kemal, İstanbul'un işgal edilmesi üzerine Ankara'da yeni bir meclis açmak icap edince, bu meclisin açılış tarihi olarak evvela 1920 yılının 22 Nisan Perşembe gününü seçmiş, fakat Cuma namazını hesaba katarak açılışı bir gün sonrasına ertelemiştir. Ayrıca TBMM'nin açılışından üç gün önce Ankara'da, bütün Anadolu'da açılış günü neler yapılacağını emreden dinî unsurlarla, kelimelerle bezenmiş bir genelge yayımlamıştır:

> "'Allah'ın izniyle Nisanın yirmi üçüncü Cuma günü, Cuma namazından sonra, Büyük Millet Meclis'i açılacak,' diye başlayan genelgede, açılışın cumaya getirilmesinden amaç, bu günün kutsallığından, Hacı Bayram Camisi'nde milletvekilleri topluca namaz kılınarak, Kur'an'ın nurlarından yararlanmak, olduğu belirtiliyor; 21 Nisan'dan itibaren bütün yurtta, vali beyefendi hazretlerinin düzenlemesi ile, hatim indirilmesi, Buhari Şerif okunması, 23 Nisan kutsal Cuma günü, minarelerden en güzel sesli hafızlarla sala verilmesi, Cuma namazında hutbede, halife efendimizin, padişahın, milletin kurtarılması, mutluluğa ermesi için dua edilmesi, konuşmacıların kürsüye çıkarak, Millet Meclisi'nin yurdu kurtaracağı konusunda konuşmalar yapmasını, halife efendimizin, padişahın selamete kavuşması, ulusun bağımsızlığını yeniden kazanması için dualar edilmesini, namazdan önce mevlit okunmasını, bu işlerin tamamının valiler hazretlerince düzenlenmesi emrediliyordu. (…) Genelge, 'Cenabı Haktan muvaffakiyeti kâmile tazarru olunur,' diyerek bitiyordu." (Hafifbilek 1998: 255-256)

Dikkat edileceği üzere genelgede Halife'nin kurtulması için dua edileceği ve çalışılacağı belirtilmiştir. Mustafa Kemal, dinî hüviyetinden ötürü Halifelik kurumuna dokunmamış, aksine kurumun kurtarılacağını söylemiştir. Genelgede emredilenler birebir yerine getirilir. Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu cemaat, Hacı Bayram Veli Camii'nde önce hutbeyi dinler, sonra kurbanların kesilmesini izler. Ardından bir Kur'an, Hazreti Muhammet'in cam kutu içindeki "Sakal-ı Şerif"i ve Hacı Bayram Veli'nin bayrağı seyre açılır. Mustafa Kemal, milletvekilleri, binlerce Ankaralı Hacı Bayram Veli Camii'nden Meclis'e doğru "Allahü Ekber, Allahü Ekber" sesleriyle yürürler. Meclis'in önünde bir koç daha kurban edilir, Türkçe dualar okunur. Kur'an ve Sakal-ı Şerif Meclis kürsüsüne konur. 23 Nisan 1920'de TBMM, bu dinî faaliyetlerle açılır.

Buraya kadar **Ankara 1920** romanında geçen ve Millî Mücadele'ye yararı dokunan din adamlarından, din olgusundan bahsettik. Ne var ki, İstanbul'daki Şeyhülislam da, İngilizlerden etkilenen Padişahın buyruğuyla Ankara'yı vatan hainliği ile suçlayan, başta Mustafa Kemal olmak üzere birçok millîci için idamın vacip olduğunu bildirdiği fetvalar vermiş, bu fetvalar İngiliz uçaklarıyla Anadolu'ya dağıtılmıştır. Anadolu halkının dinî duygularını kullanarak, onları Millî Mücadele'ye karşı ayaklandırmayı amaçlayan İngilizler ve onların gölgesindeki Saray yönetimi amaçlarına ulaşırlar:

> "İngilizler bir defa daha kesenin ağzını açtılar, Hürriyet ve İtilaf Partisinin güvenilir adamlarını, Teşkilatı Mahsusa'nın casuslarını Anadolu'ya saldılar çantalarında şeyhülislamın fetvalarıyla. Oyunları yine din üzerine kuruluydu: 'Ankara halifeye karşı gelmişti, kafirdi, toptan katli sevaptı.' Muhammet'ten çok halifeyi tanıyan Anadolu halkı üzerinde etkili olmakta gecikmediler. Bastırılan binlerce bildiri dağıtılıyor, kentlerin saygın, dindar kişileri üzerinde yoğunlaşıyorlardı." (Hafifbilek 1998: 307-308)

İngilizlerin amacı özellikle Ankara'ya yakın şehirlerdeki dindar insanları ayaklandırmaktır. Bu amaçlarına Yozgat'ta ulaşırlar. Burada halk üzerinde büyük egemenliği olan Çapanoğulları namıyla tanınan Celâl, Edip, Salih, Halid kardeşler, dinî duyguların sömürüsüne, İngilizlerden gelen altınları da ekleyince neredeyse tüm Yozgat'ı arkalarına alarak Ankara'ya karşı ayaklanırlar. Şehri ele geçirdikten sonra Kayseri'ye yürüyen Çapanoğlu kuvvetlerini Çerkez Ethem durdurur.

Ankara 1920 romanında din olgusunun ve din adamlarının yeri resmî tarihe uygun olarak işlenmiş, Müftü Rıfat Hoca gibi Millî Mücadele'den yana olan din adamlarının yanı sıra yine dindarlıklarından ötürü Ankara'ya karşı ayaklananların faaliyetlerinden de bahsedilmiştir. Mustafa Kemal'in de Ankara'ya ilk geldiğinde dinin gücünden faydalandığı anlatılmıştır. Bu durumun Nutuk'ta Atatürk tarafından da kabul edildiğini bilmekteyiz.[31]

[31]"Nihayet, gelebilmiş meb'uslarla iktifa ederek, Meclisin, Nisanın 23 üncü Cuma günü açılmasına karar verdik. Bu karar üzerinde 21 Nisan 1920 tarihinde tamimen yaptığım tebligat muhteviyatı, **o günün hissiyat ve telâkkiyetına ne derece tetabuk mecburiyetinde bulunulduğunu** gösterir…" (Atatürk 1999: 574)

İncelediğimiz çoğu romanda olduğu gibi **Reis Paşa**'da da Millî Mücadele lehinde ve aleyhine olmak üzere iki ayrı din ve din adamı figürüyle karşılaşırız. İslam'ın Millî Mücadele aleyhinde kullanılması ve Anadolu'da muhalif din adamlarının ortaya çıkmasındaki en büyük neden hiç kuşkusuz Şeylülislam'ın Kuva-yı Milliyeciler ve Ankara'daki vatanperverler hakkında verdiği idam fetvası, fetvanın Padişah tarafından da onaylanmasıdır. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ile yaptığı bir konuşmada Şeyhülislamın fetvasının kendi ideallerinin önünde çok büyük bir engel olduğunu söyler. O, bu fetvanın başlarını çokça ağrıtacağının farkındadır. Dinin ve din adamlarının Anadolu insanı üzerindeki gücünün farkında olan bir başka kişi, Reuter Ajansı'ndan Edwin J. Hanson'dır:

> "Şeyhülislâm'ın Fetvâsı, sârih; Hünkâr'ın irâdesi, kat'i: yüzbinlerce beyanname basılmış, dağıtıyor: Müslüman Anadolu, Halife'ye karşı gelemez: ayaklanacaktır…" (İlhan 2002: 146)

Öyle de olur; bu fetvanın yayımlamasının hemen ardından Balıkesir'de Anzavur Ahmet, daha sonra Yozgat'ta Çapanoğulları "din elden gidiyor" bahanesiyle, yazarın ifadesiyle "din-i mübîn aşkına" Kuva-yı Milliye'ye ve Meclis'e karşı ayaklanırlar. Padişahın fetvayı onayladığı doğrudur; fakat Edd'Jay'in bahsettiği beyannameler Padişahtan habersiz olarak İngilizlerin teşvikiyle basılmıştır. Bu beyannamenin içeriği şu şekildedir:

> "Şeyhülislâm'ın Kuva-yı Milliye 'eşkıyası' aleyhine verdiği, idam fetvâsı, Padişahımız efendimiz, Halife-i Rû-yi Zemin hazretleri tarafından, tasdik olunmuştur…" (İlhan 2002: 191)

Mardiros Bakırcıyan adlı bir Ermeni'nin aracılığıyla İngilizlerden aldığı para karşılığı, yukarıdaki beyannameleri Ankara halkına dağıtan da bir din adamıdır:

> "Şadırvanın, birkaç adım gerisinde; Köse İmam, yeşil sarıklı, talebe-i ulûm havalı, o adam; koltuğunun altında, basılmış beyannamelerden bir tomar, yanından gelip geçene dağıtmaktadır." (İlhan 2002: 153)

Köse İmam, bu beyannameleri dağıtmakla yetinmez, aldığı İngiliz parasının karşılığı olarak Ankara'nın cephelerle ve İstanbul'la iletişimini sağlayan telgraf hatlarını da

keser. Mustafa Kemal Paşa, "irticâın sirayeti"nden endişeliyken, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Fevzi Paşa, din adamlarının Millî Mücadele muhalifi olmalarını, katiyetle, İngilizlerin kışkırtmalarına bağlar:

> "-… bir İngiliz neferinin bile burnu kanamaksızın… bizi bize kırdırmak istiyorlar… malûmunuz olan hatt-ı hümayûnlar…fetvâlar vesaire… İslâmı birbirine düşürmek için, misli görülmemiş bir İngiliz fitnesi… acı birer vesikadır… fakat Çanakkale'de nasıl aldandılarsa, Allah'ın izniyle, bunda da aldanacaklardır…" (İlhan 2002: 171)

Yenihan'a bağlı Kaman köyünde ayaklanan ve ayaklanmayı yayarak Zile'yi işgal eden Postacı Nazım (Yıldızeli-Sivas posta nakliyat işlerini yürüttüğü için bu lakabı almıştır.)'ın da elindeki en büyük kozlardan biri din olmuştur. O da "Halife-i Rûyi Zemîn Hazretleri"nin fetvasına dayanarak Yozgat halkını Kuva-yı Milliye'ye karşı kışkırtmak eğilimindedir. Bir namaz çıkışı cemaate yönelik yaptığı konuşma, din olgusunun Millî Mücadele aleyhinde kullanıldığını açıkça göstermektedir:

> "-…ümmet-i Muhammed'in, malına, canına, ırzına mukayyet olmak zarûrettir; Kuva-yı Milliye dedikleri 'Bolşevikler'de, ne din var, ne iman; bunlar dinsiz, imansız kâfir sürüsü! (…) Hilafet Ordusu, Samsun karibine varmıştır: bizim üzerimize düşen, bu ordunun piştarlığını almak, Yıldızeli'nden Sivas üzerine yürümektir." (İlhan 2002: 232)

Bütün irticaî ayaklanmalara karşı Ankara, Millî Mücadele'nin "dine rağmen" olmadığını göstermek adına birtakım tedbirler alır. Şeyhülislam Dürrizade'nin fetvasına karşı olarak Ankara Müftüsü Börekçizade Rıfat Hocaefendi, yüz elli din adamının da imzasını toplayarak halkı Kuva-yı Milliye'ye ve müstakbel Meclis'e desteğe davet eden bir fetva yayımlar. Yaptığı konuşmalarda da aynı çağrıda bulunur:

> "-…mâlum-u âliniz, padişahımız efendimiz, İngilizlerin elinde esir; ve zannımca, Sadrazam Paşa'nın her türlü icraatından bihaber bulunmaktadır; binaenaleyh, Ankara'da yeni bir Millet Meclisi'nin içtimâı hem vâcip ve zarûridir, hem de…" (İlhan 2002: 233)

Attilâ İlhan, romanında Millî Mücadele'de dinî duyguların olumlu etkisine de dikkat çekmektedir. Bu etkiyi isim düzeyinde dahi görebilmekteyiz: "Allahın Süngüleri". Silahlı işgale karşı verilen silahlı mücadele gücünü, vatan sevgisinden almaktadır.

Vatan ise, kutsal, doğurgan, yapıcı, kurucu ve mahrem bir varlıktır. Yazara göre, o varlığı koruyacak gücün kutsal olması oldukça doğaldır (Özher 2009: 444).

Yazar, tıpkı Celal Hafifbilek gibi, TBMM'nin açılışındaki dinî unsurlara dikkat çekmekte; yapılan merasimleri ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Her şey hazır olduğu halde, Cuma namazı nedeniyle, açılışın 22 Nisan Perşembe'den bir gün sonrasına ertelenmesi, Mustafa Kemal Paşa dâhil açılışa katılanların hep birlikte dua etmeleri, Hacı Bayram Veli Camii'nin ziyaret edilişi, kurban kesilmesi, Sakal-ı Şerif'in Meclis kürsüsüne konması gibi dinî ritüeller, Millî Mücadele'nin aynı zamanda kutsal bir mücadele olmasının yanı sıra kuşkusuz, İstanbul Hükümet'inin "Ankara'dakiler dinsizdir" tezine karşı ortaya konmuş bir antitezin gerekleridir:

> "(…)Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin önü, ana baba günü; içine iğne atsan yere düşmeyecek. Namazı, camiin hâtibi kıldırdı; sonra, -birinin sesi dâvûdî-, üç hoca tarafından, usûl ve erkân üzere, Kur'an-ı Azim-üş-şan 'tilavetine' geçildi; Kur'anın duası okunurken, Buharî-i Şerif'in Meclis'de kıratına karar veriliyor. Cemaat, tekbir sedalarıyla, daha sonra camiden çıktı; dışarıda bekleşen ahaliye kaynaştılar; merasim alayı düzenlendi: en önde, camiin yeşil, üzeri baştan başa âyet, Hacı Bayram Veli sancağı taşınıyor, arkasında, iriyarı bir zat, Hoca Abdürrahim Efendi; yanında, başının üzerinde, bir rahle-i tedris, yeşil örtülü bu rahlenin üstünde ise Kur'an-ı Kerim ile Lihye-i Saadet (Sakal-ı Şerif)'i taşıyan, Sinop meb'usu Hoca Abdullah Efendi. (…) Seymen kılığında üç iriyarı adam, önlerinde önlük, ellerinde bıçak, ayakları dibine çökertilmiş, koyunları kesecekler: postlarına, kırmızı boyayla, ay/yıldız resmedilmiş, üç koyun! (…) Mustafa Kemal Paşa, Meclis Binası'nın iki üç ayaklı taş merdivenini çıkarak, kapıya yaklaştı; kırmızı/beyaz kurdeleyi keserek, TBMM'yi açtı: alkışlar, 'yaşasın' çığlıkları; bir ağızdan, Tekbîr. (…) Bu esnada, hocalar, getirdikleri Kur'an-ı Azim-üş-şan ile Sakal-ı Şerif'i kürsüye koymuş, Hacı Bayram-ı Veli'nin sancağını dikmişlerdi; bir ağızdan, Buharî-i Şerif okunuyor; bu, Meclis'in açılışına ruhânî bir hava veriyordu." (İlhan 2002: 156-160)

Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in açılışından sonra, Millî Mücadele'nin dinî bir anlam taşıdığını bildiren bir beyanname yayımlar. Sovyet Rusya'dan yardım aldığı için TBMM'deki mebuslara dinsizlik yaftasının vurulduğunu bilen Reis Paşa'nın bu beyannamede, İtilaf devletleri tarafından öldürülenlerin "Müslüman" olduklarını vurgulaması konumuz bakımından dikkate değerdir:

> "… Müslüman kardeşlerim, Komünist arkadaşlar! Korkunç bir haksızlık işlenmektedir: Düvel-i Muazzama, yeni bir Müslüman kurbanını boğazlıyor, onu

> yok etmek azmindedirler; fakat biz, elde silâh, ana vatanımızın her karış toprağını savunarak ve haklarımızı haykırarak ölmesini bilenlerdeniz…" (İlhan 2002: 361)

Zübeyde Hanım'ın Beşiktaş'taki evlerine ziyaret eden ve Fikriye'yi Reis Paşa'nın yanına getiren aile dostları Kaymakam Mithat Bey'in, o dönem, İstanbul ve Ankara arasında din olgusu mevzuunda yaşanan çatışmayı "fetvalar muharebesi" olarak nitelendirmesi, konumuz bakımından güzel bir örnektir. Zira Reis Paşa'da anlatıldığı üzere Millî Mücadele döneminde din, bir sarkaç gibi muhalifler ve millîciler arasında gidip gelmiş, her iki taraf da faaliyetlerinin dinî olduğunu iddia etmiştir.

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü romanında, daha önceden Emine Işınsu'nun **Cumhuriyet Türküsü** adlı romanında tanıdığımız Şeyh Ata Efendi ve onun kurduğu Özbekler Tekkesi'nden kısaca bahsedildiğini görüyoruz. Buna göre Maltepe'de kurulan Kuva-yı Milliye'nin Menzil Hattı'nın İstanbul'a en yakın merkezi, Üsküdar'da Sultantepesi'nde bulunan Özbekler Tekkesi'dir:

> "Menzil Hattı'nın İstanbul'a en yakın merkezi Üsküdar'da Sultantepesi'nde bulunan Özbekler Tekkesi'ydi. Halide Edip Hanım'la Dr. Adnan (Adıvar)'ın ve Cami (Baykurt) Bey'in de Anadolu'ya giderken ilk durağı orası olmuştu. Tekkeye gelenler kapıyı açan kişiye, 'Bizi İsa yolladı,' diyerek içeri girerlerdi. Parola buydu." (Topuz 2002: 40)

Padişahın yanı başında bulunup da millîciler aleyhinde fetvalar veren Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'den bu romanda da bahsedilir. O dönemde İstanbul'da kurulan ve Yunanistan'a "Padişah Hazretlerinin yüksek yönetim ve gözetimi altında Yunanlılardan ve Rumlardan oluşacak bir Batı Anadolu'nun kurulmasını" öneren Anadolu Cemiyeti'nin de başında bulunan Şeyhülislamın vatan haini olduğu, İngilizlerle çalıştığı incelediğimiz diğer romanlarda olduğu gibi bu romanda da vurgulanmıştır:

> "Görüyor musunuz, Padişah Efendimiz Şeyhülislam diye kimi din işlerinin başına geçirmiş? Şeyhülislam Efendi iki ay önce Pera Palas Otelinde yapılan İngiliz Muhipleri (Dostlar) Cemiyeti'nin kongresinde de onursal başkanlığa getirilmişti." (Topuz 2002: 243)

Din işlerinin başındaki kişi İngilizlerle dostluk etmekteyken, Anadolu'daki müftüler, Şeyhülislamın fetvalarına karşı çıkmışlardır. Bu müftülerden biri İzmir'in işgal edilmesine karşı koyan ve herkesi direnişe çağıran Denizli Müftüsü'dür:

> "İzmir'in işgali her yerde protesto ediliyor. Denizli Müftüsü, 'İşgale uğrayan memlekette halkın silâha sarılması dinin gereğidir. Fetva veriyorum silâh ve cephanenin azlığı savaşa engel olamaz. Direnişe geçin. Ama Hıristiyan halka dokunmayın.' demiş." (Topuz 2002: 56)

Millî Mücadele'de din adamlarının yeri diğer romanlarda olduğu gibi Hıfzı Topuz'un romanında da resmî tarihe uygun olarak işlenmiş, vatansever ve vatan haini din adamlarından kısaca bahsedilmiştir.

Mustafa Yıldırım, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** romanında din olgusunun Millî Mücadele'deki yeri üzerinde çokça durmamakta; yalnız bunu motive edici bir unsur olarak görmektedir. Öyle ki moral bakımından en güçsüz oldukları zamanlarda, akıncıları güçlendiren kişiler genelde din adamları olur:

> "Mehmet Hoca geri kalan yüz akıncıyı bir araya toplayıp harman yerinin ortasındaki kağnının üstüne çıktı. Akıncılar, Hoca'nın her kısa cümlesini bir ağızdan yineliyorlardı:'Düşmanı denize dökünceye kadar çalışacağıma, harpten kaçmayacağıma, arkadaşlarıma ihanet etmeyeceğime, ahaliye eziyet etmeyeceğime düşmana asla teslim olmayacağıma! Vallahi de billahi!'" (Yıldırım 2006: 124)

Romanda din olgusu konusunda tartışılan bir diğer nokta, bazı Çerkezlerin ve Türklerin de Müslüman olmalarına rağmen, Yunan ordusuyla bir başka deyişle "gâvur"la bir olup Türklere karşı savaşmalarıdır. Bu çelişkiyi ilk kez Pulluca köyünde yaşlı bir köylü dile getirir:

> "İyi de… İngiliz'in eteğinin altına girenler, buralarda gâvurla iş tutanlar, köyleri Yunan'la birlikte basıp ateş eden Çerkes taburları, yol gösteren Türkler, Müslüman değil mi?" (Yıldırım 2006: 126)

Yaşlı köylünün bu sorusu düzgün ve açıklayıcı bir şekilde cevap bulmaz. Yalnız köy cemaatinden biri bu tür Çerkez ve Türkler için "Müslüman gâvuru" tabirini kullanır. Bundan sonraki kısımlarda bu tabir sürekli tekrarlanır.

Şemsettin Ünlü'nün **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanında, Millî Mücadele'nin yanında ve karşısında olan din adamlarıyla ilk kez İzmir işgal edildiğinde karşılaşırız. Kuva-yı Milliyeciler hakkındaki ölüm fermanını onaylayan Dürrizade Abdullah Efendi, şehrin işgaline karşı tepki koymamak gerektiğini söylerken, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanından tanıdığımız Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, işgale direnmenin bir Tanrı buyruğu olduğu görüşündedir:

> "Anlaşıldı ki, İzmir'i Yunanlılara verecek bunlar… Hak, hukuk, insaniyet nedir, görmezden gelecekler… Lâkin, Tanrı buyruğudur Paşa… Farz-ı ayindir… Biz de boş durmayacağız… Askerdi, paraydı, erzaktı bulunur… Halk verir! Eksik olan, başımızda bir kumandanın bulunmayışıdır." (Ünlü 2003: 72-73)

Ahmet Hulusi Efendi, bu sözleri İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin toplantısında dile getirir. İstanbul'un emrinden çıkarak işgale karşı koyan Kolordu Komutanı "Sakallı" Nurettin Paşa'nın İzmir'de kalmasını veya İstanbul'a gitmesini önermez. Zira bu durumda görevden alınacağını bilmektedir. Bu din adamı, İzmir işgaline karşı koyan Kolordu Komutanı'nı Denizli'ye davet eder. Ne var ki Nurettin Paşa, İzmir'de kalıp direndiğinden, görevden alınacaktır. Burada eklenmesi gereken bir nokta da şu ki, Cemiyet'in bu toplantılarına yörenin diğer Kuva-yı Milliyeci din adamları da katılırlar. Hatta bu toplantılardan biri Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi'nin evinde yapılır.

İzmir işgal edildikten sonra, Batı Anadolu'da çarpışmalar yaşanırken Yunan ordusuna karşı koyan ve bu nedenle hakkında idam kararı verilenlerden biri de Yüzbaşı Aşir'dir. Yazar, romanın ortalarına doğru olay örgüsüne soktuğu bu karakteri ilk kez okuyucularına tanıtırken, Şeyhüilslam'ın idam kararını yeniden hatırlatır:

> "Aşir, Yusuf oğlu… Osmanlı Ordusu'nda Yüzbaşı. Halife-i Ruy-i Zemin Efendimize karşı gelenlerden… Ulukışla'daki birliğinden ayrılmış, İzmir'e doğru yola çıkmıştır… Şeyhülislam Dürrizade'nin, "El cevap… Olur." deyip idamına fetva verdiklerindendir!" (Ünlü 2003: 120)

Şemsettin Ünlü, din adamlarının faaliyetlerine çok fazla değinmese de Millî Mücadele döneminde karşımıza çıkan iki farklı din adamı tipini yansıtabilmiştir.

Uzundereli İsmail romanında dinin ve din adamlarının Millî Mücadele'deki rolleri bir hayli önemsenmekte, hatta incelediğimiz romanlar arasında ilk defa mücadeledeki başarılar din adamının "geleceği önceden görme" gibi kerametlerine bağlanmaktadır. Kasım Hoca adlı bu din adamı, romanda kusursuz bir şekilde kurgulanmıştır:

> "Kasım Hoca, Uzundere'nin en çok sevilip sayılan, bilge kişisiydi. Henüz dokuz yaşlarında içine ilim aşkı düşmüş, rüyasında aldığı ilhamla, azığını hazırlatarak anasının elini öpüp çıkmış, çıkış o çıkış tam 30 yıl ilim tahsil etmiş Konya'da… (…) Kasım Hoca, dost düşman herkesi kucaklar, kimseyi kırmaz. 'Yaratanı hoşgör; Yaratan'dan ötürü…' fikrini benimsemiştir ve bunun tatbikatını burada uygulamaya koydu." (Arkun 2003: 27)

Konya'da kendini dine adayan Kasım Hoca'nın Uzundere'ye döndükten sonraki ilk kerameti kör olan annesinin gözlerini ellerini sürerek açması olur. Kendisinden çok uzaktakilere de kerametleriyle yardımı dokunur. Çok uzaklardan attığı bir taşla, İsmail'in annesi Zahide'ye tecavüze yeltenen Ramoğlu Davut Ağa'nın gözünü çıkarması bu yardımlardan sadece biridir:

> "O esnada inanılmaz bir hadise zuhur etmişti. Uzundere tarafından bir taş, ıslık çalar gibi sür'atle gelmiş, iğrenç emeline ulaşmaya çalışan Ramoğlu'nun sol gözünü çıkarmıştı." (Arkun 2003: 42)

Kasabada, sürekli sohbetler düzenleyen Kasım Hoca, herkesi imana davet eder. Olağanüstü güçleri olan bu din adamı, Kurtuluş Savaşı başladığında, Kuva-yı Milliye'ye destek olur; fakat bu destek de dinî bir kaygıdan kaynaklanır:

> "Kasım Hoca, sohbetlerinde devamlı şehitlikten, vatan savunmasından, cihattan bahsediyordu. Kâfirleri vatan sathından çıkarmadan yapılan ibadetlerin makbul olmayacağını söylüyor, bu amaçla bir taraftan da Kuva-yı Milliye'ye asker topluyordu." (Arkun 2003: 37)

Halife'nin de Millî Mücadele'den yana olduğunu düşünen Molla Kasım, talebelerine vatanın kurtuluşu için cüzler dağıttırır, hatimler okutturur, dualar ettirir, Padişahın gönderdiği görevlilere yardımcı olur. Ordu'da karargâh kurmuş bulunan Ahmet Bey'i ziyaret ederek kendilerine destek olacağını söyler. Bununla da yetinmeyen Kasım Hoca "İslam Halifesi Sultan Vahidettin Han'dan gelen emir doğrultusunda" önce milis

toplamaya başlar, sonra topladığı milislerle bizzat düşmanla çarpışmak üzere cepheye gider:

> "Kasım Hoca, işte bu talimatlar doğrultusunda uzun zamandır çalışma yapıyor, milis toplamaya ve onları silâhlandırmaya gayret gösteriyordu. Bazı Bolşevik görüşlülerin ortalığı bulandırmaları karşısında oldukça temkinli davranıyordu. Müslümanların mutlaka zafer kazanacağına inanıyor ve dua ediyordu. Kasım Hoca milisleriyle birlikte harbe gitmeden önce yüzlerce hatm-i şerif okundu, zafer için dualar edildi." (Arkun 2003: 48)

Kasım Hoca, cephede üstün başarı sergiler, öyle ki üç yüz kişilik milis birliğiyle iki bin kişilik düşman birliğini perişan eder. İncelediğimiz diğer romanlarda, millîci din adamları cephe gerisinden mücadeleye destek verirlerken, Kasım Hoca bir Kuva-yı Milliyeci olur adeta:

> "Uzun müddet, Millî Mücadele'den, Kasım Hoca'nın harpte gösterdiği kahramanlıklardan bahsedip durdular. Hoca'nın ismi anılınca İsmail pürdikkat kesilmişti. Hoca, 300 kişilik milis birliğiyle, iki bin kişilik düşman birliğini perişan etmişti. Kasım Hoca, üstün liyakat madalyası almıştı." (Arkun 2003: 58)

Henüz Millî Mücadele bilincinden yoksul olan İsmail'i bu uğurda çalışmaya sevk eden de Kasım Hoca olur. İsmail'in rüyalarına giren bu din adamı, ona milislere yardım etmesini emreder:

> "Ne yatarsın behey gafil!.. Gün, yatma günü değil, cenk günüdür. Kalk, Topal'ın milislerine yardım et." (Arkun 2003: 65)

Hoca'sının telkiniyle mücadeleye girişen İsmail, her zor zamanında onun adını zikrederek yardım ister ve genelde de isteği olumlu karşılık bulur. Kilometrelerce uzakta olmasına rağmen Kasım Hoca, kerametleri sayesinde İsmail'e yardım eder:

> "Himmet ya Hocam, diyerek, görüş alanına giren siperdeki çetecilere en sağdakinden başlayarak ateş etti. Mevzidekiler, arkalarında ne olup bittiğini anlayamadan beş altı tane kayıp vermişlerdi. (…) İsmail, bu hadisenin de hocasının büyük bir kerameti olduğunu anlıyor, iliklerine kadar irkiliyordu." (Arkun 2003: 70)

Ankara'da düşmanla çarpışan Kasım Hoca, Canik Dağları'nda Rum çetecilerle çarpışan İsmail'e rüyalarında adeta komutanlık yapar, her önemli olayda ona ikazda bulunur, olayların cereyan ettiği yeri bile söyler. İsmail, gördüğü rüyalara göre hareket eder:

> "O seher vakti gene rüyada Kasım Hoca'yı görüyordu. (…) 'Ne uyursun bre gafil, seher vakti uyunur mu? Var git Eğriçimen Yaylasına doğru, seni bekleyenler var.'" (Arkun 2003: 77-78)

İsmail de Hoca'sındaki kerametlerin farkındadır, onca çatışmaya girip de kendisine tek bir kurşun isabet etmeyen Kasım Hoca'sının bu durumunu Allah'ın bir ihsanı olarak görmektedir. Esir edilen azınlıklara nasıl davranılması gerektiği konusunda da onu örnek almaktadır:

> "Namaz bitiminde azığını açtı, ırz düşmanı caniyle bölüştü; ona avuçlarıyla su içirdi. 'Müslümana bu yakışır' dedi içinden." (Arkun 2003: 107)

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasını için oldukça çabalayan Kasım Hoca da, İsmail gibi Cumhuriyet kurulduktan sonra hak ettiği değeri bulamaz. 1923'ten sonra izlenen politikalara, yapılan devrimlere, Halifeliğin kaldırılmasına karşıdır Kasım Hoca. Bu yüzden hapse atılır ve idam edilir. Onun hapse atılmasına neden olan kişi ise aslen bir Rum olan Davut Ağa'dır ve 1923'ten sonra izlenen politikaların asıl savunucusu da o olmuştur. Yazar Kemal Arkun'un romanında, Millî Mücadeleci din adamının Cumhuriyet kurulduktan sonra idam edilmesi, Rum çetelerine destek olan Davut Ağa'nın Halk Fırkası'nın ilçe başkanlığına getirilmesi, yazarın tavrını ortaya koymaktadır kanımızca.

Yazar Kemal Arkun, Millî Mücadele'den yana olmayan Müslüman bir din adamı da kurgulamıştır: Murtaza Hoca:

> "Kasım Hoca'ya muhalefet edenlerden biri de Aşağı Cami'nin imamı Murtaza Hoca idi. Hoca'nın aleyhinde ileri geri konuşurdu." (Arkun 2003: 35)

İncelediğimiz diğer romanlarda da genellikle mücadeleden yana olan ve olmayan iki tip din adamıyla karşılaştık; fakat Murtaza Efendi'yi diğer Millî Mücadele karşıtı din adamlarından ayıran özelliği Ermeni asılı bir casus olmasıdır. Yazar, bu şeklide hakiki

bir Müslüman'ın Millî Mücadele'ye karşı olmayacağı izlenimini yaratmak istemiştir kanımızca:

> "O, Ermenidir! İngiltere hesabına çalışan bir casustur. On altı sene yurt dışında okudu. Daha onun gibi binlerce din adamı, İngiltere hesabına casusluk yapıyor." (Arkun 2003: 73)

Kemal Arkun'un romanında din olgusu ve din adamları konusunda dikkat çeken taraflar söz konusudur. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz Kasım Hoca adlı karakterin birtakım olağanüstü güçlere sahip olması ve bu güçleri Millî Mücadele lehinde kullanmasıdır. Bu durum, diğer romanlarda karşılaşmadığımız bir bakış açısıdır.

Şu Çılgın Türkler romanında Turgut Özakman da, din olgusunun ve din adamlarının Millî Mücadele'deki yerini olumlu ve olumsuz açılardan irdelemiş; fakat her iki kısmı da sınırlı tutmuştur. Millî Mücadele'ye yardımcı olan din adamlarından bazılarının faaliyetlerine romanda az da olsa yer vermiştir. Bunlardan biri İnebolu müftüsü Ahmet Hamdi Efendi'dir. Bilindiği ve romanda da vurgulandığı üzere, İnebolu ve İnebolu Limanı Kurtuluş Savaşı'nda stratejik olarak önemli bir rol oynamış; Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Ankara'ya gitmek isteyenler için geçiş noktası olmuştur. Bununla beraber İnebolu halkı da Millî Mücadele'den yana olmuş, maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgememiş, İstanbul'dan kaçırılan bazı cephaneler de İnebolu üzerinden Ankara'ya ulaştırılmıştır. Binbaşı Zafer Kemal, Yakup Kadri'nin de içinde bulunduğu Ankara yolcularına, Ahmet Hamdi Efendi'yi, İnebolu'daki "imece"nin öncüsü olarak övdüğünde, sinirlenir ve Binbaşı'yı şu sözlerle susturur:

> "…vatan sevgisi imandandır, vatana hizmet de ibadettir, ibadetlerin de en makbulüdür. Çünkü mutad ibadet, kendi kurtuluşumuz içindir, vatan hizmeti ise herkesin kurtuluşu içindir, bence daha makbuldür. Her ibadet gibi o da gösterişe, övünmeye, övülmeye gelmez. Bu konuyu kapatalım." (Özakman 2005: 91)

Yakup Kadri, vatana hizmeti ibadetlerin en makbulü sayan, beyaz sarıklı, kır sakallı Ahmet Hamdi Efendi'ye hayranlıkla bakar. İnebolu'nun önemi anlayan İngilizler, iskeleyi bombaladığından ötürü birçok ev yıkıldığında İneboluları teskin eden yine Müftü olur:

> "..ev yıkılsa yapılır. Ama cephane elden çıksaydı ne yapardık? Bir mermi bile ziyan olmadı, hepsi kurtuldu. Şimdi izin ver de, Allah'a şükür borcumuzu ödeyelim." (Özakman 2005: 128)

Din, cephe gerisinde, Türk halkının zafer için sığındığı bir liman olmuştur adeta. Anadolu'nun birçok yerinde Türk ordusu için toplu dua merasimleri düzenlenmiştir. Romanda Ankara'da namazgâhında (bugünkü Etnografya) düzenlenen mevlitten bahsedilmektedir. Sakarya Savaşı sırasında gerçekleşen ve Balıkesir Milletvekili Abdülgafur Efendi'nin yönettiği mevlide on binlerce Ankaralı katılır:

> "Denilebilir ki zafer için dua etmek üzere sivil-asker, köylü-kentli, kalpaklı-sarıklı, zengin-fakir, yürüyebilen herkes gelmişti. (…) Yüce Allah'tan zafer dileyince deniz kabarıp köpürdü. Binlerce göğüsten kopan amin çığlıkları Ankara'nın tozlu göğünü doldurdu." (Özakman 2005: 385)

Bir başka mevlit, Basın Derneği tarafından Sakarya Savaşı sonrasında, Ayasofya Camisi'nde şehitler için düzenlenir. İngiliz ve Yunan ajanlarının gözetiminde düzenlenen mevlide, hanedandan yalnız Veliaht Abdülmecit Efendi ve şehzade Ömer Hilmi Efendi katılır. Hükümetten, Hürriyet ve İtilaf Partisi'nden kimsenin katılmadığı mevlitte, binlerce İstanbullu vardır:

> "Cemaat duahanın Allah'a her yakarışına aminlerle katılıyordu. Duahan, 'Sakarya boylarında Türklere karşı harp eden düşman askerlerini Kahhar isminle, kahreyle ya Rabbi!" diye yakarınca, içi acıyla dolu binlerce kişi birdenbire çığlık çığlığa, ağlayarak infilak etti: 'Amiiiiiiiin!!!'" (Özakman 2005: 460)

Büyük Taarruz öncesi, Ankara'nın Hacettepe semtindeki Tacettin Camisi'nde kılınacak olan bir Cuma namazı öncesi Mehmet Akif, cemaate yönelik yaptığı konuşmada, İslam'ın öneminden ve fakat yanlış algılanması ve uygulanmasının doğurduğu kötü sonuçlardan bahseder. Bir yerde Mehmet Akif, Osmanlı'nın dağılışı, Anadolu'nun işgalinden düşman kadar Müslümanları da sorumlu tutmaktadır. Ona göre sorun, kişilerin Müslüman olması değil, Müslümanlığı yanlış anlamalarıdır:

> "Ey cemaat! Bugün dünyada milyonlarca Müslüman var. Ne acıdır ki hiçbirinin istiklali yok. Yalnız biz istiklal sahibiydik. Ama biz de yüzyıllardır, elde ne varsa, yabancılara verip geri çekile çekile yaşıyorduk. Bunun sebebi dinimiz midir? Haşa. İslamiyet hayatı, aklı, mantığı, zamanın icaplarını reddetmez. İslamiyet dini, ölüler dini değildir. Ama batı dünyası ilim ve fende ilerlerken biz Müslümanlar ne

> yaptık? Her şeyi Allah'a havale ve emanet edip tembellik, cehalet ve bağnazlık içinde donup kaldık. Sonuç ortada." (Özakman 2005: 522)

Din olgusu, biraz önce söylediğimiz gibi, savaş zamanında cephe gerisinde bir hayli öneme sahiptir. Meclis'te dahi zafer için veya şehitler adına dualar edilir. Türk Ordusu'nun genel taarruza geçtiği haberi gelince Milletvekili Durak Bey'in çağrısı üzerine Erzurumlu Nusret Efendi dua etmek için kürsüye çıkar.

Yalnız cephe gerisinde değil, cephede de fırsat bulundukça toplu dua merasimleri düzenlenmekte, toplu namazlar kılınmaktadır. Teğmen Şevket Efendi'nin montaj tekniği ile romana alınan güncesinin bir bölümünden dahi bu durum anlaşılmaktadır:

> "Tınaz Tepe'yi zapt ettik. Çok yazık ki alay komutanımız İlyas Bey taarruzun başladığı ilk dakikalarda yaralandı. (…) Düşman geride iki top bırakmış. Bir erimiz toplardan birinin üzerine çıkarak ezan okudu: Allah-ü ekber!" (Özakman 2005: 612)

Din ve din adamlarının olumlu etkilerinin yanı sıra, romanda bu olgu ve kişilerin Millî Mücadele aleyhine olan durumlarından da bahsedilmiştir. Henüz Kütahya-Eskişehir savaşı sonrasında, milli ordunun yenilmesine sevinen saraya bağlı din adamları ve siyasetçiler, Yunanlılarla elbirliği yaparak Millî Mücadele'yi bütünüyle söndürmeyi amaçlayan Anadolu Cemiyeti adlı gizli bir örgüt kurmak için çalışırlar. Başlarında Vahidettin'in beş kez Şeyhülislamlığa getirdiği, Mustafa Kemal ve birçok Millî Mücadeleci kişi için idam fetvası vermiş, İngiliz işbirlikçisi Mustafa Sabri Efendi vardır. Örgüt, bir yıl sonra, Büyük Taarruz öncesi faaliyete geçer. Cemiyet'in hazırlayıp Yunan Yüksek Komiserliği'ne verdiği yazılı önerinin bazı maddeleri şunlardır:

> "Anadolu'yu M. Kemal'in pençesinden ve kuvvetlerinden kurtarmak amacıyla, Yunan işgali altındaki Batı Anadolu'da Padişah adına Batı Anadolu Özerk Hükümeti kurulacaktı, (…)
> Bu özerk hükümetin başkenti Bursa olacaktı,
> Bu yönetimin başında Hıristiyan bir vali bulunacaktı,
> Cemiyet Trakya'yı da Yunanistan'a veriyordu." (Özakman 523-524)

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü romanında da bahsedilen Anadolu Cemiyeti'nin teklifi, Yunan tarafını dahi güldürür. Başbakan Gunaris, "*Bu hain*

Türklere ihtiyacımız yok…" diyerek gerekirse özerk yönetimi kendilerinin de kurabileceğini söyler.

Romanda Delibaş Mehmet'in Konya halkını Millî Mücadele aleyhinde örgütlerken din olgusunu kullanması üzerinde de durulur. Uzun süre Türk Ordusu'nu uğraştıran Delibaş Mehmet'in Karaman'da kendi adamları tarafından öldürüldüğünü Mustafa Kemal Paşa nedeniyle açıklar:

> "Din perdesi altında düşman hesabına çalıştığını anlamışlar. (…) İlerde halkımızın, bunca ibret verici tecrübeden sonra gerçek dindarlarla din tüccar ve aktörlerini birbirlerinden ayırt edebileceğini ümit ederim. Yoksa hep böyle geri ve ezik kalırız." (Özakman 2005: 412)

Şu Çılgın Türkler'de yazar, kurgusal karakter Nesrin üzerinden, bazı din adamlarının, kadınların Millî Mücadele uğruna çalışmalarına engel olmalarına dikkat çeker. Buna göre Nesrin'in hemşire olarak çalıştığı hastanede, Ankaralı başka kadınların da hemşirelik yapmak istediklerini fakat bir din adamının buna izin vermediğini öğrenir:

> "Çünkü arkadaşımızdan birinin yakını bir din adamı var. Müslüman bir kadının yabancı erkeklere dokunmasının dine uygun olmadığını söylemiş. Arkadaşların da bir bölümü, 'demek ki bu iş dinimize uygun değil' deyip gelmediler." (Özakman 2005: 437)

Aynı zihniyette başka bir din adamıyla da Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz öncesi inceleme amacıyla geldiği Konya'da karşılaşır. Şehirde uğradığı medresenin en yaşlı hocası, Paşa'dan medrese sayısının artırılmasını ve medrese öğrencilerinin askere alınmamasını rica edince, Mustafa Kemal Paşa oldukça sinirlenir:

> "Sizin için medrese, Yunanlıları mağlup etmekten, halkı zulümden kurtarmaktan daha mı değerli? Millet kan içinde yüzerken, halkın en iyi çocukları cephelerde dövüşür, yurt için canlarını feda ederken, siz burada genç, sapasağlam delikanlıları besiye çekmişsiniz. Bu asalakların askere alınmaları için yarın emir vereceğim." (Özakman 2005: 547)

Sakarya Savaşı öncesi Mudanya'da bir Cuma namazını kıldıran cami hocasının vaazı, millîci Mudanya Bidayet Mahkemesi sorgu hâkimi Abdullah Galip Bey'in adeta

midesini bulandırır. Zira hoca Kütahya-Eskişehir Savaşı'ndaki mağlubiyeti Türk halkının işlediği günahlara bağlar, o halde işgal, Allah'ın cezası, yani emridir:

> "Ey Müslümanlar! Neden mağlup olduk? Neden şehirlerimiz işgal edildi? İyi düşününüz. Çünkü Allah'a kulluk görevimizi ihmal etmeye başladık. Bu işgalciler, hiç şüphe yok ki, dini görevlerini ihmal edenleri, dinsizleri terbiye için Cenab-ı Hak tarafından yollandı. Camilerimiz, mescitlerimiz şimdi bu işgalciler sayesinde doluyor. Bu nimetin kadrini bilelim." (Özakman 2005: 349)

Turgut Özakman'a göre Millî Mücadele karşıtı din adamlarının en büyük korkusu teceddüt yani yeniliktir. Kadiri ve Rufai tarikatları adına on şeyhin de imzaladığı Millî Mücadele karşıtı muhtıradan bahsederken, bu konu hakkında kendisi şöyle der:

> "Vahidettin ve çevresindeki dincileri en çok korkutan, yenilikti (teceddüt). Osmanlı tarihi çok kısaca eski ile yeni arasındaki mücadele diye özetlenebilirdi. Yenilik değişim demekti, yeni rejim, yeni hayat demekti." (Özakman 2005: 561)

Dinin Kurtuluş Savaşı aleyhinde kullanılması, dindar bir insan olduğu bilinen İsmet Paşa'yı da oldukça rahatsız etmektedir. İslamiyet'in hainlik için kullanılmaya elverişli bir din olmadığına inanmaktadır; fakat yaşananlar onu da hayrete düşürmektedir. Turgut Özakman, İsmet Paşa'ya uzun ve konumuza oldukça uygun bir muhakeme yaptırır:

> "Anadolu'daki birçok din bilgini, müftü, imam, hoca bizi destekliyor. Ama buna karşılık Osmanlı Şeyhülislamı vatanı savunanların öldürülmesinin din görevi olduğu hakkında fetva verebildi. İstanbul'da pek çok din adamı, din bilgini var. Dinin siyasete alet edilmesinin en pis örneği olan bu fetvaya hiçbiri karşı çıkmadı, hepsi susarak destek verdi. İstiklal ordusuna ve idaresine karşı düzenlenen isyanların çoğunda din silahı kullanıldı ve etkili oldu. Bazı din dernekleri bildiriler yayımlayarak halkı istiklal idaresine karşı gelmeye çağırdılar. Birtakım din adamları isyanlarda başı çektiler. (…) Din gereğidir diye düşmana yardımcı oldular. Bazıları hâlâ yardımcı oluyor. Mesela Tekirdağ Müftüsü, mesela Bursa Müftüsü, mesela Feraizci Hoca. Edirne Müftüsü Hilmi Efendi Venizelos'un sağlığı için dua ediyor. (…) Adliye Nazırı Ali Rüştü Efendi gazetelere demeç verip 'Yunan ordusunun başarısı için dua ediniz' diyor. Divitli Eşref Hoca, 'İngilizlere meydan okuyoruz, bu en büyük küfürdür' diyor." (Özakman 2005: 331-332)

İsmet Paşa'ya göre İslamiyet, hainliği, işbirlikçiliği, sefilliği, esir olmayı, yenilmeyi, geri kalmayı caiz gören bir din değildir. Fakat İslamiyet, karanlık emeller ve yanlış amaçlar için kullanılagelmiştir. Ona göre bu durum derhal düzeltilmelidir, aksi takdirde dindar bir millet olan Türk halkı aynı acı olayları yine yaşayabilir.

Turgut Özakman'ın romanında din olgusu ve din adamlarına her açıdan yaklaşılmış, genel olarak şu tez ortaya konmuştur: İslamiyet, Millî Mücadele bilincine ve şerefine uygun bir dindir. Bazı din adamları bunun farkına vararak, vatanın kurtuluşu için çalışmıştır. Bu anlamda din, Türk halkını teşvik edici bir unsur olmuştur. Öte yandan bazıları İslamiyet'i yanlış anlayarak millî bilinçten uzaklaşmış, bazılarıysa kendi karanlık emellerine ulaşmak için İslamiyet'i Millî Mücadele aleyhinde kullanmışlardır.
Reis Paşa'nın aksine **Gâzi Paşa** romanında Millî Mücadele'de din olgusunun ve din adamlarının ne gibi etkileri olduğu üzerinde çok fazla durulmamaktadır. Yalnız Nâzım Hikmet ile Vâlâ'nın Bolu'da geçen günlerinin anlatıldığı bölümde, bu şehirde hüküm süren taassubun, insanları Millî Mücadele aleyhinde davranmaya sevk ettiği belirtilmektedir. Şehirde, Peyam-ı Sabah ve Aydede gibi İstanbul merkezli muhalif gazeteler elden ele dolaşmaktadır. Nâzım Hikmet ve Vâlâ'nın Bolu'yu bir türlü sevememelerinde bu durumun da etkisi vardır:

> "Gece sokaklarındaki, abani sarıklı, calib-i şüphe sakallılardan ki, kalın öksürükleriyle karanlığı dağıtırlar. Taassup, gerçi 'örtülü', elinde silâh, ortalıkta görünmüyor ama; her yerde 'hazır ve nazır'; hangi camie girsen, mahşer kalabalığı: 'iğne atsan, yere düşmez'; iddia o ki, payıtaht gazeteleri, -bihassa Peyam-ı Sabah ile Aydede,- el altından, ev ev dolaşıyormuş…" (İlhan 2009: 181)

Ankara'nın tayin ettiği iki genç öğretmene de şüpheyle yaklaşıldığından, Bolu Müftüsü, bir gün Nâzım Hikmet'i çağırarak ona nasihatlerde bulunur; fakat genç şair bu nasihatlerin hiçbirine aldırış etmez.

Reis Paşa'da olduğu gibi bu romanda da üst başlık "Allahın Süngüleri"dir. Dolayısıyla Attilâ İlhan'ın Millî Mücadele'yi -her ne kadar aleyhte kullanılmış olsa da- manevi bir kuvvete, daha açığı din olgusuna dayandırdığı gerçeği bir kez daha söylenmelidir. Öyle ki Sakarya Savaşı öncesi askere çağrılanların tekbir ve tehlil getirerek savaşa gittiklerini belirtir, onların cesaretinin inanç kaynaklı olduğunu kabul eder.

Can Alpgüvenç, **İpsiz Recep** romanında din olgusunu Kuva-yı Milliyecileri teşvik edici manevi bir unsur olarak ele almıştır. Romanın birçok yerinde Karakol Cemiyeti'nin toplandığı farklı evlerin duvarlarındaki "Tevekkeltü Alellah" yazısına leitmotif tekniğiyle sürekli dikkat çekmiştir:

> "Nihai sığınağı işaret eden, gösterişli bir 'Tevekkeltü Alellah' levhası, asılı olduğu yerden vatanseverlerin gönlüne inşirah veriyor, maneviyatlarını artırıyor." (Alpgüvenç 2009: 52)

Karakol Cemiyeti üyelerinden Binbaşı Saffet Bey de, Türklerin vatanseverliğinin sebebini, manevî değerlere bağlılıklarında arar:

> "Şunu aklınızdan çıkarmayın ki hiçbir millet, manevî değerlerine bizim kadar bağlı değildir. Bizler bu imanla, beşer gücünün üzerine çıkacak, imkânsızı gerçekleştireceğiz." (Alpgüvenç 2009: 59)

Binbaşı Cemal Bey de aynı görüştedir. Ona göre Türk halkı her şeyden önce, din ve imanına yapılan saldırıya karşı koymaktadır:

> "Zavallı İngilizler! Onlar Türk'ün, bilhassa müşkül zamanlarda gösterebileceği fedakârlığı, sebat ve metaneti takdir edemezler. (…) Dinine ve imanına karşı yapılacak taarruzlara karşı koymak için her şeyini, hatta hayatını bile fedaya hazır olduğunu bilemezler." (Alpgüvenç 2009: 59)

Romanın millîci kadın tipi Münevver Hanım'ın dindarlığına da dikkat çekilir. Aynı zamanda bir hafız olan Münevver Hanım, Bakara suresinin şehitlerle ilgili ayetini, oğlunu hatırlayarak okur:

> "Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ölüler demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlayamazsınız." (Alpgüvenç 2009: 99)

Yazar, Münevver Hanım'ın evi basıldığında Andon'un çetesine bir asker gibi karşı koyabilme cesaretini ondaki "kader" ve "tevekkül" inancına bağlar:

> "Kendini hayatı boyunca kaderin eline terk etmişti. Kayıtsız şartsız kaderine teslim olmak, onun vazgeçilmez sırrıydı. Talihini düzeltmeyi, kaderinden kaçmayı hiçbir zaman düşünmemişti. Ölüm, eğer O'nun emriyle geldiysen hoş geldin, safa geldin, diye mırıldandı. Ömer'i gibi kahramanca ölmeye hazırdı." (Alpgüvenç 2009: 100-101)

Yazar, romanın başkişisi İpsiz Recep'i "son derece dindar, beş vakit namazını geçirmeyen" biri olarak anlatmıştır. Çetesindeki adamları da öyledir. Rum çeteleriyle çatıştıkları zamanlarda bile ibadetlerini aksatmamaya gayret gösterirler:

> "Şafak sökerken toparlandılar. Yamacın aşağısındaki kumsalda Hacı Mustafa'nın imamlığında sabah namazını kıldılar, ardından dua ettiler. Vatanın bağımsızlığı, Kuvayı Milliye'nin başarısı, Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi, Ankara hükümetinin zaferi, halifenin esaretten kurtuluşu için dua ettiler. (…) Dua o kadar uzun sürdü ki güneş, gözlerini almaya başlamıştı." (Alpgüvenç 2009: 161)

Romanda, millîci bir din adamından da ismi verilmeyerek dolaylı olarak bahsedilir. Karakol Cemiyeti'nden Mitralyöz Cemal Bey'in Anadolu'da karşılaştığı bir köy hocası, Millî Mücadele konusunda ona şu nasihatleri vermiştir:

> "Oğlum, İslâmiyet Allah'ın yaktığı bir nurdur, kim ne yaparsa yapsın, söndürülemez! Allah'ın lütuf ve keremiyle dinimizi koruyacağız. Teşkilâtımız da var, silâhımız da! Üzülme, Allah büyüktür, bu dinin hakiki muhafızı odur!" (Alpgüvenç 2009: 132)

Görüldüğü üzere köy hocası, Kurtuluş Savaşı'nı dinler arası bir savaş gibi algılamakta, vatan sevgisinden çok dindarlığı nedeniyle bu mücadelede yer almaktadır.

Can Alpgüvenç dini, romanında olumlu bir konuma oturtmuş; yalnızca Millî Mücadele'ye destek olan din adamlarından bahsetmiş; çizdiği önemli ve olumlu karakterlerin dindarlıklarına dikkat çekmiştir. Romanda olaylar İstanbul'da geçmesine rağmen, Kuva-yı Milliyeciler hakkında idam fetvası yazan Mustafa Sabri Efendi ve bu fetvayı imzalayan Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'den hiç bahsetmemiştir.

2.1.4. Millî Mücadele Sırasında Azınlıklar

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren ve fetih politikasıyla giderek artan ölçüde, bünyesinde daima azınlık grupları barındırmıştır. Rum başta olmak üzere Ermeni ve Kürt azınlıkların Millî Mücadele dönemindeki tavırları **Ağustos Başağı**, **Ateşi Yakanlar**, **Cumhuriyet Türküsü**, **Ankara 1920**, **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, **Uzundereli İsmail**, **Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep** romanlarında tarihî ve kurgusal karakterlerle işlenmiştir.

Ağustos Başağı romanında Söğüt'te yaşayan Şarapçı Marko, kardeşi Yorgaki, Madam Sofi, Eczacı Aleko ve karısı gibi yerli Rumlar ile Türkler arasında esasen Yunanlılar İzmir'e çıkana kadar hiçbir sorun yoktur. Ne var ki savaşın patlak vermesiyle ilişkiler birdenbire bozulur. Osmanlı tebaası olarak yıllarca bu topraklarda sevgi, saygı ve huzur içinde yaşayan Rumların, Yunan askerlerinin İzmir'e çıkmasıyla Türklere düşman kesilmelerine Efendi Hafız akıl erdirememektedir:

> "Bize büyüklerimiz vaktiyle nasihat ederlerdi. Hristiyan mahallesine sakın bir zararınız olmasın, derlerdi. Tebaamızdır, padişah efendilerimiz nasıl sahip çıkmışlarsa, siz de öyle sahiplenin derlerdi. Biz bu nasihati tuttuk. Sonra da size [Veli'ye hitaben (O.A)] öğrettik. Gel gör ki şimdi çığrından çıkmışlar. Rum'u Ermeni'si düşman geldi diye bayram eder oldu. (…) Biz bunlara hoş davranırdık. Onlar da bize saygılıydılar. Ramazanlarda bizim yanımızda yemek yemeğe çekinirlerdi. İçki bile içmezlerdi. Ne oldu bunlara ben de şaşarım şimdi?" (Çokum 2009: 39)

İdadili İlyas, Rum mahallesinde yaşadığından onlara karşı eziklik ve mağlubiyet hissetmektedir. Öyle ki Yunan ilerleyişini kutlayan Şarapçı Marko ile kardeşi Yorgaki'nin naraları, kahkahaları ve söyledikleri şarkıları duymaktadır her gece. Bu sesler ve ruh hâli içinde İlyas, bir zamanlar Rumlarla ne kadar iyi geçindiklerini, her gün selamlaştıklarını, birbirlerine hâl hatırlarını sorduklarını, şakalaştıklarını üzüntü içinde hatırlar. Daha düne kadar Aleko Amca ve Sofi Teyze diye hitap ettiği komşuları şimdi birer yabancı olmuşlardır. İlyas, Marko ve Yorgaki'nin davranışlarını görünce bir genelleme yaparak bütün yerli Rumların düşman olduğunu düşünür, fakat esasen Eczacı Aleko savaş yanlısı değildir. Zira aralarında geçen bir konuşmada tarafsız olduğunu açıklık ve dürüstlükle dile getirir:

> "Muharebe kötü şey. İyi değil. Böyle dost olmak, dostça geçinmek varken… Bu Yunanlılar da azıttılar canım… O tarafı tutuyorsam, kör olayım." (Çokum 2009: 137)

Söğüt, Yunan askerleri tarafından işgal edildiğinde kimin düşman olduğu meydana çıkar. Rumların birçoğu Yunan askerlerinin peşine takıldığında İlyas'ın komşularından Marko ve Yorgaki, sırtlarına birer asker elbisesi uydurarak adeta bir çete olurlar. Onlar, Türk komşularının evlerini ve Çarşı Camii'ni yağmalayıp, sırtlarına yükledikleri eşyalarını kamyonlara koyarken yalnız Eczacı Aleko, bu durumdan utanç duyar, Marko

ve diğerlerini engellemeye çalışır. Kurtuluş Savaşı'nı Türklerin kazanmasıyla Marko, Yorgaki'nin ülkeyi; Eczacı Aleko'nun ise yalnızca Söğüt'ü terk ettiğini Firdevs Hanım'dan öğreniyoruz:

> "Şu Marko'yla Yorgaki… Şarapçılar hani. Zaten Yunan ordusuna gönüllü olmuşlardı. Ama Eczacı Aleko gitmemiş. Bunu da bizim Musa söyledi. Hisarcık'daymış şimdi. Neme lâzım. O öbürlerine benzemezdi." (Çokum 2009: 386)

Sonuç olarak **Ağustos Başağı**'nda Marko ve kardeşi Yorgaki azınlık Rumların kötü tarafını temsil ederken, Eczacı Aleko iyimser, savaş karşıtı tarafını temsil etmektedir.

Ateşi Yakanlar'ın ilk bölümleri İzmir'in işgal öncesi durumunu ve işgal edilişini konu aldığından ve o dönemde İzmir'de yaşayan Rumların sayısının fazla olmasından ötürü romanda azınlıkların faaliyetlerine ve düşünce yapılarına çokça yer verilmiştir. Osmanlı tebaası olarak eskiden Türklerle beraber huzur içinde yaşayan İzmirli yerli Rumlar, Yunanlıların İzmir'e çıkacağını duymalarıyla büyük bir değişime uğrarlar. Devlet otoritesinin zayıflığından, Saray ve Saray'ın emirlerine bağlı kalmaktan yana olan İzmir Valisi İzzet Bey'in kayıtsızlığından da faydalanarak Türk halkına hem psikolojik hem de fiziksel olmak üzere eziyet etmeye başlarlar. Rum balıkçı ve bakkallar gizli Pontus Çeteleri'ne dış ülkelerden silah taşıyarak yardımcı olurlar. Rumca bir gazete çıkararak Türk düşmanlığını körüklerler. İzmir Merkez Komutanı Yarbay Arif Bey içinde bulundukları duruma anlam verememektedir:

> "Evet beyefendi, içler acısı bir durum bu. Yüzyıllardır bu adamları koynumuzda besledik. Paşa yaptık, elçi yaptık, vezir yaptık, yine de hiçbirine yaranamadık. Ne talihsiz bir milletiz, dünyada hiçbir dostumuz yok. Bu işte bir suçlu var ama kim?" (Baysal 1991: 15)

Kaymakam Raşit Bey, yıllarca beraber yaşadıkları azınlıkların bu değişimlerini Türk halkının aşırı sevgisine bağlamaktadır. Avrupalı her şeyden önce çıkarını düşünürken, Türkler, sevdiği her millete güvenmiş, onlara gerekirse kapitülasyonlar bile vermiştir. Yörede yaşayan Rumları, Türklere karşı kışkırtanlar arasında Ermeniler de vardır. Hatta onları finanse edenlerin başında Ermeni Banker Kozik Pilavcıyan gelir. Kaymakam Raşit Bey'in Yarbay'la yaptığı konuşmadan öğrendiğimiz üzere Kozik bir İngiliz uşağıdır. Sırtını Osmanlı'nın Maliye Nazırı'na dayayarak Sadaret Erbabı'nı rüşvete

boğmakta, yerli Rumları kışkırttığı yetmediği gibi Doğu'daki Ermeni çetelerine de para ve silah yardımında bulunmaktadır. Son amaçlarından biri ise Yarbay'ın kapatılmasını sağladığı, yoksul Rum ve Ermeni çocuklarının birer Türk düşmanı olarak yetiştirildikleri "Yetimler Yurdu"nu yeniden açmaktır. Yerli Rum ve Ermenilere, bir depoda yaptığı konuşmada hiçbir zaferin kan dökmeden kazanılamayacağını, kurtuluş saatinin gelip çattığını, "yıllardan beri pençesi altında inledikleri, kiliselerini yakıp papazları acımasızca boğazlayan" Türklere unutamayacakları bir ders vereceklerini, Ege'nin Yunanistan'ın ve Doğu Anadolu'nun da Ermenilerin toprakları olduğunu ve bu yüzden her şeyi göze aldıklarını coşkuyla dile getirir.

Yerli Rumları, onların dinî duygularını sömürmek yoluyla kışkırtanlardan biri de **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Şu Çılgın Türkler** ve **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanlarında da karşımıza çıkacak olan Metropolit Hrisostomos'tur. Teğmen Yağmurcuoğlu, onun kilisede cemaatine *"Kentin ileri gelenlerini bir bir ortadan kaldırın."* dediğini duymuştur. Teğmen'e göre amacı Türklere gözdağı vermek ve böylece Yunan ordusunun kolayca, hiçbir engelle karşılaşmadan İzmir'e çıkmasını sağlamaktır. Metropolit, Yunan Konsolosu'nu da arkasına alarak cemaatine buyurduğu görevi evvela kendisi gerçekleştirir; Spiro Florakis adında sarhoş bir tetikçi tutarak, Kaymakam Raşit Bey'i öldürtür. Yarbay Arif Bey, Metropolit'ten cemaati daha fazla kışkırtmamasını istemek zorunda kalır:

> "Lütfen sizinkilere söyleyin. Ekmeğini yedikleri bu ulusa karşı silâh çekmekten vazgeçsinler. Biz onları altı yüzyıl bağrımıza bastık. Burada kazandılar, yediler, içtiler. Daha çok nankörlük etmesinler." (Baysal 1991: 136)

Azınlıkların acımasız davranışları Türklerin de eskisi gibi saygılı davranmalarına mani olur. Hamalbaşı Maluli, İzmir'in ünlü toptancı tüccarlarından Mavros Çilingiroğlu'nun gemisindeki şekerlerin İzmir Limanı'na boşaltılmasına -bir genelleme yapıp bütün Rumları katil görerek- *"Ben Kaymakam Bey'i öldüren adamın malını boşaltmam."* deyip izin vermez. Mavros ise Türk komisere rüşvet verip, araya İngiltere Konsolosu ile Kozik'i sokarak Hamalbaşı'nı tutuklatır. Ne var ki Mavlos şekerlerini limana yükletirken Maluli ve başka Türkler, malları denize dökerler. Görüldüğü üzere İzmir'in

işgalinden biraz önce şehirde huzur kalmamış, azınlıklarla Türklerin arası bir hayli açılmıştır.

Burada üzerinde dikkatle durulması gereken nokta, hiçbir teşvik ve kışkırtmaya kapılmadan Türk dostu olarak kalmayı bilen yerli Rumların da var olmasıdır. Karısı Rum bir kaynakçı ustası tarafından iğfal edilip diri diri yakılan Evangelos, kendi milletine düşman kesilince Türk dostu olarak kalmış, işgal öncesi Rumların faaliyetleriyle ve planlarıyla ilgili bilgiler sızdırmış; Yarbay'a Kaymakam'ın katilini de o söylemiştir. Türkler için çok faydalı olan Evangelos, bir akşam sokakta yürürken Spiro Florakis'in onun gibi tetikçi olan arkadaşı tarafından öldürülür.

Kozik'in depoda Rum ve Ermenilere yönelik yaptığı kışkırtıcı konuşma sırasında Aleko adlı bir genç, dedelerinden birinin Osmanlı ordusunda paşa olduğunu söyledikten sonra üstüne basa basa yanlış yolda olduklarını ifade eder. Aleko olası bir İzmir işgalinin Yunan milletine yaramayacağının farkındadır:

> "Yunanlılar buraya gelirse sanki daha mı iyi olacak? O zaman da milleti soyan Kral Konstantin'e çalışacağız burada. Bunun neresi iyi be, neresi? (…) Buraya geldiğime de pişman oldum valla. Aramızdaki her şeyi güzel güzel konuşacağımızı sanmıştım. Yarın başımıza geçersen demek ki kellemizi de isteyeceksin. Bu pis işte ben yokum baba." (Baysal 1991: 61-62)

Genci susturmayı başaramayan Kozik, bir baş işaretiyle Spiro'dan onu öldürmesini ister. Spiro, depodan ayrılmak üzere ayağa kalkan Aleko'yu sırtından bıçaklayarak öldürür. Mavros Çilingiroğlu ve daha birkaç azınlık, bu cinayetten rahatsız olurlar. Hatta aralarından biri Aleko'yu haklı bularak onun çok cesur bir çocuk olduğunu söyler. Bu cinayet olayı, azınlıklar arasında hâlâ insanî değerleri kaybetmemiş olanların da var olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ne var ki askerler, depoyu basıp orada bulunanları tutukladığında Yunan basını bu haberi "Barbar Türkler" başlığı altında duyurmuş; Türklerin Rum mahallesinde yaşayan azınlıkları çoluk çocuk demeden kılıçtan geçirdiklerine dair yalan haberler yazmıştır. Tutuklananlar arasında bulunan Mavros, idam edileceğini sanıp hüngür hüngür ağlarken, sorgulama sırasında yine rüşvet vermeye kalkmış; amacına ulaşamayınca Rumlara demediğini bırakmamış, Türk dostu

olduğunu söyledikten sonra gayri samimi bir biçimde *"Bu topraklarda doğdum, bu topraklarda öleceğim."* demiştir (Baysal 1991: 248)

İzmir'de yaşayıp da savaş karşıtı olan az sayıdaki Rumlardan biri de Teğmen Yağmurcuoğlu'nun uzun süredir sevgilisi olan Anjelika'dır. Her ne kadar kardeşi Dimitri, Doktor Edip Bey'in kızı Sahure'yi kaçırıp iğfal etse de Anjelika yaşananlardan ötürü oldukça üzgündür. Zira Teğmen Yağmurcuoğlu'na kardeşinin aslında saf bir çocuk olduğunu, fakat kadınlara olan merakının onu bu cinayete sevk ettiğini söyler. Gerçekten de Dimitri, "her Pazar günü kiliseye giden, vaazlarında cemaatine Türk düşmanlığı aşılamaktan geri kalmayan Yani adındaki papazın beynini yıkadığı son kurbanlardan biri gibi gözükmesine karşın bu cinayeti daha çok merak ettiği, bir kadını ilk kez çıplak görmenin özlemi ve insanı çılgınlığa götüren heyecanıyla" işlemiştir (Baysal 1991: 81). Anjelika, Teğmen Yağmurcuoğlu'ndan kardeşinin asılmasına engel olmasını isterken diğer yandan Doktor Edip Bey'i de çok sevdiğini, her şeyin eskiden ne kadar da güzel olduğunu söylemektedir:

> "Bu kördöğüşünü hiç beğenmiyorum ben. Eskiden ne güzel kardeş kardeş yaşayıp gidiyorduk şurada. Birbirimizi seviyorduk. Canı çıkası papazlar rahatımızı bozdular. Bu yüzden kiliseye de gitmiyorum artık. (…) Acaba eskiden olduğu gibi yine hep birlikte yanyana yaşayabilecek miyiz? O mutlu günlerimiz geri gelecek mi?" (Baysal 1991: 116)

15 Mayıs 1919'da Averof ve Lemnos adlı iki Yunan gemisinin İzmir limanına demirlemesi ve Yunan askerlerinin Türk topraklarına ayak basmalarıyla birlikte yerli Rumlar adeta kendilerinden geçerler. Bu işgalle birlikte kimin hain, kimin Türk dostu olduğu açıkça ortaya çıkar:

> "Özellikle Rum kadınları kutsal bir bayramı kutlamaya gelmişlerdi sanki, yerlerinde duramıyorlardı. Hepsi de fesat yuvalarından fırlayan sıçanlar gibi kurtarıcılarını karşılamak, onları kucaklamak için bir anda rıhtıma doluşmuştu. Yüzyıllardır ayakta kalmayı başaran, bütün hainliklere göğüs germesini bilen, sonunda dayanamayıp boylu boyunca yere yıkılan Avrupa'nın 'Hasta Adamı'na son darbeyi indireceklerdi." (Baysal 1991: 161)

Rumlar, Yunan Efsun Takımı'nı, güvertede alkış, nida ve çiçeklerle karşılarlar. Askerî bando Yunan Millî Marşı'nı çalmaya başlayınca kadınlar başta olmak üzere güvertedeki

azınlıklar askerlerin ayaklarına kapanmaya, postallarını öpmeye başlarlar. Kortejin başındaki kişi ise asasıyla askerleri takdis eden, kara sakallı, kara cübbeli papaz Metropolit Hrisostomos'tur. Merkez komutanlığını yaptığı şehrin işgal edilişine ve Rumların Türk evlerine girip kan dökmelerine dayanamayan Yarbay Arif Bey, son derece öfkeli bir şekilde azınlıklar hakkında şöyle düşünür:

> "Bunca yıl kanımızı emdiler, halâ doymadılar. Hiçbirine sesimizi bile çıkarmadık. Vergi bile almadık bu alçaklardan. Askere de almadık namussuzları. Yine de yaranamadık hiçbirine. Allah belânızı versin hepinizin. İnsan değil hayvanmışsınız siz, hayvan." (Baysal 1991: 161)

Bir Yunan erinin her şeyden habersiz bir çocuğu süngüleyerek öldürmesinden sonra Yarbay'ın ateş emrini vermesi, Hukuk-u Beşer gazetesi yazarı Hasan Tahsin'in silahıyla birlikte kendini Yunan askerlerin arasına atmasıyla yerli Rumlarla Türkler arasında da savaş başlar. Komşuların evlerini yakıp yıkmaya başlayan yerli Rumlarla bir avuç Ermeni sokaklarda, *"Kahrolsun barbar Türkler, katil Türkler!"* şeklinde bağırdıktan sonra, Vilayet Konağı'na Bizans bayrağını çekerler.

Görüldüğü üzere, Faik Baysal İzmir işgalinin biraz öncesi ve sırasında, bu şehirde yaşayan Rumların tavırlarını nesnel bir biçimde sunmuş; Hriostomos, Mavros, Kozik gibi işgal yanlısı yerli Rumlar kadar, Anjelika, Evangelos, Aleko gibi Tük dostu Rumlardan da bahsetmiştir.

Cumhuriyet Türküsü romanı ağırlıklı olarak İstanbul'da geçtiğinden bu şehirde yaşayan Ermeni, Yahudi ve Rum azınlıkların faaliyetlerine ve düşüncelerine şahit olmaktayız. İstanbul işgal altında olduğundan, bu dönemde Türkler sinmiş ve köşelerine çekilmiş durumdadırlar. Aksaray'da bir konakta yaşayan Hacı Hüseyin Hüsnü Bey ailesi Ermenilerin ve Rumların türlü hakaretlerine maruz kalmamak için Galata taraflarına, özellikle azınlıkların yoğun olduğu Beyoğlu civarına gidememektedir. Bu aile ve diğer işbirlikçi olmayan Türkler, İstanbul'un Fatih, Aksaray ve Sultanahmet gibi semtlerine sıkışıp kalmışlardır. Ne var ki Nazan'ın Millî Mücadele bilincinden yoksun olan ve İstanbul'un "asrileşeceğim derken yozlaşmış" kesimini temsil eden arkadaşı Bedriye (Bedroş) gibiler için bu durum söz konusu değildir. Onlar, İngiliz subaylarla

rahat ve samimi ilişkiler içerisinde olduklarından azınlıkların hakaretlerine uğramazlar. Dolayısıyla Galata ve Beyoğlu civarlarında rahatlıkla dolaşabilir; Lebon, Markiz gibi daha çok yabancıların bulunduğu pastanelere gidebilirler. Romanın henüz başında Nazan ve Hikmet özelinde bu durumun tartışıldığını görürüz. Arkadaşı Bedroş'un teşvikiyle, onun elbiseleri içinde Lebon Pastanesi'nde Yüzbaşı Douglas ile tanıştığını söylediğinde, aslında bunun bir şaka olduğunu bilmeyen ablası, büyük bir öfkeye kapılır. Çünkü Ermeni, Yahudi ve Rum azınlıklar ile yabancı askerlerin bu pastanenin müdavimi olduklarını, buraya giden Türklere, Teali-i Nisvan Cemiyeti ve Türk Ocağı'nda kötü gözle bakıldığını bilmektedir.

İstanbul'da yaşayan Türk halkı psikolojik anlamda zor günler geçirdiği gibi maddi anlamda da savaş nedeniyle kıtlık ve yokluk çekmektedir. Eski bir mutasarrıf olan Hacı Hüsnü Bey'in evinde bile sebze, meyve, hatta un, ekmek zor bulunur olmuştur. Yokluk İstanbul'un üzerine çökmüşken, bu şehirde yaşayan Ermeni ve Rumlar coşku içerisindedirler:

> "Evlerini, dükkânlarını, hep yabancı bayraklarla donatıyorlar; 'Zito Venezilos' naraları ayyuka çıkıyor. Evet, Osmanlı nimetleri ile beslenip en mutena semtlerde evler, köşkler kurmuş, dükkânlar açmış bu insanlar zengin ve coşkulu. Müstarip olan, biçare Müslüman Türk halkı…" (Işınsu 2009: 73)

Yazar Emine Işınsu, Millî Mücadele yıllarından İkinci Meşrutiyet yıllarına dönüşler yaparak, Osmanlı'nın son dönemlerinde, devleti yıkılmaktan kurtarmak adına cereyan eden Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık, Âdem-i Merkeziyetçilik, İslamcılık gibi fikir hareketlerini, bu fikirleri savunan Ahmet Rıza, Ziya Gökalp, Prens Sabahattin gibi tarihî kişiler üzerinden tartışmaktadır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ülkenin kaderinde söz sahibi olan İttihat ve Terakki'nin Paris'teki örgütçüsü olan Ahmet Rıza, Osmanlı'nın vahdetini savunduğundan, Ermeni ve Rum azınlıkların özerkliğini kabul etmemektedir:

> "Osmanlı Devleti'nin parçalanması demek olan muhtariyeti kabul etmiyoruz. Ah Ermeniler, Giritliler, Araplar, Arnavutlar, Türkler, Osmanlı Rumları umumi ıslahat isteyerek müşterek düşmana karşı gayretlerini birleştirseler; bizi ezen idare usulünden çoktan beri kurtulmuş olurduk." (Işınsu 2009: 29)

Buna karşın Prens Sabahattin, Terakki gazetesinde Türklerden başka memleket içinde yaşayan bütün azınlıkların millî menfaatlerini düşündüklerini söyleyerek, merkezi yetkilerin taşraya devredilmesi suretiyle özel teşebbüsün yaygınlaştırılmasını tavsiye etmektedir. Birinci Dünya Savaşı öncesi azınlıklarla ilgili biri Osmanlıcılık diğeri Âdem-i Merkeziyetçilik olan bu iki farklı fikir hareketi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de kendi içinde bölünmesine neden olmuştur (Kılınçkaya 2001: 70)

Resmî tarih anlamında azınlıklar ile ilgili tartışma, Ahmet Rıza ile Prens Sabahattin arasında gerçekleşirken; kurgusal boyutta ise bu tartışma Hacı Hüseyin Hüsnü Bey ile Abdülgalip Bey arasında yaşanmaktadır. Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, Osmanlı'nın "imparatorluk" geleneğine, Halife'ye, Zat-ı Şahane'ye bağlı olduğundan tıpkı Ahmet Rıza gibi Osmanlı içindeki farklı milletlerin hatta Türklerin kendi devletlerini kurmalarına razı olamaz. Meşrutiyet'ten sonra azınlıkların hürriyet telaşına düştüklerini, bu uğurda Meşrutiyet-i Osmaniye Ermeni Cemiyeti, Rum Siyasî Grubu, Arnavutluk Kulübü kurmak gibi faaliyetlere giriştiklerini bilen Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, bu durumun Osmanlı'nın sonu olduğunun da farkındadır ve buna razı olamamaktadır. Buna mukabil, Türkçü Abdülgalip Bey'e göre, Müslüman ve gayri müslüman bütün anasır kendi kulüplerini kurmuşken Türklerin de kendi kulüplerini; Türk Ocağı'nı kurmaları önemli bir gelişmedir. Ayrıca ona göre yirminci yüzyıl, millî devletlerin kurulduğu çağdır. Türklerin de Ankara'da kendi devletlerini kurmaları çağa ayak uydurmaktan başka bir şey değildir:

> "Ne yapsalar ne etseler içimizdeki yabancı milletler ayrılacak bizden, artık dünya şartlarının kanunu bu, bundan böyle her millet ayrı bir devlet olacak. Avrupa'nın garbında belki beş yüz seneden beri başlayan bu içtimai tekâmül hareketi, şüphesiz şarkı da saracak… Harb-i Umumi'den sonra gördük ki, Rusya, Avusturya, Osmanlı imparatorlukları dağıldı ki, ne dağılmak! İşte şimdi şu içtimai kıyamet günlerinde, Türkler, kendilerinin Türk adında bir millet olduklarını, Türk milleti olarak, kendilerinin de millî ve insanî hakları olduğunu intikal etmeselerdi, geçirdiği onca harpten sonra, ne büyük bir şaşkınlık ve acz içine düşerlerdi." (Işınsu 2009: 169)

Nazan, Hikmet, Selim Muhtar Bey, Celalettin Hikmet gibi daha birçok karakter Abdülgalip Bey gibi düşünürken Hacı Hüseyin Hüsnü fikir boyutunda yalnız kalmakta, millî devletlerin kurulduğu çağa ayak uyduramamakta, yaşlı ve hasta vücuduyla adeta çöken bir devleti temsil etmektedir.

Türk topraklarında yaşayan Rumlar gün geçtikçe ve Megalo İdea'ya daha da yaklaştıklarını düşündükçe çılgın bir neşe içine girerler. Zira her ne kadar ilerleyişleri Sakarya'da durdurulmuş olsa da Yunan ordusu hâlâ teknik bakımdan Türk ordusuna göre oldukça güçlüdür ve arkasında koskoca İngiltere vardır. Bunu bilen Yunan Kuvvetleri Başkumandanı Hacianesti, 1922'nin Haziran ayında kuvvetlerinin bir kısmına Trakya'daki birlikleri de ekleyerek İstanbul'u işgal etmeyi planlar. Bu arada Çanakkale'den Marmara'ya girip İstanbul'a ulaşmak için Yunan donanması harekete geçer ve Saraylarında Kral Konstantin, karısı Sophia ile Ayasofya'da Bizans İmparatoru ile İmparatoriçesi olarak taç giymeye hazırlanırlar. Bu haberi alan Rumlar, çılgınca eğlenmeye başlamışlardır.

Görüldüğü üzere Emine Işınsu, azınlıklar konusunu resmî tarihe uygun olarak işlemiştir. Ne var ki yıllarca tebaası olarak yaşadıkları Osmanlı'ya ihanet etmeyen ve var olmaları muhtemel azınlıklardan hiç bahsetmemiştir.

Ankara 1920 romanı, isminin aksine Hüseyin'in İstanbul'da başına gelen kötü olaylarla başlar. Yazar, bu sırada İstanbul'un içindeki azınlıkların faaliyetlerine kısaca da olsa değinmeden etmez. Buna göre İstanbul'da yaşayan Rumlar, şehrin işgal edilmesiyle birlikte çeteleşme yoluna gitmişlerdir. Terhis olduktan sonra memleketi Kırşehir'e dönmeye çalışan Hüseyin, Karadeniz'in batısından itibaren İstanbul'un bazı Ermenilerin desteğini de arkalarına alan Rum çeteleriyle dolu olduğunu görür. Hatta bu çetelerden biri, Kartal'da yolunu kesip onu boş bir odaya kapatır. Çetenin Rum lideri Hristo, Hüseyin'in burnunu kırdıktan sonra ona tecavüz edecekken Kuva-yı Milliyeciler odayı basarlar, ancak bu sayede Hüseyin çetenin elinden kurtulur.

İstanbul'daki azınlıklar çeteleşmeye, Türk düşmanlığı yapmaya başlarken Ankara'da Türklerle azınlıklar arasında, sevgi ve saygı çerçevesi içindeki sıcak ilişkiler devam etmektedir. 1919 yılının Hıdrellez'inde Ermeni, Rum, Yahudi azınlıklarla Türklerin beraber eğlenmeleri bunun en somut kanıtıdır:

> "Ankara Hıdrellez'i kutluyor Ermeni'siyle, Rum'uyla, Yahudi'siyle, Türk'üyle. Hatıp Çayına, Kavaklıdere, Çankaya, Esat bağlarına, Dikmen'e, Öveç'e, Ayrancı'ya, Keçiören'e, Etlik'e, Cebeci çayırının söğütleri altına, Abidin Paşaya

> semaverler kurulmuş, gözlemeler açılıyor, sazlar vuruyor, misketler, zeybekler oynanıyor. Savaşı unutmak istiyorlar, ah karşılarında cephede kolunu, bacağını yitirmiş gaziler olmasa. (…) Ankara'nın Rum'u, Türk'ü, Yahudi'si, Ermeni'si tabak tabak pişirdiklerini birbirlerine sunuyorlar. Bilmeceler soruyorlar, kahkahalar patlıyor. (…) Maniler okunuyor, hep beraber zeybek, hüdayda, misket oynuyorlar." (Hafifbilek 1998: 62-63)

Bekir Efe'nin kardeşi Ali, yıllardır Ankara'da yaşayan ve burada Ali'nin babası Hacı Mehmet Ağa ile birlikte fırın işleten Ermeni Agop'un kızı Siranuş'a âşıktır. Ali gibi Millî Mücadeleci birinin bir Ermeni kızına âşık olması, bu kızın da Ali'ye karşılık vermesi, Agop ve ailesinin savaş karşıtı ve Türk dostu olmalarından kaynaklanmaktadır. Öyle ki İstanbul'daki gibi bu şehirde de Ermeniler Hınçak Partisi'nin etkisiyle çeteleşmeye başladıklarında Agop, bu duruma kayıtsız kalır. Ermeni olup da, Türk dostu olarak kalmanın bedelini üzerine atılan bir iftira sonucu kurşuna dizilmesi ile ödediğini Hacı Mehmet Ağa'dan öğreniyoruz:

> "Bu sabah iki jandarma gelip götürmüş evden. Siranuş'la Ani ağlayarak fırına geldiler. Kızları evlerine gönderdim. Ben hallederim, meraklanmayım dedim. Ermenilerin Hınçak Partisinin Ankara'da gizlice örgütlendiği söyleniyordu, birkaç kişi de tutuklanmıştı. Agop'un Hınçak'la ilgisi filan yoktu, iyi biliyorum. Bir gün dert yanmıştı bana, bu herifler beni rahat bırakmıyorlar Hacı Mehmet demişti. Her gün gelip para istiyorlar. Vermezsen öldürürüz diyorlar. Canıma tak etti, kaçıp gideceğim buradan diyordu, çocuklara sen sahip çıkarsın." (Hafifbilek 1998: 65)

Agop, Hınçak'a üye olmayınca onun hakkında iftira atılır. İftiraya göre Agop, Hınçak'a yataklık yapmıştır. Durum böyle olunca, tutuklanarak Allem Kallem Hanı'na götürülür ve burada kurşuna dizilir. Hacı Mehmet'e göre Agop'un ölümüne sebep olanlar Amerika'nın teşvikiyle ayaklanan Ermeni öğretmenlerdir. Yazarın tabiriyle Amerika ve Rusya gibi emperyalist devletlerin teşvikiyle ayaklanan Ermeniler yalnızca Ankara'da sorun çıkarmamışlar, bununla beraber Kars'ı, Van'ı, Bitlis'i, Muş'u işgal etmişlerdir. Dahası Türk halkına eziyet etmeye başladıkları yönünde Ankara'ya haberler gelmektedir:

> "'Bütün köyleri yakıyorlar, erkek, kadın, kız, çocuk demeden öldürüyorlarmış. Hamile kadınların doğacak çocukları üzerine kız mı erkek mi diye bahse girip, karınlarını süngüyle deşiyorlarmış. Dir bucağında, Ermeni askerleri siper için kum bulamayınca, insanları parça parça edip çuvallara doldurmuşlar, kendilerine siper yapmışlar.(…) Ermeniler bir köyü işgal edince, bütün bakire kızları köyün

> meydanında topluyorlar, kirlettikten sonra, bir de memelerinin ucunu kesip, hatıra diye saklıyorlarmış.'" (Hafifbilek 1998: 68-69)

Ankara'da yaşayan azınlıkların birçoğu, Agop, karısı Hayganuş, kızları Siranuş ve Ani'nin aksine şehre gelen İngiliz ve Fransız askerlerine yaranma çabası içine girmişlerdir. Evlerine bu devletlerin bayraklarını asmışlardır. Giyim ve kuşamlarını da değiştirmişler; erkekler feslerini çıkarıp şapka giymişler, kadınlar göğüslerini gösteren giysiler ve eldivenler tercih etmeye başlamışlardır. Azınlık zenginlerden birkaçı işgalci subayları evlerinde ağırlama yarışı içine girmişlerdir. Artık azınlık evlerinden kendilerinin ve yabancı askerlerin kahkahaları duyulmaktadır:

> "Eskiden efelerin narasından azınlıklar pencerelerini kapatırken şimdi de Ankaralılar, işgalcilerin, azınlıkların kahkahalarını duymamak için kepenklerini, pencerelerini sıkı sıkı örtüyorlardı." (Hafifbilek 1998: 97)

Diğer yandan bütün kışkırtmalara rağmen Osmanlı'ya sadık kalan yerli Rum ve Ermeniler de yok değildir. Sabire Büyükana'nın tabiriyle "Beş parmağın beşi bir değil"dir. Ne var ki işbirlikçilerle ve işgalcilerle ilişkiye girmeyen Ermeni ve Rumlara kendi soydaşları tarafından baskı uygulanmakta; evlerinin pencerelerine zorla İngiliz, Fransız bayrağı astırılmakta, işgalcilerin düzenledikleri partilere zorla götürülmektedirler.

Doğu Anadolu'dan Ermenilerin mezalim yaptıkları haberleri gelince Ankara'daki Türk halkının da Ermenilere karşı bakış açıları değişir. Ankaralı gençlerden bazıları misilleme yapılmasından yanadır. Bazıları da Ermenileri Ankara'dan kovma yolunu önerirler. Siranuş'un sevgilisi Ali, bu öfkeli gençlerin aksine suçu Ermenilerde değil, onları kışkırtanlarda aramaktadır:

> "Arkadaşlar, bunlar, İngilizlerin, Amerika'nın oyunu. Onlar da dünyada güç durumda kalalım diye misilleme yapmamızı istiyorlar. Biz bir bildiri yayımlayarak emperyalist devletleri kınayalım. Doğudaki, Güneydoğudaki katliamların bir soy kırımına dönük olduğunu vurgulayalım ki, bütün dünya öğrensin. Ankara'mızda, Rum'uyla, Yahudi'siyle, Ermeni'siyle yüzlerce yıldır beraber kardeşçe yaşıyoruz. Bu güne değin ne Ermeni, ne Rum, ne Yahudi, ne Boşnak meselesi oldu vilayetimizde. Kız alıp, kız verdik. Kışkırtmalara kapılmayalım. Bu sadece İngiliz'in, Fransız'ın işine yarar." (Hafifbilek 1998: 70)

Zaman ilerledikçe ve Anadolu'nun işgali hızlandıkça Ankara'da yaşayan Rum ve Ermeni azınlıkların Türklere karşı davranışları daha da olumsuzlaşır. Öyle ki bir zamanlar sevgi ve saygı çerçevesi içinde yaşadıkları komşularını işgal kumandanlarına şikâyet etmeye başlarlar. Bu şikâyetlerin çoğu azınlıklar tarafından geçmişte Türklere satılan ev ve dükkânların ellerinden zorla alındığının iddia edilmesi şeklindedir. Her ne kadar ellerindeki tapuyu gösterseler de Ermeni'den, Rum'dan ev alan Ankaralılar sille tokat dışarı atılırlar. Bu durum, İngiliz ve Fransız askerleri tarafından evlerin yağmalanmasına kadar ilerler. Artık Ankara'da huzur ve güvenlik kalmaz. Kendi şehirlerinde Türkler, azınlık konumuna düşerler. Zira şehrin yönetimi de işgal kuvvetleri ve azınlıkların ellerine geçmiştir. Öyle ki cezaevlerinde bulunan Ankaralıları yargılamak için azınlıklardan müteşekkil bir mahkeme kurarlar:

> "Cezaevlerindeki bu iki yüz Ankaralı ne olacaktı? İşgalciler Batı adaletinin ne olduğunu Türklere gösterme kararı verdiler. Yargısız infaz onlarda olamazdı. Azınlıklardan oluşan bir 'Sürgün Mahkemesi' kurdular. Tutuklananları bu mahkeme, yargılayacak, suçlu bulunanların mallarına, mülklerine el konulacak, kendileri de ailesiyle birlikte sürgün edilecekti. Mahkeme üyeleri özellikle başları kesilenlerin yakınlarından seçilmişti. İntikamları acı olmalıydı." (Hafifbilek 1998: 117)

Sürgün Mahkemeleri sayesinde azınlıklar şehirde daha da hâkim konumuna yükselirler. İşgalci askerlerle birlikte ticaret adı altında soygunlarına, zorla mal almalara hız verirler. Malını satmak istemeyenleri sudan bir sebeple sürgüne gönderme veya hapsetme gücünün olması şehirdeki ev ve içindeki mallarla birlikte dükkânların kolayca onların ellerine geçmesini sağlamıştır. Şehir, azınlıkların eline geçince eğlence hayatı da değişmiştir. Yeni meyhaneler açılmış, İstanbul'dan Rum şarkıcılar getirilmiş, her meyhanenin üst katında, odalar döşenmiştir. Ankaralılar, yabancı oldukları bu hayat tarzını kapı aralarından izlerler.

Esasen Ankara'da ayaklanan azınlıklar, sadece şehrin merkezinde yaşayan Ermeniler veya Rumlar değildir; Haymana, Güdül, Ayaş gibi uzak ilçelerdeki Kürtler de "din elden gidiyor" kaygısıyla ve tabiî işgal kuvvetlerinin kışkırtmasıyla Ankara'daki millîcilere karşı isyan etmişlerdir. Bunda Bekir Efe ve bazı arkadaşlarının sosyalist olmaları, Rusya'daki Bolşevik devriminden etkilenmelerinin de payı vardır. Kürtlerin

başlattığı bu ayaklanmalar Bekir Efe, Ali, Cafer Ağa, Nezegenin Ahmet ve kuvvetleri tarafından güç de olsa bastırılır:

> "Haymana'da Kürtler, din elden gidiyor, Ankaralılar halifemizi tanımazlarmış, bolşevik olmuşlar diye isyan etmişlerdi. Çevre köyleri ele geçirmişler, Ankara üzerine yürümeye hazırlanıyorlarmış. (…) Haymana'yı düşünürlerken, Ayaş ilçesinin de isyan ettiğini duydular, Güdül'de de kıpırdanmalar başlamıştı yine Ankara gavur oldu diye. (…) Haymana ovası, Ayaş, Güdül ilçeleri çekirge sürüleri gibi silahlı adamlarla kaynıyordu. (…) Yakıp, yıkıp, öldürüp, girdikleri köyleri, ineğinden, atından, arabasından, erzakından, parasından, altınından ne bulurlarsa, yağmalıyorlardı." (Hafifbilek 1998: 194-195)

Celal Hafifbilek, doğma büyüme İzmirli olan Kosta adında bir Rum askerden yola çıkarak Rum azınlıklardaki savaş psikolojisini de ortaya koymaya çalışır. Bu psikolojinin adı, Megalo İdea'dır. İzmir'de Kosta gibi daha birçok Rum, Anadolu'nun kendi toprakları olduğu düşüncesiyle tanışınca ve İngilizlerin desteğini görünce önce Türk düşmanı, sonra eli silahlı asker olmuşlardır. Ne var ki birçoğu işin aslını, Anadolu içlerine ilerlediklerinde anlamış, savaşın gereksizliğini o zaman fark etmişlerdir. Başka bir milletin kışkırtmasıyla girilen savaşta, Kosta gibi birçok Rum asker, pişman olmuştur aslında:

> "İzmir'e çıkınca Yunan, yerli Rumları, bizleri askere aldı. Ege, Batı Anadolu öz toprağımızdı. Büyük Yunanistan'ı kuracaktık bir gün. Doğu Roma İmparatorluğu'nu kuracaktık. Rum okulunda bunları işlediler ta bebekken bile. Sevinçle Yunan ordusuna katıldık. Yerli Rumları hep öne sürdüler, biz ölüyorduk, biz esir düşüyorduk. Onlar geride keyif çatıyorlardı. Yunanlıların Türk köylerine yaptıklarını görünce, nefret ettim Rumluğumdan. (…) İngiliz oyununa geldi Yunanistan. İngiliz kandırdı Yunan kralını. Gir Anadolu'ya arkandayım dedi. Şimdiden çekti desteğini. Yunan askeri savaşmak istemiyor, zorda kalıyor. Bu savaş Yunanistan topraklarında olsa, asker çoktan dağılırdı. Burada gidecek yerleri yok. Arada koca bir deniz var. Savaşı yürüten yerli Rumlar. Onlar da anlamaya başladılar, doğrunun nerede olduğunu… ama… öldükten sonra. (…) Şimdi çocukluğumun İzmir'i yok. Her yerde silahlar var. Acılar var. Bir Kordon'umuz vardı, akşam oldu mu, imbat çıktı mı tüm İzmir Kordon'a dökülürdü Türk'ü, Rum'u, Yahudisi, İtalyanı. (…) Kardeş gibiydik. Harmandalı oynardık, sirtaki oynardık kızlı erkekli. Üç beş yanlış politikacı halkları birbirine düşürüyor. Şimdi askerler doldurmuş Kordon'u." (Hafifbilek 1998: 213)

Rum azınlıkların bazılarının savaş karşıtı olduklarını Kosta dışında bir de Bekir Efe'nin Emek Gazetesi'ne İzmir'den yollanan bir mektuptan anlıyoruz. Savaşın acılarını

yaşayan genç bir Rum kızı gönderdiği mektupta Türk-Yunan dostluğuna gölge düşüren bu savaşı lanetlemektedir:

> "Ben bir Rum kızıyım. Bu savaşa lanet ediyorum. (…) Ağabeyimi savaşta kaybettik, nişanlım da öldü. Komşumuz, arkadaşım, Ayşe'nin babası, ağabeyisi de öldüler. Ayşe'nin babasını İzmir işgalinde Yunan öldürdü. Sanki biz öldürmüşüz gibi, Ayşeler bizimle selamı sabahı kestiler. Ağabeyimin ölüm haberi gelince, sokakta da olsa, Ayşe bana üzüntüsünü bildirdi. (…) Şimdi biz, yani Ayşelerle eski günlerimize döndük, birbirimizin göğsünde gözyaşlarımızı döküyoruz. Kime dert yanacağız, kime şikâyette bulanacağız, bilemiyoruz. Bu kahreden savaş daha ne kadar sürecek?" (Hafifbilek 1998: 187)

Rum azınlıkların savaştan memnun olmamalarının altında yatan esas nedenlerden biri Türk halkının dirençli çıkması ve Yunan ordusunun çokça kayıp vermesidir. Öyle ki Yunan ordusunda bıkkınlıklar, ayrılıklar başlamış; yerli Rumlarla, Yunanlıların arası bozulmuş; yapılan kıyımlar askerde nefret ve tiksinti uyandırmıştır. Durum böyle olunca daha savaş bitmeden yerli Rumların kafasındaki Megalo İdea da iflas etmiş, ordudan kaçmalar başlamış, moral sıfıra inmiştir.

Celal Hafifbilek, 1920'li yıllarda Ankara'da yaşayan Rum, Ermeni ve Kürt azınlıkların Kurtuluş Savaşı'nın hazırlık sürecindeki faaliyetlerini ortaya koyarken olaylara iki açıdan da yaklaşmış; Türk dostu olarak kalmaya çalışan azınlıklarla beraber, işgalci kuvvetlerin yanında yer alanları da ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra Ankara dışındaki, Doğu Anadolu'daki Ermeni ve Kürt isyanlarına da değinmiş, Batı Anadolu'daki yerli Rumların çok güçlü başlayan fakat giderek zayıflayan Megalo İdea psikolojilerini de kurgusal karakterlerden yola çıkarak anlatmıştır.

Ferzan Gürel'in **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa** romanında olaylar İzmir ve Söke'de geçtiğinden azınlık olarak daha çok Rumlar karşımıza çıkmaktadır. Diğer romanların çoğunda olduğu gibi bu romanda da azınlıkların hain ve sadık olanları bir arada verilmiştir. Üstelik romanda yan karakter olarak yer alan azınlıklar, Gürel'in akraba çevresine yakın olan kişilerdir. Bunlardan biri kız öğrencileri Sultanî'den ayrılırken Başöğretmen Azime Hanım'ın kızları emanet ettiği Rum asıllı Hirista'dır. Romanda sadece bir yerde adı geçen bu genç arabacı, İzmir'in işgal edildiği gün Türkleri evlerine taşıyarak, geçmiş günlere ve Başöğretmen'e ihanet etmez:

> "'Kızlarım sana emanet Hirista' dedi arabacıya, 'Bunca yıl bir arada yaşadık… Bunu unutma' diye ekledi. Bu delikanlının karşılığı kısa ve özlüydü: ' Burunları bile kanamadan onları evlerine ulaştıracağım.'" (Gürel 2000: 11)

Romanda adı birkaç defa geçen, fakat bu kısa bölümlerde işgalcilerden yana olmadığını anladığımız bir başka karakter Ayşe Hanımların hizmetçisi Ermeni asıllı Aznit'tir. Romanda Saliha'nın çocuklarıyla ilgilenen ve olan bitenden habersiz bir kız olarak anlatılmıştır.

Azınlık karakterlerden en önemlisi hiç kuşkusuz Rum asıllı Yorgi'dir. Ayşe Hanımların Karşıyaka'daki konağının bahçıvanı olan Yorgi ve karısı Madam Eleni, işgal sırasında Türklere sadık kalmaya devam etmişler, hatta onlara bazı konularda yardımcı olmuşlardır. Saliha'ya kocasından haber getirmek için Göztepe'ye giden Yorgi, Karşıyaka'daki evin diğer Rumlar tarafından basılmaması için de önlem alır. Zarar vermelerini engellemek amacıyla evin Madam Belong adlı bir yabancıya ait olduğunu söyler diğer Rumlara. Saliha, diğer Rumların işgali kutladığı günlerde Yorgi'nin gösterdiği bu yüceliğe hayran kaldığında annesi bu durumu oldukça doğal karşılar:

> "Yorgi'ye teşekkür ederlerken, Saliha, kendi kendine düşünüyordu. Kırk yılın Yorgi'si, gözünü sevdiğimin Yorgi'si, o felaket günlerinde yardımlarına koşmuştu… İçeriye girdiklerinde, düşündüklerini annesine söyledi; aldığı karşılık ile onun, bunu çok doğal karşıladığını gördü: 'Bundan tabii ne olabilir? O, sizin çocukluğunuzu biliyor… Babam vefat ettikten sonra da her yaz bu eve geldiğimizde, bize yardımcı olurdu, alış-verişi o yapardı. Unuttun mu?'" (Gürel 2000: 24)

Kendisine teşekkür edilen Yorgi ise, verdiği karşılıkta Ayşe Hanım'ı haklı çıkarır. Bu iyilikleri esasen minnet borcudur. Ayrıca ona göre Türklere eziyet eden diğer yerli Rumlar da aslında iyi insanlar olmakla beraber Yunanlılar tarafından kışkırtılmışlardır:

> "Teşekkür etmeniz gerekmez küçük hanım. Uzun yıllar sizlerle birlikte yaşadık; beybabanızın çok iyiliğini gördüm. Bunu unutamam. (…) Üzülme küçük hanım, öyle korkunç vakıalar duyuldu ki, korkmakta haklısın! Şunu da bil ki çoğunlukla Yunanlılar kışkırttı yerli Rumları, yoksa bizler, yıllardır sizlerle kardeş kardeş birlikte yaşıyorduk. Bizim gençlerin, gözlerini dikip bakmasından korkma, çapkınlıklarının gereği, güzel gördüler mi bakarlar işte." (Gürel 2000: 33-39)

Her ne kadar Yorgi, ırktaşlarının yaptıklarını masumane davranışlar olarak gösterse de İzmir'in işgali sırasında yapılanlar hem psikolojik hem de fiziksel mezalim olarak Ferzan Gürel'in de romanında yer etmiştir. Kız Sultanî'sinden ayrıldıkları gün Hüsnet'in yerli Rumları gördüğünde gösterdiği tepkinin sertliği bunu ortaya koymaktadır:

> "Gözlerine, dizlerine dursun inşallah! Yıllardır dost bildiğimiz şu yerli Rumlara bak! Yunan İzmir'imize daha adım atmadan, ondan yana olmuşlar bile! Ne zaman dikilivermiş bunca Yunan bayrağı? Mavi-beyaz şemsiyeleri nereden bulup buluşturmuşlar? Kahrolsunlar!" (Gürel 2000: 12)

Sultanîli kızlar, istasyonda tren beklerken yerli Rumların coşkulu eğlencelerini, sevinç gösterilerini izlemek zorunda kalırlar. Kızlardan İfakat, Yunan egemenliğinde daha mutlu olacaklarını sanan Rumlara "budala" derken, yazarın kendisi de araya girerek kızlardan yana olduğunu gösteren şu sözleri eder:

> "Şimdi hiç durmadan; bolluk, mutluluk içinde geçirdikleri bu topraklar üstünde yıllardır dostça yaşadıkları, Türklere düşman kesildiklerini, sloganlarla haykırarak dışa vuran yerli Rumlar Yunanlıların İzmir'e girmesiyle çıldırmışlardı. Onlardan her türlü kötülük beklenirdi. 'Zito Venezilos! Zito'nto Venezilos!' diyorlardı. Onlar böyle bağırırken, oradaki Türklerin acılar içinde kahırlara boğuldukları duruşlarından bile belli oluyordu…" (Gürel 2000: 14)

Kızlar, trende de Rumların kışkırtmalarına maruz kalırlar. Yaşlı bir Rum, *"Geliyor işte Averof zırhlımız geliyor… Arslanlar gibi geliyor!"* der. 1920 yılında, bir başka deyişle, işgalin ilk gününün üzerinden epey zaman geçtikten sonra bile bazı Rumlar taşkınlığı elden bırakmazlar. Küçük çocuklar dahi, Türk kadınlarına laf atmaya başlarlar. Burada yazar, Rumlarda meydana gelen değişimi göstermek adına annesinin hatıralarına dayanarak olsa gerek, eski İzmir günlerinden bahseder:

> "Köşklerinin tam karşısında kasabalarındaki Rum cemaatinin papazının tek katlı, küçük bir bahçesi de olan, demir pencere kanatlı bir evi vardı… Papazın iki kızı ile arkadaşlık etmek hoşuna gidiyordu. Kızlar insana yakındılar, Saliha'ya, bildikleri kurabiyeleri, reçelleri yapmayı öğrettiler, o yaparken yardım ederlerdi. (…) bir arada 'Samyosita'(Sisamlı Kız) diye Rumca şarkı söylerlerdi… Her İzmirli gibi Saliha da biraz Rumca bilirdi…" (Gürel 2000: 62)

İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa romanında İzmir'de yaşayan yerli Rumların iki yüzüne de tanık oluyoruz. Buna göre yazarın ailesinin çevresinde yaşayan ve onlara hizmet eden Rumlar işgale rağmen Türklerle dost kalmaya devam ederken, yazarın ailesine uzak ve yabancı Rumlar, geçmiş günlere ihanet ederek Türklere düşman kesilmişlerdir.
Attilâ İlhan'ın **Reis Paşa** adlı romanı, daha çok Ankara ve İstanbul'daki gerçek olaylar ve kişiler üzerine kuruludur. Fakat romanın bazı bölümlerinde Batı ve Orta Anadolu'da yaşayan Rum, Ermeni ve Çerkez gibi çeşitli etnik gruplardan da bahsedilmiştir. Romanın başlarında yer alan "…anadolu ateşler içinde…" başlıklı kısa bölümde, Batı Anadolu'da yaşayan "yerli palikaryalar"ın, Yunan işgali sonrası çeteleştiklerine, Türk halkına zulmettiklerine değinilir:

> "Ateşe verilmiş, yanmakta olan bir köy: sokaklarda, delice at süren, sağı solu ateşe veren, yerli palikaryalar. Duman bulutları, karanlığı kızıla boyayan alevler! Ev, ev, kaçışan ahâli. (…) Köyün camii. Camii ateşe veren, çete reisi, onun kumandasıyla toplanan, işâretleriyle, köyü dörtnala terk eden çete." (İlhan 2002: 41)

Anadolu'daki yerli Rumların çeteleştiklerine, yine çok kısa olarak Halide Edip ve eşi Doktor Adnan'ın İstanbul'dan Ankara'ya yolculuklarında değinilir. Geyve yolu üzerinden Ankara'ya gittikleri için, yörenin Kuva-yı Milliyecisi Arslan Kaptan'dan yerli Rumların çeteleştiklerini, bu çetelerin İstanbul'dan Anadolu'ya kaçışları engelledikleri öğrenirler. Bu çetelerden biri olan Kaymeni Apostol Çetesi, Reis Paşa'nın yanına gitmek için İnebolu'ya doğru yola çıkmış olan Fikriye ve aile dostu Mithat Bey'in yollarını kesmiştir:

> "Çeteciler, ormanın ve pusun alacasıdan, namluları onlara dönük çıkmış, çevrelerini çepeçevre sarmışlardı. (…) yörenin en namlı eşkıyası 'Kaymemi' Apostol, 'müheykel' yükseliyordu; bütün dişleriyle, bembeyaz sırıtarak, ağır ağır yaklaşıyor; kendinden emin diyor ki: '…kimmiş bu palikaryalar? ...ha?...burada, Kaymeni Apostol'un borusu öter, bilmezler mi?'" (İlhan 2002:398)

Olacakları önceden tahmin eden Mithat Bey, Fikriye'yi önceden erkek kılığına sokmuştur. Siyah astragan kalpağı, hâki asker kaputu, külot pantolonu, körüklü siyah Çerkez çizmeleri içinde kadın olduğu anlaşılmayan Fikriye'yi, Mithat Bey kardeşi olarak tanıtır:

> "Kaymeni Apostol, gözlerini Fikriye'den ayırmıyor; dudaklarındaki pis tebessüm, daha da genişledi; onu süzerek diyor ki: '…kardeşin ha, *kala kala*!... demek kardeşin?' Adamlarına dönüp yüksek sesle ve Rumca: '…kardeşiymiş…' diyor 'duydunuz mu? Böyle kardeşe, can kurban!' Mithat Bey grubunu dört taraftan sarmış Rum eşkıyası, bu söz üzerine, ağız dolusu gülüyor. Fikriye'nin yüreğine korku düştü." (İlhan 2002: 399)

Apostol, Fikriye'nin erkek kılığındaki haline kanar; fakat kötü niyeti devam eder. Kendisini "Fikri" olarak tanıtan Fikriye'yi zorla bağa götürür. Bu esnada Mithat Bey'in grubundan Mevlût adlı bir muhafızın yerde yaralı bir biçimde yattığı görülür:

> "'…*kirye Fikri! ...ah Fikriyamu, ti kanis kala*!' Dolu dolu gülerek, Türkçe ekliyor: 'ne olduğunu, bağda görezeksin, Nasin olduğunu da!...' (…) Kaymeni Apostol çakırkeyif, tehditkâr, fakat yılışık; elindeki içki kadehini havaya kaldırmış, dudaklarına götürüyor: '…*fikriyamu, pedimu*…na, en büyük seref budur, vre…(…) Apostol senin serefinde içezek… hayde, *yassu vre yassu pedimu*!...'" (İlhan 2002: 400)

Mithat Bey'in sinirli tavırlarının kötü sonuçlar doğurmasını istemeyen Fikriye, kalın bir ses tonuyla Apostol'un sorularına cevaplar verir, hatta onun uzattığı bir kadehi içmek zorunda kalır. İşler kötüye giderken, imdada yörenin meşhur Kuva-yı Milliyecisi Arslan Kaptan ve arkadaşları yetişir. Onları çağıran ise, öldüğü sanılan; fakat aslında yaralı olan öncü muhafız Mevlût'tür:

> "Kaymeni Apostol, hemen yumuşayacaktır; elini uzatıp, Fikriye'nin yanağından, galiba makas almayı deneyecek; Fikriye, hışımla elini itiyor; bu nedense Apostol'un hoşuna gitti, onu güldürüyor; yılık, ahlâksız, sarhoş gülüşü. (…) Arslan Kaptan'ın sağ kolu, Tekgözlü İsmail'in ve başka iki adamın, ellerinde çekilmiş kamalarla sessizce fırladığı; nöbetçiyi alaşağı ettiği görüldü: çeliği ete girerken çıkardığı, çirkin yırtılma sesi; fışkıran kanın, hışıltısı; yere yığılırken, nöbetçinin gırtlağındaki, ölüm hırıltıları! Her şey, göz açıp kapayıncaya kadar, olup bitmişti." (İlhan 2002: 402-404)

Fikriye, Mithat Bey ve beraberindekileri kurtaran Arslan Kaptan, onları kaçıranların Yirmiler Çetesi'nin bir kolu olduklarını, bu çetenin de yerli Rumlardan oluştuğunu söyler. Arslan Kaptan, o yöredeki yerli Rumların çeteleşmesini Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesine bağlar.

İstanbul'da yaşayan Rumların da işgale bakış açısı bakımından Anadolu'dakilerden farkları yoktur. Öyle ki bu şehirde Türk olmak artık büyük bir eziyettir. Neveser'in

sosyalist kardeşi Ahmet Ziya, 1920'nin yazında Eminönü'nde dolaşırken, İstanbul'da Müslüman, bilhassa Türk olmanın bir "eziyet-i muazzama" olduğunu düşünür. Yunan işgalinin ilerlediği haberini alan Rumlar sevinç içindedir:

> "Taksim istikâmetine baktı: Cadde-i Kebir, her gün biraz daha, 'Osmanlı' olmaktan çıkıyor; Hıristiyan bir Balkan şehri 'intibâını veriyordu'. Yunanlıların yeni taarruzu, hele Akhisar, Sâlihli ve Balıkesir'in ilk hamlede düşmesi; Rumları çılgına çevirmişti: ne tarafa baksan, bayrak; her bayrak, çizgili mavi beyaz ve haç! Bazı göz aşinası Rumların, hele o müstehzi: *'...kalimera!...', '...kalispera!'* deyişleri yok mu; içine ağulu ve kıvamlı bir sıvı gibi çöküyor." (İlhan 2002: 292)

Civardaki Rum Lisesi izcilerinin ellerinde Yunan bayraklarıyla okullarına dönerken alkışlandıklarını gören Ahmet Ziya'nın zihninde İstanbul'da yaşanamayacağı fikri uyanır ve Anadolu'ya geçme kararı alır. Öyle ki İstanbul'un sadece sokaklarında değil, kapalı mekânlarında da hemen her akşam adeta işgaller kutlanmaktadır. Bu mekânlardan en meşhuru olan ve Sakızlı 'Benli' Panayot adlı bir Rum'un her akşam sahne aldığı Parisiana'da İstanbul'un sosyalistlerinden Doktor Meleho'dan, bu mekâna hangi Rumların geldiğini öğreniyoruz:

> "…eğilip konuştuğu *monocle*'lü zat, Muzenidis'in ta kendisidir; sıska dişleriyle içerden avurtlarını kemiren, süslü madam da, zevcesi Hanımefendi oluyor; aaa tabii, kirye Muzenidis neredeyse, elbette karıkoca Mavros'lar da, Sinos'lar da orada: *Ethniki Eteria*'nın ruhu bunlar…" (İlhan 2002: 86)

Gerek İstanbul'da gerekse de Anadolu'da Türklere karşı tavır alan ve yaşanan işgallerden memnun olan tek azınlık Rumlar değildir. İstanbul'da en az Rumlar kadar eğlenenler arasında Ermeniler de vardır. Onlar da yakında kurulmasını hayal ettikleri Ermenistan için eğlenmekte; yabancı askerler, Türk ve Rum dostları için davetler vermektedirler. Galata Bankeri Hagop Bakırcıyan ve zevcesi Aznif Hanım bu tipte azınlıklardır. Yalılarında kızları Varsenik Bakırcıyan'nın yaş günü için verdikleri davete, Yorgopulos, Madam Sinos, Mavros'lar, Muzedinis gibi Rum dostları; Jimmy Fowler, Edd'Jay, Marie-Laure gibi yabancı gazeteciler; Yüzbaşı Rene gibi yabancı askerler; Gülistan Satvet ve hatta Sadrazam Paşa gibi Türk dostları katılırlar:

> "Bakırcıyan Yalısı'nın görkemli 'muâyede salonu', denize 'nâzır' verandasıyla, rıhtımın hemen üzerinde idi; havai fişekler, birbiri ardı sıra, oradan atıldığı için, davetliler şehrâyini seyretmeye, verandaya çıkmışlar: takmış takıştırmış, tuvaletleri

> Paris modası madamlar; bakışları işveli, gülüşleri şuh, matmazeller; tek gözlerinde *monocle,* kırpık bıyıkları, pomatlı, smokin giymiş mösyöler; çoğunluğu 'gayrimüslim anasır'dan, güzide ve mümtaz bir kalabalık…" (İlhan 2002: 220)

Bir Ermeni'nin verdiği davette İstanbul'un birçok sosyetesinin yer alması, Sadrazam Damat Ferit'in bu Ermeni ile kadeh tokuşturması, o dönemde paranın ve itibarın azınlıklarda olduğunu göstermektedir:

> "Marie-Laure Oiselet, daha çok kendi kendisiyle konuşur gibi: '…neyi kutluyorlar?..' diye sordu: '…Matmazel Varsenik'in yaşgününü mü, yoksa müstakbel Ermenistan'ı mı?..' Edd'Jay, sinsi gülüyor: '…her ikisini de Matmazel…her ikisini de…!'" (İlhan 2002: 227)

O dönemde İstanbul'da yaşayan Ermenilerle, şehre görev amaçlı gelmiş Fransızlar arasında dostluk vardır. Romanda bu dostluğa örnek olarak, Maire-Laure'ye İstanbul'da yardım eden, Bursa gezisi sırasında gazetecinin tercümanlığını yapan kişinin Karagözyan adlı bir Ermeni'nin olması verilebilir:

> "Karagözyan Efendi, 'muhtedi' yani Gregoryen değil, Katolik: St. Joseph'de okumuş; hayâli, Fransa'ya göç, Marsilya'ya yerleşmek! Fransız İstihbaratı'yla ilişkili, paraya zayıf!" (İlhan 2002: 113)

Ankara'da karşımıza çıkan bir başka Ermeni, Köse İmam ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası Mûtemedi Ali Şükrüllah Bey ile Karaoğlan Çarşısı'nda aşağıdaki beyannameyi dağıtan Mardiros Bakırcıyan'dır:

> "Şeyhülislâm'ın Kuva-yı Milliye 'eşkıyası' aleyhine verdiği, idam fetvâsı, Padişahımız efendimiz, Halife-i Rû-yi Zemin hazretleri tarafından, tasdik olunmuştur…" (İlhan 2002: 191)

Bakırcıyan Efendi, Köse İmam'ı para karşılığı bu beyannameyi dağıtması için kullanır. Şeyhülislamın Kuva-yı Milliye aleyhine verdiği fetvanın Padişah tarafından onaylandığını bildiren beyannameyi, Ankara'ya dağıttırmasının nedeni, Osmanlı yönetiminin müstakbel Ermenistan'ın lehine olan Sevr Antlaşmasını imzalamasıdır. Ermeniler, sadece cephe gerisinde veya politika sahasında değil, cephede de Türklere karşı gelmişlerdir. Romanda bunu Çerkez Ethem'in Çapanoğlu İsyanı'nı bastırmak üzere gittiği Yozgat'tan gönderdiği rapordan anlıyoruz:

> "Ermeniler dahi âsilere katılarak, askerimize silâh ve bomba istimaliyle taarruz edip bir neferin şehit, sekiz erin yaralanmasına sebebiyet verdiklerinden; bu Ermenilerin hâneleri ateşe verilmiş ve birkaç Ermeni evi yıkılmıştır…" (İlhan 2002: 280)

Kuva-yı Seyyare'ye karşı geldikleri için birkaç Ermeni evini ateşe verdiklerini söyleyen Çerkez Ethem'in kendisi de, işler onun istediği gibi gitmeyince, bir müddet sonra "âsi" durumuna gelir. Ankara'daki hükümetle ters düştükten sonra, Yunan safına geçer. Bundan sonra Yunanlılar, Çerkezleri Türklere karşı kullanmaya ve kışkırtmaya başlarlar:

> "…yunan istihbaratı'ndan rütbesi ve mevkii yüksek bir zat, Aydın Vilâyeti (yani İzmir) ve havalisinden başlayarak, Bütün Anadolu'ya şâmil bir 'Şark-ı Karip Çerkesleri Müttehit Cemiyeti'nin teşekkülünden bahsetti ki, tasavvurun mevk-i tatbike konuşması, an meselesi telakki ediyor." (İlhan 2002: 515)

Reis Paşa romanında Attilâ İlhan, İstanbul ve Anadolu'da yaşayıp da Millî Mücadele aleyhinde çalışan Ermeni, Rum ve Çerkezleri tarihî gerçekliklere; belgelere bağlı kalarak ele almış ve fakat sayıları az da olsa Türk mücadelesinin yanında olan, en azından tarafsızlığını koruyan azınlıklar üzerinde durmamıştır. Bu nedenle, azınlık konusunun anlatımında yoğun bir "kişisellik" ve Kuva-yı Milliyeci bakış açısı söz konusudur (Göğebakan 2004: 98).

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'un müttefik devletler tarafından fiilî olarak işgal edilmesiyle o zamana kadar Türk halkıyla beraber huzur içinde yaşayan Rum azınlıkların, çeteleşmeleri; kadın ve çocuk demeden Türklere zarar vermeye başlamışları **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında da anlatılır. Hıfzı Topuz, özellikle İngilizler ve Yunanlılar tarafından desteklenen bu çetelerin amaçlarını şöyle sıralamaktadır: Soygunculuk ve yağma, kırsal kesimde terör havası estirerek Türkleri kaçırmak ve Kuva-yı Milliye'ye yardım edenleri yok etmek. Bu çetelerden biri olan ve Şile'den Paşaköy'e, oradan da Bostancı'ya, Kartal'a ve Pendik'e kadar uzanan bölgelerde dehşet saçan Todori çetesi, Şile'de bir köyü basarak sekiz kişiyi öldürür, kadınların ırzına geçer. Hulusi Bey'in köşküne yerleşen 14 yaşındaki yetim Zehra da, bu çete tarafından ırzına geçilmiş bir köylüdür.

Yazar, Todori çetesi dışındaki İstanbul'da kurulan diğer millî varlığa zararlı çetelerin isimlerini saymakla yetinir: Çakır Yorgo çetesi, Karabacak çetesi, Anesti Kaplan çetesi, Milto çetesi, Paşaköylü çetesi, Milti Kaplan çetesi, Stelyanus çetesi, Panayot çetesi, Apostol çetesi, Bahari çetesi, Çakıcı Yorgi çetesi, Vitalis çetesi, Yirmiler çetesi, Paşaköy'ün Ellilik çetesi:

> "Neler yapıyordu bu çeteler? Kuvayı Milliye'ye yardım ettikleri bilinen insanları ya kurşunlayarak ya da boğazlarını keserek öldürüyorlar bazen de ağaçlara asıyorlar, jandarmaları, polisleri vuruyorlar, kızları kaçırıyorlar, evleri soyuyorlar, bazen de yakıyorlar, köylünün hayvanlarını alıp götürüyorlardı. Kendi güçleri yetmediği zaman çeteciler İngilizleri devreye sokarak Kuvayı Milliyecileri onlara öldürtüyorlardı." (Topuz 2002: 26)

İstanbul'da olduğu gibi İzmir'deki yerli Rumlar da şehrin 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusu tarafından işgal edilmesiyle yıllarca beraber yaşadıkları Türk komşularına zulmetmeye başlamışlardır. Bunda Venizelos liderliğindeki Yunan hükümetinin izlediği Megalo İdea politikasının da payı büyüktür. Zira Venizelos, İzmir'deki Rum halkını galeyana getiren *"İlahi adalet artık gerçekleşiyor! Rumlar artık uşaklıktan kurtuldu."* gibi mesajlar yollamıştır. Aya Fotini Kilisesi'nde Metropolit Hrisostomos öncülüğünde toplanarak bu mesajları dinleyen Rumlar, İzmir'in kendilerine ait olduğu düşüncesiyle harekete geçmişlerdir:

> "İzmir'deki Rumlar da evlerini Yunan bayraklarıyla donatmışlar. (…) Önceki gün yani 15 Mayıs Perşembe sabahı saat 8'de Yunan askerleri İzmir'e çıkmaya başlamışlar. Kadifekale'ye Yunan topları yerleştirilmiş. Metropolit Hrisostomos Yunan askerlerini takdis etmiş. Rumlar rıhtımda coşkun gösteriler yapmışlar, Venizelos'un büyük boy bir fotoğrafı önünde oyunlar oynamışlar. (…) Sonra Rumlar yağmacılığa başlamışlar. Kışlayı basmışlar, on dört subayı öldürmüşler. Askerlik Dairesi Başkanı Fethi Bey'in de 'Zito Venizelos!' (Yaşasın Venizelos) diye bağırmasını istemişler. Bunu gururuna yedirememeyen Fethi Bey bağırmamış. Bunun üzerine onu da öldürmüşler. Yüz elli subayı, beş yüz kırk eri ve iki bin kadar sivili de, 'Zito Venizelos!' diye bağırtarak limandaki Pekin gemisine bindirmişler." (Topuz 2002: 55-56)

Romanda İngilizlerin teşvikiyle Türklere karşı ayaklanan bir başka millet de Ermenilerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak Türk ordusuna ve sivil Türk halkına zarar vermeye başlamışlardır. Bu durum, bilindiği üzere zorunlu göçü ve ardından günümüzde dahi tartışılan Ermeni sorununu ortaya çıkarmıştır. Romanda

Fransız lakaplı Yüzbaşı Kemal, Ermeni sorununa iki taraf açısından da olumsuz yaklaşır. Buna göre tehcir sırasında birçok Ermeni ölmüştür, fakat devlet tarafından yapılmış bilinçli bir soykırım söz konusu değildir. Tehcir sırasında Ermeniler, perişanlıktan ve soyguncuların saldırılarından ölmüşlerdir. Üstelik Ermenilerin güneye sürülmelerinin sebebi de kendilerinde aranmalıdır. Ne var ki gerekli önlemleri almayan devletin de sorumluluğu vardır:

> "Evet, o tatsız bir sorun. Sayısını ben bilemem ama çok insan öldürülmüş Doğu'da. İttihatçılar Ermenileri Ruslarla işbirliği yaptığı için Güneye sürme kararı almışlar. Yollarda hepsi perişan olmuş ve soyguncular Ermenileri çoluk çocuk öldürmüşler, mallarına el koymuşlar, paralarını almışlar. Devletin bunu istediğini hiç sanmıyorum. Ama bu kıyım bizim topraklarımızda olmuş, güvenliği sağlayamayan devletin elbette ki sorumluluğu var." (Topuz 2002: 245)

Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu'da yaşanan bu olayı, İngilizler Millî Mücadele'yi aksatmak amacıyla bir koz olarak kullanırlar. İstanbul'u işgale gelen subaylardan Amiral Calthorpe ve Andrew Ryan, şehirdeki Ermenilerle yakın ilişkiler içerisine girmişler ve bir Ermeni masası kurmuşlardır. Bu masada görev alanlar arasında şu kişiler vardır: Bitlis ve Musul vilayetleri eski müfettişi Mihran Boyacıyan Efendi, Erzurum müfettişi Dr. Armenak Mediatan Efendi, Diyarbakırlı Agop Minas Berberyan Efendi ile eşi Honna Hanım, Karagözyan Efendi, Urfa'dan Armanek Abuhayetyan Efendi, Sivas'tan Bakoliyan Efendi, Kırşehir'den Aram Tosbikyan Efendi ve Agop Terziyan Efendi, Erzincan'dan Memduhi Tomasyan Efendi, Ankara'dan Yervant Eskiyan Hanım, Batum'dan Ardeşir Lepyan Efendi.

Amiral Calthorpe ve Andrew Ryan yukarıda isimleri sayılan bu kişilerden çeşitli istihbarat almaktadırlar. Ayrıca Hariciye Nâzırı ve Sadrazam Tevfik Paşa ile görüşerek Ermenilerin ölümünden sorumlu olan 60 kişinin derhal tutuklanmasını isterler. Bu emre uyarak hükümet, birkaç kişiyi tutuklamak zorunda kalır. Bunlardan biri de Diyarbakır Valisi Doktor Reşit Bey'dir. Ne var ki Reşit Bey, 25 Ocak 1920 günü Bekir Ağa bölüğünden kaçmayı başarsa da yakalanmak üzereyken intihar eder:

> "Osmanlı hükümeti de artık İstanbul'da suçlu avına başlamıştı. 31 Ocak gününe kadar 40 kişinin tutuklandığı açıklandı. Ama Amiral Calthorpe'un gözü bir türlü

> doymuyordu. Elçilikteki Rum ve Ermeni Masaları yeni listeler hazırlayıp yetkililere sundular." (Topuz 2002: 81)

İngilizlerin, Ermeni sorununu bahane ederek İttihatçı avına çıktıkları sırada, Damat Ferit Paşa hükümeti kurulur ve bu sayede Bekirağa Bölüğü'ne kapatılanlarla, Malta'ya sürülenlerin sayısı bir hayli artar. Romanda hapsedilen ve sürülenlerin isimleri de verilmiştir: Eski Başbakan Sait Halim Paşa, Nafia Vekili Abbas Halim Paşa, Tevfik Rüştü, Hüseyin Cahit, Ziya Gökalp, Mithat Rüştü, Kara Kemal, Ali İhsan Paşa, Şükrü Kaya, Sivas Valisi Muammer Bey, Salâh Cimcoz, gazeteci Ahmet Emin, Ahmet Şükrü, gazeteci Celal Nuri, Süleyman Nazif, gazeteci Velit Ebüzziya, Halil Menteşe… Daha birçok aydın Malta'da sürgünde bir yılı aşkın süre bulunduktan sonra nihayet 13 Temmuz 1921'de Amerikalılar, Londra'ya gönderdikleri bir yazıda bu kişilerin kıyım olayıyla suçlayacak hiçbir kanıt bulunmadıklarını belirtirler. Durum böyle olunca Amiral Calthorpe, Malta'dakilerin serbest bırakılacağını söylemek zorunda kalır.

İncelediğimiz birçok romanda karşılaştığımız gibi Hıfzı Topuz'un romanında da Türk dostu azınlıkların var olduğunu görüyoruz. Romanda üzerinde uzunca durulan böyle karakterlerden biri, evvela İngilizlere çalışan ve fakat daha sonra yaptığının yanlış olduğunu anlayarak Kuva-yı Milliye'ye yardım eden, İngiliz Haberalma Merkezi'nin bütün sırlarını, haberlerini şifre ve telgraflarını sıcağı sıcağına Türklere ulaştıran Ermeni Pandikyan Efendi'dir. Gerçek bir kişi olarak **Şu Çılgın Türkler**'de de yer alan Pandikyan, yaşadığı değişim sürecini şöyle anlatır:

> "Biz Ermeniler İstanbul'un işgalinden sonra İngilizleri, Fransızları ve İtalyanları daha yakından tanıdık ve düş kırıklığına uğradık. Biz Türkiye'de hiç ezilmedik, efendi olarak yaşadık. Bugüne kadar iş de bizdeydi, para da. Bunu Türklerle birlikte yaşayarak kazandık. Ama şimdi bakıyoruz, durum hiç de öyle değil. Bu bakımdan ben Türklere elimden gelen her yardımı yapmak istiyorum. (…) Başımıza Ermeni kıyımı sorununu çıkardılar. İmparatorluğu yıkmak için hep bu konuyu ele aldılar. Biz Türklerle görüşüp anlaştık, aramızda her şeyi çözdük. Artık Ermeni mezalimi, Ermenilere yapılan zulüm, kıyım diye bir olay kalmamıştır dedik. Ama ne yazık ki bütün gayretlerime karşın olumlu bir sonuca varamadık." (Topuz 2002: 204)

Görüldüğü üzere Ermeni kıyımının olduğuna da inanmayan Pandikyan Efendi, İngiliz Yüzbaşısı Gordon'la ilişkiye geçerek, fark ettirmeden onu Millî Mücadele için kullanmış, bu çalışmalarının karşılığında Türklerden hiçbir şey istememiştir.

Sonuç olarak, Hıfzı Topuz özellikle İstanbul'da azınlıkların çeteleşmesini ele almış, gerçek çetelerin bazı faaliyetlerini anlatıp isimlerini vermiş; bununla beraber Pandikyan Efendi üzerinden Türk dostu azınlıkların varlıklarına da dem vurmuştur.

Ulus Dağı'na Düşen Ateş'te geriye dönüş tekniği ile İbrahim Ethem Bey'in Demirci'ye kaymakam olarak atanmadan önce, ailesiyle birlikte yaşadığı Balıkesir'den İstanbul'a, oradan da Ankara'ya geçtiğini öğreniyor; romanın bu kısmında kısa da olsa İbrahim Ethem Bey'in gözünden İstanbul'daki azınlıkların Millî Mücadele'ye bakışlarını görebiliyoruz. Buna göre İngiliz askerlerinin gezindiği İstanbul sokaklarına yoğun bir sessizlik hâkimdir. Ne var ki Rum ve onlara eşlik eden bazı Türklerin kahkahaları da duyuluyordur:

> "İstanbul'da yenilgiyle sonuçlanan savaşların ardından bile, bu denli yoğun bir sessizliğe rastlanmamıştı. Kalabalık yine aynıydı, ama halkın sesi yoktu. Arada bir şen şakrak gülüşmeler de duyulmuyor değildi. İstanbullu Rumlar gereğinden yüksek sesle konuşuyor, kahkahalarını abartıyor, sağa sola, 'Artık bizim borumuz ötecek, bu böyle bilinsin!' der gibi bakıyorlardı. Rumcaya, az da olsa keyifli Türkçe sesler de eşlik ediyordu. Bunlar, parlak feslerinin altındaki bakımlı yüzlerinde en küçük bir üzüntü gölgesi görülmeyen adamlardı." (Yıldırım 2006: 44)

İstanbul'un Sirkeci, Karaköy, Eminönü gibi birçok bölgesinde durum aynıdır. İbrahim Ethem Bey, Ankara'ya geçişini sağlayacak bir örgütle görüşmek üzere, İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e doğru açılan balıkçı kasabası Sarıyer'e geldiğinde de durumun aynı, fakat mutlu olan azınlık milletin farklı olduğunu görür. Burada, Türk balıkçılar derin bir sessizlik içindeyken, Ermeniler şuh kahkahalar atmaktadırlar:

> "Birbirleriyle konuşmaktan korkuyorlardı sanki. Karşı yakadan kopup gelen balıkçı teknelerinin arkasında dönerek çığlıklar atan martıları sessizce izlemekle yetiniyorlardı. Ermeni kadınları süslü arabalarıyla şuh kahkahalar atıyordu. Onların mutluluğuyla Sarıyer'in yaşlılarının sessizliği, cenaze alayında yüksek sesle konuşanların saygısızlığı gibi algılanıyordu." (Yıldırım 2006: 46)

İstanbul'da Rum ve Ermeni azınlıkların, şehrin işgalinden memnun olduklarını gören İbrahim Ethem Bey, Demirci'de akıncılarıyla birlikte direnişe başladığında, ilk iş olarak Rum ailelere sahip çıkılması emrini verir:

> "Hem burada yapacağınız çok iş var! Düzeni korumak, kışkırtmalara gelmemek gerek! Rum ailelere sahip çıkın! Bir karışıklığa meydan vermeyin ve idarede zabit arkadaşlara yardımcı olun." (Yıldırım 2006: 53)

İbrahim Ethem Bey'in yukarıdaki isteği, Rum azınlıkların, Yunan askerleri Batı Anadolu'yu işgal ettiklerinde, mutlu olmalarıyla karşılık bulur. Kaymakam, Demirci işgal edildiğinde, Rumların neşeli hallerine bizzat şahit olur:

> "Onlar evlerine kapanırlarken, aşağılardan başlayıp dağlara yukarılara yayılan korku ve endişeyle iç içe geçmiş sessizlik kasabayı boğmaya başlıyordu. Kısa bir süre sonra, Rum korkularının şen sesleri, evlerden sokaklara sokaklardan çarşıya döküldü." (Yıldırım 2006: 111)

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Türklerin sessizliği, Rum ve Ermenilerin kahkahaları tezadından yola çıkarak, yazar gerek İstanbul'da gerekse Batı Anadolu'da azınlıkların ülkenin işgal edilmesinden memnun olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

İsmet Paşa'nın Ağır Topları romanında azınlıkların, özellikle yerli Rumların faaliyetlerine çokça yer verilmiştir. Öyle ki başkarakter Fehim Cezmi'nin Selanik'te, Otel D'orient'in gazinosunda tanışıp, ilk görüşte âşık olduğu, uğrunda Birinci Dünya Savaşı sonrası yollara düştüğü kadın bir Rum'dur. İzmir'de bir pansiyon (Vrenia Pension) işleten Vrenya Atlya, Yunan ordusunun İzmir'e çıkma söylentilerin şehirde dolaştığı zamanlarda, pansiyonunun kapısını Türk askerlere açacak kadar sadıktır. Üstelik Fehim Cezmi'ye İngiliz, Fransız, Yunan işbirlikçilerinin ve yerli Rumların neler yapmaya hazırlandıklarına ilişkin duyduklarını anlatır; hatta Türk dostları için telaşlanmaktadır:

> "Yok yok… Anlayasın Cezmi Bey! Makine, tüfek, sandık getirmişlerdir… Boş değildir öyle, evli evine, köylü köyüne… Siz uyumak, çok iyi…" (Ünlü 2003: 17)

Savaş sırasında Yunanistan'a kaçan yerli Rumların, bu kez, silahlı, örgütlü olarak geriye döndüklerini, Rum okullarında gizlice askerlik eğitimi yapıldığını, Ayvalık ve Söke'ye Yunan birliklerinin çıkarıldığını, Adritikos adlı bir gemiden sandık sandık silah çıkarıldığını ve bunların Rum çetelerine dağıtıldığını bir bir anlatır Cezmi'ye. Tıpkı sevgilisi gibi onun için de asıl olan aşktır. Bu yüzden ülkesini savunma yolunda

gerekirse bir Rum'u öldürebilecek olan Fehim Cezmi'nin davasını haklı bulur ve onunla sevgisini yaşamaya devam eder.

Millî Mücadele döneminde azınlıkların sayıca fazla olduğu şehirlerin başında İzmir gelir. Yerli Rumların yoğunlukta olduğu bölgelerde, müstakbel işgalin etkileri görülmeye başlamış; evlere Yunan bayrakları asılmıştır:

> "Yarısı Türk, öbür yarısı Rum, Yahudi, Ermeni, yabancı uyruklu, iki yüz altmış bin kişi yaşıyordu şehirde. Yabancı uyrukluların sayısı elli binin üstündeydi. (…) Yerli Rumların yoğunlukta olduğu Punta'daki, Kordon'daki yapılara; Kadifekale'den aşağıya, eğri büğrü sokaklardaki derme çatma evlere bile, arada bir Yunan bayraklarının asıldığı görülüyordu." (Ünlü 2003: 48-49)

Ayrılıkçı yerli Rumların, önce İngiliz sonra Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasıyla beraber sevinç gösterilerinde bulunmaları incelediğimiz birçok romanda olduğu gibi **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**'nda da ayrıntılarıyla anlatılmıştır:

> "Mütareke'den altı gün sonra, bir İngiliz savaş gemisi geldi İzmir'e. Karaya çıkanları, gösterilerle, sevinç çığlıklarıyla karşıladı İzmirli Rumların işinde gücünde olmayanları. Papazlar, gemi komutanına, tepsi içinde tuz-ekmek sundular. Kadifekale eteklerinde, Frenk Mahallesi'nde, Punta'da evlere, işyerlerine Yunan bayrakları asıldı." (Ünlü 2003: 71)

İzmir'deki yerli Rumların bir kısmı geçmişteki iyi ilişkileri göz ardı ederek İzmir'i sahiplenmeye çalışırken bir kısmı da Vrenya gibi Türklerle dost kalmaya devam etmektedir. Bunlar Tabip Yüzbaşı Çobanoğlu'nun ve Fehim Cezmi'nin dostları olan Dişçi Abselem, babası İzak Balcı, uzaktan akrabası İzodor, nişanlısı Gerta, baldızı Nelli ve Emma'dır. Öyle ki Tabip Yüzbaşı İzmir'de kalacak bir ev aradığında İzak Balcı kendi evini ona kiralamayı teklif eder. Üstelik Abselem'in baldızı Nelli'ye âşık olarak onunla evlenmeyi düşünür. Çobanoğlu, Nelli'yle değil, uzaktan akrabası Rezzan ile evlenir; fakat nişan töreninde Rum dostları Nelli ve Gerta da bulunurlar.

İzmir işgal edildiğinde bile, Fehmi ve Vrenya arasındaki aşk tüm yoğunluğuyla devam eder. Her ikisi de Selanik'teki eski günlerin özlemini duyarlar. Ne var ki Binbaşı, vatan savunması için Vrenya'yla vedalaşmak zorundadır. Fehim Cezmi, kendisini bırakmak zorunda olduğunda bile Vrenya, hâlâ onu düşünmektedir:

> "'A… durasın Cezmi; bi dakka bi dakka!..' Koştu, aynalı konsolun çekmesini, çekti, karıştırdı; sarımsı, ikiye katlı bir kart buldu çıkardı Vrenya; 'A ya, vala… Belkim lazım olur… Al bunu.' Yüzünü eğdi, kartı eline tutuşturdu Cezmi'nin. İngiliz Komiserliği'nin yabancılara verdiği Serbest Dolaşım Kartı!" (Ünlü 2003: 99)

Vrenya'yla vedalaşan ve Kurtuluş Savaşı'na katılmak için İzmir'den ayrılan Fehim Cezmi'nin şehirde son gördükleri hiç de iç açıcı değildir. Rum hemşerileri işgali kutlamaya devam etmektedirler:

> "Kadifekale eteklerinden, Basmahane'den, İkiçeşmelik'ten doğru akın akın kalabalıklar iniyordu kıyıya. Caddenin ortasından yürüyenler, coşkuyla sallıyorlardı ellerindeki mavi beyaz bayrakları. Kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk… İşgalcileri karşılamaya gelen Rum hemşehrileriydi bunlar İzmirlilerin! Sağa sola koşup dalgalanıyorlar, haykırışlarıyla birbirlerini yüreklendiriyorlardı." (Ünlü 2003: 99)

İzmirli Rumları ve işgale gelen askerleri, Türklere karşı kışkırtan kişilerin başında, incelediğimiz romanların çoğunda karşımıza çıkan Metropolit Hrisostomos'un olduğu bu romanda da vurgulanmaktadır:

> "Cezmi ile Çobanoğlu, aşağıda, vadi içindeki Topçu Taburu'nun nizamiyesine vardıklarında, İzmir Metropoliti Hrisostomos'un 'Asker oğullarım, Elen çocukları!' diye kutsayıp kucakladığı Evzon Alayı'nın ilk taburu kıyıya ayak basmıştı bile." (Ünlü 2003: 105)

İzmir'in işgal edilişiyle beraber evvela sevinç gösterilerinde bulunan Rumlar, sonraları Türklere saldırmaya, mezalime başlarlar:

> "Azgın kalabalık büyüdükçe büyüdü; Vilayet Konağı'nın içine, Kemeraltı'na, Tramvay caddesine saldırdı… Evzon taburlarından biri Kışla'yı, bir başkası Vilayet Konağı'nı kurşunluyordu… Yerden yukarıya, balkonlar, pencereler, ara bölmeler kurşun yağmuru altındaydı. (…) Uzun, çok uzun sürmüş Kordonboyu'ndaki bu tuhaf kahramanlık (!) Kıyı boyunca, elleri başlarının üstünde, ite kaka yürütülenler 'Zito!' diye bağırmaya zorlanmış; bağırmayanlar, gücü tükenenler, oracıkta süngülenerek denize atılmış…" (Ünlü 2003: 142-143)

İşgal genişledikçe, İzmir'deki durum, diğer şehirlere de sirayet eder. Aydın'da da bayraklı gösteriler yapılır. Evler, pencerelerden sarkıtılan Yunan bayraklarıyla donatılır,

her yer adeta panayır yerine döner. Bu durumun oluşmasında Venizelos'un yaptığı açıklamanın da etkisi büyüktür:

> "Oysa, Aydınlı Rumlar arasında, bilinmeyenleri bilenler de vardı; pek çoktu: Venizelos'un, Aya Fotini Kilisesi'nde okunan bildirisinde; 'Paris Barış Konferansı, İzmir'i bize, biz Yunanlılara verdi…' dediğini öğrenmişlerdi bunlar." (Ünlü 2003: 131)

İzmir'in işgalinden bir buçuk yıl sonra, Batı Anadolu'da Türk direnişiyle karşılaşan Yunan ordusu, "Megalo İdea"yı gerçekleştirmek adına yerli Rumların bir kısmını silâhaltına alır. Ne var ki peşi sıra gelen İnönü mağlubiyetleri sonucu işin git gide uzaması yerli Rumların huysuzlanmasına yol açar. Azınlıklar, zamanla Yunan işgalinin arka planındaki gerçek nedenleri görmeye başlarlar:

> "Kütahya savaşları öncesinde; Ege'nin o yanında Yunanlıların, bu yanında yerli Rumların, Büyük Yunanistan düşüne itildiği, İngilizlerin oyununa getirildiği söylendi açık açık. İşinde gücünde milyonlarca insan boş hayallerle, altından kalkılması çok güç bir yıkıma sürükleniyordu…. Anadolu'daki savaşın bir ölümcül tuzak olduğu düşüncesi; karargâhlardan birliklere, birliklerden gerilerdeki nal toplayıcılara değin, aklı erenden ermeyenden pek çok yandaş buldu kendine. Üç ay… Üç ayda her şey bitecek denildi; olmadı! Beş ay… on ay… bir yıl… İşte, iki yıldan uzun bir süre geçti üstünden…(…) Llyod George, kendi ulusunun karşı olduğu, istemediği bu savaşa Yunanlıları özendirirken; Venizelos'la yandaşlarının Büyük Yunanistan'ı kurma amaçlarını kullanmıştı, apaçık!.. Hem Yunanistan'ı, hem de Küçük Asya'daki yerli Rumları bu içinden çıkılmaz bataklığa sürükleyen bağdaşık devletler, şimdi birer birer kenara çekilmiş; demeçlerle, yazılarla, toplantılarla, kendi çıkarlarına uygun gelen çözümü gerçekleştirmeye çalışıyorlardı." (Ünlü 2003: 198)

İngilizler tarafından aldatıldıklarını geç de olsa anlayan yerli Rumlar, bunun üzerine savaşı kaybedip de çekilmek zorunda kalınca, Anadolu köylerini yakmaya başlarlar. Bazıları ise Yunanistan'a gitmek istemediklerinden Türk ordusuna sığınırlar.

Şemsettin Ünlü, romanında, bir yandan Vrenya, Abselem, Gerta, İzodor, Nelli gibi yerli Rumların her koşulda Türklerle dost kaldıklarını vurgulamış; diğer yandan birçok Rum'un İngilizlerin oyununa kanarak işgale destek olduklarını belirtmiştir.

Kemal Arkun, **Uzundereli İsmail** romanında Millî Mücadele tarihini Rum azınlıklarla Türklerin çatışmaları boyutunda kurgulamıştır. Buna göre Anadolu'nun birçok yerinde

olduğu gibi Ordu'nun Uzundere kasabasında da ayrılıkçı Rum azınlıklar yaşamaktadır. Yazar, bu tip azınlıkları "sevilmeyen, sahtekâr, günahkâr, uyanık" gibi sıfatlarla tasvir etmektedir. Bu tip azınlıkların başında kasabanın en zengini, tefeci Davut Ağa gelmektedir. Davut Ağa'nın diğer romanlarda karşılaştığımız Rumlardan farkı, kimliğini gizlemesi, kendini Müslüman bir Türk olarak tanıtmasıdır:

> "Ramoğlu Davut Ağa'yı Uzundere'de kimse sevmezdi. Her aileden birkaç kişi askere gittiği hâlde Ramoğullarından kimse askere alınmadı. Kimse bu işe akıl sır erdiremese de işin aslını bilen bir iki kişi, onların askerlik yapmamasını pek yadırgamıyorlardı; zira, Ramoğulları Sülâlesinin aslı Rum kökenliydi. Fatsa yöresinde 'Urumoğulları' diye anılırken Uzundere'ye göçünce bu lâkapları unutulmuş 'Ramoğulları' diye çağrılmaya başlanmıştı. (…) Ramoğlu Davut, kendince çok uyanık biriydi. Müslümanla Müslüman, gâvurla gâvur olurdu. Yeni yetmelere kendi 'Müslüman' diye yuttursa da Ortodoks inancını çaktırmadan devam ettirdi." (Arkun 2003: 23)

Kişi ve olaylara dinî bir pencereden bakan yazar Kemal Arkun, romanında Müslüman olmayan tüm karakterlerini olumsuz bir biçimde kurgulamıştır. Öyle ki azınlıkların kötülükleri Millî Mücadele'den önce başlamıştır, başka bir deyişle zaten kötü niyetli olan ama gerçek yüzünü saklayan Rumların maskeleri Millî Mücadele döneminde düşmüştür yazara göre:

> "Ramoğlu'nda her türlü kötü yol vardı. Asıl işi tefecilik yapmaktı. Nerede bir Müslüman dara düşse hemen yetişir, yüksek faizle ona para verir, daha sonra da malını mülkünü elinden alırdı. Bu sayede çok zengin olmuştu." (Arkun 2003: 223-24)

Millî Mücadele başlamadan çok önceleri kötü bir karakter olarak karşımıza çıkan Ramoğlu, İsmail'in annesi Zahide'ye tecavüze yeltenir, kendisini engellemeye çalışan İsmail'i tartaklar. Millî Mücadele başladığında ise haliyle Rumların bağımsızlığından; Pontus Rum Devleti'nin kurulmasından yana olur:

> "'Bu millete elimden gelen her kötülüğü yapmalıyım!' diye düşünüyordu; zira bunları zillete düşürecek olan en mühim konu 'namus' meselesiydi. 'Hele bir Osmanlı Devleti tamamen yıkılsın, Rum Pontus Devleti kurulsun; bunların bütün kadınlarını, kızlarını dağa kaldıracağım!' diye düşünüyordu." (Arkun 2003: 29)

Ramoğlu Davut Ağa, yine gerçek emellerini ve kimliğini Uzunderelilerden gizleyerek yörede türeyen Rum çetelere maddi destekte bulunur. Yörenin en çok sevilen insanlarından, Kuva-yı Milliyeci Kasım Hoca'yı ortadan kaldırması için "Rum haydut" Gaddar Niko ile anlaşır. Kendi menfaatine karşı geldiği için Kasım Hoca'nın öldürülmesini isterken, Gaddar Niko'dan bunu Megalo İdea uğruna yapmasını ister. Yazar Kemal Arkun, azınlıkların savaş psikolojilerini Ramoğlu Davut Ağa'nın üzerinden, dinî bir bakış açısıyla açıklar. Buna göre azınlıkların asıl amacı Hıristiyanlığı yaymaktır:

> "Şunu unutmayın ki biz Rum oğlu Rumuz! Bir zamanlar bu topraklar hep bizimdi. Hattâ, İstanbul da bizimdi. Bu vahşî Müslüman Türkler, tâ Orta Asya'dan gelerek, bizim vatanımızı elimizden aldılar. Biz millet olarak bunlarla baş edemedik, devamlı mağlup olduk, vatanımızı koruyamayarak zillete düştük. Bunlarla baş etmemizin bir tek çaresi olduğu bugün anlaşılmıştır: Müslüman görünüp onların örf ve adetlerini, mukaddes değerlerini yıkacağız! Onları yavaş yavaş Hıristiyanlaştıracağız!" (Arkun 2003: 72)

Gerçekten de Uzundere ve çevresinde yaşayan azınlıklarda, bağımsızlık fikri gittikçe yayılmaya başlar. İzmir'in işgali sonrasında yaşanan sevinç gösterileri, bu romanda da karşımıza çıkmaktadır:

> "'İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilip birçok insanın işkenceyle öldürülmesi' hadisesini Uzundereliler, Kasım Hoca'nın dergâhında öğrendiler. Aynı zamanda da Canik Dağlarındaki Rum eşkıyasının ve yerli Rumların zafer atışları, gece karanlığında Uzundere semalarında yankılandılar." (Arkun 2003: 37)

Ramoğlu'ndan maddi desteği de alan Gaddar Niko çetesi, Uzundere'ye sürekli baskınlar düzenler, evleri basarak mezalim politikası uygulamaya başlarlar:

> "Gaddar Niko'nun adamları Uzundere'yi bastılar. Önce içinde yaşlı bir kadından başka kimse kalmamış olan Kasım Hoca Dergâhını yaktılar, yaşlı kadını da yanmakta olan ateşin içine attılar. Çıtıroğullarının harmanını, evini içindekilerle birlikte ateşe verdiler. Çeteye karşı direnen kolsuz Hasan'ı öldürdüler. İsmail'in annesi Zahide Gelin'in de, ağzını ve kollarını bağlayarak yanlarına aldılar." (Arkun 2003: 49)

Alıntıda da görüldüğü üzere Gaddar Niko çetesi Uzundere'ye ve Uzunderelilere büyük zarar verir; fakat Ankara'ya Millî Mücadele'ye katılmaya giden Kasım Hoca'yı

yakalayamaz. Romanın bundan sonraki kısmında amcası öldürülen, kız kardeşi ve annesi kaçırılan İsmail'in Gaddar Niko çetesiyle giriştiği mücadele anlatılır. Gaddar Niko'yu esir etmeyi başaran İsmail, bu olayların altında Ramoğlu'nun isteğinin yattığını öğrendiğinde oldukça şaşırır.

İncelediğimiz bazı romanlarda olduğu gibi **Uzundereli İsmail**'de de Rumlarla Ermenilerin işbirliği içinde olduğunu görmekteyiz. Öyle ki Gaddar Niko çetesinin mühim komutanlarından biri Ermeni Dikrayan'dır.

Romanda Millî Mücadele döneminde Türk dostu olarak kalmayı tercih etmiş azınlıklardan bahsedilmemiştir. Yalnız, Gaddar Niko çetesinde iken, esir olan ve pişmanlığını dile getiren bir çeteci üzerinde kısaca durulmuştur:

> "Eski Rum çetecisi Naceddin, herkese yardım etmek istiyordu, fakat elinden gelen bir şey yoktu. Ancak, bol bol ağlıyordu bu insanlık dışı vahşete… Hiç olmazsa bu vahşeti işleyenlerin yanında olmadığı için şükrediyordu." (Arkun 2003: 51)

Sonuç olarak **Uzundereli İsmail** romanında, azınlıklar genel itibariyle olumsuz bakış açısıyla ele alınmışlardır. Bu olumsuzluğun nedeni ise Hıristiyanlıklarına bağlanmıştır. Yazar Kemal Arkun, Millî Mücadele'yi daha çok dinler arası bir savaş olarak algılamıştır. Bir tarafta Müslüman Türkler, diğer tarafta Hıristiyan Rum ve destekçileri İngilizler vardır.

Turgut Özakman, -**Uzundereli İsmail** dışında- incelediğimiz diğer romanlarda üzerinde neredeyse hiç durulmayan bir konuyu da **Şu Çılgın Türkler** romanına almıştır. Bu konu, Millî Mücadele sırasında, Karadeniz'deki Rumların Pontus devleti kurma çabalarıyla ilgilidir. Buna göre Fransız ajan Jean Amiel, Sümela Manastırı'nı incelemek bahanesiyle Pontus hareketinin Anadolu'daki liderlerinden Trabzon Metropoliti Hrisantos'la buluşur; kendisine talimat ve para götürür. Ona bu talimatı veren ise 35 yıl önce birçok becerikli Rum gibi Marsilya'ya yerleşmiş olan Trabzonlu zengin Konstantin Konstantinidis'tir:

> "Konstantinidis, Avrupa ve Amerika'da bulunan Karadeniz Rumlarını, 1918'de Marsilya'da düzenlediği Pontus Kongresi'nde bir araya getirmişti. 500 yıl önce tarihe karışmış olan Pontus devletini diriltmek istiyordu. İstanbul'un bir Yunan şehri olduğunu iddia ediyor, Batum'a kadar Karadeniz kıyılarının da, Rumların nüfusun ancak yüzde onunu oluşturduğuna bakmaksızın, Pontus devletine verilmesini istiyordu. Bütün servetini bu işe yatırmıştı." (Özakman 2005: 83)

Hrisantos, Pontus davasına verdiği destekten ötürü, Jean Amiel'i tebrik eder. Trabzon'da bulunduğu süre boyunca kaldığı evin sahibi Metropolit Hrisantos kadar iyimser değildir. Türklerin şaşırtıcı bir millet olduğunu söyleyen Rum ev sahibi, savaş yoluyla Pontus devletini kurmanın mümkün olmadığı görüşündedir:

> "Kısacası Mösyö Amiel, amacımıza silahla ulaşabilmemiz çok zorlaştı. Davamızı siyasallaştırıp Avrupa'nın desteği ile masada kazanmaya bakalım. Nasıl olsa Avrupa, Müslüman Türklere karşı Hıristiyan Pontusluları tutacaktır." (Özakman 2005: 95)

Romanın, dolayısıyla Türk-Yunan Savaşı'nın ortalarında Rumlar, hallerinden memnundurlar. Yunan ordusu, Türk ordusuna karşı teknik bakımdan oldukça güçlüdür çünkü. Yerli Rum askerler yarım yamalak bildikleri Türkçe ile oynak şarkılar söylerler: *"Mustafa more Kemali / Bre inatçi kafali…"* (Özakman 2005: 96) Özellikle İzmir Rumlar ve Ermeniler için adeta bayram yeridir:

> "Sporting Clup, Kramer Palas'ın gazinosu, Büyük ve Küçük Poseidon, Klonaridi, Câfe Corso, Café de Paris, Viyana Birahanesi ve benzeri eğlence yerleriyse, her gece dolup taşmaktaydı. İzmir Rumları ve Ermenileri iki yıldan beri mutluydular." (Özakman 2005: 299)

İzmir'e gelen Kral'ın, şarkılar, alkışlarla karşılanması **Şu Çılgın Türkler**'de de anlatılır:

> "Kral'ın geleceğini öğrenen Rumlar, sevinç içinde yüzüyorlardı. Balkonlar, pencereler defne dallarıyla, dükkânların vitrinleri Kral'ın fotoğraflarıyla süslenmişti. Kral'ı karşılayacak genç kızlar için beyaz giysiler dikilmiş, başlarına takmaları için çiçekten taçlar yapılmıştı. (…) Kral'ın ayaklarına kapananlar oldu. On binlerce Rum Kordonboyu'nu doldurmuş, bütün Rum evleri bayraklarla donatılmıştı." (Özakman 2005: 130-133)

Yalnız İzmir değil, Yunan ordusu Anadolu'da ilerledikçe her şehrin Rumları, gerçek yüzlerini ortaya dökerler. Ordunun Afyon'a girdiği gün, hükümet binası ellerinde Yunan bayrağı taşıyan Rumlarla dolup taşar. İstanbul'da da aynı durum söz konusudur:

> "Yunan başarısı İstanbul Rumlarını sevince boğmuştu. Boğaz'da Yunan bayraklarıyla süslenmiş motorlar tur atıyor; otomobil dizileri, Beyoğlu, Şişli ve Galata caddelerinden, klaksonlarını çala çala geçiyordu." (Özakman 2005: 202)

İstanbul'daki Rumların tavırları, bu duruma daha fazla dayanamayan bazı Türklerin tepkisini çeker. Yazar, romanında bu tepkinin cinayete dönüştüğü gerçek bir olaya yer vermiştir: Aksaray'a giden bir tramvaydaki iki genç Rum'dan biri biletçiye, "*Ver bakalım, Ankara'ya iki bilet!"* deyince, orada bulunan Efe Mehmet adlı Edirnekapılı bir İstanbullu, Rum genci tabancasıyla vurup öldürür ve polise teslim olur. Bu olaydan sonra İstanbul'daki Rumlar Ankara üzerine şaka yapmaktan çekinirler. Yazar, bu gerçek olayın dışında, aynı konuyla ilgili olarak başka bir olay kurgular. Buna göre Bakırköy'de yaşayan, birçok Türk'ün canını yakan bir Rum milliyetçisi Balıkçı Aleko, bir gece birkaç Türk tarafından öldürülesiye dövülür:

> "Benzer olaylar, sanki önceden kararlaştırılmış gibi, bugünlerde İstanbul'un bazı semtlerinde yaşanacak, incitici Rum gösterilerinin bazı öncüleri kimlikleri saptanamayan birilerince cezalandırılacaktı." (Özakman 2005: 495)

Yunan ordusunda görev alan yerli Rumların dışında, çetecilerden de bahsedilmektedir. Kocaeli yarımadasındaki Rum, Ermeni, Çerkez ve Abaza çetecilerin toplam sayısı 1.500'tür. Yunan ve İngiliz hükümetleri bu gibi azınlıklardan savaş sırasında hep yararlanmaya çalışmışlardır. Romanda, Kemalistleri arkalarından vurmaları için Yunanlıların teşvik ettiği Kürt Bedirhan ailesinden bahsedilir; fakat ailenin izlediği politikaya değinilmez.

Yunan hükümeti, Sakarya Savaşı'nda yenilince, İzmir'i elde tutabilmek için Ege'de özerk bir yönetim kurmayı tasarlar. Efes Metropoliti Hrisostomos kurulacak olan devletin yalnızca İzmir'den ibaret olmasına razı değildir; bütün Batı Anadolu'yu istemektedir. Bu isteğini dile getirirken yerli Rumların fedakârlığından bahseder:

> "…biz Anadolu Rumları, son üç yıl içinde Yunan ordusuna asker olarak otuz beş bin çocuğumuzu verdik. Şimdi bir o kadar insanımızı da İyonya Yönetiminin emrine veriyoruz. Yalnız İzmir çevresinde kurulacak küçük bir devlete razı değiliz." (Özakman 2005: 573)

Ne var ki yaşanan gelişmeler Batı Anadolu'nun da ellerinden çıkmasına neden olunca Rum ve Ermenileri korku sarar:

> "Bir yıl önce Yunan ordusu Afyon'u işgal edince, Türklerle aralarındaki sekiz yüz yıllık toprak kardeşliğini bozmuşlardı. Birçok acı, kirli olay yaşanmıştı o günden bu yana. Türklerin tepkisinden kurtulmanın tek yolu kaçmaktı." (Özakman 2005: 623)

İzmir Türk ordusu tarafından kurtarıldığında, şehirden kaçmayıp Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için konağa gelen Metropolit Hrisostomos, yalnızca Nurettin Paşa ile görüşebilir. Nurettin Paşa'dan sert bir tepki görünce konağı terk eden Hrisostomos, halk tarafından linç edilir.

Bununla beraber, Türklerden yana olan azınlıklar da vardır romanda. **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında da gerçek bir kişi olarak yer alan Ermeni Pandikyan Efendi bunlardan biridir. Esasen İngiliz Haberalma Teşkilatı'nın deniz bölümünde çalışan Pandikyan Efendi, kendisini kaçıran Muharip örgütünden Aziz Hüdai'nin duygusal konuşmasından etkilenerek, Türkler için çalışmaya başlar. İngilizlerin denetimi altındaki Haliç'teki depodan cephane, onun yardımıyla Ankara'ya kaçırılır. Yine **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**'nden tanıdığımız Aziz Hüdai Bey'in sözleri azınlıkların işgalden yana olmalarının nedenlerini de tahlil eder niteliktedir:

> "Sen de bizim gibi bu toprakta doğdun, büyüdün, okudun. Ne Ermenisin diye aşağılandın, ne Hıristiyansın diye eziyet gördün. Yüzyıllarca birlikte çaldık, oynadık, yedik, içtik, ağladık, güldük. Çünkü yurt kardeşiydik. Sonra aramıza birtakım entrikacılar, dünyayı yalnız kendilerinin sanan güçler ve satılık, kiralık, hayalci adamlar girdi. Acı olaylar oldu. Bugüne geldik. Bu yurdun hepimizin üstünde hakkı var. Bu hak, bu yurdun insanlarına zerre kadar saygısı ve acıması olmayanlara hizmet edilerek mi ödenir? Vicdanını yokla ve cevap ver!" (Özakman 2005: 108)

Turgut Özakman'ın, gerçek kişilerden örülü romanı için oluşturduğu kurgusal karakterlerden biri de savaş karşıtı Hristo'dur. Saatçi Ali Efendi'nin en yakın dostu olan

bu yaşlı Rum, İzmit'te huzur içinde yaşarken, savaş yüzünden göç etmenin acısını duymakta ve öfkelenmektedir.

Görüldüğü üzere **Şu Çılgın Türkler**'de azınlıkların savaş karşıtı taraflarından ziyade, işgal yanlısı olanları üzerinde durulmuş; onların bu durumları, ihanetten pişmanlığa doğru yaşadıkları süreç, gerçek ve kurgusal hikâyelerle / kişilerle açıklanmıştır.

Attilâ İlhan'ın **Reis Paşa** romanında, azınlıklar konusunda sergilediği olumsuz tutumun, daha az olmakla beraber, **Gâzi Paşa**'da devam ettiğini görmekteyiz. Romanda, Kral Konstantin'in İzmir'e girdiği gün kaşımıza çıkan Rum ve Ermeni azınlıklar, İzmir'i "İonia toprağı" olarak görmekte, coşkuyla sevinmektedirler:

> "Kral'ın ziyareti münasebetiyle İzmir'e gelmiş (…) Başta Rum ahali, hatta Ermeni ve Lövantenler, Kral Konstantin'in ayak basacağı rıhtıma, yığılmıştı, çünkü orası, rastgele bir yer değil, Yunan askerlerinin İonia toprağına ilk ayak bastığı yer! (…) Kral Konstantin, kruvazörün güvertesinde görünür görünmez, rıhtımda, ahalinin büyük tezahüratı, Yunan bayrakları arasında, alkışlar, 'zito' sesleri; askeri bando, dinleyeni heyecanlandıran zafer marşları çalınıyor. (…) Etrafta sevinç sarhoşu, yerli Hristiyan ahali; Yunan bayraklarından bir orman, 'Hoş geldin' levhaları." (İlhan 2009: 129-130)

Yazarın olumsuz tutumunu, rıhtıma gelmiş Rumlar için kullandığı argo tabirlerden de anlayabiliriz. Öyle ki rıhtımdaki Rum yetişkinler için "piyasaya çıkmış"[32], onların çocukları için de "bacak kadar Rum kopilleri"[33] şeklinde bahsetmektedir. Turgut Göğebakan'ın (2004:98) **Reis Paşa**'daki azınlıklar konusunda Attilâ İlhan'ın başvurduğunu söylediği Kuva-yı Milliyeci ve kişisel üslup **Gâzi Paşa**'da da söz konudur:

> "Ellerinde küçük Yunan bayraklarıyla, kadın erkekli, 'İzmir'li Rumlar. (…) Kordonboyu, ana baba günü; 'piyasaya çıkmış', Rumlarla dolu; aralarından bazıları, rıhtımda, havai fişekleri ateşliyorlar. (…) Bayramlıkları giydirilmiş, bacak kadar 'Rum kopilleri' kalabalığın arasında, pat pat pat, koşmaca oynuyor." (İlhan 2009: 135)

[32] fuhuş yapmak üzere müşteri aramak (TDK 2005: 1613)
[33] arsız sokak çocuğu (TDK 2005: 1215)

Attilâ İlhan, hakkında olumsuz düşündüğü Rumların ideallerini, Anadolu'yu işgal etme nedenlerini Kral Konstantin'in İzmir'de yaptığı konuşmadan yola çıkarak ortaya koyar. Buna göre Yunanistan'ın tarihî misyonu, Asya tehlikesine karşı Avrupa'yı müdafaa etmek, hem Doğu Akdeniz hem de Boğazlar bölgesinde İngiltere'nin menfaatlerini korumaktır. Kral, bu misyonu yerli Rumlara duyurduğunda birden alkış kopar. Alkışlayanlar arasında İstanbul'dan Kirye Sinos, Kirye Yorgopulos gibi "Ethnikhi Eteria Cemiyeti"ne mensup azınlıklar da vardır. Ne var ki yaşanan gelişmeler, Rumların asıl görevinin İngiltere'nin menfaatlerini korumak olmadığını ortaya koyar. Romanda, Sakarya Savaşı'nın Türklerin kazanmasından sonra, İstanbul'daki Rumların İngilizlere kötü davrandıkları anlatılır. Bunun örneği, İstanbul'daki Novotni Birahanesi'nde yaşanır. Mekânın sahibi "Ethikni Eteria Cemiyeti"nin has adamlarından Kirye Yannis Çaldaris, İngiliz sandığı, Amerikalı New York Times gazetesi muhabirini öfkeyle azarlar:

> "Son mağlubiyetleri üzerine, İstanbul Rumları arasında şu sıra, 'Bolşeviklere mağlup olunca, İngilizler bizi Türklere sattı,' rivayeti dolaşmıyor mu; o da, buna inananlardan birisi; besbelli Amerikalı gazeteciyi, İngiliz sandı, işte o zaman, üstelik Etnikhi Eteria Cemiyeti'nin 'azası' olunca…" (İlhan 299-300)

Azınlıkların mağlubiyet karşısında sergiledikleri tavır önce müttefiklerini kötülemek olur. Bu mağlubiyet Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde de devam edip ülkeyi terk etmek zorunda kaldıklarında, azınlıklar ve Yunan askerleri öfkelerinden, İzmir'i yakarlar. Amerikalı gazeteci Jimmy Fowler, İzmir'de yanan semtlerin hep Rumların yaşadığı semtler olmasından yola çıkarak, yangını Türklerin çıkardığını öne sürse de gerçek bundan farklıdır. Fransız gazeteci Marie-Laure'nin de dediği gibi Rumlar, Türklere kalmasın diye giderayak şehri kundaklamışlardır:

> "Basmane'den, kirli ve kerih yanık kokuları bırakarak, duman duman 1. Kordon'a uzanan yangın; 2. Kordon'u neredeyse fethetmişti. Şehirdeki Rumların büyük çoğunluğu, -sepet, bavul, hurç ya da denk- taşıyabileceği neyi varsa yüklemiş, sel gibi akıyor." (İlhan 2009: 353)

Gâzi Paşa'nın Falih Rıfkı'ya aktardığı General Papulas'ın sözlerinden de yangını yerli Rumların ve Yunan askerlerinin çıkardığı bellidir:

> "Mustafa Kemal Paşa, sözünü keserek Falih Rıfkı'ya:
> '…jeneral Papulas…' diye soruyor, 'Aya Fotini Kilisesi'nde, bilir misin ne demiştir? Aynen şu cümleyi: 'Anadolu'yu terk mecburiyetinde kalırsak, geride bir yangın enkâzı bırakacağız!'
> Göğüs geçirerek, kendi kendine mırıldanıyor:
> '…bunların gücü…ancak bu kadarına yeter!..'" (İlhan 2009: 357)

Attilâ İlhan, Gâzi Paşa'nın, İzmir'de bulunduğu sıra, şehri terk eden Rumların, ona bakış açılarını da ortaya koyar. Otomobiliyle, Kordon'dan Latife Hanım'ın Göztepe'deki köşküne giderken, Rum kalabalığından Gâzi Paşa'yı tanıyan birkaç kişi bir yandan korkuyla geri çekilirken diğer yandan laf atarlar:

> "Yerli Rumlardan yaşlıca biri, arasındaki Mustafa Kemal Paşa'yı tanımasın mı? Eliyle göstererek, ilk bağıran o; ona uyup, arabaya dehşetle bakan, kadınlı erkekli Rumlar bariz bir korkuyla geri çekilip bağırıyorlar:
> 'Odur vre, Kemal'dir bu!..'
> '…asto diavolo…(Yun.: Canın cehenneme!)'" (İlhan 2009: 360)

Attilâ İlhan'ın roman dünyasında azınlıkların olumlu bir yere sahip oldukları söylenemez. Bu durum, **Gâzi Paşa** için de geçerlidir. Yıllarca Müslüman halkla birlikte güven içinde yaşadıkları İzmir'i ateşe vermeleri, Attilâ İlhan'ın başkarakteri Mustafa Kemal Paşa'nın gözünde "alçakça" bir davranıştır. Yazar, **Reis Paşa**'da olduğu gibi bu romanda da azınlıklara Kuva-yı Milliyeci bir bakış açısıyla yaklaşmıştır (Göğebakan 2004: 98)

İpsiz Recep romanı, 1919-1920 arasında İstanbul'da geçtiğinden, bu dönemde şehre hâkim olan Rum ve Ermeni çetelerin faaliyetlerinden bahsedilir. Özellikle yerli Rumlar, şehrin işgaliyle o kadar yoldan çıkmışlardır ki İpsiz Recep'in adamı Halim Reis, Fatih Sultan Mehmet'e bir konuda içerlemektedir:

> "Ula Koca Fatih'in bir tek şeyine içerliyorum! (…) Bu Rum kopellerini ta o zamandan canlı bırakmış! Onun yerinde olsaydım, hepsinin canını cehenneme yollardım!" (Alpgüvenç 2009: 8)

Halim Reis'teki bu öfke sebepsiz değildir. Onun bu sözlerinin devamını arkadaşı Kerim Reis getirir. Sözleriyle azınlıkların o dönemki tavırlarını ortaya koyar:

> "Düşmanın arkasına sığınıp onlara canı gönülden uşaklık eden Rumlarla Ermenilerin şımarıklıkları ve Müslüman ahaliye yaptıkları çirkinlikler son raddeye varmış. Merkez Komutanlığı günahsız insanlarla doluymuş. Rumlar, Ayasofya'daki hilali çıkarıp tepesine haç koymayı, cennetmekân Fatih'in hatırasını kilise yapmayı düşünüyorlarmış." (Alpgüvenç 2009: 9)

Bu sohbet esnasında Kamelya Gazinosu'ndan "Kahrolsun Türkler!" sesleri gelmektedir. Buradaki Rumların en büyük eğlencelerinden biri Türk bayrağını çiğnemektir:

> "İçerideki 40-50 kadar Rum, yere attıkları Türk bayrağını çiğniyor, Domuzdere köyünün kara sakallı, iri kıyım papazı Konstantin de zevkten dört köşe olmuş bir halde, Türklere hakaretler savuruyor, arada bir 'Zito Yunanistan' diye bağırıyordu." (Alpgüvenç 2009: 10)

Yazar, işgal kuvvetlerinin İstanbul'a yerleşmesini Rumların nasıl karşıladıklarına değinir. Buna göre, Büyükdere'de Rumlar sokaklara dökülmüş, burayı bayram yerine çevirmişlerdir. Gazinolar, meyhaneler tıklım tıklım dolmuştur. Yani Karayani adlı bir Rum genç Yunan bayrağını dükkânının tepesine asmış, oradaki tüm Rumlar bu bayrağın altında dans etmişlerdir. Yerli Rumların bu şekilde davranmaları, eski dostları olan Türklerle aralarını açar. Dede Yusuf adında bir Türk gördüklerine daha fazla dayanamayarak azınlıklara karşı isyan eder:

> "Sizler Büyükdereli değil misiniz? Bu ülkede yaşamıyor musunuz? Burası hepimizin vatanı değil mi? Neden Yunan bayrağı çekiyorsunuz? (…) Yunanlıysanız çekilin gidin, ama kalmak istiyorsanız adam gibi hareket edin! Bu yaptığınız son olsun, silâhları kuşanmayalım! (…) Artık uyumuyoruz palikarya! Size inanmıyoruz palikarya!" (Alpgüvenç 2009: 23)

Fransız ve İngiliz işgal kuvvetlerin şehre daha da yerleşmesiyle, Rum azınlıklar çeteleşmeye başlarlar. Giritli Andon, Tarabyalı Andriko ve Hristo'nun çeteleri Tarabya'da, Kaptan Anastas Şile'de, İstavro'nunki Yenimahalle'de, Papaz'ın çetesi Domuzdere'de köylüye kan kusturur, mezalime başlar. Romanda faaliyetlerine ayrıntılarıyla değinilen ve İpsiz Recep tarafından ortadan kaldırılan çetelerden biri Andriko'nun çetesidir:

> "Andriko'nun çetesi diye tanınan ve yukarıdaki taş ocağını kendilerine karargâh edinen bu merhametsizler sürüsü, işgalden sonra iyice azıtmıştı. Bir hafta içinde bastıkları iki konakta tam yirmi iki cana kıymış, oradaki masumları bebeklere

> varıncaya kadar katletmişlerdi. Tek amaçları vardı: Halkı korkutup yıldırmak, Türklerin Boğaz köylerini terk etmelerini sağlamak." (Alpgüvenç 2009: 47)

Romanda bahsi geçen bir diğer çete yine İpsiz tarafından ortadan kaldırılacak olan Andon'un çetesidir. Yetmişli yaşlarındaki Münevver Hanım'ın evini basan çete, gelini, kızı ve hizmetçisiyle birlikte yaşlı kadını da öldürür:

> "İçlerinden biri,
> -Kaptan, diye bağırdı. İşte şu iki kadın yedi adamımızı öldürdü.
> Kaptan Andon, şaşkınlığını gizleyemedi:
> -Şu kocakarı mı, diye söylendi.
> -Evet Reis, bu yaşlı cadı!
> Andon, ihtiyar kadının kapı arkasına yığılan yaşlı bedenine nefretle baktıktan sonra,
> -Geber! Melun Osmanlı, diye bağırarak bir kurşun daha sıktı." (Alpgüvenç 2009: 101-102)

İpsiz Recep'in Andon'u yakalamak için bulaşıkçılık yaptığı gazinonun sahibi Stavro üzerinden yazar, yerli Rumların düşüncelerine değinir. Buna göre, bulundukları topraklar zaten onlarındır. Bu yüzden Osmanlı'nın asıl gitmesi gereken yer Orta Asya'dır:

> "Bu Boğaziçi, şu Bizans şehri eskiden bizimdi, yani Rumlarındı. Fakat Türklerin, Sultan Mehmed dedikleri canavar, yeniçerileriyle beraber güzel şehrimize girdi, yüzlerce askerimizi öldürdü, genç ihtiyar, çoluk çocuk demeden binlerce masum Rum'u katletti. Kilislerimizi yaktı yıktı. Şimdi sıra bizde… İzmir'i geri aldığımız gibi, onları Bizans'tan, hatta Avrupa topraklarından kovma zamanı geldi. (…) Aslında Osmanlı'yı Avrupa topraklarından kovmak bile kâfi değildir. Onları geldikleri yere, Orta Asya çöllerine göndermeli, bir daha devlet kurmalarına da fırsat verilmemelidir!" (Alpgüvenç 2009: 107)

Bu düşüncelere sahip olan Stavro, Fransız generali D'Esperey'in tıpkı Sultan Mehmet gibi beyaz bir atla İstanbul'a girmesini sevinçle karşılamıştır, ne var ki o da İpsiz'in kurbanlarından biri olur.

Romanda diyalog tekniğinin sağladığı kolaylıkla İzmir Rumlarına da değinilir. Karakol Cemiyeti üyelerinden Albay Galatalı Şevket Bey'in İzmir'deki bir zabit arkadaşından öğrendiğine göre, şehir işgal edildiğinde yerli Rumlar, Yunan askeri gibi davranmaya başlamışlardır:

> "Bu sırada Yunan askeri elbisesi giymiş İzmirli Rumlar, önceden kendilerine dağıtılmış silâhlarla sokak başlarını tutmuşlardı." (Alpgüvenç 2009: 33)

Peki, romanda Türk dostu olarak kalabilmiş azınlıklar var mıdır? Bu soruya verilebilecek cevap kısır bir evettir. Zira bu tip kişilerin yalnızca adları geçmektedir romanda: Babikyan Efendi, Dalyancı Aleko.

Sonuç olarak yazar, azınlıklara Kuva-yı Milliyeci bir bakış açısıyla yaklaşmış; onların Türk dostu olan taraflarından ziyade Türk düşmanı olan, çeteleşmiş tarafıyla ilgilenmiştir.

2.1.5. Millî Mücadele Sırasında İstanbul ve İstanbul İnsanları

İstanbul'u bir tema olarak incelememeye almamızın nedeni, bu şehrin dört yüz yıldan fazla Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalması, İstanbul Hükümeti'nin ve Saray Yönetimi'nin burada bulunmaları, şehrin bir başkent olarak 1918'de işgal edilmesi ve işgal sonrası yabancı diplomat ve askerlerin burada yaşamaya başlamalarıdır. Mütareke döneminin karanlık İstanbul'u ve bu şehrin insanlarının Millî Mücadele'de aldıkları tavır **Ateşi Yakanlar**, **Cumhuriyet Türküsü**, **Ankara 1920**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, **Uzundereli İsmail**, **Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep** romanlarında irdelenmiştir.

Ateşi Yakanlar'da Teğmen Yağmurcuoğlu'nun, Yarbay'ının emriyle bir görev için İstanbul'a gitmesiyle Anadolu'da Millî Mücadele yaşanırken İstanbul halkının, Saray çevresinin ve bürokratların durumunu gözlemleme fırsatı buluruz. Buna göre Müttefik armadası Boğaz'da demirlemiştir. İşgal gemilerini seyretmekten başka bir şey yapamayan Saray ve Hükümet, İngiliz baskısı altındadır. Her yerde yabancı bayraklar dalgalanmaktadır. Sokaklarda azınlıkların ve yabancı askerlerin kahkahaları yankılanmaktadır. İngilizler, Saray'dan Yunan ordusunun ilerlemesine engel olan ve zaman zaman onlara çok ağır kayıplar verdiren Kuva-yı Milliyecilerin yakalanıp cezalandırılmasını, çeşitli yörelerde halkı silahlandırıp ayaklandıran efelerin yok edilmesini, varlığı giderek büyük bir tehlikeye dönüşen Mustafa Kemal'in bir an önce

tutuklanıp idam edilmesini istemektedir. Yöneticiler ise bu istekler karşısında çaresizlik, makamını kaybetme korkusuyla acizlik, herkesin birbirini ihbar ettiği bir ortamda güvensizlik içerisindedirler:

> "Ülkenin huzuru ve güvenliğinden sorumlu olan, koltuklarından olmak korkusuyla uykuları kaçan yetkililer şaşkınlık içindeydi. Özgürce hareket edemedikleri gibi kargaşa ve umutsuzluğun kol gezdiği toplumlara özgün bir hastalığın da kurbanı olduklarından birbirlerine karşı olan güven duygusunu da yitirmişlerdi. Ahlâkın ve namusun cenazeleri çoktan kaldırılmıştı. İhbar makinesi olanca hızıyla çalışıyor, babalarla oğullar bile birbirlerinin kuyusunu kazıyorlardı. Gerçekte hiç kimse bir adım bile ilerisini göremiyor, Anadolu'dan gelen ve Saray yanlısı gazetelerin çarpıtarak verdiği haberler kafaları büsbütün bulandırıyordu." (Baysal 1991: 256)

Aciz, çaresiz ve güvensiz İstanbullulardan biri de "İngiliz koruması altında sokaklarda gece gündüz demeden bağırıp çağıran, kadınlara saldıran Rum azınlığın çılgınlığını önlemek için elini bile kıpırdatmaya cesaret edemeyen Emniyet Amiri Mürşit Efendi"dir. O, bir tarafıyla Anadolu'da yaşanan mücadeleye destek olmak isterken, daha baskın olan diğer tarafıyla kişisel ihtirasları uğruna bu mücadeleyi engelleme yoluna gitmiştir:

> "Bu tarihin panoramasında oldukça sık görülen, her kılığa kolayca giren, herkesin gerçek yüzünden başka bir yüzü daha olmasına karşın birkaç yüzü olan bir insandı. Bu yüzlerini de hiç şaşırmadan, tıpkı maske değiştirir gibi hiçbirini birbirine karıştırmadan kullanmasıyla ün salmıştı. Ne yazık ki artık bu yeteneğini de yitirmiş, Anadolu'da son günlerde meydana gelen bazı olaylar nedeniyle Mürşit Efendiler'in arasında bocalamaya başlamıştı." (Baysal 1991: 257)

Gerçekten de Mürşit Efendi, ilkeleriyle ihtirasları arasında kalmış bir karakterdir. Vatanının parçalanmasına razı olamadığı gibi Saray'da görev almak, böylelikle daha zengin olmak isteklerinden de vazgeçemez. Saray ise, Millî Mücadele'ye kayıtsız ve hatta muhalif olduğundan, kendisi de öyle olmak zorundadır:

> "Anadolu yakasının her gün biraz daha artan bir karanlığa gömülmüş olduğunu görünce elli beş yıllık yaşamında hiç alışık olmadığı, belki de ilk kez karşılaştığı, sanki yakınlarından birini yitirmiş gibi bir üzüntü duydu. 'Yazık, çok yazık, koca imparatorluk yıkılıp gitti' diye mırıldandı. Öteki Mürşit Efendiler'in ezip geçtiği gerçek Mürşit Efendi'ydi bu. Ama ortaya çıkmasıyla birlikte yok olup gitmesi bir oldu. Padişah'ın gözde bir adamı olmak, nişanlar içinde yüzmek, el ayak öptürmek, Boğaziçi'nin en güzel yerinde bir yalıda oturmak, başka bir şey istemiyordu." (Baysal 1991: 257)

Bir gün Osman adlı bir memur, Mürşit Efendi'ye Vali muavini Kevni Bey'in kendisini görmek istediğini, Saray'da görevlendirileceği söylentisini iletir. Onları, yan odadan dinleyen karısı Afiye Hanım, bu habere Mürşit Efendi'den daha çok sevinir. Zira Afiye Hanım'da, kocasında az da olsa bulunan vatan bilinci hiçbir şekilde yoktur:

> "Afiye Hanım mutluluktan uçarcasına boynuna atıldı ve ilk kez yanaklarından öptü. Sanki çıldırmıştı, bugüne kadar yanağını değil kocasının elinden başka hiçbir yerini öpmemişti. 'Gözün aydın bey, gözün aydın diye bağırdı. Şükürler olsun Allahıma. En sonunda bizim de kapımızı çaldı işte. Benim dualarım, namazlarım, oruçlarım sayesinde oldu bu. Yoksa üç kuruş maaşla daha çok sürtünecektik buralarda." (Baysal 1991: 264)

Kırk yaşlarında, çok alımlı bir kadın olan Afiye Hanım, İstanbul'un yozlaşmış kesiminin bir temsilidir. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu yıkılmak üzereyken, İstanbul sokaklarında İngiliz askerleri dolanırken ve yanı başlarında, Anadolu'da milyonlarca insan var oluş mücadelesi verirken onun hayalleri kendine yeni elbiseler diktirmek, bir "Hanımefendi" olmak, içinde halayıklarının ve hizmetçilerinin bulunduğu Emirgân'da güzel bir yalıda oturmak, kocasının elde edeceği mevkilerle insanlara hava atmaktan ibarettir. Bu uğurda kocasını yanlış işler yapmaya, dürüst olmamaya teşvik eder. Mürşit Efendi'nin arkadaşı Tokat Valisi Nevzat Kadıoğlu'nun kimseyi tanımayıp haksız ve adaletsiz yükselişini örnek göstererek kocasından da onun gibi davranmasını ister. Afiye Hanım, tereddütlü olduğunu anladığı kocasına istediklerini yaptırmak amacıyla dişiliği kullanma yoluna bile gider. Onca yıllık karısını, Mürşit Efendi de tanıyamamaktadır:

> "Karısı kalkıp birden kucağına oturuverince Mürşit Efendi çok şaşırdı, söyleyeceklerini de unuttu. Gerdek gecesi bucak bucak kaçan, utancından saklanacak yer arayan, bugüne kadar da ağırbaşlılığını korumasını bilen ve bu konuda hiç taviz vermeyen karısının toplumun dışladığı hafif kadınlara yakışan bir davranışta bulunması belki de bugüne kadar bastırmayı başardığı iç dünyasının gerçek yüzüydü. (…) Doğruydu, namuslu bir kadınla namussuz bir kadın arasında örümcek ağı inceliğinde bir duvar vardı. Acaba bu duvarın iki yanındaki kadınlardan hangisi Afiye'ydi?" (Baysal 1991: 267)

Karısının bu tavrından rahatsız olan Mürşit Efendi, temkinli davranmaktadır. Eğer bu koşullar altında Saray'a girerlerse ve Anadolu'daki ayaklanma başarıyla sonuçlanacak olursa vatana ihanetle suçlanacaklarının farkındadır. Afiye Hanım ise her minareye bir kılıf bulanacağını hatırlattıktan sonra kocasına böyle bir durumda *"Ben bu görevi el*

altından Anadolu'ya yardım etmek için üstlendim." demesini salık verir. Ona göre İmparatorluk yıkılıncaya kadar onlar yüklerini çoktan tutacaklardır zaten. Yeter ki Mürşit Efendi daha fazla namuslu olmasın:

> "Baksana şu rezillere, devleti soyup soğana çevirdiler. Yalılar, gıcır gıcır faytonlar, halayıklar, uşaklar, ona buna çekilen ziyafetler. Sen bugüne kadar devletin bir kuruşunu çalmadın da n'oldu? Nişan mı taktılar göğsüne? Yeter artık bey yeter, namusun bu kadarı da fazla artık. (…) Yüzyıllardan beri belli kişilerin kaşık çaldığı bir ziyafet sofrası var ortada. İstersen sen de bir kaşık bulabilirsin orda. Korkmana hiç gerek yok. Bu devlet bugüne kadar yıkılmamış da onun bunun çöplendiği çorbasına senin de iki kaşık çalmanla mı yıkılacak?" (Baysal 1991: 269)

Zaten kendi içinde de çelişkiler yaşayan Mürşit Efendi, karısının ısrarlarına ve dişiliğine dayanamayarak Vali muavinini ziyaret etmeye ve olası bir teklifte Saray'daki görevi kabul etmeye razı olur. Kendi kendine düşünürken aslında karısını haklı bulur. Namus belasına takılıp yıllardır ilerleyememiş, beklediği balık oltasına bir türlü vurmamıştır. Değerler ve yargıların alt üst olduğu bu zamanda, alkışa boğulan tek şeyin para olduğu bu dünyada, gelinliklerin ve nikâh törenlerinin hiçbir anlamının kalmadığı bu şehirde bu kadar namus gerçekten fazladır. Böyle düşünür, fakat ertesi gün Vali muavinini ziyaret için çıktığı yolda tanık oldukları, bu düşüncesinden bir anda vazgeçmesine neden olur:

> "Bir İngiliz askerî polisi genç bir vatandaşımızı copluyordu. Gencin yüzü gözü kan içindeydi. Bu yürekler acısı bir şeydi. Dört yüz altmış yedi yıl önce Fatih'in aldığı İstanbul hiçbir gün böylesine acınacak bir duruma düşmemişti. Bizans'ı dize getiren komutan bunu görseydi kuşkusuz kahrından ölürdü. Beş on Rum balıkçı da oradaydı, gencin kafasına cop indikçe gülüyorlardı. Bunlardan biri bir ara 'Zito Venizelos' diye bağırdı, sonradan aralarına karışan iki kişi de şapkalarını havaya savurdular." (Baysal 1991: 272)

Bu manzaraya daha fazla dayanamayan Mürşit Edendi, faytonunu durdurur, coplanan genci zar zor İngiliz askerin elinden alır. Vilayet Konağı'na kadar iç dünyasında karısıyla boğuşan Emniyet Amiri, Vali muavininin odasına girmeden önce kararını değiştirmiştir: Görev verilse bile kabul etmeyecek; Saray'a girmeyecektir.

Vali muavini Kevni Bey de Millî Mücadele bilincinden yoksun, kendi mevki ve makamının derdinde bir yöneticidir. Anadolu'daki mücadeleye destek olmakla, Saray'ın emirlerini dinlemek arasında kalmıştır. Yanlış bir tercihte "hain" damgası yemekten

korkmaktadır. Bu yüzden bir müddet daha beklemeyi, kazanan taraf iyice belli olduktan sonra tavrını belli etmeyi ve şu an için Saray'ın emirlerini uygulamayı doğru bulur. Saray'ın son isteği ise Anadolu'da Karakeçili Alayı'nı kuran Yarbay Arif Bey'in yakalanmasıdır. İngiliz General'in baskısı ve tehditlerine dayanamayan Saray, Yarbay'ın İstanbul'da yaşayan karısı Raziye Hanım'ın sorgulanmasını istemektedir. Yarbay'ın yerini ondan öğrenemezlerse bile, Arif Bey karısına işkence yapıldığını duyduğunda kendi ayağıyla İstanbul'a gelecektir. Vali muavini, bu planı uygulamak amacıyla Mürşit Efendi'yi seçmiş; bu görevi başarıyla yerine getirirse daha yüksek mevkilere çıkarma vaadi vermiştir. Kevni Bey'den Saray'a terfi edileceği haberini alacağını sanan Emniyet Amiri bu görevi duyduğunda çok şaşırır. Odaya girmeden evvel kendi kendine Saray'daki görevi reddedeceğini söyleyen Mürşit Efendi yeniden uzun bir iç muhakemeye başlamıştır. Karısının sözleri beyninde tekrarlanır:

> "Aklını başına topla bey, bu fırsat bir daha ele geçmez. Senden ne isterlerse istesinler hemen yap. Bir an önce sen de gir bakalım şu uzaktan bakıp yalandığımız Saray'a. Oh, şükürler olsun Allahıma. Bundan sonra bizim de yalılarımız, çiftliklerimiz, halayıklarımız, aşçılarımız olacak. Şu benim paramla beş para etmez karılar gibi ben de çantamı açtığımda çil çil altınlarıyla oynayacağım. Bir yerden bir yere giderken taban tepmeyeceğim artık. Boğaz'a hafta sonlarında ben de yaldızlı faytonlarla gideceğim. Kapımı aşındıracak herkes. Kendilerine iş bulmam için sıraya girecekler garibanlar. Bir giydiğimi bir daha giymeyeceğim. İlk fırsatta ben de Paris'e gideceğim. Dönünce bire bin katıp ballandıra ballandıra anlatacağım herkese gördüklerimi ben de. Ne aşağılığım var benim o sürtüklerden? Afiye Hanım değil Hanımefendi olacağım artık. Yanıma korka korka sokulacaklar. Çamaşır ve bulaşıktan çıkmayan şu ellerim öpülmekten aşınacak. Sakın bana namustan, memleketten filân söz edeyim deme. Yıllardır namusun n'olduğunu anladık artık. Namus bizim gibi zavallıların, övünecek başka bir şeyi olmayanların avuntusudur. Namusuyla bugüne kadar kimsenin bir simit bile aldığını duymadım ben. (…) Önce kendini düşün, sonra vatanını. Göreyim seni, vali muavini ne derse hemen kabul et. Biraz da şu karının sözünü dinle artık. Sana namussuzluk yap demiyorum, sadece aklını kullan, dereye düşmeden köprüden geçmeye bak. Hadi koçum, senden müjdeler bekliyorum müjdeler." (Baysal 1991: 308)

Mürşit Efendi kendisiyle, beynindeki düşüncelerle bir süre boğuştuktan sonra, karısının ihtiraslarına mağlup olur ve görevi kabul eder. Şifa'da annesiyle beraber oturan Raziye Hanım'ın evine gider, izin almadan içeri girer ve konuşması için kadını bir saat boyunca zorlar. Bu arada annenin düşüp bayılmasıyla Mürşit Efendi'nin insanî yönü yeniden ortaya çıkar. Kadının ayılmasına yardım ettikten sonra, hepsinden özür diler. Annenin elini öper ve *"Ben de Anadolu'ya geçeceğim, bu köpeklere hizmet etmem artık."* diye

bağırdıktan sonra evi terk eder (Baysal 1991: 365). Adeta çok kişilikli biri gibi davranan Mürşit Efendi en sonunda İstanbul Emniyet Amirliği görevinden ayrılır. Bütün hayallerine veda etmek zorunda kalan Afiye Hanım ise kendisini mutfağın tavanına asıp intihar eder.

Millî Mücadele'ye sonradan katılan İstanbullular olduğu gibi en başından beri bu mücadelede yer alan ve çeşitli yollardan Anadolu'ya yardım edenler de vardır. Bunlardan en önemlisi İstanbul'da örgütlenerek Sultanahmet'te, eski bir kilisenin altında iki yüz kişiden müteşekkil bir karargâh kuran, İngilizlerin birkaç askerini öldürüp silahları ellerinden alan, cephanelerini soyan, Rum eşkıya Buldog Anas'ı ortadan kaldıran ve en sonunda işgal komutanının yakalanması konusunda Türk yetkililere emir veren Mustafa Kemalci Musto'dur. Aslında bir aile babası olan Musto'nun karısını ve iki çocuğunu Tatavla'da Pontusçular öldürmüşlerdir. Çok titiz ve dikkatli çalışan Musto ve örgütü son olarak Pontusçulara silah ve altın taşıyan gemiyi yakarlar. İstanbul'da kaldığı otelin sahibi Sakıp Baba tarafından Musto'yla tanıştırılan ve Anadolu'daki durumla ilgili bilgi vermek isteyen Teğmen Yağmurcuoğlu, ona adeta hayran kalır:

> "Şaşkınlıktan dilini yutan, en gizli istihbarat servislerine taş çıkartacak bir ustalıkla çalışan Musto'ya büyük bir hayranlık duymaya, kıskanmak değil de ona imrenmeye ve kendini küçük görmeye başlayan Yağmurcuoğlu, 'Kutlarım seni Reis, ben buraya boş yere gelmişim' dedi." (Baysal 1991: 354)

Kurtuluş Savaşı'na İstanbul'dan destek veren bir diğer kişi Erkek Molu lakaplı, Mollaoğlu'dur. Teğmen Yağmurcuoğlu'nun, Sakıp Baba'nın otelinde kaldığı gece, yandaki Rize Oteli'nde kâtibi satın alan Pontusçular tarafından öldürülen Molu, yedi sekiz ay önce Rize'de nesi var nesi yoksa hepsini satıp İstanbul'a gelmiş, elindeki parayla Sakıp Baba'nın otelinin yanındaki oteli almıştır. Asıl amacının otel işletmek olmadığını Sakıp Baba'dan öğreniyoruz:

> "Düşmanın cephane depolarından ele geçirdiği silâhları Anadolu'da çarpışan Kuvva-yı Milliyeciler'e gönderiyordu hep. Hattâ bir gün bana buraya çay içmeye geldi. 'Bu Padişah'ın ve gavur piçlerinin anasını s…' dedi. Karadenizli'ydi, dünyada küfretmeyen belki de tek Karadenizli'ydi. Şaşırdım, 'n'oldu yahu?' diye sordum. 'N'olacak Sakıp, it ite güveniyor da insan insana güvenemez oldu. Şu

> pezevenklerin yaptıklarına bak sen. Düşman gırtlağımıza sarılmış, herifler Saray'da halâ karı oynatıyor. Buna bozuluyorum işte' diye bağırdı." (Baysal 1991: 336)

Görüldüğü üzere Faik Baysal, Emniyet Amiri Mürşit Efendi, karısı Afiye Hanım, Vali muavini Kevni Bey gibi karakterler üzerinden İstanbul'un işbirlikçi, menfaatçi ve yozlaşmış kesimini anlatırken; Musto, Hancı, Sakıp Baba ve Molu gibi karakterler üzerinden de İstanbul'un vatansever, Millî Mücadeleci, Mustafa Kemalci kesimini ortaya koymuştur. İstanbul'a tek bir açıdan bakmayan yazar, şehrin adeta fotoğrafını çekmiştir. Bu fotoğrafın bir tarafında işbirlikçiler şehri işgale gelen askerlerle beraber sefahat sürerken, menfaatçi ve neme lazımcı Osmanlı yöneticileri makam mevki derdine düşüp Saray'a yaranırken, azınlıklar yıllarca tebaası olarak yaşadığı şehrin diğer insanlarına zulmederken, fotoğrafın diğer tarafında ise bu duruma dayanamayanlar sokaklara dökülmekte, öfkesinden evlerin camlarını indirmekte, İngiliz askerlerini yaralamakta ve Sultanahmet'te toplanarak, vatanın bağımsızlığı için haykırmaktadırlar.

Cumhuriyet Türküsü'nde üç farklı İstanbul görmekteyiz. Bir tarafta Nazan, Hikmet, Celalettin Hikmet, Abdülgalip Bey, Şeyh Ata Efendi, Halide Nusret, Ahmet Hoca gibi millîciler, bir tarafta Bedriye, Rezzan, Müşerref Hamdi ve Taşçızade Hüseyin Bey gibi işbirlikçi yahut neme lazımcılar, diğer tarafta ise Hacı Hüseyin Hüsnü Bey gibi Saltanatçılar… Yukarıda saydığımız millîcilerden Nazan ve Hikmet'in Ankara'ya geçerek Cebeci Hastanesi'nde yaralananları tedavi etmek suretiyle Millî Mücadele'ye destek olduklarını, yine Celalettin Hikmet'in Ankara'ya geçtikten sonra bizzat Büyük Taarruz'da çarpıştığını, Abdülgalip Bey'in istihbarat amacıyla İstanbul'da kaldığını, Şeyh Ata Efendi ve Ahmet Hoca'nın Ankara'ya asker ve mühimmat kaçırdıklarını söylemiştik. Bu Millî Mücadele yanlıları dışında birçok İstanbullu da çeşitli sebeplerden ötürü Mustafa Kemal'in başlattığı mücadeleye mesafeli durmaktadırlar. Bunlardan eski mutasarrıf Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, Osmanlı'nın vahdetinin devamını istediğinden Mustafa Kemal'in "Zat-ı Şahane"den izinsiz mücadeleye girişmesine, Ankara'da yeni bir meclis açmasına karşıdır. Ona göre "Halife-i Müslim"den bağımsız bir kurtuluş düşünmek "kabil-i tasavvur" değildir. Saltanat düşkünü, Osmanlı'nın çöken tarafını temsil eden bu eski mutasarrıf, yalnız Millî Mücadelecilere değil, Meşrutiyet getirip Padişahın yetkilerini sınırlayan İttihatçılara da karşıdır.

Şimdi ise Tekâlif-i Milliye Emirleri'ni bile soygun olarak tanımlamakta, kaçakları ve vatan hainlerini yargılamak amacıyla kurulan İstiklal Mahkemeleri'ni kötülemekte, Mustafa Kemal'i ihtirasları olan bir biçare olarak görmektedir:

> "Tekâlif-i Milliye Emirleri, Mustafa Kemal'in Anadolu halkını soymak isteyişinin bir başka cephesi. (…) Türkiye Büyük Millet Meclisi ismini taktığı meclis içinden zevata, hususi mahkemeler teşkil ettirip takibe aldırıyor. Bir de âlâ-yı vâlâ ile isim takmışlar bu mahkemelere; 'İstiklal Mahkemeleri' tesmiye olunuyormuş. Adam asmak işleri güçleri! Halkı zaten Yunan soyup katletmiş, türlü efe çeteleri, belki ondan ziyade mutazarrır etmişler, şimdi de Mustafa Kemal! Siz bu zatın ne kadar muhteris olduğunu bilir misiniz? Bu biçare, aç açık, mustarip halkın elindeki son kuruşlara dikmiş gözlerini! Ya vereceksin, ya öleceksin!" (Işınsu 2009: 21)

Ne var ki Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, başka bir hal çaresi de görememektedir. Padişahın emirlerine karşı geldikleri için düşman kesildiği Millî Mücadelecilere diğer yandan muhtaç olduklarının da farkındadır. Onun için en büyük sorun söz konusu mücadelenin "Padişah Efendi'sine rağmen" yapılıyor olması ve milletin salahından sonra memleketi idare şeklinin nasıl olacağıdır:

> "Zat-ı Şahane, vükela ve meclis İstanbul'da bulunurken, onlar, Padişah Efendi'mizin etrafında bir vahdet teşkil edecekken, tutup Ankara'da bir meclis teşkil ettiler, namına da Türkiye Büyük Millet Meclisi dediler, ki bunların hepsi Osmanlı çocuklarıdır. (…) İtikadıma göre; bu yapılan iş nankörlüktür. (…) Mustafa Kemal bana itimat telkin etmiyor, çünkü kanaatime göre, onun tabiatında hırs var, bir hırs ki hafazanallah! Bugün meclis başkanı ve başkumandandır, yarın padişah olmak isteyecektir, onu da verirlerse, sümmehâşâ, Allah olmayı talep edebilir!" (Işınsu 2009: 76-79)

Hacı Hüseyin Hüsnü Bey günler geçtikçe ve İstanbul halkı üzerindeki İngiliz baskısı arttıkça içten içe Ankara'dan ümitlenmeye, zafer için dua etmeye başlar. Her ne kadar başından beri Kurtuluş Savaşı'na destek olmaktan çekinse de işbirlikçiler kadar rahat ve neme lazımcı değildir. Celalettin Hikmet'in deyişiyle "millîci olduğunun farkında olmadan millîci" olan Hacı Hüseyin Bey, bazı İstanbullu ailelerin İngiliz ve Fransız zabitleriyle hemhâl olduklarını işittiğinde kendi torunlarının da onlara benzemelerinden korkar. Yakın zamana kadar muhteris ve biçare olarak gördüğü Mustafa Kemal'in başlattığı mücadelenin gerekliliğine inanmaya başladığı bu günlerde Hacı Hüseyin Hüsnü Bey vefat eder. İşte, Celalettin Hikmet ve Abdülgalip Bey, İstanbul'da bazı temaslarda bulunarak Hacı Bey gibi, işgallere karşı ve fakat Millî Mücadele'den de

yana olamayanların fikirlerini değiştirmek için bazı temaslarda bulunurlar, matbuat alanında çalışırlar.

İstanbul'da bir de Celalettin Hikmet'in "kirli paranın ve ecnebi ortaklığının başımıza çıkardığı birtakım melunlar" şeklinde tarif ettiği işbirlikçiler ve neme lazımcılar vardır. İstanbul'u işgale gelen İngiliz ve Fransız subaylarla çeşitli eğlencelerde, ziyafetlerde yakın ilişkiler içerisine giren bu kesimi romanda öncelikle Bedriye temsil etmektedir. Lebon Pastanesi ve Markiz Çay Salonu'nda yabancı subaylarla buluşan, döneme göre oldukça açık giyinen, evinde içkili davetler veren, sefahat düşkünü bu genç kızın babası Necmettin Rıza -Abdülgalip'e göre- Dünya Savaşı'ndan memleketinin aksine kârlı çıkan tüccarlardan biridir:

> "Harb-i Umumi'den beri, şu zavallı memleketin sırtından, onca halkın perişanlığı pahasına zengin olanlar vardı. Necmettin Rıza da işte onlardan biri neden olmasın. Herifte din, iman, milliyet hak getire." (Işınsu 2009: 137-138)

Esasen Necmettin Rıza, rüzgâr nereden eserse oraya yönelen bir karakterdir. Bir ara Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndayken, heyecanlı makaleler yazmış, sonra birden İttihatçıların sol kanadına kaymış; Yeşil Ordu ile münasebet kurmuştur. Bir müddet ortadan kaybolduktan sonra ise İngiliz Muhipleri Cemiyeti için çalıştığı ortaya çıkmıştır. Şimdi İngiliz altınlarıyla aldığı yalıda kızıyla beraber ziyafetler düzenlemektedir. Romanda "Git Bahar" şiirinin sahibi olarak karşımıza çıkan Halide Nusret, bu "asrileşeceğim derken yozlaşmış" İstanbullulardan uzak durmak gayreti içindedir. Müslümanlığının ve Türklüğünün onlarla muhabbete uygun düşmeyeceği görüşündedir:

> "Bakın, biliyorsunuz, şu günlerde, bazı Türk hanımları o kadar açılıp saçıldılar, yabancı subaylarla o kadar içli dışlı oldular ki, ben, sanki inadıma kapanarak, peçeler, kafesler ardına iyice saklanarak Müslümanlığımızı, Türklüğümüzü, edebimizi korumak ihtiyacını hissediyorum!" (Işınsu 2009: 86)

Ne var ki arkadaşı Nazan ve Hikmet'in isteği üzerine onlarla beraber gittiği Kalamış'ta Belvü Gazinosu'nda düzenlenen şiir ve müzik gününde İstanbul'un yukarıda tarif edilen kesimiyle bir araya gelmek durumunda kalır. Anadolu'da ve hatta İstanbul'un bazı semtlerinde yaşanan sefaletin aksine, yaşanmakta olan ölüm ve yaralanmalara rağmen

burası renkli ampuller, çeşitli Japon fenerleriyle süslenmiştir. Yabancı subaylar, Türk ve yabancı hanımlar müzik eşliğinde dans etmektedirler. Geceyi tertip eden Muhiddin Sadık, Halide Nusret'ten böyle bir ortamda şiir okumasını rica edince genç kız daha fazla dayanamayıp ağlamaya başlar.

Aslında Bedriye'den çok fazla hoşlanmayan Nazan ve Hikmet, ödünç aldıkları bir elbiseyi iade etmek amacıyla gittikleri yalıda Bedriye'nin düzenlediği ziyafetlerin müdavimlerinden biri olan Yüzbaşı Douglas'la karşılaşırlar. Burada İngiliz askerin Hikmet'e ettiği sözlerden, Türk kadınlarına ne gözle baktığı da ortaya çıkar:

> "Şu İstanbul'un kızları, bütün ecnebilerin başlarını döndürüyorlarmış, hele çarşaf içinde olmaları, erkeklerin merak ve alakalarını o kadar çok çekiyormuş ki… Bu kızlar, tıpkı esrarlı büyülü mücevher kutuları gibi!" (Işınsu 2009: 99)

Bedriye'nin davetlerine Celalettin Hikmet ve Abdülgalip Bey de katılırlar. Fakat onların amacı eğlenmek değil, işbirlikçilerden, özellikle Taşçızade Hüseyin Bey'in ağzından laf almaktır. Yine bir akşam davete katılan bu iki millîciye Bedriye konuklarını tanıtır:

> "Mrs. ve Mr. Bell, kendileri Amerikalıdır, İstanbul'da bir tatil geçirmek için bulunuyorlar. Yüzbaşı Douglas'la zaten tanışmıştınız. Müşerref Hamdi Hanım ve eşi Hamdi Bey, pek sevgili arkadaşım Rezzan. Ah siz o gün Rezzan'la da tanışmıştınız, mil pardon, Mrs. ve Mr. Cook! Ve Hüseyin Bey işte küçük grubumuz." (Işınsu 2009: 130)

Fransız konyağı ve rakının içildiği, gramofondan daima müziğin çaldığı, valslerin yapıldığı bu ortamda bir ara Müşerref Hanım, köşede kendi halinde bekleyen Abdülgalip Bey'i dansa davet eder. Abdülgalip ise dans bilmediğini söyledikten sonra, bir Osmanlı kadınının kocasının yanında bir başka erkeği dansa davet etmesinin ahlaksızlık olduğunu düşünür. Ne var ki onun ahlaksızlık olarak nitelendirdiği durum evin bir başka köşesinde gerçekleşmektedir:

> "Çılgın bir çarlistonun akabinde, kavalyesi Hüseyin Bey'i kahkahalar içinde hafifçe itip uzaklaştırdıktan sonra, birden onun elini tutup sürükleyen Rezzan, yanlarına geldi. (…) sıkı sıkı tuttuğu Hüseyin Bey'in elini alarak, belinin üzerine koydu, kırıttı. 'Âşık oldum beyler, dedi. Hüseyin Bey'e âşık oldum!' -kahkahalar attı- (…) Haydi artık poker vakti geldi, bize katılacak olan var mı?" (Işınsu 2009: 135)

Celalettin Hikmet, savaşa katılmak amacıyla Ankara'ya gittiğinde Abdülgalip hiç de hoşlanmadığı bu ortamlara bulunmaya devam eder. Katıldığı son davette Yüzbaşı Douglas'tan Ankara'ya silah ve mühimmat kaçıran Şeyh Ata Efendi'nin tevkif edildiğini öğrenir. Abdülgalip Bey, içten içe büyük bir üzüntü yaşarken çevresindekiler kahkaha atmaya devam ederler:

> "Bedriye bir çıngıraklı kahkaha attı; o, şeyhlerin, bu dünyadan ziyade, öbür dünya ile meşgul olduklarını zannedermiş, çok şükür hiçbir yakınlığı olmamış ama! Zaten Müslüman dini, kendi içinde bir reform gerektiriyormuş, bu dinin insanlara verdiği zararlar bini aşmış! Müşerref Hanım ona hak verdi." (Işınsu 2009: 298)

Ne var ki Abdülgalip Bey, alkolün de verdiği tesirle asıl amaçları ve isteklerini açığa vurur. İleride sokak ortasında silahla vurularak öldürülmesine neden olacak şekilde Yüzbaşı Douglas'a çıkışır; İstanbul'da daha çok Şeyh Ata olduğunu söyler:

> "Siz! diyor, olduğu yerde sallanıyor, gülmeye çalışıyor. Şeyh Efendi pek doğru söylemiş, siz hakikaten onu tevkif etmekle bir halt ettiğiniz zehabına kapılmışsanız, çok yazık! Bakın Yüzbaşı ve bilin, iyi bilin ki, çook Şeyh Atalar var İstanbul'da ve İstanbul'da çook yollar var Ankara'ya çıkan. O kadar çok ki! İşte bundan ötürü, Sakarya muvaffakiyetinin arkasından öbürleri gelecek, yalnız Garbi Anadolu'dan Yunanlıları defetmekle kalmayacağız, İstanbul'dakileri de… Sizi, hepinizi cehenneme yollayacağız!" (Işınsu 2009: 300)

Yalnız İngilizler değil, Saray çevresindeki işbirlikçiler de Millî Mücadele aleyhinde çalışmaktadırlar. Öyle ki Celalettin Hikmet, Selim Muhtar Bey'e verdiği istihbaratta, İstanbul'da Mustafa Kemal aleyhine katı ve köklü bir cereyan olduğunu, ona bir suikast yapmalarından korktuğunu söyler. Ali Kemal, Refik Halit ve Refii Cevat gibi İttihat ve Terakki düşmanlarının, Kuva-yı Milliye'yi İttihat ve Terakki'nin yeni bir şekli olarak görmeleri ve bu hareketin başında Mustafa Kemal'in olması Celalettin Hikmet'e göre olası bir suikast için yeterli derecede delildir.

İstanbul'da bir kesim sefalet, başka bir kesim sefahat yaşarken "Millî Mücadele'de Sırasında Azınlıklar" bölümde söylediğimiz gibi özellikle Rum azınlıklar, büyük bir coşku içerisindedirler. Zira Yunan Kuvvetleri Başkumandanı Hacianesti İstanbul'u işgal etmeye hazırlanmaktadır. Ne var ki diğer devletler kendi çıkarları doğrultusundan buna izin vermezler:

> "Müttefikler, Yunanlıların İstanbul'u işgal etmesine engel oluyorlar, İngiltere bu meseleye gönlü ile razı olmasa bile, kader arkadaşlarını dinlemek zorunda kalıyordu. Zaten İstanbul, öyle güzel, öyle iştah açıcı bir lokmaydı ki, onu sadece Yunanlılara kaptırmak pek akıllı işi sayılmazdı! Böylece Yunan isteği reddedildi." (Işınsu 2009: 354)

Bu romanda tarihî gerçekliğe uygun olarak, toplumsal yapı itibariyle parçalanmış bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır İstanbul: Ekmeği dahi zor bulan ve merakla Anadolu'dan gelecek iyi haberi bekleyen vatanseverler; yabancı subaylarla, onların dilleriyle, onların kıyafetleri içinde, ziyafetlerde eğlenenler; gerçek koşulların farkına varamayıp hâlâ Osmanlı Devleti'nin vahdetini düşünerek Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkanlar; Ankara'ya asker, silah ve istihbarat ulaştıran asker-sivil aydınlar; Mustafa Kemal hakkında idam fetvası ilan eden din adamları; Millî Mücadele uğruna İngiliz subaylar ve Saray tarafından tevkif edilen din adamları…

Ankara 1920 romanı adından da anlaşılacağı üzere, 1920 yılında Ankara'da yaşananları anlatmaktadır. Fakat yazar, romanının başında İstanbul'un içinde bulunduğu duruma da değinmiştir. Buna göre Ermeni ve Rum azınlıklar çete olmaya başlamış, işgal kuvvetleri şehri ele geçirmiş, İstanbul Hükümeti ve Padişah bu durum karşısında sessizliğe bürünmüş, Padişahın kayıtsızlığını gören Yahya Kaptan gibi bazı millîciler Kuva-yı Milliye'yi oluşturmuştur.

Çete olan Rum azınlıkların liderlerinden Hristo, terhis olduktan sonra köyüne dönmeye çalışan Hüseyin'i Kartal'da kıstırdığında, onu kurtaran Kuva-yı Milliye olur. Ne var ki İstanbul Kuva-yı Milliyesinin liderlerinden biri olan Binbaşı Necati ise, Rum çeteleri ile işbirliği yapmaktadır:

> "Kaç kere Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekildi. Şu adamı aldırın burdan, diye. Adam Kartal ve Havalisi Kuvayı Milliye Reisi ilan etmiş kendini. Kemal Paşa, olmaz öyle şey diyor, adamı da aldırtmıyor. Yahu herifin Rum çeteleri ile işbirliği içinde olduğu, Küçük Aslan Çetesi ile yağmacılık yaptığını dünya âlem biliyor. Ne biçim Kuvayı Milliyeci ise…" (Hafifbilek 1998: 28)

Binbaşı Necati gibi bazı Osmanlı askerleri, İngilizlerin ve Saray'ın teşvikiyle saf değiştirse de Yahya Kaptan gibi bazı askerler de bütün tehlikelere ve baskılara rağmen vatanı kurtarmak yolundan dönmemekte kararlıdırlar. İşgal altında olan bir şehirde,

Padişah'ının ve hükümetinin bu işgallere karşı kayıtsız kaldığı bir başkentte bağımsızlıktan yana olmasının bedelini canıyla öder:

> "İstanbul'dan iki bin padişah askeri, Bandırma vapuru ile Hereke'ye çıkmış geceleyin. Vapurun ışıkları söndürüldüğü için, kimse görememiş. Gelip, Tavşancıl'ı kuşatmışlar. Gazlı bezlerle bir iki eve ateşe vermişler. (…) Yahya Kaptan bakmış ki tüm köy yanacak, milislerin önünde, meydana gelmiş, teslim oluyorum demiş. Askerler yanıt olarak ateşe başlamışlar…" (Hafifbilek 1998: 43)

Görüldüğü üzere Yahya Kaptan'ı ortadan kaldıran İngiliz ordusu veya azınlıklar değil, Padişahın askerlerinden oluşan Osmanlı ordusudur. Celal Hafifbilek'in romanında İstanbul Hükümeti ve Saray'ın Millî Mücadele'ye karşı olduğunu başka olaylarda da görüyoruz. Ankara'da Müftü Rıfat Efendi, Bekir Efe, Yahya Galip Bey gibi millîciler sayesinde yerel bir halk meclisi açıldığında ve Millî Mücadele yanlısı olmayan Ankara Valisi Muhittin Paşa görevden alındığında İstanbul oldukça telaşlanır, gazeteler "eşkıyalar Vali'yi tutukladı" şeklinde yazarlar. Ali Fuat Paşa 20. Kolordu Kumandanlığı'ndan atılır, Müftü Rıfat Efendi görevden uzaklaştırılır, Ankara'ya Ziya Paşa adında yeni bir vali atanır.

Bilindiği üzere 22 Ekim 1919'da Mustafa Kemal ile Ali Rıza Paşa hükümetinin temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında Amasya'da yapılan görüşmeler sonunda İstanbul'da Misak-ı Millî'den yana bir meclis açılmasına karar verilir. Ne var ki Mustafa Kemal istediği halde milletvekilleri onu meclis başkanı seçmezler:

> "Ankara'ya gelen milletvekillerine kendisini Meclis Başkanı seçtirmeleri için uğraş vermelerini istemişti. Rauf Bey dâhil söz almıştı, ama İstanbul'da verilen sözler unutuluvermişti." (Hafifbilek 1998: 238)

Mustafa Kemal meclis başkanı seçilmez, fakat Osmanlı'nın bu son meclisinde Misak-ı Millî kabul edilir. Tetikte bekleyen İngilizler şehri işgal edip Meclis'i dağıtınca, bazı milletvekilleri Ankara'nın yolunu tutarlar:

> "İngilizler, padişah adına, padişaha sadık subayların başında bulunduğu birlikler kurdular. Bunları Yunan'la savaşan çetelerin üzerine saldılar. Ankara'yı vatan hainliği ile suçlayan Şeyhülislamın fetvalarını, İngiliz uçakları ile dağıttılar. Müftü Rıfat Efendi de, yüz seksen müftü ile ortak karşı fetvasını çıkardı. 'İstanbul vatan

> hainidir,' dedi. 'Her kim ki İstanbul'a hizmet ederse, cehennemliktir, katli vaciptir.'" (Hafifbilek 1998: 146)

Görüldüğü üzere Ankara'daki millîcilerin gözünde İstanbul'dakiler vatan hainidir ve onların katli vaciptir. İstanbul'un vatan haini olduğunu gösteren gelişmelerden biri Anzavur Ahmet'in Ankara'ya karşı kışkırtılması, diğeri İngiliz izin ve altınlarıyla Hilafet Ordusu'nun kurulmasıdır. Şeyhülislamın Kuva-yı Milliyeciler için "o asiler din düşmanıdır, kim ki onlarla beraber ola, cehennemliktir" yollu fetvası da İngiliz uçaklarıyla dört bir yana dağıtılınca Anzavur ve Hilafet Orduları gittikçe güçlenirler:

> "Anzavur çok kısa zamanda dev gibi büyüdü. Din aşkıyla (!) saldırdığı yerleri ezip geçiyordu. Bu iki kuvvet birleşince Ankara'nın işi tamamdı. İstanbul'da avuçlar keyifle oğuşturuluyordu. Öyle bir güç doğmuştu ki, Yunan'ın üzerine gitse, üç günde denizde boğardı, ama en büyük düşman Ankara'ydı Saray için." (Hafifbilek 1998: 259-260)

Ankara 1920 romanında İstanbul'daki azınlıkların çeteleşme süreci, şehrin işgal edilişi, Saray ve İstanbul Hükümeti'nin Millî Mücadele'ye karşı olan olumsuz tutumları üzerinde gerçekçi bir şekilde durulmuş, İstanbul'daki Kuva-yı Milliyecilerden de bahsedilerek şehrin o dönemdeki kaotik yapısı ortaya konmuştur.

Attilâ İlhan'ın **Reis Paşa** adlı romanı İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgal edilmesiyle başlar. Yazar, işgal altındaki kent için "mutluluk kapısı" anlamına gelen "Dersaadet" adını kullanır. Dersaadet kelimesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 450 yıllık hâkimiyeti altında Bizans kültürü üzerine inşa edilen yeni bir kültürü temsil eder. Camileri, minareleri, çeşmeleri, konakları ve yalılarıyla Dersaadet, bir Müslüman-Türk şehridir. Şehirdeki Müslüman-Türk unsurunu silmeye çalışan Batılılar, "Constantinopol" kelimesini kullanırken, Dersaadet eski İstanbul'u özleyen ve hatırlayanların kullandığı bir tabir olarak karşımıza çıkmaktadır (Özher 2009: 446). Yazar, 1921'in başlarına kadarki yaklaşık bir yılık süreç içerisinde, işgal altındaki bu şehrin bütün kesimlerini, yine gerçek kişi ve olaylardan yola çıkarak anlatır; "Dersaadet'in Constantinopolleşmesi" üzerinde durur. Romanın henüz ilk sayfasında, müttefik devletler tarafından işgal edilen bir İstanbul ile karşılaşırız:

> "Kalın ve karanlık bir pus, Dersaadet'i kaplamıştı. Şehrin soğuk ışıkları, yer yer, bu dağınık su tozu dalgınlığında, belirip kayboluyor: 16 Mart 1336 (1920): sabaha karşı. Boğaziçi'nde, Dolmabahçe'den Beykoz'a, Müttefik Donanması'nın o bunaltıcı; dretnot, kruvazör, muhrip ve destroyer kalabalığı. İngiliz Amiral Gemisi, bunların arasında, arduvaz grisi bir heyulâ; güvertesindeki yerinden, gemilere ışıkla işaret veren, bahriyeli muhârebe neferi." (İlhan 2002: 16)

Aslında İstanbul, 1918'in Kasım ayından beri abluka altındadır; fakat resmî olarak işgal edilmemiştir. Oysa şimdi devlet dairelerinin basılıp, devlet adamlarının tutuklanmasıyla resmî işgal başlamıştır. İngilizler, işgal için Hindistan'dan Gurkha askerleri de getirmişlerdir:

> "Gurkha'lar, garip sarıkları ve yağlı bıyıklarıyla, birer hayâl; silahlarına tutunmuş, kamyonlardan yere âdeta akıyorlar: düzenli ve tertipli olarak, Nizâmiye basılıyor." (İlhan 2002: 19)

Boğaz'a demirleyen muharebe gemileri, devamlı olarak asker ve mühimmat boşaltır. İngiliz askerler ve beraberlerindeki Gurkhalar, şehre ayak basar basmaz, çeşitli bölgeleri ve binaları işgale başlarlar: Osmanlı Mebusan Meclisi, 10. Kafkas Fırkası Karargâhı, Beykoz Eytam Yurdu, karakollar, telgrafhaneler… İstanbul insanlarının işgal karşılarında gösterdikleri tepki, konum ve mevkilerine göre değişir; fakat yazar, genel olarak İstanbul ahalisinden "mütehayyir ve müteellim" olarak bahseder. Kuzguncuk, Çengelköy, Rumelihisarı, Bebek, Kanlıca, Büyükdere'de yaşayan halk, telaş, şaşkınlık ve huzursuzluk içindedir. Nizamiyeleri basılan Türk neferler ise, kendilerine ateş açan İngiliz askerlerine karşı koymaya çalışırlar:

> "Can pazarı: Türkler direnmeye çalıştılarsa da, nâfile! Bahriyelilerin bir iki mangası, mızıka erlerinin koğuşuna dalmıştı: aynı sahnelerin tekrarı, sanki bir fikr-i sabit: Türk neferleri dizilip, kurşunlanıyor: Üç ölü, iki yaralı!.." (İlhan 2002: 19)

İngiliz askerler, Türk neferleri öldürmekle kalmaz, Harbiye Nâzırı Mustafa Fevzi Paşa'yı dahi tutuklarlar. Bu da işgalin boyutlarının ne kadar büyük olduğunu göstermeye yeterlidir. Devletin nâzırı yabancılar tarafından tutuklanırken, şehirdeki Türk bayrakları yerlerde sürünürken, İstanbul'daki saltanatçılar yahut mandacılar ise halen Kuva-yı Milliye'ye saldırmaktadırlar. Bunlardan biri Alemdar gazetesi yazarlarından Refii Cevat (Ulunay)'dır. Beyazıt Kulesi'ndeki Türk bayrağının

gönderden indirilmesinin anlatıldığı bölümle, Ulunay'ın yazısını peş peşe vermeyi uygun görüyoruz:

> "Beyazıt Kulesi, yalnız ve tutsak, gökyüzüne uzanıyor. (…) Kulenin yukarısında, aşağıya doğru sallandırılmış, bir Türk bayrağı dalgalanmaktadır: büyük ve nazlı! Birden orada peydahlanan İngiliz zâbitleri, bayrağı çözüp, yukardan aşağı bırakıyorlar: Bayrağın, salına salına yere inişi, ne korkunç bir mahcubiyet; ne haysiyet kırıcı bir utanç!" (İlhan 2002: 35)

> "…kimse çıkıp da, bu milletin hâli ne olacak demiyor? Azimkâr bir Hükümet ricâli, bir demir el ile, Kuva-yı Milliye nâmı altına iltica eden bu haydutların, kafasına bir yumruk indiremiyor…" (İlhan 2002: 23)

Alemdar'dan başka romanda adı geçen, bir diğer Millî Mücadele muhalifi gazete Peyam-ı Sabah'tır. Ali Kemal, Refik Halit gibi muhalifler bu gazetede, Kuva-yı Milliye'yi ve Ankara'yı hedef alırlar. Peyam-ı Sabah'ın şu manşeti, gazetenin tavrını açıkça ortaya koymaktadır: *"Anadolu'nun Kuva-yı Milliye'den Temizlenmesi, Muvaffakiyetle İlerliyor"* (İlhan 2002: 175) O dönemde İstanbul'da Millî Mücadele taraftarı yazarların yer aldığı gazeteler de vardır elbette. Romanda İkdam ve yazarı Yakup Kadri'den bahsedilmektedir. Karargâh'ındaki odasında İkdam'ı okuyan Reis Paşa, Yakup Kadri'nin yazısından bir hayli etkilenir ve işgal altındaki bir şehirde bu tarz yazılar yazılmasına oldukça şaşırır:

> "(…) tesadüf bu ya, en üstte İkdam gazetesi, şöyle bir göz atacak oldu; hafızasına o anda, ateşten yazılmış o satırlar, alev alev akıyor: *'tarihin bir başlangıç noktasındayız: uzaktan uzağa bir fecir söküyor. Bazıları bunu bir yangın parıltısı zannediyor ve ürkerek gözlerini kapıyor: gelecek, yeryüzünün bütün mazlum ve mağdur insanlarının olacaktır!..'* Hayret! 'maneviyatı' bir anda yükselmiş; 'ruhu' bir 'muhârebe dehşetinin, kabil-i iştiâl heyecanlarıyla dolmuş'tu; merakla imzayı aranıyor. '…Yakup Kadri…' (…) Elinde olmayarak düşünüyor: '…işgal altındaki bir pâyıtahtta, meb'uslar bile derdest edilip sürülmüş iken; lâlettâyin bir gazetecinin, bunları yazabilmesi; inkâr-ı gayr-ı kaabil bir vatanperverlik hüccetidir.'" (İlhan 2002: 242-243)

Attilâ İlhan'ın **Dersaadet'te Sabah Ezanları** romanında olduğu gibi **Reis Paşa**'da da üzerinde çokça durduğu sorun, "yabancılaşma"dır. Tanzimat'tan beri süregelen bu olumsuz değişme, İstanbul'un işgal günlerinde çokça belirginleşmiştir. Şehirdeki Petrograt, Parisianna, Mulatier gibi pastaneler, Pera Palas gibi oteller, işgal zabitlerini

ve onların destekçilerini ağırlayan pahalı ve modern yerler; aslında İstanbul'un bir Osmanlı-Türk şehri olmaktan ne kadar uzaklaştığını gösterirler:

> "Mağazaların çoğunda, Fransızca, Rumca, Ermenice tabelalar göze çarpıyor; ışıklı reklamlar, renk renk, etrafı aydınlatmış; bazı işhanlarının, bazı binaların kapı ve balkonlarına, İngiliz, Fransız, İtalyan, en çok da Yunanistan bayrakları asmışlar; bazıları, yukardan aşağı boydan boya sarkıtılıyor." (İlhan 2002: 141)

Yukarıda saydığımız mekânlardan Parisiana, işgal günlerinde Yüzbaşı Rene, Miralay Dickinson gibi yabancı askerlerin; Marie-Laure, Edd'Jay ve Jimmy Fowler gibi yabancı gazetecilerin; Yorgopulos, Madam Sinos, Mavros'lar, Muzedinis gibi "Ethniki Eteria"ya mensup yerli Rumların; Hagop Bakırcıyan, Aznif Hanım gibi Ermeni zenginlerin ve Gülistan Satvet gibi millî benliğini kaybetmiş Türklerin eğlenceli akşamlar geçirdikleri yerlerden biridir. Burada bulunanların sağ ellerinde Yunan, sol ellerinde İngiliz bayrağı; dillerinde ise "Constantinopol" kelimesi vardır. İstanbul'un bu tür mekânları ve "birtakım" insanları o kadar yabancılaşmışlardır ki Miralay Oliver Dickinson kendisini Paris'te hissetmekte; Gülistan Satvet'i bir Fransız "madam" olarak görmektedir:

> "'*Constantinople'*, neresinden bakılırsa bakılsın, Kahire ile 'kaabil-i kıyas' bir yer sayılamaz; burası bir 'metropol', minarelerine rağmen, sanki batılı bir şehir; hele 'Müttefiklerin yönetimine intikalinden' sonra, büsbütün böyle! *Parisiana*'nın, Paris'teki bir gece kulübünden farkı nedir? Ya da, Gülistan Satvet'in, '*mondaine'* bir Fransız '*mademoiselle*'inden farkı?" (İlhan 2002: 78)

Miralay Dickinson gibi Fransız Le Temps gazetesinin savaş muhabiri Marie-Laure de İstanbul'u bir Osmanlı-Türk kenti olarak görmez. Ondaki bu düşünce, Bursa ziyareti sonrası ortaya çıkar. Osmanlı-Türk kültür hayatına ait unsurların (Kaytancızade Konağı'ndaki harem hayatı, akşam sefaları, küpe çiçekleri ve zambaklarla süslenmiş bahçeler, çardak altındaki çay saatleri vs.) hâlâ yaşadığı Bursa'dan İstanbul'a döndüğünde aradaki farkı görecektir:

> "Burada hangi caddeye çıksa, salkım salkım yolcu, tramvay; başlarında tablalarıyla, semt semt, seyyar satıcılar; terli, soluk soluğa yorgun bir kalabalık! Marie-Laure, Anadolu'nun, ilk bakışta hissedilmeyen gizli bir cazibesi olduğunu, İstanbul'a dönünce fark ediyor; aslında bu şehrin, tam anlamıyla, 'Türk' sayılamayacağını da!" (İlhan 2002: 362)

Rumca şarkıların söylendiği bu tip eğlencelere katılanlar arasında Almanya'dan yeni dönmüş Doktor Meleho ve eşi Şaşkın Bekir Usta, Ahmet Ziya gibi sosyalistler de vardır. Fakat bu kişiler daha çok Türkiye ve dünyadaki sosyalist gelişmeleri konuşmak, İstanbul'da Türkiye İştirakiyûn Fırkası'nın çalışmalarını yaymak için bir araya gelirler. Zira çoğu kısa zaman sonra İstanbul'un yaşanmaz hale geldiğini düşünerek Millî Mücadele için Ankara'ya geçecektir. Bundan daha mühim olan, Osmanlı Devleti'nin Sadrazamı Damat Ferit Paşa'nın İstanbul'un akşam eğlencelerinde yer alması, azınlıklarla ve ülkeyi işgale gelmiş zabitlerle kadeh tokuşturmasıdır ki yazar bu birlikteliği "utanç" olarak nitelendirir. Ankara'daki Meclis'in kurulmasından henüz on beş gün sonra İngiliz Yüksek Komiserliği ile bir araya gelerek Anadolu'daki hareketi bastırmanın yollarını arayan; bu amaçla Kuva-yı İnzibatiye'yi kurduran Damat Ferit Paşa, İstanbul'un bankerlerinden Bakırcıyan'ın kızının yaş günü için yalısında düzenlediği eğlenceye de katılır. Yitik ülkenin "muzaffer" ve "mağrur" Sadrazamı, davetlilere Çapanoğlu İsyanı'nı bir müjde olarak duyurur:

> "Bakırcıyan Yalısı'nın görkemli 'muâyede salonu' (…) Salonun en mûteber köşesinde, Hagop Bakırcıyan, 'Damat' Ferit Paşa ile baş başadır; ayakta, konuşuyorlar. Sadrazam, gösterişli yapısı, baloya uygun kıyafetiyle, dikkati çekiyordu. (…) Gazetecilerin [(Marie-Laure ve Edd'Jay'den bahsediyor) O.A.] baktığı sırada, 'Müsü' Bakırcıyan, elindeki şampanya bardağını, Sadrazam Paşa'ya doğru kaldırıp, mütebessim bir şeyler söyler; Sadrazam Paşa da bardağını kaldırıp onunkisiyle tokuşturur. (…)
> '-… Halk, Halife'ye ve Padişah'a sâdıktır; Bolşeviklere, kat'iyyen itibar etmiyor; bunun isbatı şudur ki..' Biraz sustu, dans ve müzik arkalarında bütün şaşası ve dağdağası ile devam ediyordu; üç gazeteci dikkat kesilmiş, Sadrazam'ın çevresini almışlardı; o daha muzaffer, biraz da mağrur bir edayla, 'müjdeyi' verecektir:
> '-…Yozgat ve havalisinde, ahâli, Ankara'daki eşkıyaya karşı ayaklanmıştır…'" (İlhan 2002: 220-230)

İstanbul'daki işbirlikçilerden biri de Bacaksız Abdi Bey'in eşi, Yüzbaşı Rene'nin metresi (**Dersaadet'te Sabah Ezanları** romanından tanıdığımız) Gülistan Satvet'tir. Reis Paşa'dan "küstah" şeklinde bahseden ve Türk olduğu için Yüzbaşı Rene'nin Marie-Laure'yi kendisine tercih ettiğini düşünen bu kadın, çıkarları uğruna, Yüzbaşı Rene'ye birtakım istihbaratlar sağlayarak işbirlikçi olduğunu ortaya koyar.

Yöneticilerinin bu şekilde işgalcilerle, azınlıklarla işbirliği yaptığı; Gülistan Satvet gibi bazı kadınlarının Yüzbaşı Rene gibi yabancı askerlerle ahlak dışı ilişkiler yaşadığı;

mekânlarında Rumca şarkıların söylendiği; Ermeni ve Rum azınlıkların her akşam Pera Palas, Parisiana gibi mekânlarda çılgınca eğlendiği; Fransız, İtalyan, Yunan ve İngiliz bayraklarının ellerde dolaşırken Türk bayraklarının yerlerde süründüğü; neredeyse bütün afiş ve tabelalarının Fransızca olduğu; Sinos, Mavros ve Muzedinis gibi Etnik-i Eteryacıların saygı gördüğü İstanbul için, kanımızca en doğru yorumu Ahmet Ziya yapar. Galatasaray Durağı'ndan Eminönü'ne doğru ilerlerken gördüğü manzara karşısında beyninde uyanan düşünce, **Reis Paşa** romanındaki İstanbul hakkında, bir kıssadan hisse gibidir adeta: *"1336 yazında, İstanbul'da Müslüman, bilhassa Türk olmak, bir eziyet-i muazzama!.."* (İlhan 2002: 292)

Hıfzı Topuz, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında işgal yıllarında İstanbul'un içine düştüğü karışıklığı, azınlıklarıyla, Rum ve Ermeni çeteleriyle, Kuva-yı Milliyesiyle, aydınlarıyla, din adamlarıyla, kadınlarıyla, işgal kuvvetleriyle, neme lazımcılarıyla, işbirlikçileriyle, gizli ve gizli olmayan örgütleriyle, Osmanlı yöneticileriyle, ordusuyla ve bütün bu grupların mücadele sürecinde aldıkları tavırlarıyla anlatmıştır.

"Millî Mücadele Sırasında Azınlıklar" bölümünde bahsettiğimiz gibi bir yanda Milto, Paşaköylü, Panayot, Apostol, Yorgi gibi Ermeni ve Rum azınlıkların kurdukları zararlı çeteler varken, diğer yanda "Millî Mücadele'de Kuva-yı Milliye ve Çerkez Ethem Meselesi" bölümünde bahsedildiği üzere İpsiz Recep, İsmail Kaptan, Küçük Aslan, Laz Osman gibi vatanseverlerin kurdukları yararlı çeteler vardır. Çetelerin ve işgal kuvvetlerinin hâkim oldukları yerlere göre İstanbul adeta parçalara ayrılmıştır. Mesela Beyoğlu ve Galata civarına yabancılar hâkimken, Üsküdar, Kadıköy, Şile, Kartal, Beykoz gibi ilçeler Kuva-yı Milliye'nin elindedir ve buraya bir Menzil Hattı kurulmuştur. Romanda İstanbul'un Kuva-yı Milliyesinin en tanınan simaların biri olan Topkapılı Cambaz Mehmet Bey üzerinde ayrıca durulmuştur:

> "O dönemde direniş hareketinin önemli isimlerinden biri de Topkapılı Cambaz Bey'di. Direnişle ilgili hangi taşı kaldırsan altından Cambaz Mehmet Bey çıkıyordu. Adı neredeyse efsaneleşmişti. Topkapılı Cambaz Mehmet Bey çok dinamik, zeki ve girişimci biriydi. (…) Kısa zamanda bütün kabadayıları, bıçkınları, hırsızları ve yan kesicileri çevresinde toplayarak güçlü bir şebeke oluşturdu. Bazılarına göre onun peşinden gidenlerin sayısı beş bini geçiyordu.

> Cambaz Mehmet'in astığı astık, kestiği kestikti. Onu dinlemeyenler İstanbul'da barınamazdı." (Topuz 2002: 49)

Özbekler Tekkesi ve şeyhinden de destek alan Kuva-yı Milliyeciler iki kez Maçka, iki kez Zeytinburnu ve bir kez de Karaağaç Deposu'ndan silâh, cephane kaçırır ve Anadolu'ya sevk ederler. Bunun dışında Anadolu'ya gidip savaşa hizmet etmek isteyenlerin çeşitli şekillerden oraya ulaşmaları konusunda yardımcı olurlar. Son olarak azınlıkların işgal ettiği köylere giderek, kendilerine zulmedilmiş Türk halkını kurtarırlar. Kuva-yı Milliye'nin giderek güçlenmesinde çeşitli örgütlerin de payı vardır.

Bu örgütlerden Karakol (3 Kasım 1918), Millî Kongre, Mim Mim, Hamza ve İmalatı Harbiye'nin kuruluş süreçleri ve faaliyetleri romanda ayrıca anlatılmıştır. Karakol Cemiyeti, İttihat ve Terakki'nin bir devamı olarak Kara Kemal ve Kara Vasıf Bey'ler tarafından kurulmuş, gizli lider olarak Enver Paşa'yı seçtiklerinden, Kuva-yı Milliye'nin hâkimiyetleri altına almaya çalıştıklarından Mustafa Kemal Paşa tarafından ilga edilmişlerdir. Fakat Karakol Cemiyeti Nisan 1920'de Zabitan, Ekim 1921'de ise Yavuz adını alarak faaliyetlerine devam eder:

> "Karakol Cemiyeti kısa zamanda İstanbul'un en güçlü yer altı örgütü oldu. İşgale karşı çıkan sayısız subay ve vatansever bu örgüte katıldı. Ne var ki Karakol'un yöneticilerinin amacı Anadolu'da gelişen Kuvayı Milliye eylemlerini de kendilerine bağlayarak, yönetimi ellerinde bulundurmaktı." (Topuz 2002: 40)

Bir başka önemli örgüt, Karakol gibi gizli çalışmayan ve göz doktoru Esat Paşa tarafından Süleyman Nazif ve Halide Edip gibi aydınlara danışılarak Aralık 1918'de kurulan, amacını bütün ulusal güçleri birleştirerek bağımsızlığı sağlamak olarak belirleyen Millî Kongre'dir:

> "Paşa 11 Arlık 1918'de Bindirdirek'teki Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Merkezi'nde büyük bir toplantı düzenledi. Bu toplantıya Milli Kongre adı verildi. 50'den çok dernek ve kuruluş katıldı bu toplantıya: Türk Ocağı, Edebiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Esirgeme Derneği, Galatasaraylılar Yurdu, Kabataş Teavün (Yardımlaşma) Cemiyeti, Matbuat Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Ressamlar Cemiyeti, Çiftçiler Derneği, Ahali İktisat Fırkası (Partisi), Radikal Avam Fırkası, Sulhü Selah (Barış) Cemiyeti, Müdafaai Milliye Cemiyeti ve 20'ye yakın kadın derneği. Ayrıca, İstanbul'da ne kadar kalburüstü politikacı, yazar, gazeteci ve sanatçı varsa, onlar da bu kongrede yer aldı." (Topuz 2002: 47)

Millî Kongre İstanbul'da o denli güçlenir ki ne Hürriyet ve İtilaf Partisi ne de İngilizler cemiyeti dağıtmaya cesaret edebilirler. İngilizler Esat Paşa'yı sürgüne gönderirler, fakat Paşa'nın bir ay sonra yeniden İstanbul'a dönmesiyle Millî Kongre'nin gücü daha da pekişir.

Yukarıda isimi verilen örgütlerden bazıları silahlı mücadeleye girişerek bizzat Kuva-yı Milliye'ye dâhil olurlar. Bunlardan biri 1920'nin Nisan ayında, Yüzbaşı Emin Ali, Yarbay Kemal, Yarbay Hüsamettin gibi dağılmış Osmanlı ordusunun askerleri ve Cambaz Mehmet, Muhasebeci İhsan gibi Kuva-yı Milliyeciler tarafından kurulan Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı, kısaltılmış adıyla Mim Mim Grubudur:

> "O günlerde düzenli ve disiplinli bir örgütün kurulması için bazı girişimler oluyordu. Bunların en önemlisi de piyade yüzbaşısı Emin Ali Bey'le, muhasebeci İhsan Bey'in ve itfaiye kumandanı Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey'in 1920 yılının ilk aylarında Topkapı'da bir evde toplanarak oluşturdukları gruptu. Buna Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı adı verildi. Birkaç hafta içinde bu gruba birçok kişi katıldı." (Topuz 2002: 51)

Romandan kuruluşu ve amacından bahsedilen bir diğer örgütün adı Hamza'dır. Bu örgüt, Mustafa Kemal ve İsmet Paşalardan izin alınarak, Yüzbaşı Neşet, Kurmay Yüzbaşı Seyfettin, Kurmay Yüzbaşı Şakir Muzaffer tarafından Beylerbeyi'nde, 23 Eylül 1920'de kurulmuştur. Nedim Bey'in "Niye Hamza?" sorusuna Yüzbaşı Neşet Bey şu cevabı verir:

> "Çünkü Hamza Peygamberimizin amcasıydı. Uhud Savaşı'nda şehit düşmüştü. Biz de Hamza'yı kahraman bir savaşçı olarak tanıyorduk. Bu, kötü yorumlara yol açacak bir ad değildi." (Topuz 2002: 159)

Nedim Bey'in İmalatı Harbiye Grubu hakkındaki merakını da yine Neşet Bey giderir. Buna göre İmalatı Harbiye, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra silâh ve cephanenin İngilizlere teslim edilmesinden yana olmayanlar tarafından, Topçu Kaymakamı Eyüp Bey önderliğinde 19 Mart 1920'de kurulmuş; söz konusu silâh ve cephanenin Anadolu'ya kaçırılmasında görev almış bir örgüttür.

İstanbul'daki millîciler yalnız kendi şehirlerinin işgal altında olmasından muzdarip değillerdir, öyle ki İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgal edilmesine de en büyük tepkiyi düzenledikleri mitingleriyle İstanbullular gösterir. Kadın-erkek, genç-yaşlı, cahil-aydın binlerce vatansever İstanbullunun katıldığı, Neriman, Perihan ve Ümran'ın da konuşmalar yaptığı mitinglerden ilki 13 Mayıs Pazartesi Fatih'te olur:

> "Neydi o meydanın durumu? Mahşer! Kimilerine göre meydanda 50 bin kişi vardı, kimilerine göre 80 bin. Siyah üzerine beyaz alyıldızlı bayraklar sallanıyordu pencerelerden, balkonlardan. Arı kovanı gibi bir uğultu yükseliyordu dört bir yandan. 'İzmir Türk'ündür!' diye pankartlar görülüyordu." (Topuz 2002: 57)

İkinci miting 20 Mayıs'ta, Üsküdar'da yapılır. Üsküdar, Çamlıca, Kısıklı halkının katıldığı bu miting de oldukça ses getirir. İngilizler miting alanının üzerinden uçaklarla geçseler de buna aldırış eden olmaz. İki gün sonra üçüncü miting Kadıköy'de gerçekleşir:

> "Toplantıyı bu kez de Tıbbiye öğrencileri düzenlemişti. O gün gökten boşanırcasına bir yağmur yağıyordu. Yine da alanda en az 20 bin kişi toplandı. Şemsiyeler açılmış, insanlar saçakların ve ağaçların altına sığınmıştı. Kimler yoktu o gün konuşmacılar arasında? Münevver Saime Hanım, Halide Edip Hanım, Hayriye Melek Hanım, Hüseyin Suat ve Fahrettin Hayri Beyler… Yine coşkulu konuşmalar yapıldı. Yine alkıştan yer gök inledi. Türklerin 350 milyon Müslüman kardeşi olduğu ve böyle bir gücün asla yenilmeyeceği söylendi." (Topuz 2002: 61)

İstanbullular en kalabalık mitinge bir gün sonra Sultanahmet'te şahit olurlar. 200 bin kişinin katıldığı bu mitingde de bağımsızlığa dair coşkulu konuşmalar yapılır. Halide Edip, Selim Sırrı, Sabiha Zekeriya, Mehmet Emin gibi aydın İstanbullar, bu mitinglerde halka Millî Mücadele bilinci aşılamaya çalışırken, İstanbul'un yönetim kademesinde değişimler yaşanmaktadır. Üçüncü Damat Ferit kabinesi yerine kurulan Ali Rıza Paşa kabinesi de beş ay sonra devrilince Padişah Vahidettin yeni kabineyi kurma görevini Salih Paşa'ya vermiştir. Kuva-yı Milliye'nin İstanbul'da giderek güçlenmesinden zaten rahatsız olan İngilizler, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Misak-ı Millî'yi kabul etmesiyle şehri 16 Mart 1920'de resmî olarak işgal etmişlerdir:

> "İşgal günü Şehzâdebaşı Karakolunda altı Türk askeri öldürülmüş, devlet daireleri denetim altına alınmıştı. İşgalciler İstanbul'da dilediklerini tutukluyor ve hükümete her istediklerini yaptırıyorlardı. Kentte bir terör havası esiyordu." (Topuz 2002: 74)

Hıfzı Topuz'un romanında son dönem Osmanlı yönetimi "neme lazımcılar" olarak ele alınmışlardır. Buna göre İngiliz güdümünde olan Padişahın ve diğer yöneticilerin tek dertleri kendi mevkilerini korumak veya yükseltmektir:

> "Hüseyin Rauf (Orbay), Hoca Vehbi Efendi ve Abdülaziz Efendi'den oluşan heyetin üyeleri Sultan'a, 'Milletin mücadeleye kararlı olduğunu ve sonuna kadar savaşacaklarını,' söylediler. Vahdettin ise şöyle dedi: 'İngilizler isterlerse yarın Ankara'ya gidebilirler. Bir millet var, koyun sürüsü. Ona bir çoban gerek, o da benim.' Vahdettin'in hiçbir şey umurunda değildi. Niyeti Damat Ferit Paşa'yı dördüncü kez sadrazamlığa getirmekti. Çünkü Damat Ferit 'İngilizlerin adamı' olarak biliniyordu." (Topuz 2002: 75)

Padişah Vahidettin, İslam dininin şeyhlik koltuğuna da kendisi gibi Millî Mücadele'den yana olmayan, hatta Batı Anadolu'nun Yunanlılara verilmesi için bir cemiyet kuran, Mustafa Kemal başta olmak üzere birçok millîci için idam fetvası veren Mustafa Sabri'yi oturmuştur:

> "Görüyor musunuz, Padişah Efendimiz Şeyhülislam diye kimi din işlerinin başına geçirmiş? Şeyhülislam Efendi iki ay önce Pera Palas Otelinde yapılan İngiliz Muhipleri (Dostlar) Cemiyeti'nin kongresinde de onursal başkanlığa getirilmişti." (Topuz 2002: 243)

İstanbul'un işbirlikçi yüzünü temsil eden diğer karakterler, Çamlıca'daki köşkün sahibi Hulusi Bey ile eşi Handan Hanım'dır. Öteden beri İttihat ve Terakki Cemiyeti düşmanı, İngiltere hayranı olan Hulusi Bey, Türk doğmuş olmanın verdiği üzüntüyle İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesini adeta sevinçle karşılar. Şehri işgale gelen yabancı askerlerin onuruna köşkünde partiler düzenler. Hayatı boyunca güçlülerden yana olan Hulusi Bey, İngilizler sayesinde ileride önemli mevkilere gelme gayreti içindedir:

> "Hulusi Bey işgal kuvvetlerinin ileri gelenleriyle iyi ilişkiler kurmaya ve dostluğunu geliştirmeye özen gösteriyordu. Osmanlı devletinin Almanya ile birlikte uğradığı büyük yenilgi onu pek o kadar üzmemişti. Çünkü savaşı İngilizler ve Fransızlar kazanmışlar, Alman hayranı İttihatçılar da politika sahnesinden silinmişlerdi. Şimdi artık Düyunu Umumiye de yeni bir önem kazanacak ve ülkenin maliyesine yeniden yön verecek bir duruma gelecekti. (…) Hulusi Bey kurtuluşu yalnız işgalcilerle anlaşmakta buluyor ve onlarla iyi geçinmenin yollarını arıyordu." (Topuz 2002: 87-88)

İlk parti 1920 başlarında, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck'in onuruna düzenlenir. Partiye davet edilenler arasında Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, İtalya Yüksek Komiseri Maissa, Fransız Yüksek Komiseri Defrance, "böl ve yönet" politikasının baş mimarı Andrew Ryan, İngiliz Dostları Cemiyeti Başkanı Rahip Fru ve Damat Ferit hükümetinin bazı üyeleri de vardır:

> "Bu resepsiyon mevsimin ilk büyük toplantısı olacak ve İstanbul'da en üst düzeydeki işgal kuvvetleri temsilcileriyle Kabine'nin ünlü bakanlarını ve Hürriyet İtilaf Partisi'nin ileri gelenlerini bir araya getirecekti. Hulusi Bey'in amacı siyasal gücünü kanıtlayarak, yarın bir hükümet değişikliğinde önemli bir göreve, yani Hariciye nâzırlığına getirilmekti." (Topuz 2002: 86)

İstanbul'un birçok semtinde sefalet yaşanırken Hulusi Bey, misafirleri için her çeşit içkiden, her çeşit mezeden müteşekkil bir sofra kurdurmuş; servisi yapmaları için Pera Palas'tan Rum ve Ermeni garsonlar getirtmiş; kızlarını da seferber etmiştir. Kocası gibi İngiliz hayranı olan Handan Hanım da davetlilerin eşleriyle ilgilenmiştir.

Hulusi Bey, bu partide Neriman'a âşık olan John White adlı İngiliz subayın sık sık köşklerini ziyaret etmesinden gayet memnundur. Hatta bir kere Binbaşı Withol adlı bir ajanla ziyarete geldiklerinde onlara, İngiliz hayranlığından bahseder; Anadolu'daki hareketin bir anarşi olduğunu iddia eder:

> "Efendim, halkımız kendilerine yapılan iyilikleri hiç anlamıyor. Düşününüz bir kere. Koca İngiliz ordusu en seçkin elemanlarını buraya göndermiş, İttihatçıların Almanlarla birlik olup felakete sürüklediği Osmanlı devletini, içine düştüğü felaketten kurtarmak için elinden geleni yapıyor. Sen kalk o fedakâr insanlara silâh çek. Bunlar ülkede anarşi yaratmak istiyorlar. Hepsi terörist, hepsi bölücülük yanlısı. Yakalayıp bunları Beyazıt Meydanı'nda ya da Köprü başında sallandıracaksın ki, akılları başlarına gelsin. (…) Bu dünyada İngiliz İmparatorluğu toprakları üzerinde güneşin hiç batmaması için yapmayacağım şey yoktur benim. Yeter ki siz emredin." (Topuz 2002: 112-114)

Kocasının bu sözlerini Handan Hanım da şu şekilde desteklemektedir:

> "Memlekette disiplin, otorite kalmadı. Önce İttihatçılar ülkeyi mahvettiler. Şimdi de başımıza bir Mustafa Kemal çıktı. O da âsilerin başı, devleti içinden yıkmaya çalışıyor. Bolşevik ajanı mıdır, nedir, anlayamadık." (Topuz 2002: 113)

Romanın "Amerikan Mandası" başlıklı yedinci bölümünde, adından da anlaşılacağı üzere manda konusu tartışılmıştır. Bir devletin başka bir devlete kendini yönetmesi için yetki vermesi anlamına gelen manda, Birinci Dünya Savaşı sonrası aydınlarımız da dâhil birçok kişi tarafından yegâne kurtuluş yolu olarak görünmüştür. Kimi İngiliz mandasını isterken kimisi Amerikan mandasını uygun bulmuştur:

> "Bizdeki İngiltere ve Amerika hayranları mal bulmuş Magribi gibi bu tasarıya dört elle sarıldılar. Amerika daha bu manda rejimine adaylığını koymadan bizimkiler, 'Aman,' dediler, 'bu fırsatı kaçırmayalım, Amerika'yı davet edelim, gelsin bizi yönetsin. Biz kendimizi yönetemeyiz.' İstanbul'daki kukla hükümetin hiçbir yetkisi olmayacak, bütün maliye, parasal işler, gümrükler, dış ticaret, ekonomi ve savunma alanlarındaki tüm yetkiler Amerika'ya bırakılacaktı." (Topuz 2002: 131)

Hulusi Bey, haliyle İngiltere mandasından yanadır. Yazılarını çok sevdiği Refii Cevat (Ulunay)'ın *"Bu devlet yaşamak için İngiltere'nin vesayetini (vasiliğini) kabul etmelidir."* sözünü ve Süleyman Nazif'in Hâdisat gazetesindeki *"İstanbul, Ermenistan ve Anadolu'nun yönetimini Amerika'ya bırakıyormuşuz? Bu iş gerçekleşirse sevineceğiz. Kendi kaderimizi seçemediğimiz anlaşıldı."* şeklindeki yazısını referans göstererek sohbet ettiği Nedim Bey ve Şehbender Hayri Bey'e başka bir devletin yönetimine girilmesini önerir. Nedim Bey'in önce Erzurum sonra Sivas Kongrelerinde mandacılığın reddedildiğini hatırlatması ve Mustafa Kemal'in "Ya istiklal ya ölüm" sözünü söylemesi üzerine Hulusi Bey, dönemin birçok aydınının da mandacılıktan yana olduğunu öfkeyle belirtir:

> "Yeter Nedim Bey, yeter, diye haykırdı. Siz galiba İstanbul gazetelerini hiç izlemiyorsunuz. Bütün yazarlar manda rejimini savunuyorlar. Başta Ahmet Emin (Yalman), Refii Cevat (Ulusoy)[34], Ali Kemal, İsmail Hami (Danişment)…" (Topuz 2002: 144)

Şehbender Hayri Bey ise İsmail Hami (Danişment)'nin Memleket gazetesinde çıkan *"Bütün Türklerin tek bir manda altında toplanması gerekir. Amerikan mandası ötekilere göre daha iyidir."* şeklindeki yazsına ve Ahmet Rauf Bey'in İstiklâl gazetesindeki *"Milletler Cemiyeti'nin kefilliği altında bir Amerikan mandası kurulmalıdır."* önerisine işaret ederek Hulusi Bey'in aksine Amerika tarafından

[34]Romanda "Ulusoy" olarak geçmektedir; fakat Refii Cevat'ın soyadı "Ulunay"dır.

yönetilmeyi uygun bulur. Düşüncesini Celal Nuri (İleri) Bey ve Ahmet Emin (Yalman)'in köşe yazıları ile destekler. Dönemin kadın hareketi lideri sayılan Halide Edip Hanım'ın da Mustafa Kemal Paşa'dan Amerikan mandasını talep ettiği mektubunu okur:

> "Saygıdeğer Efendim,
> (…)
> Fransa zararını Türkiye'den çıkarmak istiyor. İtalya Dünya Savaşına Anadolu'dan pay çıkarmak için girdiğini söylüyor. İngiltere ise Türkiye'nin yenileşmesini, gerçek bir bağımsızlık kazanmasını istemiyor. Biz İstanbul'da kendimiz için, bütün eski ve yeni Türkiye sınırlarını kapsamak üzere geçici bir Amerikan mandasını katlanılabilir bir durum olarak görüyoruz.
> (…)
> Amerika'nın yönetim makinesi dinsiz ve milliyetsizdir. Amerika çeşitli soy ve mezhepteki adamları bağdaşık olarak bir arada tutmanın yollarını iyi bilir.
> (…)
> Çok tehlikeli günler geçiriyoruz. Anadolu'da olup bitenleri dikkat ve sevgiyle izleyen bir Amerika var. İşte bütün bunlar karşısında davamıza dostluk göstermesi için, bu elverişli zamanları yitirmeden Amerika'ya başvurmak zorunda olduğumuzu sanıyorum. Vasıf Bey kardeşiniz de böyle düşünüyor. Size ayrıca yazacaktır." (Topuz 2002: 139-140)

Ne var ki Nedim Bey, Hayri Bey'i manda yönetiminin ülkeyi bağımlı hale getireceğine, çünkü ülkemizle ilgili her konuda Amerika'nın karar vereceğine; mesela hangi ülkeden ne kadar mal alınacağını, hangi ürünlerin yetiştirileceğini onların belirleyeceğine, eğitim sistemini onların düzenleyeceğine, ulusal bir ordunun olmayacağına, Türk dilinin yozlaşacağına, Amerikan kültürünün yayılacağına, hâsılı mandanın diğer adının kölelik olduğuna inandırabilmiştir:

> "Nedim Bey, galiba haklı, diye söze girişti. Hepimiz büyük bir yanılgı içindeyiz. Savaşta uğradığımız yenilgi gözlerimizi kararttı. Bütün direnme gücümüzü yitirdik. Sömürge insanlarının durumuna düştük. Belki onlar bile bizden daha iyi direnebiliyorlar. (…) Ya biz ne yapıyoruz? Takılmışız Damat Ferit gibi adamların peşine…" (Topuz 2002: 147)

Birden bire fikir değiştiren Hayri Bey'e oldukça öfkelenen Hulusi Bey, manda fikrinde sabittir. Öyle ki son ana kadar manda düşüncesinden ve İngiliz hayranlığından vazgeçmez. Büyük Taarruz'un Türk zaferiyle sonuçlanmasıyla umutlarını tamamen yitirdiğinde ise köşküne kapanır, içini tutuklanacağı korkuları sarar. Üstelik düne kadar kendi düşüncelerine eşlik eden karısı Handan Hanım da onu suçlamaktadır. Tutuklanma

korkusuna ve karısının hakaretlerine daha fazla dayanamayan Hulusi Bey 1923 yılının başlarında vefat eder.

Şehri işgale gelen Amiral Robeck, Amiral Bristol, Yüzbaşı Bennett gibi İngiliz subaylar, her koşulda Türkleri haksız bulmakta, şehirde kendilerinden yana olanlarla eğlenirken, millîcilere eziyet etmektedirler. Yalnız John White adlı bir subay, Neriman'a âşık olur, fakat o da davasından vazgeçmez. Jean Pierre, Jaques Prevert ve Marcel Duhamel gibi Fransız subaylar ise yaşanan siyasî gelişmelere paralel olarak Türklere yakınlaşmaya, hatta onları haklı bulmaya başlarlar.

İstanbul'da o dönemde Millî Mücadele'ye karşı olan aydınlardan da ayrıntılarıyla bahsedilir. Bu muhalif aydınların başında Ali Kemal gelmektedir. Bunun dışında Refii Cevat, İsmail Hami, Ahmet Rauf, Celal Nuri de İngiliz yahut Amerikan mandasından yanadırlar. Romanın on altıncı bölümü "Ali Kemal Olayı" başlığıyla Ali Kemal'e ayrılmış; burada onun kısaca hayatından, Millî Mücadele dönemindeki gazete yazılarından ve linç edilişinden bahsedilmiştir. Buna göre 1922 yılında 55 yaşında olan Ali Kemal, İstanbul'da Mülkiye Mektebi'nde, Paris'te ve Cenevre'de okumuştur. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânında İstanbul'a dönmüş, İttihat ve Terakki'ye muhalif olan Peyam gazetesini çıkarmış, burada Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni desteklemiştir. 1919 Martında Damat Ferit Paşa'nın sadrazam olmasıyla Maarif Vekili olmuş, ikinci Damat Ferit kabinesinde Dahiliye Nâzırlığı'na atanmıştır. Ali Kemal, henüz Dahiliye Nâzırı iken Mustafa Kemal ve onun başlattığı bağımsızlık mücadelesine muhalif olmaya başlamış, 26 Haziran 1919'da şu genelgeyi yayımlamıştır:

> "Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla birlikte, güncel politikayı o derecede bilmediği için yeni görevinde başarılı olamadı. İngiliz Olağanüstü Temsilciliğinin isteği ve üstelemesi üzerine görevden alındı. (…) Benim size kesin emrim artık o kişinin görevinden çıkarıldığını bilmek ve hiçbir isteğini yerine getirmemektir…" (Topuz 2002: 259)

Bu genelgeyi okuyan Mustafa Kemal, Ali Kemal'i "yıkıcı ruhlu bir insan" olarak nitelendirmiştir. Ali Kemal ise muhalifliğinden hiçbir zaman vazgeçmemiş, Dahiliye Nâzırlığı görevinden sonra tekrar başladığı gazetecilik hayatında bu muhalifliği daha da sertleştirmiştir. Romanda 1919'dan 1922'ye kadarki süreçte, başka bir deyişle Millî

Mücadele döneminde Peyam-ı Sabah gazetesinde çıkan köşe yazılarından kesitler verilmiştir:

> "'Milli Hareketin içyüzü çirkindir, gaflet, nefis düşkünlüğü ve hırsla perişandır. Mustafa Kemal ve Rauf Bey iktidar hırsı içindedirler. Siyasetten habersizdirler. Ateş olsalar ancak kendi kapladıkları kadar yer yakarlar. Yaktıkları yer de Anadolu'dur.' (14 Kasım 1919)
>
> 'Para, dolap, dalavere sayesinde Ankara'da iktidarı ele aldılar. Medeniyet dünyasını aleyhimize çevirmek için Anadolu'da akıl almaz delilikler ve cinayetler işlediler.' (4 Mart 1920)
>
> 'Kuyucu Murat Paşa Celâli'lere nasıl davranmışsa Kuvayı Milliye'ye de öyle davranmak gerekir (yani kafalarını kopartarak) Anadolu'da halkı Mustafa Kemal şakisine (eşkıyasına) haddini bildirmeli.' (20 Nisan 1920)
>
> 'İdam, idam, idam! Mustafa Kemal haydut. Çete reislerine istediklerine idam yetkisini veriyor. Bu haydutlar İttihatçılardan daha âdi, daha kötü oldukları için cezalarını daha önce bulacaklar.' (25 Nisan 1920)
>
> 'Hükümet Yunan ordusunun ileri hareketini protesto etmek niyetinde değildir. Çünkü Yunan ordusu ceza verme işini yapıyor. Mustafa Kemal'in ordusu haydutlardan, yağmacılardan, sabıkalılardan kuruludur.' (12 Temmuz 1920)
>
> 'Büyük Millet Meclisi üyeleri figürandır, kukladır. Bu ne idüğü belirsiz hizip, dışarıdan ve içeriden dilediğini yapıyor.' (1 Eylül 1920)
>
> 'İtilaf devletlerinin (İngiltere, Fransa) Ankara hükümetini tanımamaları gerekir.' (11 Şubat 1921)
>
> 'Ankara'daki adamlar ufak bir aşireti bile yönetemezler.' (13 Şubat 1921)
>
> 'Bu devletin çöküşünü durdurmak istiyorsak yine Saltanat'a ve Hilafet'e bel bağlamalıyız.' (13 Aralık 1921)
>
> 'Ankara'da ağalar Abdülhamit devrini arattı. Bu milletin varını, yoğunu aldılar.' (12 Ocak 1921)
>
> 'Bu milletin yazgısını bu başıbozukların elinden kurtarmak gerekir.' (16 Nisan 1921)
>
> 'Ankara bol keseden kuru kuru atıyor.' (13 Haziran 1922)" (Topuz 2002: 259-261)

Son yazısı "Gayeler Birdi ve Birdir" başlığıyla 10 Eylül 1922'de Peyam-ı Sabah'ta yayımlanan, 11 Eylül'de de görevine son verilen Ali Kemal için Ankara hükümeti, tutuklanması ve İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanması emrini verir. Bunun üzerine sivil polis memurları onu bir berber dükkânındayken tutuklarlar. Plana göre önce

İzmit'e oradan da Ankara'ya gideceklerdir. Yolculuk esnasında kendisine suçu konusunda sorular yönelten bir polise Ali Kemal şu cevabı verir:

> "Uygar milletlerde hiç kimse yazdığı yazılardan sorumlu olamaz. Gazetede ben kendi duygu ve düşüncelerimi yansıttım. Benim için 'İngilizlerden para alıyor' diyorlar; kimseden beş para almadım. Eğer bunu kanıtlarlarsa beni idam etsinler, kendi ipimi kendim çekerim. 55 yaşındayım, rahat döşeğimde ölmek isterim." (Topuz 2002: 263)

Hıfzı Topuz, 1920'nin Kasım ayında gerçekleşen Beyaz Rus akınından, bu akın sonrası İstanbul'un sosyo-kültürel hayatında meydana gelen değişimlerden de ayrı bir bölümde bahsetmiştir. Buna göre 16 Kasım günü 45 gemi ile Sivastopol'dan İstanbul'a 40 bin sığınmacı gelmiştir. Bunlar, Kızılordu karşısında yenilgiye uğrayan ve Fransızların yardımıyla İstanbul'a getirilen Ruslardır:

> "Kentin dört bir yanında Rus lokantaları açıldı. (…) İstanbul'a yerleşenler yeni meslekler edinerek çalışmaya başladılar. Kimi marangoz oldu, kimi oto tamircisi, kimi daktilo sekreter, kimi muhasebeci, kimi fotoğrafçı… (…) İçlerinde becerikli olanlar eğlence yerleri ve barlar açtılar. (…) Bir Rus merakıdır aldı sosyete çevrelerinde. Bu yüzden boşanmalar, evlenmeler oldu. Dedikodular aldı yürüdü. Evlilik dışı ilişkilerde büyük bir patlama oldu. (…) İstanbul'da ilk bale okulunu Arzumanova adında ünlü bir Rus balerini kurdu. (…) İstanbul'a o furyada birçok Rus ressamı da gelmişti. (…) Müzisyenler İstanbul'a Rus müziğini tanıttılar. (…) Ünlü eskrim hocası Nodolski ve ünlü tenisçi Gorodoski de o dönemde İstanbul'a yerleşerek yüzlerce eskrimci ve tenisçi yetiştirdiler. Yine o yıllarda İstanbul'a gelen ünlülerden biri de opera sanatçısı Vladimir Petroviç Smirnoff'tu." (Topuz 2002: 182-184)

Büyük Taarruz'un Türkler adına zaferle sonuçlanmasının ardından İstanbul'un işbirlikçi yüzü yok olmaya başlar. Biraz önce belirttiğimiz gibi Hulusi Bey önce yatağa düşer, çok geçmeden hayatını kaybeder. Vahidettin, Damat Ferit ülkeyi terk etmek zorunda kalırlar. Fakat çok geçmeden Damat Ferit de Nice'de vefat eder. Ali Kemal, İzmit'te linç edilir. Bir müddet İstanbul'u terk etmeyen işgal kuvvetleri ise Lozan Antlaşması'nın ardından geldikleri gibi giderler:

> "24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra artık işgal kuvvetlerine İstanbul'u boşaltmak düşüyordu. Fransızlar zaten 1921 Ekiminde Ankara Antlaşması'nı imzaladıklarından beri İstanbul'da kalmaya pek hevesli görünmüyorlardı. (…) İngiliz ve Fransız askerlerinin içinde yaşadıkları kışlalar, okullar, oteller ve evler teker teker boşaltılarak Türklere teslim edildi." (Topuz 2002: 272-276)

İşgal kuvvetlerinin şehri terk etmelerinden bir müddet sonra Türk ordusu alkışlarla İstanbul'a girer. Alkışlayanlar arasında her ne kadar babaları ve köşklerini kaybetseler de Neriman, Perihan ve Ümran da vardır.

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü adlı romanda yazar, İstanbul'daki birbirine zıtlık teşkil eden bütün yönleri, kişileri ortaya koymuştur. Sonuçta karşımıza çıkan tabloda hemen her kesimin (din adamları, aydınlar, kadınlar, yöneticiler, askerler vs.) bir işbirlikçi bir de vatansever tarafı vardır.

Ulus Dağı'na Düşen Ateş romanında olaylar, baştan sona Batı Anadolu'da geçmektedir. Fakat çok kısa da olsa geriye dönüş tekniğiyle İstanbul'un mütareke yıllarındaki görünümünü de görme fırsatı buluruz. Zira İbrahim Ethem Bey, Yunan ordusu Türk topraklarını işgale başladığında Balıkesir'den İstanbul'a gitmiştir. Batı Anadolu dağlarında yaptığı akınlardan arda kalan zamanlarda, işgal altındaki İstanbul gözünün önüne gelmektedir. Buna göre hem her semtte millî duygularını yitirmemiş Türk halkı sessizlik içindeyken; işbirlikçilerin, neme lazımcıların, yabancı askerlerin ve azınlıkların gülümseyişleri çokça dikkat çeker:

> "Ankara'ya işgal bölgesinden geçerek gitmek olanaksızdı. Bursa'da bir çıkış yolu araştırarak geçirilen günlerin ardından İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştı. (…) Ülke içindeki şehir sınırlarının bölünmesi, harita üstünde ince çizgi olarak görünür. Ama bu çizgiler ülke insanlarını da birbirinden ayırır. İşte o çizgiler, iliklerde duyumsanır, kemikler sızım sızım sızlar." (Yıldırım 2006: 43)

İstanbul'da Galata Rıhtımı'na ilk indiğinde şehrin İngilizler tarafından yönetildiğini, yolculara kimliklerinin yine İngiliz askerler tarafından sorulduğunu gören İbrahim Ethem Bey, azınlıkların neşesine de şaşırır:

> "İstanbul'da gökyüzü aynı gökyüzüydü, Eminönü Camisi'nden boğaza doğru yayılan ezan da aynı ezandı. Ancak kaldırımlar aynı kaldırım değildi. Kısa kamçılarını koltuklarına sıkıştırmış, sarışın yüzlerine ciddi bir görünüş vermek için soğuk bakışlarla çevreyi gözetleyen parlak kasketli İngiliz subaylarının cilalı çizmeleri göğsünün üstüne basıyormuş gibi gelmiş, yüreği sıkışıp kamıştı. (…) Kalabalık yine aynıydı, ama halkın sesi yoktu. Arada bir şen şakrak gülüşmeler de duyulmuyor değildi." (Yıldırım 2006: 44)

Bu gülüşmelerin sahibi şehirdeki Rum azınlıklardır. Ne var ki bazı işbirlikçi yahut neme lazımcı Türkler de onların gülüşmelerine eşlik ederler. İbrahim Ethem Bey'i en çok bu durum üzse de Sarıyer'de karşılaştığı manzara aynıdır:

> "Sarıyer sessizdi… Balıkçıların akşamları küçük iskeleye yanaşan teknelerden birbirlerine laf atmalarıyla şenlenen yaz akşamlarından eser kalmamıştı. (…) Ermeni kadınları süslü arabalarında şuh kahkahalar atıyordu. Onların mutluluğuyla Sarıyer'in yaşlılarının sessizliği, cenaze alayında yüksek sesle konuşanların saygısızlığı gibi algılanıyordu." (Yıldırım 2006: 45-46)

Romanın birkaç sayfasında değinilen İstanbul'a 1920'den başlayarak bir bölünmüşlüğün hâkim olduğu görülüyor. Bir tarafta çaresizce "kurtuluş"u bekleyen Türk halkı, diğer yanda şehri işgal eden askerler ile onların azınlıklardan ve bazı Türklerden müteşekkil destekçileri…

İsmet Paşa'nın Ağı Topları'nda olayların büyük kısmı Yunan ordusuyla savaşın yaşandığı İzmir, Aydın, Kütahya, Afyon, Sakarya ve Polatlı gibi bölgelerde geçtiğinden İstanbul ve İstanbul insanları üzerinde çok fazla durulmamıştır. Bununla beraber yazar, çeşitli yollarla İstanbul'un genel görünümünü sunamaya çalışmıştır. Bunu evvela Yüzbaşı Akşit'in İstanbul'daki akrabalarından yola çıkarak yapar ve böylelikle İzmir'e gelen akrabalardan işgal altındaki İstanbul'un durumunu Akşit'le beraber okuyucular da öğrenir:

> "İstanbul'un İzmir'den de karışık olduğunu anlattılar. Tutuklamalar, yargılamalar, işten atılmalar… Mütarekeden bu yana, tanıdık bildik, her gün bir başka acılı olayla karşı karşıya kalındığından yakınıyormuş Kevser Hala. Vapura binmek, sokağa çıkmak, eşi dostu aramak artık, kendini bilenlerin kolay kolay göze alabileceği işlerden değilmiş." (Ünlü 2003: 82)

Akşit'in akrabaları İstanbul'un işgal altındaki toplumsal yapısından da bahsederler. Buna göre, bazı İstanbullular işgalcilerin koruyuculuğuna sığınmışlar; ahlakî yoksunluğu göze almışlardır. Zira bu akrabaların İstanbul'da ayrılış nedenleri de şehrin toplumsal yapısında meydana gelen bu çökmedir:

> "İşgalci kodamanların koruyuculuğuna sığınma… Yıkıntıda yer kapma çabası… Anlı şanlı, kimi kalburüstü İstanbulluların, utanmayı, sıkılmayı, bir yana koyup

> kadınları, kızlarıyla ortaya döküldüklerini görünce, Hamza Enişte, karısıyla kızını bu çevreden uzaklaştırmayı yeğlemiş…" (Ünlü 2003: 82)

İstanbul'da durmayı kendine yediremeyip şehirden ayrılan bir karakter de Teğmen Bahadır'ın kayınvalidesi Nebahat Hanım'dır. Bozguncular, hilafetçiler, işbirlikçiler kol geziyor, diyerek şehri terk eder; fakat yazar nesnel bir yaklaşımda bulunarak İstanbul'un millîci yüzünü de ortaya koyar. Romanın sonlarına doğru, Fehim Cezmi gazetelerden İstanbul ile ilgili şunları öğrenir:

> "İstanbul Darülfünun'daki öğrenciler, Ankara'yı kötüleyen işbirlikçi yandaşı öğretim üyelerinin derslerine girmiyorlardı. Ali Kemal'i, Hüseyin Daniş'i, Rıza Tevfik'i istemiyorlardı öğrenciler… Edebiyat bölümü öğrencilerinin başlattığı eylem, Tıp, Fen, Eczacılık, Dişçilik bölümlerine de yayılmış, Hukuk öğrencileri, eyleme destek vermişlerdi." (Ünlü 2003: 246-247)

Görüldüğü üzere Şemsettin Ünlü, gerçek kişilerden yola çıkarak İstanbul'un gayri milli tarafını göstermiş; bununla birlikte onlara tepki koyan Kuva-yı Milliyeci İstanbulluların varlığından da bahsetmiştir.

İpsiz Recep'le beraber İstanbul'daki yönetim kademesinin Millî Mücadele'den yana olduğu izleniminin verildiği diğer roman, **Uzundereli İsmail**'dir. Esasen olay örgüsü Ordu'da geçmektedir; fakat yazar tek bir paragrafla İstanbul'daki Padişah ve çevresindekilerin de görüşlerini aktarır. Buna göre Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da mücadeleyi Padişah Vahidettin'in emriyle başlatmıştır:

> "İzmir'in işgalinden sonra Anadolu'da Millî Mücadele ateşi yanmaya başladı. Son Osmanlı Sultanı ve İslâm Halifesi Sultan Vahdettin Han, artık İstanbul'un işgali sebebiyle kurtuluş mücadelesine aşikâre devam edemeyeceğini bildiği için Mustafa Kemal Paşa ve bazı adamlarını Anadolu'ya göndermiş, onların her türlü giderlerini sağlamaya çalışmıştı. Anadolu'daki Kasım Hoca gibi halkın sevip saydığı âlim ve fazıl zatlara da Millî Mücadele'ye destek vermeleri hususunda talimat göndermişti." (Arkun 2003: 48)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi romandaki İstanbul insanlarına ilişkin tek anlatı bundan ibarettir. Fakat yazar, bir paragrafla olsa bile bakış açısını ortaya koyabilmiştir. O da romanında, -Can Alpgüvenç'in **İpsiz Recep** romanında yaptığı gibi- Vahidettin'in Millî Mücadele'den yana olduğunu savunmuştur.

Şu Çılgın Türkler'de, yazar, İstanbul'u genel anlamda "yıkık ve esir" şeklinde değerlendirmektedir. Esirliği, yalnızca işgal altında olmasından değil, teslimiyetçi aydınların, devlet adamlarının ve askerlerin de bu şehirde bulunmasındandır. Osmanlı Devleti Sadrazamı Tevfik Paşa'nın bir İngiliz trafik askeri tarafından tutuklanması, karakola götürülmesi şehrin içinde bulunduğu durumu anlatan etkileyici bir olaydır:

> "Çevre meraklılarla dolmuştu. Gözleri hayretten büyümüş bir Türk yanındakilere, 'Şu hale bakın yahu… Bir İngiliz askeri, koca Osmanlı Sadrazamını tutukladı, götürüyor, o da kuzu kuzu gidiyor. Ölmüş bu devlet.' Yere tükürdü." (Özakman 2005: 60)

Bununla beraber Turgut Özakman, romanına, 1918'den beri yabancılaşma ve yozlaşmanın hâkim olduğu şehrin, II. İnönü Savaşı'nın kazanılmasıyla yeniden Türkleşmesini anlatmakla başlar. Üç yıl boyunca sinerek yaşamış millîci Türkler, cepheden gelen zafer haberleriyle sokaklara dökülürler, işgal kuvvetlerine rağmen ellerinde Türk bayrağı, dillerinde Türk marşlarıyla dolaşırlar:

> "Yüzlerce Türk, ellerinde bayraklar ve tutuşturulmuş bükülü kâğıtlar, Pera Palas'ın önünden geçerek Tepebaşı'ndaki İngiliz Elçiliğine doğru yürüyordu. *Kader böyle imiş ey şanlı paşa / Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa…* İşgal kuvvetlerinin devriye kolları, kalabalığı susturmak ve dağıtmak için harekete geçti. Türklerin birdenbire neden coştuklarını öğrencince, hepsinin neşesi kaçacaktı. (…) Zafer haberi İstanbul'a gökten bir müjde gibi inmiş, gazetelerin ilk sayfaları büyük resimler ve zafer edebiyatı ile kaplanıp bezenmişti. Laternalar ve 'zito zito Venizelos' şarkıları susmuştu. Beyoğlu caddesindeki bazı Türk mağazaları vitrinleri M. Kemal ve İsmet Paşaların resimleriyle süslediler. İstanbul yeniden Türkleşti." (Özakman 2005: 40-42)

İngiliz Yüksek Komiseri Sir Harold Rumbold, İstanbul'un ani değişimi karşısında adeta dehşete düşer. Elçiliğin penceresinden baktığında, Sarayburnu'ndan Eyüp'e kadarki İstanbul'un ışıl ışıl olduğunu görür; bütün minareler kandillerle donanmıştır. İstanbul'daki İkdam gazetesindeki odasında yazmakta olduğu başmakalesinde, Yakup Kadri yaşananları şöyle anlatır:

> "…Bir yükselişin başlangıcındayız. Bir yücelme, bir yeniden doğuş, bir şafak! İsmet Paşa adındaki bir serdarın kılıcı tarihi ikiye böldü. Dört beş günden beri bütün Doğu âlemi ve bütün Asya için yeni bir devir açılmıştır…" (Özakman 2005: 43)

Türk ordusunun Yunanlılara karşı, iki kez üst üste galip gelmesi, İstanbullu Türkleri bu uğurda çalışmak için cesaretlendirmiştir. Kızılay İkinci Başkanı Hamit Hasancan, İstanbulluları, "Anadolu mücahitleri"ne para yardımı yapmaya çağırdığında, halkın olağanüstü desteği kendilerini bile şaşırtır:

> "Anadolu'yu desteklemek, Millî Mücadele'nin devam edebilmesi için İstanbul depolarındaki silah, cephane, askeri araç-gereci Anadolu'ya kaçırmak, Anadolu için haber toplamak, Anadolu'ya geçmek isteyenlere yardımcı olmak ve gerektiğinde İstanbul için dövüşmek üzere gizli örgütler, gruplar, dayanışma birlikleri, hücreler kurulmuş, var olan dernekler, loncalar, topluluklar da bu harekete katılmışlardı." (Özakman 2005: 75)

İstanbul halkı, teslimiyetçi yönetime de sırtını çevirir. Padişahın Cuma günleri olan selamlık törenlerine katılanların sayısı da git gide azalmaktadır:

> "İstanbul halkının çok büyük bir bölümü, hiçbir yenilginin acısına, hiçbir zaferin sevincine katılmamış, milletinin ırzı ve namusu için şehit olanlara bir kez bile rahmet dilememiş olan bu benzeri tarihte az bulunur hükümdarı kafasından silip atalı çok olmuştu. Yüzünü ve yüreğini Ankara'ya çevirmişti. İstanbul yıkım ve esirlik, Ankara ümit ve özgürlüktü." (Özakman 2005: 282)

Yazar, İstanbul'daki gizli örgütlerin Ankara'yla işbirliği içinde gerçekleştirdikleri çalışmalardan bahseder. Bu gizli örgütlerden en önemlisi olarak İmalat-ı Harbiye ve Yavuz gruplarıyla birleşerek genişlemiş olan "Muharip"i gösterir. Çünkü Anadolu'ya geçecek subaylar hakkında inceleme yapmak ve temiz belgesi vermek yetkisi bu örgüte aittir. Örgütün romanda anlatılan ilk başarısı, İngilizlerin sıkı denetimi altında olan Selimiye Kışlası'ndan bütün telsiz cihazlarını Ankara'ya kaçırmaktır. Teğmen İhsan ve Yüzbaşı Hikmet, bu iş için Haydarpaşa Hastanesi'ndeki Dr. Hasan'dan yardım alırlar. Buna göre, Dr. Hasan, Selimiye Kışlası'ndaki birkaç askeri, veba veya kolera şüphesiyle hastaneye sevk eder, bulaşıcı hastalık korkusuyla İngilizler, Selimiye'den kaçınca Türkler de amaçlarına ulaşmış olurlar.

İngilizler, Albay Rawlinson'u Ankara'nın elinden alamadıkları için İstanbul'da yeni bir milliyetçi avına çıkaracaklarını duyururlar. Ne var ki bu uyarı Muharip'in çalışmalarını durdurması için yeterli bir sebep olamaz, çünkü Ankara sürekli sicili temiz subay, usta, silah, cephane istemektedir. Gizliliğe daha çok önem vererek çalışmaya devam ederler.

Şimdiki amaçları Haliç'teki depolardan cephane kaçırmaktır. Bu işi Binbaşı Ekrem, Yüzbaşı Aziz Hüdai ve örgütün haberalma kolunun başı Yüzbaşı Seyfi üstlenir. Yine İngiliz denetiminde olan depodan cephane kaçırmanın da bir yolunu bulurlar. Buna göre İngiliz Haberalma Teşkilatı'nda görev yapan Pandikyan adında bir Ermeni'nin aklını çelerek ondan yardım alırlar. Türkler depoyu boşaltırken, o İngilizleri oradan uzak tutacaktır. Fakat bir de cephanenin İstanbul'dan Ankara'ya nakli sorunu vardır. Bu işlerle, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında da gerçek bir kişi olarak yer alan, Türkiye Nakliyat Ambarı memuru Hüsnü Himmetoğlu ilgilenmektedir; onun sayesinde 300 tonluk cephane İngilizlere sezdirilmeden gümrükten geçirilir ve Ankara'ya sevk edilir.

Başka gizli örgütlerin ya da kaçırdıkları silah ve mühimmatı Ankara'ya satarak para kazanmak isteyen fırsatçıların acemice girişimleri yüzünden İngilizler, İstanbul'daki denetimi sıkılaştırırlar. Yakalananlara, Kroker Oteli'nin bodrum katında işkence yapmalarına rağmen Muharip'tekiler çalışmaktan vazgeçmezler. Zira Sakarya Savaşı yaklaşmaktır ve ordunun acilen 75 mm.lik mermilere ihtiyacı vardır. Fransızların denetiminde olan Bakırköy Barut Fabrikası'ndan bu mermileri kaçırma işini Yarbay Eyüp Durukan üstlenir. Hüsnü Himmetoğlu ve Eyüp Durukan'ın üstlendikleri bir başka iş Büyük Taarruz öncesi, Fransız denetimi altındaki Zeytinburnu Fabrikası'ndan Movano adlı gemiyle mühimmat kaçırıp Anadolu'ya nakletmektir. Bu dönemde Türkiye-Fransa ilişlilerinin ılımlı olması, işlerini kolaylaştırmıştır:

> "Akşama kadar 917 sandık piyade fişeği, 11.516 top mermisi yüklendi. Movano, Fransız temsilcisinin yardımıyla denetimden geçti, altın değerindeki yükünü, fırtına yüzünden İnebolu'ya gidemedi, 12 Nisan günü Ereğli'ye indirdi. Altı sefer daha yapılacak, Anadolu'ya 333.247 atım topçu mühimmatı geçirilecekti." (Özakman 2005: 549)

Romandan yola çıkarak, İstanbul'un Millî Mücadele'den yana olan tarafıyla ilgili olarak söyleyebileceğimiz son olaylar, Darülfünun öğrencilerinin Rıza Tevfik, Ali Kemal ve Hüseyin Daniş gibi muhalifleri protesto etmeleri, bu üç kişinin, tepkilerin ciddiyetini anlayarak görevlerinden istifa etmeleri, hatta rektörlüğün Darülfünun'u geçici olarak

kapatması, son olarak Peyam-ı Sabah gazetesindeki dizgicilerin Ali Kemal'in yazılarını dizmemek için bütün harf kasalarını devirmeleridir:

> "20 Mayıs günü bütün fakülte ve yüksekokullar açıldılar ama büyük olaylar patlak verdi. Rum, Ermeni ve Hürriyet ve İtilafçı gençler derslere girmek istediler. Bunlarla milliciler arasında kavgalar çıktı, camlar kırıldı, birçok yaralanan oldu. Kavgalar, dövüşler, tepkiler, heyecanlı toplantılar akşama kadar sürdü." (Özakman 2005: 562)

Yukarıdan da anlaşılacağı üzere, Turgut Özakman, İstanbul'daki teslimiyetçi, işbirlikçi, muhalif kesimin üzerinde de durmuştur. Bunların başında Vahidettin gelmektedir. Yazar, incelediğimiz diğer romanlardan farklı olarak, Osmanlı'nın son padişahını son derece pasif, teslimiyetçi, korkak olarak tasvir etmektedir. Sadrazamı olan Tevfik Paşa'nın bir İngiliz askeri tarafından tutuklanıp karakola götürülmesine göz yumması, *"Bu tatsız olayı, diplomatik bir kaza olarak değerlendirelim."* demesi onun romandaki ilk pasif tavrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Turgut Özakman'ın romanındaki Vahidettin'e göre Osmanlı Devleti'nin tek çaresi İngiliz lütfudur. Yıldız Sarayı'nda konuk ettiği İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'a Ankara'yı durdurmaları için ricada bulunur. Yazar, İngiliz devlet adamı karşısındaki Osmanlı Padişahından "zavallı" olarak bahsetmektedir:

> "'İngiltere Anadolu'daki savaşı neden durdurmuyor, anlamıyorum. Birkaç savaş gemisini İzmir'e, bir-ikisini de Karadeniz'e yolmanız, iki yanı da mantıklı davranmaya zorlar.' Sir Rumbold Padişaha hayret ve gizli bir acıma ile baktı. Çok zavallı bir duruşu vardı. (…) 600 yıllık devletin hükümdarının, olup bitenlere akıl erdiremediği anlaşılıyordu. (…) Konuşma Vahidettin'in sızlanmaları ve Yüksek Komiser'in avutucu cevapları ile sona erdi." (Özakman 2005: 244)

Vahidettin gibi çevresindeki bürokratlar da aynı çizgidedir. Yazarın "Sevr Antlaşması'nı alınyazısı gibi gören, çürümüş düzenin ürünü, tipik bir Osmanlı" şeklinde tarif ettiği Hariciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, Kütahya-Eskişehir Savaşı öncesi, M. Kemal Paşa'nın İngilizlerin barış teklifini, tam bağımsızlık şartına uymadığı için geri çevirmesine akıl erdiremez:

> "A. İzzet Paşa şaşırmıştı, Hamit Bey'e eğildi, 'Bu çocukça bir çılgınlık…' diye fısıldadı, '…İngiltere gibi bir büyük devlete ön şart ileri sürülür mü? İngiltere gibi büyük bir devlet ön şart kabul eder mi?'" (Özakman 2005: 156)

İstanbul Hükümeti'nin Harbiye Nazırı Ziya Paşa da A. İzzet Paşa ile aynı görüştedir. İngilizlere kafa tutmanın hiçbir işe yaramayacağını söyleyerek teslimiyetçi bir politika gütmektedir. Padişah ve çevresindekilerin olumsuz tutumları henüz kurulmuş düzenli Türk ordusu için büyük bir tehlike olur. Zira asker arasına karışmış paralı ya da gönüllü bozguncular, Padişahtan izinsiz savaşmanın dine aykırı olduğunu söyleyerek cahil erleri savaştan soğutmuşlardır. Kaçakların elebaşları, Yunan ordusunun Halife'nin ordusu olduğunu, bu orduya silah çekmek istemedikleri için kaçtıklarını söyledikleri köylülerden aferin bile alırlar. Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın kaybedilmesinin nedenlerinden biri de budur.

Kars'ın geri alınması eleştiren yazısından beri halkın bir Ermeni adı olan Artin adını ekleyerek "Artin Kemal" diye andığı Ali Kemal, Turgut Özakman'ın üzerinde sıkça durduğu muhaliflerdendir. Ali Kemal, romanın başlarında karşımıza şu sözleriyle çıkar:

> "Haydutların işi gücü savaş. Siyasetten zerre kadar anladıkları yok. Ellerinde derme çatma bir ordu, birkaç tane de düzme kahraman, dövüşüp duruyorlar. Hükümet ölçmüş biçmiş, uygun görmüş, Sevr Antlaşması'nı imzalamış. Size ne oluyor a zırzoplar? Beyhude yere kan dökmenin âlemi var mı? (…) Bu kavrayışta, bu bilgide, bu çapta adamlar, değil devleti, ufak aşireti bile idare edemezler!" (Özakman 2005: 36)

Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın Yunanlılar tarafından kazanılmasına en çok sevinenlerden biri de Ali Kemal'dir. Kendisi gibi düşünen İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin kurucu Sait Molla'yla bunu Cercle d'Orient kulübünde kutlarlar:

> "Demiştim sana, Ankara ordusu Yunanı yenemez. Yenemiyor işte. Yunan ordusu yarın öbür gün Ankara'ya girer, bu haddini bilmez serserileri yakalar. Çok da iyi olur. Bu kuru gürültü biter, başımızı dinleriz. İstiklal, hürriyet, milli and, milliyetçilik filan gibi iyi tınlayan içi boş laflarla vakit kaybetmez, tıpkı Yunanistan gibi İngiltere'ye bağlanırız. Her sorunumuzu çözecek tılsım budur." (Özakman 2005: 448-449)

Bu yenilgi, Vahidettin başta olmak üzere, Şeyhülislam Mustafa Sabri ve Hariciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'yı da bir hayli ümitlendirir. Turgut Özakman'ın romanında karakter olarak yer almayan, ama kısaca üzerinde durduğu bir başka muhalif yazar o dönem İstanbul'da yaşayan Refik Halit'tir:

> "İşgal altındaki bazı yerlerde ve İstanbul'da, bu tehlikeyi umursamayan, keyfi yerinde, milletlin acısını paylaşmayan Türkler de vardı. Bunlardan biri de Damat Feritçi ve İngilizci yazar Refik Halit Karay'dı. Yunan ordusu arkasında kanlı ayak izleri bırakarak Ankara'ya yol alırken, milliyetçilerle alttan alta alay eden, neşeli yazılar yazıyordu." (Özakman 2005: 348)

Darülfünun'un Edebiyat Fakültesi'nde hoca olan Rıza Tevfik bir başka Millî Mücadele karşıtı yazar olarak romanda yer almaktadır. Fuzulî'nin Türk olmadığını iddia ettiği bir ders sırasında öğrencilerden aldığı sert tepki sırasında söylediği sözler görüşlerini açıkça ortaya koymaktadır:

> "Türklükten çoktan istifa ettim. Türk'ün kılıcından başka övünecek nesi var? O da bitti. Hâlâ İstanbul'da oturabiliyorsanız, bunu büyük devletlerin size değil, İslam âlemine duyduğu saygıya borçlusunuz. (…) İngilizler burada oldukça, kimse beni susturamaz, istediğimi söylerim." (Özakman 2005: 544)

Öğrencilerle Rıza Tevfik'in atışması sürerken bir öğrenci, yine Edebiyat Fakültesi'nde hoca olan Cenap Şahabettin Bey'in Yunan ordusunun Bursa'ya girdiği gün söylediği sözleri hatırlatır:

> "Üzülmeyin efendiler, tersine memnun olun. Çünkü Yunanlılar bizim lehimize çalışıyorlar. Memleketi milliyetçi denilen haydutlardan, serserilerden temizliyorlar." (Özakman 2005: 545)

Edebiyat Fakültesi öğrencileri, Hüseyin Daniş, Rıza Tevfik, Ali Kemal, Cenap Şahabettin ve Barsamyan adlı hocalar, Darülfünun'dan ayrılıncaya kadar dersleri boykot etme kararı alırlar. İşin ciddiyetini anlayan yönetim, söz konusu hocaların süresiz izinli sayılmalarına karar verir. Ali Kemal'in ve Barsamyan'ın dersleri kaldırılır; Cenap Şahabettin'in yerine Yahya Kemal, Rıza Tevfik'in yerine Ahmet Naim ve İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Hüseyin Daniş'in yerine Velet Çelebi getirilir.

Sakarya Savaşı sonucu Türk ordusunun Yunan ordusunu Eskişehir'den söküp atması, İstanbul'daki bu muhalifleri oldukça şaşırtır. Yazara göre Vahidettin bu zaferden hiç memnun değildir:

> "Vahidettin gözlerini hafifçe aralayarak baktı. Bıçak ağzı gibi parladılar. Padişah'ın bu milli zaferden hiç memnun olmadığı anlaşılıyordu." (Özakman 2005: 492)

Romanda, Vahidettin'in İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının muhafazasını ebediyen İngiltere'ye vermeyi kabul ettiği de söylenir. Sadrazam Tevfik Paşa aracılığı ile Sir Rumbold'a iletilen isteğe göre, muhafaza için gerekli toprakların idaresi de İngiltere'ye bırakılacaktır:

> "Efendimiz, böylece bütün İslam âleminde, İngiltere'nin koruyucusu, hatta ortağı olduğunun anlaşılacağını ümit ediyor. Bu yolla, Hindistan'da ve sair yerlerdeki Müslümanların İngiltere aleyhtarlığının tamamen yıkılacağını düşünüyor." (Özakman 2005: 541)

Sir Rumbold, müttefiklerden ayrı bir antlaşma yapmanın yanlış olacağını bildirerek Padişahın teklifini geri çevirir. Fakat Vahidettin ısrarla, İngilizlere olan dostluğunu göstermek gayretindedir. Yazar, bu durumu "aşağılık duygusu" olarak görmektedir:

> "Aşağılık duygusu, Batı'nın her isteğini emir sayan Osmanlı yöneticileri ile siyasetçilerinin iliklerine işlemişti. O kadar işlemişti ki tamamen geçtiği sanıldığı bir dönemde yeniden nüksedebilirdi. Bu hastalık Padişah'ta da vardı. (…) Yüzbaşı Armstrong'a şöyle bir mesaj göndermişti: 'M. Kemal ve adamları İngilizlerin düşmanıdır. Bense İngilizlerin dostuyum. Ne isterseniz vermeye hazırım. Halife olmak haysiyetiyle daima sizin tarafınızı tutarım.'" (Özakman 2005: 574)

7 Ağustos 1922 günü, Sir Rumbold ile son kez görüşen Vahidettin, sürekli Ankara'yı suçlamakta; onların bir hükümet değil, bir asiler ve ihtilalciler topluluğu, İttihatçı ve Bolşevik olduklarını söylemektedir. Tecrübeli bir diplomat olan Sir Rumbold, ömründe ilk kez böyle bir hükümdar görmüştür:

> "İnanılmaz bir durum. (…) Türk Sultanı, düzenini korumak amacıyla Sakarya Savaşı'nı kazanmış Türk ordusunu silahla yok etmek istiyor, daha da şaşırtıcı olanı, yok olabileceğini sanıyor. Böyle birine ne denir?" (Özakman 2005: 591)

Bu arada Şeyhülislam Mustafa Sabri önderliğinde bazı din adamları da her kötü ihtimale karşı, Batı Anadolu'nun elden çıkmaması için Anadolu Cemiyeti adında bir örgüt kurup bildirilerini Yunanlılara teslim ederler. (Bu konu, "Millî Mücadele'de Din ve Din Adamlarının Yeri" bölümünde ayrıntılarıyla anlatılmıştır.)

Romanın sonlarında, Büyük Taarruz'un Türkler lehine sonuçlanmasıyla, yukarıda bahsedilen İstanbullu Millî Mücadele muhaliflerinin hayal kırıklığına değinilir. Ali Kemal, Sait Molla ve Rıza Tevfik'in evlerinin önünde Türk gençleri eğlenmektedir. Onlar için tek çare İngilizlere sığınmaktır. Damat Ferit, yükte hafif pahada ağır eşyalarına yanına alarak Avrupa'ya kaçar. Vahidettin, derin bir sessizliğe gömülür. Ali Kemal'in son yazısında adeta af diliyordur: *"Gayeler birdi ve birdir."*

Sonuç olarak, **Şu Çılgın Türkler** romanındaki İstanbul, azınlıkların, işgalcilerin ve onların dostu olan Türklerin bulunduğu bir tarafıyla çürümeye yüz tutmuş; fakat Millî Mücadele'den yana halkının bulunduğu diğer tarafıyla ayakta kalmaya direnen, bir tarafında akşam eğlencelerinin düzenlendiği, diğer tarafında sessizliğinin hâkim olduğu bir şehirdir.

Millî Mücadele döneminde Attilâ İlhan'ın ele aldığı İstanbul, **Aynanın İçindekiler** dizisinin diğer romanlarında olduğu gibi yabancılaşmış ve yozlaşmış bir şehirdir. Batı'nın "yabancılaşma" adı altında değerlendirilen, millî unsurları bozucu/yok edici politikasının bir sonucudur bu (Özher 2009: 487). **Reis Paşa** romanını incelerken bahsettiğimiz "Dersaadet'in Constantinopolleşmesi" süreci **Gâzi Paşa**'da tamamlanmıştır adeta. Fakat bu romanı diğerlerinden ayıran, söz konusu yabancılaşma sürecinin sona ermesi ve yeniden yerlileşmenin başlamasıdır.

Birçok aydın gibi yabancılaşan İstanbul'dan Ankara'ya göç edenler arasında Vâlâ ve arkadaşı Nâzım'ın da olduğunu söylemiştik. Onları, özellikle Vâlâ'yı İstanbul'dan soğutan bir olay söz konusudur: Romanda yer verilen hatıralarından öğrendiğimiz üzere İngilizlerin Hindistan'dan işgal için getirdikleri Gurkha askerlerinin şiddet ve hakaretine maruz kalınca, bu şehirde kalamayacağını anlar. Birkaç millîci memur arkadaşının ayarladığı sahte tezkerelerle şehirden ayrılmaya karar verir. Vâlâ'nın, İstanbul'dan ayrılmadan önce yazdığı "Dersaadet'i Terk" adlı son şiire, Attilâ İlhan metinlerarasılık yöntemiyle yer vermektedir. Bu şiir, Millî Mücadele döneminde İstanbul'un ne kadar Türk şehri olduğunu şöyle ifade etmektedir:

"…istanbul ben artık istemem seni,
benim öz vatanım Anadolu'dur…"

Arkadaşı Nâzım Hikmet ile İnebolu üzerinden Ankara'ya geçen, fakat orada dağıttıkları bildiri yüzünden Bolu'ya gönderilen Vâlâ'nın, hatıralarının yer aldığı romanda, yabancılaşmış İstanbul'u, Bolu'da tanıştıkları Hâkim Hilmi Ziya'ya, şöyle anlattığını okuyoruz:

> "İstanbul'un dayanılmaz bir utanç kaynağı haline geldiğini, coşkunlukla anlattık. Yollarda gördüğümüz sefaletin, Türk milleti için, yine dayanılmaz bir utanç olduğunu; milleti kurtarmak için bir çare aramak gerektiğini, birimiz kestik, birimiz söyledik." (İlhan 2009: 183)

İstanbul konusunda Vâlâ ile aynı fikir ve hisleri paylaşan biri de İştirakiyun Fırkası'na mensup olduğu için tutuklanmaktan korkan ve bu nedenle Ankara'dan İstanbul'a dönen Ahmet Ziya'dır. Şehre döndüğünde yeni yabancı mekânların açılmış olduğunu görür. İngiliz ve Fransız zabitlerin, Şişli sosyetesinin ve Beyaz Rusların uğradığı; Ahmet Ziya'ya kendisini Almanya'da hissettiren yeni mekânlardan biri Novotni Birahanesi'dir. **Gâzi Paşa** romanının bu birahanede geçen bölümlerinde, hem İstanbul'u hem de Ankara'yı görmüş bir karakterin düşüncelerine tanık oluruz. Oradaki mücadeleyi ve onurlu yoksulluğu gören Ahmet Ziya, İstanbul'a döndüğünde yabancılaşmanın farkına daha fazla varır. Dersaadet'in yani eski İstanbul'un "inzivaya çekilmiş, yorgun, müteesir, müteelim" olduğunu görür. Novotni Birahanesi'nde Doktor Melek'i beklerken işgal zabitleriyle gelen Şişli sosyetesinden hanımları yadırgadığını fark ettiği anda değiştiğini de anlayacaktır:

> "(…) etraflarında, üniformalı İngiliz, ya da Fransız zabitleriyle gelmiş, 'Şişli Sosyetesi'nden, birtakım hanımlar ki, o, ilk bakışta gayr-ı Müslim zannetmişti, çok geçmeden, 'şedit kahkahaları' mermere düşmüş sürahi gibi şangırtıyla patlayan, 'a la gorçonne' traşlı sarışın 'alûfte'nin, garsonla Türkçe konuştuğunu fark etti: Ankara'dan geleli, bunu da yadırgıyordu." (İlhan 2009: 485)

Onu en çok şaşırtansa karısı Doktor Melek'in saçlarını "oğlan çocuğu" gibi kestirmesi, hâl ve tavırlarındaki gariplikler, giyim-kuşamındaki farklılık, o zamana kadar dudaklarını asla boyamamış olmasına rağmen şimdi kan kırmızı ruj kullanmasıdır. Ahmet Ziya bunların hepsini, "alafrangalılık" ve "özenti" olarak değerlendirir:

> "… 'alafranga' hanımlarımız hanidir kendilerini, ya Mary Pickford'a, ya da Lily Damtita'ya benzetmeye uğraşıyorlar; sen galiba Douglas Fairbanks'ı tercih ediyorsun!" (İlhan 2009: 307)

Ne var ki Doktor Melek, bu imalı cümleye, sert bir cevap vererek yirminci asırda kadınların erkeklerle eşit olduğunu ve istedikleri gibi davranabileceklerini, canları çekerse bıyık bile bırakabileceklerini söyler. Karısının şu sözleri karşısında Ahmet Ziya'nın içinden geçenin bir "Osmanlı tokadı" olması asrileşmek ile yabancılaşmayı birbirine karıştıran İstanbullulara karşı duyulan öfkenin somut bir örneğidir. Ahmet Ziya'nın dikkatini çeken bir diğer durum, Sultanahmet'teki evlerinin kapısında yer alan hekim levhasında, karısının adının Fransızca yazmasıdır:

> "'…bâriz, gayr-ı kabil-i inkâr', bir değişiklikti bu; kapının önünde, cebinden anahtarı çıkarıyordu, birden, ne görse iyi evvelce adı, önce Osmanlıca yazılmıştı; altında Fransızca olarak: 'Doktor Melek Ziya' oysa levha bu defa, önce Fransızca olarak: 'Dr. Meleho Afram' yazılı altında -daha küçük 'hurufatla'- Dr. Melek Ziya! Bunun ne anlama geldiğini sorduğu zaman, aldığı cevap, yine mesleğiyle ve kazancıyla ilgili oldu:
> '…ahali Türk'ten, Müslüman'dan ziyade; Ecnebiye Hristiyan'a alâka gösteriyor; tebeddülden sonra kazancım misliyle arttı!..'" (İlhan 2009: 306)

Türk dilinin para getirmediğini söyleyip, Fransızcayı tercih eden Doktor Melek, Sultanahmet'ten de taşınmak ister; çünkü burada daha çok yoksul ve Müslüman ahali yaşamaktadır. Doktor Melek'in yabancılaşmış, asrileşeceğim derken yozlaşmış, millî kültürden uzaklaşmış, hayatının merkezine parayı koymuş İstanbulluların bir temsili olduğunu söyleyebiliriz. Onun eşi Ahmet Ziya ise Ankara ve İstanbul arasında kalmış, fakat Ankara'daki onurlu mücadeleyi görünce İstanbul'dakilerden adeta tiksinen biri olarak İzmir'in geri alındığı günlerde İstanbul'da bulunmaktan utanç duyar.

Yukarıda da söylediğimiz üzere, **Gâzi Paşa**, İstanbul'daki yabancılaşma konusunda yazarın diğer romanlarından, bu yabancılaşmanın sona ermesi ve şehrin tekrar Türk hâkimiyetine girmesiyle ayrılır. İzmir'in geri alınışı, İstanbul'un da fiilî olarak geri alınışına neden olur:

> "İzmir'in istirdadı ile, şehr-i İstanbul âdeta çalkalanıyor; halk çılgına döndü; ne işgal dinlediği var, ne de o sevimsiz, İngiliz 'askeri' zâbıtasını: gözlerinin önünde, geçen gece kalabalık bir grup, Beşiktaş'ta nümayiş yapmış; gazeteler, 'tafsilatı' ile

> dolu; nasıl Türk bayraklarını çıkarmışlar, nasıl sık sık, 'Yaşasın Gâzi Paşa' diye bağırıyorlarmış! O vak'anın harareti henüz soğumamıştı ki, Fatih'ten bu tarafa, önünde mızıkasıyla, muazzam bir zafer alayı, marşlar söyleyerek yürüyor*: '...ey vatan, sil gözyaşlarını, yetiştik çünkü biz!.. '*" (İlhan 2009: 308)

Ahmet Ziya, Novotni Gecesi'nden birkaç gün sonra buluştuğu Mustafa Eşref adlı arkadaşından o gün İstanbul'da gerçekleşen kutlamaları, Zafer Alayı'nın coşkusunu ayrıntılarıyla dinler:

> "…en müthiş sahneyi Sultanahmet'te yaşadık, meydanı bilirsin, işte orada kürsüyü, tam da üç yıl evvel, İzmir işgalini protesto mitinginde Halide Edip Hanım'ın konuştuğu mahale koymuşlar; Yunan bayrağı, ağır ağır indirilip, göndere Türk sancağı çekilirken, şehitlerin ruhuna duaya başlandı ki, dayanabilirsen dayan." (İlhan 2009: 310)

İzmir Marşı eşliğinde, Millî Mücadele boyunca muhalif yayım yapmış, Peyam-ı Sabah gazetesinin taşlanması, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Merkez-i Umumiyesi'nin camlarının indirilmesi aylardır işgal altında yaşayan ve fakat millî benliğini kaybetmemiş İstanbulluların birikmiş öfkelerinin birden patlaması gibi anlatılmıştır romanda.

Sonuç olarak **Gâzi Paşa**'da İstanbul'daki yabancılaşma olgusu eleştirel bir süzgeçten geçirilmiş, bu konuda Ahmet Ziya ve Vâlâ gibi örneklerden yola çıkarak Türk aydınına izlemesi gereken doğru yol işaret edilmiştir (Özher 2009: 486).

İpsiz Recep doğma, büyüme Rizeli'dir, fakat Millî Mücadele'nin hazırlık döneminde İstanbul'da yaşamaktadır. Bu yüzden **İpsiz Recep** romanında 1919-1920 yılları arasındaki İstanbul'un sosyolojik yapısına, İstanbul'daki halkın ve yöneticilerin Millî Mücadele'ye karşı aldıkları tavra ayrıca değinilir. Buna göre romanın hemen başında işgal altındaki İstanbul'un adeta portresi ortaya konmaktadır. Mütareke yıllarındaki İstanbul'u ele alan incelediğimiz birçok romanda olduğu gibi **İpsiz Recep**'te de şehre işgal güçleri ve azınlıklar hâkimdir:

> "İstanbul sokakları süngülü düşman askerleriyle doluymuş. Müslümanlar sadece önemli ihtiyaçlar için sokağa çıkıyor, caddelerde akla hayale gelmeyen hareketlere uğramamak için duvar diplerinden eğilip büzülerek, korkarak yürüyebiliyormuş. İnsanlar ne kadar dikkat ederlerse etsinler, yine de bizim gâvurların tecavüzünden kendilerini kurtaramıyorlarmış. O koskoca İstanbul'un binlerce insanının sesleri

> kısılmış haldeymiş. Her yerde düşman narası duyuluyor, düşman bayrağı ve düşman süngüsü görülüyormuş." (Alpgüvenç 2009: 8-9)

12 Şubat 1919'da Çarşamba Karakolu'nda toplanan Karakol Cemiyeti üyelerinin o günkü tartışma konuları, bundan dört günce; 8 Şubat'ta, Fransız general Franchet D'Esperey'in beyaz atıyla Galata Caddesi'nde Türk Bayrağı'nın üzerinden geçerek yapmış olduğu sözde gövde gösterisidir. Üyeler, bu gösteriyi öfke ve üzüntüyle karşılamaktadırlar:

> "Franchet D'Esperey denilen alçağa gelince… Bu adam, sanki denizler aşırı fütuhattan dönen bir cihangir azametiyle İstanbul'a geldi. Bindiği beyaz kıratın nalları altında secdelere kapanan Beyoğlu haşaratının âvazeleri, palikaryanın dinmeyen alkışları arasında, mazlumların kurtarıcısı gibi karşılandı. Güya cennetmekân Sultan Fatih'i taklit ederek bizden intikam almak istiyor." (Alpgüvenç 2009: 20)

Fransız işgalinden sonra Rum azınlıkların, çeteleşme hızı daha da artar. İstanbul'un Sarıyer, Şile, Tarabya gibi bölgelerine Andon, Andriko, Hristo, İstavro ve Anastas gibi Rumların çeteleri hâkim olur; merkezde ise daha çok İngilizlerin sözü geçmektedir. Millî Mücadele'ye destek olduğu saptanan İstanbullu Türkler, Yüzbaşı Bennett'in emrinde, Kroker Oteli'nin bodrum katında işkence görmektedirler. İşgal altındaki İstanbul'un vahametini, o günlerde Anadolu'dan Karakol Cemiyeti'nin toplantısına katılmak üzere İstanbul'a dönen Kazım Karabekir'in şu sözleri de ortaya koymaktadır:

> "(…) felâketin büyüklüğünü, 28 Kasım sabahı Boğaz'dan İstanbul'a girerken gördüm. Boğaz'ın her iki tarafındaki tabyalarda İngiliz ve Fransız bayrakları dalgalanıyordu, onları üzüntüyle seyrettim. (…) Tam Büyükdere hizasını geçiyorduk ki feci bir manzara ile karşılaştım. Bir İngiliz müfrezesi Türk bayrağını indirip İngiliz bayrağını asacaktı. Merceğime mağrur İngiliz zabiti, karşısında yüzü acıyla gerilmiş bir Türk zabiti takıldı. Bu feci manzara karşısında vatanın kurtuluşu için sonuna kadar mücadele etmeye yeniden yemin ettim." (Alpgüvenç 2009: 26-27)

Mütareke İstanbul'undaki bir diğer sorun, Türklerin yaşadığı yoksulluktur. Şehri işgale gelen askerler ve azınlıklar bolluk içinde yaşarken Türklerin yoğun oldukları yerlerde yiyecek, su, elektrik gibi birincil ihtiyaçlar bile karşılanamamaktadır:

> "İstanbul halkının çoğu, mütareke imzalandıktan sonra, büyük bir ferahlık yaşanacağını, yıllardır gelmeyen gıda maddelerinin şehri dolduracağını sanmıştı.

> (…) Ne gezer! Tam tersi olmuş, müttefiklerin gelişi ile durum daha da bozulmuştu. (…) Şehir açlıkla pençeleşiyordu. Yok olan sadece şeker miydi? Hayır! Ne peynir, ne zeytin, ne kibrit, ne de patates bulunabiliyordu. İçinde süpürge tohumlarının yer aldığı kapkara ekmeğin dağıtımı bile hem yetersiz hem düzensizdi. (…) Çoğu caddeler aydınlatılmıyor, bundan en çok başıbozuklar yararlanıyordu." (Alpgüvenç 2009: 64-65)

İstanbul'un bu hali karşısında Türklerin gösterdikleri tepkiler, diğer romanlarda olduğu gibi, çeşitlilik göstermektedir. Bununla beraber **İpsiz Recep** romanında, düşmanla işbirliği yapanlardan ziyade, millîci tavır takınan İstanbullular üzerinde durulur. Romanın olay örgüsünde bir karakter olarak yer almayan, yalnız diğer karakterlerin kendisinden sık sık bahsettiği Süleyman Nazif, bu millîci İstanbullulardan biridir ve romandaki yeri epey büyüktür. Romanda, montaj tekniğiyle o dönemki gazete yazılarına yer verilir. Bunlardan biri Hâdisat'ta yayımlanır; konusu Fransız Genaral D'Esperey'in İstanbul'a gelmesidir:

> "Fransız generalinin şehrimize gelmesi münasebetiyle bir kısım vatandaşlarımız tarafından icra olunan gösteriler, Türk'ün ve İslâm'ın kalbinde ve tarihinde sonsuza kadar kanayacak bir yara açmıştır." (Alpgüvenç 2009: 13-14)

Şu Çılgın Türkler'de daha çok fikirlerinden dönen bir aydın olarak tanıtılan Süleyman Nazif, **İpsiz Recep** romanında bir hayli yüceltilmektedir. Öyle ki Karakol Cemiyeti üyeleri ondan sürekli övgüyle bahsetmektedir. Kara Vasıf Bey de bunlardan biridir:

> "İçinde bulunduğumuz şu acı günlerde bu makaleyi yazabilmek, Viyana kapılarına dayanmak kadar cesaret isteyen bir kükreyiş. İnanıyorum ki bu yazı, İstanbul'un çekingen çehresi üzerinde canlandırıcı bir etki bıraktı, halkımızı yüreklendirdi." (Alpgüvenç 2009: 15)

Hâdisat'taki bu yazısının D'Esperey'e jurnal edilmesi üzerine, Süleyman Nazif, işgal askerleri tarafından Bekir Ağa bölüğüne götürülür. İlk sorgusu, Ermeni asıllı bir adliyecinin tercümanlık ettiği "işgal mahkemesi"nde yapılır. Süleyman Nazif, tercümana gerek duymayarak savunmasını Fransızca olarak bizzat kendisi yapar, karşısındakilere Racine ve Corneille'den kahramanlık mısraları bile okur. Nihayet onu, D'Esperey'in karşısına çıkarmak zorunda kalırlar. Osmanlı aydınının Fransız generalin karşısında da başı diktir:

> "Öylesine vakur ve azametli imiş ki o mağrur adam, heybetli Nazif'in yüzüne bakamamış. Eliyle ona yer göstermeye mecbur kalmış, sonra da o yazıyı niye yazdığını sormuş. Kahraman müellif, üstün bir hitabet, bilgi ve cesaret sergilediği mükemmel Fransızcasıyla bu şımarık şişkoya tam bir Osmanlı dersi vermiş." (Alpgüvenç 2009: 18-19)

Mahkemede ölüme mahkûm edilen fakat daha sonra Türk dostu Fransız kadınların araya girmesiyle kurtulan Süleyman Nazif'in bir sonraki mahkemede yaptığı konuşmada İstanbul'a ne kadar değer verdiği ortadadır:

> "İstanbul'dan çıkmak mı? Hayır! İstanbul bizim anavatanımızın anasıdır. İsimleri kıyamete kadar eşsiz bir azametle hatırlanacak padişahtan ulemaya, ümeradan şair ve sanatkâra binlerce şahsiyetten meydana gelmiş bir ordu ile beş yüz seneden beri yeryüzünün bu şehrinde oturan Türkler için bu imkânsızdır!" (Alpgüvenç 2009: 54-55)

Süleyman Nazif gibi aydınların fikirleri, halka da sirayet eder. Karakol Cemiyeti, direniş için destek istediğinde başta Sarıyer olmak üzere, Büyükdere ve Tarabya köylerinde yaşayanlar olumlu karşılık verirler:

> "Kumandanım, var mısın, dediğimiz insanların hiçbiri bize, hayır, demedi. Cemiyetimizin Sarıyer şubesi her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdır." (Alpgüvenç 2009: 21)

Kemal Arkun gibi Can Alpgüvenç de, İstanbul'daki yönetim kademesinin Saltanat tarafına da iyimser yaklaşmaktadır. Padişah Vahidettin, **İpsiz Recep** romanında Millî Mücadele'den yana olan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hıfzı Topuz, Attilâ İlhan ve Turgut Özkman'ın romanlarında gayri millî fikir ve hareketleriyle dikkat çeken Vahidettin, bu romanda gönlü Kuva-yı Milliye'den yana bir Padişah olarak anlatılmıştır. İngilizler elinde esir olduğu için, hissettiği gibi davranamayan, fakat verdiği kararlarla gizliden gizliye Anadolu için çalışan bir Padişahtır. Öyle ki Kazım Karabekir'i Doğu'daki 15. Kolordu Kumandanlığı'na, Mustafa Kemal Paşa'yı 9. Ordu Müfettişliği'ne tayin etmesinin nedeni, Anadolu'da mücadele başlatmalarını sağlamaktır. Can Alpgüvenç, romanının başkişisi üzerinden, günümüzde dahi tartışılan bu konuya Vahidettin açısından yaklaşmaktadır:

> "Padişahımız, İngilizlerin istediği gibi davranmaya mecbur, esir durumda. Her davranışı ecnebilerin kontrolü altında. Ama gönlü bizimle, yani Ankara hükümetiyle. Mustafa Kemal Paşa'yı bunca paşa arasından seçerek Anadolu'ya gönderen Padişah Efendi'mizdir. Huzura kabul ettiğinde kendisine, 'Paşa paşa! Şimdiye kadar millete çok hizmet ettin. Fakat şimdi yapacağın hizmet, hepsinden mühimdir. Devleti sen kurtarabilirsin!' demiş. Millî Mücadele'nin başlıca dayanağı, Halife Efendimizin Mustafa Kemal Paşa'ya ihsan ettiği yaverlik unvanıdır." (Alpgüvenç 2009: 80)

Bilindiği üzere Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'yi başlattığı, İstanbul'un emirlerine uymadığı için Erzurum Kongresi esnasında yine Vahidettin tarafından İstanbul'a çağrılır. Yazar Can Alpgüvenç, romanında kendi bakış açısına göre bu konuya da açıklık getirmektedir; fakat bu kez İpsiz Recep değil, onun Zekeriya adındaki adamı üzerinden:

> "Padişah Efendimiz, Mustafa Kemal Paşa'yı birçok paşanın içinden seçerek göreve getirdi, ama sonra işgalciler tarafından sıkıştırılınca görevden aldığını söyleyerek İngilizlerin ağzını kapattı. İşgalcilere, sizi dinlemiyorum, diyebilir miydi? Onun yüreği milleti ile beraber. Mustafa Kemal Paşa'nın elinde, Halife Efendimizin fermanı olmasaydı, Anadolu'daki büyükler, kendisine güvenirler miydi? Millet Meclisi'ne reis yaparlar mıydı? Bence Kuvayı Milliye'nin başı Halife Hazretleridir." (Alpgüvenç 2009: 158)

Romandaki bir diğer dikkat çeken husus, 1919'un başlarında Şişli'de yaşayan Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu'ya kendi isteğiyle değil de, Kazım Karabekir'in ısrarlarıyla geçtiği izleniminin verilmesidir. İncelediğimiz romanlarda ilk kez karşılaştığımız bu bakış açısına göre, Anadolu'da fiilî mücadeleyi Mustafa Kemal Paşa başlatmıştır; fakat bu fikir Kazım Karabekir'e aittir. Şişli'deki evinde hasta yatan Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete giden Kazım Karabekir Paşa, onun Anadolu'ya geçmesini şu şekilde istemiştir:

> "Paşam, ben yarın Erzurum'a hareket ediyorum. İstanbul'da, İtilaf Devletlerinin arzularını uygulamaktan başka bir şey yapılamaz. Vakit geçirmeden Anadolu'ya, ordunun başına geliniz." (Alpgüvenç 2009: 35)

İtilaf Devletlerinin Anadolu'yu istilaya kalkışacaklarına ihtimal vermeyen Mustafa Kemal Paşa'nın, romanda Kazım Karabekir'e verdiği cevap konumuz bakımından oldukça dikkat çekicidir: *"İyi olayım, gelmeye çalışırım."* (Alpgüvenç 2009: 37)

Şu Çılgın Türkler romanında işbirlikçi, İngiliz yanlısı bir yönetici olarak sunulan sadrazam Ahmet İzzet Paşa da tıpkı Vahidettin gibi **İpsiz Recep** romanında farklı bir konuma oturtulmuştur. İstifa etmeden önce Kazım Karabekir'i Doğu'daki görevinden alan Ahmet İzzet Paşa, hata yaptığını anlayınca ağlayacak kadar vatanseverdir:

> "Bunun üzerine vatansever biri olan paşa, ağlamaya başladı. Bilmeyerek ihanet mi ettim, diyerek hayıflandı. Beni, getirttiğiniz bölgeye geri gönderiniz, hadiselerin gelişmesine göre ne gerekiyorsa yaparız, deyince gülümsedi, yeniden ümitlendi." (Alpgüvenç 2009: 27)

"Millî Mücadele'de Kuva-yı Milliye ve Çerkez Ethem Meselesi" bölümünde ayrıntılarıyla üzerinde durduğumuz gibi **İpsiz Recep** romanı İstanbul'daki Kuva-yı Milliyecilerin çalışmalarını ele alan bir romandır. Rum çetelerini ortadan kaldırma, Türk halkını koruma, Anadolu'ya silah ve adam kaçırma gibi birçok işi üstlenmişlerdir Bu işleri organize eden cemiyetlerin başında Karakol gelmektedir. Bu konu üzerinde "İttihat ve Terakki Cemiyeti" bölümünde ayrıca durulmuştur.

İpsiz Recep romanında, sınırlı olmakla beraber, Millî Mücadele karşıtı İstanbullulara da değinilir. Bunların başında Kuva-yı İnzibatiye kurucularından Damat Ferit gelir. Romanda Kuva-yı İnzibatiye'nin İpsiz Recep çetesinin peşinde olduğunu söylenmektedir. Yönetim kademesi dışında halktan da işbirlikçi olanlar vardır. Yüzbaşı Ziya, ortadan kaldırması için, Şile'de yaşayan işbirlikçilerin listesini İpsiz'e verir. Binbaşı Saffet Bey, Afyon'da Yunanlılarla çarpışan on iki yaşındaki kızın hikâyesini dinleyince bu tür İstanbullulardan daha da nefret eder:

> "Ben bu kahramanca davranışı, İstanbul'daki vatan ve millet duyguları noksan, yalnız kendi ticaret ve menfaatini düşünen bazı çevrelerin davranışlarıyla karşılaştırınca daha ziyade duygulanıyorum. Meselâ teessüfle söylemeliyim ki tanıdığım bir ailenin oğlu, ihtiyat zabiti olmak için Ankara'ya gönderilince babası üzüntüden yatağa düşmüş, annesi ağlamaktan perişan olmuştu. Böyle örnekler de var, bu insanlarla vatanımız aynı değil mi?" (Alpgüvenç 2009: 136)

Sonuç olarak, İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin ve azınlıkların faaliyetleri, Kuva-yı Milliye'nin direnişi konusunda incelediğimiz diğer romanlarla aşağı yukarı aynı bakış açısı söz konudur **İpsiz Recep**'te. Öte yandan Saray yönetimi konusunda Can Alpgüvenç tarafgir bir üslupla Padişah Vahidettin ve Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yı

Millî Mücadele'den yana gösterme gayreti içindedir ki bu -**Uzundereli İsmail** dışında- diğer romanlarda karşılaşmadığımız bir durumdur. Bütün bunlara ek olarak, romanda kanımızca en dikkat çeken husus, o dönemde İstanbul'da yaşayan Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçme konusunda isteksiz gösterilmesi, bu konuda Kazım Karabekir'in ön plana çıkarılmasıdır. Ayrıca yazar, İstanbul'un işgal günlerini ele alırken, bu işgallere karşı en büyük mitingleri düzenleyen Halide Edip'in adını bile anmamış, Millî Mücadele'den yana bir aydın olarak yalnızca Süleyman Nazif'i yüceltmiştir. İstanbul'da yaşayan Ali Kemal, Rıza Tevfik, Refik Halit gibi Millî Mücadele karşıtı aydınlar da Can Alpgüvenç'in romanında yer bulamamıştır. Kısacası, Can Alpgüvenç, Mütareke yıllarındaki İstanbul'u anlatırken sübjektif davranmış, olay ve kişilere çok boyutlu değil, kendi bakış açısıyla yaklaşmıştır.

2.1.6. Millî Mücadele'nin Merkezi: Ankara

Ankara'yı tıpkı İstanbul gibi incelenmesi gereken temalar arasına almamızın nedeni, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan başladığı Anadolu yolculuğunu burada sonlandırması ve savaşı Meclis'le beraber bu şehirden yönetmesidir.[35] **Cumhuriyet Türküsü**, **Ankara 1920**, **Reis Paşa**, **Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep** romanlarında Ankara'nın savaş sürecinde geçirdiği değişim ve Ankaralıların savaşa yönelik tutumları üzerinde durulmuştur.

Nutuk'ta da (1999:18) belirttiği üzere, millî egemenliği başından beri önemseyen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'daki Osmanlı Mebusan Meclisi'nin yeniden toplanmasını istemiştir. 12 Ocak 1920'de açılan Osmanlı Meclisi, millî sınırlar içinde tam bağımsız yeni bir Türk devletinin esaslarını kapsayan Misak-ı Millî'yi kabul edince müttefik devletler İstanbul'u işgal edip meclisi dağıtmışlardır. İstanbul'un işgali, Mebusan

[35]Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonra Amasya, Sivas ve Erzurum illerinde kongreler düzenlemiş, tamimler imzalamış, yurdu işgallere karşı örgütlemeye çalışmışlardır. 4-11 Eylül 1919 günleri arasında Sivas'ta toplanan kongrede umumi teşkilatı idare için bir Temsil Heyeti seçilmiştir. 20. Kolordunun merkezinin burada bulunması, İstanbul ve Batı Anadolu ile ulaşımın kolay ve konumu itibariye güvenli olması gibi sebeplerden ötürü bu Temsil Heyeti, 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmiştir. Bu tarihten sonra Ankara, Millî Mücadele'nin, istiklal davasının ve millet egemenliğinin kalbi olmuştur (Aytepe 2001: 134; Balcıoğlu 2004: 185).

Meclisi'nin dağıtılması, mebusların tutuklanmasının üzerine Mustafa Kemal, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplamıştır. Mustafa Kemal ile aynı amaçları taşıyan milletvekilleri meclisin açılışından bir yıl sonra "Birinci Grup" olarak da anılan "Müdafaa-ı Hukuk Grubu" çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Bunların karşısındaki grup da "İkinci Müdafaa-ı Hukuk Grubu" veya "İkinci Grup" olarak adlandırılmıştır. Özellikle İttihatçıların etkin olduğu bu grup tutucuların da desteğiyle Meclis'te çok sert bir muhalefet sergilemiştir (Balcıoğlu 2004: 195). Emine Işınsu'nun romanı **Cumhuriyet Türküsü**'nde bu sert muhalefeti her yönüyle görmekteyiz.

Meclisin açılışından beri Ankara'da bulunan Türkçü Selim Muhtar Bey ile bazı temaslarda bulunan Celalettin Hikmet, arkadaşı Abdülgalip Bey'e, kendilerine İkinci Müdafaa-ı Hukuk Grubu diye isim takan muhaliflerin Mustafa Kemal'in şahsıyla uğraştıklarını söylemektedir. Kütahya-Eskişehir bozgunundan sonra bu muhaliflerin, Mustafa Kemal'in başkumandanlığına rey verişlerinin sebebi, muvaffak olacağına gönülden inanmayışlarıdır. Başkumandan Mustafa Kemal'in Yunan ordusuna yenilerek tarih sahnesinden silinmesini bekleyen İkinci Grup, Meclis'in Kayseri'ye naklini fikrini de körüklemektedir. Burada da amaç onlara göre, boşalan Ankara'nın düşmanın eline daha rahat geçmesini sağlamaktır.

Ne var ki işler muhaliflerin istediği gibi gelişmez. Başkumandan Mustafa Kemal'in ordusu Sakarya Savaşı'nda Yunanlıları mağlup eder. Bundan sonra Başkumandanlık Yasası'nın uzatılması gündeme gelir. Muhalifler bu kez, bu yasanın uzatılmasına karşı çıkarlar. İstanbul'dan Ankara'ya asker ve mühimmat kaçırmakla meşgul olan Özbek Tekkesi şeyhi Ata Efendi İkinci Grup'taki muhaliflerin karakter bakımından zayıf olduklarını ve bu yüzden İngilizlerin oyununa geldiklerini düşünmektedir:

> "Gazi'nin, başkumandanlığına karşı muhalefet büyüyormuş. Müddeti hitame erdiğinde, uzatılmaması ihtimal dâhilindeymiş. Ata Efendi Hazretleri, Ankara'ya sevk edeceklerimiz nezdinde, bilhassa bu bahis üzerinde duruyor. Ona göre, bu tavır, bir İngiliz oyunudur ve Millî Mücadele'yi akamete uğratır." (Işınsu 2009: 128)

Babalarının istediği üzerine Ankara'ya geçen Nazan ve Hikmet, İstanbul'dayken Ankara'da bütün insanların düşmana karşı birlik olduklarını düşündüklerinden büyük

bir hayal kırıklığına uğrarlar. Çünkü babaları Selim Muhtar Bey onları bu konuda şöyle uyarır:

> "Ankara Ankara demeyin! Sanır mısınız buradaki herkes tam manasıyla bir fikir ve yürek beraberliği içindedir? Hayır, sakın böyle düşünmeyin! Burada Türkçüler, milliciler bulunduğu gibi, hâlâ saltanat taraftarı da, Mustafa Kemal'e düşman gruplar, pek çok eski İttihatçı, ki bunların bazıları Mustafa Kemal'le beraber, bazıları muhaliftir. Evet, eski Hürriyet ve İtilafçılardan bir kısım, tabii bunlar da kendi hususi emellerini taşımaktalar ve ekseriyeti muhaliftir! İnanır mısınız sosyalistler dahi var. Velhasıl Ankara da karışıktır; çeşitli zihniyetler, fikirler, çeşitli yaradılışlar, türlü emeller vardır. (…) Bilhassa son zamanlarda, ordumuzun taarruzu geciktikçe, muhalifler çoğalmakta, hani yapabilseler, kuvvetleri yetse Mustafa Kemal'in başkumandanlığını alacaklar elinden." (Işınsu 2009: 178)

Büyük Taarruz hazırlıklarının yapıldığı günlerin birinde Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelecek olan annesini karşılamak üzere Adapazarı'na gider. Bu şahsi olay bile muhaliflerin seslerinin yükselmesine sebep olur. Birinci Grup'tan mebuslar, bunun taarruz planının bir parçası olduğunu, Paşa'nın cephenin sağ kanadını tetkik etmek üzere oraya gittiğini ileri sürerken, muhalif mebuslar, bu zor zamanda Mustafa Kemal'in kendi işleriyle meşgul olduğunu söyleyerek bu durumunu ayıplarlar. Onların amacı, Meclis'te her kanuna, Mustafa Kemal'in her yaptığına itiraz ederek Gâzi Paşa'nın giderek artan otoritesinin önüne geçmektir. Mustafa Kemal ise bu mebusların aksine birliği bozmamak için gayret sarf etmekte ve koskoca adamların sırf şahsına düşmanlık yüzünden Meclis'teki vahdeti bozmalarına şaşırmaktadır.

Mustafa Kemal'e muhaliflik eden mebusların başında evvela Kara Vasıf, sonra Ziya Hurşit ve Salih Efendi gelirler. Bu kişilerin önderlik ettiği İkinci Grup'un etkisiyle, Gâzi Paşa'nın soğuk algınlığı geçirdiği için Meclis'e gelemediği bir gün Başkumandanlık Yasası'nın süresinin uzatılması reddedilir. Selim Muhtar Bey ise bu gaflete akıl sır erdirememektedir:

> "Salih Efendi ne buyurmuş biliyor musunuz? 'Mustafa Kemal Meclisin haklarını gasp etmektedir!' İnanabilir misiniz, böyle söylemiş! Peki o Meclis; her azası salahiyet-i fevkalade ile intihap olunarak ve salahiyet-i fevkaladeye malik bu teşekkülü, bu Meclisi kim kurmuş? Hiç hatıra getirilmiyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, baştan başa Mustafa Kemal Paşa'nın şahane ve öz eseri değil midir? Hiç insan kendi bina ettiği eserine ihanet eder mi?" (Işınsu 2009: 248)

Erkan-ı Harbiye Mektebi'nden Mustafa Kemal'in sınıf arkadaşı olan, Dünya Savaşı sırasında Musul'da 6. Ordu Komutanı olarak görev yapan, İngiltere'nin ısrarı üzerine görevinden alınıp Malta'ya sürgüne gönderilen Ali İhsan Paşa'nın da romanda muhalif kesimden olduğunu görüyoruz. Gerçekten de Ali İhsan Paşa, 1921 Eylül'ünde Anadolu'daki mücadeleye katılmış ve 1. Ordu Komutanlığına getirilmiş olsa da emirlere karşı gelmesi nedeniyle görevden alınmıştır (Mango 2004: 618):

> "Ali İhsan Paşa, Malta'dan döndükten sonra Ankara'da, sınıf arkadaşı Mustafa Kemal tarafından pek iyi karşılanmıştı; orduda vazife istiyordu. Mustafa Kemal'e onun Malta'da, İngilizlerle temas etmeye çalıştığı, kendi kurtuluşu için, Ferit Paşa'ya mektuplar yazdığı ve alenen İngiliz himayesi taraftarı konuşmalar yaptığı, beyanlarda bulunduğu bildirilmişti. Buna rağmen, o, kendisine rapor edilenleri, arkadaşının yüzüne vurmamış, Ankara'ya gelişini hayra yorup; onu birinci ordunun başına geçirmişti. Fakat Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın emrine girmek, Ali İhsan Paşa'da rahatsızlık uyandırdı. Meclisteki muhaliflerle temasa geçti, açıkça İsmet Paşa'yı küçümsüyor ve kendisinin verilen görevi, sırf nezaketen kabul etmeye mecbur kaldığını anlatıyordu. Gözü Garp Cephesi Kumandanlığının da ötesindeydi! (…) Ve böylece Ali İhsan Paşa, Birinci Ordu Kumandanlığından uzaklaştırıldı." (Işınsu 2009: 308)

1922 yılının Haziran ayına doğru Mustafa Kemal, Erkân-ı Harbiye Umumiye Reisi Fevzi Paşa ile müzakere ettikten sonra taarruz kararı verir. Ne var ki muhalifler bu kez de bütçe açığının çok olması sebebiyle ordu sayısının azaltılmasını talep ederler. Böylesine önemli ve zor bir dönemde bu teklifi, savaşın kaybedilmesiyle eşdeğer gören Gâzi Paşa, muhaliflere bizzat cevap verir:

> "Efendiler, ben ordumuzun mevcudiyet ve kuvvetini, paramızla mütenasip bulundurmak fikrini kabul edenlerden değilim. Paramız vardır, ordu yaparız, paramız bitti ordu lağvedilsin! Benim için böyle bir mesele yoktur. Efendiler, para vardır veya yoktur, ister olsun, ister olmasın, ordu vardır ve olacaktır!" (Işınsu 2009: 351)

Ankara'daki Meclis'te bütçe müzakereleri devam ederken Kara Vasıf, komisyon üyesi Kâzım (Özalp) Paşa'ya, taarruz sözleriyle kendilerini oyaladıklarını, fakat artık bu duruma kanmayacaklarını yüksek sesle dile getirir. Esasen Kara Vasıf, Selahattin, Ziya Hurşit ve Hakkı Hami gibi kişiler başından beri Millî Mücadele'ye muhaliftirler. Öyle ki henüz Sivas Kongresi'nde aralarında Kara Vasıf'ın da bulunduğu delegelerin bir kısmı Bekir Sami Bey'in evinde "Amerikan Mandası"nı kabul etmişler, fakat Mustafa

Kemal'e güç yetirememişlerdir. Özellikle Kara Vasıf için tek çare hangi millet olursa olsun birinin himayesi altına girmektir:

> "Bilhassa Kara Vasıf Bey; sabırsız, aceleciydi: 'Düvel-i İtilafiye bizi müstalik bir devlet olarak tanısa dahi, biz müzaharete muhtacız!' diyordu. Amerikan mandası, onun dilinde 'müzaharet' ismini alıyordu. Son söz olarak da: 'İngiltere'yi kendimize düşman, Amerika'yı ehven-i şer addediyorum.' demişti. İngiltere yahut Amerika… Onun için bir başka seçenek yoktu. İstiklali temin etmek ve müstakil olabilmek, kendi başına ayakta kalabilmek, Kara Vasıf için sadece bir hayal ürünüydü." (Işınsu 2009: 365)

Mustafa Kemal ise, bu yola çıktığından beri kendisine muhalif olan bu kişileri nevmit ve hasta insanlar olarak görmekte; ecnebi işgal tazyiki altında cesaret ve ümitlerini kaybetmiş olduklarından teessürle ve marazi bir ruh haliyle hareket ettiklerini düşünmektedir. Bu muhaliflere karşı izlediği yol, iddialarını ve telkinlerini sükûnetle dinlemek ve onları zafere kadar bekletmek, ancak zaferden sonra diplomasi yoluna başvurmaktır. Ne var ki Selim Muhtar Bey, Gâzi Paşa kadar sakin olamamakta, Ankara'daki muhaliflere bir hayli öfkelenmektedir. Bir ümit ve bağımsızlık şehri olan Ankara'da onların yeri yoktur:

> "Biz hepimiz Mustafa Kemal'e inandığımız için Ankara'da toplandık. Şimdi bu ne itimatsızlık! Mustafa Kemal'e inanmak demek; salaha, felaha, zafere inanmak demektir, nihayetine kadar inanmak demektir. (…) Aksini düşünenler, bir siyasi hâl çaresi arayanlar, aslında zaferden ümit kesmiş demektirler ve onların yeri Ankara değildir! Ankara bir ümit şehridir, Ankara müstakil istikbalimizin şehridir, Ankara bir şehr-i istiklaldir! Çekip gidin ve şehrimizin havasını menfi hislerinizle, düşüncelerinizle bulandırmaktan vazgeçin." (Işınsu 2009: 345)

İkinci Grup'taki muhaliflerin tavırları Meclis dışında da tepki çekmektedir. Ankara'nın Millî Mücadele yanlısı din adamı Mehmet Efendi, muhalifleri Bakara Suresi'nden bir ayetle tanımladıktan sonra onları, Türk ve Müslüman birliğini bozmakla suçlar:

> "'Onlar bir sürü sağırlar, bir sürü dilsizler, bir sürü körlerdir.' Tevhitten ve kendilerinden haberleri olmayan cahil ve bulanık zihinler; vahdeti, bütünlüğü zedeleme yolundadırlar. İşte bu yüzden, Ankara'da teşekkül ettirilen vahdetin, Türk ve Müslüman ruhunun tevhidine karşı çıkmaktadırlar. Bu yol hatalıdır ve Allah'tan ırak kılar insanı." (Işınsu 2009: 315)

Cumhuriyet Türküsü'nde Ankara'da yaşayan asker-sivil aydınlar, mebuslar ve özellikle muhalifler üzerinde durulmuştur. Bunun dışında bu şehirde yaşayan yerli esnaf, köylü, çiftçi gibi çeşitli sınıflardan insanların Millî Mücadele'de yer alıp almadıkları tartışılmamış, fakat Ankara'ya sonradan gelen Mehmet Efendi, Selim Muhtar Bey ve ailelerinin Kurtuluş Savaşı'na destek olmaları anlatılmıştır.

Celal Hafifbilek, Ankara halkına armağan ettiği **Ankara 1920** adlı romanında adından da anlaşılacağı üzere 1920 yılında Ankara'da yaşananları anlatmaktadır. Romanda olaylar, 1919'un Aralık ayında başladığında Ankara'nın genel manzarası şu şekilde tasvir edilmiştir:

> "Etlik'in eteklerine yerleşmiş, yüz elli askerli, üç yüz katırlı Osmanlı askeri, kentin içinde cirit atan işgalciler. Sürgün mahkemeleri… İstanbul'a yaranmak isteyen valinin durmadan tutuklattığı insanlar…" (Hafifbilek 1998: 128)

Görüldüğü gibi, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra ülkenin birçok ili gibi Ankara'da da işgalci kuvvetler bulunmakta, İstanbul'un atadığı devlet adamları ise makam, mevki kaygısından ötürü bu işgalcilere yaranma derdindedir. Ankara Valisi Muhittin Paşa, kendisinin de üyesi olduğu İngiliz Dostları Derneği'ne tüm memurların üye olmalarını emretmiştir:

> "Vali emretmiş, tüm memurlar İngiliz Dostları Derneği'ne üye kaydedilmişti. Azınlıkların tamamına yakını da dernek üyesiydi. Memurların dışında yerlilerden kimse derneğe girmiyordu. Vali Paşa, Müftü Rıfat Efendiye haber göndermiş, derneğe girmesini istemişti. Müftü girerse, peşi gelirdi. 'Din adamı cemiyet üyesi olamaz.' yanıtı iletilmişti kendisine." (Hafifbilek 1998: 128)

Vali'nin işbirlikçi olması Ankara'daki millî örgütlenişi geciktirmekte olduğundan Bekir Efe ve Hacı Atıf Bey Ankara'ya yeni bir valinin gerektiğini düşünmektedir:

> "Evet gecikiyoruz. Yalnız, önce idareyi ele almamız gerek. Bu vali gitmeli. Kendi idaremizi kurmalıyız. Ankara istiklalini almalı. Önümüzdeki tek engel bu kokuşmuş kafalı vali…" (Hafifbilek 1998: 131)

Muhittin Paşa, İngilizlerin teşvikiyle Sivas Kongresi'ni basma planı da yapar. Bu konuda ona destek olacaklar Harput Valisi Ali Galip ile Bedirhan adında bir Kürt ve

Noel adlı bir İngiliz askerdir. Ankara ve Harput'tan toplanan askerlerle Sivas'a yürüyen Vali Muhittin Paşa'nın yolunu Bekir Efe'nin çetesi keser ve suçluları Temsil Heyeti'ne teslim eder.

Mustafa Kemal'in Ankara'yı Millî Mücadele'nin merkezi olarak seçmesinin nedenlerinden biri güvenli bir şehir olmasıdır, ne var ki romanda Ankara, tıpkı İstanbul gibi karmaşık bir toplumsal yapıyla karşımıza çıkmaktadır. Zira Etlik'te Osmanlı askeri, Keçiören civarlarında ve şehrin diğer bölgelerinde işgalciler ve Ermeni, Rum azınlıklar bulunurken bazı Ankaralılar işgallere karşı örgütlenmeye, diğer yandan Ayaş, Güdül, Haymana gibi uzak ilçelerdeki Kürtler de, Türklere karşı ayaklanmaya başlamışlardır. Ankara'daki Türk halkını işgale karşı örgütlemeye ve onlardaki millî bilinci uyandırmaya çalışanların başında Bekir Efe gelir. Bekir Efe, Müftü Rıfat Efendi gibi Ankara'nın bazı ileri gelenlerini de arkasına alarak evvela Azmî Millî adında bir dernek kurar:

> "Öğretmenler, öğrenciler Bekir'in peşinden geldiler. Azmî Millî adında bir dernek kurdular, hemen çalışmalara başladılar. (…) İlk etkinlikleri oyun sergilemek oldu: Ankaralı Aka Beyin 'Muhterem Katil' adlı oyunu ile Bekir'in kaleme aldığı, 'Fatih'in Türbesi'nde' adını koydukları bir tablo. (…) Ulusal duyguları kışkırtılan halk, oyundan sonra, sokaklarda sabahlara kadar bağırdı, işgalci askerlerin gözlerinin önünde. 'Azmi millet söndürülemez. İşgale son. Yaşasın vatan!'larla, içlerini döktüler, rahatladılar." (Hafifbilek 1998: 141-142)

Millî Mücadele'de silahlı çatışmadan önce halkı bilinçlendirmenin gereğini bilen Bekir, Ankara'da yayımlanan Mefkûre adlı bir de gazete çıkarır. Gazetenin ilk başyazısı olan "Halkın Uyanışı"nda bağımsızlığın yanı sıra rejim değişikliğini de talep eden şu ifadeler vardır:

> "Ankaralı gel, el ele ver. Dünya milletleri ile eşit olduğumuzu, saldırgan güçlere, gerekirse kafalarına vura vura öğret… Koskoca çarı devirenler, ne senden güçlü, ne de senden cesur, ne de senden akıllı idi. Halkın kendi kendini idare edebileceğini sen de göster… Ne bey, ne ağa istiyoruz, ne hükümdar istiyoruz; eşitlik ve hürriyet istiyoruz… Halkın devletini istiyoruz." (Hafifbilek 1998: 142)

Ankara'da bilinçlenme aşaması tamamlandıktan sonra, sıra örgütlenmeye gelir. Öğretmenlerin, ırgatların, amelelerin, esnafın, tüccarların katılımıyla, Ankara'da yerel bir halk meclisi açılır. Meclis'in başkanı bir bakıma "Ankara Hakanı" olarak Yahya

Galip Bey seçilir. Yahya Galip'in ilk emri mahpushanelerdeki millîcilerin salıverilmesi yönünde olur. İstanbul hükümeti, Ankara'daki bu halk hareketini olumsuz karşılarken, Sivas Kongresi'nde bulunanlar tebrik etmişler, yabancılar ise buna "Yeni Türkiye Devleti" veya "Ankara Cumhuriyeti" gözüyle bakmışlardır. Artık Ankara, İstanbul'dan ayrıldığını henüz Mustafa Kemal bu şehre gelmeden ortaya koymuştur:

> "Hakan seçmek, Osmanlı'dan kopmak demekti. Hakan seçmek bin yıldır Türklerin unuttuğu gelenekti. Padişahın da üstünde, padişahtan da büyük." (Hafifbilek 1998: 158)

Ankara'nın adeta Osmanlı'dan ayrılışını ilan etmesi karşılıksız kalmaz. İstanbul'dan gelen üç telgrafta Ankara'daki millîcilere destek veren Ali Fuat Paşa'nın askerlikten atıldığı, Müftü Rıfat Hoca'nın görevden uzaklaştırıldığı, Ankara'ya yeni bir vali atandığı yazmaktadır. Ne var ki İstanbul'dan gelen emirlerin Ankara'dakiler için hiçbir önemi yoktur, herkes görevini yapmaya devam etmektedir:

> "Ankara Kalesi'nden Osmanlı'ya, yalnız Osmanlı'ya değil, tüm dünyaya karşı çekilen isyan bayrağı, gelecek günlere umut fırtınalarını taşıyordu. Bu bir kentin isyanıydı altı yüz yıla dur diyen. Topyekûn bir kentin, hacısıyla, hocasıyla, aydınıyla, esnafıyla, köylüsüyle, ezilmişliğiyle, kulluğa başkaldırışıydı…" (Hafifbilek 1998: 163)

Ankara halkının bilinçlendirilmesi ve örgütlenişi sağlandıktan sonra ise sıra silahlı mücadeleye gelir. Bekir Efe ve arkadaşları Ankara'nın maddi ve manevi desteğini arkalarına alarak Kuva-yı Milliye'yi oluştururlar. İngilizlerin ve Saray'ın kışkırtmalarına kapılan Ayaş, Güdül, Haymana Kürtlerinin *"Din elden gidiyor!"* diyerek başlattıkları ayaklanmaları bastırırlar. Bununla kalmayıp Eskişehir'de Yunan işgaline uğrayan köyleri kurtarırlar:

> "Ankara'nın tüm evleri atölye olmuştu. Don dikiliyor, gömlek dikiliyor, pamuklu hırkalar dikiliyor, yün kazaklar örülüyordu. Esnaf her akşam kazancından bir bölümünü ayırıp Gönüllü Alaylar Kumandanlığı'na veriyordu. (…) Demirciler, süngü yapıyor, bıçak yapıyor, şiş yapıyordu. Dökümcüler mermi dökmeyi becerdiler. Namlular üretildi. (…) Marangozlar da meşe ağacından kabzasını, namlunun oturacağı yatağı yaptılar, av tüfeği üretimi başladı Ankara'da. Yeni bir sanayi dalı kuruldu." (Hafifbilek 1998: 173-174)

Bilindiği üzere Sivas Kongresi'nde Temsil Heyeti'nin merkezi olarak Ankara seçilir, çünkü Ankara, konum itibariyle merkezî ve 20. Kolordu'nun bulunduğu bir şehir olmasının dışında demiryolu ile İstanbul ve Batı Anadolu'ya ulaşmaya da elverişli bir şehirdir (Aytepe 2001: 134). Romanda Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Ankara'ya gelişi ve geliş öncesi yapılan hazırlıklar üzerinde de durulmuştur. Buna göre Ankara halkı, esnafı, din adamı, öğretmeni, seğmeni ile büyük bir coşku ve heyecan içerisinde Sabire Büyükana'nın tabiriyle "Konguru" Paşasını beklemektedir:

> "Ankara kenti adına, hoş geldin diyecek Hoca Rıfat Efendinin başkanlığındaki heyet, kente giriş noktasına yerleşmişti. Dikmen, Kızıl Yokuş sırtlarından, kente kadar bağlar, bahçeler arasından uzanan iki saatlik yol ekilmemiş tarlalar, kıraç alanlar, insan başından görülmüyordu. Karıncalar gibi sarmışlardı vıcır vıcır her yanı. Yaşlılar eşeklerinin üzerinde iki büklüm, donuk gözleri tepelerde Konguru Paşasını bekliyorlar." (Hafifbilek 1998: 180)

Mustafa Kemal ve arkadaşları, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya Almanların armağanı olan Benz marka bir otomobille, Hacıbektaş-Mucur-Kırşehir-Kaman ve Beynam yolu ile 27 Aralık 1919'da şehre geldiklerinde büyük bir sevinçle, seğmenlerin oyunlarıyla, davullarla zurnalarla karşılanırlar:

> "Ankaralılar, 'Yaşa paşa, sen çok yaşa,' diye fabrika bacası gibi Benzden çıkan ekzos dumanını ciğerlerine doldurup, peşinden koştular. (…) Kalpaklı adam, bu karşılamaya şaşırdı:
> 'Merhaba efeler!...
> Gümbür gümbür sesler Salomon'un evinin camlarını sarstı.
> 'Sağ ol Paşa hazretleri.'
> 'Arkadaşlar, buraya niçin geldiniz?'
> İki metrelik boyuyla, koca çınar eniyle Ahmet amca öne çıktı.
> 'Millet yolunda kanımızı dökmeye geldik.'
> Seymenler bağırdı:
> 'Uğrunda ölmeye geldik.'
> 'Fikrinizde sabit misiniz?'
> 'And olsun…'
> Binlerce ağızdan çıkan sesle gök gümbürdedi." (Hafifbilek 1998: 225)

Ankaralı Mustafa Kemal'e elini uzatır, onu bağrına basar. Bu karşılamadan sonra Mustafa Kemal, böyle bir milletle yola çıkanın, başarılı olmamasını tarihin affetmeyeceğini düşünmeye başlar. Mustafa Kemal'in gelişiyle İngiliz ve Fransız işgalciler Ankara'yı terk ederler.

Mustafa Kemal, Ankara'ya gelir gelmez çalışmalara başlar, İstanbul'la" temasa geçer. 20-22 Ekim tarihleri arasında İstanbul temsilcileri ile Amasya'da yapılan görüşmede alınan kararlar doğrultusunda İstanbul'da Mebusan Meclis'i açılır. Bu Meclis'in Misak-ı Millî'yi kabul etmesiyle İngilizler şehri işgal ederler. İstanbul'un işgal edilmesiyle Ankara'nın önemi bir kat daha artar, zira İstanbul'dan kaçmayı başaran bazı mebuslar Ankara'ya gelirler, Mustafa Kemal Paşa, bütün illere bir telgraf çeker:

> "Devletin başkentinin korunması, ulusun özgürlüğü, devletin, padişahımızın kurtarılması için, olağanüstü yetkili bir meclis Ankara'da derhal çalışmaya başlamalıdır." (Hafifbilek 1998: 247)

Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle meclisin açılması için çalışmalar başlar, evvela listeler hazırlanır. Bu konu halledildikten sonra sıra meclis binasının bulunmasına gelir ve asıl sorun bu konuda yaşanır:

> "Zaman yoktu. Paşa, yirmi üç Nisan günü meclisi açmaya kararlıydı. Yirmi beş gün vardı. Para da olsa, bu süre de binanın yapımı bitmezdi. Oturup, hesap ettiler, sıva için bu kadar, badana için bu kadar, kiremit için şu kadar... Toplam beş bin lirayı buluyordu. Halktan yeni para toplamak gerekti." (Hafifbilek 1998: 252)

Sonuçta Ankaralıların desteğiyle meclis binası da yapılır. Düzenlemesi için il binasından masa, sandalye, koltuklar; okullardan sıralar getirilir. Başkan için kürsü yapılır. Kürsüyü yapan marangoz, *"Milletime helal olsun."* diyerek para almaz. 23 Nisan 1920'de dualarla, kurbanlarla, törenlerle, alkışlarla açılan TBMM, Ankara halkının fedakârlığının bir ürünüdür.

Millî Mücadele'nin hazırlık aşaması sırasındaki Ankara'nın ele alındığı **Ankara 1920**'de, incelediğimiz diğer romanlarda üzerinde durulmayan bazı hususlar söz konusudur. Bunlar, Mustafa Kemal Paşa gelmeden önce şehirde yerel bir meclis açılması, işgalci kuvvetlerin bulunması ve uzak ilçelerdeki Kürtlerin Meclis'e karşı ayaklanmalarıdır.

Reis Paşa, İstanbul'un resmen işgali sonrası Ankara'daki yapılanmayı, Meclis'in açılışını, Meclis'e karşı çıkan ayaklanmaları, hâsılı 1920 yılında meydana gelen olayları

içermektedir. Dolayısıyla romanda işgal edilen İstanbul ile beraber mücadelenin yeniden başladığı Ankara sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Esasen İstanbul'un resmî olarak işgalinden bir sene önce, 27 Aralık 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin orayı merkez olarak seçmesiyle Ankara, Millî Mücadele'de değerli bir şehir olmuş; Kasım 1920'de İstanbul'daki Osmanlı Mebusan Meclisi'nin işgal edilişi üzerine bu değer bir kat artmıştır. Heyet-i Temsiliye'nin Başkanı Mustafa Kemal, Ankara'da yeni bir Meclis'in toplanacağını söylediği şehir, aslında yoksul bir kasaba görünümündedir:

> "Camlarda, Ankara: kar altında, mazlum ve yoksul; toprak damlı evler, kar çamuru sokaklar; çıplak kavakların çevresinde, yalan yanlış, karga sürüleri bağrışıyorlar; bozkırın ezeli yalnızlığı içindeki, Anadolu kasabası." (İlhan 2002: 29)

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal ve arkadaşları Ankara'ya ilk geldiklerinde Ziraat Mektebi'ne yerleşirler. Yaklaşık dört ay kalacakları Ziraat Mektebi, Millî Mücadele'nin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği binası olarak kullanılmış; aynı zamanda Mustafa Kemal, bu süre zarfında mektebin üst katında kalmıştır:

> "Çıplak, sıra kavaklar; kavakların çevresinde, çığlık çığlığa çözülüp dağılan, karga yumakları: siyah ve hoyrat. Keçiören yolunda, Kalaba Vâdisi'ne bakan, iki katlı o 'muhkem' bina, sanki güneşe karşı durmuştur: eski Ziraat Mektebi!.." (İlhan 2002: 47)

İstanbul'un işgalinden sonra birçok aydın çeşitli yollardan Ankara'ya gelirler. Bunlardan biri olan Halide Edip, Ankara halkının kendilerini sevinçle karşılamalarına şaşırmıştır. Oysa Ankara halkı genel olarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını çoktan benimsemişlerdir:

> "Halide Edip, vagon penceresinden, -kalpaklı, fesli, üniformalı, redingotlu- çeşitli yüzleri, ona mendil sallayan, irili ufaklı elleri görünce; içinde coşkun bir sevinç köpürmüş, biraz da şaşırmıştı: böyle bir karşılama beklemiyordu hiç." (İlhan 2002: 100)

Mustafa Kemal, İstanbul'dan gelen heyeti karşıladığı gün Yunus Nâdi ile yaptığı bir görüşmede kendilerine destek olan Ankara halkından övgüyle bahseder, bu halk var olduğu müddetçe tek eksiğin teşkilat olduğunu vurgular:

> "…öyledir Nâdi Bey, Ankara ilk nazarda bir çöl gibi görünür: zaten işin zevki de burada: bu çölden bir hayat çıkarmak, bu inhilâlden bir teşekkül yaratmak lâzımdır. (…) …hakikatte boş görünen o saha dolu, çöl sanılan o âlemde saklı ve kuvvetli bir hayat vardır ki, o millettir, eksik olan teşkilât…" (İlhan 2002: 124)

Nisanda açılması düşünülen Meclis binası için Enver Paşa'nın yaptırdığı İttihat ve Terakki Kulübü binası uygun görülür. Fakat birçok eksiği olan bina için Ankara halkının büyük kısmı istekle, hırsla ve fedakârlıkla çalışır:

> "Osmanlı mimarisine uygun; tek katlı ve kârgir bir yapı ki, henüz tamamlanmamıştır: damın başı çıplak, kiremitleri eksik; binanın içinde ayak sesleri yankılanıyor, çünkü, boş! Ahali durur mu, Ulucanlar'da inşa edilen, o ilkmektebin kiremitlerini; kucak kucak taşıdı; onlar yetmedi, bu defa, evlerinin damlarından söktüklerini getirdiler: çoluk çocuk, genç ihtiyar; kan ter içinde ve, soluk soluğa! Darülmuallimin'in, tatbikat sınıfındaki, kara boyalı sıralar; salona dizildi; Ankaralı marangozlar, yüksek bir kürsü yaptılar: hiç kimse, tek kuruş istemedi." (İlhan 2002: 158)

Meclis'in dinî merasimlerle açıldığı 23 Nisan Cuma günü de Ankara halkı, resmî heyeti hiç yalnız bırakmaz; Hacı Bayram Veli Camii'nde, Meclis'in önünde bu kutlu günde yaşanan sevince ve heyecana ortak olurlar. Bu günden sonra yukarıda da belirttiğimiz üzere Ankara'nın önemi daha da artar, çünkü artık bu şehirde bir hükümet vardır ve Millî Mücadele buradan yönetilecektir. Osmanlı'nın aydınları, mebusları, öğretmenleri, gazetecileri bu şehre gelmektedir. Marie-Laure, Jimmy Fowler gibi Fransız ve İngiliz gazeteciler Ankara'ya gelebilmek için can atmaktadırlar. İtilaf Devletleri, artık sadece İstanbul Hükümeti ile değil, Ankara'daki hükümetle de iletişime geçmek zorundadır:

> "Düne kadar, bozkırda kayıp, ufkunda vahşi bakışlı alıcı kuşların dolaştığı, bu küçük taşra şehri; Meclis'in küşâdından itibaren, ayrı bir "ehemmiyet', farklı bir 'mana' kazanmıştı: bir 'pâyıtaht' mana ve ehemmiyeti!.." (İlhan 2002: 190)

Ankara'nın halkının Millî Mücadele'den yana olan kısmı, 1919'da Mustafa Kemal ve arkadaşlarını, 1920'de Halide Edip ve Yunus Nâdi gibi aydınları karşıladığı gibi Yunan ordusunun hızını kesmiş, Anzavur isyanını bastırmış olan ve nâmı gittikçe yayılan

Çerkez Ethem ve Kuva-yı Seyyare ordusunu da alkışla, tezahüratla, coşkuyla karşılar. Çerkez Ethem'i karşılamaya Mustafa Kemal'in de bizzat gelmesi, istasyondaki Ankaralıların coşkusunu ikiye katlar:

> "İstasyon'da mahşer kalabalığı; her türden insan, Kuva-yı Milliye'nin nâmı dünyayı tutmuş kumandanını, 'istikbâl için', oraya yığılmıştır. (…) Halkın, Kuva-yı Seyyâre'ye ve kumandanına gösterdiği, yoğun alâka; hem TBMM Hükümeti için, hem 'Bolşeviklik' için 'hayırlı işâret'! Birden, saflar dalgalandı: ileri geri gelip giden, vişneçürüğü fesler, siyah kalpaklar ve abani sarıklar! Ahâlinin bu âni dalgalanışı, istasyona hayli yaklaşmış lokomotifin, solumalarını ve keskin düdüğünü; fakat aynı zamanda, Mustafa Kemal'in otomobilinin kornasını işittiğinden!" (İlhan 2002: 261)

Ne var ki Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Ankara'da da Millî Mücadele aleyhinde çalışan; saltanatçılar, işgalden yana olan azınlıklar ve Halife'nin fetvasına kanmış din adamları vardır. Attilâ İlhan bu üç grubu, üç kişi; Hürriyet ve İtilâf Fırkası Mûtemedi Ali Şükrüllah Bey, Köse İmam ve Mardiros Bakırcıyan ile, hepsini aynı olay örgüsünde işleyerek anlatmıştır. Buna göre üç grubu temsilen bu üç kişi, Ankara'da Millî Mücadele aleyhinde çalışmakta; millîciler için çıkarılmış idam fetvasının Padişah tarafından onaylandığını bildiren beyannameyi dağıtmaktadırlar. Esasen bu üç kişinin aynı uğurda çalışmalarının temel nedeni İngiliz teşvikidir:

> "Bakırcıyan Efendi, asabi bir gülüşle, Köse İmam'ın sırtını sıvazlamış; o sırada; pantolon cebinden çıkardığı, bir tomar lirayı eline tutuşturmuştu: bir tomar İngiliz lirasını: '…göreyim seni: gece, öteki işi de hallet: dâvamız müşterektir: Ağnadın?' Köse İmam, yerden temennâlarla, geri geri uzaklaşıyordu, ona hayır duaları etti: '…ha ömrüne bereket, Çorbacı! Anlamaz mıyım hiç? Allah devlete millete zeval vermesin! He mi?..'" (İlhan 2002: 192-193)

Bakırcıyan'ın "öteki iş"ten kastı, Ankara ile cepheler ve İstanbul arasındaki iletişimi sağlayan telgraf hatlarının kesilmesidir. Köse İmam, İngiliz liralarının verdiği şevkle bu işi aynı akşam gerçekleştirir. Yanına aldığı birkaç adamla önce telgraf tellerini keser; sonra birkaç el ateş ederek Ziraat Mektebi'ndekilere korku salar, amacına da ulaşır:

> "Dr. Adnan Bey, olayın başından beri, hiç yerinden kımıldamamış, masanın sol yanında ayakta durmuştu; hafifçe göğüs geçirerek kımıldadı; eşine doğru yürürken, bezgin bir sesle dedi ki: '…korkarım bir gece, hepimizi linç edecekler!..'" (İlhan 2002: 199)

1920'nin başından sonuna kadar Ankara'nın çeşitli yönleriyle ele alındığı romanda, halkın genel itibariyle Millî Mücadele'den yana olduğu; fakat sayıları az da olsa bu mücadele aleyhinde çalışan kesimlerin de var oldukları görülmüştür.

Şu Çılgın Türkler romanında Ankara ve Ankaralılara olumlu bir bakış hâkimdir. Turgut Özakman, romanının başından sonuna dek, Ankaralı halkın Millî Mücadele bilincine sahip olduğunu vurgulamış; bu bakımdan Ankara'yı İstanbul'a yeğlemiştir. Henüz romanın ilk sayfasında, Ankara halkının Kütahya-Eskişehir Savaşı öncesi yaşadığı telaşı şöyle anlatmıştır:

> "Anadolu Ajansı, camilere, kahvelere her gün tek sayfalık bültenler asarak olup bitenleri halka duyurmaktaydı. O gün hiçbir bülten asılmayınca, meraklanan Ankaralı esnaf ve zanaatkârlar, dükkânlarını, küçük atölyelerini erkenden kapatıp bugünkü Ulus meydanındaki küçük Meclis binasının önünde toplandılar. Gittikçe çoğalıyor ve sessizce cepheden haber bekliyorlardı." (Özakman 2005: 31)

Görüldüğü üzere Ankaralılar, işlerini bırakacak kadar yaşanan gelişmelerle ilgilidirler. Şüphesiz, Ankara halkının millî bilince ulaşmasındaki neden, şehrin, Kurtuluş Savaşı sırasında idare ve ikmal merkezi olması, Mustafa Kemal Paşa dâhil, Millî Mücadeleci asker ve devlet adamlarının burada bulunmasıdır. Burada halk, onlarla iç içedir. Bu nedenle Millî Mücadele bilincine sahip İstanbullu aydın, asker ve devlet adamları da Ankara'ya akın etmektedirler. O dönemde herhangi bir devletin gözetimi veya ablukası altında olmayan Ankara, bir bağımsızlık sembolü olmuştur. Yazar Abidin Daver, arkadaşı Yakup Kadri'nin, sağlığını sarsacağını düşünerek şefkatle, *"Gidecek misin?"* diye sorduğunda aldığı cevap konumuz bakımından önemlidir:

> "Elbette! Ankara'da ne Yunan takkesi var, ne İngiliz kepi, ne Fransız kasketi, ne İtalyan şapkası, ne sansür, ne de zindan! Ciğerlerimi temiz hava ile doldurmak istiyorum." (Özakman 2005: 74)

Ankara halkı, Meclis'teki milletvekilleri ile sürekli irtibat halindedir. Sakarya Savaşı öncesi, iki gün üst üste milletvekillerinin hiçbir konuşma yapmaması, Ankaralı esnaf ve zanaatkârları huzursuz eder. Bunun üzerine seğmen havalı bir esnaf, Merkez Kıraathanesi'ne giderek adeta milletvekillerinden hesap sorar. Bununla beraber, Millî Mücadele uğruna her şeylerini feda etmekten yana olduklarını bir kez daha hatırlatır:

> "'Beyler…' dedi, '…iki gündür kendi aranızda konuşuyorsunuz. Bir de milletle konuşsanız. (…) Kulağımıza gelenlere göre, Meclis, M. Kemal Paşa'nın başkomutan olmasını istiyormuş ama Paşa kabul etmiyormuş. Demek ki ümit yok. (…) Öyleyse Paşa'ya söyleyin, millet malıyla, canıyla arkasındadır. Başkomutanlığı kabul etsin. Bu dükkân benimdir. Ne varsa hepsini orduya helal ediyorum. (…) Hepimiz adına söylüyorum, neyimiz varsa ordunun ayağına sermeye hazırız. Yeter ki şu gelen kara belayı durdursun'" (Özakman 2005: 237)

Nitekim Sakarya Savaşı öncesi Tekâlif-i Milliye Emirleri yayımlandığında Ankara halkı İstiklal Mahkemeleri'nden korktuğu için değil, vatanının kurtulmasını istediği için adeta seferber olur. Vergisini hemen ödemek veya mal bildiriminde bulunmak isteyen Ankaralılar, valiliğin oda ve koridorlarını doldururlar. Adalet Bakanı Refik Şevket Bey şaşkınlık içindedir:

> "Ortalık karınca düğünü gibiydi. Üst kata çıkan merdivenin sahanlığında gazeteciler, bu olağanüstü düğünü izliyorlardı. Yanlarına çıktı. Sesi titreye titreye, 'Beyler, bu tabloya çok iyi bakın…' dedi, 'Anadolu uyanıyor!'" (Özakman 2005: 254)

Hınca hınç dolu olan yerlerden biri de Ankara Askerlik Şubesi'dir. Savaşa alınacak olan köylü, kasabalı ve şehirli genç erkekler, işlemlerini bitirdikten sonra alkışlar, dualar ve tekbirler eşliğinde, neşe içinde eğitim alayına katılmak üzere istasyona giderler:

> "Yeni askerler davul zurna eşliğinde şehirde bir yürüyüş yaptıktan sonra istasyona geldiler. Alkış ve dualarla cepheye yolcu edildiler." (Özakman 2005: 463)

Ankara halkı en telaşlı günlerini Sakarya Savaşı sırasında yaşar. Çünkü savaş, Ankara'nın Polatlı ilçesinde yaşanmaktadır. Ordunun ihtiyacı olan yiyecek, silah ve mühimmat trenle Ankara'dan Malıköy'e oradan da Polatlı'ya ulaştırılır. En kötü ihtimal düşünülerek Bakanlıkların memurları, arşivleri, eşyaları Kayseri'ye yollanır. Bir yenilgi halinde Ankara'yı Yunanlılara yıkıntı olarak teslim etmek amacıyla bütün tesis ve işe yarar binaların tahribi için gizlice hazırlık yapılır. Polatlı ve Eskişehir'de yaralanan askerler Ankara'ya sevk edilir. Yaralı sayısı o denli çoktur ki Sağlık Bakanı Dr. Refik Bey, diğer bakanlıkların binalarına el koymak durumunda kalır. Bu bile çözüm olmayınca, ağır yaralılar hastanelere, ağır olmayanlar Ankaralıların evlerine yerleştirilir:

> "Meclis bu işi örgütlemesi için Dr. Rıza Nur'u görevlendirmişti. Birçok Ankaralı evinin bir odasını Sakarya gazilerine açacak, evlere yerleştirilen yaralılarla doktor milletvekilleri ilgileneceklerdi." (Özakman 2005: 448)

Yunan ordusunun Sakarya'dan geri çekildiği haberi gelince, Ankaralı esnaf dükkânlarını kapatır, herkes sokağa dökülür. Meclis'in ve Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin önünde toplanarak milletvekilleri ve gazetecileri alkışlarlar. Oradan da hastaneye giderek yaralıları ziyaret ederler. Türkiye'nin dört bir yanından gelip Ankara'ya yerleşmiş olan halk sevinç içindedir:

> "Binler Meclis ile Taşhan'ın önünde toplandı. Seğmenler, Karadenizliler, Doğulular, Güneydoğulular, Akdenizliler, Orta Anadolulular, Egeliler, Trakyalılar, Marmaralılar, göçmenler coştular, zafer şerefine oynamaya başladılar." (Özakman 2005: 480)

Şu Çılgın Türkler'de, sınırlı olmakla beraber, Ankara'da yaşayıp da Millî Mücadele muhalifi olan insanlardan, özellikler milletvekillerinden de bahsedilmiştir. Bu muhaliflerin kimisi İttihatçı, kimisi saltanatçı, ama hepsi Mustafa Kemal düşmanıdır. Karaoğlan Caddesi üzerinde bulunan Bektaşi Hüseyin'in dükkânında, Ardahan Milletvekili Hilmi Bey, Rize Milletvekili Ziya Hurşit Bey, Trabzon Milletvekili Hafız Mehmet Bey gibi muhalifleri bir araya getiren sebep, bu düşmanlık duygusudur. Ankara'da sayıları az olduğundan gizlice toplanmakta, sessizce düşünmektedirler. Öte yandan İngiltere de, Ankara'daki millîci havayı dağıtmak için uğraşmaktadır. Yazar, romanın bu kısmında Mustafa Sagir ve Black Jumbo olaylarına kısaca değinir:

> "İngiliz Haberalma Servisi, Ankara'da örgütlenmeyi henüz başaramamıştı. Sürekli ve doğru bilgi edinemiyordu. Türk dostu bir Hindistanlı kimliği ile M. Kemal Paşa'yı öldürmesi için yollanan Mustafa Sagir'in İngiliz ajanı olduğu Ankara'da çok çabuk anlaşılmış ve yargılanarak 24 Mayıs'ta idam edilmişti. Bu sebeple Ankara'da çok dikkatli örgütlenmeye çalışıyordu. Kurulması için çalışılan merkeze 'Black Jumbo' kod adı verilmişti." (Özakman 2005: 196)

Yazar nesnel davranarak, o dönemde Ankara'nın şehir olarak çok geri kaldığına da değinir. Öyle ki vakit geçirecek bir iki kahveden başka yer olmadığından yatılı milletvekilleri, mesai dışında, Öğretmen Okulu binasındaki Meclis yatakhanesinde toplanmaktan başka bir şey yapamazlar. Devlet kurumlarının bile kendilerine ait binası yoktur: Millî Savunma Bakanlığı Taş Mektep diye anılan erkek lisesinin; Eğitim

Bakanlığı ise, Basın Genel Müdürlüğü ile birlikte Öğretmen Okulu'nun binasında çalışmak durumundadır. Sakarya Savaşı öncesi Eskişehir'den gelen "imalat-ı harbiyeciler"e yer olarak istasyon yakınında, bugünkü MKE Genel Müdürlüğü'nün bulunduğu yerdeki eski ve harap süvari tavlası gösterilir.

İnebolu üzerinden Ankara'ya gelen Yakup Kadri, kendisini karşılayan Dr. Adnan ve Ruşen Eşref Beylere otelde kalmak istediğini söylediğinde, kendisine kahkahayla cevap verirler:

> "'Ankara'da otel ne gezer? Taşhan denilen pireli bir hanımız var. O da her zaman doludur. Bir tek lokanta bile yok.'
> Y. Kadri, Ankara hakkında bir şeyler duymuştu ama artık dünyaca ünlü bu şehrin bu kadar geri olduğunu tahmin etmiyordu. İrkildi." (Özakman 2005: 97)

Romanın birkaç kurgusal karakterlerinden biri olan Nesrin, İstanbul'dan Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geldiğinde şehrin yoksul ve bakımsız olduğunu görünce neşesi kaçar. Onun hayal kırıklığını fark eden Dr. Kâmil Bey, Ankara'nın yoksul, çıplak, bakımsız olduğunu kabul eder fakat kendi vatanları olduğunu da hatırlatır. Konuşmasını bir tekerlemeyle destekler: *"Çalıydı, çırpıydı, ama evimdi."*Ayrıca ona göre bu durumun nedeni, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'yu boş vermesidir:

> "Osmanlı Devleti Anadolu'yu sürgün idarecilerin, mültezimlerin, mütegallibelerin, ağaların, cahil hocaların, şeyhlerin insaf ve iz'anına terk etmiş. Halk uyanamamış, hayatı zar-zor sürüklemekle yetinmiş. Onun için şehirlerimiz, topraklarımız böyle" (Özakman 2005: 95)

İzmir Milletvekili Enver Bey de, Ankara'nın bu hâlinden yakınarak, bunu Müslümanların uygar yaşam tarzına alışmamalarına bağlar:

> "Meclis açılalı, hükümet kurulalı, bakanlılar çalışmaya başlayalı bir yılı geçti. (…) Binlerce yeni insan geldi Ankara'ya. Ama hâlâ iyi bir lokantası, temiz bir oteli, bir pastanesi, bir kitabevi yok. Kimsenin aklına uygarlığın gereği olan böyle yerler açmak gelmiyor. İlkelliği yazgı gibi benimsemişiz. İzmir'in de Müslüman mahalleleri tıpkı böyledir. Rum mahalleleriyse tam tersi. Biz yaşamaktan korkuyoruz. Bu anlayış değişmedikçe…" (Özakman 2005: 86)

Enver Bey'in yakındığı durum, 1922'de yavaş yavaş değişmeye başlar. Şehirde İstanbul tarzı iki lokanta açılır. Millet Bahçesi'nin kapalı bölümüne bir sinema makinesi konulur; film gösterimlerine başlanır.

Sonuç olarak, Millî Mücadele döneminde Ankara halkına, **Şu Çılgın Türkler** romanında genel itibariye olumlu bir açıdan yaklaşılmış; yıkık ve esir İstanbul karşısında, ümidin ve özgürlüğün şehri olarak anlatılmıştır. Bununla beraber şehrin o dönemki yoksulluğuna ve bakımsızlığına da dem vurulmuştur.

Reis Paşa'da olduğu gibi Ankara, **Gâzi Paşa**'da da devamlı hareketliliğin olduğu bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira romanın başkarakteri ve çevresindekiler, kısacası Meclis buradadır ve Millî Mücadele'nin savaş döneminde de, hayati kararlar bu şehirde alınmaktadır. Bununla beraber Meclis dışında da bir hareketlilik söz konusudur. Romanda "Ankara Hilâl-i Ahmer Cemiyeti"nin Halide Edip önderliğinde düzenlediği toplantı konu edinilmiştir. Toplantıya katılan kadınların sosyo-kültürel bakımdan çeşitli olması, Ankara halkının genelinin Millî Mücadele'den yana olduğunu gösterebilir:

> "Kadınlar, türlü çeşit: faytondan henüz inmiş, astragan kalpağı ve mantosuyla göze çarpan, İstanbullu meb'us hanımları; Ankara'nın memur 'zevceleri' ve yörenin eşraf 'bacıları' vs. Şaşırtıcı olan o ki, her şeyi ile 'köylü' kadınlar, öbürlerinden aşağı kalmıyor. (…) Kapıda 'misafirleri' karşılayan hey'et: Halide Edip Hanım, Merhum Cemal Bey'le, Miralay Nuri Bey'in, zevceleri hanımefendiler; Hilâl-i Ahmer Kadınlar Kolu'nun 'demirbaşı', diğer bazı kadınlar." (İlhan 2009: 41)

Halide Edip, yaptığı konuşmada ordunun silâha, giyeceğe, yiyeceğe ihtiyaç duyduğu için kadınları seferberliğe davet ettiğinde Ankaralılar bu davete gönülden icabet ederler. Millî Mücadele döneminde birbirine zıt görünen iki şehir; İstanbul ve Ankara arasında da göçler devam etmektedir. İstanbul'daki yabancılaşma ve yozlaşmadan kaçarak Ankara'ya gelen Vâlâ ve Nâzım, oradan da Bolu'ya geçtiklerinde Ankara'nın sevimsiz göründüğünü, yerli halkla şehre sonradan gelmiş memur ve mebus takımı arasında soğukluk olduğunu düşünürler:

> "Ankara 'serencamı'nın, her ikisi için de ciddî bir 'sukût-u hayal' olduğunu; bir hayli sonra, 'muallim' tayin edildikleri Bolu İdadisi'ne giderken; Kızılcahamam kırsalında, yolda, itiraf edeceklerdi. (…) Oysa Ankara, ne kadar çorak ve kıraçtı;

> yanlış kalabalığına, beklenmedik 'ehemmiyetine' rağmen, âdeta tenha; bir bakıma köhne, harap ve bakımsız! Tuhaftır ama, her ikisinin hafızasında, Kastamonu; -İnebolu'da,- çok daha renkli ve aydınlık duruyordu. (…) Ankara'nın sevimsizliği -muazzam bir yangın felâketine de uğramış olduğundan- benzersizdi. Ahali bakımından da, bir zeytinyağı sirke karışmazlığı: şehir, idare merkezi haline geldiğinden, memurla dolmuştu. Sokaklarda, her halleriyle, yerli halktan ayrılıyorlardı. Zeytinyağı gibi üste çıkma gayretindeydiler." (İlhan 2009: 85-86)

Nâzım ve Vâlâ için önemli olan şehirdeki mücadele olduğundan, hâlâ İstanbul'da kalanları Ankara'ya, yani Anadolu'ya davet eden bir şiir yazarlar ve bunu bir bildiri olarak dağıtırlar. Şiirdeki "o satılmış vezir" gibi ifadeler Ankara'daki mebusların tepkisine, hatta iki şairin Ankara'dan Bolu'ya gönderilmelerine neden olur:

"…gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik!
Gel ki Anadolu'da senin bükülmez, çelik
İmanına, azmine ümit bağlayanlar var…
(…)
…o satılmış vezire, o satılmış hünkâra
O satılmış kullara, siz de mi katıldınız?
Siz de mi satıldınız? Siz de mi satıldınız?" (İlhan 2009: 80)

Esasen Ankara, Millî Mücadele döneminde "cephe gerisi"nde bir şehirdir; fakat Attilâ İlhan'ın romanında Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın anlatıldığı bölümlerde adeta cephe görünümü arz etmektedir. Zira şehir Yunan uçaklarının bombalarından ötürü hakiki bir savaşa meydanına döner. Öyle ki bombalardan biri o dönem Gâzi Paşa ve Fikriye'nin kaldığı Direksiyon Villası'nın yakınlarına düşer. Yazar Çankaya'daki bağ evine taşınılmasını bu duruma bağlar:

> "(…) İki bombardıman uçağı Ankara'nın üzerinde, dolaşıyordu; hedefi ayarladılar mı alçalıp, bombalarını, kopmuş bir tespihin taneleri gibi, salıveriyorlar: arkasından, yükselen motorun uğultusu, zincirleme infilâklar; boğucu bir duman! (…) 'Direksiyon Villası', asude yalnızlığına çekilmişti; tayyarelerin yukardan salıverdiği bombalardan birisi, yakınında bir yere düşmesin mi? Müthiş bir infilâk! Yoğun bir duman ve barut kokusu! Binanın, handiyse bütün arka camları, şangır şungur dökülüp saçıldılar; yükselen bir kara duman, 'ağır ağır', villa'nın üzerine sarkıyor." (İlhan 2009: 165-166)

Bundan daha önemlisi, Yunan ordusunun Polatlı'ya kadar gelmesi sonucu, Meclis'in Ankara'dan Kayseri'ye nakledilmesi meselesidir. Fevzi Paşa, bu konuyu Meclis'te görüşmeye sunduğunda mebuslar şiddetle karşı çıkarlar. Zira Türk milleti için Ankara, artık terk edilmemesi gereken bir kaledir. Romanda Dersim mebusu Diyap Ağa'nın ilk kez bu konu hakkında söz alışına dikkat çekilir:

> "Diyap Ağa'nın ayağa kalktığı görüldü; galiba söz istiyor; bu o kadar görülmemiş bir şey ki (…) Diyap Ağa, sözü uzatmıyor, diyor ki: '…efendiler, hele şunu bilek: biz buraya kaçmaya mı geldik, ölmeye mi?..'" (İlhan 2009: 170)

Meclis karşı çıkmıştır, fakat ahalinin bir kısmı çoktan Kayseri'ye taşınmaya başlamıştır. Ali Fuat Paşa'nın Rusya'dan döndüğünde dikkatini çeken ilk durum bu olur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ankara, genellikle cephe gerisi koşullarını taşıyan bir şehirdir. Bu konumuna özellikle Sakarya Savaşı'nda sahip olur, çünkü savaş Ankara'nın çok yakınlarında gerçekleşmektedir:

> "O yaz Ankara, birdenbire, bir 'cephe gerisi' şehrine dönmüştü. Herşey, bir ölüm kalım savaşının, vahim öncesini çağrıştırıyor; havada, ağır yaralı taşıyan 'Hilâliahmer' arabalarından, yanmış barut, tentürdiyot ve terli postal kokusu; mühimmat yüklü hayalet kağnılar, sabaha karşı, ağaran geceyi ince ince dilimliyorlar; kimbilir hangi cephedeki, hangi kanlı 'tedip harekâtı'ndan henüz dönmüş; cepheye 'takviye gidecek' bir müfrezenin, söylediği marş kırık dökük yankılanıyor: '…ankara'nın taşına bak, / gözlerimin yaşına bak, / türk yunan'a esir olmuş, / şu Allahın işine bak…'" (İlhan 2009: 187)

Alıntıdaki durumla Cebeci Hastanesi'nde de karşılaşırız: Doktorlar, hemşireler, hasta yakınları, neferler, bazı hafif yaralılar, sedyeler Ankara'daki hareketliliğin çeşitli unsurlarıdırlar. Ahalinin bir kısmı Ankara'dan ayrılırken geride kalanlar ve çocukları, düğüne gider gibi kutlamalar yaparak askere yazılmaktadırlar. Karargâh'tayken dışarıdan gelen davul zurna sesini duyan Mustafa Kemal Paşa, bu durumdan dolayı keyiflenir:

> "…bunlar 1300/1303 tevellütlüler… Askere çağrıldılar ya… Ahz-ı Asker Şubesi'ne teslim olmadan, şenlik yapıyorlar… (…) İşte büyledir bu millet: düğüne gider gibi muharebeye gider… Sırtını kim yere getirebilir?" (İlhan 2009: 212-213)

Bolu'da öğretmenlik yaparken Maarif Kongresi'ne katılmak üzere Ankara'ya gelen Vâlâ da şehrin birbirine zıt iki insan görüntüsüne tanık olur. Bir yanda askere eğlenerek gidenler, öte yanda şehirden kaçanlar… Vâlâ'nın tanık olduğu bir diğer durum, birçok Türk aydının bu şehirde bulunmasıdır. Kuyulu Kahve'ye gittiğinde "İttihatçıların mütefekkiri Ziya Gökalp"le, berbere gittiğinde ise Yakup Kadri ile karşılaşır. Henüz iki yıl öncesine kadar, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan yoksul bir Osmanlı kasabası olan Ankara'nın, Millî Mücadele döneminde, ekonomik olmasa bile kültürel bakımdan geliştiği ortadadır.

Sakarya Savaşı'nın kazanılmasıyla şehir, günlerdir maruz kaldığı işgal tehdidinden kurtulur. Attilâ İlhan, şehri terk etmeyen ahalinin bu zaferi sevinçle karşıladığını, şehrin her yerinin Türk bayraklarıyla donatıldığını anlatır:

> "Az sonra fener alayı, Hâkimiyet-i Milliye -ve Yeni Gün- gazetelerinin, önünden geçiyordu: gazete binası, birkaç fenerle aydınlatılmış, bayraklarla süslenmişti: aynı yoksul, aynı yürekli, heyecan ve sevinç yüklü, insanlar; marş söyleyip, alkışlayıp, arada tabancalarını havaya boşaltarak, zaferi tes'id ediyorlar." (İlhan 2009: 257)

Sonuç olarak, Ankara'nın Millî Mücadele döneminde özel bir yerinin olduğunun Attilâ İlhan tarafından da kabul edildiğini ve şehrin romana bu şekilde yansıtıldığını, bununla beraber her şehirde olduğu gibi burada da Millî Mücadele'den kaçan veya ona muhalif olanlarının bulunduğunu, yazarın bu duruma da nesnel bir bakış açısıyla yaklaştığını söyleyebiliriz.

Can Alpgüvenç, **İpsiz Recep** romanında "Osmanlı payitahtı" olan İstanbul'a iyimser yaklaşmaktadır. Bununla beraber mücadelenin merkezi olan Ankara'dan da olumlu bahsetmektedir. Karakol Cemiyet'inden Yüzbaşı Ziya, Ankara'dan döndüğünde cemiyetteki arkadaşlarına şehri şöyle tarif eder:

> "Her şey yolunda! Memleketin dört bir yanından asker, kaymakam, şeyh, hoca, müderris, herkes oraya koşuyor; ileri gelenler orada toplanıyor." (Alpgüvenç 2009: 79)

Meclis-i Mebusan işgal edilince Ankara'da açılan Meclis'in de roman kahramanları tarafından olumlu karşılandığını görüyoruz. Yüzbaşı Hüsamettin Bey, cemiyet toplantısında Ankara Hükümeti'ni övmesi bunun güzel bir delilidir:

> "Yeni kurulan Ankara hükümeti, düşmanı memleketimizden çıkarmak için, lâzım gelen her türlü plânı yapıyor." (Alpgüvenç 2009: 127)

İstanbul'daki millîciler, Ankara Hükümeti'nden gelen emirlere göre hareket ederler. Ankara'nın ihtiyaç duyduğu mühimmatı sağlamak için İngilizlerin denetimindeki depoları boşaltırlar. Bu yüzden, İstanbul ile Ankara arasında bir işbirliği vardır. Romanın başkişisi İpsiz Recep de kendisini silah bırakma konusunda ikna etmeye çalışan Kuva-yı İnzibatiye askeri Bekir Sıtkı Bey'e Ankara'ya bağlı olduklarını söyler.

2.1.7. Anadolu'da Millî Mücadele Karşıtları: İşbirlikçiler, İsyancılar, Saltanatçılar

Ağustos Başağı, **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa**, **Reis Paşa**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** ve **Şu Çılgın Türkler** romanlarında İstanbul ve Ankara dışında yaşayan diğer Anadolu insanlarının Kurtuluş Savaşı'na karşı aldıkları olumsuz tavır üzerinde de durulmuştur. [36]

Ağustos Başağı romanıyla Millî Mücadele'nin milletin zaferiyle kazanıldığı fikrini ispatlamaya çalıştığını söyleyen Sevinç Çokum (Kabaklı, 1977: 611), romanında tüm yaş sınıflarına, meslek gruplarına, sosyal statüye ait insanları aynı ideal uğrunda birleştirir. Kendisinin de söylediği gibi asıl amacı Söğüt halkının bu mücadeledeki yerini anlatmak olsa da, tarihî gerçekleri de görmezden gelemez. Bu gerçeklerden biri Söğüt'te de Osmanlı'nın yerli halkından bu mücadeleye karşı olanların çıkmasıdır. Neredeyse tüm Söğütlülerin mücadele için seferber olduğu romanda, bu muhaliflerin

[36]Esasen romanların üzerinde en çok durduğu işbirlikçi karakter Çerkez Ethem'dir. Fakat Çerkez Ethem ve adamlarının romandaki yeri başka bir bölümde incelendiğinden, burada diğer karakterler üzerinde durulacaktır.

sayısı çok fazla değildir: Fıtnat Hanım, oğlu Nafız Bey, Dârüleytam'dan Kâzım Hoca, yağ tüccarı Burhaneddin Efendi ve Muhtar Efendi.

Çömlekçi Musa'nın karısı Firdevs Hanım, Yunan askerlerinin İzmir ve Aydın'ı işgal ettiklerini söyleyip savaşın büyümesi durumunda Söğüt kadınlarının da orduya ekmek pişirmek ve su taşımak gibi görevleri üstlenebileceğini söylediğinde civar kadınlarından sadece Fıtnat Hanım'ın huzuru kaçar. Kocası Aziz Bey'den miras kalan konakta varlıklı, rahat bir hayat sürdüren ve zenginliğini kullanarak Esma'yı, oğlu Nafız Bey'e almaya çalışan Fıtnat Hanım, rahatının bozulacağı korkusuyla Yunan askeriyle savaşılmasına karşı çıkar:

> "Amaan… dedi. Bize ne o çarpışmalardan? (…) Oturalım oturduğumuz yerde. Biz yerimizden kalkmazsak kimin kötülüğü dokunur? Hıh! İzmir'i geri alacaklarmış. Neyle alacaklar, söyler misiniz bana? (…) Ayol benim oğlum Fransızca muallimi ondan iyi mi bileceğiz? Bundan öncekiler bizi harbe soktular. Başımıza gelenleri gördünüz. Nafız, 'Hükümet işini bilir,' diyor. İngiliz de bilir elbet. Bırakmaz bizi Yunana. Siz keyfinize bakın." (Çokum 2009: 54)

Görüldüğü gibi Fıtnat Hanım da kendi varlığını kaybetmemek uğruna İngiliz himayesini kabul etmektedir. Ama işler onun dilediği gibi ilerlemez. Anadolu içlerine kadar ilerleyen Yunan askerleri Bursa'yı da işgal ederler. Söğüt'e doğru ilerlediklerinden köyün boşaltılması gerekince Fıtnat Hanım'ın da rahatı bozulur:

> "Aklı eren çocuklar bile zaman zaman tezgâhların başına geçerek bir gaye için topluca çalışmanın tadını öğreniyorlardı. Yalnız Fıtnat Hanım, penceresinde elinde yelpazesiyle yollara bakıyor, koca konakta geçen günleri düşünerek göğüs geçiriyordu." (Çokum 2009: 276)

Kâzım Hoca ile Burhaneddin Efendi, Erzurum ve Sivas kongrelerinin Padişah ve İstanbul hükümetine rağmen yapılmasından dolayı bunu bir isyan olarak görürler. Zafere hiçbir şekilde inanmayan bu kişilere göre yapılması gereken Padişahın buyruklarına bağlı kalınmasıdır. Burhaneddin Efendi, Kuva-yı Milliye'yi vatan savunmasında oldukça yetersiz görür ve küçümser:

> "Kuvayı Milliye… dedi. Hıh! Şurdan burdan toplanmış çeteler memleketi kurtaracaklar ha? Gülerim ben buna. Hem de kahkahayla…" (Çokum 2009: 63)

Müftü Mustafa Efendi ve başkanlığını yaptığı teşkilat, Söğüt'te gönüllü askerlerden müteşekkil bir müfreze oluşturduklarında Burhaneddin Efendi, gençleri boş yere ölüme gönderdiklerini, memleketi daha beter felakete sürüklediklerini düşünerek Söğüt Kuva-yı Milliyesini kuranlara da karşı çıkar. Burhaneddin Efendi'nin bu düşüncelerinde samimi olmadığını, daha doğrusu Kuva-yı Milliye'yi kuranlara karşı çıkarken, gerçek anlamda genç erkekleri ve memleketi düşünmediğini düzenli ordu kurulduğunda koyduğu tepkilerden, aynı muhalif tutumunu devam ettirmesinden anlıyoruz:

> "Bu nasıl askeriye böyle? dedi. Firar eden edeneymiş… Önce Kuvayı Milliye dediler. Kimisi halktan topladığını cebine indirdi. (…) Nizamî olalım dediler. Ve oldular da mirim. İşte gördük nizamîyi de… Askerin süngüsü yokmuş. Aç, perişan ordan oraya sürüklenirlermiş. Nasıl firar etmesin bunlar? Söyle bana? Sonra doğru dürüst sıhhiye teşkilâtı da yokmuş. Bir iki araba, üç beş sedye ve çadır… Askerin çoğu bakımsızlıktan gitmiş azizim…" (Çokum 2009: 191)

Esasen kaçaklar konusunda Burhaneddin Efendi'nin tespiti doğrudur. Sadece Yusuf ve askerlerinin Söğüt civarında yakaladığı ve idama mahkûm edilen kaçak sayısı ellidir. Ülke genelinde de kaçakların çok olması TBMM'yi Firariler Kanunu'nu çıkarmaya, kaçakları İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılamaya zorlamıştır (Aytepe 2001: 142). Romanda Burhaneddin Efendi'yi haksız çıkaran nokta bu elli kaçağın pişman olması, Mehmet Binbaşı tarafından affedilerek yeniden orduya alınmalarıdır:

> "Şimdi kaçaklarda sevinçli bir kıpırdanış… Solgun yüzlerine yeniden kan yürüyor. Artık bir et ve kemik yığını değiller. Birer asker onlar. Yeniden kıtalarına dönecekler. Cepheye gidecekler. Savaşacaklar. Ölecekler belki. Ama şerefleriyle." (Çokum 2009: 199)

Burhaneddin Efendi'yi ve onun gibilerini Millî Mücadele sürecinde en çok sevindiren ve gururlandıran gelişme hiç kuşkusuz Türk ordusunun mağlubiyetiyle sonuçlanan Kütahya-Eskişehir Savaşı'dır. Bu mağlubiyet sonucu, ordunun güçsüzlüğüne ve fakirliğine dem vurarak gelecek için olumsuz tahminlerde bulunanların sesleri, haklı çıktıklarını sanmanın gururuyla daha fazla yükselmeye başlamıştır. Bu sesler, dinleyenleri yılgınlığa ve ümitsizliğe düşürmektedir:

> "Koskoca Yunan ordusu seferberlik ilân ediyor, güzelim şehirlere bir bir giriyor, biz ise çulsuz çaputsuz askerimizle karşı koyuyoruz. Görün şimdi neticesini…

> Meclis birbirine girdi. Girer elbet! Meclis'i Ankara'dan Kayseri'ye nakledeceklermiş… Hadi seferberlik ilân edildi diyelim, neyle besleyecekler orduyu? Sorarım size? Askerin ayağında söylemesi ayıp, donu yok, donu… Sözde Sakarya'nın öte tarafına derlenip toparlanmak için çekilmişler. Ya o şehirleri niye kaybettik? Niye çıktık Kütahya'dan? Niye bıraktık Eskişehir'i, söyleyin bana. Efendiler, ağalar, bu kafalarla bu iş yürümez. Bin beşyüz askeri de bu muharebelerde kırdırdık. Bakalım daha kaç evlâdımızı kurban edeceğiz?.." (Çokum 2009: 258-259)

Yağ tüccarı Burhaneddin Efendi, Millî Mücadele yanlısı değildir, fakat mücadelenin ve özellikle Sakarya Savaşı öncesi Tekâlif-i Milliye emirlerinin yarattığı kıtlık, yokluk gibi durumlardan kendine pay çıkarmasını çok iyi bilmiştir. Elindeki malları yokluk var diye, pahalıya satan Burhaneddin Efendi, yağın yanında hububat işine de girmiştir.

Fıtnat Hanım'ın oğlu Fransız Muallimi Nafız Ney ise, ülkenin kurtuluşunun kuvvet yolu ile değil de anlaşma, barış yolu ile sağlanacağına inananlardandır. Türklerin bağımsız olarak bırakılamayacağı düşüncesi ile hiç değilse parçalanmadan ve bütün olarak büyük bir devletin, özellikle o zamana dek Osmanlılara hiçbir zararı dokunmamış olan ABD'nin koruculuğu altına girmeyi uygun görmektedir:

> "Doğrusu Amerikan himayesini kabul etmek her hal ü kârda menfaatimize uygundu, dedi. Sivas Kongresi'nde bunlar da konuşulmuş. Manda olsun mu, olmasın mı meselesi münakaşa edilmiş. Böyle bir himaye, bize zarar değil fayda getirecektir." (Çokum 2009: 64)

Aslında Söğüt'te yaşayan bu muhaliflerin benzerlerini ülke genelinde o dönemde görmek mümkündür. Burhaneddin Efendi, Kâzım Hoca, Fıthat Hanım ve Nafız Bey gibi insanların düşünce yapılarını ve psikolojilerini Atatürk şu sözleriyle çok açık tarif etmektedir:

> "Çare-i halâs ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi düvel-i muazzamayı gücendirmemek esas gibi telakki olunmakta idi. Bu devletlerden yalnız biriyle dahi başa çıkılamayacağı vehmi, hemen bütün dimağlarda yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında, koskoca Almanya, Avusturya-Macaristan varken hepsini birden mağlup eden, yerlere seren İtilâf kuvvetleri karşısında, tekrar onlarla husumete müncer olabilecek vaziyetler almaktan daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı." (Atatürk 1999: 16)

Nafız Bey, daha çok durumun gidişine göre davranan bir karakter olduğundan Söğüt Cephesi'nde Yunan askerlerinin geri çekilmesiyle manda fikrinden vazgeçip orduyu destelemeye başlar. Bu durum, diğer köylüleri de oldukça şaşırtır:

> "Ben karanlık görmüyorum durumumuzu. Hatta bu harp bizim zaferimizle neticelendi. Evet… Bence bir zafer… (…) Yunanlıların çekilip gitmesi az iş midir Burhaneddin Efendi?" (Çokum 2009: 191-192)

Muhtar Seyfi ise bir ikilem arasında kalmıştır. Köydeki kaçak askerlerin yakalanması konusunda Müftü'den yardım ricası alan Muhtar, İstanbul Hükümeti ve icraatlarına karşı olduğu kadar Kuva-yı Milliyecileri da halktan zorla para ve eşya almakla suçlamaktadır:

> "Bizim işlerimiz binbir yamalı bohçaya döndü artık. Her kafadan ayrı bir ses çıkmada. (…) Ankara'da bir de meclis var. Mustafa Kemal'in meclisi. Eee? Bir de İstanbul'da hükümet var. Bir de Padişah hazretleri… Kimi 'Yunan'ın üstüne gidelim' der, kimi 'Hele durun acele etmeyin.'. (…) Zannetme ki İstanbul hükümetini tutarım… Şu damat Ferit tutulacak adam mıydı? Neyse ki çekilip gitti. Nesini tutayım? Sevr Muahedesi'ne o imza komadı mı? Hah. Lâkin bu Kuvvacılar da soyup soğana çevirdiler ortalığı. Neyse…" (Çokum 2009: 149)

Kâzım Hoca ve Burhaneddin Efendi gibi Millî Mücadele karşıtları ile Muhtar Seyfi, Nafız Bey ve Fıtnat Hanım gibi Millî Mücadele'den tam anlamıyla emin olamayanlar, **Ağustos Başağı** romanının asıl meselesi değillerdir. Yazar Sevinç Çokum, tarihî gerçeklere bağlı kalarak romanında bu durumdan da bahsetmiş, romanını gerçekçi bir zemin üzerine oturtmuştur.

İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa romanında Hüsnet ve Saliha'nın İzmir Belediye Başkanı olan dayıları Hasan, şehrin işgal edilmesinden sonra görevini bırakmayınca hakkında Yunanlılarla işbirliği yaptığı şeklinde söylentiler dolanır. Bunu ilk kez arkadaşı Mükâfat'tan öğrenen Hüsnet de dayısının görevini bırakmamasını doğru bulmaz. Bu duruma çok üzüldüğünü söylese de annesi yani Hacı Hasan Paşa'nın kız kardeşi ilk başlarda, söylentilere kulak asmaz, kardeşinin, görevi İzmirliler için bırakmadığına inanır:

> "Ağabeyim iyi adamdır. (…) İzmirlilerin işlerini görmek için oturuyor o mevkide. Buna yürekten inanıyorum." (Gürel 2000: 50)

Bir zaman sonra Belediye Başkanı'nın Mükâfat'ın Kuva-yı Milliyeci kardeşi Mümin'i hapse düşmekten kurtardığı da söylenir. Durum böyle olunca Hasan Paşa'nın işbirlikçi olup olmadığı kesinliğini kaybeder:

> "Evet anneciğim; Mümin Ağabeyi hapisten salıvermiş kâfirler: Paşa dayımın kurtardığı söylentisi bütün İzmir'de duyulmuş… Kimi İzmirliler, 'Hasan paşanın, Yunan işgalinde belediye başkanlığında kalmasını hiç tasvip etmedik. Mümin Bey'i duruşmanın elinden kurtarmakla bir işe yaradı bari' diyorlarmış." (Gürel 2000: 56)

Ne var ki Hacı Hasan Paşa'nın kız kardeşi ve yeğeni için düzenlediği bir akşam yemeğinde her şey netleşir. Zira Ayşe Hanım, Paşa'nın lüks konağında ailesiyle beraber zevk ve sefa hayatı sürdüğünü, işgalin onları üzmediğini anlar:

> "'Bir gama düşürdü ki beni bahtı siyahım' şarkısı söylenirken Ayşe Hanım, gözyaşlarını tutamamıştı. Çevresindekilerin keyifle şarkıya katıldıklarını görünce, oradakilerin sanki, İzmir'e yurt topraklarına düşman girmemişçe neşeli olmalarına şaştı… Daha çok da üzüldü. Kızı haklıydı. Ağabeyi bir padişah paşası idi. Padişaha inanmıştı." (Gürel 2000: 52)

Romanda ayrıca Hüsnet'in halasının oğlu olan Avukat Nuri Bey de işbirlikçi olmasa bile neme lazımcı bir karakter olarak anlatılmıştır. Hüsnet'e talip olan bu genç avukat, büsbütün karamsar olduğundan kurtuluş mücadelesini gereksiz bulmaktadır.

Yazar, iki karakterle de olsa Anadolu'da Millî Mücadele bilincinden yoksun insanların var olduklarını anlatabilmiştir.

Reis Paşa romanında Attilâ İlhan, Meclis'in açılışından hemen önce ve hemen sonra meydana gelen isyanların neredeyse hepsine, sebep ve sonuçlarıyla değinir. Bolu, Düzce, Balıkesir, Tokat, Yozgat gibi Anadolu şehirlerinde çıkan isyanların ortak özelliği, ortaya çıkış sebeplerinin çok katmanlı olmasıdır. Görünürde Saltanat'ın bekâsı ve İslamiyet uğruna çıkan bu isyanları İstanbul Hükümeti tertiplemektedir; lâkin bunun da altında yatan neden İngiliz baskısı ve teşvikidir. Bolu'da ayaklanan Anzavur Ahmet'in, Zât-ı Şahane'nin emriyle jandarma binbaşılığından bir anda paşalığa terfi

etmesi, Halife'nin bekâsı için "din-i mübin aşkına" Kuva-yı Milliye'ye karşı gelmesini gerektirmiştir. Aynı Paşa'nın, Damat Ferit'in İngiliz Yüksek Komiseri Amiral John de Robbeck ile beraber kurduğu Kuva-yı İnzibatiye (Hilafet Ordusu)'nin başına getirilmesi, yukarıda bahsettiğimiz çok katmanlılığa sadece bir örnektir. Zira diğer yörelerde başka çetecilerin çıkardığı isyanların temelinde yatan neden hep aynıdır. Postacı Nâzım Yıldızeli'nde, Çapanoğlu Yozgat'ta ayaklanırken dillerinde Saltanat'ın bekâsı, ceplerinde İngiliz altınları vardır.

Bu şekilde ortaya çıkan karşı faaliyetler, henüz çiçeği burnunda olan TBMM'yi ve Reis'ini oldukça zorlar. Batı Anadolu'da Yunan ordusu hızla ilerlerken, Meclis elindeki dağılmış orduyu ve Kuva-yı Milliye'yi isyancıların üzerine göndermek, Çerkez Ethem'den medet ummak zorunda kalır. Bunlardan Düzce ayaklanmasında birçok vatanperver, bu ayaklanmalarda şehit olur. İsyancıların, millîcilere uyguladıkları şiddet, Reis Paşa'nın hafızasından çıkmaz:

> "Âsiler taarruza geçtikleri anda, şehirden biri, Binbaşı'yı arkasından vurdu, yere düşürdü, bir başkası yaşadığını fark edince, bir el ateş edip, işini bitirdi. Daha sonra; sağ olarak ele geçirdikleri zâbitlere, lâyık gördükleri muâmele var ki, Mustafa Kemal Paşa, 'teferruatını' öğrendikçe, çileden çıkıyordu." (İlhan 2002: 213)

Zor da olsa bastırılan Bolu ve Düzce isyanlarının ardından bu kez Yozgat'ta Edip ve Celal Çapanoğlu kardeşler harekete geçerler, onlar da Amiral John de Robbeck'in talimatıyla kurulan Kuva-yı İnzibatiye saflarına katılmak niyetindedirler. Romanda Ankara Vilayeti'ne çektikleri otuz imzalı telgrafın bir kısmı aynen yer almaktadır:

> "Ankara'da, yeni ve başka bir meclisin teşekkülü ve içtimâı, Zât-ı Şahâne'nin irâde-i hümayûnuna ve devletin mevzûatına mugâyir, bir keyfiyettir. (…) …vilâyet hudutları dahilinde, Hıyânet-i Vataniye Kanunu'nun tatbikatından vazgeçilip, Hünkârımız Efendimizin irâde-i seniyyelerine mutlak itaat tesis olunmalıdır." (İlhan 2002: 233-234)

Mustafa Kemal Paşa, diğer isyanlar gibi Yozgat İsyanı'nın da Damat Ferit'in bir girişimi ve fakat İngilizlerin bir oyunu olduğunu bilmektedir. Ona göre bu isyanları çıkartmadaki amaç, ülkeyi iç savaşa sürüklemektir, böylelikle Yunan Ordusu Ankara'yı kolayca ele geçirecektir:

> "…'Damat' Ferit'in teşebbüsü, Kuva-yı Milliye'yi, Rusya'dakinin benzeri, bir harb-i dahili bataklığında boğmak; Yunan ordusuyla, ezmek! Bu İngilizlerin fikri olmalı!" (İlhan 2002: 242)

Bu isyanların, ülkeyi iç savaşa sürüklemesinden endişe eden Mustafa Kemal Paşa, istemeyerek de olsa, Kuva-yı Seyyare'den yardım ister. Çünkü Anadolu din ve saltanat propagandasından etkilenmeye başlamaktadır. Meselâ Marie-Laure Bursa'ya gittiğinde, şehrin ileri gelenlerinin Yunan işgalini doğal karşıladığını görür:

> "Karagözyan Efendi'yle, -tercümanı o- temas ettiği Bursa ileri gelenlerinin çoğu, şehre Osmanlı sancağıyla giren Yunan Ordusu'nun; Bursa'yı, 'Halife-i Rû-yi Zemin Vahideddin Han Hazretleri'ni, emirleriyle kurtardığına inanıyor, evet!" (İlhan 2002: 324)

Anadolu'daki isyanlara, İstanbul'daki işbirlikçiler basın yoluyla destek olmaya çalışmaktadırlar. Alemdar'da Refii Cevat; Peyam-ı Sabah'ta Refik Halit, Kuva-yı Milliye'yi ve Reis Paşa'yı hedef alan yazılar yayımlarlar.

Attilâ İlhan hemen her kesimden (din adamları, azınlıklar, sosyeteler, aydınlar, çeteciler vs.) adeta birer ikişer numune alarak Anadolu'da Millî Mücadele'ye karşı ortaya çıkan olayların sebep ve sonuçlarını ortaya koymuştur.

Maddi çıkarı uğruna millî duygularını yok edip düşmanla iş birliği yapan karakterlere **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** romanında da rastlıyoruz. Kadıoğlu Hulusi, Sındırgı'nın fabrika sahibi, zenginlerinden biridir. Yunan ordusu, İzmir'e çıktığında Kadıoğlu Hulusi büyük bir telaşa kapılır; ne var ki bu telaşın altında yatan sebep ülkesini değil, fabrikasını kaybedecek olmasıdır. Diğer Batı Anadolu Türklerinin başlarına gelen felaket, mezalim onun ailesini, akrabalarını da etkilemesine rağmen Kadıoğlu Hulusi, sırf fabrikasını kaybetmemek için, Yunan ordusu için casusluk yapar; akıncılara sulh teklifini götüren de o olur:

> "Kadıoğlu Hulusi'den bir sulh mektubu getirdim. (…) Eee! Giden ağam, gelen paşam! Fabrika elden gitmesin de, ne olursa olsun! Irz ve namus onun neyine!" (Yıldırım 2006: 141)

Yunan ordusu ülkeyi işgale başladığında teknik bakımdan güçlü, sayıca Türk ordusundan fazladır. Yaşamı boyunca güçlülerden, daha doğrusu güçlü görünenlerden yana olmuş zayıf karakterli insanlar, yazarın hedefi olmuştur. Bunların başında Sındırgı'nın Alayaka köyünden Ahmet Ağa gelir. Alayakalı Ahmet, kendisine zarar vermemeleri amacıyla Yunan askerlerine yataklık eder; onlara erzak sağlar. Akıncılar Alayakalı Ahmet'i ele geçirdiklerinde buna en çok üzülen Yunan askerleri olur. Akıncılar, onu Yunan hakkında bilgi vermek şartıyla salıvereceklerini söylediklerinde, Alayakalı Ahmet korkuyla kendisi için yazılan vesikayı da göstermek zorunda kalır:

> "Sındırgı'nın Alayaka köyünden Ahmet Ağa:
> Bize hizmet ve sadakati tecrübe edilen bu Türk'ün; arzu ettiği zaman, yanına istediği kadar asker alabileceğini ve takipte kendisinden istifade edilebileceğinden, rehber olarak kullanılmasının uygun bulunduğunu gösterir vesikadır.
> Küçük Asya Bölge Destek Kumandanlığı" (Yıldırım 2006: 182)

Yunan ordusunu rehberlik de eden Alayakalı Ahmet ve onun yardımcısı Boncukoğlu Mustafa, Kürt Ali, Halil Efe gibi akıncıların hakaretlerine maruz kalırlar. İbrahim Ethem Bey de Ahmet Ağa'ya hitaben şöyle konuşur:

> "Be adam! Yirmi yıldır Hıristiyan, Müslüman demeden halkı soyarsın! Kırk yıl evvel eşkıya babanı da Yörükler vurduydu… Bundan ders almadın. Akhisar yanlarında bizimle bir olup, düşmana kurşun sıkan oğlun Yusuf'tan da utanmadın. Yunanın casusu Kadıoğlu Hulusi'ye sığınmayaydın, oğlun Yusuf seni Sındırgı çatışmasında vuracaktı! Seni şimdi bıraksak, kaç kadının daha ırzını düşmana teslim edersin!" (Yıldırım 2006: 182-183)

İbrahim Ethem Bey'in bu konuşmasından anladığımız üzere oğlu bir akıncı olan Alayakalı Ahmet ve Boncukoğlu akıncıların elinden kurtulamazlar. Romanda sadece adı geçen bir başka Yunan rehberi Dursunbeyli Zekeriya ve diğer işbirlikçiler için Halil Efe'nin kullandığı ve leitmotif tekniğiyle karşımıza çıkan "Müslüman gâvuru" tabirini de son olarak eklemek gerek.

Şemsettin Ünlü'nün **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanında Millî Mücadele karşıtı faaliyetleriyle ve fikirleriyle karşımıza çıkan ilk kişi, aynı zamanda tarihî bir şahsiyet

olan İzmir Valisi Kambur İzzet'tir.[37] Yazar, okuyucularına valiyi şu şekilde tanıtmaktadır:

> "Yeni vali, önceki Hükümet'te İçişleri Bakanı'ydı; kendisini tanıyanlar, Kürt Mustafa Paşa Divanı'yla; ayrılıkçı örgütlerin Paris'teki kodamanlarıyla ilişki içinde olduğunu; bakanlığı sırasında, İstanbul'da, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral'in bir dediğini iki etmediğini söylüyorlardı." (Ünlü 2003: 74)

İzmir'e vali olarak 1919'da, bir başka deyişle, işgal yılında atanan İzzet Paşa, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti üyeleriyle bir araya geldiği toplantıda, şehrin işgal edilmesi durumunda karşı gelinmemesi, halkın kışkırtılmaması ve Cemiyet'in dağıtılması gerektiğini söyler. Cemiyet üyeleri, bunun mümkün olmadığını söylediklerinde ise işbirlikçi İzzet Paşa'nın tepkisi bir hayli sert olur. Padişah ne buyurmuşsa, onu yapmakla yükümlü olduğunu hatırlatır:

> "'Ben Valiyim… Sadrazamı, padişahı değilim bu memleketin… Ne derlerse, onu yaparım ben…' dedi. 'Herkes sizi İttihatçılıkla, Bolşeviklikle suçluyor… Devletin bu zor günlerinde, İzmir'de huzuru bozmanıza izin vermem… Kapattım Cemiyeti!...' diye ekledi." (Ünlü 2003: 75)

Vali Kambur İzzet, işgal söylentilerinin şehre yayıldığı sıralar, halkın tepki göstermesinden çekindiği için, işgalin söz konusu olmadığına dair açıklamalar yapar. Yazar, onu, *"Korkmuş, arada kalmış, bunalmış."* olarak tarif eder; çünkü bir yandan İstanbul'un dediklerini yapmak, diğer yandan işgal söylentilerinden sonra ayaklanmaya başlayan Türk halkını idare etmek zorundadır. Onun durumu tam anlamıyla, arada kalmışlıktır. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin öğretmen, gazeteci, öğrenci üyeleri işgal haberini İzmir'in dört bir yanına duyurmak istediklerinde, Vali bunu engellemek için İzmirli telgrafçıların başına adam salar.

Romanın, haliyle savaşın ilerleyen bölümlerinde, İngilizler ve destekçisi İstanbul Hükümeti, Millî Mücadele'de Türk tarafını zayıflatmak amacıyla, başka işbirlikçiler bulurlar. Romanda bahsi geçen bir diğer işbirlikçi Delibaş Mehmet'tir. Denizli, Afyon,

[37]İşgal döneminde İzmir'in valisi olan "Kambur" İzzet'in, **Ateşi Yakanlar** romanında bir karakter olarak yer aldığını biliyoruz. Fakat o romanda Vali İzzet, şehir işgal edildiğinde aldığı tavırdan çok, rüşvetçi tarafıyla karşımıza çıkmaktadır.

Sarayköy cephelerini dolaşan, buradaki köylüleri soyan ve Ankara'daki Meclis'e karşı kışkırtan Delibaş Mehmet ve çetesi şimdi de Fehim Cezmi'nin Dumlupınar'daki Baytar Müfrezesine doğru yola çıkmıştır:

> "Ayaklanmayı başlatan, Delibaşı Mehmet derler, önceki bozkır ayaklanmasının elebaşlarından adı sanı bilinir bir kaçkındı. Çumra yakınında, Alibey Höyüğü denilen yerde, asker kaçağından, eşkıyadan, aymazdan, beş yüz silahlı adam topladı başına bu idam kaçkını. Dualar okuttu, davullar çaldırdı; tekbirlerle, 'Padişahım çok yaşa!' haykırışlarıyla yola çıkardı, Çumra üstüne saldı adamlarını." (Ünlü 2003: 155)

İngilizler ve İstanbul Hükümeti'nin kışkırtmasıyla, Padişah namına ayaklanan Delibaş Mehmet 2 Ekim 1920'de Çumra'yı basar, Bucak Müdürü'nü tutuklar, kasabanın Konya ile telgraf bağlantısını keser. İsyan, Koçhisar, Karapınar, Karaman, Ilgın, Akseki, Beyşehir ve Alanya'ya değin yayılır:

> "İngiliz gizli servisi ile İstanbul'un işbirlikçileri, Ankara'yı kuşatıp yok etmeyi amaçlayan geniş kapsamlı bir düzen kurmuşlardı." (Ünlü 2003: 155)

Türk müfrezeleri Yunan kuvvetlerini durdurmaya çalışırken, iç isyancıların bu faaliyetleri Meclis'i oldukça zorlamıştır. Fehim Cezmi'nin de müfrezesinin içinde olduğu birçok müfreze bir müddet bu ayaklanmaları bastırmakla meşgul olmuştur.

Şemsettin Ünlü, İzmir Valisi İzzet Bey (Kambur İzzet) ve Delibaş Mehmet gibi tarihî kişiler üzerinden Anadolu'da Millî Mücadele'ye karşı olanları da romanında anlatmıştır.

Turgut Özakman, **Şu Çılgın Türkler**'de Anadolu'da yaşayıp da Kurtuluş Savaşı'na muhalif olanlara pek fazla değinmemiştir. Bahsettiği işbirlikçilerden biri, Ferzan Gürel'in romanından tanıdığımız İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'dır ki kendisi Başbakan Gunaris'in adeta sağ koludur. Diğeri, Kütahya Belediye Başkanı Hüseyin Hüsnü ise General Papulas'ı ziyaret ederek başarısını kutlar, Kütahya'yı milliyetçilerden kurtardığı için teşekkür eder. Romanda, Delibaş Mehmet ayaklamasından da kısaca bahsedilmektedir. Buna göre Delibaş ve çetesi Konya'da

ayaklanmış; halkı dini alet edip kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Ne var ki, yakındaki adamlar, onun gerçek yüzünü öğrenince reislerini öldürmüşlerdir.

Yazar, İzmir ve Kütahya'daki işbirlikçilerin bir kısmını romanına almıştır; fakat diğer romanlara göre, **Şu Çılgın Türkler**'de eksik olan Anzavur, Çerkez Ethem gibi isyancılardan neredeyse hiç bahsedilmemesidir.

2.1.8. Savaş Karşıtlığı

İnsancıl bir yapıyla Millî Mücadele'ye kayıtsız olanlar, savaşın hiç yaşanmamasını isteyenler üzerinde **Ateşi Yakanlar**, **Ankara 1920** ve **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanlarında durulmuştur.
Faik Baysal'ın **Ateşi Yakanlar** romanında savaş karşıtı karakter, Yarbay'ın karısı Raziye Hanım'dır. Onun bütün savaşlar gibi Kurtuluş Savaşı'na da karşı oluşunun sebepleri "Millî Mücadele'de Türk Kadını" bölümünde tartışılmıştır.

Ankara 1920 romanının dikkat çeken taraflarından biri savaş karşıtı, hümanist bir tutum sergileyen kahramanların var olmaları ve onların düşüncelerine sıkça yer verilmesidir. Bu savaş karşıtı kahramanların başında Bekir Efe'nin büyükannesi Sabire Hanım gelir. Babası Kırım'da, kocası Kızıl Ali Moskova'da şehit düşmüş olan kadın, romanın başında, bir başka deyişle 1919'un sonlarında sırf "savaş" olmasından ötürü Kurtuluş Savaşı'na da karşıdır. Ona göre savaşlar yüzünden binlerce insan hayatını boş yere kaybetmiş, değişen hiçbir şey olmamıştır:

> "Ankara köy oldu köy. Otuz, kırk yılda yirmi bine indik yüz elli binden. Şaştın değil mi? Rus savaşı dediler, iki yüz bin kişi. Kim döndü? Babacığın, Kızıl Ali'm döndü mü? Yitip kaldılar Moskof ellerinde? Oğlunu bir daha göremedi yiğidim. Ben de babamı hiç bilmem ya, O askere alındığında anamın karnındaymışım. Kırım illerinde kalmış rahmetli." (Hafifbilek 1998: 79)

Sabire Büyükana'nın savaş karşıtı olmasındaki en büyük neden yakınlarını Osmanlı-Rus, Kırım ve Birinci Dünya savaşlarında kaybetmesi, oğlu Mehmet'in gazi olması ve üstelik bütün bu kayıplara rağmen devletin çöküşünün hızlanmasıdır. Üstelik

düne kadar kulu oldukları ve sözüne uyup kocalarını, çocuklarını savaşa gönderdikleri Padişahları da İngiliz yanlısı olmuştur:

> "Ekmeksiz, askersiz kalmaktan korktuk hep. Ne oldu, İngiliz'i, Fransız'ı geliverdi. Padişahımızın kuluyduk, şimdi de onların kulu mu olduk? Vali paşamız, İngiliz mandası olacağız demiş. Padişah efendimizin fermanı demiş. (…) Rıfat Hocaya sorarım, O da paşa [Mustafa Kemal (O.A.)] gelecek, her şey düzelecek der. Ne paşası Gümüş'üm, ne derde deva gördük ki paşalardan?" (Hafifbilek 1998: 119)

Bu nedenlerle umutsuzluğa kapılan Büyükana torunları Bekir ve Ali'nin de askere gitmelerine karşı çıkmıştır:

> "Şu Ankara mezarlığı bir türlü genişlemez. Gümüş kediciğim, bırakın milleti biraz da yatağında ölsün. Yazgıyı nasıl denetlersin bu paşalar varken. (…) Hiçbiri anlamadı. Avrupa'da savaş varsa, bize ne. Bosna'sı, Hersek'i, Sırbistan'ı Osmanlı toprağından çıkalı yıllar olmuş, adları unutulmuş. Padişahın ulu fermanı bu: Ölürsen şehit, kalırsan gazisin." (Hafifbilek 1998: 90)

Bekir Efe ve kardeşi Ali, Ankara'nın ileri gelenleri ile Anadolu Müdafaa-i Hukuk-u Milliye'ye cephane, yemek ve giyecek için Büyükanalarından para isterler. Millî Mücadele bilincine ulaşmamış, bu mücadelenin diğer savaşlardan farkını ayıramamış Sabire Büyükana bu isteğe karşı çıkar:

> "Ali'm benden de para istemez mi Gümüş'üm, şu Rıfat Hoca'nın milletin hakkını hukukunu koruyacak dediği cemiyetine. Millî Savaşa senin de katkın olsun büyükanam dedi. A, benim köpek Ali'm, dedim. Senin savaş dediğine, babamı verdim, kocamı verdim ben. Oğlum, Yunan ellerinde belinden sakat kaldı. Şimdi de sizler varsınız, o millî savaş dediğinizde. Benden daha ne istiyorsun?" (Hafifbilek 1998: 275)

Celal Hafifbilek'in romanı bir yıllık süreçte yaşananları geriye dönüşlerle anlatırken, bu süreç içerisinde Sabire Büyükana'nın bilinçlenmesine ve Kurtuluş Savaşı'ndan yana olmaya başlamasına da tanık olmaktayız. Öyle ki 27 Aralık 1919'a kadar bütün savaşlara karşı olan Sabire Hanım, bu tarihte Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya geldiğinde verilen mücadeleden başarıyla çıkılması için dua eder:

> "Sabire Büyükana başörtüsünü çıkardı. Kınalı saçlarının örgüsünü çözdü. Göğsünün iki düğmesini açtı. Başını arkaya kaldırıp, gözlerini yumdu, avluya

> çöken 27 Aralık güneşine yüzünü bıraktı. Dudakları kıpırdadı. Yüreğinden "Amin!" diye geçirip ciğerlerinin tüm havasını boşalttı." (Hafifbilek 1998: 92)

Sabire Büyükana'daki Millî Mücadele karşıtlığından taraftarlığına doğru giden sürecin aksini torunu Bekir Efe yaşar. Mustafa Kemal Ankara'ya gelmeden aylar önce şehirde Millî Mücadele bilincini yaymaya çalışan, bu amaçla gazete çıkarıp, dernek kuran ve nihayet silahlanıp Kuva-yı Milliyeci olan Bekir Efe, cephelerde gördüğü mezalimler, İstiklal Mahkemeleri'nde tanık olduğu idamlar nedeniyle savaştan soğur. Fikrî bakımdan bağlı olduğu sosyalizmin en önemli ögesinin insan olduğunu bilmekte ve bu konuda Marks'ı haklı bulmaktadır:

> "Hukuk adına tarih boyunca cinayetler işlendi demişti. İnsan haklarını devlet düşmanlığı sanan yöneticilere geçit vermeyelim." (Hafifbilek 1998: 401)

Yakın arkadaşı Çerkez Ethem saf dışı bırakılıp isim babası olduğu Yeşil Ordu Ankara Hükümeti tarafından kapatılınca, Rumlara yataklık yapmak suçundan aranan Bekir Efe de Kurtuluş mücadelesini bırakarak Bakü'ye gider.

Kurtuluş Savaşı'na toplumcu bir açıdan yaklaşan Celal Hafifbilek, diğer romanlarda rastlamadığımız bir şekilde, romanının başkişisini savaş karşıtı bir tipe dönüştürerek olaya insan merkezli bakmıştır.

İncelediğimiz romanların birkaçındaki savaş karşıtlığı, daha açığı; savunma amacıyla olmadığı müddetçe savaşın cinayetten farksız olduğu görüşü **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanında da vardır. Başkarakter Fehim Cezmi'nin başka askerle diyaloglarında ve iç monologlarında savaş karşıtlığına varan düşüncülerine rastlarız. Yaşamı, *"bütün insanların birlikte söylemesi gereken bir türkü"* olarak tarif eden Fehim Cezmi, insancıl bir karaktere sahip olduğundan insanların hangi sebepten olursa olsun öldürülmelerine karşıdır. Yine ona göre, her ne kadar sürekli devinim halinde olsak da yaşam, ölümle sonuçlandığından, insanlar yokluk fikrine alışmalıdır. Sonu yokluk olan bir yaşamda savaşların gerekliliğini kavrayamamaktadır; insan yaşamının merkezinde savaş değil, sevgi olmalıdır:

> "Yaşarken bilinmiyor yokluk… hep varsındır, bir yerlerdesindir… Eğilirsin, doğrulursun, sevinirsin, yerinirsin. Saati saatine uymaz insanın… (…) Sevgi dedikleri, aşk dedikleri, dostluk, düşmanlık dedikleri, senden bana, benden ona akıp giden bu duygulardan, düşüncelerden başka, bir şey mi? Sevmesine sevmeli, türküleri sevmeli Feyzi… Sevmeli ya…" (Ünlü 2003: 229)

Fehim Cezmi'nin insanları diğer canlılardan ayıran üstün aklın, savaş gibi ölümlere yol açan olaylar için kullanılmasına anlam veremez. O da ülkesi için savaşmaktadır; fakat kendi durumunu altta kalanın verdiği doğal bir tepki olarak değerlendirir. Bir ülkeyi işgale giden askerle, kendi ülkesini savunan asker arasında fark olduğunu düşünür. Fehim Cezmi'ye göre insan aklı, savaşların değil, sevginin, adaletin olduğu bir dünya için kullanılmalıdır:

> "Populas'ın kurmayları Sakarya'daki savaşı akıllıca planlamışlar… Kime yaradı ki bu akıl; yaralısını, yitiğini sayma, otuz beş bin cana kıymaktan başka… Barış için, sevgi için, hakça üretip hakça bölüşmek için, aklın kendi kendini de sorguladığı, sürekli sorguladığı bir dünya…" (Ünlü 2003: 232)

"Milletin hayatı tehlikeye düşmedikçe, savaş bir cinayettir"‟ diyen Mustafa Kemal Atatürk'ün de savaş karşıtlığına değinilmektedir romanda. 31 Ağustos sabahı, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin yaşandığı savaş alanını dolaşırken, kazanan tarafın başkumandanı olmasına rağmen öfkelenmesi savaşı bir cinayet olarak görmesinden kaynaklanmaktadır:

> "31 Ağustos sabahı savaş alanını dolaştığı sıra yanında bulunanlar, sıra sıra vurulup düşmüş düşman ölüleri arasında Paşa'nın, sigarasını yere atıp ezdiğini, ancak duyabilecek tiz, öfkeli bir sesle; 'Kimlerdir bu çocukları buralara gönderenler…'diye söylendiğini anlatıyorlardı." (Ünlü 2003: 278)

Şemsettin Ünlü, başkarakter Fehim Cezmi'nin düşüncelerinden, Başkumandan Mustafa Kemal'in sözünden yola çıkarak savaşın, ülke savunması dışında, bir cinayet olduğunu görüşünü ortaya koymaya çalışmıştır.

2.1.9. İttihat ve Terakki Cemiyeti

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda kendini feshederek Teceddüd Fırkası adıyla yeraltına çekilen İttihat ve Terakki Cemiyeti[38] üyelerinin Millî Mücadele döneminde yurt içi ve yurt dışında oynadıkları etkin rol **Ağustos Başağı**, **Cumhuriyet Türküsü**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları, Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep** romanlarına konu olmuştur.[39]

Ağustos Başağı'nda İttihatçılar üzerinde çok fazla durulmamaktadır. Yalnız romanın kısa bir bölümünde Efendi Hafız ile Müftü Efendi arasında geçen konuşmada Müftü ve Abdullah Bey'in İttihatçıların cesaretinin, mücadelede gerekli olduğunu düşündüklerini öğreniyoruz:

> "Geçende Abdullah Bey buradaydı. Ne dedi bilir misin, 'Bize şimdi iki şey lâzım. Biri, hakikatleri görebilen bir göz, bu, Mustafa Kemal'dir. Diğeri İttihatçı yüreği.' Ben bu söz üzerinde o günden beri düşünmekteyim. Doğru da bulurum." (Çokum 2009: 41)

Buna mukabil Efendi Hafız, İttihatçı lafını duyduğunda telaşlanır. Geçmişte yapılan hatalardan ötürü İttihatçılara karşıdır:

> "Aman Hocam! İttihatçılardan kurtulamadık mı daha? Hakikatleri görebilen göze bir diyeceğim yok. Ama ben ne ittihatçıdan ne itilafçıdan hayır umarım." (Çokum 2009: 41)

Sevinç Çokum, çok kısaca olmakla birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin geçmişteki hatalarına, bununla beraber amaca ulaşma yolundaki cesur taraflarına değinmiştir.

---

[38]İlk olarak İttihad-ı Osmanî Cemiyeti adıyla 1889'da kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, modern anlamda siyasî bir örgüt olarak Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vurmuştur. Böyle bir örgütün bir kongre sonucunda kendini feshetmesi ve liderlerinin yurt dışına çıkması ile tamamen ortadan kalktığı düşünülmemelidir. Anadolu'daki yaygın teşkilatı ve asker-sivil bürokrasideki kadroları ile feshinden sonra da etkisini sürdürmüş, dolayısıyla Milli Mücadele'nin örgütlenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Milli Mücadele'nin örgütleri olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, esas olarak İttihatçı örgütler üzerinde yükselmişlerdir. Milli Mücadele'nin lider kadrosu da dâhil olmak üzere birçok elamanı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesidirler. Ancak bu durum, Milli Mücadele'nin İttihatçı bir hareket olduğu şeklinde algılanmamalıdır. Buna, İttihat ve Terakki hareketinin Müdafaa-i Hukuk hareketine dönüşmesi demek doğru olur (Demirbaş 1999: 1).

[39]bkz.: KOÇ, Murat. (2005). *Türk Romanında İttihat Terakki (1908-2004)*. İstanbul: Temel Yayınları.

Cumhuriyet Türküsü adlı romanında Meşrutiyet devrinde cereyan etmiş fikir hareketlerinden olan Osmanlıcılık üzerinde çokça duran Emine Işınsu, İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesini sağlayan ve Osmanlıcılık fikrini geliştiren İttihatçıların Millî Mücadele'deki yerlerini de sorgular. Romanın Millî Mücadele karşıtı, saltanatçı karakteri eski mutasarrıf Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, eski bir İttihatçıdır. Fırka, Dünya Savaşı'ndan sonra dağılmış, Osmanlı içindeki farklı milletler kendi bağımsızlıklarını kurmaya çalışmıştır, fakat Hacı Hüseyin Bey, tarihî gerçeklere ve diyalektik sürece aykırı olarak Osmanlıcılık fikrini savunmaya devam etmektedir. Şimdi, Ankara'da Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla Meclis'te görev alan İttihatçıların Türkçü kanadını küçümsemekte; kendisinin de eskiden üyesi olduğu bu fırkayı komitacılıkla, getirdikleri rejime uygun davranmamakla suçlamaktadır:

> "İttihat Terakki'yi tahattur edelim; Meşrutiyet'le beraber onların maksat-ı mahsusları hâsıl olmuştu, kendilerini feshetmeleri iltizam ederdi. Feshetmedikleri gibi, ne yaptılar, devletin her işine karışmaya başladılar, alınacak en küçük memurlarda bile İttihatçılık aradılar, mensup olmayanları kovdular. Bir kıyım başlattılar, tam bir kıyım. Maksat-ı mahsusları Meşrutiyet'e göre, onların bir kenara çekilip, siyasi fırkaların teessüslerini teşvik etmeleri gerekirdi. Bu zümre ise, kendileri siyasi fırka kurup, memleket mukadderatının sahibi olmak istedi. İttihatçıları olmayanları; hain-i vatan, mehin-i millet ve irticâiyyun sıfatları ile tavsif ettiler! Hâlbuki komitacılardan siyasilik mi olur, fırkacılık mı?" (Işınsu 2009: 24)

Türkçü âlim Abdülgalip Bey, İttihatçılar konusunda Hacı Hüseyin Bey kadar olumsuz düşünmemektedir. O, bu konuda kendisinin Hüseyin Cahit'in fikirlerine de yakın olmadığını hisseder. İttihatçılara karşı Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulduğunda Hüseyin Cahit'in sarf ettiği şu sözler üzerine düşünmektedir:

> "Memlekette bir teşkilat ve idare kabiliyeti, bir samimiyet ve vatan muhabbeti varsa, bu yalnız İttihat ve Terakki'de toplanmıştır. Onun haricindeki kuvvetler, sırf kendi şahsi ve millî menfaatleri namına Türk vatanını yıkmak için çalışan menfi, muzır ve hain unsurlardan yahut hakikati bilemeyecek kadar düşüncesizlerden ibarettir." (Işınsu 2009: 24)

Hüseyin Cahit'in vatanseverlik konusunda İttihatçıların dışındakileri yok sayan bu düşüncesinin aksine Abdülgalip Bey, Tanzimatçılardan, Jön Türklere, İttihatçılardan Hürriyet ve İtilafçılara kadar bütün parti ve örgütlerin Osmanlı ittihadı peşinde olduklarını, ne yaptılarsa, yanlış veya doğru, kendi mukaddes davaları için yaptıklarını;

fakat başarılı olamadıklarını düşünür. Ne var ki Abdülgalip Bey'deki bu iyimser düşünce fazla sürmez; romanın ilerleyen kısımlarında o da İttihatçıların, hürriyeti gasp ettiklerini kabul eder:

> "İttihat Terakki, hürriyeti yaşatmadı, gasp etti ve Sabahattin Bey (Prens Sabahattin)'in düşüncelerini [(adem-i merkeziyetçilik ve teşebbüs-i şahsi) O.A.] tatbik etmek değil, müdafaa etmek ihtimali dahi kalmadı. Aslında Hürriyet ve İtilafçılar onun bazı fikirlerini serdediyorlardı lakin kendisinden bir umacıymış gibi kaçtılar." (Işınsu 2009: 126)

Abdülgalip Bey'in yakın arkadaşı Türkçü aydın Celalettin Hikmet ise İttihatçıların Millî Mücadele'yi engelledikleri, Müslüman dünyasında Rus Bolşevikler gibi bir ihtilal yapmayı hedefleyen Yeşil Ordu'nun da İttihatçıların bir ürünü olduğu düşüncesindedir. Kendisi bir İttihatçı olmadığı halde Taşçızade Hüseyin Bey, Celalettin Hikmet'in bu İttihatçı düşmanlığına gülmektedir:

> "Sizdeki bu İttihatçı düşmanlığı, artık bir fikr-i sabit hâline gelmiş. Her taşın altında bir İttihatçı melaneti ararsınız. Unutmayın ki onlar da çokluktur Ankara'da, Mustafa Kemal'in etrafında veya karşısında, Ankara'dadırlar ve tek emelleri vatanın istiklalidir!" (Işınsu 2009: 49-50)

Köseoğullarından Nevzat Bey'e göre de her ne kadar kendisi İttihatçı olmasa da tavır, üslup ve fikir bakımından Mustafa Kemal, İttihatçı komitacıların yolundadır. Bu fikrini Mustafa Kemal'in hemen bütün kadrosunun İttihatçılardan müteşekkil olduğunu söyleyerek kanıtlamaya çalışan Nevzat Bey, Hürriyet ve İtilafçılardan bu yana, İttihatçılara karşı devam eden muhalefet ruhiyatı ve Türk düşmanlığının şimdi de Mustafa Kemal aleyhtarlığı olarak devam ettiğini düşünmektedir.

Abdülgalip, Celalettin gibi Türkçülerin, İttihatçılara şüpheyle yaklaştıkları gibi, Ali Kemal, Refik Halit, Refii Cevat gibi Türkçülere düşman olanlar da Kuva-yı Milliye'yi İttihat ve Terakki'nin devamı olarak görmektedirler. Celalettin Hikmet, Mustafa Kemal'in bir İttihatçı olarak algılanmasının onu hedefleyen bir suikaste neden olabileceğinden korkmaktadır.

Cumhuriyet Türküsü'nde İttihat ve Terakki Fırkası konusundaki genel durum, bu fırkanın Türkçü olsun, Osmanlıcı olsun romanın birçok kahramanı tarafından olumsuz karşılanmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İttihatçılara düşman olanlar, Millî Mücadele sırasında Mustafa Kemal'e karşı olmuşlardır.

Tarihî olayların diyalektik bir sürece dayandığını düşünen, bu nedenle olayları nesnel bir bakış açısıyla incelemenin gerekliliğine inanan Attilâ İlhan, **Reis Paşa**'da Millî Mücadele yıllarında Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerini ele alırken, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra arka plana çekilen, çoğu yurt dışına kaçan İttihatçıların faaliyet ve fikirlerine de değinir. Biz bu fikir ve faaliyetlerden bahsetmeden önce romanın başlarında, Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçılık hakkındaki düşüncelerine değinmek istiyoruz. Doktoru Refik Bey'in Meclis'in açılışı için hazırlıklar devam ederken "İttihatçılık töhmeti"nin önlerinde büyük bir engel teşkil ettiğini söylemesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa, bunu "nankörlük" olarak nitelendirir, ne var ki İttihatçılarla, kendileri arasındaki farkları da ortaya koyar:

> "-…nankör olmayalım! İttihatçılık, bir ocaktır; yetişmemizde dahli var, bu… bu gayr-ı kabil-i inkâr bir hakikat!.. Ne var ki, onlar Garplılaşmak temayülündeydi, biz medeniyetçi olacağız… Onlar komitacıydı, biz inkilâpçıyız… Onlar Osmanlılaşma taraftarıydı, biz milliyetçiyiz… eğer bu hakikatleri anlatabilirsek… millet dâvamızı tecviz edecektir…" (İlhan 2002: 67)

Mustafa Kemal Paşa'nın komitacı ve Osmanlıcı olarak tanımladığı İttihatçıların çoğu -ki bunların başında Enver Paşa gelir- 1920 yılında Moskova'da yaşamakta, burada Bolşevizm'le ilgilenmektedirler. Enver Paşa'nın Sovyet lideri Lenin, dışişleri bakanı Çiçerin ile görüşmesi, Bakü'de gerçekleşen Doğu Halkları Kongresi'ne katılması Mustafa Kemal Paşa'yı oldukça endişelendirmektedir. Müttefik devletler karşısında tutunabilmek için, Sovyet Rusya'dan gelecek olan para ve mühimmat yardımının İttihatçıların araya girmesiyle kesilebilme ihtimali söz konusudur:

> "(…)Mavera-yı Kafkas'da gelişen olaylar: Bolşeviklerle 'teşrik-i mesai' konusunda, 'İttihatçılar' vakit kaybetmiyor: Dr. Fuat Sâbit'in, 'alelacele' bir Komünist Fırkası kurup; Bolşevik Dışişleri Komiseri Çiçerin 'Yoldaş'la temas araması, bunu göstermiyor mu? (…) Eğer Enver Paşa, Mavera-yı Kafkas'da duruma egemen olursa; TBMM Hükümeti'nin çıplak sırtına uzatılmış bir hançer tehdidi olmayacak mıdır?" (İlhan 2002: 241)

Reis Paşa, Sovyet Rusya'dan gelecek yardımın kesilmesinden endişe etmektedir; fakat Bolşeviklerin, yalnızca Kurtuluş Savaşı'nın ardındaki ruha değil, Reis Paşa'nın kendisine de duydukları sempatiye de sık sık göndermede bulunulmaktadır romanda (Göğebakan 2004: 107). Bunun en güzel örneği Resul Hocayef ile Ahmet Ziya arasında geçen bir konuşmada Hocayef'in Reis Paşa ile ilgili şu değerlendirmesidir:

> "…özüm, zehmetkeşim; zehmetkeş kısmı, Kemal'den yana olmak vaciptir; şundan ki Enver gibi, siyaset kirliliği yohtur; askerlik vadisinde dersen, mukayese edilebilemez!..." (İlhan 2002: 293)

Görüldüğü gibi Bolşevikler, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'ye sıcak bakmaktadırlar; fakat Moskova'daki İttihatçılar, Ankara'daki Hükümet nâmına Ruslarla ilişkiye geçmişlerdir. Buna tedbir olarak Bekir Sami Bey, bir heyet ile Rusya'ya, Enver Paşa ile görüşmeye gönderilir. İttihatçıların yüzünden Reis Paşa'nın geceleri uyuyamadığını, sürekli bu sorunu düşündüğünü görüyoruz.

Bekir Sami Bey'in temasları, İttihatçıların tavrını düzeltmez. Yalnız Enver Paşa değil, Cemal, Nuri ve Halil Paşaların Bolşeviklerle temasa geçmesi, Cemal Paşa'nın Reis Paşa'ya gönderdiği mektuplarda Bolşeviklerden "Yoldaş" şeklinde bahsetmesi TBMM Reisini telaşlandırmaktadır. Reis Paşa, Moskova'da güvenilir bir elçinin bulunması gerektiğini düşünür, Gediz Savaşı'ndan sonra Umum Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'ndan alınan Ali Fuat Paşa'yı Bolşeviklerle İttihatçıların arasındaki ilişkileri tespit etmek üzere Moskova'ya gönderir. Reis Paşa, Enver Paşa ve diğer İttihatçıların önünü tıkamak amacıyla bir girişimde daha bulunur:

> "İlhan bu bağlamda önemli bir tarihsel gerçeği gün ışığına çıkarıyor ve Komünist Parti'nin bizzat Atatürk tarafından kurulduğu gerçeğini sokuyor olay örgüsüne. Üstelik gerçek belgeler de eklenmiş konunun geçtiği bölümlere." (Göğebakan 2004: 109)

Reis Paşa romanı, Türk tarihinin çok önemli, ancak bir o kadar da bilinmeyen, tarihin karanlık sayfalarında kaybolmuş bir kişisini, Mustafa Suphi'yi edebî bir çerçeve içerisinde de olsa tanıtma işlevini yerine getirmektedir. Ne var ki eski bir İttihatçı olan, Türkiye Komünist Partisi'nin ilk merkez komitesi başkanı Mustafa Suphi'den ayrıntılı olarak bahsedilmez. Yalnızca Bakü'deki hareketler ve Türkiye'deki uzantıları, Kuva-yı

Milliye'ye bakışıyla yer almaktadır romanda. Mustafa Suphi'nin Kurtuluş Savaşı'na bakış açısının Resul Hocayef'ten farksız olduğunu söyleyebiliriz.

Romanda, olay örgüsü 1921'in başlarında sonlandığından, İttihatçılık meselesinin nereye vardığını, Enver Paşa, Mustafa Suphi ve diğerlerinin çalışmalarının nasıl sonuçlandığını söyleyemiyoruz.

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü romanında Çamlıca'da yaşayan üç kızın babası Hulusi Bey ve karısı Handan Hanım İngiliz yanlısı olarak tanınmışlardır. Haliyle Almanya ile Dünya Savaşı'na katılmamıza sebep olan İttihatçılara düşman kesilmişlerdir. Hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti, Mahmut Şevket Paşa'yı Sadrazamlığa getirince, Hulusi Bey Hariciye Nâzırlığı görevinden ayrılmıştır. Zira o, öteden beri Enver, Talât ve Cemal Paşalardan hoşlanmamaktadır. Öyle ki karı-koca, Dünya Savaşı sırasında müttefik devletlerden başka bir deyişle düşmanlardan yana olmuşlardır. Şimdi ise bir İttihatçı olarak gördükleri Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı mücadeleyi asilik olarak görmektedirler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ise, Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı aleyhinde sonuçlanmasıyla dağılmış ve yer altı örgütü hâlini almıştır. Ne var ki bu süreç oldukça sancılı gerçekleşmiştir. Zira İstanbul'da Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yönetiminde kurulan hükümetler sorumlu kişilerin peşini bırakmamışlar; önce mallarına el koymuşlar, sonra da Harp Divanı'nda yargılamışlardır. Hıfzı Topuz, romanında, bu cemiyetin Millî Mücadele yıllarında yeniden ama farklı isimlerle örgütlenişini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Buna göre devleti savaşa sürükleyen hükümetin üç büyük sorumlusu Enver, Talât ve Cemal Paşalar bir Alman denizaltısıyla İstanbul'dan kaçmadan önce İttihatçıların ileri gelenlerinden Kara Kemal Bey'e dağılmadan ve çözülmeden, yeniden örgütlenmelerini ve düşmanı yurt topraklarından atmalarını emretmişlerdir. Kara Kemal Bey kendisine verilen emir doğrultusunda evvela Kurmay Albay Kara Vasıf Bey'i bulmuş ve konuyu ona açmıştır:

> "Evet Vasıf, biz İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni yer altına indireceğiz. Her şeyden önce İstanbul'da örgütlenmemiz gerekiyor. Bir yer altı örgütü kuracağız. İstersen hemen burada adını koyalım." (Topuz 2002: 35)

Uzun bir müddet isim konusunda tartıştıktan sonra cemiyetin adının Karakol olmasına karar verirler. Cemiyetin kurucuları arasında şu isimler yer almaktadır: Enver Paşa'nın amcası Halil Bey, Kel Ali, Baha Sait Bey, Avukat Refik İsmail, Sevkiyatçı Ali Rıza Bey, Karadeniz Kumandanı Galatalı Şevket Bey, Yenibahçeli Nail Bey, Yenibahçeli Şükrü Bey, Kafkas Fırkası Kumandanı Kemalettin Sami Bey, Edip Servet Bey, Topçuoğlu Nazmi Bey, Doktor Fahri Bey. Bir araya gelen kurucular doğal liderleri olarak Enver Paşa'yı görmektedirler; fakat o yurt dışında olduğundan yeni bir başkan seçmek gerektiğinde Mustafa Kemal Paşa'ya başkanlığı önerirler:

> "Paşa'nın İttihatçılara hiç güveni yoktu. İstanbul'da kurulacak bir komitenin vatanı kurtaracağına asla inanmıyordu. Savaşı Anadolu'da başlatmaktan başka çare görmüyordu. Karakol Cemiyeti de böyle bir savaşı yönetecek güçte değildi. Mustafa Kemal Paşa nazik bir biçimde bu öneriyi geri çevirdi." (Topuz 2002: 37)

Romanda, Karakol Cemiyeti'nin başına kimin geçtiği söylenmemiştir, fakat kimin hangi görevleri üstlendiği belirtilmiştir. Buna göre askerlik işlerinden Kemalettin Sami Paşa, aydınlarla işbirliğinden Kara Vasıf Bey, Mavnacılarla işbirliğinden Sevkiyatçı Rıza Bey, silâh ve adam kaçırma işinden ise Yenibahçeli Şükrü Bey ve Yüzbaşı Dayı Mesut Bey sorumlu olmuşlardır. Yenibahçeli Şükrü Bey, Kocaeli ve ahalisi Kuva-yı Milliye kumandanlığını da üstlenmiştir.

İş bölümünden sonra sıra tüzük hazırlamaya gelir. İlk maddesinde "insan haklarının ve ulusal bağımsızlığın korunmasının" belirtildiği tüzüğün bazı maddeleri romanda şu şekilde verilmiştir:

> "İnsanlığın mutluluğunu sağlamaya, ulusal bağımsızlık ve hukuku elde etmeye, vatanın bütününü korumaya çalışan bir cemiyet vardır, adı Karakol'dur. Karakol insanlık ilkelerine uyan ve ona göre davranan bütün dış güçlerle işbirliği yapacaktır… Cemiyet gücünü barışsever kurullardan ve genelde sosyalist ve işçi gruplarının uluslararası desteğinden almaktadır." (Topuz 2002: 37)

Karakol Cemiyeti, Millî Mücadele'nin Hazırlık safhasında, kısa zamanda İstanbul'un en güçlü yer altı örgütü haline gelir. İşgale karşı çıkan sayısız subay ve vatansever bu örgüte katılmıştır. Fakat Karakol'un amacı, Kuva-yı Milliye'nin faaliyetlerini de kendilerine bağlamaktır. Üstelik tüzüklerinde yeni bir ulusal ordu kurulması ve ordunun

komutanları ile başkomutanının isimlerinin gizli tutulacak olması Ankara'yı oldukça kuşkulandırmıştır. Kara Vasıf Bey'i Ankara'ya çağıran Mustafa Kemal Paşa, kuşkularını ve rahatsız olduğu konuları dile getirir. Ona göre adı gizli tutulan başkomutan Enver Paşa'dır. Haliyle Karakol Cemiyeti'nin amacı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni yeniden canlandırmaktır:

> "Vasıf Bey, ben Karakol Cemiyeti'nin hedefini çok iyi biliyorum. İngiltere ve Fransa İttihat ve Terakki'nin çalışmalarını anlamasın diye bu yolu seçtiniz. Amacınız hep aynıdır. İttihat ve Terakki'ye yeni bir ad buldunuz, onunla iktidara gelmek niyetindesiniz. Memleketi yine maceraya sürükleyeceksiniz. Enver Paşa ile yazıştığınızı da biliyorum. Sayın Albayım, örgütümüzün işgal altındaki bölgelerde çalışmalarına hiç karşı değilim. Ama burada, işgal altında olmayan kentlerde partizanlık yapamazsınız. Buradaki örgütümüzün adı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir. (…) Karakol Cemiyeti, adıyla, tüzüğüyle ve içinde çalışan kişilerle birlikte tarafımızdan ilga ve iptal edilmiştir (yok edilmiştir). Bilmem sözlerimi anlayabildiniz mi?" (Topuz 2002: 41-42)

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki ile onun uzantısı olan Karakol Cemiyeti'nin işgal altında olmayan kentlerdeki faaliyetlerine karşı çıkmış, ülkenin bağımsızlığı uğruna çalışan örgütün yerel ve bölgesel örgütlerin Sivas Kongresi'nde birleştirilmesiyle meydana getirilmiş Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olduğunu söyleyerek Karakol'u ilga etmiştir. Kara Vasıf Bey ise saygısından ötürü Mustafa Kemal'in kararına karşı çıkmamıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesiyle Karakol Cemiyeti üyeleri dağılmış; Kara Vasıf Bey, Malta'ya sürülmüş, bir buçuk yıllık sürgün hayatının sonunda Ankara'ya geçerek TBMM'de milletvekili olmuştur. Kara Vasıf Bey gibi Malta'ya sürülen Kara Kemal Bey ise bir gemiyle kaçmayı başarmıştır.

Romanın sonundaki "Millî Mücadele'de İstanbul'daki Direniş Örgütlerinin ve Gizli Gruplarının Tablosu" bölümünden öğrendiğimize göre Karakol Cemiyeti Nisan 1920'de Albay Mustafa Muğlalı'nın yönetiminde Zabitan Grubu'na, Ekim 1920'de Yavuz Grubu'na dönüşmüştür. O halde Mustafa Kemal'in emrinin görünüşte dinlendiğini, fakat başka adlarla İttihatçılığın devam ettirildiğini görmekteyiz.

Hıfzı Topuz, romanında İttihatçıların Millî Mücadele'den yana oldukları kadar, iktidar düşkünü olduklarını da anlatmaya çalışmıştır.

Millî Mücadele uğruna çalışan birçok kişi gibi **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanının başkarakteri Fehim Cezmi de eski İttihatçılardandır. Makedonya'da Baytar Mektebi'nde henüz Teğmen rütbesindeyken, ülkesinin kötü durumuna kayıtsız kalamayarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur. Yazar, geriye dönüş tekniği ile Fehim Cezmi'nin on beş yıl önceki Cemiyet'e üye olma sürecini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bu anlatım, bizlere, Cemiyet'in katı kurallarla ve gizlilikle çalıştığını göstermektedir:

> "Cezmi Efendi, cemiye girmek istediniz… Sorduk araştırdık… Millet için, memleket için, cemiyet için uygun gördük, değerli gördük sizi. Şimdi… kuşku, kaygı, duraksama olmamalı… Cemiyet'e girince, kararlarına, kurallarına uyarsınız Cemiyet'in. Şu sıra söylemem, açıkça söylemem gerekir ki; üye olduktan sonra, Cemiyet'in kararlarına, kurallarına, talimatlarına uymamanın cezası ölümdür." (Ünlü 2003: 35)

Fehim Cezmi, bütün bunları göze alarak Cemiyet'e girmekte kararlı olduğunu söyler. Bunun için ant içmeye hazırdır. Gözleri bağlı, sol eli bir tabanca, sağ eli ise Kuran'ın üzerindeyken İttihat ve Terakki Cemiyeti andını içer:

> "Ortadaki adam, 'Millet…' dedi, Genç Teğmen 'Millet' diye yineledi… Ortadaki adam, 'Kanun-i Esasi' dedi, 'Kanun-i Esasi' diye yineledi… 'Kanun-i Esasi'nin getirilmesi, Meclis'in açılması; milletin, hak, adalet, dirlik içinde mutluca yaşaması için çalışılacağına vallahi ve billahi…' ant içti…" (Ünlü 2003: 36)

Fehim Cezmi'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olduğunu, sınıf arkadaşı Sıddık Vehbi *"Siyaset yapıyor, talebeyi cidale hazırlıyor."* şeklinde Saray'a "jurnallediği" için Baytar Mektebi'nin birkaç İttihatçı öğrenci ve hocasıyla beraber Fehim Cezmi de tutuklanır; Selimiye Kışlası'na götürülür. Ne var ki Mektep'le ilişiği kesilmez.

Zaman içerisinde gelişen olaylar, Fehim Cezmi'yi Cemiyet'ten uzaklaştırır. Üye olduktan on beş yıl sonra, bir başka deyişle Millî Mücadele yıllarında, İttihatçılığın yanlış bir dava olduğunu düşünmeye, geçmişe yönelik öz eleştiri yapmaya başlamıştır. Bir kere ona göre İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en büyük hatası Osmanlı Devleti'ni Birinci Dünya Savaşı'na sokmak olmuştur:

> "Azıcık sustu, çenesini yukarıya kaldırdı. 'Harb-i Umumi' diye sürdürdü sözünü; 'Ne işimiz vardı bizim bu çıkar kavgasında? İttihatçılar… Onlar soktu milleti bu badireye, derler ya, al sana yemin!" (Ünlü 2003: 45)

Kendisinin de bir zamanlar üyesi olduğu, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin diğer üyelerinden "onlar" şeklinde bahsetmesi, Fehim Cezmi'nin İttihatçılık davasından ne kadar uzaklaştığını göstermektedir. Bilindiği üzere Millî Mücadele döneminde, İttihat ve Terakki Cemiyeti adeta yer altına çekilmiş; Cemiyet'in ileri gelenleri yurt dışında tetikte beklemişlerdir. Fehim Cezmi gibi öz eleştiri yapanlar olduğu gibi, içten içe İttihatçılık davası güdenler; Millî Mücadele uğruna savaşırken aklı İttihatçılıkta ve Enver Paşa'da olanlar da vardır. Bunlardan biri olan Denizci Yüzbaşı Bahri, Fehim Cezmi'nin karşısına, İzmir'de çıkar. Bu Yüzbaşı, eski İttihatçı olduğunu öğrendiği Fehim Cezmi'ye çokça saygı gösterir; onun hâlâ aynı çizgide olduğunu sanarak yurtdışındaki İttihatçıların "alternatif olarak" tetikte beklediklerini söyler:

> "Enver Paşa ile arkadaşları hazır binbaşım!.. Sınırdalar… Gün gün haber bekliyorlar." (Ünlü 2003: 31)

Binbaşı Fehim Cezmi, rütbesinin de verdiği yetkiyle Yüzbaşı'na oldukça sert çıkar. İttihatçılık davasının sona erdiğini, bundan sonra Millî Mücadele uğruna savaşılması gerektiğini söyler. Enver Paşa umuduna karşılık, Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı kalmayı salık verir:

> "Biz işimize… İşimize bakalım Bahri Bey! (…) İşimize bakalım ki ordu buradan da çekilmesin… İttihatçılık falan, alınmayın -millete hayınlıktır diyecekti, çevirdi- hayır getirmez şu sıra!.. (…) Kemal Paşa'ya kulak verelim biz. Sınırda bekleyene umut bağlamak akıl işi değil… Hiç değil…." (Ünlü 2003: 31)

"Turan'a gidelim derken sığınacak yer derdine düştük." diyerek Turancılık fikrini de eleştiren Fehim Cezmi, öte yandan, Millî Mücadele döneminde bile İttihatçılık "suçu"ndan kurtulamaz. İzmir'de görev yaptığı zaman, eski İttihatçı olması Harbiye Nezareti tarafından aranması için bir nedendir:

> "Fehim Cezmi, on beş gün içinde üç mektup aldı arkadaşlarından: 'İtilaf devletleri komiserlerinin baskısıyla Hükümet'in suçlu aramaya başladığını; eski İttihatçılardan aralarında kendisinin de adının bulunduğu bir listenin elden ele dolaştığını' yazdılar." (Ünlü 2003: 61)

Sonuç olarak Şemsettin Ünlü, romanında başkarakter Fehim Cezmi'den yola çıkarak İttihatçılık üzerinde durmuş; Millî Mücadele döneminde bu davanın bazı kişilerce

gizlice devam ettirildiğini, fakat Fehim Cezmi gibi eski İttihatçıların geçmişlerine yönelik öz eleştiride bulunarak Mustafa Kemal'den yana olduklarını, İttihatçılık davasından vaz geçtiklerini anlatmıştır.

Şu Çılgın Türkler'le ilgili olarak "Millî Mücadele'nin Merkezi: Ankara" bölümünde söylediğimiz gibi Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü sıralarda, Ankara'daki Meclis'te birkaç İttihatçı da vardır. Turgut Özakman, romanında bu İttihatçıların görüş ve faaliyetlerine de yer vermiştir. Bu görüşlerden ilki Bekir Sami Bey'in İngilizlerle yaptığı esir değişimi sözleşmesiyle ilgilidir. Antlaşmaya göre bütün İngilizlerin serbest bırakılmasına karşılık yalnızca İngilizlerin uygun gördüğü Türkler serbest bırakılacaktır. Devletlerarası eşitlik ilkesine aykırı olan bu sözleşmeyi Meclis'teki bazı İttihatçılar kabul etmişlerdir. Amaçları, Malta'daki İttihatçı arkadaşlarına kavuşmaktır.

Bu milletvekilleri, aralarında görüş ayrılıkları olmasına rağmen saltanatçılarla işbirliği yaparlar. Onların amacı Mustafa Kemal Paşa'yı bir şekilde Meclis reisliğinden indirip lider olarak Enver Paşa'yı takip etmektir. Bu amaçla Ankara'nın Hacettepe semtindeki bir evde gizlice bir araya gelerek toplantılar yaparlar. Toplantılar gizlice yapılır; ama Ankara, gerek Meclis'tekilerin gerekse de yurtdışındakilerin niyetlerini bilmektedir. Son günlerdeki bazı faaliyetleri kuşku uyandırdığı için eski Başkomutan Enver Paşa'nın izlenmesi emredilir. Bu iş için eski İttihatçılardan Talat Paşa'nın yeğeni olan ve şimdi Enver Paşa'nın kâtipliğini yapan Hayreti Bey görevlendirilir. Bu dönemde Moskova Büyükelçiliği görevini yürüten Ali Fuat Paşa, Hayreti Bey'in ele geçirdiği birkaç mektubu okuduğunda tahminlerin boşa çıkmadığını öğrenir:

> "Enver Paşa'nın, Anadolu'daki arkadaşlarına silahlı bir parti kurulması için emir verdiği, ilkbaharda, Müslüman bir Bolşevik birliği ile doğu sınırından Anadolu'ya girmeyi tasarladığı anlaşılıyordu." (Özakman 2005: 103)

Ali Fuat Paşa, memlekette ikilik çıkarmayacağına söz veren Enver Paşa'nın bu tutumunu büyük bir talihsizlik olarak nitelendirir. Moskova Büyükelçiliği'nden gelen şifreli telgraf Ankara'ya adeta bomba gibi düşer. Enver Paşa'nın yeniden tarih sahnesine dönmek istemesi Ankara'yı büyük kaygıya düşürür. Önlem olarak, Genelkurmay, Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya Anadolu'ya girmesi hâlinde Enver'i ve

arkadaşlarını tutuklaması yönünde emir verir. Emri alan Karabekir Paşa, Batı Cephesi'ne yollamayı planladığı iki tümenden birini, Enver tehlikesi için Doğu Cephesi'nde bulundurmaya devam eder.

Ankara'daki İttihatçılar ise Kütahya-Eskişehir Savaşı'ndan sonra artık yüksek sesle Enver Paşa'nın ismini anar olmuşlardır. Bu durum Meclis'te şiddetli tartışmaların yaşanmasına neden olur. İttihatçı Hafız Mehmet'in Enver Paşa'nın ordunun başına geçmesini önerdiğinde Bursa Milletvekili Muhittin Baha'dan sert tepki alır:

> "Bırak Allah aşkına. Enver'in maceracı ve tecrübesiz bir asker olduğunu sen de bilirsin ama İttihatçılık gayretiyle böyle konuşuyorsun. Yenilince kaçtı. Meclis'i açtık, orduyu yeniden kurduk. Şimdi hazıra konmak için mi gelecek?" (Özakman 2005: 195)

Bunun üzerine Hafız Mehmet, Enver Paşa'nın dost bir kuvvetle gelip durumu düzeltme ihtimalini öne sürdüğünde Meclis'tekileri bir telaş alır. Çünkü o güne dek, bu konu hiç bu kadar açıkça konuşulmamıştır. Dr. Nâzım'la, Prens Gorçakov'un sarayının bir dairesinde bir araya gelen Enver Paşa ise Ankara'nın sonunun geldiğini ve kendilerine yolun göründüğünü söyler. Bolşevik Müslümanlardan bir ordu kurmak için Ruslardan beklediği yardımı da almak üzeredir. Enver Paşa, Ankara'ya karşı Rusya ve Bolşevikliği; Rusya ise Enver'i koz olarak kullanmaktadır:

> "Moskova, Enver Paşa'yla birlikte Anadolu'yu sevk etmek üzere 130.000 kişilik bir kuvvet toplamaktaydı. Enver Paşa'yı, Bolşevikliği benimsemeyen M. Kemal'e karşı bugüne kadar bir koz olarak tutan Moskova, yenilgi üzerine, bu kozu ileri sürmeye karar vermiş görünüyordu." (Özakman 2005: 196-197)

Bütün bu gelişmeler üzerine Ali Fuat Paşa, Sovyet Rusya'nın dışişlerinden sorumlu halk komiseri Çiçerin'le görüşür. Ali Fuat Paşa, Çiçerin'e Enver Paşa'nın bir kuvvetle Anadolu'ya girmesinin olağanüstü zararlı olacağını, M. Kemal Paşa'nın uzun uğraşlar sonucu kurduğu millî cephenin bölüneceğini söyler. Üstelik ona göre, bu durum Moskova-Ankara arasındaki dostluk antlaşmasına da ters düşecektir. Ali Fuat Paşa'nın, boğazlarda Yunanlılara pay verilmeyeceği ve savaşın mutlak kazanılacağı konusunda verdiği teminat, Çiçerin'in fikrinden vazgeçmesine yetmez.

Öte yandan Ankara'daki İttihatçılar, Mustafa Kemal Paşa'yı tarih sahnesinden silmenin bir yolunu bulmuşlardır kendilerince. Bu yol, Paşa'nın Sakarya Savaşı'nda başkomutan olmasıdır. İlk kez, İttihatçı olduğu bilinen Dr. Rıza Nur'un ortaya attığı ve Mersin Milletvekili Selahattin Bey'in kürsüde dile getirdiği bu teklifle amaçlananı, Tunalı Hilmi Bey şöyle dile getirir:

> "Hesabınıza göre nasıl olsa ordu yenilecek, M. Kemal Paşa da orduyla birlikte silinip gidecek, siz de başınıza Enver Paşa, bu yangın yerinde at koşturacaksınız, ha? Cahilce siyasetinizle koca devleti parçaladınız. Şimdi de aynı kafayla Anadolu'nun parçalanmasına sebep olacaksınız. Vatan pahasına siyaset olur mu? Lanet olsun!" (Özakman 2005: 235)

Bu arada Enver Paşa ve Dr. Nâzım, Çiçerin'le gizli bir görüşme yaptıktan sonra Moskova'dan ayrılılar. Enver Paşa'yı takipten sorumlu Hayreti Bey, Batum'a gideceklerini tahmin etmektedir. Zira Batum, fiilî hâkimi Kayıkçılar Kâhyası İttihatçı Yahya olan Trabzon'a komşu olmakla beraber, hâlâ birçok Türk'ün yaşadığı bir limandır. Üstelik eski ordu komutanı, Enver'in amcası Halil Paşa da oradadır. Aynı günlerde cephede inceleme yapan Mustafa Kemal Paşa'ya, Enver Paşa'dan bir mektup gelir. Mektupta niyetini açıkça ortaya koymaktadır:

> "Yurtdışında kalmamızın, başta Türkiye olmak üzere, kurtarmaya çalıştığımız İslam âlemi için yararsız ve belki de tehlikeli olduğunu sezdiğimiz anda memlekete döneceğiz. İşte o kadar." (Özakman 2005: 284)

Hayreti Bey'in tahmini doğru çıkar: Enver Paşa, "Ali" takma adıyla Batum istasyonunda bir vagonda kalmaktadır. Kendisini burada, Rus gizli polisinin Batum şubesi adına Holzmann adında bir Alman asker korumaktadır. Sakarya Savaşı'nın tüm şiddetiyle devam ettiği günlerde, Halil Paşa'nın köşkünde beş İttihatçı bir araya gelirler: Enver Paşa, Dr. Nâzım, Talat Muşkura, Halil Paşa ve Hafız Mehmet Bey. Toplantıda Dr. Nâzım, Talat Bey ve Enver Paşa bir an önce Türkiye'ye girmeleri gerektiğini söylerler. Yalnız Trabzon Milletvekili Hafız Mehmet Bey, savaşın sonunu beklemeyi önerir. Halil Paşa da kendisiyle hem fikirdir. Bu durum aralarında şiddetli bir tartışmaya neden olur:

> "Bu açıklama Talat Bey'i hayal kırıklığına uğrattı:
> 'Hayrola Hafız Bey? Ankara seni de mi Kemalist yaptı?'
> Hafız Mehmet Bey kızdı:
> 'Ne münasebet? Ama düşman Ankara yolunda. Bence savaşın sonunu beklemeliyiz.'
> Dr. Nâzım Hafız Bey'in sözünü kesti:
> 'Beklemek doğru olmaz. Ya savaşı M. Kemal kazanırsa?'
> Tartışmaya karışmak istemeyen Halil Paşa yüreğini dizginleyemedi, ayağa kalktı:
> 'Ne olur kazanırsa? Onun kazanması Türkiye'nin kazanması demek değil mi? (…) Doktor, iktidar hırsı senin vicdanını karartmış.'
> Dr. Nâzım da ayağa kalkarak aynı şiddetle karşılık verdi:
> 'Paşa, bizden uzak kalalı senin de yüreğin çürümüş.'
> Halil Paşa elini tabancasına attı:
> 'Dua et ki evimdesin. Yoksa bu sözün bedelini hayatınla öderdin." (Özakman 2005: 357-358)

Ortamı Enver Paşa sakinleştirir. Hafız Bey, Dr. Nâzım ve Talat Bey'e Türk ordusunun güçsüz olduğunu ve nasıl olsa yenileceğini, bu yüzden beklenilmesi gerektiğini bir kez daha yineler. Enver Paşa da bu planı kabul edince, sıradaki meseleye geçilir: Türkiye'ye nasıl gireceklerdir? Buna çözümü de Genelkurmay'ın bir tek bile askere ihtiyacı olduğunu bilen Hafız Bey bulur: İttihatçılar, Türkiye'ye gönüllü er kılığında gireceklerdir. Şimdilik Sakarya Savaşı'nın sonunu beklemeye koyulurlar. Ne var ki işler, istedikleri gitmez. Türk ordusu, Sakarya'da Yunanlıları durdurduğu yetmiyormuş gibi bir de genel taarruza başlayınca Enver Paşa ve çevresindekiler için bu hikâye kapanır. Enver Paşa, amcasıyla vedalaşarak Batum'u da terk eder ve Bakü'ye geçer:

> "Enver Paşa pek az konuştu. Zafer Türkiye'ye girme ve idareyi ele alma hülyasını bitirmişti. Halil Paşa da, Safiye Hanım da Enver Paşa'nın hayal kırıklığına saygı göstererek sustular. Enver Paşa yemek bitince kalktı. Yengesi Safiye Hanım'a veda etti. Halil Paşa ile birlikte zemin kata indiler. Halil Paşa, 'Üzülme Paşam…' dedi, '…biz kaybettik ama Türkiye kazandı.'" (Özakman 2005: 504)

Şimdiki amacının Müslüman Türkleri, Rusya'ya karşı ayaklandırmak olduğunu söyleyen Enver Paşa'yı uyarırken, Halil Paşa'nın kurduğu cümle konumuz bakımından önemlidir: *"Hep hayal peşinde koştun. Artık gerçekçi ol."* (Özakman 200: 505)

Enver Paşa bile ümidini kaybetmişken Ankara'daki Meclis'te hâlâ İttihatçılık politikası güden biri vardır: Kara Vasıf Bey. Meclis'teki Enverci İttihatçıları da canlandıran, bakanlık sahibi olmalarını destekleyen hep o olmuştur. Fakat 30 Ağustos zaferiyle, diğer İttihatçılar gibi o da ebediyen susmuştur.

Görüldüğü üzere **Şu Çılgın Türkler**'de İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin, daha doğrusu eski İttihatçıların Millî Mücadele sırasındaki yurt içi ve yurt dışındaki faaliyetlerine ayrıntılarıyla değinilmiştir. İttihatçılar, muhalif, hayalci, iktidar düşkünü, gayrı millîci bir şekilde anlatılmıştır. Yalnız, eski bir İttihatçı olan Halil Paşa'nın kendilerinin iktidara gelmelerinden ziyade Türk ordusunun başarısını yeğlemesi, romanda dikkat çeken, İttihatçıların da kendi aralarında görüş ayrılıklarına düştüklerini gösteren önemli bir noktadır.

Reis Paşa'da yarım kalan birçok konu gibi İttihatçılık meselesi de **Gâzi Paşa** romanında açıklığa kavuşur. Mart 1921'de "Türk-Sovyet İtilafnâmesi"nin imzalanmasının ardından Enver Paşa'yla bir araya gelen Ali Fuat Paşa, eski başkumandanının daima dalgın ve düşünceli olduğunu görür. Zira işler Enver Paşa'nın istediği gibi gitmemektedir, Mustafa Kemal Paşa'nın, kendi ifadesiyle Sarı Paşa'nın İnönü Savaşları'nda başarılı olması, Çerkez Ethem sorununu çözmesi, onun Anadolu'ya büyük bir orduyla giriş hayallerini engellemektedir. Ali Fuat Paşa ile sohbetlerinin anlatıldığı bölümde, Enver Paşa'nın iç monologlarında, hem bu durumun hem de geçmişteki Sarıkamış olayının izlerini görürüz:

> "Enver Paşa birden, muhatabının bu teferruattan söz etmediğini farketti; çok fena oldu; başına hep bu geliyor, nerede, ne zaman olursa olsun, söz 'Sarıkamış Faciası'na intikal etti mi; muhayyelesi alıp başını gidiyor. (…) Sefir Paşa'nın resmettiği tablo, bizim daha evvel istihbar ettiğimiz vaziyete, hiç uymadı; ona bakarsan, 'Sarı Paşa' vaziyete hakim; 'Çerkesleri' tasfiye etmiş, 'Bolşevikleri' murakabesi altına almış! Bu şerait altında 'Halk Şuraları Fırkası'nın, Anadolu'daki inkişaf imkânı nedir?" (İlhan 2009: 106)

Ali Fuat Paşa ve Enver Paşa'nın buluşması kısa ve oldukça resmî geçer; iki eski dost hiçbir konuyu açıklıkla konuşmazlar; fakat yazar her ikisinin düşüncelerini iç monolog tekniğiyle okuyuculara yansıtır. Buna göre Ali Fuat Paşa, karşısındakinin dalgınlığını izlerken içten içe onun kurduğu Halk Şuralar Fırkası'nın Mustafa Suphi yönetimindeki Türkiye Komünist Fırkası'nın etkisiyle, tam bağımsızlıktan kopuşunu tahlil etmektedir:

> "…bundan başka, Enver Paşa da programının esası idareyi halka götürecek olan bir Halk Şuralar Fırkası'nın, resmen, Anadolu'da kurulması teşebbüsüne geçmişti. Bu fırkanın Bakû'da alelacele hazırlamış olduğu programını Türkiye'de faaliyete geçecek arkadaşlarına göndermişti. İngiliz emperyalistlerinin hilesine kurban

> giderek, bir buçuk seneden beri inkısama uğrayan Türkiye, yine hakiki Türk milliyetperverlerinin himmet ve gayretleriyle millî birliğini kurtarmıştı; fakat ne yazık ki, şimdi de Enver Paşa'nın Halk Şuralar Fırkası teşkilatı ve doğrudan doğruya III. Enternasyonal'e bağlı Türk Komünist Partisi'nin teşebbüsleri ile, bu birlik tehlikeye maruz kalıyordu." (İlhan 2009: 109)

Aynı şekilde Türkiye İştirakiyun Fırkası üyesi komünist Ahmet Ziya dahi bu konuda Gâzi Paşa'yı haklı görmektedir. Gerek Mustafa Suphi'nin gerekse de Enver Paşa'nın vasıtasıyla Sovyetlerle işbirliği yapmanın tam bağımsızlık anlayışına ters olduğunu düşünmektedir:

> "Mustafa Kemal Paşa, müttefik olarak Sovyetler ittihadını ne kadar istiyorsa; ister Mustafa Suphi, ister Enver Paşa kanalıyla olsun, müdahalesini o kadar istemiyor…" (İlhan 2009: 222)

Bilindiği üzere Enver Paşa'nın 1921'deki bir diğer hayali "Cihanşümûl İslâm İhtilali"dir. Enver Paşa, Pan-İslamizm konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine destek vermemesini hoş karşılamamakta; bunu bir küstahlık olarak nitelendirmektedir. Yazarın bu iç monologda kullandığı ifadeler Enver Paşa ile Gâzi Paşa arasındaki çekişmeyi, Enver'in ihtirasını da ortaya koymaktadır:

> "'İslâmiyet bahsi, Düvel-i Muâzzama'nın hassas noktası' imiş; yani âlakadar olduğunu zinhar âşikar etmeyeceksin! Şuna bak! Ne destek var, ne iştirak ümidi veriyor: küstahlığın bu kadarı kifayet etmezmiş gibi, bir de tumturaklı imza: 'TBMM Reisi Mustafa Kemal! Ne 'Sarı Paşa'dır o, bilmez miyiz?.." (İlhan 2009: 112)

Esasen bu ihtiras ve İttihatçılık hevesi TBMM'deki bazı mebuslarda da söz konusudur. Öyle ki Kütahya-Eskişehir Savaşı'nın kaybedilmesinin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandan olması için yapılan oylamada bazı mebuslar, bu duruma karşı çıkarlar:

> "Yunus Nadi Bey, pofurdadı: '…uzamaz mı birader? Bunların kısm-ı âzamında, Enver Paşa bir fikr-i sabit! Devr-i ikbalinde, onun sıfatı 'Başkumandan Vekili'ydi ya; Reis Paşa'nın 'başkumandanlığı'na katlanamıyorlar: bu kadar basit!" (İlhan 2009: 195)

Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu Türk ordusunun Eskişehir ve Kütahya'da yenilip, Sakarya'ya geri çekilmesi, Enver Paşa'nın Türkiye'ye gelip hareketin başına geçme ihtimalini artırır:

> "Ordunun, Sakarya Nehri kavsine ric'atıyla, husule gelen vaziyet-i askeriye, -ki hayli muhataralı görünmektedir- Enver Paşa'nın harekete geçmesi ihtimalini kuvvetlendiriyor." (İlhan 2009: 221)

Sakarya Savaşı'ndan sonra taarruz yapılmamasını gerekçe göstererek istifa eden İkinci Grup'tan mebusları da bu konuda teşvik edenlerin eski İttihatçılar olması, Mustafa Kemal Paşa'yı başkumandan olarak kabullenememekten ileri gelmektedir. Gâzi Paşa bu durumu, esasen İkinci Grup'tan olan fakat mebus arkadaşlarıyla görüş ayrılığına düşen Samsun Mebusu Emin Bey'den bizzat öğrenir:

> "Paşam: Rauf Bey'le 'Kara' Vasıf Bey'dir…grubu, zât-ı âlinize ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'na karşı…gâyet şedit ve bî-aman muhafelet yapmaya sevkeden onlardır." (İlhan 2009: 284)

Attilâ İlhan dönemin aydınlarından Ziya Gökalp'in İttihatçılığına da değinmekte, hatta onun da Enver Paşa'yı bir "kurtarıcı" olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Tabii bunu bir başka karakteri; Vâlâ'nın üzerinden dile getirmektedir:

> "Mustafa Kemal şâyet bozguna uğrarsa, İttihatçılar Rusya'da düşmana karşı koyacak, ikinci bir dalga hazırlamak emelindeydiler: Lenin'in yardımıyla!.. Ziya Gökalp'in bunları bilmemesine imkân yoktu; çünkü o İttihatçıların ruhuydu, şeyhiydi. Sakarya'dan gelen kötü haberlere rağmen, ümidinin kırılmamasının başlıca unsuru da, bu ikinci dalgaya güveniydi! (…) Çünkü sevgili Enver Paşa'sı da Rusya'da bulunuyor; yani Damad-ı Hazret-i Şehriyâri Enver Paşa, Cemal Paşa ile birlikte Rusya'da bulunuyor." (İlhan 2009: 237)

Gâzi Paşa romanında değinilen bir diğer olay, 1921'nin başlarında Sovyetlerden Anadolu'ya geçen, Anadolu'ya ayak basar basmaz Erzurum ve Kars'ta linç girişime uğrayan eski İttihatçılardan Mustafa Suphi'nin on beş yoldaşı ile birlikte Trabzon'dan Sovyetlere geri gönderilmek için bindirildikleri teknede Kayıkçılar Kâhyası Yahya Reis'in adamları tarafından katledilmesidir. Öldürme emrinin kimin verdiği konusunda hâlâ tartışmaların olduğu bu olay hakkında Attilâ İlhan, Gâzi Paşa'dan yana tavır

sergilemektedir. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın iç monologunda bu olaydan üzüntü duyduğunu görüyoruz:

> "Vakıa biz de mumaileyhin, Ankara'ya vürudunu pek arzu etmiyorduk ama; Azerbaycan'a iadesi kifâyet ederdi, böyle bir cinayet, Moskova'yla aramızda bir kara gölgedir ki, her iki tarafın da işine gelmez…" (İlhan 2009: 168

Üstelik Nâzım Hikmet ile birlikte Moskova'ya giden Vâlâ, Mustafa Suphi'nin katlinde İttihatçıların parmağı olabileceğini düşünür. Ona göre, Mustafa Kemal Paşa ile Mustafa Suphi'nin taraftarlarının birlik olması İttihatçıları intikam almaya sevk etmiştir:

> "Bir başka tartışma konusu, 'Yoldaş' Mustafa Suphi'nin, Enver Paşa'nın kurultaya hâkim olmasını önlemek için, aldığı tedbirler: İttihatçı takımının, 'sözde' Komünist Fırkası'nı dağıtıp; Komintern'e bağlı gerçek Komünist Fırkası'nı tesis ettikten sonra; Kurultay'a katılmış 'delegatlar' arasında, komünistlerle Kemalistler elbirliği edip, Enver Paşa'ya imkân tanımıyorlar. İddia odur ki, komitacılıklarıyla maruf İttihatçılar, bunun intikamını Trabzon'da almıştır." (İlhan 2009: 389)

Görüldüğü üzere Millî Mücadele döneminde, kimine göre bir tehlike kimine göre bir kurtarıcı olarak görülen Enver Paşa, bugün bile katli konusunda kesin bilgilere sahip olmadığımız Mustafa Suphi, yeraltına çekilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri, Attilâ İlhan'ın cesur kalemi sayesinde romanda yer almıştır. Genel olarak İttihatçılar, iktidar düşkünü kimseler olarak gösterilmiştir.

1918 sonlarında Talât Paşa'nın direktifi ile kurulan ve kurucuları arasında Kurmay Albay Kara Vâsıf, Emekli Yüzbaşı Bahâ Said, Albay Galatalı Şevket ve Yenibahçeli Şükrü Beyler gibi İttihatçıların olduğu Karakol Cemiyeti'nin, 1919-1920 yılları arasındaki faaliyetlerinden bahseden romanlardan ikincisi (ilki **Milli Mücadele'de Çamlıca'nın Üç Gülü**) **İpsiz Recep**'tir. Romanda yukarıda isimlerini saydığımız İttihatçılar birer karakter olarak yer almaktadırlar. Can Alpgüvenç'in romanında bu İttihatçıların yalnızca Millî Mücadele'den, Ankara Hükümeti'nden yana olan tavırları ortaya konmuş; Enverci politikalarına değinilmemiştir. Romanın özellikle ilk bölümlerinde İttihatçıların, Karakol Cemiyeti toplantılarında yaptıkları konuşmalara bakarak ne gibi görüşlere sahip olduklarını görebiliriz. Meselâ romandaki ilk toplantılarında, Bahâ Said, Süleyman Nazif'in Hâdisat'ta çıkan yazısını okurken

toplantıda bulunanlar bir hayli öfkelenirler. Kara Vasıf Bey, yine de umudunu kaybetmemektedir. O, Türk milletinin cesaretine güvenmekte, Karakol'un kuruluşunu dahi bu cesarete bağlamaktadır:

> "Türk milletinin benzersiz vasıflarından biri de dinî ve millî meselelerde her zaman azamî fedakârlığı göstermesidir. Efendiler, cemiyetimizi, biraz da milletimizin bu müstesna vasfından cesaret alarak kurmadık mı? Göreceksiniz, hamallardan mavnacılara kadar pek çok kimse cemiyetimizde asla küçümsenmeyecek önemli vazifeler görecektir." (Alpgüvenç 2009: 18)

Hüsamettin Bey, Galatalı Şevket Bey de onunla aynı görüştedirler. Bir an önce çalışmalara başlama kararı alırlar. Amaçları İstanbul'dan Millî Mücadele'ye destek olmaktır. Cemiyet'in destekçilerinden biri de Kazım Karabekir'dir. O da katıldığı toplantıda, eski İttihatçılara başarılar diler:

> "Cenab-ı Allah teşebbüsünüzü hayırlı eylesin, hepinizi çalışmanızda muvaffak kılsın. Din-i Mübini, müstevlinin tasallutundan kurtarsın." (Alpgüvenç 2009: 25)

Kazım Karabekir, Kara Vasıf Bey'e Enver ve Talât Paşaların durumlarını sorduğunda Vasıf Bey, onların Berlin'de bulunduklarını, vatanın kurtuluşu için çalıştıklarını söyler. Romandaki Enver Paşa ile ilgili tek bilgi budur. Toplantının sonunda Galatalı Şevket Bey'in ettirdiği yemin, Cemiyet'in amaçlarını ve çalışma tarzını açıkça ortaya koymaktadır:

> "'Hayatınız pahasına da olsa, örgütün sırları düşmana açıklanmayacak. Ayrıca emirlerin uygulanması esnasında, gereken fedakârlık ve basiret mutlaka gösterilecek. Üzülerek söylüyorum ki cemiyetimizin bu suçlar için tesbit ettiği ceza kurşuna dizilmektir. (…) Vatanın kurtuluşu için gereken titizliğin gösterileceğine bütün kalbimle inanıyorum.' Odadakiler, ellerini Kur'an üzerinde birleştirerek, hep birlikte yeminlerini tekrarladılar: 'Tek dağ başı mezar oluncaya kadar!'" (Alpgüvenç 2009: 44)

Bu yeminle çalışmalara başlayan Karakol Cemiyeti, kısa zaman sonra İngilizler tarafından öğrenilince Cemiyet'in başkanı Kara Vasıf Bey ve Kara Kemal Bey tevkif edilerek Malta'ya sürülürler. "Misak-ı Millîden başka gerçek tanımayan" Albay Şevket Bey de Kroker Oteli'nde sorguya alınır. Yarbay Hüsamettin Bey ise, Teşkilat-ı

Mahsusa'daki tecrübelerinden ötürü Ankara'ya çağrılır. Bu durum geride kalan İttihatçıların çalışmalarına engel olamaz:

> "Karakol Cemiyeti deşifre olmuş, varlığı ve faaliyetleri İngilizler tarafından öğrenilmiştir. Bu sebeple Ankara tarafından yeni bir teşkilâta gerek duyuldu. Bundan böyle adımız Müdafaayı Millîye Cemiyeti'dir." (Alpgüvenç 2009: 60)

Görüldüğü üzere İttihatçılar, başka bir adla çalışmalarına devam ederler. İpsiz Recep dâhil İstanbul'daki birçok millîci çeteyi destekleyerek, Anadolu'ya silah ve adam kaçırma işinde yardım ederler.

İttihat ve Terakki'nin yeraltına çekilmiş hâli olarak tanımlanan Karakol Cemiyeti'nden Hıfzı Topuz'un da bahsettiğini söylemiştik. Topuz, Karakol Cemiyeti üyelerinin vatanın kurtuluşu için çalıştıklarını, bununla beraber Kuva-yı Milliye'yi kendilerine bağlayarak iktidarı ele geçirme gayreti içinde olduklarını söylerken, Can Alpgüvenç, bu eski İttihatçıların yalnızca vatanın selameti için çabaladıklarına dem vurmuştur. **İpsiz Recep** romanında İttihatçılar, iktidar eli geçirme, Enver Paşa'yı yeniden lider yapma gibi gizli politikaları olmayan, "masum" vatanseverler olarak okuyucuya sunulmuşlardır.

2.1.10. İngiliz ve Yunan Mezalimi

Ateşi Yakanlar, **Ankara 1920**, **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa**, **Reis Paşa**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**, **Uzundereli İsmail**, **Şu Çılgın Türkler**, **Gâzi Paşa** ve **İpsiz Recep** romanlarında özellikle yerli Rumlar ve Yunan askerlerin mezalim[40] yaptıklarına dair anlatımlar mevcuttur.

[40]15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlayan Yunan mezalimi, kısa sürede Batı Anadolu'nun tamamında kendisini hissettirmiştir. Yunan ordusunun işgal ettiği yerlerde yaşayan Türklere, Yunan askerleri ve onlarla birlikte hareket eden yerli Rumlar zulüm, vahşet ve katliam uygulamışlardır. Batı Anadolu'nun Yunan işgaline uğrayan bütün köy, kasaba ve şehirleriyle beraber İstanbul halkı da bu mezalimden nasibini almıştır. Yunan işgaline uğrayan bu yerlerde toplu katliam yapmak, adam öldürmek, işkence yapmak, çocuk yaştaki kızlara ya da ihtiyar kadınlara tecavüz etmek, ayrıca camileri, evleri, iş yerlerini, tarlaları yağmalamak, hayvanları telef etmek Yunan askerleri ve yerli Rumlar için sıradan olaylar haline gelmiştir (Çakmak 2009: 210).

Ateşi Yakanlar'da Yunan askeri İzmir'e çıkar çıkmaz sivil Türk halkına zulmetmeye başlar. Birkaç Yunan eri olanı biteni yaşlı gözlerle izleyen bazı Türkleri çoluk çocuk demeden süngüleyip öldürür. Girdikleri evleri talan etmeye, yakıp yıkmaya başlarlar. Anadolu içlerine yöneldiklerinde de durum aynıdır. Mudanya'da düşmana karşı direnen halkı yaptığı konuşmalarla coşturan Müderris Şükrü Efendi'yi zindana atarlar, köy halkına işkence etmeye başlarlar, Durak ve Korucu'da birçok kadın ve erkeği üzerlerine gaz dökerek diri diri yakarlar.

Yarbay'ı aramak için müfrezesiyle birlikte Batı Anadolu köylerinde dolaşan ve en son Soğanlı köyüne giren Teğmen Zafiropulos burada da aradığını bulamayınca öfkesinden çılgına döner:

> "Muhtar'la birlikte köyün imanını da cami avlusundaki yaşlı Bülbül Ağacı'na astırdı. Bununla da hırsını alamadı, köyün bütün ördek ve tavuklarını kestirip kendine ve erlerine görkemli bir ziyafet çekti. (…) Gece yarısına doğru da kadın ve kızlara saldırılar başladı." (Baysal 1991: 191)

Teğmen Zafiropulos, Muhtar'ın karısı Tatar Ayşe'ye göz diker. Bir askere kadını getirmesini söyler. Tatar Ayşe kendisine kollarını açan Zafiropulos'un kucağına oturacakmış gibi yapıp bir adım daha yaklaşırken, koynundan kaşla göz arasında çıkardığı bıçağı göğsüne saplar. **Ateşi Yakanlar** romanı, Yunan askerlerin Türk kadınlarına yaptıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Teğmen Yağmurcuoğlu'nun Manisa'nın bir köyünde karşılaştığı şu manzara mezalimin hangi boyutlara vardığını göstermektedir:

> "Bir ağacın altından geçerken başını sert bir şeye çarptı. Bir kadın cesediydi, ağacın dallarından birinde sallanıp duruyordu, apış arasına kocaman bir kazık sokulmuştu. Korktu, geri dönmek istedi. Biraz daha ilerledi, yüzüne dalga dalga vuran acayip ve ürkütücü durgunluğun geceleri köylerin üstüne bulut bulut çöken sessizlik olmadığını anlamakta gecikmedi. Köy uykuya değil, ölüme yatmıştı. Çoluk çocuk, kadın erkek acımasızca öldürülmüşlerdi." (Baysal 1991: 197)

Yağmurcuoğlu, buna benzer bir başka manzaraya Yağcılar köyü civarında şahit olur. Köye yaklaştığında kusturucu bir et kokusu, böcekler, sinekler ve farelerle, hâlâ için için tüten cesetlerle karşılaşır. *"İnsan olan böyle bir şey yapamaz."* diye düşünür (Baysal 1991: 274)

Bir istihbarat görevi için İstanbul'a giden Yağmurcuoğlu, görevini başarıyla tamamladıktan sonra Karakeçili Alayı'na dönerken, Bursa civarında Teğmen Sofokles ve müfrezesine rastlar. Rumca bilmesinden ötürü kendini Teğmen İlyadis olarak tanıtan Yağmurcuoğlu, Yunan askerleri için düzenlenen bir eğlencede bulunur. Bu eğlencede Yunan askerlerinin ahlakî çöküşüne, Türk kadınlarına saygısızlıklarına bir kez daha şahit olur. Öyle ki eğlence için hazırlanan sahneye, genç bir Türk kızı, yöresel kıyafetleri içinde zorla çıkarılır, yine zorla oynatılır. Bir üsteğmen, kızı Teğmen'in yatağına götürecekken kız önce onu, sonra kendisini öldürür.

Mezalim konusuna çokça yer veren yazar, romanlarında amacının, her ne kadar iğrenç olsa da insan manzaralarının fotoğrafını çekmek olduğunu ifade etmektedir:

> "Ben bir fotoğrafçıyım. İnsan manzaraları çekiyorum, sonra bir kitapta çektiğim resimleri sergiliyorum. (…) Hiç çekinmeden tipliediğim insanlardan ya da portrelerden iğrenebilirsiniz. Aslında onlardan değil onları yaratanlardan iğrenmelisiniz." (Andaç 2000: 193-194)

Ateşi Yakanlar romanında Faik Baysal bir Yunan mezalimi olduğunu kabul etmiş ve bu mezalimi natüralist bir üslupla gözler önüne sermiştir.

Ankara 1920 romanında Bekir Efe'nin kurduğu çete, Eskişehir dolaylarında Yunanlılar tarafından işgal edilmiş köylerde mezalim görüntüleri ile karşılaşır. Bu köylerde Yunan işgallerinden geriye tecavüze uğramış kadınlar, ağaçlara asılmış çıplak cesetler, kurşunlanmış çocuklar kalmıştır:

> "Meydanın sağını çeviren her ağaca bağlanmış çırıl çıplak kadınlar vardı atlıların gözlerinin içine dolan. Kadınlarının bazılarının ayaklarının dibinde iki büklüm kıvrılmış, boylu boyuna uzanmış çocuklar yatıyordu. Meydanın bembeyaz örtüsü bölüm bölüm, pembeleşmiş al kanla yer değiştirmişti. (…) Ağaçlara bağlı kadınların elleri, yüzleri, bacakları mosmor, gözleri kısık, bakışları taşlaşmış…" (Hafifbilek 1998: 204)

Bekir Efe gördüklerine inanamaz, adeta şaşakalır. Özelikle savunmasız köy kadınlarına ve çocuklarına uygulanmış eziyetlerin sebebini bir türlü anlayamaz:

> "Çetecinin biri, ağacın dibinde uyuklayan bir çocuğu kucağına aldı. Ölüydü, başından kurşunlanmıştı. Bir kadının yanında yatan çocuğu kucakladı. O da başından vurulmuştu. Öbür çocuğa koştu, bir öbürüne koştu, hepsi öldürülmüştü.

> Kan kokusuyla yoğrulmuş çeteci yığıldı kaldı al kandan pembeleşmiş karların üstüne. Kadınların yarısından fazlası donmuş gibiydi, kaskatıydı vücutları. İnleyen, ağlayan vardı." (Hafifbilek 1998: 204-205)

Bekir Efe ve çetesinin Yunan askerlerinden kurtardığı köyde sağ kalmayı başaran kadınlar, kendi ağızlarıyla da yaşadıkları mezalimi Efe'ye anlatırlar. Buna göre Yunan askerlerinin köye yaklaştıkları haberi geldiğinde erkekler göçme fikrini ortaya atmışlar, bu amaçla Bilecik'e doğru eşyaları ile yürümeye başlamışlardır. Ne var ki Yunan askerleri göç eden kafilenin yolunu kesip erkekleri ve çocukları kurşuna dizmiş, kadınları ise taciz etmeye başlamışlardır:

> "Bizleri aldılar, ormana götürdüler. Ateş yaktılar. El çırpıp, kızlarımızı oynattılar. Sonra da çoğumuzu rezil ettiler. Birini bırakıp birine girdiler. Gözümüzün önünde, o ayazda soydular, ağaçlara bağladılar, sonra da rezil ettiler. Sabaha kadar onların inlemelerini dinledik de, bir şey yapamadık. Gömdüklerimiz onlardı. Sabahleyin bizi önlerine kattılar, bileklerimizden hepimizi birbirimize bağladılar." (Hafifbilek 1998: 209)

Celal Hafifbilek'in romanında Türk topraklarında Türk halkına zulüm edenler yalnızca Rum askerler değildir. Yıllardır Türklerle beraber yaşayan Rum azınlıklar da önce İzmir'in ardından İstanbul'un işgal edilmesiyle çeteleşmeye ve Türk halkına zulmetmeye başlamışlardır:

> "Hristo bir azıtmış, bir azıtmıştı. Zulmünden dağ, taş eriyordu. Müslüman köyler yasa bulanmış, kan ağlıyor; varlıklı insanlar dağa kaldırılıyor, fidye vermezlerse beyinlerine kurşun sıkılıyor, kadınlar, kızlar tarlada bayırda kirletiliyordu." (Hafifbilek 1998: 32)

Celal Hafifbilek, romanında Yunan askerlerinin ve azınlıklarının sivil Türk kadınlarına ve çocuklarına zulmettiklerini kabul ederek, bunu dramatik ve natüralist tasvirlerle ortaya koymuştur.

Yunan askerlerinin, İzmir'e ayak bastıkları andan itibaren Türkleri öldürdükleri, dövdükleri, evleri talan, kadınları taciz ettikleri **İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa** romanında da anlatılmıştır:

> "İzmir'e girer girmez, Sarı Kışla'da bulunan askerlerimizi kurşuna dizmeleri… Bir askeri paşamızı, 'Vita Venezilos' demediği için öldürdüklerini nasıl unuturum." (Gürel 2000: 54)

Hatta yazar Ferzan Gürel'in yakınları da bu mezalime ya maruz kalmışlar ya da son anda bundan kurtulmuşlardır. İşgalin ilk günlerinde Hüsnet ve annesinin, Hasan Paşa'nın konağına giderken yüzlerini açmamış olmaları Yunan tacizini engellemiştir:

> "İyi ki yüzlerimiz açıktı anne… Biz açmasaydık onlar açtıracaklardı… Vatanseverlerden kimisi Ankara'ya kaçarlarken, tanınmamak için çarşaf giyip peçe arkasında yüzlerini saklıyorlarmış, bu cehennem zebanilerinden kurtulmak için. Ne yazık ki bunu öğrenmiş kâfirler. Kadınlara da zorla yüzlerini açtırıyorlarmış şimdi… Zenperestlikten de vazgeçmiyorlarmış bu arada. Birçok genç kadına, 'Aman pek de güzelmişsin diyenler oluyormuş… Hiçbir Müslüman kadın hele genç kızlar tenha yerlerde yalnız başına dolaşamaz olmuş; ortam müsaitse zorla alıp bir yerlere kapatıyorlarmış hoşlarına gidenleri… İşlerini bitirdikten sonra da sanırım ya öldürüyorlar ya da alıkoyuyorlarmış. Kaç kişi bu yüzden, karısını, kızını kaybetmiş ve bir daha da bulamamış." (Gürel 2000: 50)

Hüsnet ve annesi Yunan askerlerinin tacizinden kurtulurlar, fakat Saliha ve Mehmet'in Göztepe'deki evleri talan edilir, hatta Mehmet'in annesi başına aldığı bir dipçik darbesiyle baygınlık geçirir, evdeki mücevherler alınır, o anda evde bulunan erkekler tutuklanarak götürülürler. Yunan askerlerinin bu derece işi ileriye götürmelerinin nedeni düzenli Türk ordusunun kurulmasıdır:

> "O günlerde Anadolu'nun içlerine doğru ilerlerken, Yunan askerleri kimi köyleri yakıyor, köylülere eziyet ediyor, genç kadın ve kızları pis isteklerinde kullanıp bırakıyor, gidiyorlardı. Bu yüzden, canına kıyan kızların bulunduğu da gelen haberler arasındaydı." (Gürel 2000: 53)

Son olarak romanda Yunan mezaliminin daha eskilere dayandırıldığına, Balkan savaşından sonra, Anadolu'ya göçe zorlanan Rumelili muhacirlerin Yunan ve Bulgar işkencelerine uğradıklarına da değinildiğini söylemeliyiz.

Reis Paşa'da da İngilizlerin İstanbul'u, Yunanlıların da İzmir'i işgal ettikten sonra köy ve şehirlerde Türk halkına türlü eziyetlerde bulunduklarına dair anlatımlara rastlıyoruz. Bunun en belirgin örneği, "…anadolu ateşler içinde…" başlıklı bir sayfalık bölümdür. Burada yazar, Yunan askerlerinin yerli Rumlarla birlikte Batı Anadolu'daki köylerde

mezalim uyguladıklarını dramatik bir anlatımla, sinema tekniğinden yararlanarak tasvir etmektedir:

> "Rumların çetesi! Çetenin başı, eliyle bir istikâmet gösterir atları dörtnala oraya sürükler: yeniden şimşekler, zincirlenen gök gürültüleri… Ateşe verilmiş yanmakta olan bir köy. (…) Çocuğunu elinden tutmuş, bebeği kucağında, köylü kadın; anasını korumak isterken, dipçikle indirilen, genç oğlan; atından inmiş, Rum çetecinin, kolundan tutup sürüklemeye çalıştığı, gelinlik kız; tutuşmuş bir ahırın kapısında, sırtından vurdukları, ihtiyar köylü; seyrek beyaz sakallı, bütün kan; duman ve ateş anaforundan, paldır küldür kaçışan, sığır ve inekler… Köyün camii. Camii ateşe veren çete reisi. (…) Arkalarında bıraktıkları köy, yağmurun altında, mahzun ve münzevi, yanıyor: kapalı ve karanlık, zincirleme çakan şimşeklerin, elektrik mavisi yalazı, hızlanan iri çekirdekli yağmur altında, çaresiz Anadolu." (İlhan 2002: 41)

Marie-Laure adlı Fransız gazeteci iş gezisi için gittiği Bursa'da da aynı manzaralarla karşılaşır. Yunan ordusunun yeni girdiği şehirde, sürekli silâh sesleri duyar. Her ne kadar Yüzbaşı Yannis Seferis, neşelenince havaya ateş etmenin bir Akdeniz âdeti olduğunu söylese de gazetecinin tercümanı Karagözyan, silâh seslerinin gerçek sebebini şöyle açıklar:

> "'…yalan söylüyor' dedi, '…bunlar yalancıdır, su içer gibi yalan söyler! Yukarda, Muradiye Mahallesi'nde, iki üç hâne tecâvüze maruz kalmış, dün gece kahvede ahâli anlatıyordu; ihtiyatlı olmak lâzım!'" (İlhan 2002: 327)

Rumların mezalimi, romanın sonunda başkahraman Reis Paşa tarafından da doğrulanır. Birinci İnönü Savaşı'nı kaybeden Yunan ordusunun geri çekilirken, ahaliye zulmettiklerini Mustafa Kemal, Meclis'te mebuslara bildirir:

> "Efendiler, düşman gayet seri bir ric'at yapıyor. Birçok eşya ve malzeme terk ederek geri çekiliyor. (…)…yalnız güzergâhlarında, ahali-yi İslâmiye'ye tecavüz ve zulüm ikaından geri durmuyorlar…" (İlhan 2002: 588)

Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal eden İngilizler de sivil halka; öğrenci, gazeteci ve mebuslara zulmetmeye başlarlar. İngilizlerin bu yöndeki davranışlarını, yazarın montaj tekniğinden yararlanıp İstanbul'dan Ankara'ya çekilen telgraflara romanda aynen yer vermesinden anlıyoruz:

> "…İngiliz İşgâl Kuvvetleri'nin Dersaadet'te uyguladıkları şiddet ve baskı, son haddine ulaşmıştır: (…) İngiliz silâhendazları, Mekteb-i Harbiye'yi işgâl ile, talebeleri binadan tard edip, eşyalarını pencerelerden sokağa atmışlardır. Maarif Nâzır-ı esbâkı Celâlettin Bey'in hânesine dühûl ile, kerimesi Hanımefendinin namusuna tecâvüz ediyorlar. 'Millî Cephe' reisi Dr. Esat Paşa'nın, düşman yumruklarıyla, şiddetli darbdan şehit edilmesi, kifayet etmezmiş gibi; Paşa'nın zevce-i muhteremesi kasatura ile kalçasından mecrûh edilmiş, gelini Hanımefendi ise, dipçik darbeleriyle dövülmüştür, kan zâyi ediyormuş!.." (İlhan 2002: 166)

Attilâ İlhan bu tip, resmî yazışmaları da romanına olduğu gibi ekleyerek kurguyu tarihî gerçeklikle desteklemiş; Türk topraklarında Yunan ve İngilizlerin, Millî Mücadele yıllarında mezalime başvurduklarını örnek olaylarla anlatmıştır.

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü romanında İstanbul'da yaşayan Rum azınlıklar ile yurdu işgale gelen Yunan askerlerinin sivil Türk halkına zulmettikleri birkaç olayla anlatılmıştır. Bu mezalimlerden ilkiyle Hulusi Bey'in köşkünde yaşayan Zehra adlı kimsesiz bir genç kızın hikâyesini okurken karşılaşırız. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından düne kadar Türklerle huzur içinde yaşayan azınlıklar İngilizlerin de kışkırtmasıyla birdenbire çeteleşmeye başlamışlardır. Bunlardan Rum Todori çetesi Şile'de bir köyü basarak sekiz kişiyi öldürür, köyün kızlarının ırzına geçer. Irzına geçilen köylü kızlarından biri de Zehra'dır. Daha sonra Handan Hanım'ın köşkünde koruma altına alındığında da yaşadıklarını hiçbir zaman unutamaz Zehra:

> "O pis canavarlar nasıl saldırmışlardı onlara? Ormanda bir çoban kulübesine götürmüşlerdi dördünü birden. Yedi sekiz kişiydiler. Kızlar bağırıyor, çırpınıyorlardı. Ama neye yarar? Haydutlar birden saldırdılar, kızların giysilerini, şalvarlarını yırtarak çıkardılar. Yerlere yatırdılar hepsini. İkişer kişi ellerinden tutuyordu. Sırayla her biri kızların üstüne çullandı. Onlar bağırdıkça tokadı basıyorlardı. Kimisi kızların yanaklarına, omuzlarına dişlerini geçirdi. Saçlarını çekip kopardılar. Hepsi kana bulandı. Haydutlar bütün kızların ırzına geçtiler." (Topuz 2002: 28)

Yerli Rumlar gibi, Yunan askerler de İzmir'in işgali sırasında Türk topraklarına çıkar çıkmaz, kendilerine direnen askere ve de İzmir halkına hem fiziksel hem psikolojik eziyet etmeye, evleri yağmalamaya başlarlar. Ordularını alkışlarla karşılayan İzmirli Rumlar da bu mezalime eşlik ederler:

> "Rumlar yağmacılığa başlamışlar. Kışlayı basmışlar, on dört subayı öldürmüşler. Askerlik Dairesi Başkanı Fethi Bey'in de, 'Zito Venizelos!' (Yaşasın Venizelos) diye bağırmasını istemişler. Bunu gururuna yedirmeyen Fethi Bey bağırmamış. Bunun üzerine onu da öldürmüşler. Yüz elli subayı, beş yüz kırk eri ve iki bin kadar sivili de, 'Zito Venizelos!' diye bağırtarak limandaki Pekin gemisine bindirmişler. O sırada bir Efzun askeri de Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'ya bir tokat atmış." (Topuz 2002: 56)

Yunanlılar işi o denli ileri götürürler ki Fransızlar bile bu konuda Türkleri mazlum bulmaktadırlar. Fransız Yüzbaşı Andre ve Jean Pierre, Batı Anadolu'daki bu mezalim karşısında suskun kalmanın dahi suç olduğunu, Fransız devrimciliğine yakışmadığını düşünmektedirler.

İstanbul'da istihbarat amacıyla bulunan İngiliz ajan Yüzbaşı Bennett de, Millî Mücadele için çalışanları konuşturmak amacıyla kaldığı otelde işkence odaları kurdurmuştur. Kuva-yı Milliye tarafından öldürülmek istenen, fakat şans eseri yaralı olarak kurtulan Bennett'in İstanbul halkına ettiği zulümler herkesçe bilinmektedir:

> "Amerikan konsolosluğu ile Novotni'nin arasında Kroker Oteli vardır ya, bürosu oradaydı. (…) Otelin alt katındaki bodrumlar Bennett'in işkence odalarıydı. O duvarların dili olsa da o alçak herifin orada yaptığı işkenceleri anlatsalar." (Topuz 2002: 164)

Görüldüğü üzere Hıfzı Topuz da gerek yerli azınlıkların gerekse de ülkeyi işgale gelen Yunan ve İngiliz askerlerin kadın, çocuk dâhil Türk halkına eziyette bulunduklarını çeşitli olaylar üzerinden anlatmıştır.

Ulus Dağı'na Düşen Ateş romanında Yunanlıların Batı Anadolu köylerinde mezalim uyguladıkları, çeşitli belgelerden yola çıkılarak anlatılmıştır. Diğer romanlardan da bildiğimiz üzere İzmir işgalinden hemen sonra mezalime başlayan Yunanlıların Manisa, Balıkesir gibi Batı Anadolu şehirlerinde de aynı tutumu devam ettirdiklerini bu romandan anlıyoruz. Öyle ki "Millî Mücadele'de Türk Kadını" bölümünde de üzerinde durduğumuz gibi Makbule'yi akıncılarla birlikte savaşma konusunda cesaretlendiren temel neden, kadınların ırzına geçilmesidir. Romanın henüz başlarında, Gördes'te bekleyen Makbule, köyün yaşlılarından mezalime dair haberler alır. Zira kısa zaman sonra kendi kasabası da işgal edildiğinde mezalime bizzat şahit olur:

> "Sokaklarda ölüler yatıyor; kimisinin kolu, kimisin bacağı kopmuş, kimileri yanmış… Ağır, yanık kokulu duman içinde ilerlediler. Ortalıkta canlı görünmüyordu. Yangın yıkıntılarının tıkayamadığı sokaklara daldılar. Saklanan yaşlıları, duvar aralarından çıkardılar. Ana yolda, Pazar Camisi'ne doğru ilerlerken ansızın, çığlıklar yükseldi. Yangın isinden kararmış kadınlardı bunlar. Kimisi kırılan ayaklarını sürüyerek, kimisi kırık kollarını öteki elleriyle yukarda tutarak çığlıklar atıyordu. Bazıları deliler gibi oradan oraya koşarak bağrışıyorlardı: 'Irzıma geçtiler! Kirlettiler, kirlettiler!'" (Yıldırım 2006: 89)

Akıncılar, hareket halinde sürekli dolaşarak savaştıklarından, birçok köyde konaklama fırsatı bulurlar. Uğradıkları her köyde, düşmanın mezalimiyle karşılaşırlar. Bunlardan Panayır köyündekine İbrahim Ethem Bey şahit olur:

> "Köyden ansızın çığlıklar yükseldi. (…) İbrahim Ethem Bey sakinliğini korudu:
> 'Az daha bekleyelim, nasıl olsa dışarı çıkacaklar!'
> İşte o anda, köyden çıkıp ormana doğru koşan kadını gördüler. Karlarda düşe kalka koşmaya çalışan kadın, acı çığlıklar atıyordu. (…) Üç asker, kadını harman yerinin ortasında yakaladılar. Kadın kurtulup öne doğru bir iki adım atınca, arkasından yetişip entarisinden asıldılar. (…) Entarinin bir parçası yırtılıp askerlerden birinin elinde kaldı. (…) O anda başına inen dipçikle yere yuvarlandı. Kar kızıla boyandı. Askerler, öldüğünü düşünerek, çizmelerinin burnuyla dürttüler onu. Kadın birden kımıldadı; son bir çabayla sürünerek ilerlemeye başladı. Askerler, kahkahalar atarak üstüne çullandılar." (Yıldırım 2006: 201)

Irza geçme, yaralama, öldürme gibi mezalimler dışında romanda daha başka işkence türlerine de rastlanır. Bunlardan biri Gördes'te Çerçi Mehmet'in başına gelmiştir. Vikadi ve Mülazım Yorgi'nin eline düşen, işkenceden sonra serbest bırakılan Çerçi Mehmet'in başından geçen vahşeti kendi ağzından dinliyoruz:

> "Kendime geldiğimde, beni cıbıl cıbıl soydular. Kumandanın bokyedibaşısı Mülazim Yorgi, 'Getirin bir teneke bal!' deyince, bacaklarım titredi. (…) Kayacık yolundan bakan yamaca sürüklediler. (…) Yere kazık çaktılar. Anadan üryan soyduktan sonra, İsa'yı çarmıha gerer gibi bağladılar. (…) Döktüler balı cıscıbıldak bedenime. Arılar gelir üstüme, oğul çıkarır gibi toplanırlar, sinekler desen gözüme, burnuma girerler… O günde mendil kadar bile bulut yok… Güneş de yaktıkça yakıyor. (…) Güneşin altında cayır cayır yandım da bir tek açlığa dayanamadım. Bir düşün: Ağzım dilim kurumuş; 'Bir damla su içsem de öyle ölsem' diye Allah'ıma yalvarıyorum. Ne dersen de, açlık başka canım… Çenemden boynuma bal sızıyor. Açlığımı bastırmak için biraz olsun yalayayım diyorum! Ne çare, dilim damağıma yapışmış, bir türlü kıpırdamıyor…" (Yıldırım 2006: 241-242)

Mezalim konusundaki son örnekle Devrek köyünde karşılaşırız. Burada kızı Nazife ve Hasbi adlı akrabalık derecesi belirtilmeyen bir oğlanla birlikte yaşayan Dudu Kadın'ın

evi basılır. O esnada evde yalnız olan Dudu Kadın'dan akıncıların yerini öğrenmek isteyen Yunan asker, kadının ağzından laf alamayınca, zulmetmeye başlar:

> "Kadın başı önde, öylece duruyordu. Adam, beklenmedik bir hızla, yumruğunu kadının göğsüne indirdi ve onu yere yıktı. Bir yandan tekmeliyor, bir yandan da bağırıyordu." (Yıldırım 2006: 276)

Hasbi, olan biteni çalılıklar arkasından korkuyla izler. Bu arada Nazife'nin de askerlerin eline düştüğünü görür. Hangisini kurtaracağı konusunda kararsız kalır. Yapabileceği bir şey de yoktur aslında:

> "Kızı kurtarmak için koşmalı mıydı, yoksa olduğu yerde kadına yardım mı etmeliydi? O sırada Dudu Kadın, arakadan beline inen bir tekmeyle yere kapaklandı. Yunanlılar önce saman damını tutuşturdular, ardından da evin perdelerini. (…) Askerler kadını kollarından kaldırıp ayaklarını yerden kestiler. Kahkahalar atarak birkaç kez ileri geri salladıktan sonra, alevlerin içine attılar." (Yıldırım 2006: 276-277)

Gördüklerine daha fazla dayanamayan Hasbi, hızla ileri atılır. Ne var ki Yunanlı atlılar, Hasbi'yi yakalayıp öldüresiye tekmelemeye başlarlar. Bu arada Nazife, üstü başı parçalanmış, saçları önüne dökülmüş bir vaziyette sürüne sürüne gelir. Ardından iki el silah sesi duyulur. Hasbi de vurularak öldürülür. Bu aileden geriye, ırzına geçilmiş genç bir kız kalır.

Yukarıda verilen örnek olaylardan da anlaşılacağı üzere, yazar Mustafa Yıldırım, Yunan askerlerinin Batı Anadolu köylerinde sivil insanlara işkence uyguladıklarını çeşitli belgelere dayandırarak anlatmış, akıncıların ulvi mücadelelerini de kısmen bu mezalime bağlamıştır.

Şemsettin Ünlü, Yunanlıların Türk topraklarına ayak basmalarıyla beraber mezalimin izini sürmeye başlar **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanında. Yunan askerlerinin İzmir'e çıkmalarıyla, hem yerli Rumların hem de askerlerin, büyük bir coşkuyla İzmirli Türklere saldırdıklarını Talat adlı karakterinin ağzından uzun uzun anlatır:

> "Kaptan'la ikimiz, silahlarıyla, süngüleriyle, sopalarıyla kendilerinden yana olmadığını gördükleri, fesli, sarıklı, yaşmaklı herkesin üstüne saldıran, akıl almaz

> bir kudurganlıkla saldıran, Rum kalabalığının arkasında kaldık… Düşenler yerlerde sürüklendi kaçanlar, silahla, sopayla, bıçakla arkalarından vuruldu. Azgın kalabalık büyüdükçe büyüdü; Vilayet Konağı'nın içine, Kemeraltı'na, Tramvay caddesine saldırdı… Evzon taburlarından biri Kışla'yı, bir başkası Vilayet Konağı'nı kurşunluyordu. Yerden yukarıya, balkonlar, pencereler, ara bölmeler, kurşun yağmuru altındaydı. (…) Ölenler, öbek öbek. Öldürüldükleri yerlerde, ayak altındaydı. Yan sokakta, idadi girişinin önünde, üç çapulcu Rum, çarşaflı bir kadınla yanındaki çocuğu birbirlerinden koparmaya çalışıyordu… Çocuk çelimsiz, on yaşlarında var yok… Yüzü gözü kan içinde; sıkıca sıkıca koluna sarılmış anasının; savruldular, düştüler, sürüklendiler, kopmadılar birbirlerinden. (…) Kıyı boyunca, elleri başlarının üstünde, ite kaka yürütülenler 'Zito!' diye bağırmaya zorlanmış; bağırmayanlar, gücü tükenenler, oracıkta süngülenerek denize atılmış…" (Ünlü 2003: 143)

Mezalimin boyutları o derece büyüktür ki bu durumdan sorumlu Binbaşı Gunas Lissandros dahi, özeleştiri yapmaya, yapılan işin ululuğundan kuşkulanmaya başlar. Aynı zamanda Gunas'ın mezalim politikasına karşı çıkan Yunan askerlerin de olduğunu söylemek gerekir:

> "Rıhtımdan Konak alanına, ordan öte tramvay caddesi boyunca Urla çıkışına değin gördükleri, azıcık yapılan işin ululuğundan kuşkulandırdı Gunas'ı: Kadın, erkek, çocuk, yerlerde sürüklenenler; denize atılmış kanlı insan cesetleri; ellerinde bayraklarla, kapıları zorlayan, dükkânları yağmalayan gözü dönmüş kalabalıklar… İlk günler, ilk haftalar, sonra aylar boyunca, işgal edilen her yerde, birbirinden beter, yüz kızartıcı saldırganlıkların tanığı oldu Binbaşı Lissandros." (Ünlü 2003: 193)

Yukarıda da söylediğimiz gibi Gunas'ı bazı askerler, daha ılımlı olması konusunda uyarır. Fakat o, mezalim politikasına devam eder. Yazar, bu durumu yıllardan beri, Rum milletinin Megalo İdea fikriyle yetiştirilmelerine, Türklerin Küçük Asya yolunda bir engel olarak öğretilmesine bağlar. Başkomutanlık Meydan Savaşı'na kadar, idealleri uğruna Türklere mezalim uygulayan Rumlar, savaşı kaybettikten sonra da mezalime devam ederler. Geri çekilirken Batı Anadolu'da birçok köyü ve nihayet İzmir'i ateşe verirler. Faili bugün bile tartışılan İzmir yangını konusunda yazar, tavrını Rumların aleyhinde ortaya koymaktadır:

> "Düşmanı kovuşturan taburlar, yakışmış köylerden, dumanı tüten harman yerlerinden geçtiler o günden sonra… Yol kenarlarına bırakılmış hayvan leşleri, yanı başında dizi dizi insan cesetleri gördüler… (…) Uşak yanıyordu… Bir başka tümen Eşme yolundaydı o gece; Eşme alevler içindeydi. (…) Alaşehir, Eşme, Salihli, Kasaba… daha ötelerde Manisa… hepsinin de yanmakta olduğu haberleri geliyor. (…) Kadınlara, genç kızlara, gül yüzlü çocuklara kıyı vermiş geçip

> gidenler. (…) Alaşehir'den gelen haberler korkunç… Kasabanın on ayrı yerden ateşe verildiği söyleniyor." (Ünlü 2003: 280-282)

Yazar, 1922'de geri çekilmeye başlayan Yunan ordusunun ve onlarla beraber ülkeyi terk eden yerli Rumların, Türk köylerini yaktıklarını ve savunmasız köylüleri öldürdüklerini kabul ederek, bunu yenilmişlik duygusuna bağlamıştır. Sonuç olarak, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlıların mezalim uyguladıkları, incelediğimiz birçok romanda olduğu gibi **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**'nda da vurgulanmıştır.

Diğer bölümlerde de söylediğimiz gibi Kemal Arkun, **Uzundereli İsmail**'de Millî Mücadele'yi azınlıklarla Türklerin çatışması biçiminde işlemiştir daha çok. Öznel bir üslupla, dinî bir bakış açısıyla ele aldığı Hıristiyan azınlıkların mezalimlerine de değinmiştir haliyle. Onun romanında mezalim uygulayan kişilerin başında Uzundereli Rum çeteci Gaddar Niko gelmektedir:

> "Niko'nun civar halkına yaptığı zulümler dilden dile dolaşıyordu. Halk, bağına bahçesine dahi giderken tedirginlik duyuyordu. Köyleri basıyor, yakaladığı genç kadın ve kızları dağa kaldırıyor, erkekleri kazığa oturtarak derilerini yüzüp korkunç eziyetlerle öldürüyordu. Bundan dolayı 'Gaddar' lâkabını almıştı." (Arkun 2003: 33)

İzmir'in işgal edilmesiyle mezalimin şiddeti artar. Ordu'nun bu küçük kasabasında Gaddar Niko ve adamları bütün evleri basıp, içindeki insanlarla birlikte yakarlar. Mezalime maruz kalan ailelerden biri de İsmail'in ailesidir. Zira İpsiz Recep, Kara Fatma, Gördesli Makbule gibi Uzundereli İsmail'in de bir Kuva-yı Milliyeci olmasındaki temel neden, şahit olduğu mezalimlerdir:

> "Rum çeteciler, onu [Topal Şakir (O.A.)] topal bacağından tutarak sürüklemişler, ağacın dalına bağlamışlar, kafasını suya sokup sokup çıkarmışlardı. Bunca işkenceye gıkı dahi çıkmamış, fakat ne zaman ki Hatice'ye, Bahar'a ilişmeye ve onları kaçırmaya başlayınca…" (Arkun 2003: 94)

İncelediğimiz romanlar arasında, en işkenceci Rum karakterler, hiç kuşkusuz **Uzundereli İsmail** romanına aittir. Aşağıdaki kısa alıntının dahi, bu görüşümüzü destekleyeceği düşüncesindeyiz:

> "Bazı çeteciler kadınlarla oynaşırken bazıları şarap kadehlerini kazandıkları zaferin şerefine kaldırıyor, birkaç kişi de ölü Türklerin gözlerini oyup kulaklarını keserek bir ipe diziyor ve bağırsaklarını çekerek uzatıyorlardı." (Arkun 2003: 104)

Görüldüğü gibi, Kemal Arkun öznel bir tavırla romanın başından sonuna kadar karşısında olduğu azınlıkların mezalim yaptıklarına da değinmiştir.

Şu Çılgın Türkler romanında Turgut Özakman, çeşitli belgeleri kaynak göstererek Yunan mezalimi konusu üzerinde de durmuştur. Kitabın "Kütahya-Eskişehir Savaşına Hazırlık" adlı ilk bölümünden itibaren çeşitli mezalim hikâyeleri yer almaktadır. Yunanlıların genel uygulaması, çekildikleri yerleri yıkmak, yakmak ve buralardaki insanlara eziyet etmekten ibarettir. Bir Türk süvari birliği, İzmit'e girdiğinde halk sevinci ve acıyı bir arada yaşar:

> "Gitmeden önce, İngilizlerin engel olması üzerine ancak 200 ev ve dükkânı yakmakla kalmışlar ama 300 kadar İzmitliyi öldürmeden de edememişlerdi." (Özakman 2005: 150)

Romanda, Yunan mezalimi, Kuva-yı Milliye ruhunun oluşmasında bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İpsiz Recep ve Fatma Seher Hanım (Kara Fatma) gibi Kuva-yı Milliyecilerden bahseden yazar, onlardaki intikam duygusuna dikkat çeker. İpsiz Recep çetesinden Kandıralı Molla Halit, *"Ne asker dinlediler, ne sivil, ne ihtiyar, ne kız, ne kadın, ne çocuk..."* diyerek aynısını onlara yapmak gerektiğini söylediğinde, Yarbay Emin Bey karşı çıkar. Ona göre mezalime mezalimle karşılık vermek askerlik değil, caniliktir.

Bu konu Meclis'in gündemine de gelir. Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi Paşa, Yunan mezalimine dair yaptığı konuşmada, mezalime Türk askerliğine yaraşır şekilde cevap vermenin gerekliliğinden bahseder:

> "Geçen gün Meclisimizde düşman mezalimi hakkında uzun tartışmalar yapıldı. Gerekirse, bizim de onun gibi davranmamızı teklif edenler oldu. Bu konuyu Bakanlar Kurulunda görüştük. Düşman ordusu, gerçekten, her yenilginin acısını, gerideki masum ve silahsız insanlardan çıkarmayı, köyleri yakıp yıkmayı şiar edinmiştir. Ama efendiler, bizim askerimiz, yüzyıllardan beri intikamını savaş meydanında almayı öğrenmiş bir askerdir. Onun için yüce heyetinizden istirham ediyoruz, düşmanın seviyesine inmeyelim…" (Özakman 2005: 173)

Türk ordusu, aynı politikayı uygulamadığı halde, Yunan mezalimi tüm şiddetiyle devam eder. Evvela zafer sarhoşluğuyla, sonra yenilginin öfkesiyle Türk halkına yapılan eziyetin şiddeti artar:

> "Tohumluklara, kışlık erzaka, sürülere el koymuşlar, köprü yapımı için gerekebilir diye evleri yıkıp dikmeleri, atkıları alıp götürmüşlerdi. Harmanlanamamış ekinleri yakmış, eğlence olsun diye minarede ezan okuyan müezzinlere ateş etmişlerdi. Subayların çoğu yağma ve tecavüze göz yummuştu." (Özakman 2005: 342)

> "Çekilirken köyleri yağmalayıp yakıyorlardı. Tüten köyleri görmek, köylülerin halini düşünmek subay ve askerleri çıldırtıyordu." (Özakman 2005: 472)

Yunan mezalimini tüm dünyaya duyurmak için kurulan Tetkik-i Mezalim Komisyonu'ndan da bahseder Turgut Özakman. İsmet Paşa, bu iş için Halide Edip Hanım, Yusuf Akçura ve Yakup Kadri'yi görevlendirmiştir.[41] Başkan seçtiği Halide Edip'in emrine bir teğmen ile bir de fotoğrafçı verir. Komisyondakiler, gördükleri ve duydukları karşısında şaşkına düşerler:

> "Günlerce Sakarya'nın doğusunu gezdiler, köylüleri dinlediler. Gördükleri vahşet eserleri, dinledikleri olaylar hepsini dehşete düşürdü. İlk patlayan Halide Hanım olacak ve şöyle yazacaktı: 'Yunanlıların hareketleri, aklını kaçırmış insanların hareketleri gibiydi… Tutumları bütün vahşet ölçülerini aşmıştı.' Yunan ordusu, Sakarya'nın doğusunda bulunduğu her yeri çöle çevirmiş, kana boğmuştu." (Özakman 2005: 501-502)

Bu tetkikin sürdüğü günlerde, daha batıda Yunan mezalimi devam etmektedir. Çekilirken bütün köyleri, köylerdeki ağılları, koruları, kağnıları yakmaya; kuyuları taş, toprak ve cesetle doldurup körletmeye, hayvan sürülerini kurşunlamaya, kısacası her şeyi sistematik bir biçimde yok etmeye devam etmektedirler. Bu durum Afyon'dan, Uşak'tan ve İzmir'den çekilene dek böyleye sürüp gitmiştir. Özellikle Büyük Taarruz sonrası savaşı bırakıp kıyıma başlayan Yunanlıların amacı geride yaşanmaz, kullanılmaz bir yangın yeri bırakmaktır.

[41] Aralarında Vakit yazarlarından Mehmet Asım (Us) ve Akşam yazarlarından Falih Rıfkı (Atay)'nın da bulunduğu bu komisyon, gözlemlerini "**İzmir'den Bursa'ya**" adlı bir kitapta toplar. Kitap, 1922'nin Aralık ayında yayımlanarak kamuoyuna sunulur.

Yunan mezalimine dair son olay İzmir'de yaşanır. Kuzuluk köyüne giren yirmi kaçaktan biri gözüne küçük bir kızı kestirir. Kızın koşup eve saklandığını gören kaçak, dışarı çıkması için evi ateşe verir. Ne var ki kız dışarı çıkmaz ve evle birlikte yanar.

Görüldüğü üzere diğer birçok yazar gibi Turgut Özakman da Yunan ordusunun ve yerli Rumların Türk halkına zulmettiklerini kabul ederek, bu konuyu belgelere dayalı çeşitli hikâyeler eşliğinde romanına eklemiştir.

Attilâ İlhan, gerek **Reis Paşa**'da gerekse de **Gâzi Paşa**'da Kurtuluş Savaşı'nı tarihî bir olay değil, tarihî bir süreç olarak ele almaktadır (Göğebakan 2004: 79) Bu tarihî süreci az veya çok etkileyen tüm olayları romanında işlemeye gayret göstermektedir. Çünkü yazara göre tarih diyalektik bir süreçtir; bu süreçteki olaylar birbirinden bağımsız düşünülemez (İlhan 1976: 115) Millî Mücadele'nin seyrine etki eden, adeta diyalektik süreçte, neden-sonuç kısmının ilk ayağını oluşturan olaylardan biri de mezalim konusudur.

Mustafa Kemal Paşa, Meclis'te Sakarya Savaşı'nın Türkler lehinde sonuçlandığını açıkladığında mebuslar, Yunan mezalimi kabul eder bir şekilde, şöyle bağırırlar: *"...yanlarına mı bırakacaktık, yaptıkları mezalimi?"* (İlhan 2009: 256)

Yunan mezaliminin tespiti yanlızca bu söz değildir. Yunus Nâdi Bey, kendisinden Kurtuluş Savaşı ile ilgili fotoğraflar isteyen Amerikalı gazeteci Jimmy Fowler'a, Yunan mezalimini ortaya koyan fotoğraflar verir. Büyük Taarruz sonrası çıkan gazetelerde de mezalim haberleri yer almaktadır:

> "Bir başkasında, ric'at halindeki Yunan müfrezelerine, Türk süvarisinin elde kılıç taarruzu, onları dağıtışı; bir diğerinde, Yunanlı'nın çekilirken ateşe verdiği köyler; savrulan duman, yanan cami, yıkılmış minare!" (İlhan 2009: 292)

İzmir, Afyonkarahisar gibi şehirlerin yakılması, yerli Rumların ve Yunanlı askerlerin Millî Mücadele sürecinde Türklere uyguladıkları son mezalim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, İzmir yangınını gerçekçi ve dramatik bir tasvirle, yine sinema tekniğiyle ortaya koyar:

> "Çoğunluğu Rum ve Hıristiyan olan semtte, yanmış kereste ve ısınmış kiremit kokusu, boğum boğum duman; merdiven, balta ve kovalarla su koşturan ahali; öte yandan, yanmakta olan, ev ve mağazalardan, mal kurtarma çabası: her yöne dağılan, ayak sesleri; karmakarışık çığlıklar, yerli yersiz bağrışıp çırpışma! (…) Aya Tria Kilisesi, yoğun duman ve yükselen alevler içinde kayboluyor; çatısı çöktü galiba; civardaki Aya Fotini Kilisesi'nin de, kaderi aynıdır, infilâkı müteakip, korkunç ağızlarını ve kocaman kanatlarını açmış, alevden canavarlar; etrafı sarıyor; büyük bir hızla büyüyüp yükseliyorlar; boğucu ve kara bir duman, sokakları kapladı: göz gözü görmez!" (İlhan 2009: 245)

Esasen İzmir Yangını, bugün bile üzerinde tartışılan, hakkında çeşitli tezlerin ortaya atıldığı bir olaydır. Bu yangını kimin çıkardığı konusunda tarafların yazdığı kitaplarda Türkler, Rumlar ve Ermeniler mesuliyet altındadır (Gökdemir 2007: 19). Attilâ İlhan bu konuya, Türk tezi açısından yaklaşmaktadır. Turgut Göğebakan'ın da tespit ettiği gibi tarihî romanlarında olaylara birkaç taraftan ve nesnel olarak yaklaşan Attilâ İlhan, azınlıkların faaliyetleri konusunda özneldir. Her ne kadar Jimmy Fowler'ın ağzından yangının Türkler tarafından çıkarıldığı iddiasını da okuyucularına sunsa da yangını "General Papulas'ın isteği doğrultusunda Yunanlıların çıkardığı" hükmüyle bu konuyu sonlandırır.

Türklerin bildiği; fakat yabancıların kabul etmediği mezalimi dünya kamuoyuna duyurmak için kurulan "Tetkik-i Mezâlim Komisyonu"na Turgut Özakman gibi Attilâ İlhan da değinir. Halide Edip, Yakup Kadri ve Falih Rıfkı gibi aydınların bulunduğu bu komisyon, Bursa ve civarında yaptıkları araştırmalarda mezalimi tespit ederler. Tespitlerin yer aldığı gazetelerden bir bölüm romanda aynen yer almaktadır:

> "…ordumuz gelinceye kadar, köylüler aç ve çıplak, dağlarda yaşamışlar… Yunan ordusu ile yerli Hristiyanların basit bir programları vardı… yakmak, soymak ve öldürmek…" (İlhan 2009: 417)

Refet Paşa'nın *"Yunan işgali sahasındaki mezalim hakkında fevkalade neşriyat"* diyerek uzattığı gazeteleri okuyan Mustafa Kemal Paşa, hem tespiti yapan aydınları tebrik eder, hem de mezalimin iki gün iki gece devam ettiğini öğrendiğinde öfkeye kapılır:

> "…aferin be Yakup!.. (…) Falih Bey de, ondan hiç aşağı kalmaz! Yunanlının yerli ahaliye yaptığı mezalim ve soygun, işlediği cinayet iki gün iki gece devam etmiş!.." (İlhan 2009: 417)

Sonuç olarak, Attilâ İlhan, azınlıkların ve Yunan askerlerinin Türk halkına mezalim programı uyguladıkları konusunda Kuva-yı Milliyeci bir tavır sergilemiş, tartışmalı İzmir Yangını'nı Türklerden ziyade Rumların çıkarmış olabilecekleri üzerinde durmuştur.

İpsiz Recep çetesi ile Rum azınlıkların çeteleri arasındaki mücadeleleri ele alan **İpsiz Recep** romanında yazar, 1919-1920 yılları arasında, bir başka deyişle İstanbul'un işgal güçlerinin hâkimiyeti altındayken Rum çetelerinin Türklere uyguladıkları mezalimi de gözler önüne serer. İncelediğimiz birçok romanda olduğu gibi bu romanda da İzmir'in işgali sırasında Türklerin maruz kaldıkları fiziksel ve psikolojik hakaretin boyutu oldukça büyüktür:

> "Bu sırada rıhtım boyu, işgalci askerin naralarıyla çınlıyor, süngü takmış askerler, Türk zabitlerini 'Zito Venizelos' diye bağırmaya zorluyordu. Miralay Fethi Bey'le askerî tabip Kaymakam Şükrü Bey, bunu söylememekte kararlıydılar. Onlara 'Kato Venizelos' diye bağırırken, Yunan süngüleriyle kanlar içinde yere serildiler. Esir edilenler, konvoylar halinde tekme tokat Yunan gemilerine götürülmüş. Bu arada süngülenenler, üzerlerine kurşun atılanlar olmuş, düşene bakılmıyormuş. Ayakta kalabilenler dipçik darbeleri altında, gemilerin hayvan pisliği dolu ambarlarına tıka basa doldurulmuşlar. (…) İçlerinde başından, kolundan ya da bacaklarından kurşunlanmış yedi sekiz yaşlarında çocuklar bile varmış. (…) Zulüm kısa sürede bütün şehre yayılmış. Öyle olmuş ki çocuk, kadın, yaşlı demeden, işkence ve eziyetten herkes payına düşeni almış. Yunan askerleriyle birlikte hareket eden silâhlı Rumlar, karşılaştıkları Müslümanları ya bıçaklıyor ya ateşli bir silâhla yaralıyor ya da en hafifinden kaburgaları kırılıncaya kadar dövüyormuş. Kadınlar, kızlar, hatta erkek çocuklar bile tecavüze uğruyor, ırz ve namuslarını kaybediyorlarmış. Tecavüz edildikten sonra yakılarak öldürülen kadınlar bile olmuş!" (Alpgüvenç 2009: 33-34)

İstanbul'da da durum farksızdır. Çeteler Türklerin evlerini yağmalamakta, kundaklamaktadırlar. Romanda Münevver Hanım'ın evinin Andon çetesi tarafından basıldığı sırada nasıl mezalim uyguladıkları anlatılmıştır:

> "Dolaplar ve konsollar devriliyor, çekmece içlerinde altınlar ya da beşibiryerdeler aranıyordu. Sonunda odada sadece iki haydut kalmıştı. Eli satırlı biri, arkadaşının

> aydınlattığı meşalenin ışığında Nermin'in bilezikli kolunu bir vuruşta kesti ve ganimeti çarçabuk cebine indirdi." (Alpgüvenç 2009: 102)

İstanbul'da yalnızca Rumlar değil, İngilizler de sistemli bir şekilde mezalim uygularlar. Tarihî bir kişi olarak romanlarda yer alan Yüzbaşı Bennett'in, Millî Mücadele'ye destek olanları Kroker Oteli'nin bodrum katında işkence yaparak sorgulamasına Hıfzı Topuz'dan sonra Alpgüvenç de değinmiştir:

> "Millî mücadeleye bütün gücü ile katkıda bulunurken yakalanan mücahitler, hatta yerli işbirlikçilerin ihbarı ile tevkif edilen masum vatandaşlar bile Kroker Oteli'ne götürülmekte, işkence görmektedir. Adı geçen otelin bodrumu şimdi bir zulüm yuvasıdır." (Alpgüvenç 2009: 58)

Esasen İpsiz Recep gibi Kuva-yı Milliyecileri, çeteleşme ve silahlı mücadeleye girişmeye iten nedenlerin başında işgal kuvvetlerinin ve azınlıkların uyguladıkları mezalim politikası gelmektedir. Kaptan Anastas'ın çetesiyle çarpışırken Yüzbaşı Ziya'nın, düşmanların tümünün öldürülmemesine yönelik verdiği emre, İpsiz Recep'in karşı çıkmasının sebebi de budur:

> "Yüzbaşım, bu alçaklar İzmir'de yedi sekiz yaşındaki uşakları bile acımadan süngülemediler mi? Masumları gemilerin hayvan pisliği dolu ambarlarına tıkmadılar mı? Ya şu yıllardır ekmeğimizi yiyen Rum kopellerine ne demeli? Yunan askerleriyle birlikte ev basıp çocuk, kadın demeden herkese işkence etmediler mi? Seksenlik dedeleri, nineleri kaburgaları kırılıncaya kadar dövmediler mi? Kadınlara, kızlara, hatta erkek çocuklara bile tecavüz etmediler mi? Allah'ın evine sığınan masumları camilerle birlikte ateşe vermediler mi? Şimdi de güle oynaya, masum insanların yaşadığı bir köyü basmaya gitmiyorlar mıydı? Bunları sağ bırakmak caiz değil!" (Alpgüvenç 2009: 153-154)

İpsiz Recep'in bu uzun konuşmasından da anlaşılacağı üzere romanda İngiliz ve Yunan askerlerin, Rum azınlıkların Türklere mezalim yaptıkları kabul edilmiş ve olay örgüsü bu yargı üzerine kurgulanmıştır.

2.1.11. Yabancıların Gözünden Kurtuluş Savaşı

Ağustos Başağı, **Ateşi Yakanlar**, **Cumhuriyet Türküsü**, **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**, **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** ve **Şu Çılgın Türkler**

romanlarında Millî Mücadele'ye karşı ve destek olan yabancı asker ve diplomatların fikirlerine rastlamaktayız.

Ağustos Başağı'nda Yusuf ve Durmuş, esir alınan altı Yunan subayını Binbaşı Mehmet'in emriyle trenle Eskişehir'e götürürlerken, içlerinden birinin; Binbaşı Yuannis'in Türkçe bildiğini öğrenirler. Durmuş, ilk olarak burada ne işleri olduğunu sorar. Aslen İzmir doğumlu olan Binbaşı Yuannis ise şunları söyler:

> "Geldik bir kere… Artık bu bir, nasıl derler… Gurur meselesi oldu. Yoksa ben çoktan pişmanım. Bunlar da pişman… (…) Lâkin aradaki fesatçılar, bırakmazlar barışalım. Benim bir ağabey var, Nikolidis… O da zabittir. Son gördüğümde kötü bir sıtmaya yakalanmıştı. Vre ne işimiz vardı buralara geldik? Ben böyle derim, lâkin başkaları düşünmez böyle. İleriye gitmek ister… daha ileriye. Vre ne var ilerde? (…) Tee Yunanistan'dan ne zahmetle geldik şuralara… Aldık başımızı gidiyoruz. Nereye? Açlık, hastalık bir yandan… Gurur meselesi dedim ya. Yoksa çoktan pes ettik… Bak ben böyle derim ya pes etmeyeni de var…" (Çokum 2009: 251)

Pes etmeyenlerden biri Yuannis'in kardeşi Albay Nikolidis'tir. Kütahya-Eskişehir Savaşı galibiyetinin verdiği sarhoşluk ve kibirle gerçeği görmekten kaçan Nikolidis, kardeşinin aksine hayalperest bir askerdir. Hayalinde hiçbir engelle karşılaşmadan Ankara'ya yürümek, daha sonra Kral Konstantin tarafından kutlanmak vardır. Oysa Nikolidis inanmak istemese bile, yaşanan gelişmeler bu hayalin gerçekleşmesi ihtimalini düşürmektedir. Nikolidis'e göre daha gerçekçi olan Yarbay Kleridis, işbu gelişmelerin farkındadır ve silah arkadaşını uyarmaktadır:

> "Şunu açıkça söylemeliyim Nikolidis. Evet güçlüyüz. Ama gitgide yıpranıyoruz. Onlarsa… gariptir, yokluğa, sıkıntıya düştükçe güçleniyorlar. Kaybettikçe güçleniyorlar. Yıprandığımızı kabul etmeliyiz Nikolidis. Son darbeyi Ankara'da vurmazsak bu iş bitmiştir azizim… Franklen Buyyon'la Mustafa Kemal, Ankara'da bir görüşme yaptılar. Fransızlar artık bezgin görünüyorlar. İngilizlere gelince, onların yarın ne yapacaklarını bugün kestirmek mümkün değildir. Rusya'nın Türklere yardım vaadi de zaferimize gölge düşürecek hususlardan…Evet Albay, işin bu tarafları var. Zafer kazanmayı ben de istiyorum. Ama ayaklarımız biraz yere değmeli…" (Çokum 2009: 255-256)

Kleridis'e göre Eskişehir ve Kütahya savaşlarının kazanılması, ilerisi için yanıltıcı olmuştur. Çünkü kesin darbeyi vuramayarak, zaferin gerisinde aslında bir mağlubiyet bırakmışlardır. Üstelik Yunan ordusu yıpranmış, içten çökmeye başlamıştır. Bir yanda

Venizelosçular, diğer yanda Kralcılar, generaller arasındaki kıskançlıklar, kişisel ihtiraslar… Bütün bunlar Kleridis'e göre acı ve felakete sebep olacaktır. Öyle de olur; Kütahya-Eskişehir savaşlarının galibi Yunan ordusu önce Sakarya'da durdurulur, sonra Türk topraklarından atılır. Büyük Taarruz sonrası bozguna uğrayan Albay Nikolidis, öfke ve şaşkınlıkla, suçu Klerdis ve onun gibilerinin kötümserliğine bağlasa da iç dünyasında bunun bir Türk zaferi olduğunun farkındadır:

> "Nikolidis şaşkındı, öfkeliydi. Ne yana gidecekleri belli değildi. Kuzeyi deniyorlar, ama yolları kesiliveriyordu. Ne güneye inebilirlerdi, ne doğuya çekilebilirlerdi… Batı yolu ise şimdilik kapalıydı. (…) Halbuki düne kadar Türklerin taarruzunu geri püskürteceklerinden emindi ve Dumlupınar'da Türk ordusunu çevirebileceklerine inanıyordu. Ama sadece şu yamaçlara ulaşabilmişlerdi. Kördüğüm olmak gibi bir durum…" (Çokum 2009: 368)

Kleridis ise mağlubiyeti, Yunan kuvvetleri arasındaki rabıta eksikliğine bağlamaktadır. Üstelik o da, tıpkı Yuannis gibi Türkler için çok değerli olduğunu düşündüğü bu topraklara çıktıkları; girdikleri köyleri yaktıkları, talan ettikleri için pişmanlık duymaktadır.

Ağustos Başağı romanında birkaç Yunan asker üzerinden, Yunan ordusunun savaştaki psikolojisi ortaya konmuştur. Buna göre, Anadolu'ya ilk çıktığında zafer sarhoşu olan askerler, zamanla bu savaşa başladıklarına pişman olmaya, Türkleri davalarında haklı görmeye başlamışlardır.

Ateşi Yakanlar romanında Yunan askerleri, Türk topraklarına ayak bastıklarında yerli Rumlar tarafından büyük bir sevgi gösterisiyle; alkışlar, naralar, öpücükler ve çiçeklerle karşılandıklarından evvela hallerinden memnunken Anadolu içlerine doğru yol aldıklarında işin rengi değişmeye başlamıştır. Zira bilmedikleri bir coğrafyada, dirençli ve kararlı bir milletle; Kuva-yı Milliye ile savaşmak zorunda kalmışlardır. Bu yüzden işgalin ilk günlerinde isteklerini kaybedip yakınmaya, Türk topraklarını işgal ettiklerine pişman olmaya başlamışlardır. İlk yakınmayı Alaşehir'in Soğanlı köyünde birliğiyle birlikte yol alan Teğmen Zafiropulos'tan dinleriz:

> "Allah kahretsin bu güneşi be. Nereden geldik buraya yahu? Ne işimiz var bizim burada? (…) Ben de seni adam sanırdım Venizelos. Bunağın biriymişsin be. Senin yüzünden bok yere ölüyoruz burada." (Baysal 1991: 186-187)

Teğmen'in eski Yunanistan Başbakanı Venizelos'a kızmasının nedeni, bu savaşı Megalo İdea (Büyük Fikir)'nın mimarı Venizelos'un istemesidir. Bilmedikleri bu topraklarda, onun idealleri, Kral Konstantin'in tahtı uğruna öldüklerini ve öleceklerini düşünen Zafiropulos Türklere hak vermektedir:

> "Adamlar haklı, onlar bizim toprağımıza gelse biz karşı koymayacak mıyız yani? Boş yere neden öleyim ben burada? Öldüm diye Yunanistan arkamdan yas mı tutacak sanki? Atina Meydanı'na heykelimi mi dikecekler? Benim yerime Kral'la o bunak alkışlanacak yine. Eşşoğlu eşşekler, eşşoğlu eşşekler." (Baysal 1991: 188)

Yunan askerler arasında cepheye zorla gönderilen çocuklar da vardır. Bunlardan biri de Teğmen Zafiropulos'un birliğinde er olarak görev alan ve bir çatışma sırasında vurulup ölen Marko'dur. Marko, adam öldürmekten hiç hoşlanmayan, bir başka deyişle savaş için hiç de uygun olmayan bir çocuktur. Cepheye zorla gönderildiğinden aklı fikri bir an önce terhis olmaktadır. Zira onu, gece gündüz aklından çıkaramadığı sevgilisi beklemektedir. Marko o kadar saf ve o kadar çocuktur ki komutanı onu *"Savaşa değil, Anadolu'ya gezmeye gidiyoruz."* diye kandırmıştır. Venizelos ve Konstantin'in ihtirası uğruna her şeyden habersiz Marko gibi daha çok Yunan can vermiştir.

Teğmen Yağmurcuoğlu'nun Manisa köylerinde birliğini ararken karşılaştığı Giritli asker Setiriyadis de tıpkı Zafiropulos gibi kendilerini durduk yere savaşa gönderdiği için Venizelos'a tepkilidir:

> "Yok be yok, şu Venizelos mudur ne boktur, o hergeleye söylüyorum. Adam keçi kadar teres. Koca Yunanistan'a sığamadın mı lan? Ne haltetmeye gönderdin bizi buralara? Kendi oğlunu da göndersene sıkıysa. Seninki can da bizimki keçi boku mu?" (Baysal 1991: 196)

Manyas köyünde de durum aynıdır. Aristidis, ölen bir Türk erinin sigara ve parasını çalan onbaşıya kızdıktan sonra kendi kendine *"Neyi kazanmaya geldik buraya sanki? Akbabalar bir gün hepimizi yiyecekler, hepimizi."* der (Baysal 1991: 200).

Yağmurcuoğlu'nun, Karakeçili Alayı'na dönmek üzere Bursa'dan geçerken Yunan birliğiyle karşılaştığı Binbaşı Sofokles ise kendini Teğmen İlyadis olarak tanıtan Türk askerine İngilizlerden ve ordusunun eğitimsizliğinden yakınmaktadır. Buna göre İngilizler, bozuk ve döküntü silahları, araçları Yunan ordusuna vermiştir. Sofokles'e göre tecrübesiz ve eğitimsiz askerlerle zafere ulaşılması imkânsızdır:

> "İngilizler bize hep bozuk, döküntü mallarını veriyorlar galiba. (…) Bizim bu Venizelos da körün biri galiba. Biraz da bunlara baksana boyuna sakal koyvereceğine. Onun yerinde ben olsaydım, şu çocukları muzla beslerdim, muzla. (…) Anadolu'nun içine girdikçe yakaladığımızı sandığımız Elen Zaferi bizden kaçıyor. Bu çocuklar niye dövüştüklerini bile bilmiyorlar. Bu durumda ben ne yapabilirim? Kurmaylığım nerde kaldı benim? Siz de gördünüz işte. Bir tekerliğin lastiğini bile zar zor değiştirdiler. Bu Çingene kulübesine benzeyen kamyonlarla mı zaferi kazanacağız biz? Askere daha İngilizler'in verdiği silâhları kullanmayı bile doğru dürüst öğretemedik. Bence Venizelos çok acele etti. Hesabını yanlış yaptı." (Baysal 1991: 374-376)

Binbaşı Sofokles, İngilizleri ve Venizelos'u eleştirdiği gibi özeleştiri de yapmaktadır. Askerler için düzenlenen bir gece eğlencesinde, kör kütük sarhoş olana kadar içen Yunan askerler, önce Rum hayat kadını Marya'yla eğlenirler, ardından bir Türk kızını zorla sahneye çıkarıp taciz ederler. Kız, kendisini Sofokles'in yatağına götürmeye çalışan bir üsteğmeni kamayla öldürdükten sonra intihar eder. Sofokles bütün bu yaşananların ahlakî çöküş olduğunun farkındadır ve bu çöküşü savaşa bağlamaktadır:

> "Savaş kötü, çok kötü teğmen. Bak, hepimiz hayvanlaştık şurda. Neden? Savaş yüzünden. Bu rezalet bitsin, ordudan ayrılacağım hemen. İnsan öldürmek benim işim değil. Ağlamayı bile unuttum be. Oysa eskiden yarım kadeh içtim mi hemen ağlardım ben. Gözlerim kurudu sanki, kurudu." (Baysal 1991: 386)

Ateşi Yakanlar romanında gördüğümüz Yunan askerlerin rütbelisi olsun rütbesizi olsun neredeyse hemen hepsi Türk topraklarına çıktıkları için pişmandırlar. Bilmedikleri, tanımadıkları topraklarda, sert bir direnişle karşılaşınca psikolojik anlamda pes etmişler ve umutlarını yitirerek boş yere öldüklerini düşünmeye başlamışlardır. İngilizlerin kışkırtmasıyla bu savaşı başlatan Kral Konstantin ve Başbakan Venizelos'a tepkili olan askerler, kendileriyle mücadele eden Türk halkına da içten içe hak vermektedirler.

İstanbul'un işgali sırasında şehirde haliyle birçok yabancı asker bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Türklerle beraber sefahat hayatı sürmektedirler. **Cumhuriyet Türküsü** romanında bu kısmı temsilen karşımıza Yüzbaşı Douglas çıkmaktadır. Nazan'ın arkadaşı Bedroş'un davetlerine, Lebon ve Markiz gibi pastanelerdeki çay ziyafetlerine katılan kendinden emin, oldukça mağrur bu İngiliz askeri, bir gün Hikmet ve Nazan'la aynı ortamda bulunduğunda Ankara'da verilen mücadeleyi küçümser tarzda konuşur. Bu kutsal vazifeyi önemsediğini söylerken bile onu "sevimli" ve "askercilik" kelimeleriyle tarif eder. Başından beri destek oldukları Yunan ordusunun savaşı kazanacağından emin olan Douglas'a göre Türklerin çabası beyhudedir:

> "Ankara! Evet, Ankara bizim için sevimli bir macera arayanların merkezidir. Evet, oradakilerin hareketlerini sevimli buluyoruz, ne de olsa vatan müdafaası her erkeğin vazifesidir. Lakin şu ahval! Evet, bu şerait tahtında bile Türkçülerin bir müdafaa düşünmesi, onların hareketlerini sevimli kılıyor. Affınıza mağruren söylemeliyim ki, bu fiilleri, biraz çocukların askercilik oynamalarını hatırlatıyor bana. Sevimli sıfatını onun için düşünmüş olmalıyım." (Işınsu 2009: 100)

Her ne kadar Hikmet, Yüzbaşı'nın çocukların oyunlarına benzetip sevimli bulduğu mücadelenin, kendileri için bir "dava-yı mukaddes" olduğunu, bu mukaddes mücadele için yalnız erkeklerin değil, kadınların da Anadolu, Ankara, İstanbul ve Trakya'da aynı his ve hareketin içinde olduklarını söylese de İngiliz asker, mağrurluğu ve küçümseyici tavrı elden bırakmaz.

Yine bir başka gün Bedriye'nin ısrarı üzerine, biraz da yabancılardan istihbarat almak amacıyla, onun konağındaki akşam eğlencesine katılan Celalettin Hikmet ve Abdülgalip, Yüzbaşı Douglas'la karşılaşırlar. Bu kez İngiliz asker, Mustafa Kemal'i ve Sakarya zaferini küçümsemektedir. Ona göre Sakarya'da Türklerin kazandığı savaş, onların son zaferidir. Bu yüzden Mustafa Kemal, mütareke teklifini kabul etmemekle büyük hata etmiştir. Yüzbaşı Douglas'ın mütareke teklifinden kastı, Abdülgalip'in tabiriyle şarkta bir Ermeni devletinin kurulacağı, Edirne'nin Yunanlılara verileceği, İzmir'de Türk-Yunan müşterek idaresinin kurulacağı Sevr antlaşmasıdır. Bu antlaşmayı kabul etmeyen Türkçüler, Yüzbaşı Douglas'a göre, Osmanlı'nın diğer halklarını silip yok etmektedirler.

Önce Nazan ve Hikmet, daha sonra Celalettin, Ankara'ya gittiklerinde Abdülgalip istihbarat amacıyla İstanbul'da kalır ve Bedriye'nin davetlerine icabet ederek Yüzbaşı'nın ağzından laf almaya çalışır. Bir akşam davete onlardan sonra giden Abdülgalip'i dostça karşılayan Douglas, onun Türk Ocağı'nın "legal" faaliyetlerine katılmaktan başka gizli işler çevirdiğini, bu yüzden İngiliz istihbaratının hakkında bilgi topladığını bilmektedir. Fakat bunlardan hiç haberi yokmuşçasına Türk Ocağı'nda "Memâlik-i Osmaniyye hakkında dostane bir konferans" vermek istediğini söyler. Ağzından laf alabilmek için onu sakin bir vaziyette dinleyen Abdülgalip, daha sonra bu "dostanelik"ten kastın, Türkçüleri mantığa davet etmek, Anadolu macerasının lüzumsuzluğunu göstermek olduğunu öğrenir. Öyle ki Yüzbaşı'na göre iktisadî anlamda borç batağına batmış bir millet başka bir memleketin desteği olmadan ayakta duramaz:

> "Osmanlı'yı düşünelim bir an, sorayım size, borçlu ve fakir bir millet, dışarıdan bir istinatgâh bulmadıkça yaşabilir mi? (…) Şimdi… Sizin beş yüz milyon lira borcunuz olduğu malum. Bu meblağı kimse kimseye bağışlamaz. Hâlbuki sizin geliriniz bu kadar borcun faizini bile ödemeye yetmez, doğru değil mi?" (Işınsu 2009: 230-231)

Yüzbaşı, iktisadî anlamda başka bir devlete veya devletlere bağlı olan Osmanlı'nın idare anlamında da o devlet veya devletlere bağlı olması gerektiğini söylemektedir aslında. Çünkü Mustafa Kemal ve askerlerinin Kurtuluş Savaşı'nı kazanmaları bu borcu ortadan kaldırmayacak, dolayısıyla yeni kurulacak olan devlet de dışarıya bağımlı olacaktır. O halde tek çare, boş yere savaşa girişmeden İngiliz himayesini kabul etmektir:

> "Bakın velev ki Mustafa Kemal, Anadolu'da bir mucize yaratmaya muvaffak oldu, Yunanistan yenildi, istediğiniz Misak-ı Millî hudutları içinde bir istiklal rüyası yaşamaya başladınız, ne kadar sürer bu? Bir rüyayı yaşamanız ne kadar sürecek, er geç uyanmayacak mısınız? (…) Mustafa Kemal size öyle bir istiklal hazırlama peşinde ki, başınıza bugünkü dertlerden daha fazla dert açılacak… Bu âşikar bir hakikat. (…) Türkçüler eğer, dedi, mantığa gelirlerse, Anadolu harekâtını desteklemekten ziyade, bir İngiliz himayesini tercih ederlerse, elbet istiklalde İngiltere onların bu yardımını karşılıksız bırakmayacaktır." (Işınsu 2009: 231-232)

İngilizlerin verdiği maddi ve manevi destek Yunan askerlerinin de gözlerini döndürmüştür. Ankara'ya, bir başka deyişle Megalo İdea'ya yaklaştıkça kendilerine olan güvenleri daha da artmıştır. Bunu, Yunan Kuvvetleri Başkumandanı Hacianesti'nin, kuvvetlerinin bir kısmına Trakya'daki kuvvetleri de ekleyerek

İstanbul'u işgal etmeye karar vermesinden ve Atina askerî ataşesi İngiliz Albay Naime'nin Yunan ordusu hakkında 1922 yılının Temmuz ayında İngiliz Genel Kurmay Başkanlığı'na verdiği rapordan anlıyoruz:

> "Albay, İngiliz istihbarat subaylarından iki binbaşıyı da yanına alarak, Anadolu'daki Yunan Cephesi'ni bir ay dolaşmış ve 13 Temmuz 1922 günü, raporunu Londra'ya sunmuştu. Pek çok detaya inilen raporda netice olarak; cephedeki Yunanlıların moral bakımından çok iyi olduğu, bu askerlerin, gerek askerlik açısından, gerek teçhizat ve motorlu vasıtalar bakımından Türklerden pek üstün olduğunu söyleniyor: 'Yunanlılar, Türk hücumlarını aktif bir savunmayla karşılayacaklar, Türk taarruzunu püskürttükten sonra, Türkleri büyük bir hırsla kovalayacaklardır.' deniliyordu." (Işınsu 2009: 353)

Cumhuriyet Türküsü romanında gerek Yunan gerekse de İngiliz askerlerinin, Türklerin verdiği mücadeleyi küçümsediklerini, savaşın kendi zaferleriyle sonuçlanacağına emin olduklarını görüyoruz.

Hıfzı Topuz'un **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında olaylar, İstanbul ağırlıklı ilerlediğinden şehri işgale gelen askerlerin fikirlerini de öğrenme fırsatı buluruz. Bu askerlerden biri de aslen bir sanatkâr ve düşünür olan, Hulusi Bey'in düzenlendiği partide Ümran'dan hoşlanan Fransız subay Jean Pierre'dir. Aslında savaş karşıtı olan, ne var ki savaş çıkınca "Ecole Normale Supérieure" yüksekokulundan orduya alınan Pierre, sanatçı duyarlılığına sahip biri olarak İstanbul'da bulunmaktan rahatsızdır. Üstelik o, Anadolu'da verilen mücadeleyi haklı bulmaktadır:

> "Onu [Mustafa Kemal'i (O.A.)] tanımayı çok isterdim. Buraya geldiğimden beri hep işbirlikçi, çıkarcı ve dalkavuk insanlarla karşılaştım. Kendi kendime 'Hayır, bu olmaz,' diyordum. Bütün Türk halkı bu tür insanlardan oluşamaz. Anadolu'da insanlar savaşıyor, direniyorlar. Kuvayı Milliye İstanbul'da hiç olmaz olur mu? Var elbette. (…) İstanbul çok güzel bir kent. Ama bir işgal askeri olarak burada bulunmak bana çok ağır geliyor. Halkın bizden nefret ettiği bakışlarından belli. (…) Evet, çünkü ben insanların horlanmasına, ezilmesine her türlü saygısızlığa karşıyım. Acı çeken insanlar benim içimi sızlatıyor, dayanamıyorum." (Topuz 2002: 96-97)

Jean Pierre, duygusal boyutta savaş karşıtı olduğu gibi politik anlamda da Fransızların Anadolu topraklarında ve İstanbul'da bulunmalarını doğru bulmaz. Gerek İngilizlerin gerekse de Fransızların İstanbul'u işgal etme nedeni olarak Çanakkale Savaşı'nda alınan

mağlubiyeti gösterir. Buna göre Çanakkale Savaşı'nın kaybedilmesi sonucunda İngiliz ve Fransızlar, Rusya'ya yardım götürememişler, yardım alamayan Çarlık Rusya'sı yıkılmış, Rusya'da komünistler iktidara gelince kapitalist Avrupa ülkelerini bir korku salmıştır. İşte Jean Pierre'e göre İstanbul'un işgali bu korkunun bir tezahürüdür. Zira özellikle İngilizler kendilerine geçit vermeyen Mustafa Kemal'i affedememektedirler. Kendilerinin yani Fransızların İstanbul'da bulunmalarının nedeni ise bu şehri ne İngilizlere ne de Yunanlılara kaptırmak istemeyişleridir. Yoksa onların Mustafa Kemal ile herhangi bir sorunları yoktur. Jean Pierre bu düşüncedeyken, Ümran, Fransız askerlerin, Maraş, Antep, Urfa ve Adana'da sivil halka; kadınlara ve çocuklara zarar verdiklerini hatırlattığında ise Pierre bunu Fransız halkına değil, o zamanki hükümetin sömürgeci politikasına, iş çevrelerinin çıkarlarına hizmet edilmesine bağlar:

> "Kilikya'yı yani Adana ve çevresini Suriye'nin bir parçası sayıyorlar ve bu bölgeyi sömürge yapmak istiyorlardı. Kilikya Fransa'nın pamuk ihtiyacını büyük ölçüde karşılayacaktı. (…) Kilikya pirinç, tütün, ipek ve kereste üretimi bakımında da iş adamlarına çok çekici geliyordu. Akılları kalmıştı o topraklarda." (Topuz 2002: 123)

Jean Pierre, bir gün Ümran ile kendisi gibi aslen asker olmayan arkadaşlarını tanıştırır. Bunlardan biri ünlü Fransız şair, senaryo ve oyun yazarı Jacques Prévert (1900-1977), diğeri Fransa'da çağdaş polisiye roman akımını yaratan yazar ve senaryocu Marcel Duhamel (1900-1970)'dir. Her ikisi de savaşa karşıdır. Öyle ki çürük raporu almak için epey uğraşmışlar, fakat başaramayarak İstanbul'a gelmek zorunda kalmışladır. Jacques, savaşların hiçbir zaman bitmeyeceğini, çünkü silâh endüstrisinin bunun üzerine kurulduğunu düşünmektedir. Romanda, Jacques Prévert'in teması savaş karşıtlığı olan şu şiiri de yer almaktadır:

> "Ana yün örüyor / Çocuk savaşta / Ana bunu çok doğal buluyor / Ya baba? Ne yapıyor baba? / Baba iş yapıyor / Karısı yün örüyor / Çocuğu savaşta / Kendisi iş yapıyor. / Baba bunu çok doğal buluyor. / Ya çocuk, ya çocuk? / Çocuk buna ne diyor? / Hiçbir şey demiyor, kesinlikle hiçbir şey / Savaşı bitirdiği zaman / O da babasıyla birlikte iş yapacak. / Savaş devam ediyor / Anne yün örüyor, baba iş yapıyor / Çocuk ölüyor, devam edemiyor. / Baba ve ana mezarlığa gidiyorlar. / Ve bunu çok doğal buluyorlar / Yaşam devam ediyor, yün örerek, / savaşarak, iş yaparak. / İşler, savaş, yün işleri, savaş / İşler, işler, işler / Mezarlıkta yaşam." (Topuz 2002: 121)

Bu üç Fransız asker arkadaşın, savaş karşıtlığı esasen bağlı oldukları komünizm ideolojisinden ve emperyalizm karşıtlığından ileri gelmektedir. Kendilerini Fransız komünistleri olarak tanıtan Jean Pierre, emperyalizme karşı olan Mustafa Kemal'in yanında olduklarını bildirmektedir:

> "Biz, Fransız Sosyalistleri ve Komünistleri, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuyoruz. Çünkü Kemal Paşa, emperyalizme karşı çetin bir savaş veriyor. Emperyalizmin yenilgisini her yerde alkışlayacağız. Gönlümüz Millî Mücadele'den yana!" (Topuz 2002: 126)

Türklerden yana olan bir başka Fransız askeri Yüzbaşı André'dir. André, arkadaşı Jean Pierre'in *"Yarın bütün İslam dünyası bize karşı ayaklanacak. Cezayirliler, Tunuslular, Faslılar, Senegalliler bizi destekliyorlar mı sanıyorsunuz? Fransız devrimciliğinin bütün onurunu yitirmekte olduğumuzun farkında değil misiniz?"* şeklindeki sözlerinden etkilenerek Büyük Taarruz öncesi Türk ordusu için çalışmaya başlar ve Yunan ordusunun Ege'deki mevzileriyle ilgili harita ve birtakım belgeleri ele geçirerek Erkân-ı Harbiye'ye iletir:

> "Artık Fransızlığımdan utanmayacağım. Her şey özgürlük için. Halkların bağımsızlığı için. Kardeşlik için. Dayanışma için. (…) Savaşımız kutlu olsun. Yakında zaferi birlikte kutlayacağımıza inanıyorum." (Topuz 2002: 252)

Fransız subayların en üstündeki kişi olan işgal kuvvetleri kumandanı General Pellé de -hükümetinin izlediği politika gereği- İngilizlerden ayrılarak Türk-Yunan savaşında Türklerden yana tavır almaya başlar. Zira bilindiği üzere Sakarya Savaşı sonrası Türklerle Fransızlar arasında Ankara Antlaşması yapılmış, bu doğrultuda Fransızlar Güney Cephesi'nden çekilmişlerdir. Pellé, yaşanan siyasî gelişmelere paralel olarak Türklere yaklaşmaktadır. Öyle ki Büyük Taarruz için ihtiyaç duyulan silâh ve cephanenin bir kısmının elde edilmesi için İstanbul'daki Zeytinburnu deposunun boşaltılması gerektiğinde, Türklere bu konuda izin verir.

Yalnız Fransız askerler değil, Pierre Loti, Cluade Farrére, Madam Berthe Georges-Gaulis, Eugene Delacroix gibi birçok Fransız yazar, gazeteci ve ressam da Millî Mücadele'nin haklılığına inanmışlar ve bu doğrultuda yazılar yazmışlardır. Öyle ki Pierre Loti o yıllarda Türkiye için 'ikinci vatanım' der. Ünlü ressam Delacroix, Türklere

yardım etmek amacıyla ülkesinden kalkıp İstanbul'a gelir. Claude Farrére adlı gazeteci ise bir yazısında şöyle der:

> "Neden mi Türklerin dostuyum? Çok basit, barışı seviyorum da ondan. (…) Tanıdığım en dürüst, en doğru, en sadık, en sağlıklı, en cömert ve en iyiliksever halk Türk halkıdır. Fransız olmasaydım Ankara'daki dostum Kemal Paşa'nın yanında Yunanistan'a, İngiltere'ye ve aşağı yukarı bütün Avrupa'ya karşı ne büyük bir istekle dövüşürdüm." (Topuz 2002: 214)

Romanda Fransız askerlerin fikirleri ve faaliyetleri olumlu iken, İngiliz askerleri hiçbir şekilde özeleştiri yapmamakta, Türkleri her koşulda haksız bulmaktadırlar. Neriman'ın sevgilisi John White'ın dahi amacı Osmanlı'ya Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmektir. İngiliz ajan Yüzbaşı Bennett'in yaralanmasıyla onun yerine atanan Binbaşı Withol de aynı düşüncededir.

Sonuç olarak **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü** romanında Hıfzı Topuz'un, üç Fransız aydını; düşünür Jean Pierre, şair, senaryo ve oyun yazarı Jacques Prévert, yazar ve senaryocu Marcel Duhamel'i savaş karşıtı bir tutumla romanına dâhil ettiğini görmekteyiz.

İsmet Paşa'nın Ağır Topları adlı romanda Yunan Binbaşı Gunas Lissandros üzerinden Yunan askerinin savaş zamanında değişen psikolojileri ortaya konmuştur. İzmir'e işgal günü öğleden sonra üç sıralarında gelen Gunas, kendini evvela muzaffer hissetmekte, yüce görmektedir. Fakat rıhtımdan Konak alanına, oradan öte tramvay caddesi boyunca Urla çıkışa değin gördükleri onu yapılan işin yüceliği konusunda şüpheye düşürür. Zira, kadınlar ve çocuklar yerlerde sürüklenmekte, evler yağmalanmakta, erler süngülenmektedirler. Ne var ki o da bunun Megalo İdea gereği olduğu yalanına kendini inandırır. Onun birlikleri de aynı politikayı izlemeye başlar. Gunas'ın süvarileri, büyük bir hırsla 30 Haziran'da Balıkesir'e, 2 Temmuz'da Karacabey'e ve 8 Temmuz gibi Bursa'ya girer. Ne var ki İnönü savalarının ikincisinde başından vurulup yaralanan Gunas, on sekiz gün Buca'da bir hastanede kaldıktan sonra bir daha savaş alanına dönmez. Savaşın gereksizliğinin, bir İngiliz tasarımı olduğunun farkına varır ve Selanik'e döner.

Türk ordusunun birkaç ay içerisinde dağılacağını ve böylelikle Küçük Asya yolunun açılacağını uman Yunan askerleri Türk direnişi sonucu savaşın yıllar almasına tepki göstermeye başlarlar. Çoğunda uyanan fikir, bu savaşın İngiliz çıkarlarına hizmet ettiğidir. Llyod George, kendi milletinin karşı olduğu bir savaşa Yunanlıları sokmuş ve onları bir bataklığa sürüklemiştir. İsmi verilmeyen bir başka Yunan asker de savaşın geleceğinden umutsuzdur:

> "'Yenildi! Kemal'in zoru, gücü tükendi… Ordusu, kavgayı bıraktı, dağıldı!... Artık toparlanamaz…' denildi ya, pek öyle değil… Demiryolu köprülerini attırmış adam! Bozkır, bela… Yolu, izi yok bozkırın! Köyler boşaltılmış; konup kalkan kargalardan, serçe sürülerinden, başıboş köpeklerden başka canlı yok… (…) Bu da Kemal'in oyunu işte… Sakarya'nın suyunda boğulurlar; gelsinler bakalım…' diyesiymiş." (Ünlü 2003: 199)

1922 Ağustos'unun son günlerinde tüm Yunan askerleri büyük bir hayal kırıklığı içerisinde ülkelerine dönerken, içlerinden bazıları, üç yıldır kendilerine söylenen her şeyin yalandan ibaret olduğunu ancak anlayabilmişlerdir:

> "Ağustos sıcağında, gün ortasında, düzenlerinin bozulduğunu, yollarının kesilmiş olduğunu, üç yıldan daha uzun bir süredir sık sık kendilerine söylenmiş olanların boş, yanlış, yararsız aldatmacalardan öte bir şey olmadığını anlayanlar vardır aralarında." (Ünlü 2003: 276)

Romanda, Yunan askerlerinin İzmir'e çıktıklarında sahip oldukları düşünce ve sergiledikleri davranışlarının üç yıl içinde değiştiği ve nihayet Anadolu'ya geldikleri için pişman oldukları anlatılmıştır.

Şu Çılgın Türkler'i 1980 sonrası yazılan Millî Mücadele konulu romanlardan ayıran en temel özelliklerden biri, yazarın olaya Türkler kadar, Yunan, İngiliz bürokrat ve askerlerin açısından yaklaşmasıdır. Romanın başından (II. İnönü Savaşı'nın sonucundan), romanın bitimine (Büyük Taarruz'un sonucuna) kadar yabancıların fikir ve faaliyetlerine ayrıntılarıyla tanık oluruz. Buna göre Yunan ordusunun Generali Papulas ve Kral Konstantin, karşımıza ilk kez büyük bir hayal kırıklığı içinde çıkarlar. Henüz iki ay öncesine kadar dağılmış izlenimini veren Türk ordusunun düzene girip kendilerini iki kez üst üste yenmesi onları oldukça şaşırtmıştır. Bu durum kendi içlerinde de bölünmelere yol açar. Zira başından beri, Yunan ordusunun savaşa

girmesine karşı olan Yunanlılar da vardır. Silahlı politikası yüzünden eski Başbakan Venizelos'la anlaşmazlığa düşmüş ve bu yüzden sürgüne bile gönderilmiş olan General Metaksas bu Yunanlılardan biridir. Başbakan Gunaris ve Savaş Bakanı Teotokis'in Başkomutanlık teklifini dahi, zaferden ümidi olmadığı için geri çevirir:

> "Türkler bizim istilacı olduğumuzu biliyorlar. Önce çeteler çıktı karşımıza. Şimdi ordu ile dövüşüyoruz. Yarın bütün Türklerle karşı karşıya kalacağız. Çünkü yalnız dini değil, milli duyguları olduğunu da gösterdiler. Bütün Türklerle hiçbir zaman başa çıkamayız." (Özakman 2005: 56)

Esasen yeni Başbakan Gunaris de, savaşın kendilerine Venizelos'tan miras kaldığını söyleyerek bu durumdan yakınmaktadır. Çünkü Venizelos'tan daha azına razı olmak, halkın kendilerini hükümetten indirmesi için bir sebeptir. Üstelik ortada İngiliz Başbakanı Llyod George'a verilmiş bir zafer sözü vardır. Metaksas, yabancı bir devletin güdümünde, eski başbakanın siyasî politikasını devam ettirmeye karşıdır.

Embros gazetesi savaş muharibi İlia Vutieridu, Yunan ordusunun geri çekilme ihtimali olup olmadığını sorduğunda, 3. Yunan Tümeni Komutanı General Trikupis bunun mümkün olmadığını, asıl savaşın şimdi başladığını söyler. Bu yüzden, İngiltere'nin desteğini alarak "Küçük Asya Ordusu" adını verdikleri, tarihin en büyük Yunan ordusunu oluşturmak için hazırlıklara başlarlar:

> "Emrimize 1.000 kamyon ve 250 ambulans daha vereceğiz. İzmir depolarında bulunan 37 ağır Türk topunu da kullanabileceksiniz. (…) Son yedi kuşağı silah altına alarak genel seferberliğimizi tamamlıyoruz. Ayrıca Anadolu'ya anavatandan iki tümen daha yollayacağız. Gerekirse Anadolu'daki soydaşlarımızdan da yararlanacağız. Küçük Asya Ordusu'nun mevcudunu 225 bin kişiye çıkarmaya karar verdik. Yunan tarihinin en büyük ordusunu kurmak istiyoruz." (Özakman 2005: 80)

Yunanlıların en büyük destekçisi İngiltere'de de görüş ayrılıkları söz konusudur. Savaş karşıtı bir asker olarak karşımıza çıkan İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Harrington, Yunan ordusuna güvenmemekle beraber, İngiliz ordusunun İstanbul ve Çanakkale'den de çekilmesinden yanadır:

> "Yunan ordusu iyi yönetilmiyor. Türk ordusu ise günden güne güçleniyor ve akıllıca yönetiliyor. Türklerin İzmit'in çevresinde bir kolordu kuracaklarını

> öğrendik. Yunanlılar devrettiğimiz İzmit, Türklerin eline geçerse, İngiliz ve Türk birlikleri, tarafsız bölgenin doğu sınırında, Gebze-Şile arasında karşı karşıya gelecekler. (…) Yenilip ayrılmak zorunda kalmadan, İstanbul'dan ve Çanakkale Boğazı'ndan kendimiz çekilmeliyiz." (Özakman 2005: 111)

Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson ise, Yunan ordusunun iyi, subaylarının yetersiz olduğunu düşünmekte; Yunan ordusunun geniş Anadolu topraklarında kaybolup gideceğini tahmin etmektedir. Dışişleri Bakanı Lord Curzon da yeni bir Yunan yenilgisinin, İngiltere'nin Yakındoğu, hatta doğu politikasını çökertebileceğinden kaygı duymaktadır. Her zaman savaş yanlısı olan Llyod George, kendi generallerinin ve bakanının olumsuz değerlendirmelerine şiddetle karşı çıkar:

> "Yeter! Bizim generallerin Yunan ordusu hakkındaki kuşkuları bana artık gülünç gelmeye başladı. Bu defa çok iyi hazırlandıklarını herkes biliyor. Türkleri yenerlerse, bu bizim için paha biçilmez bir kazanç olacak. Büyük ve güçlü bir Yunanistan, uzakdoğuya giden su yollarımızın Akdeniz'deki bekçiliğini yapabilir. Bırakalım savaşsınlar." (Özakman 2005: 141)

Romana toplumsal gerçekçi bir açıdan yaklaşan Taner Timur'a göre, Turgut Özakman bu satırlarla, o dönemki emperyalizm koşullarını, Llyod George'un Türk düşmanlığına, "milliyetçilik" duygusuna indirgemiştir:

> "Özakman, bana göre, 1920'lerin emperyalizmini neredeyse Llyod George'un Türk düşmanlığına indirgeyerek 'küçültmüş', daha doğrusu küçümsemiştir. Kendi ülkesinde sınıf kavgasını başarıyla yürüten bu büyük burjuva aslında Millîyetçi duygularla değil, sınıf ideolojisiyle hareket ediyordu. Aslında İngiltere'de Llyod George'un emperyalist politikasını asıl engelleyen işçi sınıfı olmuştu." (Timur 2006)[42]

Yunan Hükümeti, kendilerinden vazgeçmemesi için İngiltere'ye verdiği bir muhtırada, "Elenizm" adı altında İngiliz çıkarlarını gerçekleştirmeyi taahhüt eder. Muhtırada Elenizm'de Yunanistan'a düşen görevler, Asya tehlikesine karşı, Avrupa'yı korumak, İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarına uymak ve boğazlardan geçiş serbestliğinin bekçisi olmak şeklinde sıralanmaktadır. Bu muhtıra, İngiltere'nin bir hayli takdirini toplar,

[42]http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_33809_haluk-sahin-su-cilgin-turklere-soldan-elestiri(02.08.10)

verilen bir karşı notayla Türklerle barış görüşmelerinden kesinlikle vazgeçildiği duyurulur:

> "Yunanistan, Elenizm'in yüzyıllık emellerini ve Sevr Antlaşması'nın kendisine tanıdığı hakları savunurken, aynı zamanda Doğu Akdeniz havzasında ve Boğazlarda, uygar dünyanın çıkarlarını da savunduğu kanısındadır. (…) Bu görev anlayışı Yunanistan'ı, barış yapılıncaya kadar, kendisinden istenen bütün fedakârlıklarda bulunmaya ve Sevr Antlaşması'nın uygulanmasından kaçınmaya çalışan Türklere karşı, kendi yetenekleriyle yeni bir savaşı kabul ettirmeye itmiştir." (Özakman 2005: 145)

İngiltere'nin desteğini tazeleyen Yunan ordusu ve hükümeti üçüncü savaş için hazırdır. General Papulas, Yunan tarihinin en büyük ve güçlü ordusunu kuran hükümete teşekkür ederek, kesin zafer sözü verir. Bu arada barış için "tam bağımsızlık" şartını bir kez daha vurgulayan Ankara'ya İngiltere'den sert cevap gelir. İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiserlerinden Rattigan'a göre, bu şartı ileri süren Kemalistler, akıllarını kaçırmışlardır; Yunanistan'ı yeni bir savaş için desteklemek zamanı gelmiştir:

> "Kemalistler İngiltere halkının savaştan usandığını sanmakla hata ediyorlar. Böyle giderse bir gün karşılarında, kendilerini ezmek azmiyle birleşmiş Büyük Brintanya'yı bulacaklar. (…) Kemalistler akıllarını kaçırmış görünüyorlar. (…) Böyle bir şart kabul edilemez. (…) Tarafsızlığı açıkça terk etmeli ve küstah Ankara'ya karşı bütün gücümüzle Yunanistan'ı desteklemeliyiz. Müslüman Türklerin Avrupa toprağında ne işi var?" (Özakman 153-155)

İngilizlerin de destek vermesiyle başlayan Yunan taarruzu sonucu Türk ordusunun Kütahya ve Eskişehir'den geri çekilmesi Genaral Papulas, General Stratigos ve Kurmay Başkanı Albay Pallis'i memnun eder. Papulas, düzenlendiği basın toplantısında, Anadolu'yu istila etmediklerini, oraya uygarlık götürdüklerini söylemektedir. O her ne kadar, Kemalist ordudan geriye bir enkaz kaldığını belirtse de Genel Kurmay Başkanı General Dusmanis, Türk ordusunu elinden kaçıran Papulas ve subaylarına ateş püskürmektedir:

> "Kesin sonuçlu bir galibiyet kazanamadığımız için siyasi sorun yine çözülmemiş olarak kaldı. Bunun sebebi ordu komutanı ile yardımcılarının yetersizlikleri ve yeteneksizleridir. Ordumuz bunların elinde kaldığı sürece her girişim başarısızlıkla sonuçlanacak." (Özakman 2005: 201)

Llyod George da Türk ordusunun tamamıyla yok olduğunu sananlar arasındadır. Çünkü Yunan hükümeti kendisine bu yönde bilgiler vermektedir:

> "Kurmaylarınız birkaç hafta önce titreşmekteydiler. M. Kemal'in yenilmez ordusuyla İstanbul'a yürüyeceğini iddia ediyorlardı. İnsan danışmanlara inanmamak gerektiğini, ancak hayat deneyleriyle öğreniyor. Yunanlılar haklı çıktı. Çılgın Kemalistler tarihe karıştı…" (Özakman 2005: 201)

Yunan ordusunun Ankara'ya yaklaşması, Türk-Fransız çatışmasının sona ermesini isteyen bazı Fransız diplomatları tedirgin etmektedir. Bunlardan biri, Franklin Bouillion'dur. Fakat o da Türklerin tam bağımsız şartına akıl erdirememektedir:

> "Bouillon, 'Kendilerine de söylemiştim…' diye homurdandı, '…delice bir kahramanlıkları var. Ama böyle bir mücadele, hiç ödün verilmeden, hele büyük devletlerle çekişilerek, tam bağımsızlık diye inat edilerek, yalnız kahramanlıkla kazanılabilir mi? Kazanamadılar işte! Yeniden savaşabileceklerini de sanmam. Şaşılacak kadar yoksullar.'" (Özakman 2005: 202)

Ne var ki kısa zamanla, Yunan başarısının sanıldığı kadar büyük olmadığı herkesçe anlaşılır. Yunan hükümeti, İngilizlerin de baskısıyla Ankara'ya yürümesi için General Papulas'a baskı yapar. General Andreas ise Yunan ordusunun kan kaybettiğinin farkında olduğundan tedirgindir:

> "…amacımız Türk ordusunu yok etmekti. Ama yok olmadı, mütareke istemedi, pes etmedi. Hiçbir birliğini kaptırmadan geri çekilmeyi başardı. Ne ciddi esir alabildik, ne de iddia edildiği gibi ganimet. Şimdi kendi seçtiği yerde savaşmak için bizi bekliyor. Yürürsek ikmal merkezlerimizden çok uzaklaşacağız. Bunun birçok tehlikesi var. Buna rağmen Ankara'ya yürüyeceğimiz söyleniyor." (Özakman 2005: 204)

Kütahya-Eskişehir Savaşı'ndan hemen sonra Türk ordusunun bir enkaz olduğunu söyleyen General Papulas da bu görüşünden uzaklaşmıştır. Öyle ki Ankara'ya yürümek fikrine yanaşmamakta, Batı Anadolu ile yetinmeyi yeğlemektedir. Kurmaylarıyla yaptığı görüşmede, birçoğunun kendisiyle hemfikir olduğunu görür; yalnız Albay Sariyanis ve Albay Pallis Türkleri yenmenin kolay olacağını düşünmektedirler. Sariyanis, Sevr Antlaşması'nın yürürlüğe girmesini sağlamak için Ankara'nın işgalini zorunlu gören Başbakan Gunaris'e olası savaşı Yunanlıların kazanacağına dair güvence verirken Anadolu'daki isyanları hatırlatır:

> "Türk ordusu daha doğuya çekilirse, doğudaki Ermeniler, kuzeydeki Pontus çeteleri, güneydeki Kürt aşiretleri arasında kalacak. Batıda da biz varız. Ayrıca Delibaş Mehmet'in yardımıyla Konya'da, Kemalistlere karşı büyük bir ayaklanma da hazırlıyoruz. Nereye kaçacak? Böyle bir ateş çemberinin içinden hiç kimse sıyrılamaz." (Özakman 2005: 220)

İkmal Şubesi Müdürü Yarbay Yorgos Spridonos, savaşa karşı olmasının nedenlerini şöyle açıklar:

> "Çünkü Türkler çekilirken, yararlanabileceğimiz bütün demiryollarını bozdular. İkmal merkezimizi Eskişehir'e almak, ikmal sistemimizi tersine çevirmek zorundayız. (…) Bu kadar karışık ve zor bir ikmal sistemi düzenli işleyebilir mi? Bir yerde mutlaka tıkanır. Bu yolların güvenliğini sağlamak için de pek çok askere gerek var." (Özakman 2005: 214)

Ne var ki savaş yanlısı subayların fikirleri baskın çıkar. Hiç istememesine rağmen, General Papulas, ordusunu Ankara'ya yürütmeye razı olur. Türk ordusunun yoksul olduğunu bilen; fakat büyük bir gayretle toparlanmaya çalıştığından habersiz olan Albay Pallis, Kral'a bu konuda teminat vermektedir:

> "Kaynakları yeni bir ordu kurmaya elverişli değil. Askerlerine üniforma bile veremeyecek kadar yoksullar. Bu kısa zaman içinde ne top sayısını artırabilir, ne mühimmat sağlayabilirler. Yeniden askere alacakları gençleri eğitecek zamanları da olmayacak. Türk ordusu şu anda bizim bakımımızdan en uygun durumda bulunuyor." (Özakman 2005: 225)

Genel Vali Stergiadis, Yunan ordusunu teşvik etmek için yaptığı konuşmada, Büyük İskender'den Haçlı ordusundan bahseder. Şimdi Yunan ordusu onların geçtiği yollardan Gordion'a gidecektir. Böylece Sakarya Savaşı başlamış olur. Bu kez, işler istedikleri gitmez, Yunan ordusu bilmediği bir coğrafyada, dirençli Türk ordusu karşısında yıpranmaya başladığında, Yunan subaylar, orduyu savaşa sokanlara ateş püskürürler. Albay Kalinski bu subaylardan biridir:

> "Sıcak, toz, susuzluk tümenimi bu hale getirdi. Suyu gören askeri tutamıyoruz. Düzeni ancak şiddetle koruyabiliyoruz. Orduyu bu maceraya sürükleyenlere lanet olsun!" (Özakman 2005: 343)

Süvari Tugay Komutanı Albay Nikolaidis de, uzun yol, aşırı sıcak, su ve arpa azlığından yakınarak, Balkan Savaşı'ndan kalma atlarının bu koşullara dayanamadığını

söyler. General Andreas'a verdiği raporda, tugayının kolordunun sağ tarafının koruyamayacağını açıkça dile getirir. Katimerini gazetesi savaş muhabiri Hristos Nikolopulos, Yunan ordusunun halini gördüğünde hayal kırıklığına uğrar. Albay Stratigos ise Türklerin bilmedikleri bir askerî anlayışla savaştıklarını, Ankara'yı işgal için ısrar etmenin felakete sebep olacağını düşünmektedir. En üst kademesinden en alt kademesine kadar orduya ümitsizlik ve pişmanlık hâkim olur. General Papulas'ın İnlerkatrancı'daki ordu hastanesini ziyaretinde bu durum açığa çıkar:

> "Dev çadır öfkeli yaralıların çığlıkları ile doldu:
> 'Eve gitmek istiyoruz!'
> 'İngiliz petrolü için ölmek istemiyoruz!'
> 'Burda ne işimiz var?'
> 'Bizi eve yolla!'
> Sonra daha pis sesler yükseldi:
> 'Yuh! Yuuh! Yuuuh!'
> Askerler Başkomutanlarını yuhalıyorlardı." (Özakman 2005: 439-440)

Emperyalist İngiltere koruyuculuğundaki Yunanistan, Ankara'yı işgale çalışması ve Türk ordusunun bu işgal girişime başarıyla karşılık vermesi, dünyanın diğer mazlum millerlerinde birlik duygusuna neden olur. İngiltere'nin Hindistan İşleri Bakanı Mr. Montagu, bu durumu kendi hükümetinin saldırgan politikasına, Başbakan Llyod George'un Yunan aşkına bağlar:

> "…Korktuklarımız oluyor efendim. Yunanlıların yürüyüşe geçmesi Hindistan'da karışıklıklara yol açmış. (…) Gandhi ve Muhammet Ali Cinnah da, Anadolu'ya yardım kampanyası açmışlar. (…) İtiraf edelim ki çok bencilce ve saldırgan bir siyasetimiz var. Bu siyasette ısrar edersek, Türklerin Asya'ya dönmesi yerine, galiba biz Adamıza çekilmek zorunda kalacağız. (…) Yunan aşkı Mr. Llyod George'u kör etti." (Özakman 2005: 344)

Yunan ordusu otuz bin savaşçı kaybetmesine karşın, yalnızca yirmi kilometre ilerleyebilir ve Ankara'yı işgal etme hayalini gerçekleştiremez. Başından beri savaşa karşı gelen General Harrington, Türk ordusunun Sakarya'daki başarısını fırtına öncesi sessizliğe benzetir. General Marden, yenilgiyi Türk ordusunun karmaşık savunma sistemine bağlar. Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a göre inisiyatif Türk ordusuna geçmiştir, onlar dilerlerse Musul'a veya İstanbul'a yürüyebileceklerdir. Yenilgiye üzülenlerin başında hiç kuşkusuz Llyod George gelmektedir:

> "Askerler beni uyarmışlardı. Ama ben Yunanlıların galip geleceğine inanmıştım. Adamları teşvik ettim. Bu sonuca göre yalnız Yunan ordusu yenilmedi Frances, benim barış politikam ve saygınlığım da ağır yara aldı. Bir çıkış yolu bulmalıyım." (Özakman 2005: 492)

Şimdiki çare Sevr'i yumuşatıp Ankara'nın önüne yeniden sürmektir. Lord Curzon, Kemalistleri antlaşmayı imzalamaya zorlamak için, Akdeniz ve Karadeniz'deki limanları ablukaya almak, İstanbul'daki işgali sertleştirmek, Yunanistan'a her türlü aktif yardımda bulunmak, Yunan ordusunda müttefik subayların görev almasına izin vermek gibi uygulamaların yapılmasını önerir. Ne var ki, Misak-ı Millî'ye aykırı olduğu için "yumuşatılmış" Sevr, Ankara tarafından yine geri çevrilecektir.

Böyle bir sonuç beklemeyen Başbakan Gunaris şaşkınlık içindedir, General Metaksas'a hak vermediği için pişman olmuştur. Ordu içinden kendisine ve Kral Konstantin'e muhalif olan Venizelosçuların sayısı artmaya başlamıştır. Durum böyle olunca Kral, Eskişehir'den Bursa'ya kaçar. Gunaris, kendilerini savaşa mecbur bırakan İngilizlerden yakınır:

> "Bizi Anadolu'ya ittiler. (…) Türkün başını getir, ödülünü al diyorlar. Bu amaçla iki yıldır savaşıp duruyoruz. Türkü yenemiyoruz, Anadolu'daki soydaşlarımızı Türkün merhametine bırakıp geri de dönemiyoruz. Bu iki durum arasında ezildik, yardım edin diyoruz, etmiyorlar." (Özakman 2005: 512)

Türklerden yana olmasına rağmen, onların Yunan ordusunu yenebileceğine inanmayan Fransız diplomat Franklin Bouillon da şaşkınlık içindedir. Yusuf Kemal (Tengirşerk) ile yaptığı görüşmede şaşkınlığını şu şekilde dile getirir:

> "İngiliz hükümetinin kalın ve ince, açık ve kapalı bütün hesaplarını alt üst ettiniz. (…) İtiraf edeyim bizim hesaplarımızı da. (…) Çünkü inanılmaz bir şey oldu, kağnı kamyonu yendi." (Özakman 2005: 510)

General Papulas'ın yerine getirilen Hacianesti, Türklerin taarruz yapacağına ilişin söylentilere inanmaz. Ne var ki Türk ordusu aylardır yürüttüğü gizli çalışmalar sonucu 1922'nin Ağustos ayında genel taarruza başlar ve kısa zamanda Yunan ordusu Anadolu'dan uzaklaştırır. Bunun üzerine Başkomutanlığa Hacianesti'den sonra, Trikupis getirilir. Esir düşen Trikupis'e, Başkomutanlığa getirildiği haberini M. Kemal

Paşa verir. Sakarya Savaşı'ndan sonra Gunaris'in yerine gelen Başbakan Protopapadakis'e göre ise tek çare mütareke istemektir. İngiliz Bakan Churcill, Çanakkale'ye asker çıkartma görüşündedir; fakat basın Llyod George ile kendisini savaş tamtamları çalmakla suçlar. Daily Mail gazetesinde Sir Charles Tawsend, L. George'un politikası hakkında şunları söyler:

> "Başbakan Llyod George ve arkadaşları, Türk gururunun ne anlama geldiğini anlamadılar. Anlasalardı İngiltere bu gurur kırıcı duruma düşmezdi." (Özakman 2005: 672)

L. George ise suçu kendisinde değil, talihinde aramaktadır:

> "'Ne yapalım…' dedi, '…yüzyıllar nadir olarak dâhi yetiştirir. Şu talihsizliğe bakınız ki o büyün dâhiyi yüzyılımızda Türk milleti yetiştirdi. Hiçbir çabamız sonuç vermedi, M. Kemal Paşa'ya yenildik." (Özakman 2005: 675)

Türk zaferi, savaş yanlısı yabancı politikacıların sonunu getirmiştir. Kral Konstantin Yunanistan'dan ayrılarak Palermo'ya yerleşir; Llyod George istifa eder; General Andreas İngiltere'ye kaçar; Protopapadakis, Gunaris, Teotokis, Baltaciz, Stratos ve General Hacianesti kurşuna dizilirler.

Turgut Özakman'ın romanı, yabancıların Kurtuluş Savaşı'na bakışına ayrıntılarıyla değinilmesinden ötürü incelediğimiz diğer romanlardan ayrılmaktadır. İngiliz, Yunan, Fransız diplomat ve askerlerinin savaşa ilişkin görüşleri ve kendi aralarındaki çatışmaları gerçekçi bir üslupla romana aktarılmıştır.

SONUÇ

"1980 Sonrası Türk Romanında Millî Mücadele" adlı çalışmamızın amacı, 1919-1922 yılları arasında gerçeklemiş Kurtuluş Savaşı'nı, yazarlarımızın hangi yönleriyle ve nasıl ele aldıklarını saptamaktı. Çalışmamız sırasında 1980 sonrasında bu tarihî dönemi, fon yahut olay örgüsünün bir parçası olarak kullanan birçok roman olduğunu gördük. Bizim amacımız asıl teması Millî Mücadele olan romanlardı. Bu şekilde yazılan on üç roman tespit ettik. Yazarların üzerlerine yoğunlaştığı on bir ortak temaya göre on üç romanı inceledik.

Belirlediğimiz ilk ve en önemli temalardan biri Kuva-yı Milliye'nin çalışmalarıdır. İncelediğimiz romanların çoğunda Kuva-yı Milliye'ye olumlu bir açıdan bakılmış; bu oluşumun Kurtuluş Savaşı zaferindeki yeri bir hayli önemsenmiştir. Bununla beraber, bazı Kuva-yı Milliyecilerin ilerleyen zamanlarda amaçlarından uzaklaştıkları, bu nedenle düzenli Yunan ordusunu durdurmada yetersiz kaldıkları da kabul edilmiştir. Ancak **Uzundereli İsmail** romanı, Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen sonucun, düzenli ordudan ziyade milis kuvvetlere bağlanması nedeniyle, diğer romanlardan ayrı bir çizgide yer almıştır.

Genel olarak, düzenli ordu kurulduktan sonra Kuva-yı Milliye'nin tamamen tasfiye edildiği bilinse de **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** romanının konusu olan ve kendilerine **Şu Çılgın Türkler**'de de değinilen akıncılar, bu bilginin yanlış olduğunu göstermektedir. İbrahim Ethem Bey komutasında hareket eden akıncılar, Ankara'ya bağlı olmakla beraber, Batı Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde Millî Mücadele sonlanana dek çete savaşları yapmışlardır.

İpsiz Recep, Kara Fatma, Gördesli Makbule, Ayşe Çavuş, İbrahim Ethem Bey gibi bazı Kuva-yı Milliyeciler, romanlarda birer karakter olarak yer edinmişlerdir. Bunların başında Çerkez Ethem gelmektedir. Çerkez Ethem, **Ankara 1920**, **Reis Paşa** ve **Ulus Dağı'na Düşen Ateş** romanlarında önemli bir karakter olarak yer almıştır. Diğer romanlarda da dolaylı yollarla bahsedilen Çerkez Ethem genel olarak başarılı ve bir o kadar da başına buyruk, ihtirasları olan bir çeteci olarak sunulmuştur. Onun Ankara'ya

karşı aldığı tavrı konusunda, Celal Hafifbilek dışında, yazarların çoğu, tarafgir bir üslupla Ankara'dan yana olmuşlardır. Çerkez Ethem meselesi konusunda **Ankara 1920**, **Reis Paşa** ve **Gâzi Paşa** romanlarında, Ethem'in kardeşi Reşit Bey'in de etkisinin olduğuna dikkat çekilmiştir.

1980 sonrasında yazılan Millî Mücadele romanlarının hemen hepsinde Türk kadınının fedakârlığına değinilmiş; Gördesli Makbule, Kara Fatma, Ayşe Çavuş gibi Türk kadınlarının cephelerde görev yaptıklarına dikkat çekilmiştir. Yazarların birçoğu yalnızca Anadolu kadınlarının fedakârlığına değinirken, bazıları İstanbullu "asrî" Türk kadınlarının da bu mücadelede yer aldıklarını hatırlatmıştır. Bu kadınların başında hiç kuşkusuz Halide Edip Adıvar gelmektedir. Emine Işınsu, Attilâ İlhan, Hıfzı Topuz ve Turgut Özakman'ın romanlarında bir karakter olarak yer alan Halide Edip, Millî Mücadele'deki Türk kadınlarının öncüsü, örnek bir Türk kadını olarak sunulmuş; hatta sembolize edilmiştir.

İncelediğimiz romanların hemen hepsinde din olgusu, insanları teşvik edici bir güç olarak ele alınmıştır. Bu önemli gücü, Millî Mücadele yanlıları ve karşıtları kendi lehlerinde kullanma gayreti içindedirler. Romanların birçoğuna konu olan Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin fetvasına karşılık Ankara Müftüsü Rıfat Efendi'nin verdiği fetva bu duruma güzel bir örnektir. Yazarların birçoğu, mücadeleci ve muhalif olmak üzere karşımıza çıkan iki tip din adamını tartıştıktan sonra Sevinç Çokum ve Emine Işınsu din adamlarının Millî Mücadele'yi daha çok olumlu anlamda etkilediklerini belirtirken; Celal Hafifbilek, Attilâ İlhan, Hıfzı Topuz ve Turgut Özakman din adamlarının Millî Mücadele'yi olumlu olduğu kadar olumsuz etkilediklerini savunarak ortalama bir yol izlemişlerdir. Faik Baysal ise arada kalmış bir din adamı tipi üzerinde durmuştur. **Uzundereli İsmail** ve **İpsiz Recep** romanlarında ise yalnızca mücadele yanlısı din adamlarından bahsedilmiştir. Bu konuda, incelediğimiz romanlar içinden en çok dikkatimizi çeken durum, **Uzundereli İsmail** romanında, kazanılan zaferin din adamlarının kerametlerine bağlanmasıdır. Bu, yalnızca 1980 sonrasında değil, savaşın yaşandığı yıllardan itibaren, edebiyat alanında, ilk kez karşılaşılan bir bakış açısıdır.

Azınlıkların durumu, yazarların tümünün üzerinde durduğu bir tema olarak karşımıza çıkmıştır. Romanların birçoğunda "işgalci" ve "Türk dostu" olmak üzere iki tip azınlık yer alırken, **Cumhuriyet Türküsü**, **Reis Paşa**, **Ulus Dağı'na Düşen Ateş**, **Uzundereli İsmail**, **Gâzi Paşa** romanlarında yalnıza "işgalci" tipi üzerinde durulmuştur. Romanların hepsinde Rumların tavırları ele alınırken, kısıtlı olmakla birlikte Ermeni, Kürt ve Çerkez azınlıkların faaliyet ve fikirlerine de yer verilmiştir. Romanlarda, Osmanlı Devleti zamanında Türklerle beraber huzur ve saygı içerisinde yaşayan azınlıkların, bir anda Türklere karşı aldıkları olumsuz tavrın nedeni olarak, Batı'nın işgalci güçlerinin oyununa gelmeleri gösterilmiştir. Yazarların, genellikle azınlıklar üzerinden vermeye çalıştıkları mesaj, birlik ve beraberliğin önemidir. Bu temanın işlenişinde, Türkiye'deki 1980 sonrası siyasî gelişmelerin, daha açığı terör olaylarının etkisi olduğu açıktır.

1980 öncesinde olduğu gibi sonrasında da Mütareke dönemi İstanbul'u Türk romanı için önemli bir tema olmuştur. İncelediğimiz romanların hemen hepsinde kaotik bir şehir görünümüne sahip olan İstanbul'da azınlıklar çeteleşmekte, işbirlikçiler ve neme lazımcılar şehri işgal eden yabancı diplomat ve askerlerle eğlenmekte, saltanatçı ve mandacı gazeteciler Millî Mücadele aleyhinde yazılar yazmaktadırlar. Buna karşılık işgal altındaki şehirde Kurtuluş Savaşı için çalışan yararlı çeteler, gizli örgütler, aydınlar da yok değildir. 1980 sonrası romanların bu konudaki en belirgin ve ilk iki dönemden ayrılan özelliklerinden biri, Mütareke dönemi İstanbul'unda da Kuva-yı Milliyecilerin olduğuna dikkat çekilmesidir. Özellikle Hıfzı Topuz, dönemin gizli örgütleri üzerinde epey durmuştur.

Attillâ İlhan ise, yukarıda sayılan kesimleri iredelemekle birlikte, şehirdeki yabancılaşmaya, "Dersaadet'in Constantinopolleşmesi" sürecine dikkat çekmiştir. **Allahın Süngüleri: 'Reis Paşa'**, yabancılaşmanın tüm boyutlarıyla ele alındığı bir romandır.

Yazarların birçoğu başta Damat Ferit olmak üzere tüm İstanbul Hükümeti'nin işbirlikçi olduğunu kabul etmekle baraber Saray yönetimi, bir başka deyişle Padişah Vahidettin'in Millî Mücadele'de aldığı tavır konusunda ortaya kesin bir tez koymaya çekinmişlerdir.

Yalnız, Hıfzı Topuz ve Turgut Özakman Vahidettin'in işgalci İngilizler'den yana olduğunu ispatlamaya çalışırken, Can Alpgüvenç ve Kemal Arkun, Vahidettin'in Anadolu'daki mücadeleyi gizlice destekleği, hatta Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya Millî Mücadele'yi başlatması için gönderdiği tezini savunmuşlardır.

Romanlarda yoğunlaşılan bir diğer şehir, Ankara'dır. Genel olarak yazarlar, Ankara'nın fakir, basit bir kasaba görünümünde iken Meclis'in açılmasıyla kazandığı öneme; Halide Edip, Yakup Kadri, Nazım Hikmet, Ziya Gökalp gibi İstanbullu aydınların şehre geçmelerine değinmişlerdir. Bununla beraber bilinenin aksine, Ankara halkından da İttihatçı ve saltanatçı muhaliflerin olduğunu, işgalcilerin bu şehirde bulunduğunu **Cumhuriyet Türküsü**, **Ankara 1920**, **Reis Paşa** romanlarında görmekteyiz. Fakat bu durumun Meclis'in açılışına kadar sürdüğünü de eklememiz gerekir. Zira sonuçta, Ankara, romanlarda bir istiklal şehri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanların hemen hepsinde eski ve yeni iki başkent ve insanları üzerinde yoğunlaşılırken Anadolu ve insanı arka planda kalmıştır. Yalnız Sevinç Çokum Söğüt'te, Ferzan Gürel, Faik Baysal ve Şemsettin Ünlü İzmir'de, Mustafa Yıldırım Sındırgı'da yaşayan işbirlikçilere, neme lazımcılara ve mandacılara az da olsa değinmişlerdir. Anadolu'da insanların Meclis'e karşı ayaklanmaları Attilâ İlhan ve Turgut Özakman'a göre İngiliz oyunudur. Bu oyunda kullanılan araç ise yukarıda bahsettiğimiz gibi insanları yönlendirmede çok büyük gücü olan din olgusudur.

İncelediğimiz romanların üçünde, insancıl bir bakış açısıyla tüm savaşlar gibi Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan karakterler vardır. **Ankara 1920** romanının başkişisi Bekir Efe buna güzel bir örnektir, çünkü kendisi Ankara Kuva-yı Milliyesi'nin kurucusu olmasına rağmen savaş henüz tamamlanmadan silah bırakmıştır. Yazar, karakterinin silah bırakışını Markisizmin gereklerine bağlamıştır. Sosyalist bir bakış açısıyla olmasa da Kurtuluş Savaşı'na, sadece savaş olması nedeniyle karşı çıkan veya bu durumu sorgulayarak savaşa devam eden diğer karakterler **Ateşi Yakanlar** ve **İsmet Paşa'nın Ağır Topları** romanlarında yer almaktadırlar.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde söz sahibi olan fakat Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra üyelerinin büyük bölümün yurt dışına kaçmasıyla dağılan İttihat ve Terakki Cemiyeti"nin Millî Mücadele döneminde de etkisini yitirmediğini, İttihatçıların farklı isimlerle de olsa yeraltına çekilerek fikir ve faaliyetleriyle Kurtuluş Savaşı'na etki ettiklerini sekiz romanda görebilmekteyiz. Kara Vasıf, Kara Kemal, Halil Paşa, Mustafa Suphi ve Enver Paşa gibi cemiyetin önemli isimlerinin yan veya fon karakterler olarak yer aldıkları romanlarda İttihatçıların Millî Mücadele dönemindeki tavırları tartışılmakta, Mustafa Suphi cinayetinin müsebbibleri aranmakta, Enver Paşa'nın amaçları ve kişilik yapısı irdelenmekte, cemiyetin devamı niteliğinde olan Karakol'un çalışmaları anlatılmaktadır. Sekiz romanın genelinde varılan kanı, İttihatçıların Millî Mücadele'den yana oldukları ve fakat bu mücadelenin başında Mustafa Kemal Paşa yerine Enver Paşa'yı görmek, bir bakıma hareketi kendilerine bağlamak istedikleri yönündeyken **İpsiz Recep** romanında genel kanının aksine cemiyetin iktidarı ele geçirme niyetleri olmadığı, yalnızca vatanın selameti uğruna çalıştıkları yönünde bir anlatım söz konusudur.

Azınlıklar gibi yazarların tümümün işlediği bir diğer tema, mezalimdir. İzmir'in işgal edildiği günden itibaren Yunan ordusunun ve yerli işgalci Rumların Batı Anadolu, Karadeniz ve İstanbul'da sivil Türk halkına çeşitli şekillerde ve sistematik olarak zulmettikleri konusunda yazarlar hemfikirdirler. Hıfzı Topuz ve Attilâ İlhan, bu mezalime, zaman zaman Ermenilerin ve İngilizlerin de eşlik ettiklerini belirtmişlerdir. Romanların çoğunda, Rumların bu hareketi Megalo İdea psikolojisine, Kuva-yı Milliye hareketinin ortaya çıkışı da Türk halkının gördüğü mezalime bağlanmıştır.

Nesnel bir tavırla ülkeyi işgale gelen yabancı diplomat ve askerlerin görüşlerine yer veren yazarlarımız da vardır. **Ağustos Başağı**, **Ateşi Yakanlar** ve **İsmet Paşa'nın Ağır Topları**'nda Yunan askerlerinin zamanla Anadolu'ya çıktıkları için pişman oldukları görülmektedir. Öte yandan **Cumhuriyet Türküsü**'ndeki yabancı askerler kendilerinden bir hayli emindirler. İngilizlerin yer aldığı romanların hepsinde karakterlerin yapıları aynıdır: Küçümseyici, kendinden emin. Diğer romanlardan farklı olarak **Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü**'nde Fransız karakterlerin fikirleri ağır basmaktadır. Onlar, daha çok Türklerden yanadır.

Görüldüğü üzere temaların birkaçında hemen hemen aynı bakış açısı söz konusuyken Çerkez Ethem meselesinin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, azınlıkların, din adamlarının ve Padişah Vahidettin'in işlenişinde farklılıklar vardır. Aynı tarih, farklı yazarların elinde farklı biçimler alabilmiştir. Bu durumun, yazarların kendi fikirlerine göre, birtakım siyasî mesajlar verme, toplumu yönlendirme kaygılarının bir sonucu olduğu aşikârdır. Türkiye'nin 1980 sonrasında sahip olduğu farklılaşmış toplumsal ve siyasî durum, temaların farklı yönlerde ele alınmasına neden olmuştur. Turgut Özakman, Ferzan Gürel, Şemsettin Ünlü gibi birkaç yazarın Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan romanlarda rastladığımız Kurtuluş Savaşı'nı tüm halka mal ederek millet olma bilinci yaratma, Atatürk ilkelerini halka benimsetme, azınlıklar üzerinden birlik ve beraberlik mesajları verme gayesinde olduğu görülmektedir. 1950-1980 döneminde ortaya çıkan Türkçü ve antiemperyalist söylemlerin 1980 sonrasında da devam ettiğini, Attilâ İlhan'ın **Reis Paşa** ve **Gâzi Paşa** romanlarında Millî Mücadele'yi söz konusu söylemlerden oluşan bir sentezle ele aldığını, Celal Hafifbilek'in ise olaya daha çok Marksist bir tavırla yaklaştığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte 1980 sonrası Türk romanında konuları tamamıyla din odaklı bir biçimde ele alan İslamcı yazarların, Millî Mücadele'yi de işlemişlerdir. Can Alpgüvenç ve Kemal Arkun, Kurtuluş Savaşı'nı bir din savaşı olarak ele alıp, zaferi din adamlarının gayretlerine hatta kerametlerine bağlamışlardır. Aynı yazarların Padişah Vahidettin'i vatansever bir kahraman olarak sunmaları da, 1980 sonrası Millî Mücadele romanlarında bir cepheleşmeye sebep olmuştur. Çünkü aynı dönemden Hıfzı Topuz, Turgut Özakman ve Attilâ İlhan din olgusu ve adamlarının zaman zaman, "İngiliz dostu" ve "vatan haini" şeklinde bahsettikleri Padişah Vahidettin'in ise her zaman Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının yolunda engel oldukları yönünde anlatım sergilemişlerdir.

Son olarak tematik incelemenin dışında dikkatimizi çeken bir unsur, 1980'den 2000'e kadarki yirmi yıllık süreç içerisinde Millî Mücadele konulu dört roman yazılmışken, 2000'den 2009'a kadarki dokuz yıllık süreçte tam dokuz roman yazılmış olmasıdır. Bu durum, yakın dönem Türk edebiyatında Millî Mücadele tarihinin İslamcı, Osmanlıcı gibi farklı tezlerle yeniden yorumlanışı ve bu yeni yorumlara karşı, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tezin -bu kez antitez olarak- yeniden sunulması ihtiyacına bağlanabilir.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Dursun Ali. (2004). Çöken Devlet. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,* Cilt 1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ALPGÜVENÇ, Can. (2009). *İpsiz Recep*. İstanbul: Nesil Yayınları.

ANDAÇ, Feridun. (2000). *Söz Uçar Yazı Kalır Yüzyılın Son Tanıkları 1 Denemeler Söyleyişiler.* İstanbul: Can Yayınları.

APAYDIN, Mustafa. (2002). Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerine Bazı Dikkatler. *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran-Temmuz: 65-67.

APAYDIN, Mustafa. (2009). Postmodernizmin Değeri Dışlayan "Çoğulcu Estetik"i ve Bunun 1980 Sonrası Türk Romanına Yansımaları. *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 27-35.

APAYDIN, Talip. (1976). Kurtuluş Savaşı Romanı. *Türk Dili Dergisi Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, 298:120-121.

ARGUNŞAH, Hülya. (1989). Erenler Diyarı Söğüt'ün Romanı: Ağustos Başağı. *Türk Edebiyatı*, 190: 34-35.

ARGUNŞAH, Hülya. (1997). Tarihî Roman ve Devir Romanı Terimleri Üzerine. *9. Millî Türkoloji Kongresi Bildirisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

ARGUNŞAH, Hülya. (2002). Tarihî Romanda Post-modern Arayışlar. *İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat Dergisi*, 14: 17-27.

ARGUNŞAH, Hülya. (2006). Tarihi Roman. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 4, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 420-431.

ARKUN, Kemal. (2003). *Uzundereli İsmail*. İstanbul: Nesil Yayınları.

ATATÜRK, Mustafa Kemal. (1999). *Nutuk*. Cilt 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

AYAŞLI, Münevver. (2002). *Pertev Bey'in Üç Kızı, İki Kızı ve Torunları*. İstanbul: Timaş Yayınları.

AYTEPE, Oğuz. (2001). Hazırlık Dönemi. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Editör: Temuçin Faik Ertan), Ankara: Siyasal Kitabevi.

BALABANLILAR, Mürşit. (2003). *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

BALCI, Yunus. (2009). 80 Sonrası Türk Romanında Bir Formasyon Olarak Deformasyon. *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 37-44.

BALCIOĞLU, Mustafa. (2004). Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

BAYSAL, Faik. (1991). *Ateşi Yakanlar*. İstanbul: Armoni Yayıncılık.

BELGE, Murat. (1998). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

CARR, Edward Hallet. (1994). *Tarih Nedir*. (Çev.: Misket Gizem Gürtürk). İstanbul: İletişim Yayınları.

ÇAKMAK, Zafer. (2009). Batı Anadolu'da Gerçekleştirilen Yunan Mezalimi Hakkında Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi Tarafından Hazırlanmış Askerî Bir Rapor. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, 1: 209-221.

ÇEÇEN, Anıl. (2004). *Kemalizm.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

ÇELİK, Behçet. (2003). Vatan Tutkusu-Varolmak-Hükûmet Meydanı. *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, (Haz.: Mürşit Balabanlılar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÇELİK, Yakup. (2002). Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki Tarihî Romanda Kişiler. *Bilig: Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Yaz): 49-68.

ÇETİN, Nurullah. (2006). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Edebiyat Otağı Yayınları.

ÇETİŞLİ, İsmail. (2008). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÇOKUM, Sevinç. (2009). *Ağustos Başağı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

DEMİRBAŞ, Osman. (1999). *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele.* (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

DEVELLİOĞLU, Ferit. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

DOĞAN, Âbide. (2005). *Tarihî Roman ve Tarihî Romanlarda Kadın Sultanlar*. Ankara: Yargı Yayınevi.

DOĞAN, M. Can. (2000). Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son Onbeş Yılın Tarihî Romanları. *Türk Yurdu,* 153-154: 140-158.

DOĞAN, Mehmet H. (1976). Türk Romanında Kurtuluş Savaşı. *Türk Dili Dergisi Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, 298: 7-40.

ECEVİT, Yıldız. (2004). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ENGİNÜN, İnci. (1998a). Edebî Eser Kahramanı Olarak Atatürk. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları: 451-457.

ENGİNÜN, İnci. (1998b). Halide Edib'in Kalemiyle Atatürk. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları: 465-473.

ENGİNÜN, İnci. (1998c). Millî Mücadele Devrinin Edebiyata Aksi. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları: 494-502.

ENGİNÜN, İnci. (2006). Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın Edebiyattaki İzdüşümü. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 4, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 393-402.

ERCİLASUN, Bilge. (1999). Kuruluş Devrini Konu Alan Romanlar Üzerine. *HÜ-Edebiyat Fakültesi Dergisi Osmanlı Devleti'nin 700. Yılı Özel Sayısı*, Ankara: 1-18.

EROL, Gözdenur. (2006). *Emine Işınsu'nun Tarihî Romanları Üzerine Bir İnceleme.* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERTOP, Konur. (2003). Kalpaklılar-Doludizgin. *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, (Haz.: Mürşit Balabanlılar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

GÖĞEBAKAN, Turgut. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÖKDEMİR, Oktay. (2007). Fransız Kaynakların Işığında 1922 İzmir Yangını. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15: 19-38.

GÜNDÜZ, Osman. (2007). Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların "Ulusal Kimlik" Edinmedeki Rolü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35: 135-156.

GÜR, Faik. (2001). Atatürk Heykelleri ve Türkiye'de Resmi Tarihin Görselleşmesi. *Toplum ve Bilim*, 90: 147-166.

GÜREL, Ferzan. (2000). *İzmir'in İşgalinden Kurtuluşa*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

GÜRSOY, Ülkü. (2007). *Faik Baysal ve Hikâyeciliği*. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜRSOY, Ülkü. (2010). Roman Yazarı Faik Baysal. *Prof. Dr. Bilge Ercilasun Armağanı*, (Editör: S. Dilek Yalçın-Çelik), Ankara: Pegem Akademi.

GÜNEY, Serdar. (2007). *Nedim Gürsel ve Tarihsel Roman*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜVENÇ, Ahmet Özgür. (2009). Turgut Özakman'ın Şu Çılgın Türkler Romanındaki Erzurumlular. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1): 33-42.

HAFİFBİLEK, Celal. (1998). *Ankara 1920*. İstanbul: Telos Yayıncılık.

IŞINSU, Emine. (2009). *Cumhuriyet Türküsü.* Ankara: Elips Kitap.

İLHAN, Attilâ. (1976). İşe "Kurtuluş Savaşı"ndan Başlamak Zorunluluğu. *Türk Dili Dergisi Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, 298:116-120.

İLHAN, Attilâ. (2002). *Allahın Süngüleri: 'Reis Paşa'*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İLHAN, Attilâ. (2004). *Aydınlar Savaşı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İLHAN, Attilâ. (2009). *Allahın Süngüleri: 'Gâzi Paşa'*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

KABAKLI, Ahmet. (1977). *Türk Edebiyatı*. Cilt 5, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

KAHRAMAN, Hasan B. (2005). Attila İlhan: Bir Dünya. *Varlık*, Kasım: 45-54.

KANTARCIOĞLU, Sevim. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

KARA, Esra. (2009). Gerçek ile Kurmacanın Birlikteliği: Biyografik Romanlar ve Başın Öne Eğilmesin. *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildirileri,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 157-183.

KILINÇKAYA, Derviş. (2001). Osmanlı Siyasal Hayatında Meşrutiyet ve Muhalefet. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Editör: Temuçin Faik Ertan), Ankara: Siyasal Kitabevi.

KIYMAZ, Ahmet. (1991). *1918-1928 Arası Romanda Millî Mücadele*. Ankara: Akçağ Yayınları.

KOCAGÖZ, Samim. (1976). Niçin Kurtuluş Savaşı Romanı?. *Türk Dili Dergisi Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, 298:109-112.

KOÇ, Murat. (2005). *Türk Romanında İttihat Terakki (1908-2004)*. İstanbul: Temel Yayınları.

MANGO, Andrew. (2004). *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

NACİ, Fethi. (1986). Tarih ve Roman. *Eleştiri Günlüğü*, İstanbul: Özgür Yayınları.

NACİ, Fethi. (1990). *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

NACİ, Fethi. (1997). Romancının İşi Tarih Değil Roman Yazmaktır. *Hürriyet Gösteri*, 197-198 (Nisan-Mayıs): 58.

NACİ, Fethi. (2003). Üç İstanbul. *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, (Haz.: Mürşit Balabanlılar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

NACİ, Fethi. (2003). Küçük Ağa-Küçük Ağa Ankara'da. *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, (Haz.: Mürşit Balabanlılar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

NARLI, Mehmet. (2009). Postmodern Roman ve Gerçekliğin Yitimi. *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 251-261.

ÖZAKMAN, Turgut. (2005). *Şu Çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

ÖZERDİM, Sami N. (1976). Kurtuluş Savaşı Yazını Zamandizini. *Türk Dili Dergisi Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, 298: 122-125.

ÖZHER, Sema. (2009). *Kaptan'ın Aynasından Yansıyanlar-Romancı Yönüyle Attila İlhan*. Ankara: Akçağ Yayınları.

SAĞ, Vahap. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, 1: 9-23.

SAĞLIK, Şaban. (1998). *Popüler Roman ve Estetik Roman Kavramları Açısından Esat Mahmut Karakurt ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma.* (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAĞLIK, Şaban. (2009). Popüler Romanın Siyasallaşması: Şu Çılgın Türkler. *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 275-312.

SARIKOYUCU, Ali. (1997). Mustafa Kemal ve Milli Mücadelede Din Adamları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 13, 39: 56-72.

SEVİNÇ, Canan. (2009). Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele. *Turkish Studies*, Volume 4 /I-II Winter.

ŞAYLAN, Gencay. (1996). *Çağdaş Düşünce Akımları: Postmodernizm.* Ankara: TODAİE Yayınları.

ŞİMŞEK, Ahmet. (2006). Tarihsel Romanın İşlevi. *Bilig: Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 37 (Bahar): 65-80.

TANPINAR, Ahmet Hamdi. (1990). *Sahnenin Dışındakiler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

TEKELİ, İlhan. (1998). *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi.

TEKİN, Mehmet. (2008). *Roman Sanatı 1: Romanın Unsurları.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TEKİN, Mehmet. (2009). Attila İlhan'ın Allahın Süngüleri Romanında Kurmaca Sorunu. *1980 Sonrası Türk Romanı Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 329-339.

TİMUR, Taner. (1991). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik.* İstanbul: Afa Yayınları.

TOPUZ, Hıfzı. (2009). *Milli Mücadelede Çamlıcanın Üç Gülü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

TUNA, Fahri. (2001). Adapazarlı Bourget. *Gül Sancısı*, Adapazarı: Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

TURAL, Sadık K. (1984). Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler. *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* 159: 11-14.

TURAL, Sadık K. (1992). Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler. *Zamanın Elinden Tutmak*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

TÜRKEŞ, A. Ömer. (2003). Genel Bir Bakış. *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, (Haz.: Mürşit Balabanlılar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TÜRKEŞ, A. Ömer. (2006). *Güdük Bir Edebiyat Kanonu-Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Kemalizm.* İstanbul: İletişim Yayınları.

UYGUNER, Muzaffer. (1976). Küçük Ağa'nın İnsanları. *Türk Dili Dergisi Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı*, 298: 85-93.

ÜNLÜ, Şemsettin. (2003). *İsmet Paşa'nın Ağır Topları*. İstanbul: Dünya Kitapları.

YAĞCI, Öner. (2003). Kutsal İsyan. (Editör: Mürşit Balabanlılar). *Türk Romanında Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

YAKAR, Aytekin (1973). *Türk Romanında Milli Mücadele*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.

YALÇIN, Alemdar. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*. Ankara: Günce Yayıncılık.

YALÇIN-ÇELİK, Dilek. (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN-ÇELİK, Dilek. (2009). Millî Mücadele Döneminde Batı Cephesinin Türk Edebiyatına Yansımaları. *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, (Haz.: Oktay Gökdemir), 6-8 Eylül 2009, İzmir: İzmir Büyük Şehir Belediyesi.

YEŞİLYURT, Şamil. (2009). Nedim Gürsel'in Romanlarının Yeni Tarihselci Bağlamda Okunması. *Turkish Studies*, Volume 4 /I-II Winter.

YILDIRIM, Mustafa. (2006). *Ulus Dağı'na Düşen Ateş*. Ankara: Ulus Dağı Yayınları.

YILMAZ, Mustafa. (2001). Çerkes Ethem ve Yeşil Ordu. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Editör: Temuçin Faik Ertan), Ankara: Siyasal Kitabevi.

YÜREK, Hasan. (2008). Türk Romanında Modernist Etkinin Boyutları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 28, 1: 187-202.

ZÜLFİKAR, Hayal (1986). *Kurtuluş Savaşını Konu Alan Romanlarda Türk Kadınının Etkinliği ve Sorunları*. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: AÜ DTCF.